

تصویر ابو عبد الرحمن الكردي

پیاوان و نافرمانی

صلی اللہ
علیہ
وسلم

دموری پیٹھ مہر

نووسینی

سعید یوسف ابو عزیز

وہرگیرانی

تارا حمہ سعید حمہ کریم

پیاوان و ئافرہ تانی

دہوری

پیغہ مہر (ﷺ)

نامادہ کردنی : سعد یوسف ابو عزیز

پیشہ کی : ماموستا حسن ایوب

وہرگیرائی : مافناس تارا حمہ سعید حمہ کریم

۱۴۳۰ ہجری - ۲۰۰۹ زائینی

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُوْلُهُ

ناوی کتیب : " پیاوان و نافرہ تانی دہوری پیغہ مہر (ﷺ) "

نووسینی : سعد یوسف ابو عزیز

وہرگیرانی : مافناس تارا حمہ سعید حمہ کریم

دیزاینی ناوہ وہ : سرمد

دیزاینی بہرگ : سیف

شوینی چاپ : چاپخانہ ی دپی نوی

نمارہی سپاردن : (۱۸۶۷) ی سالی (۲۰۰۹) ی وزارتہی روشنبیری پییدراوہ

سافی بلا وکردنہ وہی پارینراوہ بو خواہنہ کہی

به ناوی خوای به خشنده ی میهره بان

پیشه کی وهرگیر:

ئه ی ئهوانه ی له پۆژگاری ئه مپۆماندا ویل و سه ره گهردانن و هاوه لئکی هه ق نیه دهستان بگریت و ریگی پزگاری و خوشبهختی تان نیشان بدات ..
بو من و بو ئیوهش نزیکترین هاوه ل .. پۆشنترین چرای پیگا و دلسۆزترین برا .. و راستگۆترین نامۆژگاریکه ر .. و شیاوترین پیشهنگ هه ر ئه و یارانه ی نازیزمانن (ﷺ) که پهیمانی فیداکاری خویمان به کاملترین شیوه نیشانی میژوودا ئهوان له لوتکه دا بوون له ئاکاری جوان و بی وینه له پیاده کردنی واتا و مه بهسته کانی شه ریعت له خویندا بهرا دهیه ک بو هه ندی که س بهرا کردنی مه حاله ..

به لام نایا بو ئهوانهش مه حاله که راستگۆیانه ده یانه وی سه ره مه شقیکیان هه بی له هه ر لایه نیک له لایه نه کانی ژیاندا ، له خوشه ویستی خوا و پیغه مبه ره که ی (ﷺ) ، له خوشویستنی زانست و تهقه لادان بو ی ، له مهیدانی گیانفیدای و خۆنه ویستی و پشت به خوا بهستن و له سه رجهم واتا جوانه کانی تری ژیاندا ..

هه ر به و ئامانجه و به هیوای ئاوێته بوون له گه ل ئه و چاخه زیڕینه دا هه ولمدا به وهرگیرانی ئه م کتێبه به رخه به ره مه میک زیاده که م بو کتێبخانه ی کوردی و به ئومیدی ئه وه ی بتوانین بیانکهینه چاوساغ و پیشه پره ومان و شوینیپی ئه وان بگرین له ئامانج و ههنگاوه کانماندا و له په ره وهرگاری مه زنیش داواکارم بیکاته تویشوو یه ک بو قیامهت " آمین "

" وَاللَّهُ مِنْ وَرَاءِ الْقُصْدِ "

وه رگیر

بەناوى خاى بەخشندەى مېھربان

سەرەتايەك

بە پىننوسى: مامۇستا حسن ايوب

سوپاس و ستايش بۇ خاى جىھانيان ، تەۋەككول بەۋە و پشت بەستىم ھەر بەۋە زاتىيە . شايتە دىدەم لە سىرتاك و تەنھايى خودا و شايتە دىدەم كە بى ھاۋتاۋ ھاۋدەمە و ھەموو كاروبارەكانى ھەردو جىھان لە دەستى ئەۋ دايە ..

ۋە شايتە دىدەم كە (محمد ﷺ) بەندە و نىردراۋ و خۇشەويستى خوايە و ھەلگىرى ئالاي ستايشە لە پۇژى پەسلاندا . دروود و سەلامى پەروەردگار لە سەر پىغەمبەر و ئەھل و يارانى و شويىنكەۋتوانى بە چاكە لە ھەموو ھال و لە ھەموو كاتىكدا . ۋە پاشان ...

براى بەرپىزمان (سەئىد يوسىف ئەبو عزيز) لەناۋ برايان و ھاۋەلانىدا بە كەسيكى باش ناسراۋە ، ھەرۋەك خاۋەنى پىيازىكى دروستە و پىداگرە لەسەر شويىنكەۋتەنى سوننەت و دىزايەتى كردنى بىدعە ، چەند بتوانىت ھەۋلى پىشكەشكردنى سوود و خەير و پىنمۈۋى دەدات بۇ ھەموو مۇسلمانىك .

ۋە ئەمە ماۋەيەكە بەردەۋام پەرتوۋكى سوودمەند ئاسانكراۋ پىشكەش دەكات . جا ھەندى لەۋ پەرتوۋكانە لىكۆلىنەۋە و لەسەر نووسىنى ھەندى پەرتوۋكى ترە كە كەسانى دىكە دايانناۋ ھەلساۋە بە دەرھىنانى ئەۋ فەرموۋدانەى كە لەۋ پەرتوۋكانەدا دەرھىنانيان بۇ نەكراۋە ، بىرىكى تىران لە كۆشش و كۆ كىرنەۋە و دانانى خۇيەتى ، كۆتا پەرتوكىشى ئەمەيە كە لەبەردەستاندايە بەناوى " پياۋان و ئافرىقانى پىغەمبەر پىننوسى " .

ھەلساۋە بە ھەلپژاردنى سەد كەسايەتى لە ھاۋەلانى بەرپىزى پىغەمبەر (ﷺ) و ئەۋ فەرموۋدە و چىرۆك (رىۋايەت) و پوۋدوانەى كۆ كىردۈتەۋە كە بەشدارى يان لە دەرخستى ئەم كەسايەتى يانەدا كىردۈۋە كە دواى پىغەمبەران و نىردراۋانى خوا لە مېژۋى مۇقايەتيدا نمۇنەيان نى يە ، ھەرۋەك ئىين مەسعود خوا لى ى پازى بىت دەلىت : " ھەر لە نىۋەندى لىكۆلىنەۋەى ئەم كەسايەتى يانەدا ئەۋ پەروشت و ئاكارانە

به‌ناوی خوای به‌خشنده‌ی میهره‌بان

سه‌ره‌تایه‌ک

به پینووسی: ما مۆستا حسن ایوب

سوپاس و ستایش بۆ خوای جیهانیان ، ته‌وه‌ککولم به‌وه و پشت به‌ستمم هر به‌ی زاته‌یه . شایه‌تی دده‌م له سهرتاک و ته‌نهایی خودا و شایه‌تی دده‌م که بی‌هاوتا و هاوده‌مه و هه‌موو کاروباره‌کانی هه‌ردوو جیهان له ده‌ستی ئهو دایه ..

وه شایه‌تی دده‌م که (محمد ﷺ) به‌نده و نی‌ردراو و خوشه‌ویستی خوایه و هه‌لگری ئالای ستایشه له پوژی په‌سلاندا . دروود و سه‌لامی په‌روهردگار له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ر و ئه‌هل و یارانی و شوینکه‌وتوانی به‌چاکه له هه‌موو حال و له هه‌موو کاتی‌کدا . وه پاشان ...

برای به‌پێزمان (سه‌عید یوسف ئه‌بو عزیز) له‌ناو برایان و هاوه‌لانی‌دا به‌که‌سیکی باش ناسراوه ، هه‌روه‌ک خاوه‌نی رێبازیکی دروسته و پێداگره له‌سه‌ر شوینکه‌وتنی سوننه‌ت و دژایه‌تی کردنی بیدعه ، چه‌ند بتوانیت هه‌ولی پێشکه‌شکردنی سوود و خه‌یر و رێنموونی دده‌ات بۆ هه‌موو مۆسڵمانیک .

وه ئه‌مه ماوه‌یه‌که به‌رده‌وام په‌رتووکی سوودمه‌ند ئاسانکراو پێشکه‌ش ده‌کات . جا هه‌ندی له‌و په‌رتووکانه لی‌کۆلینه‌وه و له‌سه‌ر نووسینی هه‌ندی په‌رتووکی تره که که‌سانی دیکه دایانناون هه‌لساوه به‌ده‌ره‌ینانی ئهو فهرموودانه‌ی که له‌و په‌رتووکانه‌دا ده‌ره‌ینانیان بۆ نه‌کراوه ، بریکی تریان له‌کۆشش و کۆکردنه‌وه و دانانی خۆیه‌تی ، کۆتا په‌رتوکی‌شی ئه‌مه‌یه که له‌به‌رده‌ستاندا به‌ناوی " پیاوان و ئافره‌تانیکه‌ی نموونه‌یی له‌ده‌وری پیغه‌مبه‌ردا ﷺ " .

هه‌لساوه به‌هه‌ل‌بژاردنی سه‌د که‌سایه‌تی له‌هاوه‌لانی به‌پێزی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و ئهو فهرمووده و چیرۆک (ریوايه‌ت) و پرووداوه‌ی کۆکردوه‌ته‌وه که به‌شداری یان له‌ده‌رخستنی ئه‌م که‌سایه‌تی یانه‌دا کردوه که دوا‌ی پیغه‌مبه‌ران و نی‌ردراوانی خوا له‌میزووی مرو‌قایه‌تیدا نموونه‌یان نی‌یه ، هه‌روه‌ک ئه‌ین مه‌سه‌ود خوا‌لی ی‌پازی بی‌ت ده‌لیت : " هر له‌نیوه‌ندی لی‌کۆلینه‌وه‌ی ئه‌م که‌سایه‌تی یانه‌دا ئهو په‌وشت و ئاکاران

ئاشکرا دەبن که پیاوان رازابوونەوه و هەر بهو هۆیه شهوه بوو بوونه باشتترین ئوممەت له میژووی مرقایه تیدا " .

ههروهها هه موو ئەم پایه بهرزی و چاکه و پرهوشتانهی له م هاوه لانه دا هه بوون و باسکراون به لگهن له سهر ئه وهی ئه و هاوه لانه ش که ناویان نه براوه له سهر هه مان پیاوان و ره وشت و خو پاریزی و باومر و ته قوا بوون ، ههروهها به هه مان شیوه پا به ند بوون به هه موو ئایه ته کانی قورئانی پیروژ ، وه به هه موو ئاکاریکی گه و ره و بجوک که له پیغه مبه ری خوا وه (ﷺ) فیژی بوو بیتن .

ئیمه ش له لای خو مانه وه هیوادارین خوا ی گه و ره یار مه تی ئەم دانهره به پریزه بدات تا وه کو له سهر ژماره یه کی زیاتر له هاوه لانی ئه و پیغه مبه ره ئازیزه (ﷺ) بنوسیّت ، خوا یار و یاومری بیت بو ئه وه ی زیاتر سوود به ئیسلام بگه یه نیّت و ئیسلام زیاتر پیاوان به هیز و به تینتر بیت .

آمین ..

حسن ایوب

بە ناوی خوای بەخشندە ی میهرەبان

" لە نیۆ دەستی ئەم پەرتووکەدا "

سوپاس و ستایش بۆ پەرەدگاری ھەردوو جیھان ، وە درود و سەلام لەسەر ئەو کەسە ی وەک پەحمەت نیراوە بۆ مەرقایەتی ، گەورەمان محمد ﷺ و لەسەر ئەھل و یارە پاک و چاکەکانی و لەسەر شۆنکەوتووانیان بە چاکە تا پۆژی پەسلان .

دواتر ... بۆ گومان نووسین لەسەر میژووی ئیسلام و بژار کردنی ڕاویەکانی و سۆراخ کردنی کەلتوری ئیسلامی کاریکی ئاسان نیە ، ھەرەک ڕووبەر و پوونەو لەگەڵ ئەو جیاوازی و ناتەبایی یانە ی لە نیوان ھاوەلە بەرێزەکاندا ڕووی داوێ پێویستی بە زانیاری یەکی پتەو و یێزە یەکی بەھێز ھەیە بەو پێنە ی کە چەندین زیادە ی زیانەری خراوەتە سەر کە پوونیی ژبانی تێک داوێ و ئەدەبی خراب کردووە و لە پلەو پایە ی زانیان و پێشەنگانی ھیناوەتە خوارووە و بەمەش ھەندێ ھەرچی و پەرچی فریودراون و ڕینگای تێگەشتنیان ون کردووە و لە ڕێی راست لایاندووە و باوەڕیان بەم ساختە گومانوای یانە ھیناوە . ئەمە و " خانە ی - ئەلغەجری تایبەت بەکەلتور " بە نیازی ئەوێ وینە یەکی راستەقینە لە ژبانی ھاوەلەن بە پیاو و ئافەرەتەوێ نیشان بەدات وەک بەشداری کردنێک لە بلاو کردنەوێ ھۆشیاری راست و دروست و تێگەشتنێکی ڕوون بۆ ئەم دینە و شۆنکەوتوانی ، داوای لێ کردم ھەلەسم بە دانان و ڕیکخستنی ئەم پەرتووکە " رجال و نساء حول الرسول ﷺ "

منیش لەبەر ئەوێ ھەستم بە گرانی و سەختی ئەم سپاردە ی و ئەو برپر سياريتي یە گەورە یە کرد لە ئاستیدا ، ھەر زوو پەنام بەردە لای خوای گەورە و داوای یارمەتیم لێ کرد و ئەوپەری توانام خستە کار بۆ ساغکردنەوێ ڕیوایەتەکان .. وە ھیشتا خۆم بە بۆ دەسەلات و بۆ دەرەقەت دادەنیم لە ئاست بابەتەکەدا ، بەلام ئەوئەندەم بەسەکە ھەولێ خۆم بۆ داوێ ، بۆ گومان کەمالیش ھەر بۆ خوا یە : بە ئەوپەری دلناییم لە وتە ی شاعیر کە دەلیت -

سیتی اخط بعدي في الكتاب و تبلي اليه مني في التراب
فيا ليت الذي يقرأ كتابي دعالي باخلاص من الحساب
" لە کۆتاییدا ، تەنھا خوا ئاگای لەمەبەستەکانە .

سعد يوسف محمود ابو عزيز نووسییویتی

• واتە : پاش خۆم نووسینەکم لە پەراوەکەدا دەمینیتەوێ وە دەستم لەناو خاک و خۆلدا تیا دەچیت
سا خۆزگە ئەوێ نووسینەکم دەخوینیتەوێ دوعای ئەوێ بۆ دەکردم لە لێپرسینەوێ رزکارم بیت

× "چاکه و فه زلی هاوه لآن ره زای خوايان لی بیت"

په روه ردگار ده فهرموویت :-

﴿وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ سورة التوبة آية ۱۰۰ .

واتاکه ی : خوای گه وره له وانیه که پیشکه وتن و یه که م که س بوون له نیسلام بوون و خزمه تکردنی نیسلامدا له کاروانی کوچه بران و پشتیوانان و ئه وانیه بهرێک و پیکێ پیشیانکه وتوون ، رازی بووه ئه وانیش له و رازی بوون ، باخه کانی به هه شتی بو ئاماده کردوون چهنده ها پروبار به بهردهم کوشکه کانی و بهرێر دره خته کانیدا دمورات ، به نه مری و هه میشه یی تیایدا ده مینه وه ئه و سهر ئه نجامه سهر که وتنیکێ زۆر گه ره یه .

(تیبینی: بۆ مانای ئایه ته پیروژه کان پشتم به ته فسیری ئاسانی - بورهان محمد

امین - به ستووه . وهرگێڕ)

پیغمبهری خواش ﷺ فهرموویه تی : (إِنْ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى اخْتَارَ وَ اخْتَارَ لِي اصْحَابًا فَعَجَلَ لِي مِنْهُمْ زُرَّاءَ وَ أَنْصَارًا ، فَمَنْ سِيَهُمْ فَعَلِيهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَ الْمَلَائِكَةِ وَ النَّاسِ أَجْمَعِينَ ، لَا يَقْبَلُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَرْفٌ وَ لَا عَدْلٌ)^۱ .

واته : خوای په رومردگار منی هه لێژاردووه ، وه هاوه لانیکی بۆ من هه لێژاردووه که له ناویاندا هه ندیکیان بۆ کردووم به وهریز و پشتیوان و خزم و کهس ، له بهر ئه وه هه ر که سی جنیویان پێ بدات ئه وه نفره تی خوا و فریشته کان و هه موو خه لکی له سه ره و له ره ژێ قیامه تدا هه یج په رسته شیکێ لی وهرناگیریت ، نه ئه وه ی فه رز و گه ره ک کراوه و نه ئه وه یش سونه ت و خو نزیك کردنه وه یه له خوا) .

هه ره ها له ئه بو موسای ئه شه ره یه وه (ره زای خوای لی بیت) پیغمبهر (ﷺ)

فهرموویه تی : (النجوم أمانة للسماء ، فإذا ذهب النجوم آتی اسماء ماتوعد ، و أنا أمانة لأصحابي فإذا ذهب آتی أصحابي مايوعدون ، و أصحابي أمانة لأمتي ، فإذا ذهب أصحابي ، آتی أمتي مايوعدون)^۲ .

^۱ - حاکم رپویه تی کردووه ، ده لیت : نیسانده کی دروسته و نه ییش هه مان رای هه یه (۶۲۳ / ۳) .

^۲ - صحیح مسلم .

واته : نهستیره کان نارامی به ناسمان دبه خشن ، خو نه گهر نهستیره کان له ناوچوون و نه مان ، نهوا نهو وادهیهی بو ناسمان دانراوه دیتهدی ^۱ ، وه من نارامی به هاوه لآنم دبه خشم ، هر کاتی پویشتم و به لبقای خوا گه یشتم نهوا نهو وادهیهی به هاوه لآنم دراوه دیتهدی ^۲ وه هاوه لآنم مایه هی هیمنی و نارامین بو نوممه ته که م و به نه مان و وه فاتی نهوان نهو وادهیهی بو نوممه ته که م دانراوه دیتهدی) .

وه پیغمبر (ﷺ) فرموویه تی : (ترالون بخیر مادام فیکم من رأی و صاحبی ، والله لاترالون بخیر مادام فیکم من رأی من رأی و صاحب من صاحبی) ^۳ .

واته : هیشتا له خیر و چاکه دان مادهم له ناوتاندا که سانیک هبن که منیان بینوه و هاوه لآیه تی یان کردووم ، سویند به خوا له خیر و چاکه دان مادهم که سانیک له ناوتاندا هبی چاویان به که سانیک که وتوو که چاویان به من که وتبی و هاوه لآیه تی که سانیکیان کردبی که هاوه لآنی من بوون) .

ئیبنو مه سعود (رهزای خوی لی بیت) فرموویه تی : (خوی تهعالا سهیری دلی بهنده کانی کرد ، بینی دلی محمد (ﷺ) باشتیرینی دلکه کانه ، له بهر نهوه هلی برارد بو خوی و په یامه کانی خوی پیدا نارد ، پاشان له دلی بهنده کانی پوانی ، بینی دلی هاوه لآن باشتیرینی دلکه کانه ، بویه کردنی به وزیر و دهسته راستی پیغمبره که هی (ﷺ) تاوه کوله پیناو ئایینه کهیدا بجهنگن . هر بویه نهوه ی موسلمانان به باشی بزائن ، نهوه لای خودایش باشه ، وه هر شتی موسلمانان به خراپی بزائن نهوه لای خوداش هر خراپه) ^۴ .

^۱ - واته : هتا نهستیره کان پینده ناسمانیش دهمینته وه ، هر کاتی نهستیره کان هله ورین و له جی ی خویان نه مان نهوا ناسمانیش دهقیلیشت و درز دینیت .

^۲ - واته من له فیتنه و هه لگه رانه وه و جیاوازی دلکه کان دوریان دهخمه وه .

^۳ - فرمودی (حسن) د : ئیبنو نهبی شهیه له وانیله ی کوری نهسقه مه وه ریوایه تی کردووه . له (روضه المعین) ی (العدوی) په ره (۹۰) ودرکیراوه .

^۴ - احمد و بزار و طبرانی له (الکبیر) دا ریوایه تیان کردووه و پیاوانی جی متمانه . الجمع (۱۷۷/۱) .

همروه ها عبدالله کوپی عمر (پرمزای خویان لی بیت) فرمویه تی :
 (همره کسلی له نیوه ویستی پیگایهک بو خوی هه لبرتری تا بیگریته بهر نهوا با
 پیگای نهوانه بگریته بهر که وهفاتیان کردوه ، نهوانه هاوه لانی (محمد ن ﷺ) باشتین
 کهسی نه مئومه تن ، خیرۆ مه ندرتینی دلکانن ، زاناترینیانن و که مترینیانن له وهی له
 خو بگوپین . نهوانه کهسانیکن خوی پهروردگار بو هاوه لایه تی پیغه مبره کهسی (ﷺ) و
 گهیاندنی ئاینه کهسی هه لی بژاردوون ، ده نیوهش رهوش و پیگای نهوان هه لبرگن ،
 چونکه نهوان هاوپپی پیغه مبر (ﷺ) بوون له سهر پیگای پاست سویند به خوی
 پهروردگاری که عبه)^۱

وه له (نهبی راکه) وه فرمویه تی : (له گه ل عه لی (پرمزای خوی لی بیت) نویژی
 بهیانیم کرد ، کاتی پووی له لای پاست وهرگیراو سهلامی دایه وه وهک ئه وهی پهریشان
 بیت ، مایه وه تاوه کو خوړدای له دیواری مزگه وته که وه هینده ی پمیک بهرن بووه وه نهو
 جادوو پکات نویژی تری کرد ^۲ . پاشان (نهبی راکه) دهستی دا به ده ستدا (وهک
 ئه سه فیك) وتی : سویند به خوا هاوه لانی (محمد م ﷺ) ئاوا بیینی که چی له م پوژگارهدا
 هیچ شتیك نابینم وهک نهوان بیت . نهوانه کاتی پوژیان ده کرده وه هه لبرکاو و سهر قژ
 توژاوی و گژ بوون ، له نیوان چاوه کانیاندا نیشانه یه که ههر وهک چوکی بز هه بوو ^۳ ،
 بهردهوام تا بهیانی خهریکی پهرستش و کرنوش بردن بوون و نهو بهیان ده کرد له نیوان
 نیوچه وان و پییه کانیاندا (مه به ست هه لسانه وه و دانیشتن و کرنوش بردنی نویژه)
 کاتیکیش پوژیان لی هه لده هات و یادی خویان ده کرد سهریان ده جولاند و پاست و
 چه بیان پی ده کرد له بهر زویری ملکه چی یان (خشوع) ههروه که جووله ی دره خته کان له

^۱ - نهبی نعیم له (الحلیه) (۳۰۵/۱) دا ریوایه تی کردوه .

^۲ - له فرموده دا هاتوه : (من صلی الصبح فی جماعه ، ثم قعد یذکر الله حتی تطلع الشمس ، ثم صلی رکعتین ، کانت له کأجر حجه و عمره ، تامه تامه تامه) . فرموده ی هه سه نه له صحیحه کانی ترمزی (۴۸۰)
 وهرگیراوه ، ماناکه ی : ههر کهس نویژی بهیانی به جهماعهت کرد و دانیشتن و خزی به یادی خواوه خهریک کرد تا
 خوژه لاتن ، پاشان دوو رکات نویژی کرد ، نهوه پاداشتی وهک نهوه به جهجیک و عه مره یه کی نه بجام دابی ،
 به ته واری ، به ته واری ، به ته واری)

^۳ - جوژیکه له مهرومالاتی توکن ، مه به ست نهوه یه شوینه واری سوچه بردن به نیو چاوانیانه وه دیاره .

پۆژی رەشەبادا ، چاوەکانیان بەردەوام فرمیسکی دەرشت تاوەکو جلەکانیان تەر دەبوو ، سویند بەخوا ئەلی ی ئەم خەلکە ^۱ بی ناگا بوون . پاشان هەلسا و داوی ئەوە نە بینرا پی بکەنیت و هەر خەمبار بوو تاوەکو ئێین مەلجەمی دۆژمەنی خاوی لە دین دەرچوو (کوشتی) ^۲ .

هەروەها پیشەوا حەسەنی بەصری ستایشی هاوێلان بەم جوۆرە دەکات : -
پیشەوا رەحمەتی خاوی لی بیت دەلیت : سویند بەخوا بە چەندین کەسایەتی گەشتووم و هاوێلایەتی چەندانیانم کردوو ، نەمەبێنی هەرگیز بە هیچ شتیکی دنیا کە بەرەو پوویان دەهات خوێشال بن ، و هەرگیز بە هیچ شتیکی دیایی خەفەتیا نەدەخوارد گەر پشیتی لەوان بکرایە . خوێشەکانی دنیا لەم خوێلکەمتر بوو لەلایان . هەیانبوو پەنجە سال دەرژیا ، لە ماوەی ئەم پەنجە سالە لە تەمەنیدا بەرگیکی هەلگیراوی نەبوو ، وە هیچ سینی یە خوێراکیکی (قدر) یکی بو دانەنرا وە هیچ شتیکی لە نیوان خوێ و زەویدا دروست نەکرد بوو ^۳ هەروەک هیچ کاتی کاتیک فەرمانی نەکرد بوو خوێراکێک لە ماییدا دروست بکری کاتیکیش شەو دادەهات خەریکی (قیام اللیل) بوون و بەردەوام سوچەدیان دەبرد . فرمیسکەکانیان بە پومەتیاندا دەهاتە خوێراوە و خەریکی مونا جاتی خاوی خوێان بوون تا گەردنیا نازاد بکات ... کاتی چاکەیهکیان دەکرد بە بەردەوام سوپاسی خوایان لەسەر دەکرد و داوی قبول کردنیا لی دەکرد ، کاتیکیش خراپەیهکیان ئەنجام بدایە زۆر خەفەتباری دەکردن و داوی لیخوێشبوونیا لە خوا دەکرد .. ئەوان بەردەوام لەسەر ئەو رێیە بوون سویند بی بە خوا ئەوانە تەنھا بە داوی لیخوێشبوون و پارانەووە لە خاوی خوێان پزگار و نازاد بوون ، ئێوەش ئیستا لە دەرەتییکی کورت و کردەوێهەکی پارێزراو و هەلگیراودان . سویند بی بە پەروردگار مردن وا لەگەردنناندا و ئاگریش لە نیو دەستاندا ، دەی هەموو کاتیک چاوەرپی قەزا

^۱ - مەبەستی ئەو هاورێیانەیهتی کە لەو رۆژەدا لەدوایمەر نوێتیا ن دەکرد .

^۲ - ئێین ئەبی دنیا و ئەبو نەیم لە (الحلیة) ۸ / ۶ و (البداية والنهاية) ۱ / ۷۶ دەرھێنانیان بۆ کردوو .

^۳ - مەبەستی ئەوەیە هەرگیز پەيوەندیەکی لەگەڵ زەویدا دروست نەتەکرد وای لی بکات پەيوەستی بی پێیەو ، بەلکو وەک رێبوارێک بوو . (وەرگێر)

و بریاری خوی گهره بن)^۱ . نهوانه هاوه لانی پیغه مبر بوون (ﷺ) ، جا کی هیه ناستی باومری به پلهی باوه و ئیمانی نهوان بگات و خوی بدات له دلسۆزی نهوان بۆ ئاینه کهیان ، نهوانه کهسانیک بوون که : -

" کاتی خه لکی له پووی دهره وهی دنیا ی دهرانی نهوان سهیری ناو کرۆکی دنیا یان ده کرد ، کاتی خه لکی سهیری ئیستای دنیا یان ده کرد ، نهوان سهیری داها توویان ده کرد ، بۆیه له ههر شتیکی دنیا یی که ترسی نهو یان لی ی هه بویه عه یبداریان بکات له دلیاندا ده یانمراند و نه وهی ده یانزانی وازیان لی دینی ، وازیان لی ده هیئا تاوه کو زۆری و که میی دنیا لایان وه که یه کو و باسی دنیا یان له لا وه که شتیکی گوزمراو و تیپه پ بوو وا بوو . دنیا له لای نهوان گوزمرا بوو پۆیشتبوو همرگیز به دوایدا نه نه گهران تا تازه یکه نه وه له دل و دهرونیاندا مرد بوو ، زیندوویان نه ده کرده وه ، به لکو ده یانپرماند و ئاخیره تیان پی بیئا ده کرد ، وه ده یانفرۆشت و به نرخه که ی شتیکیان پی کپی که بۆیان ده مینیتنه وه و به سه ر ناچیت ، نهوان که سانیک بوون ، دنیا یان ره فر کرد بوو ، هه ر نهوانیش له دنیا دا ئاسوده بوون . خوی خویان خوش ده ویست حه زیان به یاد کردنی بوو ، داوای پووناکی نهو یان ده کرد ، هه ر به و دنیا یان پووناک ده کرده وه . هه والیکی سه ر سوپه نه ریان هیه ، هه ر وه که هه والی سه ر سوپه نه ریان له لایه : - " قورئان " به نهوان هه لسا یه وه هه ر وه که نهوان به قورئان هه لسا بوونه وه ، وه نهوان زمانحالی قورئان بوون ، هه ر وه که به قورئان ده که و تنه ئاخاوتن . له پی ی نهوانه وه به رنامه ی خوا به خه لکی گه یه نرا و هه ر به قورئان و به رنامه ی خوا ره قناریان ده کرد له پال نهو به هره و خه لاته ی به ده ستیان هیئا بوو ، وه پیی گه یشتبوون چاو له دوا ی هیچ به هره یه کی تر نه بوون ، ئارامی یان ته نها له وتکا و خواسته ی خویاندا ده دیه وه ، ترسیشیان ته نها له وه دا ده دیه وه که خویان لیی لاده دا و ئاگاداری بوون^۲ - که سزای خوا یه - "

" نهوان به لگه ی خودان به سه ر خه لکه وه ، کراسی نوری دره وشا وه ی له خوشه ویستی خوی به بالادا کردوون و ئالای رینمونی بۆ درێژه پیدان له سه ر به رنامه که ی

^۱ - کتبی (الزهد) ی حسن بصری لاهری ۳۰ / ۳۱ . چاپی دار الحدیث .

^۲ - برهانه : " حلیه الاولیاء (۱ / ۱۰)

بۆ بهرز کردوونه تهوه ، سهبر و نارامیی پێداون لهسهر لانه دان لهو پێیه ، وه به چاودیری کردنیان جهسته یانی پاک کردووه تهوه ، ههروهك به خۆشه ویستی خۆی پازاندوونه تهوه ، پاشان له تفاقى غهیب و دنیای شاراوهدی به دهله كانیان سپاردووه تا پابه ند بیته به درێژه پێدانی ئهو خۆشه ویستی یه . خه مه كانیان بۆ لای ئهو بهرز کردووه تهوه و چاوه كانیان به چاوی غهیب پرویان لهو ژاته یه ، لهسهر قاپیی بینایی له نزیکى زاتی خۆی نیشه جیی کردوون لهسهر دانیشه گه كانی پزیشه كانی ئه هلی مه عریفه تی داینش تاندوون .

یاساغی جنیودان به هاوه لآن (رهزای خویان لی بی) : -

پیغمبره ی خوا (ﷺ) فهرموویه تی : (لاتسوا اصحابي ، فلو أن احدکم اتفق مثل أحد ذهباً ، ما بلغ أحدهم ولا نصفه)^١ .

واته : جنیو به هاو لآن مه دن ، خو ئه گه ره یه کی له ئیوه هینده ی کیوی ئوحد زیڕ ببه خشی ناگات به مشتیک له وه ی ئه وان یان هه تا نیوه ی ئه وه .

وه فهرموویه تی : إذا ذكرأ صحابي فأمسكوا و اذا ذكر النجوم فأمسكوا ، و اذا ذكر القدر فأمسكوا)^٢ .

واته : کاتی باسی هاوه لآنم کرا پارێز بکه ن (زمانتان بپارێزن) ، وه کاتی باسی ئه سه تیره کان کرا پارێز بکه ن وه کاتی باسی قه ده ر و چاره نووس کرا پارێز بکه ن .

ههروه ها ئیمامی زه هه بی " رهحه ته ی خوی لی بیت " فهرموویه تی : " هه ره که سی پاما له کاروبار و سیره ی ژیا نی هاوه لآن و شوینه واریان له ژیا نی پیغمبره ی خوا (ﷺ) و پاش وه فاتیشی ، بی گومان ئه وه که سه له چاکی و فه زلی ئه وان تی ده کات ، هه ره له پێشه پکی کردنیان به ره و باوه ر هینان و رو به رو بوونه وه ی بی باوه ران و بلا و کردنه وه ی ئایین و نیشه اندانی ره مز و بو نه ئیسه لامی یه کان و بهرز پاگرتنی فهرمووده کان خوی په ره ردا گار و پیغمبره که ی (ﷺ) ، تا دیته سه ره فیڕکردنی خه لک به ئه رک و سونه ته شه رع ی یه کان ئه گه ره ئه وان نه بوونا یه نه بنجینه یه ک (ئه صلیک) و نه لقنیک له م ئاینه به

^١ - صحیح بوخاری و موسلم .

^٢ - ته به رانی به ئیسه اندیک ی باش ره یایه تی کردووه . له (العراقي في تخرج احاديث الاحياء) (١ / ٦٣)

وه ره کیره وه .

ئیمه نه ده گه یشته ^۱ . وه له ئهرك و سوننه تهكان نه ئهركیكمان ده زانی و نه سوننه تیك و هیچ شتیكمان له فرموده و ههوالهكان نه ده زانی .

له بهر ئه وه ههركهس تانهیهکیان لی بدات یان جنیویان پی بدات ئه وه له دین ده رچوو و ^۲ ، له میلیهتی موسولمانان چوو ته ده ری ، له بهر ئه وه ی تانه لی دان له وه وه سه رچاوه ده گری که ئه وه کهسه باوه ری به خراپه یان هیه و رق و قینیکی له دلیدا بویان شار دووه ته وه و نوکلی دهکات له وستایش و چاکانه و له وخوشه ویستی یه که خوی پیرو ده رگار له قورئاندا ده باره یان باسی کردووه ، چونکه ئه وان باشتترین نمونه بۆ نیشان دانی ئه م دینه و باشتترین هۆکار و هه سیله ن بۆ گه یاندنی هه ربویه تانه دان له هۆکاری هه ر شتی تانه دانه له بنچینه و ئه صلی ئه وشته وه به سووک پوانین له گه یه نه ر سووک پوانینه له گه یه نراو . ئه مهش ئاشکرایه بۆ هه رکهسی تیفکری و له دوو پرووی بی دینی و بی باوه ری دوو بیته ^۳ .

خوشک و برای خوینهرم .. پاش ئه م سه ره تا پیروزی که وهک بیرخسته وه یهک پیشکه شمان کرد " لمن كان له قلب أو ألقى السمع وهو شهيد " (ق : ۳۷) .

ههنگاوی خیرا هه لده گرین تا له لاپه رهکانی داهاتوو دا به لیقای باشتترین سه دهکان شادیین و له کاروباریان ئاگاداریین و له ژانیان شت فیڕ بین و له نیو میژووی راسته قینه ی ژانیاندا له گه لیاندا بین . ئاخه ئه وانه چه ند ئاکاریکی دیار و نیشانه ی پرونیان هیه که خاوه ن هۆش و پیاوچاکان بۆ شوینکه وتنیان راده کیشن و شه هیدان پیغه مبه ران پی ی شادمان و خوشحال ده بن و تامه زروی پلو پایه یان ده کن .

" پیاوانیکی باوه ردار و نافره تانیکی باوه ردار ، خودا سه رزه وی به ئه وان ده پاریزیت . ناخی ده روون و پرووی ناوه وه یان وهک پرووی ده ره وه یانه ، به لکو پروونتره .

^۱ - هه ر له بهر ئه مه یه دوو ژمنا نیسیلام رشوی تیرهکانیان کردووه ته هاوه لان بۆ تانه لی دان و که مه کرد نه وه ی پله و پایه یان خوداش خۆی ئاگاداری کرده وه کانیانه و به سه بویان .

^۲ - جا خۆزکه ناحه زان و نهک نه انسانی سه رده م له مه ده گه یشته و خۆ پاریزی یان ده کرد به رامبه ر هاوه لاتی پیغه مبه ره کیان (ﷺ) .

^۳ - په رتووی (الکبائر) ی زه مه بی لاپه ره (۲۷۶) کوناھی که وره ی جنیودان به هاوه لان (ره زای خویان لی

نهیانی یان وەك ئاشکرایان وایه ، بەلکو جواتره ، هیمه تیان لەلای ئەستێره کاندایه و بەرزتریش لەوانه سەراپای زهوی خوشیانی دەوێت و فریشتەکانی ئاسمان پێیان دڵخۆشن ... داوا لە خوای گهوره دهکەین سەرکه و توومان بکات بۆ شوینکه و تێیان و بمانخاته یهکی له شوینکه و توانیان^۱ .

"خوای تهعالاش هەر خۆی ئاگاداری مەبەستەکانە و هەر ئهو پێی نیشاندهره "

^۱ - صید الخاطر .. لایه ره (۱۶ - ۱۷) .

م بہشی بہ کم

" پیاوانیک لہ دھوری پیغہ مبرسی خوا (ﷺ) "

" ۱- نہ بو بہ کرسی صدیق "

نہ بو بہ کرسی یہ ؟

عبداللہ ی کوری نہبی قوحافہیہ ، لہ (مرہ) * دا بہ پیغہ مبرسی خوا (ﷺ) دہگات
۱ . وہ مصعبی کوری زویئر دہلّیت : (ٹومہت لہ سمر ٹوہ پیٹ ہاتون کہ ناوی -
صدیق " راستپہروہ " ی لی بنین ۲ . وہ لہ عائیشہ ی دایکی ٹیماندارانہوہ (ﷺ)
فہرموویہ تی : - " ہندی لہ بی باوہران ہاتنہ لای نہبی بہکر و پییان ون : چ وہ لامیکت
ہیہہ بو ٹہم ہاوپریہت ؟ بانگہشہی ٹوہ ٹہکات کہ گواہیہ ٹہمشہ و پڑہوی (بیت المقدس)
ی پی کراوہ . ٹہویش فہرمووی : (ٹہو وای گوت ؟) وتیان : بہلی ، فہرمووی : (راست
دہلّیت ، وہ من پڑوام بہ دورتر لہوہش ہیہہ مادام لہ پیغہ مبرسی خوا وہ (ﷺ) بیت ،
باوہرم ہیہہ بہ ہوالی ٹاسمان لہ بہیانیان و ٹیواراندا لہ پیغہ مبر موہ (ﷺ) لہبہر
ٹوہ ناوٹرا بہ (صدیق) ۳

" ہاتنہ دنیای "

پیشہوا ٹہبو بہکر (ﷺ) دوو سال و چہند مانگیٹ پاش لہ دایک بوونی حہزرتی
محمد (ﷺ) لہ دایک بووہ .

ٹیمامی نووی (پڑحمہتی خوی لی بیت) دہلّیت : " لہ سہردہمی نہفامیدا (پیش
ٹیسلام) یہکی بووہ لہ سہرکردہکانی قورہیش و ٹہہلی پراویٹڑ و تہکیریان . وہ لہ

* بارانی ہوزیکہ لہ قورہیش ٹہویش (مرہی کوری کعبی کوری لوٹی کوری غالبی کوری فہری کوری مالکی
کوری نضی . (معجم الصحاح) ی جوجہری .

۱ - (تاریخ الخلفاء) ی (سیوطی) لاپہرہ (۲۷) بہ دہستکاری یہوہ .

۲ - (و تہذیب الأسماء و اللغات) ی نووی (۲ / ۱۸۱) .

۳ - ٹیسنادہکدی باشہ . حاکم لہ (المستدرک) کترپاہتہرہ (سیوطی) دہلّیت : ٹہ (تاریخ الخلفاء) لاپہرہ (

۲۹) وہرکیراودہ .

ناویاندا که سیکی خوشه ویست بووه و له هه موویان شاره زاتره بووه له کاروباره کانیاندا . کاتیکیش ئیسلام هات هه لی بژارد به سهر هه موو شتیکیدا و به کامترین شیوه باره شی به ئیسلامدا کرد) .

" راسایی ئه بویه گر له پیش ئیسلامدا "

عائیشه (ﷺ) ده لیت : (سویند به خوا ئه بو به کر هه رگیز شیعی نه وتووه نه له سه رده می نه فامیدا نه له پاش هاتنی ئیسلامدا ، وه هاوپی له گه ل (عوسمان) له جاهلیه تدا وازیان له مه شروب خواردن هیئا)^۱ . هه ر عائشه (ﷺ) فه رموویه تی : " ئه بو به کر له نه فامیدا مه شروبی له خو ی حه رام کرد بوو^۲ .

" ئیسلام بوونی "

له ئه بی سه عیدی خدری یه وه (ره حمه تی خوی لی بیّت) فه رموویه تی : ئه بویه کر وتی : ئایا کی وه ک من مافی جینشینایه تی هیه ؟ مه گه ر من یه که م که س نه بووم موسلمان بووم ، (مه گه ر خاوه نی فلانه و فلان هه لویست نه بووم) .^۳ ئیمامی سیوطی ده لیت : وا گو تراوه یه که مین که س موسلمان بووه (علی) بووه ، وه وتراوه یشه که خدیجه بووه وه زانایان یه که ده نگن له سه ر ئه وه ی یه که مین که س له پیاواندا موسلمان بوو ئه بویه کر بووه و له نافرمانیشدا خدیجه و له منالان و که م ته مه نه کاندایه علی بوو . یه که مین که سیش باسی ئه م کۆمه له ی (جمع) ی کردووه پیشه وا ئه بو حنیفه بووه ، ره حمه تی خوی لی بیّت .^۴

^۱ - به ئیسنادیکی صحیح ئینو عه ساکر رپوایه تی کردووه ، سیوطی ده لیت : ئیسناده که ی دروسته . (تاریخ الخلفاء) لایه ره ۳۲ .

^۲ - ئیسناده که ی باشه . ئه بو نعیم به ئیسنادیکی باش ده ره یسانی بو کردووه . سیوطی هه مان شتی وتووه . (هه مان سه رچاره)

^۳ - فه رموودی صحیح له صحیحی سونه ته کانی ترموزی (۲۸۹۸) وه رکراوه .

^۴ - تاریخ الخلفاء (لا ۳۴) .

"چا که کانی"

فهل و چا که کانی "صديق" (عليه السلام) نهونده زورن له ژماره نايهن ، ئيمه همرته مانه ی لی باس دهکين :-

۱ - فرموده ی خوی پهروردگار : ﴿ثَانِيَانِ اِنَّ هُمَا فِي الْغَارِ اِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا﴾ سورة التوبة آية " ۴۰ " .^۱

وه له ئه بوبه کر خویه وه (عليه السلام) ده لیت : (کاتی له ئه شکوهت بووین به پیغه مبهري خوا (عليه السلام) ممت : خو ئه گهر سهیری ژیر پی ی خویان بکه ن ده مان بینن ، ئه ویش فرمودی : "گومانت چی یه ئه ی ئه بو به کر به دوو کهس که سی یه میان - الله - یه .^۲

۲ - یه کهمین کهس له گهل پیغه مبهري خوا (عليه السلام) دا نوژی ئه نجامدا وه ، له زهیدی کوپی ئه رقه م (عليه السلام) وتوو یه تی : "یه کهمین کهس له گهل پیغه مبهري خوا (عليه السلام) نوژی ئه نجامدا ئه بوبه کری صديق بوو .^۳

۳ - پرگار کراوی خوا له ناگر :-

له عایشه وه (عليه السلام) ده لیت : "جاریک ئه بوبه کر هاته ژورده وه بو لای پیغه مبهري خوا (عليه السلام) ، ئه ویش پی ی فرمودو : تو له لایهن خودا وه له ناگر پرگار بوویت (نازاد بوویت) . لهو کاته وه (به نازاد کراو) ناو نراوه .^۴

۴ - گه وره ی پیرانی ئه هلی بهه شته :-

له پیشه وا (علی) یه وه (عليه السلام) ، له پیغه مبهري وه (عليه السلام) گپراویه تیه وه ، فرمودیه تی : ئه بوبه کر و عومهر گه وره ی پیرانی ئه هلی بهه شتن له ناو ، هه موو میلله تانی پیشوو دوا نیشدا ، جگه له پیغه مبهريان و نیرووان ، ئهم هه والیهان پی نه ده ی)^۵ .

^۱ - واتای ئابه ته که : یه کیک بوو لهو دوو کهسه کاتیک ههردوکیان له ناو ئه شکوهته کهدا بوون .. پیغه مبهريش

(عليه السلام) دلی دایه وه و پیتی وت : خه فعت مه خز ، دلنیا به خواصان له گه له .

^۲ - صحیح . بوخاری و موسلیم ریوا یه تیان کردوه .

^۳ - نینو خیشه به نیسادیکی راست گپراویه تیه وه ، تاریخ الخلفاء ص ۳۳ .

^۴ - صحیح . صحیح فرموده کانی ترمزی (۲۹۰۵) .

^۵ - فرموده که : عن علی (عليه السلام) عن النبی (عليه السلام) قال "ابوبکر وعمر سیدا لحو ل اهل الجنة من الاولین و الاخرین ما خلا النینین و المرسلین ، لا تخبرهما یا علی" .

۵ - وه له (عبدالله کورې حنطب) هوه پیغمبري خوا (ﷺ) چاوی به نه بوبه کړ و عومر کهوت ، فهرمووی : " هذان منی السمع و البصر " واته : نه م دووانه هیواي چاو و گوین .^۱

۶ - هروها احمد و کهسانی تریش له علی یه وه گیراویانه ته وه ، فهرموویه تی : " باشتړین کهسی نه م ئومه ته پاش پیغه مبره کهی (ﷺ) نه بوبه کړ و عومرن " .
زه هبی ده لیت : نه م فهرمووده یه به (تواتر) * له علی و مرگړاوه ، دهی له عنه تی خوا له کومه لی (رافضة) بیت چهند بیناگان)^۲ .

" چهند لاپره یه کی روونک له ژبانی نه بوبه کړدا "

هه لویستی یه که م : " پیاویک باومر په کهی ناشکرا ده کات " له کاتیکدا زوریک له هاوه لانی پیغه مبر (ﷺ) نیمانی خو یان دهشارده وه تا پوریک خدا د مرویان به پرودا ده کاته وه و ناینه که یان سهرده خات ، که چی نه بوبه کړ له له پرودا - وه ستانیکي بی وینه دا هه لساو باومرې خو ی ناشکرا کړد ، جا با بی باومرېان همر پیاان ناخوش بیت .

خوینهری به ریز گو ی بگره بو نه م هه لویسته : له علی کورې نه بی طالیه وه ، فهرموویه تی : (بینیم قوره ش نازاری پیغه مبري خوا یان ددها (ﷺ) . یه کی پالی پیوه ددها ، یه کی رایدده وشاند و نه یانوت : نه م تو ی خواکانت کردوه به یه ک خوا ؟ علی فهرمووی : سویند به خوا که س لیمان نریک نه بوبه وه نه بوبه کړ نه بی له می ددها و پالی به وه وه ددها ، نه وی تری راده وه شاند و دهیوت : وهی بو ئیوه ، و نه م نایه ته ی ده فهرموو : ﴿ اتَّقُوا رَجُلًا أَن يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ ﴾ سورة غافر آیه (۲۸) . واته : نایا رهوا یه پیاویک بکوژن ته نها تاوانی نه وه یه که ده لیت : په رومردگارم - الله - یه .

صحیح . له صه حجه کانی سوننته کانی ترمزی (۲۸۹۷) .

۱ - صحیح . ترمزی ریوا یه تی کردوده . فهرمووده ی ژماره (۸۱۴) .

* تواتر : ناوبه ناو = یه کله دوا یه ک .

۲ - له تاریخ الخلفاء لاپره ۴۵ ودرگړاوه ، رافضة : نه م کومه لایمن که حه زرتی نه بوبه کړ و عومر و عوسمان به همد ودرناکرن . (ودرکیر)

پاشان پێشهوا عهلی ئه‌و بوردهیهی* له‌سه‌ر شانی بوو لای برد و ئه‌وه‌نده گریا تاوه‌کو پێشی ته‌رپوو . پاشان فه‌رمووی : سویندتان ئه‌ده‌م به‌خوا ، داخۆ ئیماندارانی سه‌رده‌می فیرعه‌ون باش بوون یان ئه‌بویه‌کر ؟ خه‌لکه‌که‌ بێ ده‌نگ بوون ، ئه‌ویش فه‌رمووی : بۆ وه‌لام ناده‌نه‌وه ؟ سویند به‌خوا یه‌ک سه‌عاتی ئه‌بی به‌کر باشته‌ له‌ هه‌زار سه‌عاتی ئیمانداریکێ ئه‌هلی فیرعه‌ون ، ئه‌و ئیمانی شارده‌بوویه‌وه ، به‌لام ئه‌بو به‌کر ئیمانه‌که‌ی خۆی ئاشکرا کرد)^۱ .

هه‌لویستی دووه‌م : " پۆژی به‌در "

ئێین عه‌سا‌کر له‌ ئێین سه‌رینه‌وه‌ ده‌ره‌ینانی کردووه‌ که‌ عبدالرحمن ی کو‌ری ئه‌بی به‌کر له‌ جه‌نگی به‌دردا له‌گه‌ڵ بێ باوه‌ر‌اندا بوو !! کاتی موس‌لمان بوو به‌ باوکی وت : پۆژی به‌در هاتیه‌ پێش چاو‌م ، به‌لام من خۆم لی‌ت لادا بۆ ئه‌وه‌ی نه‌تکوژم ، که‌چی ئه‌بویه‌کر فه‌رمووی : به‌لام ئه‌گه‌ر من چاو‌م پیت بکه‌وتایه‌ خۆم لی‌ت لانه‌ئدا) .

له‌م هه‌لویسته‌وه‌ باوه‌ری ئه‌بویه‌کر ده‌رده‌که‌و‌یت له‌گه‌ڵ ئه‌و بنه‌چه‌ و مه‌عه‌ده‌نه‌ راسته‌ی که‌ هه‌یبوو له‌ پێش‌خستنی خۆشویستنی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا . پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) فه‌رمووی : (لای‌ؤمن‌ احدکم حتی‌ اکون‌ احب‌ الیه‌ من‌ نفسه‌ ، و ولده‌ و اهله‌ و الناس‌ اجمعین)^۲

واته‌ : هه‌یج که‌س له‌ ئێوه‌ باوه‌ر ناه‌ینیت هه‌تاوه‌کو منی له‌ نه‌فسی خۆی و من‌دال و ته‌هل و هه‌موو که‌سی‌ک خۆشته‌ر ده‌و‌یت .

وه‌ ئه‌بو یه‌عقوبی نه‌رجوری ده‌لیت : هه‌ر که‌س ئیدی‌عای خۆشه‌ویستی خوا بکات و به‌ گو‌یره‌ی به‌رنامه‌که‌ی هه‌لس و که‌وت نه‌کا ئه‌وه‌ ئیدی‌عاکه‌ی درۆیه‌ ، وه‌ ئه‌وینداری‌ک له‌ خوانه‌ترسی‌ت ئه‌وه‌ له‌ خۆبایی یه‌)^۳

* جۆزێگ به‌رکی نه‌وسه‌رده‌مه‌یه .

۱ - تاریخ‌ الخلفاء . لاپه‌ره‌ : ۳۷ .

۲ - بوخاری و موس‌لیم رییوایه‌تیان کردووه .

۳ - جامع‌ العلوم مه‌حکم لاپه‌ره‌ (۵۲۴) .

ه‌لوئستی سیّ یه‌م : پوژی وه‌فاتی پیغه مبه‌ر (ﷺ) .

له ئیبن عه‌باسه‌وه (ﷺ) : کاتی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌فاتی کرد نه‌بویه‌کر (ﷺ) هاته‌ دهره‌ ۵۰ عومهر (ﷺ) له‌وکاته‌دا خه‌ریک بوو قسه‌ی بوّ خه‌لکی ده‌کرد) ^۱ فهرمووی : ئه‌ی عومهر دانیشه‌ ، به‌لام عومهر پازی نه‌بوو دانیشه‌یت ، دیسان فهرمووی : دانیشه‌ و شایه‌تومان بیته‌ . ئینجا فهرمووی : (ئه‌وجا ئه‌ی خه‌لکینه‌ ههر که‌س له‌ ئیوه‌ (مُحَرِّمٌ ﷺ) ده‌پهرستیت ئه‌وه‌ (مُحَرِّمٌ ﷺ) پوشت و وه‌فاتی کرد ، وه‌ ههر که‌س له‌ ئیوه‌ خوا ده‌پهرستیت ئه‌وه‌ خودا زیندووه‌ و نامری ، خوا‌ی گه‌وره‌ فهرموویه‌تی : ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَلَا يَمَاتُ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴾ سورة آل عمران آیه ۱۴۴ .

واته‌ : (مُحَرِّمٌ ﷺ) ته‌نها پیغه مبه‌ریک نه‌بووه‌ وه‌فاتی کرد بیست بیگومان پیغه مبه‌رانی پیش ئه‌میش وه‌فاتیان کردووه‌ ، ئایا ئه‌گهر وه‌فاتی کرد یان کوژرا و شه‌ید بوو ، ئیوه‌ پاشگهن ده‌بنه‌وه‌ و هه‌لده‌گه‌رینه‌وه‌ ؟ خو ئه‌وه‌ی هه‌لگه‌رینه‌وه‌ و پاشگهن بیته‌وه‌ ، ئه‌وه‌ ههرگیز زیان به‌ خوا ناگه‌یه‌نیت ، له‌ داهاتوویه‌کی نزیکدا خوا‌ی گه‌وره‌ پاداشتی سوپاسگوزاران ده‌داته‌وه‌) .

وتی : سویند به‌ خوا خه‌لکی وه‌ک ئه‌وه‌ی نه‌یانزانی بیّ که‌ خوا‌ی په‌روهردگار ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاندووه‌ ، هه‌تا ئه‌بویه‌کر خویندیه‌وه‌ و خه‌لکی هه‌موو وه‌ریان گرت و ده‌یان وته‌وه‌ .

ئین شهاب ده‌لیت : سه‌عیدی کوپری موسه‌یب هه‌والی پیدام که‌ عومهری کوپری خه‌تاب (ﷺ) فهرمووی : سویند به‌ خوا ههر ئه‌وه‌نده‌ ئه‌زانم گویم له‌ نه‌بویه‌کر بوو ئه‌م ئایه‌ته‌ی خویند ئیتر له‌ ده‌ست و پیّ که‌وتم و لاقه‌کانم هه‌لیان نه‌ ئه‌گرتم و که‌وتمه‌ سه‌ر زه‌وی و ئه‌ی کاته‌ زانیم به‌راستی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌فاتی کردووه‌) ^۲ .

^۱ - له‌ و ته‌کانیشی له‌و رۆژه‌دا : (پیایوانیک له‌ دوو رۆوه‌کان وا بانگه‌شه‌ نه‌که‌ن که‌ گوایه‌ پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌فاتی کردووه‌ ، نه‌خیر ئه‌و نه‌مردووه‌ ، به‌لکو بوّ لای په‌روهردگاری رۆشته‌وه‌ هه‌روه‌ک موسای کوپری عمران ، سویند به‌ خوا پیغه مبه‌ر (ﷺ) ده‌گه‌رینه‌وه‌ و نه‌وسا ده‌ست و پیّ ی ئه‌وانه‌ی ئه‌لین وه‌فاتی کردووه‌ ده‌بریت !!) له‌ به‌ر شوک و کتوپری رووداوه‌ که‌ ئه‌مه‌ی ده‌فه‌رموو .

^۲ - بروه‌انه‌ : الحلیه‌ (۱ / ۲۹)

هه لویستی چوارهم : " پوژانی هه لگه پانه وه له ئیسلام "

(هیشتا چه ند پوژیک تینه پهری بوو به سهر وه فاتی پیغه مبر (ﷺ) خوادا)
ئیسلام تووشی تیگیران و پیکدادانیکی ترسناک هات له گه ل ئه و بته پرستییه ی که سهر له
نوئ و له پر گه پرایه وه ناو بیروباومری خه لکی و ههروه ها ئه و خاچ په رستی یه ی که له
باکووری دوور گه دا نیشه جی بوو ، پیگه ی له چوونه ناو ئایینی ئیسلام ده گرت و به
توندی ده عوای ئیسلامی په ت ده کرده وه به ره ه لستی ده کرد)^۱.

پیشه و اهه به بی ده لیت : -

کاتی هه وائی وه فاتی پیغه مبر (ﷺ) له ده روبری مه دینه بلاو بوویه وه ،
ژماره یه کی زور له هوزه عمره به کان له ئیسلام پاشگه ز بوونه وه و زه کاتیان نه ده دا ، ئه وه
بوو نه بوبه کر هه لسیاه وه بو به گزا چوون و جهنگ له دژیان ، به لام عومهر و چه ند
که سیکی تریش داوای ئه وه یان لی ئه کرد که وازی بیتی له به جهنگ هاتن له دژیان .
ئه ویش فه رمووی : (و الله لومنعون عقلاً أو عنفاً ، كانوا يؤدونها الى رسول الله عليه الصلاة و
السلام لقا تلثمهم على منعه) واته : سویند به خوا ئه گهر له ژایانی پیغه مبر (ﷺ) دا زه کاتی
سائیک یان کاره می یه کیان دا بیه پیغه مبر (ﷺ) و ئیستا نه یه دن ، ئه و له سهر
نه دانی له دژیان ئه جهنگم ، عومهر فه رمووی : چوون ئه ته و ی به گز ئه و خه لکه دا به جیت کاتی
پیغه مبر (ﷺ) فه رموویه تی : (أمرت أن اقاتل الناس حتى يقولوا : لا اله الا الله ، و أن محمداً
رسول الله ، فمن قالها عصم ماله و دمه الا بحقها و حسابها على الله) .

واته : فه رمانم پی کراوه به جهنگم له گه ل هه ر یه کیکا تاوه کو ده لیت : " : لا اله الا
الله ، و أن محمداً رسول الله " ، خو هه ر که سی ئه مه بلی ، ئه وه مال و خوینی پاریزراو ده بی
مه گهر به هه ق و لی پر سینه وه ش لای خوایه .

ئه بوبه کریش فه رمووی : (سویند به خوا به گز ی ئه وه دا ئه چمه وه که جیاوازی
ئه کات له نیوان نوێژ و زه کاتدا ، ناخر زه کات مافیکی دارایی یه ، پیغه مبر (ﷺ)
فه رموویه تی : (الا بحقها - واته : مه گهر به هه ق) .

^۱ - پروانه (فقه السيرة) ی غه زالی - (۴۹۳) .

عومەر فەرمووی : سویند بەخوا هەر ئەوەندەم زانی که خوا سنگی ئەبوبەکر ی بۆ جەنگ فراوان کرد بوو ، ئیتر منیش زانیم ئەو هەقە . بوخاری و موسلیم و کەسانی تریش گێراویانەتەو .

ئەو بوو ئەبوبەکر ((رەحمەتی خۆی لی بیت)) لەسەر هەموو بەرە و پیشگەکان لیوای هەلگرت بۆ شەر .

(بیابان لە ژبانی پیغمبریشدا (ﷺ) نموونەی ئەم جەنگە خۆناوی یەی بەخۆیەو نەدیوو .

ئەو بوو مەیدانی جەنگە که فراوان بوو دەستی یارمەتی یەک لە دوا یەک دەهات و هەروەها تیچوونەکانی زۆر بوون وە قوربانیی زۆریشی لی کەوتەو ، بەلام ئەو پیاوانە ی کە لەسەر دەستی پیغمبرەری خوا (ﷺ) لەسەر هەقناسی و گیانفیدیای لە پیناویدا پەرورەدە بوو بوون ، ئەو بەکرەو پاستگۆیی خۆیان لەگەڵ خوادا سەلماندو وەک پالەوانیکی بی ئەندازە هەلسانەو بەو سەنگە گرانانە ی دەیانهاویشت وەها زەربەیان دا لە بتپەرسی لە جەزیرەدا پشتیانی شکاند و گیان و پۆحی گوشتین و بۆ هەمیشە دايمرکاندەو ، وە پۆمەکانیشیان لە سنوورەکان دەریپەراند)^۱

وە دەسلەت و هەیبەتی هەلگەراوەکانیان نەهیشت ، ئەو بوو هەندیکیان گەرانەو بەو هەشی ئیسلام و هەندیکیان تیاچوون دوور لە ئیسلام .. دوا ئەو چەند سالیکی کەم پینەپەری هەتا ئیسلام لیوانی دەریاو ووشکانی بوو ، لیوانی چاوو گوی بوو ، لە کاتی کدا ئاینەکانی تر بوونە پەراویز لە ژباند .

هەلویستی پینجەم : " کۆ کردنەوی قورئان " .

بوخاری لە زیدی کوپی ثابت گێراویەتیەو ، وتویەتی : ئەبوبەکر پاش کوژانی ئەهلی یەمامە ناردی بە دوامدا و عومەریشی لە لابیو . ئەبوبەکر وتی : عومەر هاتوو بۆلام دەلیت : پۆژی (یەمامە) کوشتاریکی زۆری لی کەوتەو ، وە من لەو ئەترسم که کوشتار بگاتە خۆینەرانی قورئان لە جەنگەکاندا وتیاچن و زۆربە ی قورئان ون بیئ ، مەگەر کۆ بکریتەو ، وە من وای بە باش ئەزانم قورئان کۆبکریتەو ، ئەبوبەکر فەرمووی :

^۱ - برانە (فقه السیره) ی غەزالی (۴۹۳) .

منیش به عومرم وت : چۆن کارى بکه م که پیغمبرى خوا (ﷺ) پى ى هه لئه ساوه .
عومریش وتى : سویند به خوا ئەمه کاریکی باشه و بهردهوام عومر دههات بۆ لام بۆ
ئهم مه بهسته تاوه کو خوا دل و دهر وونى بۆ ئەم کاره فراوان کردم و منیش هاتمه سهر
پرای عومر .

زهید وتى : عومریش هه لای دانیشتبوو هیچی نه ئەوت ئەبویه کر وتى : تۆ
گهنجیکی ژیری ، و هیچ تۆمه تیکیشت له سهر نى یه ، تۆ ئەوسا وهحیت بۆ پیغمبرى
خوا (ﷺ) دهنوسیوه له بهر ئەوه داوات لى ئەکهین که به دواى قورئاندا بگهڕییت و
کۆی کهیته وه .

زهید ده لیت : سویند به خوا ته کلیفی گواستنه وه ی کیو یک له لام له م فرمانه ی
پیم کرا به کۆ کردنه وه ی قورئان ، گرانت نه بو . وتم : چۆن کاریک ئەکه ن که پیغمبر (ﷺ)
نه یکردوه ؟ ئەبویه کر فهرموى : سویند به خوا کاریکی باشه ، ئەوه بوو به
بهردهوام دهچومه لای تا خوا سینه ی فراوان کردم بۆ ئەو کاره ی سینه ی ئەبویه کر و
عومر ی بۆ فراوان کرد بوو ، ئەوه بوو گه رام به دواى قورئاندا و له سهر پارچه په رپۆ و
له سهر بهرد پیسته و له ناو سینه ی پیاواندا وهرم گرت و کۆم ده کرده وه ، تا دوو نایه تی
سوره تی توبه م له لای خوزهیمه ی کوپى ثابت دۆزیه وه که پیشت له غه یری ئەوم
نه بیستبوو ئەویش ئەم دوو نایته بوو : ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ
حَرِصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۲۸) فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ
رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ (۱۲۹)﴾ سورة التوبة آية (۱۲۸ - ۱۲۹) .

ئەوه بوو ئەو له و حانه ی که قورئانی پیروزی له سهر کۆ کرایه وه له لای ئەبویه کر
مایه وه تاوه فاتى کرد پاشان لای عومر بوو تا وه فاتى کرد دواتر له لای حه فسه ی کچی
عومر مایه وه (پرمزای خواى لى بیت) .

ئەبویه على له على یه وه ده گێریته وه ، فهرمویه تی : گه وه ترین پاداشت له
کۆ کردنه ی قورئاندا (المصاحف) بۆ ئەبویه کره ، ئەبویه کر یه که مین کهس بوو قورئانی
له دوو تووی دوتا بلۆدا کۆ کرده وه .

" ترسی ئه بوبه کر له وهی حرام بخوات "

وه هیبی کوری و مرد ده لیت : - (هیندهی پایهی مزگهوت (قیام الیل) بکهیت هیچ سوودت پی ناگهیه نیت تاوه کو ناگاداری ئه وه نه بیت که ده چیته ناوسکت ئایا حه لاله یان حرام ؟) .

عومهری کوری خهتاب (رحمهتی خوی لی بیت) ده فرمویت : ئیمه له ده بهش نو بهشی حه لالمان واز لی ده هینا له ترسی ئه وهی نه وهک بکهوینه حرامه وه) .

خاتوو عائیشه (رحمهتی خوی لی بیت) باسی ئه بوبه کر مان بو دهکات و ده لیت : وهختی خوی ئه بوبه کری صدیق (رحمهتی خوی لی بیت) غولامیکی هه بو که (خراج)^۱ ی لی و مرده گرت ، ئه بوبه کر هه می شه له خهراجی ئه وی ده خوارد ، پوژتیکیان غولامه که ی شتیکی بو ئه بو به کر هینا ئه ویش وه جارن لی ی خوارد .

غولامه که وتی : ئه زانی ئه مه چی بو ؟ ئه بو به کر فرمووی چی بو ؟ وتی : له نه فامیدا (فال)^۲ م بو که سیك گرت ه وه ، ده زانم که شتیکی خراپه و درویه ، به لام من هه لمخه له تاند ، ئه ویش پی مگه یشت و به و هویه وه ئه مه ی پی دام که تو لیت خوارد ه ئه وه بوو ئه بو به کر هه ر ئه وه ی بیست دهستی به ناو قورگیدا کرد هه تا هه رچی یه که له گه دهیدا بوو هینا یه دهره وه) . بوخاری پیاویه تی کرد وه^۳ .

" به خشینی له پیناوی خوی گهوره دا "

هه لوسته کانی ئه بوبه کر (رحمهتی خوی لی بیت) له مال به خشیندا زوړن ، ئیمه هه ر ئه مه نده مان به سه باسی بکهین : -

^۱ - خراج / شتی که خاوهنی کۆیله له سه ر کۆیله که ی فرزی دهکات له وهی هه ر روژتیک به دهستی ده که ویت شتیکی بداتی و باقی یه که ی هه لگری بو خوی .

^۲ - فال یان (کهانه) ، نیدیعا به غه می زانی ، غه مییش ته نها خوا ده ی زانی ، نه وانهش خه ریکی نه م کارانه ن ده جال و جهر دن و مالی خه لکی به نا هه ق ده خۆن ، حه رامه هه ر کهس به چیته لای نه وانه و بۆی هه مه بیگه یه نیت ته پله ی کوفر .

^۳ - محمدی تیه ن سیرین ره جه تهی خوی لی بیت ده لیت : ناگادار نیم هیچ که سیك له بهر خوارد نیک خوارد بیت ی خوی رشان دبیت ته وه غه بری ئه بوبه کر ، ئه جه د له (الزهد) دا کیر لویه تی هه ر .

۱- فرموده‌ی خوای پهرومردگار : ﴿وَسَيَجْنِبُهَا الْأُنْثَى (۱۷) الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى (۱۸) وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى (۱۹) إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى (۲۰) وَلَسَوْفَ يَرْضَى (۲۱)﴾
سورة الليل آیه (۱۷ بۇ ۲۱) .

واته : جا خواناس و پاریزنگاران لهو سزا و ناگر و ناخوشیه دور ده‌خوینه‌وه ،
ئهو جوړه کهسه‌ی مال و سامانی (ده‌بخشیت) به‌وه دل و دهرونی خو‌ی خاوین
ده‌کاته‌وه ... له کاتی‌کدا که کهس چاکه‌یه‌کی وای به‌سهریه‌وه نی یه پاداشت بدریته‌وه ..
ته‌ن‌ها مه‌به‌ستی په‌زامه‌ندی خوای به‌رز و بلنده ، (سویند) به‌خوا پازی و خوشنود
ده‌بیټ .

نیمامی قورتوبی ده‌لیټ : (پای زوړینه له‌سهر ئه‌وه‌یه که ئهم سوره‌ته له
ده‌باری ئه‌بویه‌کر دا (رحمه‌تی خوای لی بیټ) هاتو‌ته خواره‌وه ، نیت‌چ به‌هره یه
له‌مه گه‌وره‌تر و چ نیشانی‌ک له‌مه به‌نرختر هیه ؟

هه‌روه‌ها ئیبنو عباس (رحمه‌تی خوای لی بیټ) ده‌لیټ : (بی باوهران نازاری
بیلالیان د‌دا) ئه‌ویش ده‌یوت : (أَحَدٌ .. أَحَدٌ) واته : (خوا تا‌ک و ته‌ن‌هایه) ..
پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌لایدا تیپه‌ری و فرمووی : (أَحَدٌ ، یعنی الله تعالی ، ینجیک) مه‌به‌ستی
له (احد) خوای گه‌وره‌یه ، و خوا پزگارت ده‌کات (پاشان به‌ئه‌بویه‌کری فرموو) یا ابا
بکر ، ان بلا لا یُعْذِبُ فی الله) واته : (ئه‌بویه‌کر ، ده‌بینی بیلال و له پیناو خوادا نازار
ده‌دریت) .

ئهو به‌کریش (رحمه‌تی خوای لی بیټ) له مه‌به‌ستی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ
تیگه‌یشټ ، بویه خیرا به‌ره و مال که‌وته پری و ئوقیه‌یه^۱ زیپری هینا و بردی بو
ئومه‌ییه‌ی کوپری خه‌لف که گه‌وره‌ی بیلال بوو ، پی‌ی فرموو : بیلام پی‌ی ده‌فروشی ؟
وتی : به‌لی ، ئه‌وه بوو لی‌ی کپری و نازادی کرد ، که‌چی بی باوهران ده‌یانوت : ئه‌وه
ئه‌بویه‌کر بویه بیلالی نازاد کرد له‌بهر چاکه‌یه‌ک که بیلال به‌سهریه‌وه هه‌یبوه ، خوای
گه‌وره‌ش دهره‌ق به‌م وتانه ئه‌فرمویت : (و ما لأحد عنده من نعمة تجزى الا ابتغاء وجه ربه
الأعلى و لسوف یرضی)^۲

^۱ - توقيت / واته (۸۴) مسقال .

^۲ - برونه (الجامع الاحکام القرآن) ، (۲۰ / ۷۸ - ۸۰) .

۲- پیغەمبەر ﷺ دەفرمویت : - ھەر کەس چاکەیکی بەسەر مانەو ھەبوو بێت پاداشتمان داوەتە ، بێجگە لە ئەبوبەکر ، بەراستی چاکەکانی ئەو تەنھا خوا لە قیامەتدا پاداشتی دەداوە ، وە مالى هیچ کەس ھێندەى مالى ئەبوبەکر سودى بۆ من نەبوو .^۱

۳- لە عومەرى کوڤى خەتاب ھو (رەحمەتى خواى لى بێت) دەلیت : (پیغەمبەرى خوا ﷺ) فرمانى پى کردین بە بەخشین (صدقه) ، ھاوکات منیش لەمالەو ھەبوو ، بە خۆم وت : ئەمە پىشى ئەبوبەکر ئەدەمەو ، ئەگەر چى تا ئىستا نەتوانیو پىشى بدەمەو ، دەلیت : نیوەى دارایی یەكەم ھىنا پیغەمبەرى خوا ﷺ) فرموى : (ما أبقيت لأهلك ؟) .

واتە : چیت بۆ مال و مالهكانت جى ھىشتوو ؟ و تم : ھىندەى ئەمەم بۆ داناون ، ئینجا ئەبوبەكر هات بە خوى و ھەموو دارایی یەكەىو . پیغەمبەر ﷺ) پى فرموى : (يا أبا بكر ، ما أبقيت لأهلك ؟) ئەى ھىچت بۆ مال و ماله داناو ؟ وتى : خوا و پیغەمبەریان (ﷺ) بەسە (خوا و پیغەمبەرى خوا ﷺ) بۆ بەجى ھىشتوون . منیش بە خۆم وت : ھەرگیز بۆ ھىچ شتێك پىشى ناکەوم .^۲

"گریانی ئەبوبەکر لە نۆ دەستى خالقیدا"

لە عائیشەو (ﷺ) : پیغەمبەر ﷺ) فرموى : (مروا ابابكر فليصل بالناس) واتە : (بە ئەبو بەكر بلىن با نوێژ بۆ ئەو خەلكە دابەسىت - عائیشە وتى : ئەى پیغەمبەرى خوا ، ئەگەر ئەبوبەكر بخړیتە جى تۆ خەلك لە ھەر گریانى گويیان لە ھىچ نابى ، بفرموى با عومەر نوێژ دابەسىت بۆ خەلك) عائیشە دەلیت فرموى : (مروا ابابكر فليصل بالناس) عائشە دەلیت : بە ھەفصەم وت : پى بلى ئەگەر ئەبوبەكر لەو جیئەدا بوەستى خەلك گويیان لە ھىچ نابیت ، بلى بەشكۆم فرمان بدات عومەر ئەو كارە بكات ، ھەفصەش پۆشت پى وت ، پیغەمبەرى خوا ﷺ) پى فرموى (انكن لأنسن

^۱ - صحيح / صحيحى سوننەتەكانى ترمزى (۲۸۹۵) فرمودەكە : (ما لأحد عندنا يد الاوقد كافينا ، ماخلا ابابكر ، فإن له عندنايداً يكافيه الله بها يوم القيامة ، و مانفعني مال أحد قط مانفعني مال أبي بكر) .

^۲ - فرمودەى (حسن) : صحيحى سوننەتەكانى ترمزى (۲۹۲۰) ، المشكاة (۶۰۲۱) .

صواحب یوسف ، مروا أبابکر فیصل بالناس) - بهراستی ئیوهش بوون به هاوه له کانی یوسف ، برۆن به ئه بوبه کر بلیت با نوێژ بۆ ئه و خه لکه دابه سیّت - چه فسه ش به عایشه ی وت : (ئوه من نیم له تۆوه توشی خیر بم) .^۱

" زوهدی^۲ ئه بو به کر له دنیا "

له زهیدی کوپی ئه رقه مه وه : جاریک ئه بوبه کر تینووی بوو جامیکیان بۆ هیئا که ئاو و ههنگوینی تیا بوو ، کاتی نزیککی کرده وه له ده می ، دهستی به گریان کردو ئه وانه ی ده ور و به ریشی خسته گریان ، ئه و بێ ده نگ بوو که چی ئه وان هه مر ئه گریان ، پاشان دهستی کرده وه به گریان بهرا ده یه ک خه لکه که وایان ده زانی ناتوانن پرسیا ری لی بکه ن له هۆی گریانه که ی ، پاشان ده م و چاوی سپی و هاته وه سه رخۆ ، پێیان وت : چی وه ها بۆ ئه و گریانه و روژاندیتی ؟

فه رمووی : جاریک له گه ل پیغه مبه ری خوا دا (ﷺ) بووم ، ده مبینی بهرده وام شتیکی له خۆی دوور ئه خسته وه و ئه یفه رموو : (وازم لی بیئه ، وازم لی بیئه) وه من هه یچ نه ئه دی ، وتم : ئه ی پیغه مبه ری خوا ، ده بینم شتیکی له خۆت لا ئه ده یت و هه یچیشته له گه لدا نابینم ؟

فه رمووی : (هذه الدنيا تمثل لي بما فيها ، فقلت لها : اليك عني ، فتحت و قالت : أما والله لن أنقل مني لا ينقل مني من بعدك) . واته : فه رمووی ئه وه دنیا یه و خۆیم به هه موو شتیکیه وه نیشان ئه دات ، منیش پیتم وت : وازم لی بیئه ، ئه ویش خۆی لاداو وتی : سویند به خوا ئه گه ر تۆ له ده دستم ده رچوو ی ، ئه وانه ی دوا ی تۆ له ده ستم ده رنا چن) . ئه بو به کر فه رمووی : منیش ترسام ئه وه دنیا بیته گه یشت بیته من ، ئه وه گریانمی^۳

^۱ - صحیح : صحیح سونه ته کانی تهرمزی (۲۹۰۰) ، ابن ماجه (۱۲۳۲) .

^۲ - دنیا نهو یستی و پشت لی هه لکردنی .

^۳ - نیه سنده که ی باشه ، حاکم و به زار ریوا یه تیانی کردو وه ، عیرا قی ده لیت : نیه سنده که ی باشه .

"ہندی کوتار و نامؤزگاری بہ جیماو لہ نبوبہ کر"

۱- لہ یہ حیای کوپی ئہبی کثیرہ وہ دہلیت (ئہبو بہکر ﷺ) ، لہ وتاردا دہیفرموو : (کوان دہم و چاو جوانو پاکہکان ئہوانہی لہ خوئیان پازی بوون ، کوان ئہو پاشایانہی کہ شارانیان بینا ئہکرد و بہدیوار دہوریان ئہدا بؤ پاریزگار یکردنی ؟
لہ کوین ئہوانہی لہ شوین و جیگاکانی شہر دا سہر کہ وتنیان بہ دہست ئہہینا ؟
بہراستی پورژگار و زہمانہ ملکہچی تاریکی گوڑہکانی کردن ... دہی خیراکہن ، دہی خیراکہن ، خوٹان پرژگار کہن .^۱

۲- عبد اللہ ی کوپی عکیم دہلیت : ئہبو بہکر وتاری بؤ دہداین ، پاش ئہوہی لہ ستایشی پەرہردگار بوہ وہ فہرموی : (لہ پاشان ، وہسیہتی ئہوہتان بؤ دہکم کہ تہقوای خوا بکہن و ستایشی بکہن بہ جوانترین شیوہ کہ شایستہی ئہوہیت ، وہ ترس و خوشہوہستی خوا ئاوہتہ بکہن ، ہمروہک داوا کردن و پی داگرتن لہسہری پیکہوہ گری بدن ، بہراستی خوای گہورہ بہم شیوہیہ مہدحی زہکریا و ئہلہلکہی کرد ، فہرموی : ﴿... إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ﴾
سورۃ الانبیاء آیہ (۹۰) .واتہ : بہراستی ئہوانہ چالاک و گورج و گول بوون لہ ئہنجامدانی ہموو خیر و چاکہیہکدا و نزای بہ کولیان دہکرد ، بہ ئومیدی پرحمہت و بہہشتی ئیمہ و لہ دوزخ و خہشمی ئیمہ دہترسان و ئہ وان ہہمیشہ گہردن کہچ بوون بؤ ئیمہ ..

ئہی بہندہکانی خوا بزائن کہ خوا نہفسی ئیوہی بہ ہق بہ بارمتہ گرتوہ لہسہر ئہوہش پہیمانی لیوہر گرتوون ، ئہو شتہکہمہ لہناو چوہوی لی کریون بہشیک کہ زور و نہبراوہیہ ، ئہوہیش قورئانہ کہ فہرمایشتی خوایہ و شوینوارہکانی لہناو ناچیت و پووناکی یہکہی ہہمیشہیی یہ و ناکوڑیتہوہ ، دہ ئیوہش بہ راست و ہریگرن و پہند و نامؤزگاریہکانی و ہرگرن و داوای ئہوہبکہن لہ خوا کہ لہ پورژی قیامہتدا لہ نووری قورئان بی بہش نہبن ، بہراستی خوا بؤ بہندیہتی کردنی خوئی بہدی ہیناوان ، فریشتہ بہرپزہ نووسہرہکانی کردوہتہ و ہکیل بہ سہرتانہوہ و ناگاداری ہہرکاریکن کہ ئہنجامی ئہدہن ، پاشان ئہی بہندہکانی خوا ئہوہ بزائن کہ ئیوہ لہوادہیہکدا بہ یانی و ئیوارہ دہکہنہوہ کہ زانیاریتان لہسہری نی یہ و نادیارہ ، ئہگہر ئہتوان کاتہکانتان لہ فہرمانبہرداری

^۱ - بروانہ : صفہ الصفوہ (ﷺ / ۱۳۶) .

خودا ته او بکهن و به سمر بهرن ، نهوا نهو کاره بکهن ، له راستیدا ناتوانن نهوه بکهن به یارمه تی خوا نه بیټ ، دهی هلسن پیشپرکی بکهن له سمر نهو دمرفتهی بؤ کار کردن پیتان دراوه پیش نهوهی بوار و فرسعت تان نه مینئ و بهرو خراپه ی کاره کانتان بتانگیریتهوه ، خه لکانیک هه نهو موله تهی بویان دانراوه داویانه بهکه سانیکی تر و خویان له بیر کردووه ، نهکهن وهک نهوان بن ، خیراکهن ، خیراکهن ، خوتان قوتار کهن ، چونکه بهراستی تالبیکی خیرا و به پهله تان له پیشه وهیه . (واته فریشته ی گیانکیش)^۱.

" راسپارده ی نه بو به گر بؤ عومر له سهرمه رگدا "

له عبدالرحمن ی کوپی عبدالله ی کوپی سابطه وه ده لیت : کاتی نه بو به کر (ﷺ) کهوته سهره مرگ ، بانگی له عومر کرد و پی ی فمرموو : (نهی عومر له خوابترسه و نهوه بزانه که خودا چهند کاریکی هیه له پرژدا که له شهودا وهریناگریټ ، وه چهند کاریکی به شهو دا دهوټ که له پرژدا وهریان ناگریټ و قبولی ناکات ، بهراستی هه تا فهرزه کان جی به جی نه کهیت خودا سوونهت و چاکهت لی وهرناگریټ ، بهراستی هو ی سهنگینی تهرزوی خه لکی له پرژ ی قیامه تدا نهوهیه که له دنیا دا دوا ی هق و راستی کهوتوون و له سهریان سهنگین و گران بوو ، وه بهراستی نهو تهرزوه ی سبهینئ هه قی له سهردا نه نری مافی خوټه تی سهنگین بیټ ، ههروه ها تهرزوه ی نهوانه ی له قیامه تدا سووک و بی وهرنه ته نها له بهر نهوهیه له دنیا دا شوټ ناهق و باتل کهوتوون ، بهلایانه وه ئاسن بووه ، له بهر نهوه مافی خوټه تی نهو تهرزوه ی که سبهینئ ناهقی له سهر دانه نری سووک و بی وهرن بی .

خوای گه وره کاتی باسی خه لکی بهه شت نهکات باشتیرین کاره کانیان وه بیر ده خاته وه و له کاره خراپه کان لا نه دات ، من کاتی بیر له نه هلی بهه شت نهکه مه وه له وه نه ترسم یه کی نه ب لهوان و پییان نه که مه وه ، ههروه ها خوای پهرو مردگار باسی نه هلی ناگر دهکات و خراپترینی کاره کانیان وه بیر دینیته وه ، چاکه کهشیان به پرودا نه داته وه ، من کاتی بیر لهوان نهکه مه وه ، به خوټ نه لیم : تکام وایه له گهل نهوانه دا نه ب ، با هه میشه بهنده ی خوا له گهل ترس و خو شه ویستی خودا بز ی و جگه له خوا و به سهر نهوزاته دا

^۱ - پروانه صفه الصفوة (۱/۱۳۶، ۱۳۷).

تەمەننای هیچی تر نه کات و هەرگیز بی هیوا، هبی له بهزهیی نهو، تۆش نه گهر نهو
پاسپاردیم بپاریزیت نهو هیچ نه هات (غائب) یك هیندهی مردن له لات خوشهویست نی
یه ، مردنیش بی گومان و بهرپوهیه بۆت ، به لام نه گهر پاسپارده کهم زایه کهیت نهو مردن
له هه مو نه هاته کان له لات سه ختر و ناخوشت ده بیئت ، بی گومان ناشتوانین پیشی پی
بگریت) .^۱

" سانه کانی مالتا وایی له زیانی نه بو به کردا "

وانه و په ند :-

له عایشه وه (ﷺ) ده لیت : کاتی نه بو به کر تووشی نه خوشی مردن هات
فهرمووی : بزائن له و کاته وهی هاتومه ته نه ماره ته وه - جینشینایه تی - چی له مالی من
زیادی کردوه ، بینیرن بۆ جینشینای پاش خۆم !! ئیمه ش گهراین ته نها بهنده یه کی
نوبی (سۆدانی) که مناله کانی بۆ هه لئه گرت له گه ل خوشتریکی ئاوکیشتا ئاوی
باخه کهی بۆ دده دا و ناردمانن بۆ عومهر عایشه ده لیت : با پیرم پی ی وتم : عومهر
دهستی به گریان کردوه و فهرمویه تی : (په حمه تی خوا له سه ر نه بو به کر بیئت ،
به راستی نه وهی پاش خۆی ته و او ماندوو کرد) .^۲

پاک و بی گهردی بۆ خوا ، میراتی خه لیفه یه ک بریتی بیئت له بهنده یه ک و ته نها
ئاژه لیک !! ﴿ اِنْ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةٌ لِّمَنْ يَّخْشَى ﴾ سورة النازعات آیه (۲۶) واته : (به راستی
له به سه مه راته دا په ند و نامۆزگاری هه یه بۆ ههر که سی له خوا بترسیت) .

ههر له عایشه وه (ﷺ) ده فهرمویت : (کاتی نه بو به کر گه یشته سه ره مه رگ
پرسی نه مپۆچ پۆژی که ؟ وتیان : دوو شه ممه یه ، فهرمووی : نه گهر نه مشه و مردم
مه مه لئه نه وه تا به یانی ، له بهر نه وهی خوشه ویستترین شه و پۆژ له لام نزیکترینیانه له
پیغه مبه ری خوا وه (ﷺ) . احمد ریوایه تی کردوه .

له عه باسی کوپی قه یسه وه ، ده لیت : (پیشه و نه بو به کر له سه ره مه رگدا به عایشه ی
فهرموو ، نه م دوو به رگه م بۆ بشۆ و بیکه ره کفم ، بی گومان باوکت له یه کی له م دوو
پیاوه تینا په ری : یان نه وه ده بیته که سیکی داپۆشراو به باشتیرین جل و به رگ ، یان

^۱ - بروانه : الحلیه (۱ / ۳۶ ، ۳۷) صفة الصفوة (۱ / ۱۳۷ ، ۱۳۸) .

^۲ - بروانه : صفة الصفوة (۱ / ۱۳۸) .

دهیته پروت و ره جالیک به خرابترین شیوه^۱ . همره ها ئیبنو سهد و غیری ئه ویش له عائیشه (رضی الله عنها) دهره نیانیان بۆ کردوو هه رموو یه تی : (کاتی ئه بو به کر مه رگ زوری بۆ هیئا ئه م به یته هۆنراوه یه م وت : -

لعمرك ما يغني الثراء عن الفقي
اذا حشرت يوماً و ضاف بها الصدر *

واته : سویند بۆ دهوله مهندی هه یج سویدیکی نابیته بۆ مروقه کاتی په له پروزه ی مه رگ ری ی پی گرت و هه ناسه ی سوار بوو

ئه بو به کریش ده م و چاوی خو ی لادا و هه رمووی : (وانیه ، به لکو بلی : ﴿ وَحَآءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴾ سورة ق ، آیه (۱۹) .

واته : ئه ی ئیسان ... ته نگانه ی مردن و نازاره کانی هات ، هاوپی له گهل راستیه کاند ، ئا ئه وه ئه و به سه ره ات و پروداوه یه که خو ته لی لاده دا و په نات لی ده گرت . هه رمووی : ئه م دوو به رگه م بیئن بیه شو ن و بیه که نه کفنم ، چونکه زیندوو هه کان زیاتر له مردوو هه کان پیو یستیان به به رگی تازه هه یه .

ئیبنو سهد له عور وه و قاسمی کوپی محمد دهره نیانی کردوو که ئه بو به کر (رضی الله عنه) عائیشه ی (رضی الله عنها) پاسپاردوو که له ته نیشت پیغمه بری خوا وه (رضی الله عنه) بیناژن ، ئه وه بوو کاتی وه فاتی کردو قه بری بۆ هه لکتره سه ری خرایه لای شانی پیغمه بری خوا (رضی الله عنه) و گلکوکه ی لکینرا به قه بری پیغمه بری خوا وه (رضی الله عنه) .

هه وره ها ئیبنو سهد له سه عدی کوپی موسه یب دهره نیانی کردوو که عومه ر (رضی الله عنها) نو یژی له سه ر ئه بو به کر کرد له نیوان قه بر و مینه بردا و چوار جار (الله اکبر) ی له سه ر کرد .

^۱ - عبدالله ی کوپی ئیمام نه جمده له (زوائد الزهد) دا ده ری هیئا وه .

* دیاره عائیشه (رضی الله عنها) له پال غه می مه رکی ئه بو به کر دا غه ماری ئه وه ش بو وه که پارچه به رگیکی تازه یان نه بو وه بیه کاته کفنی . (وه رکیر)

نهلی سیره دهلین : (نهبو بهکر شهوی سی شهमे له نیوان پوژئابوون و شیواندا که مانگی (جمادی الآخرة) هشت شهوی مابوو^۱ له سالی سیانزهی کچی له تمهنی (۶۳) سالییدا گه پرایهوه لای پهروردگاری .
 پهحمته و پهزای خوی لهسهر بی خوا بمانکاته یهکی له گرووی نهو له گهل نهودا
 چهشرمان بکات .

" نهبو بهکر له دیدهی علی کوری نهبی طالب دا "

نهسیدی کوری صفوان دهلیت : -

(پاش نهوهی نهبو بهکری صدیق پهزای خوی لیلیت وهفاتی کرد و کفن و دفنیان کرد ، شار - مه دینه - هه موو دایه قولپهی گریان وهک نهو پوژهی پیغمبر ﷺ)
 وهفاتی کرد .

دهلیت : (نهو کات علی کوری نهبی تالیب (ﷺ) به پهله و خیرا و به دهم وتنی :
 (إنا لله و إنا إليه راجعون) .

فهرمووی : -

نه مپوژ نبوهت کو تایی هات . نهوجا لهسهر نهو مالهی که نهبو بهکری تیدا بوو
 وهستا و فهرمووی : -

" پهحمهتی خوات لی بیت نهبو بهکر ، تو دوست و هاو دهم نارامگهی پیغمبر
 وجی متمانه و جیگای نهینی و پاوژی بوویت ، یهکه مین کهس بویت باوهرت به نیسلام
 هینا دلسوژترین باوهرت هه بوو ، دلنیاترین کهس بوویت له پهروردگارت و له هه موو
 کهسیش زیاتر له نهو دهرسایت گه ورهترین سامان بووی بو ئایینی خوا و باشتین
 پهژین بووی به دهری پیغمبر ﷺ خوا (ﷺ) و هه میشه به سوژ بوویت بو نیسلام . تو
 باشتین هاوهرل و زانا ترینیان بوی ، باشتین پیشینهت هه بوو ، پایه بهرترین پلته
 هه بوو ، نزیکترین وهسیله بووی ، له هه موو کهس زیاتر له پیغمبر ﷺ خوا (ﷺ)
 دهچوویت له پینمووی و هیدایهتتدا و پیزدارترین پله و پایته هه بوو ، له هه مووان

^۱ - بروانه: تاریخ الخلفاء (۸۵) . و هیثمی دهلیت: طبرانی ریوایهتی کربووه به نیساندیکي باش. المجمع

بهرتر بووی له لای ، وه به خشنده تر و میهره باتر بووی بۆی ، خودا له بۆ ئیسلام و له بۆ پیغه مبههره که ی پاداشتت بداته وه ، کاتی خه لکی پیغه مبههری خویان (ﷺ) به درۆ ده خسته وه تۆ به راستت زانی وه باوه رت پی کرد ، تۆ له لای وینه ی چاو گو ی گرنگ بووی ، پهروهر دگار له قورئانی پیرو زدا به - صدیق - ناوی هیناوی ، ده فره مویت : ﴿ وَالَّذِي جَاءَ بِالصَّدَقِ وَصَدَّقَ بِهِ ﴾ سورة زمر آیه ۳۳ .

واته : نهوکه سه ش راستی و هه قیقه تی هیناوه و باوه ریشی پییه تی .

کاتی خه لکی چاویان به رویدا هه لئه ههات تۆ دلئه واییت ده کرد ، وه کاتی خه لکی له ماله کانیاندا دانیشتبوون تۆ له گه ل ئه ودا له نا په حه تی یه کاندای بوویت ، و له کاته سه خته کاندای باشترین هاوه لی بوویت ، تۆ - ثانی اثین - ^۱ بوویت ، هاوپی ئه شکه وتی بوویت و ... سوکونه ت و ئارامیت به سه ردا ئه باراند هاوپی ی کوچی بوویت ، باشترین جینشینی ئه وت کرد له ئاینیه که یدا کاتی خه لکی هه لگه رانه وه له دین ، و هه لسا ین به کاریک جینشینی هیه پیغه مبههری پی ی هه لئه ساوه ، تۆ ئه و کاته ی هاوه لان لاواز و ده ست و پی به سرا و بوون هه لسا یته وه ، وه کاتی ئه وان زه لیل و ژیر ده سته بوون تۆ ده رکه وتی ، کاتی ئه وان بی هیز بوون تۆ به هیز بوویت ، وه ئه گه ر ئه وان سستی و بی خه می یان کرد بی له بهرنامه ی پیغه مبههردا (ﷺ) ئه و تۆ هه میشه پا به ند بوویت پییه وه ، به راستی جینشینایه تیت له جیگای خۆی بوو .

به بی پکا بهر و به بی ئه وه ی که س بتوانیت ملکه چت بکات ، دوو پروکانت ناچار کرد و چاو چنوکانت سه رکوت کرد ، کاتیک خه لکی شکستیان هینا تۆ به کاره که یان هه لسا ین ئه وانیش شوینت که وتن و به وهش رینمونی کران و هیدایه تیان دوزیه وه ، تۆ له هه مووان ده نگت نزمتر و له سه ر خوتر بوو ، که چی له سه روی هه مووانه وه بوویت ، که مترین قسه ت ده کرد ، راستگوترین بوویت له ناخاوتندا ، بی ده نگترین و په وان بیژ ترینیان بوویت ، جوامیرانه ترین پات هه بوو ، به جهرگترین که س بوویت ، مه زترین پایه بهرترین کارت ده کرد ، تۆ ، به پهروهر دگار قه سه م ، بۆ ئه م ئاینه وینه ی شاهه نگ بوویت ، یه که مجار که خه لکی پشتیان تی کرد ، وه دوه مجار کاتی خه لکی پروویان تی ده کرد .

^۱ - هاوپی ی ئه شکه وتی پیغه مبههری نازیز بوویت .

بۆ باوەڕداران باوەڕێکی بە بەزەیی بوویت و ئەوان بوو بوونە بەخێو کرایی تۆ .
 ھەموو باریکی گرانەت ھەلگرت کە ئەوان لە توانایاندا نەبوو ، وە ئەو شتە ئێوان وازیان
 لێ ھێنا و پایەخیاڵ پێنەدەدا تۆ چاودێریت ئەکرد ، ئەو ئێوان لێ ی بێ ناگا بوون تۆ
 تیایدا زانا بوویت ، خەڵکی سست و لاواز بوون و بێ ھیوا بوون ، تۆ قوڵی کار کردن و
 بەردەوامیت لێ ھەلکرد . ئەگەر ئەوان ئارامیان لەسەر نەگرت ئەوا تۆ بەردەوام لەسەری
 پوشتیت ، بەراستی تۆ دەرکت بەویست و داواکاری یەکانیان کرد ، بۆیە ھەر لە سەر
 پای تۆ و پێنمایی تۆ بەخۆیاندا چوونەو و ھاتنەو ھۆشی خۆیان و سەرکەوتوو بوون ،
 بە پاپەسندەکان و شتانیکیان بە دەست ھێنا کە بە بیریاندا نەھاتبوو .

تۆ بۆ بێ باوەڕان سزایەکی سەختی بۆیەستار بوویت ، و بۆ باوەڕداران پەرھەت و
 ھاو دەمی و قەڵای پۆلایین بوویت .

سویند بەخوا تۆ خەلاتی خواپیت بۆ خۆت بە دەست ھێنا و پایەبەرزەکان تۆ
 خۆت مسۆگەر کرد و دەرکت بە پیشەت و مەترسی یەکان کرد ...

ھەرگیز بەلگەکان سواو و ناکاریگەر نەبوون ، وە ھیچ وەخت زرنگی و
 چاوساغت لاواز نەبوو ، ھیچ کات پێگەت نەدا بە ترسنۆکی توخنی دەروونت بکەوی ،
 دڵت ھیچ وەختی نەگۆرا ، لە بەر ئەو بوو وەک کێو بوویت کە نەرەشەبا دەجولێنیت و
 نە تێکشکەنەریک لە جێ ی خۆی لایەبات ، تۆ ھەر ئەو زاتەیت کە پیغمبەر (ﷺ)
 دەربارەت فەرمووی : (ضعیفاً في بدنك قوياً في امر الله تعالى ، متواضعاً في نفسك ، عظيماً عند الله ،
 جليلاً في عين الناس ، كبيراً في انفسهم) جەستەت لاواز ، بەلام لە ئاست جێبەجێ کردنی
 فەرمانی خوادا زۆر بەھیزیت ، کەسیکی لە خۆ بوردەیت و لەلای خۆت کەم ، بەلام لەلای
 خوا گەورەیت لە چاوی خەلکدا پایەبەرز و لەلایان بلند و گەورەیت (ھیچ نەنگی و
 عەیبیکت لای ھیچ کەس نەبوو ، ھەرگیز کەسێک نەبوو بتکاتە جیگای تانە و تەشەر لێدان
 ، کەسی لاوازی بێ دەسەلات لەلات بەھیز بوو تا ھەقی خۆیت بۆ وەردەگرتەو ، نزیک و
 دور لەلات وەک یەک بوون ، نزیکترین کەس لەلات ئەو کەسە بوو کە لە ھەمووان زیاتر
 ملکەچی خوا بێت و تەقوای ئەو بکات . کاروبارت ھەموو ھەق و پاستی و نەرم و نیانی
 بوو ، و تەکانەت لەیەک کاتدا فەرمایشت و چەسپاندنیش بوو ، کارەکانەت ھەمیشە بە
 میھرەبانی و لەھەمان کاتدا بە توندو تۆلی ئەنجام دەدا ...

راو و پیشنیاره کانت هه مووی زانیاری و له هه مانکاتدا عهزیمهت و بی پەرایی بوو ،
 ئه‌م ئایینه به‌تۆوه جیگیر و میانهره و بوو ، باومر به‌تۆوه به‌هیز بوو . سویند به‌خوا
 به‌راستی پیشهره‌وی یه‌کی ناوازه‌ت کرد و ئه‌وانه‌ی پاش خۆت خراپ ماندوو کرد و ئه‌م
 موصیبه‌ت و کاره‌ساته‌ خه‌لکی پیر کرد ، ده‌سا (إنا لله و إنا اليه راجعون) . رازین به
 ویست و قه‌زای خوای په‌رومردگار و ملکه‌چین سویند به‌خوا دوا‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نیت
 موسلمانان به‌وینه‌ی تۆ بۆ که‌سی تر خه‌مبار و ناره‌حه‌ت نابن ، تۆ بۆ ئه‌م ئاینه‌ سه‌ر
 به‌رزی و قه‌لای پۆلایین و په‌ناگه‌ بوویت ، سا خوا یه‌ بیگه‌ینیته‌ لای پیغه‌مبه‌ره‌که‌ت
 (محمد) (ﷺ) و له‌ پاداشتی ئه‌م خه‌مه‌ بی به‌شمان مه‌که‌ له‌ پاش ئه‌و رێگه‌ مه‌ده‌ گومر
 بین و رپی هیدایه‌ت ون که‌ین ..) خه‌لکی بی ده‌نگ بوون تاوه‌کو له‌ قسه‌کانی بوویه‌وه ،
 پاشان به‌راوه‌یه‌ک گریان هه‌نسک و هاواریان به‌رز بوویه‌وه و هه‌موو ده‌یان وت : به‌خودا
 راستت فه‌رموه^۱ .

خوا له‌ (صدیق) خۆش بی و رازیشی بکات ..

^۱ - صلاح الأمة (۶ / ۳۹ - ۴۱) له‌ (التبصرة) (۱ / ۴۰۱ - ۴۰۳) وه‌رکیراوه‌ .

" ۲ - عومہری کوپی خہتاب (ﷺ) "

ناوی عومہری کوپی خہتابی کوپی نفیلی کوپی عبد عوزایہ ، له سالی شہ شہمی پیغمبرایہ تیدا و له تہمہنی (۲۷) سالییدا موسلمان بووہ ، وه یه کیکه لهو هاوہ له بهر یزانہی مژدهی بههشتیان پی دراوہ .

نیسلام بوونی به هوئی بهر هکتی دوعای پیغمبرای خاوه بوو (ﷺ) ، له ثیین عومہر وه ، پیغمبرای خوا (ﷺ) فرموی : (اللَّهُمَّ اعْزِزْ الْإِسْلَامَ بِأَحَبِّ هَذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ إِلَيْكَ ، يَا جَهْل ، اُوَيْعَمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ) .

واته : پهرومردگارای نیسلام به هیژ که به هر کام لهم دوو پیاوه که لهلات خوشه ویستره ، به ثبی جهل یان به عومہری کوپی خہتاب ، فرموی : عومہر له لای خوی پهرومردگار خوشه ویستر بوو ^۱ . وه عومہر یه کهم کهسه نیسلامی ناشکرا کرد . له ثیینو عباسه وه (ﷺ) ده لیت : (یه کهم کهس نیسلامی ناشکرا کرد عومہری کوپی خہتاب بوو) ^۲ .

" چاکه گانی "

۱ - پیغمبرای خوا (ﷺ) ده فرمویت : (ان الله جعل الحق على لسان عمرو وقلبه) ^۲ . واته : پهرومردگار هقی له سر زمان و دلی عومہر داناوه .

۲ - له عه قبهی کوپی عامر وه (ﷺ) ده لیت : (پیغمبرای خوا (ﷺ) فرموی (لو كان نبي بعدى لكان عمر بن الخطاب) ^۴ .

واته : نه گهر پیغمبرایک له دوی من بهاتایه نه وه عومہری کوپی خہتاب بوو .

۳ - له ثبی سه عیده وه ، ده لیت : (پیغمبرای خوا (ﷺ) فرمویه تی : (تتكلم الملائكة على لسانه) ^۱ .

^۱ - صحیح : ترمزی ریوایه تی کردووه ، وه بروانه (المشكاة) ، (۶۰۳۶) .

^۲ - صحیح و حسن : (تاریخ الخلفاء) ی سیوطی (۱۱۵) و ده لیت نیسناده کی باشه .

^۳ - صحیح : ترمزی فرموده دکانی (۲۹۰۸) له ثیینو عومہر وه .

^۴ - فرموده ی (حسن) ه / ترمزی ریوایه تی کردووه (۲۹۰۹) فرموده ی (۳۲۷) .

واته : (فریشته‌کان له زاری عومره‌وه ده‌دوین) .

٤ - له عائیشه‌ی دایکی ئیماندارانه‌وه (ﷺ) فهرموویه پیغمبر (ﷺ) فهرمووی : (قد كان يكون في الأمم محدثون ، فإن يك في امتي احد / فعمر بن الخطاب)^٢ .

واته : له‌ناو ئوممه‌تاندا كه‌سانیک ی (محدثون) هه‌بوون ، خو ئه‌گهر له‌ناو ئوممه‌تی مندا یه‌کی هه‌بی له‌وانه ئه‌وه عومری کۆری خه‌تابه) .

٥ - له ئه‌نه‌سه‌وه : پیغمبر (ﷺ) خوا (ﷺ) فهرمووی : (دخلت الجنة ، فإذا أنا بقصر من ذهب ، فقلت : لمن هذا القصر ؟ قالوا : لشاب من قريش ، فطنت أني أنا هو ، فقلت ، ومن هو ؟ قالوا : عمر بن الخطاب)^٣ واته : چوو مه‌ ناو به‌ه‌شت ، له‌وی خوّم له‌به‌رده‌م کۆشکی ئالتونیدا بینیه‌وه پرسیم : ئه‌م کۆشکه‌ی کی یه ؟ وتیان هی گه‌نجیکی قوره‌یشی به ، وامزانی که ئه‌وه منم ، وتم : ئه‌و گه‌نجه‌کی یه ؟ وتیان : عومری کۆری خه‌تاب .

هاوه‌لان چیان دهرباره‌ی فهرمووه ؟

١ - له‌ علی کۆری ئه‌بی تالیب (ﷺ) فهرموویه‌تی : (ئه‌گهر باسی پیاوچاکان کرا خیرا ناوی عومهر بێن ، ئیمه‌ی هاوه‌لانی محمد (ﷺ) ئه‌وه‌مان به‌ دوور نه‌ ئه‌گرت که‌ سکونه‌ت له‌سه‌ر زمانی عومهر دێته‌ گۆ)^٤

٢ - بوخاری له‌ ئیبنو مه‌سه‌عوده‌وه دهره‌ینانی کردووه و ده‌لێت :
(ئیمه‌ له‌و کاته‌وه‌ی عومهر موسلمان بوو به‌ هیژ و به‌ده‌سلات بووین)

^١ - ئیسناده‌که‌ی باشه : ته‌به‌رانی ده‌ری هێناوه له‌ (الاوسط) و سیوطی ده‌لێت : ئیسناده‌که‌ی باشه . بره‌وه : تاریخ الخلفاء (١١٩ ، ١٢٠) .

^٢ - محدثون : دواینه‌ی زانا و نووسرا نه‌وه و واژووی پێشینه‌شه ، یاخود ، ئه‌و که‌سه‌ی فهرمایشی پیغمبره‌ی ده‌گێڕێته‌وه ، له‌ هه‌ردوو سه‌رچاوه‌ فهره‌ه‌نگی ده‌ریا / ٢٥٠ و فهره‌ه‌نگی نو بیره (٢٠٠٥) و ده‌رگیراوه ، فهرمووده‌که (حسن صحیح) ه‌ صحیحی سونه‌ته‌کانی تهرمزی (٢٩١٥) .

^٣ - صحیح : صحیح سونه‌ته‌کانی تهرمزی (٢٩١١) فهرمووده‌ی (١٤٠٥) .

^٤ - اسناده‌که‌ی (حسن) ه ، طبرانی رېوايه‌تی کردووه . هیثمی ده‌لێت : اسناده‌که‌ی باشه . (الجمع) به‌ ژماره (١٤٤٢٧) .

هرودها نه هلی زانست نه لین : (کاتی عومر موسلمان بوو ئیسلامی به هیژ کردو به ئاشکرا کۆچی کرد و به در و ئوحد و سهرجه م جهنگه کانی بینیه ، عومر یه که مین خه لیفه یه به نه میری ئیمانداران بانگرا و یه که مین که سه میژووی بو موسلمانان نووسیوه .

وه یه که مین که سه قورئانی له پروپه پیکدا (المصحف) کۆکرده وه ، هرودها یه که مین که سه خه لکی بو نویژی ته رایح کۆ کرده وه ، هرودها یه که مین که سه شهو ئیشکگریی ده کرد بو چاودیری کاروباری په عیه ته که ی و قامچی هه لگرت و خه لکی پی په رومرده نه کرد ، فتوحاتی ئیسلامی نه جامداوه ، (خراج) ی داناو سنووری بو شاهه کان کیشا و دادوهرانی دانا ، دادگا و دیوه خانی بو به ریوه بردن پیکه وه نا و حه جی به دایکانی ئیمانداران کرد له کۆتا حه جیدا که نه جامیدا ^۱ .

" دابه زینی قورئان به وبست و خواستی عومر (ﷺ) "

له نه سه وه ، عومری کوری خهتاب (ﷺ) فه رموی : (له سی جیگادا له گه ل خوا ی په رومردگادا هاو ده نگ بووین ، جاری به پیغه مبری خوا م (ﷺ) وت : با مه قام و جیگای ئیبراهیم بکهینه نویژگه و مزگه وت ، په رومردگارم نه م ئایه ته ی دابه زاند و فه رموی : ﴿... وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى...﴾ . جاری کیش وتم : نه ی پیغه مبری خوا (ﷺ) خه لک له باش و خراب دین به سه ر خیزانه کانتدا ، نه گه ر فه رمانت پی بکردنایه به خو داپوشین نه وه بوو ئایه تی حیجاب ها ته خواره وه .

جاری سییه م نه وه بوو خیزانه کانی پیغه مبر (ﷺ) کۆبوونه وه له سه ری به هو ی (غیره) یانه وه منیش وتم : ﴿عَسَى رَبُّهُ أَنْ يُلَاقَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُمْ﴾ ^۲ سورة تحريم آیه (۵) . نه وه بوو ئایه تی ک ده قا و ده ق به م شیویه ها ته خواره وه (بوخاری و موسلیم ریوایه تیان کردوه .

^۱ - خراج / باج .

^۲ - بروهانه : صفة الصفوة (۱ / ۱۴۳) .

^۳ مانای ئایه ته که / نه که ر پیغه مبر (ﷺ) ته لاقتان بدات ، نه وه نزیکه خوا هار سه رانی چاکتر له ئیوه ی پی به حشی ..

وه هار دهنګ بوونی رای عومر له ګډل دهقی قورنندا له مانهش زیاتره ، هندی به زیاد له بیست جیګه ئهژماری نهکهن ، له وانهش : -

۱ - موسلیم له عومره وه (ﷺ) دهرهینانی کردوه فهرموویه تی : (وافقت ربی فی ثلاث : " فی الحجاب ، و فی اساری بدر ، و فی مقام ابراهیم) واته : له سی جیګادا له ګډل پهروردگارمدا هاودهنگ بووم ، له حجاب و له گیراوهکانی شهری بهدر و له مهقامی ئیبراهیم " علیهم السلام " ۱۰ .

۲ - هارولانی فهرمووده و حاکم له عومره وه گیراویانهتهوه فهرموویه تی : (نهی پهروردگار داوات لی نهکهم دهربارهی عمرهق و مهشروب یهکلامان بکهیتهوه و دلمان شیفا بدهیت ، نهوه بوو نایهتی حهرام کردنی دابهزی ، که خوی ګهوره دهفهرمویت : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ سورة المائدة آية ۹۰ .

۳ - طبرانی له ئیبنو عباسه وه دهرهینانی کردوه ، دهلیت : - (کاتی پیغمبر ﷺ) زور داوی لی خوښ بوونی له خوا نهکرد بو خه لکانیک عومر فهرمووی : وهک یهکه بویان (داوی لیخوښ بوونیان بو بکهن یان نا هیچ تهویری نیه) ، خوی ګهورهش نه نایهتهی دابهزاند که دهفهرمووی : ﴿سَاءَ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ ... ﴾ سورة المنافقون آية ۶ . واته : چوون یهکه بویان داوی لیخوښبوونیان بو بکهیت یان نهکیت .

" پهرستشی عومر و ترسی له پروه دگار "

پیشهوا عومر (رحمه تی خوی لی بیت) به هوئی زوری ګریانه وه دوو هیلی رهش لهسر پوومه تی پهیدا بوو بوو ، ههمیشه حمزی نهکرد له نیوه شهودا نویژ بکات و نهیفرموو : (نه ګمر ګیسیک له که ناری فورات بمریت (مردار بیته وه) نه ترسم خوا لیپرسینه وه لهسر بکات) .

وه له عبدالله ی کوری عامره وه ، دهلیت : عومرم بینی کایه کی (پوشیکی) لهسر زهوی هه لگرت و فهرمووی خوژکه نه پوښه بوومایه ، خوژکه دروست نهکرامایه ، خوژکه دایکم منی نهدهوو ، خوژکه هیچ شتی نهبوومایه و خوژکه له بیر بکرامایه .. نهسلم دهلیت : عومر هه موو دم بهر ژوو بو !!

ئیبنو عومەر دەلێت : عومەر لە دوو سالی پیش وەفاتیه وە پۆژی گریڤابوو بە
بەردەوامی مەگەر پۆژانی جهژنی قوربان و جهژنی پەرمزان یان لەکاتی سەفەر کردندا !!
هەروەها عومەر بەشە و هەتا خوا ھەزی پێ دەکرد نوێژی ئەکرد ،
تا کوتایی شەو ئەو کات خیزانەکی بە خەبەر ئەھینا و ئەیفەرموو :

(نوێژەکەتان ، نوێژەکەتان ، ئەم ئایەتە ی دەخوێندەوہ : ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ
وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۖ ﴾ ^١سورە طہ ، آیە (١٣٢) .

واتە : ئە ی پیغه مبهەر (ﷺ) ، ئە ی ئیماندار فەرمان بدە بە سەر ھەموو تاکەکانی
خیزانت تا نوێژەکەیان بە چاکی بکەن و کۆلنەدەر بن لەسەری .

لە ئوم سەلەمەوہ : عبدالرحمن کوپی عەوف ھاتە لای و وتی : دایە ، لەو ئەترسم
ئەو حالە ی ھەمە بە ھەلاکەتدا بەریت ، دەبینی دەولەمەندترین کەسی قورەیشم ، وتی :
دە ی کوپم ببیەخشە گویم لە پیغه مبهری خوا بوو دەیفەرموو : (ان من اصحابي من
لا يران بعد ان افارقه) واتە : ھەندێ لە ھاوہ لائەم دوا ی ئەو ی لینیان جیا دەبمەوہ و کوچ
دەکەم ئیتەر نامییننەوہ ، عبدالرحمن ی کوپی عوف چووہ دەرەوہ و بە عومەر (ﷺ)
گەیشت و ئەو ی ئوم سەلەمە ی پێ ی وتبوو بە ئەویشی وت ، عومەریش ھاتە لای ئوم
سەلەمە ، فەرمووی : توخوا پێم بلێ ، ئایا من یەکیکم لەوانە ؟ وتی : نەخیر ، بەلام پاش
تۆ ناتوانم بە ھیچ کەسیکی کە بلێم کە ئەو یەکیک نیە لەوانە) ^٢ .

لە ھەسەنەوہ ، دەلێت : عمری کوپی خەتاب (ﷺ) ئەم ئایەتە ی خوێندەوہ :
﴿إِنْ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ (٧) مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ﴾ سورە الطور ، آیە (٧ ، ٨) .

واتە : بەراستی سزا و ئازاری پەرەدگاری تۆ ھەر پیش دی ، کەسیش ناتوانی
بەری پێ بگریت و نەھیلت .

دوا ی ئەوہش تووشی ھەناسە تەنگی یەک (پشوو سواری یەک) ھات ، تا بیست
پۆژ لە جێ کەوت و خەلکی دەھاتن بۆ لای .

^١ - برۆانە : (سیرە لعمر بن الخطاب) ی احمد البلقاجی (ص ٢٥٣) .

^٢ - ھەمیسەمی دەلێت : بەزار رێوایەتی کردووە پیاوانیشی پیاوانی راستبێژ و (صحیح) ن . المجمع ژمارە
(١٤٤٤٩) .

له عوبهیدی کوږی عومره وه (ﷺ) دهلیت : عمری کوږی خهتاب نویژی بهیانی دابهست و دهستی کرد به خویندنی سورهتی (یوسف) و بهردهوام بوو تا گهیشته... وَأَبْيَضْتُ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزَنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ... ﴿ سورة يوسف آیه (۸۴) .

واته : ... چاوهکانی سپی هه لگهرا و ئاوی سپی تیزا و بینینی نه ما له شاخ و داخ و خهفت و نیشتدا ..

عومر (ﷺ) گریا هه تا تار بوو نهوجا ږکوعی برد وه له عبدالله ی کوږی شه داده وه ، دهلیت گویم له کږو زانهوه و پرمه ی گریانی عومر بوو له کاتییدا من له ږیزهکانی کو تاییدا بووم له نویژی بهیانیدا ، و سورهتی (یوسف) ی ده خوینده وه تا گهیشته ﴿ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ ﴾ سورة يوسف آیه (۸۶) .

واته : بهراستی من باسی سکا لاو غهم و په ژارم هه ږلای خواده بهم . ههروها له هیشامی کوږی هه سه نه وه ، دهلیت : عومر کاتی ئایه تیکی ده خوینده وه هه ناسه ی لیده ږا و ده گریا هه تا ده کهوت ، پاشان له ماله وه ده مایه وه تا خه لکی سهر دانیان ده کرد وایان دهمانی نه خو شه .

ههروها له نه نه سه وه ، دهلیت : له گهل عومر دا بووم ، تا چوو ه پشت دیواریک بو هندی کار ی خو ی ، گویم لی بوو کاتی دیوار که له نیوان هه ردو کماندا بوو ، به خو ی دهوت : عومری کوږی خهتاب : نه میری باو مر داران ، به ه ، به ه ، سویند به خوا نه ی کوږی خهتاب ، یان نه بی له خوا بترسی یان نه وه تا خوت تووشی سزای خوا ده کهیت . وه عومر (ﷺ) پاش نه وه ی نویژی عیشای بو خه لکی دا نه بهست و نویژیان ده کرد ده چوو ه ماله وه و تا سبهینان (فجر) نویژی نه کرد .^۲

" زوهدی عومر "

عومر ږمزی خوی لیبی هه میشه له پیناوی خوادا له خو بوورده بوو ، ژیا نی زبر و ږهق و خواردنی به هه مان شیوه بوو ، به لام بهرام بهر زاتی پهرومردگاری و بو نه و که سیکی دلاوهر و به هیژ بوو ، هه میشه جلهکانی پینه کراو بوون به پیسته یهک ، کونده ی

^۱ - ږروانه: حیات الصحابه (۲۶۰/۳) .

^۲ - ږروانه: البدايه و النهايه (۵ / ۲۱۵) .

بہ سہرسانی خوئی ہلہ دہگرت لہ گہلؑ ئہو ہہموو ہہبہت و سامہی کہ ہہیبوو ، وہ سواری گویدرئژیکی پووتی بیؑ کوپان دہبوو ، لہ کاتیؑدا حوشرہ کان بہریشالؑ و دہزوو ہہوسار کرابوون ، کہسیؑ بوو زور کہم پیؑ دہکہنی گالتہی لہ گہلؑ کہس نہئہ کرد ، مستیلہ کہی بہم وتہیہ نہخش کردبوو : (کفی بالموت واعظاً یا عمر) .^۱

واتہ : ئہی عومہر مردن بہسہ بیئتہ پهنڈیؑ بوٲ ...

کاتیؑکیش بوو بہ خہلیفہ ، فہرمووی : (لہمالی خوا لہ دوو دہست بہرگ زیاتر بوٲ من حہلالؑ نی یہ ، بہرگیؑ بوٲ زستان و بہرگیؑ بوٲ ھاوین ، خوؑراکی منیش ئہبیؑ ہر وک خوؑراکی پیاوؑکی ئاسایی قورہیش بیٲ نہک ئہوہیان کہ دارایہ .. دواتر ، منیش تاکیؑم لہ موسلمانان !! .

ئہی خالقی ئہم کہلہ پیاوہ ، پاکی و بیؑ گہردی بوٲ توؑ ، داخوٲ قورٹان چی لہ دلؑ و دہروونی ئہوانہ کردوہ ؟! .

خوینہری بہرؑزورد بہرہوہ لہ حالؑ (خہلیفہ) و ئہوہی کہ بہسیہتی لہ خہلیفہیہتی ... دہی خوا پیروزی کات ئہو ئاینہی پہروہردہی کردی و ئہو پیؑغمبرہی فیؑری کردیت .

موعاویہی کوؑری ئہبوسوفیان دہلؑت : (سہبارہت ئہبویہکر ئہوہ کہسیؑ بوو نہدنای دہویست و نہ دنیاش ئہوی دہویست ، سہبارہت بہ عومہریش ئہوہ دنیا ئہوی ویست ، بہلام ئہم دونیای نہویست ، ہرچی ئیمہشہ ئہوا دنیا بہ ئارہزووی خوئی ئہمدیو ئہو دیومان پیؑ ئہکات و دہمانگہوزینؑ ..

جاریؑ گلہیی لہ عومہر کرا دہربارہی حالؑ خوئی پیؑ وترا : چی ئہبو ئہگہر خواردنؑکی باشت بخواردایہ .. باشتربو تاوہکو لہش ساخ بیت و بتوانیت بہرگری لہ ہہق بکہیت ؟ ئہویش فہرمووی : من ہر دوو ھاوہلہکم لہسہر پیؑ یہک بہ جیؑ ہیشتوہ ، خوٲ ئہگہر ریؑگہکیانم دوزیہوہ و پیؑ ی گہیشتم بہ شوینؑپیؑگرتنیان پییان دہگہم ، خوٲ بہدانیشتن لہمالہوہ پییان ناگہم .

ہہروہا لہ کاتیؑدا ئہو جینشینی پیؑغمبر بوو (ﷺ) کہچی جلیؑکی خوری لہبہر ئہکرد ، ہہندیؑکی بہ پیستہ پینہ کرا بوو و بہ بازپہکاندا دہسوپاہرہ و قامچی

^۱ - بؑروانہ : البدایہ و النہایہ (۵ / ۲۱۴) .

يەكى (بەدەستەۋە بوو) ، بۇ راست كۆرۈنۈش ۋە پەرۋەردە كۆرۈنۈش ، خۇشەڭگەر ئاۋەكە خورمايەكى يان ھەر شىئەك پېيگەشتايە ھەلى ئەگەرت و فرى ئى دىايە مالى خەلكى تا سوۋدى لى بېيىن .^۱

لە وشكە سالەكەشدا تەنھا نان و زەيتى دەخوارد تاۋەكو پېستى رەش بوو بوۋىيە ۋە ، بەردەوام دەى فەرموو : (من خراپترين واليم ئەگەر خۇم تېرىم و خەلكىش برسى) .

" چەند لاپەرەيەكى رووناك لە ژيانى "

چۇن ئەكرى شوۋن نەينى و رازەكانى عومەر بىكەويت ؟
تەلەھى كۆرى عېبداللاھ (ﷺ) دەلىت : جارىك و لە شەۋىكى تاريكدا عومەر چۈۋە دەرۋە خۇى كۆر بە مالىكدا كاتى رۆژ بوۋە ۋە ، چۈۋم بۇ ئەۋ مالى بېيىم پېرە ژنىكى كۆرى پەككەۋتە لەۋىيە ؟ پرسىم : ئەۋ پياۋە ئىشى چىە وادىت بۇلات ؟ ژنەكە وتى : ئەۋە بەينا و بەين ھەرچى پېۋىستىم بى بۇم دىنى و پىسى و پاشەپۇكانم فرى ئەدات !! منىش بەخۇم و ت : دايكت رۆلە رۆت بۇ بىكات تەلەھ ، مەگەر ئەكرى شوۋن نەينەكانى عومەر بىكەويت ؟^۲

" مۇدەى كۆرىك بەھاۋەلەكەت بەدە "

شىئەكى سەير و نموۋنەيەكى ئاۋازەيە .. بەراستى ئەمەى لەسەر ئەم لاپەرەنە نىشانى ئەدەين قەلەم لە ئاستىدا تۈۋاناي دەرپرېنى نىە .. داخۇ ئىمە لە جىھانى ئەندىشەداين يان راستەقىنە ؟ بخۈنەرۋە : -

ئەسلەم دەلىت : جارىكيان ئەۋ كاتەى عومەر ئەمىرى ئىمانداران بوو شەۋىك لەگەلىا چۈۋە دەرۋە رۆشتىن بەرەۋ (دەرۋەرى شار) ، بەردەوام بوۋىن تا مالىكى لە پوش و پەلاش دروستكراۋمان پى گەشىت بەرەۋ مالىكە چۈۋىن بېيىمان ئافرەتىكى تىايە ۋەختى منداۋ بوۋىيەتى و لەتاۋ ئازار دەگرى ... عومەر ھەۋالى پرسى .. ئافرەتەكە وتى : من ئاۋارە و غەرىبم و ھىچ شىئە شىك ئابەم .. عومەرىش دەستى

^۱ - پروانە : البدايه (۵ / ۲۱۴) .

^۲ - پروانە : البدايه (۵ / ۲۱۵) .

به گریان کرد و خیرا بهرو مال کهوته پری به خاتوو (نوم کلثوم) ی خیزانی که کچی پیشهوا علی کوپی نه بی تالیبه (ﷺ) فرموو : ئایا خیر و چاکه یهکت ناوی خوی پهر مردگار هیناویه تیه ریټ ؟ و هه والکه ی بۆ گڅپرایه وه ، نهویش فرمووی : - به لی ئاماده م ... دواتر پیشهوا عومر (ﷺ) بریک ئارد و چه ورپی به شان هه لگرت و خیزانه کشتی نه وه ی بۆ مندا ل بوون ده ست بدات و پیویست بی له گه ل خوی هه لیگرت و هینا یان بۆ نافرته که و خاتوو نوم کلثوم چوو ژوره وه بۆ لای نافرته که و عومریش (ﷺ) له گه ل هاوسه ری ژنه که دا دانیشت ... میردی نافرته که پیشهوا عومری نه ده ناسی و به یه که وه کهوته بوونه گفتوگو .. دواتر نافرته که کوپکی بوو ... خاتوو نوم کلثوم به پیشهوا عومری وت : (نه ی نه میری ئیمانداران ... مژده ی کوپک به هاو له که ت بده) کاتی پیاوه نه مه ی بیست زور لای گه وه بوو ... داوای لیبور دنی له پیشهوا عومر کرد . نهویش فرمووی : (گو ی پی مه ده ... ناسایی یه) پاشان بریک برژیوی و نه وه ی پیویستی بوو پی ی دان و رویشت ..^۱

به کۆل هه لی نه گرم !! نه سه لم ده لیټ : شه یکیان له گه ل عومر دا چووین بۆ (حره واقم) تا گه یشتینه (بصرار) و ناگری کمان به دی کرد .

عومر فرمووی : نه سه لم ، هه ر لی ره پربوارانی که هه ن شه وگار هیشتونیه تیه وه ، به رۆ بابچینه لایان ، چوین بینیمان نافرته تی که له وییه له گه ل مندا له کانی دا مه نجه لیکیان ناو ته سه ر ناگر و منا له کانی هاوار یانه ، عومر فرمووی : سه لوی خواتان لی بیټ نه ی نه هلی پوناکی * ... نافرته که وتی : سه لوه تو ش . عومر نزی که بووه وه فرمووی : چیتانه ؟ نافرته که وتی : شه و سه رما ریگه یان لی گرتووین لی ره دا ... فرمووی : نه ی نه و منا لانه بۆ هاوار نه که ن ؟

نافرته که وتی : له برسانا .. فرمووی : نه ی نه وه چی یه له سه ر ناگره که ؟ وتی : ناوه و خستوو مه ته سه ر تا وه کو بیان خه له تی نم تا ده خه ون ، خوا شاهیده ... عومریش (ﷺ) گریا و خیرا بهرو نه و جیگایه ی ئار دیان تی دا دا نه نا رویشت بریک ئارد و کۆشی (هه مبان ی) چه وری ده ری نا و به نه سه لمی فرموو : بیخه ره سه ر پشتم) نه سه لم ده لیټ

^۱ - بروانه : البدایه (۵ / ۲۱۶) .

* واته نه ی نه و که سانه ی به م ناگره نه م ناو ده تان روونا که کرده ته وه .

: و تم با من لهبری تۆ هه لیبگرم ، فهرمووی : ئایا تۆ له قیامه تدا ئاواته کانم هه ل ئه گری ؟! و ئیتر خستییه سهر پشستی خووی و چووین بۆ لای نافرته که و عومهر کۆله کهی سهر پشستی داگرت و به جامیک بری ناردی دهرهینا و برینگ له چهوری یه کهی کرد به سهردا و بهردهوام فووی ده کرد به بنی مهنجه له کهدا تا ناگره که هه لکات و دووکه ل نزیکه ی کاتژمیړیک بهریشیدا پۆ ده چوو ، دواتر مهنجه له کهی له سهر ناگره کهدا گرت و فهرمووی : قاپنیک بهرئ ، نافرته کهش بۆی هیئا ، له وخۆراکه پهری کرد و خستییه بهردهمی منداله کان و فهرمووی لیکردن . نهوانیش هه تا تیر بوون لییان خوارد نافرته کهش بهردهوام دوعای خیری بۆ ده کرد بۆ ئه وهی بیناسی .. ئه سله مه ده لیت : عومهر (ﷺ) لایان مایه وه تا منداله کان خهویان لی کهوت ، پاشان بریک بژووی پیدان و پۆششت ، ئه سله مه ده لی : پاشان هات به رهو پروم و پیمی فهرموو : ئه ی ئه سله م : برسیتی وای لی کرد بوون خهویان لی نه وکه ویت و بگرین ، بۆیه ههزم کرد لایان به مینمه وه تا ئه مه ی که دیتم بیبینم .)^۱

به لی ئه ی ئه میری باوهرداران ، به راستی پیغمه مبرئ خوا (ﷺ) راستی فهرمووه که ده لیت : خاب عبد و حسر لم یجعل الله تعالى في قلبه رحمة للبشر)^۲ واته : ئه و بهنده ی خواجه که خودا له دلیدا به زه می دروست نه کردوه بۆ مروقه کان ئه و بهنده یه کی خهساره ومه ندو هیوا بهراوه .

" سهر راستی ره عیته له سهر راستی چاودیره که یانه وهیه "

له سه عدی کوپی موسه یب (ﷺ) ده فهرمویت : عومهر فهرمووی : (بی گومان خه لکی به سهر راستی و له سهر پیی چاکه ده میننه وه ماده م پیشه وای و پینمونیکاره کانیان سهر راست بن)^۳ . و له جریری کوپی عبدالله ی به جه لی یه وه (ﷺ) ده فهرمویت : -

^۱ - بروهانه : البدايه (۵ / ۲۱۶) عمر بن الحکاب / ی ابن جوزی (۹۶ ، ۹۷) .

^۲ - فهرمووی (حسن) ه / ته بر نعیم و غه میری ئه و دهرهینان بۆ کردوه له (المعرفه) دا . تهلبانی به باش دایناوه له (صحیح الجامع) (۳۲۰۵) دا .

^۳ - بروهانه : سیره ی عومهر - البتاجی (۹۶۰) .

کابرایهک له گه ل' ټه بی موسای ټه شعریدا له یه کی له غمزاکاندا بوو ، خاوه نی دهنگی کی دوزمن بهرین بوو ، ټه وه بوو دهستکه وتی کی باشیان به دهست هیئا ، به لام ټه بو موسای ټه شعری بریک له به شه که ی پی داو مافی ته وای خوی پی نه دا کابرا نارهنای دهر پری ... بویه ټه بو موسای ټه شعری بیست قامچی لی داو سهری سفر کرد ! پیاوه که قره کانی سهری کو کرده وه و چوو بو لای عومر (ﷺ) و له ناو کوړه کهیدا قره که ی فری دایه سهر سنگی عومر و وتی :

(سویند به خوا له ترسی دوزخ نه بویاوه ودها وهام به پیاوه که ده کرد (مه بهستی ټه بی موسا) یه !) وه پاشان ټه وه ی ټه بی موسا به سهریدا هیئا بووی گیرایه وه ..)

عومریش (ﷺ) ټه مه ی بو ټه بی موسا نووسی :

" سلاوت لی بیت ، پاشان .. فلا ن کهس ټه وه و ټه وه ی پی راگه یاندم . ټه گهر تو کار ی کی وهات ټه نجام داوه له بهر چاوی کو مه لی خه لکدا ، ټه وه سویندت له سهر بیت که ټه بی له بهر چاوی خه لکدا و له بهر ده ستیدا دانیشت و هه قت لی بکاته وه (چیت لی کردوه وهات لی بکاته وه) وه ټه گهر له چوله وانی و له نیوان خوت و ټه وه دا ټه وه کاره ت کردوه ټه وه اهر بهر شیوه یه ټه ویش له چوله وانیدا ده بی مافی خویت لی وهر گریته وه "

کابرا نوو سراوه که ی عومر (ﷺ) ی هیئا بو ټه بی موسا ، خه لک به پیاوه که یان دهوت که لی ی خوش بی ! .. به لام پیاوه که وتی سویند به خوا له بهر خا تر هیچ کهس لی ی خوش نابم .

ټینجا ټه بوو موسا ناچار له بهر دهستی پیاوه دا دانیشت تا (قصاص) ی لی وهر گریته وه .. له وکاته دا پیاوه که سهری بو ئاسمان بهر ز کرده وه ، وتی : ټه ی پهر وهر دگار ټه و لی خوش بووم !^۱

به بی هیچ له سهر دوانیک و زیاده رو ی یه که ده لیم که بهراستی ټه مه یه ئیسلام ...

^۱ - سیره عمر بن خطاب - البلتاجی (۹۷ - ۹۸) .

لى زەۋەت مەكەن و لە ئەنجامدا كافىريان بىكەر .. و لە بۇ سەۋ پېئەمبەر كانددا دايانمەبەزىنن
نەكا لە دەستىستان بچن .^۱

" ئامۇزگارى عومەر بۇ رەئىيەت "

" خۇتەن بە دەستى خۇتەن مافەكان بەدەن .. وە كەس كەسى تىر تاۋانبار نەكات
تاۋەكو لەبەردەم مىندا راستى يەكان دەردەخەن و دادبىنى دەكەن .. ئەۋەش بزانن كە
چاكى و باشى ھەركارىك لە سى شتدايە : -
ئەۋەشتە بە ھەق ۋەرىگىرىت و لە ھەقدا بدىرىت ۋىرىگىرى ناهەقى لى بىرىت ...
پەيمانى ئەۋەتەن ئەدەمى كە ھىچ شتىك نەلەسەرەنەتەن و نەلەۋەى خۇدا فەرزى كىردۈۋە
لە سەرتەن كۆ نەكەمەۋە لىتەن مەگەر بە ھەق ۋاتە : ھەقى - بىت المال .
ھەرۋەھە ئەۋەش لە ئەستۇ ئەگىر ئەۋپارە كەۋتە دەستەمەۋە نابى لە دەستەم
دەرىچىت مەگەر بە ھەق ، ۋاتە : بەرپىرس دەبەم لەۋەى بەداد پەرومەرەنە دابەشى كەم .
ۋە مافى ئىۋەيە لەسەرم كە لە بەخشش و پۇزى يەكانتەن زىاد كەم بە يارمەتى
خۇدا ...

ۋە مافى ئىۋەيە لەسەرم كە بەرۋە تىياچۈۋەن پاپىچتەن نەكەم و بۇ ماۋەيەكى زۆر
لە جەنگەكاندا نەتەنەيلىمەۋە دەۋر لە كەس و كار و مالەكانتەن .^۲
ۋە ئەگەر ۋىستەن بىرۇن بۇ جەنگ ، ئەۋە ھەتە دەگەرپىنەۋە مىن باۋكى
مىندالەكانتەن دەۋى لە خۇابىرسەن - ئەۋى بەندەكانى خۇا - ھاۋكارىم بىكەن لە فەرمەنكەردن

^۱ - پېئەمبەر عومەر سى كارى لە ۋالى يەكان قەدەغە كىرد كە دەرھەق بە رەئىيەتەكىيان ئەنجامى بەدەن : قەدەغەى
كىرد بو كە لىيان بدىرىت ، تا سوك نەبىن و پىاۋەتى و ھەيەتەن نەمىتى . قەدەغەى كىرد بو لە مافى تەۋاۋى
خۇيان بى بەشيان بىكەن تاۋەكو بى باۋە نەبىن و بىرايان بە دادپەروەرى نەمىتى كە تەرازى ئايىنەكەيانە ، ھەرۋەھە
قەدەغەى كىرد بو كە سۇپاكەكىيان جىيا بىكاتەۋە و لەناۋ زەۋەيەكانى دوزمىندا بەش بەشيان كات و بەمەش دوزمىن
ئابلۇقەيان بەدات و ئاپاكى يان دەرھەق بىكات . سىرەۋى عومەرى كۆرى خەتاب ، مامۇستە اھمدى بەلتاجى . لاپەرە
(۴۳) .

^۲ - چۈنكە ھەمەۋ كە تىبەيەك لە سۇپا مۇلەتتىكىيان ھەيە بىجەنەۋە مالەكانىيان .

به چاکه و پیگری کردن له خراپه ، له ودا که خودا تیايدا منی کردووه به سهر پهرشتیارتان ناموژگاریم بکه ن ...

" خوراکی عومهر له سالی گرانی یه که دا (له وشکه سالی یه که دا) "

ئه سله می خرمه تکاری عومهر ده لیت :

کاتی عومهر نیواری لی ئه هات له وشکه سالی یه که دا ^۱ - نانیکی ده هینا له ناو پوندا دهی گوشي ، به لام پوژیکیان و شتریکی سهربری و دابه شی کرد به سهر خه لکدا ..
ئهو پوژه چوو به ژوردا ده بینیت جامیک دووگ و چهوری حوشت و جگهریکی لییه ! بوی دانراوه .

پرسی : ئه مه مان له کوی بوو ؟

وتیان هی ئه و حوشتره یه که ئه مرؤ سهرمان بری !

عومهریش فرمووی : به به به ^۲ چ والی یه کم که خوم شته باشه کان بخوم و ئیسک و پروسکه کانیش دهرخواردی خه لک بدهم .. ئینجا چوو نانیک و بریک زهیتی هینا و کردنی به تریت پاشان به غولامه کهی فرموو : به لات لی دا ئه ی یه رفا !
ئه م کاسه یه هه لگره و بیگه یه نه به فلانه مال له مه دینه ، چونکه من ئه و سې پوژه سهرم لی نه داوون . و ابرانم زور برسین ..

یه رفا ش ئه و خواردنه خو شیه ی هه لگرت و بردی بو ئه و ماله ی که عومهر (ﷺ) مافی ئه وانی دا به سهر خویدا !

" گیرییی (تشدد) عومهر له وشکه سالی یه که دا له گه ل مال و مندا له کهیدا "

له ئیبنو عومره وه ، ده لیت : (کاتی عومهر نه ی شتیکي له خه لکی ئه کرد ، ده هاته لای مال و مناله کهی و پیانی ده فرموو : ئه و من نه هیم له خه لک کردووه به فلانه و فلانه شت ... ئه و انیش سهری ئیوه ئه که ن هه ر وه چو ن بالنده سهری گوشت نه کا ، خو ئه گهر ئیوه که و تن ، ئه و انیش ئه که ون .. وه ئه گهر ئیوه پاپهرین بو ئه نجامدانی

^۱ - وشکه سالی له (۱۸) کزجیدا بوو .. باران نه دهباری و زه دی و زار وشک هه لات .

^۲ - به کالته کردنه وه .

نهوانیش نهنجامی نهدهن ، له بهر نهوه منیش سویند به خوا هر کهس له نیوه بکهوینه
ناو نهوکاره وه که نه هیم له خه لکی کردوه له نهجامدانی ، نهوا سزای دوو هیندی نهدهم
له بهر نزیکیان له منه وه ، ئیتر هر کهس نهیهوئ بیه پیش بابینه پیش ، هر که سیش
نهیهوئ دواکهوئ ، بادواکهوئ .)

نیبنو سهعد ده لیت :

له وشکه سائی یه کهدا عومهر کاله کیکی بچوکی به دهست یه کی له منداله کانیه وه
بینی ، فهرمووی : بهه بهه ! کوپی نه میری ئیمنداران ، نهوه میوه نه خویت کاتی
نومه تی (ﷺ) له برسا لاواز بوون ؟ منداله کهشی بهراکردن و گریانه وه چوه دهره وه .
خه لک به عومهریان وت : منداله که به مشتیک ناووک کریویه تی ^۱ .

وه له قهتاده وه ، ده لیت :

موه یقیب له - بیت المال - گه نجینه وان بوو ، جاریک گسکی لهوئ ده دا و
دره مه کی دوزیه وه دای به یه کی له منداله کانی عومهر . موه یقیب ده لی : دواتر
چوومه وه بو مال ، ده بینم نیردراویکی عومهر هاتوه بو لام و بانگم ده کات .

چووم بولای عومهر ده بینم بره مه که له ناو ده ستیدایه . پیی وتم : به لات لی دا
نه ی موه یقیب ، چیت له من داوه ^۲ چیه پیمه وه ؟

منیش وتم : نه ی نهو دره مه چی یه به دهسته وه ؟

وتی : ویستت له روژی قیامه تدا نومه تی (ﷺ) بو نه م دره مه پوو بهرووم
بووه ستن ! دره مه که ی دایه وه به موه یقیب ^۳ .

^۱ - واته به تۆز و ناوکی هه ندی دره ختی وه ک خورما و هیتز .. واته شتیکی بی باهخ کریویه تی که بۆ کهسانی
وه ک نهو (مندان) ئاسانه شتی وا کۆ بکاته وه .

^۲ - چ دوزمنایه تی یه ک له نیوان من و تۆدا هه بووه تا ئیستا رقت لیم بیهته وه . .

^۳ - سیره ی عومهری کوپی خهتاب .. به لتاجی (۶۰ - ۶۱) .

" توندی لیبرسینه وهی عومهر بۆ ئەهله کهی "

عبدالله کوپی عومهر (ﷺ) دهلیت :

حوشتریکم کپی و ناردیم بۆ (حمی)^۱ که لهوی وهك حوشتری خه لکی بلهوه پئی ،
کاتی گۆشتی گرت .. عومهر هاته بازار و لهوی حوشتریکی گۆشتنی بینی ...
فهرمووی : ئەمه هی کی یه ؟

پئی ی وترا / هی عبدالله ی کوپی عومهره .

پیشهوا عومهر له بهردهم خویهوه دهیفرموو : بهه بهه ! کوپی ئەمیری ئیمانداران
! منیش هاتم بۆ لای و پیم وت : - چی بووه ئەی ئەمیری باومرداران ؟
پرسی / ئەم حوشتره چی یه ؟

وتم کریم و ناردمه (حمص) تاوهك ئەو خه لکه منیش سوودی لی ببینم .

فهرمووی / وهتاوهکو بلین : حوشتری کوپی ئەمیری باومرداران بلهوپین ،
حوشتری کوپی ئەمیری باومرداران ئاو بدەن ، پاشان فهرمووی / برۆ (عبدالله)
سهرمایه کهی خۆتی لی هه لگره و ئەوهشی مایه وه بیخهره - بیت المال - بۆ موسلمانان^۲

" عومهر و هاوسهره کهی "

له سه عدی کوپی ئەبی وهقاسه وه ، دهلیت :

(له بهحرهینه وه بریک میسک و عهنبهر هینرا بۆ عومهر ، فهرمووی / سویند بهخوا
هزم ئەکرد ئافرهتیك هه بوايه بهباشی کیشانهی بکردایه تاوهکو ئەم بۆ نهم بۆ کیشانه
بکات و دابهشی کهم بهسهر خه لکیدا) .

عاتکهی خیزانی پئی ی وت : من باش کیشانه دهکهم ، بدمهری با بۆت بکیشم .

عومهر فهرمووی : نه خیر .

عاتکه پرسى / بوچی نا ؟

فهرمووی / ئەترسم وهها بیبهیت و بریک له گهردنی خۆت بدەى و بهوهش بهشیکی
موسلمانان کهم بێته وه ...

^۱ - حمی / له دهركایهك بوو له قهراغ شاردا .

^۲ - واته بیفرۆشه و چەندت پئی دا بو هه لیگره وه و ئەوهشی مایه وه بجه ره وه خه زینه ی ده ولەت بۆ موسلمانان .

" عومەر و ئەوانی جهنگ شیواند بوونی "

له عبدالله ی کوپی عومهرهوه ، دهفرمویت : -
له کاتیڤدا خه لکی خهریکی وهرگرتنی بهشی خویان بوون له نیو دهستی عمردا ،
عومەر (ﷺ) سهری بهرز کردهوه چاری به پیاویک کهوت لیدانیک له دهم و چاویدا بوو ،
لی ی پرسى . ئەویش له وهلامدا وتی / له یهکی له جهنگهکاندا که له گهل موسلماندا
چوو بوین تووشی ئەم لیدا نه بووم .

عمر فرموی / ههزار درهه می بۆ بژمیرن .. ههزار درهه درهه درا به پیاوهکه .
پاشان فرموی / ههزاری تری بۆ بژمیرن ، ههزاری تری دا به پیاوهکه .. عومەر
چوار جار ئەمهی و تهوه ههرجاریک ههزار درهه ئەدرا به کابرا تاوهکو پیاوهکه تهریق
بووه و چوو دهروه .

عبدالله دهلیت : عومەر ههوالی کابرای پرسى ، پییان وت : وا بزائم له تهریقیا
چووته دهروه به هوی ئەو ههموو بهخششهوه که پی ی ئەدرا ..
عومهریش فرموی / دهی سویند بهخوا ئەگهر بمایهتهوه بهردهوام پیم ئەدا
ههتا درهه میک بمایهتهوه ، چۆن بم درههق به پیاویک له پیناوی خودا لیدانیکی وای لی
دراوه چالیکی له دهم و چاویدا دروست کردوه .^۱

" عومەر و خیزانی پیاوه شهیدهکه "

له جابرهوه (ﷺ) دهلیت : شهویک له گهل عومهردا (ﷺ) بهناو شاردا
ئیشکگریمان دهکرد تا گهیشتی نه لای خهیمهیهک ئاگریکی کزی تیا بوو ، بهینی
دهکوژایهوه و بهینی دادهگیرسایهوه ، و دهنگیکی غههباری گوئی لی بوو ، عومەر
فرموی : له جی ی خۆتان بوهستن ، پۆشت تاگهیشته لای خهیمهکه ، بینی پیرمژنیکه
دهلیت : -

على ﷺ صلاة الأبرار صلى عليه المصطفون الأخيار
قدكنت قواما على الأسفار فليت شعري و المنايا أطوار
هلى تجمعنى و حبيبى الدار ؟

^۱ - سیره ی عومەر . بدلتاجی (۷۳ - ۷۴) .

عومەر (ﷺ) گریا هتا دهنگی بهرز بووهو ، پاشان چوو هتا له خهیمه که وه نزیک بوویه وه .

فهرمووی / سلاوتان لی بیت ، سی جار دوباره ی کرده وه . له سییهم جاردا مؤله تی پی درا بجیته ژوره وه . عومەر فهرمووی / قسه کانتیم بۆ دوباره بکه ره وه . ئه ویش به دهنگیکی خهفه تبار وه بۆی دوباره کرده وه ، عومهریش (ﷺ) دهستی به گریان کرد . پاشان به پیره ژنه که ی فهرموو : په حمه تی خوات لی بیت عومهریش ت بیر نه جیت ...

ژنه که ش وتی : و عمر اغفر له انک غفار^۱

" عومەر پلان بۆ سه رگرده کانی جهنگ داده نیّت "

جهنگی قادسیه سی پوژی خایاند ، قادسیه ش دهرگا یه ک بوو له پییه وه ئیسلام گهیه نرایه عیراق و فارس و هه موو پوژ هه لات ، له بهر ئه وه جهنگیکی چاره نووس ساز بوو له نیوان عه رب و موسلمانان و فارس و مه جوسی یه کاند .

عومەر (سعدی کوپی ئه بی وه قاص) ی به سه ر کرده ی سوپاکه ی هه لبژارد . ئه وه بوو سالی (۱۴ ک) له شارچوو ده ری و له زهوی عیراق قادسیه ی کرده له شکر به ست . زهوی جهنگه که ی وا هه لبژارد که بکه ویته نیوان بیابان و ئه و توپه ئاوی یه ئالۆزه ی له زهوی عیراق دایه تا وه کو سوپای موسلمانان تووشی شه رنه بیت له سه ر زهوی یه ک که پی ی ئاشنا نه بووه و شارمزیی له مه ترسی یه کانی نی یه .

وه بۆ ئه وه ی ئه گه ر شه ر له دژی سوپاکه ی به رپا بوو بتوانیّت به ره و بیابان پاشه کشه یان پی بکات و به و جوړه هیرش به ریّت و بگه ریته وه ، له بهر ئه وه ی ئه م ئاشناتره به ری و شوینی بیابان .

به لام ئه گه ر جهنگ له دژی فارسه کان پوویدا ئه وه دوژمن له به رده میاندا بیت و دهریاش له پشتیان وه و شمشیره کانی موسلمانان له ناو یان ده بات و به و جوړه که سیان نامینیته وه . هه ر واش بوو ئه وه ی ئه و سه رکرده لیها تووه چاوه روانی کرد هاته دی .

^۱ - سیره ی عمر . به لتاجی (۸۲ ، ۸۳) .

^۲ - دواتر باسی سیره ، ژبیانی ئه م هاوه له به ریژه ش دیته پیشه ره .

وه سه عدى كوپى ئه بى وه قاص (ﷺ) له قادسیه دابه زى و ماوهیه کی زۆر چاومرپی سوپای فارسه کانی کرد ، که چی نه هاتن بۆ پووبه پروو بوونه وهی موسلمانان ، تا چهند شالاولیکیان هیئا بۆ سنووره کانی دهووبه رى عیراق له پرووی باکور و باشووره بۆ ئه وهی بیانوروژینن...

فارسه کان هاوار و سکا لایان برده لای (یه زده جرد) ی پاشا یان و داوی پاراستیان ده کرد ، ئه ویش داوی له (روستم) ی سه رکرده ی سوپاکه ی کرد به پرووبه پروو بوونه وهی موسلمانان له قادسیه ، به و جوړه (روستم) سوپاکه ی خسته پى و له بهردهم سوپای موسلماناندا ده رکه وتن .

جهنگیکى توندی سى پوژى له نیوانیاندا پرووی دا و به سه رکه وتنى موسلمانان کو تایی پى هات . سه که وتنیکی سه رکوتکه ر .

جهنگى قادسیه یه کیك بوو له جهنگه میژووی یه یه کلاکه ره وه کان که پشتی فارسه کانی شکاند و ئیتر دواى ئه وه نه یان توانی ئه و هیزه ی جارانیان به ده ست بیننه وه تاوه کو پاش چهند شکسته یانیکى یه ک له دواى یه ک ده وله ته که یان روخا ..

ئه وه بوو عومهری کوپى خه تاب (ﷺ) هه ندی ئاموژگاری سه عدى کرد پیش به رى کردنى سوپاکه یان ، له وانه : -

(گوئى له هاوه له کانت راگره و له فرمانه کانتدا به شداریان که و په له مه که له بریار داند ، به لکو له سه رخۆ بریار ده .

بزانه ئه مه جهنگه و پیاوی جهنگیش ئه و پیاوه یه که چاومرپی ده کات تابزانیت ده رفه ت کامه یه ... له راستیشدا تو به ره و زه وی یه ک ده چیت که به فیل و ته له که و ناپاکى ناسراوه .. به ره و پوی که سانیک ده چیت که پرکیشییان کرد به سه ر خراپه داو بى باکانه ئه نجامیاندا و چاکه یان له بیر خو یان برده وه و لیى بى ناگا بوون ، ئیتر بزانه چون ده بیت ، زمانت قایم که و نه یینیت ئاشکرا مه که ^۱ .

^۱ - سیره ی عومهر / بیلتا جی (۱۶۹ ، ۱۷۲) به ده ستکاریه وه .

" راسپارده گانی عومەر بو سوپا موحایدده کان "

(حیوه) ی کوپی (شریح) ده لیت :

کاتی عومەر سوپا گانی بهری ده کرد پاید سپاردن به ته قوای خوا و پاشان دوی
ئوهی لیواکان جیاده کرانه وه دهیفرموو : -

(به ناوی خوا و به پشتیوانی خوا ، بهری کهون به ئومیدی پشتگیری خوا و
سهرکهوتن ، به په یوهست بوون به هق و ئارامگری یه وه ..

له پیناوی خوا دا بجهنگن له گهل ئهوانه دا باومریان به خوا نی یه و دهستدریزی
مهکن ، چونکه خوا دهستدریزکرانی خوشناویت ، پاشان ، کاتی به دوژمنتان گه یشتن
ترسنوک مهبن وه کاتی دهسه لاتتان هه بوو کوژراوه کان مهشیوینن ، وه له کاتی
دهرکهوتندا زیاده پویی مهکن وه له کاتی شهردا قسه مهکن .

ههروه ها ئافرهت و پیای پی و مندال مه کوژن ههروه کاتی دوو کومله که به یهک
گه یشتن و کاتی گهرمی راپهرین و شالو بردن خوتان له کوشتنیان بپارینن واته : (پیر
و مندال و ئافرهت)

هه لپه مهکن و له دهستکهوته کان مه دزن ، جیهاد پاک راگرن و خواسته گانی
دنیا ی تیکهل مهکن و به وسهرکهوتن و دهسته کهوتانه خوشحال بن که له په یمانیکدا
دهستان دهکهویت داوتانه به پهرومردگارتان و هه ئوه سهرکهوتنی مهزنه) .

" له راسپارده گانی عومەر بو "

(سهعدی کوپی ئه بی وه قاص) (ﷺ) فرماندهی سوپا گه ی "

کاتی عومەر (ﷺ) (سهعد) ی کرده فرماندهی سوپا که ی له عیراق بهم جوړه
پاسپارد : - (نهی سهعد ، ئه وه فریوت نه دا و له خوا دوورت نه خاته وه که پیت
بوتریت : خالی پیغه مبهری خوا و هاوه لی .. ، چونکه له نیوان پیغه مبهری خوا (ﷺ) و
هیچ کهسیکی که دا خزمایه تی یهک نی یه مه گهر به گوپرایه لی کردنی خوا .

دهی توش هه ئوه بکه که پیغه مبهری خوا (ﷺ) دهی کرد و ئه وهش واز لی بینه
که ئه و وازی لی دهینا ئه مه ئاموژگاری منه بو تو) .

" چیرۆکی عومەر و جبیلە کۆری ئەیەم "

دەگیرنەوێه که جبیلە کۆری ئەیەمی کۆتا پاشای غەساسنەکان کاتێ وستی له ئیسلام بوون بوو ، به کەژاویەکی گەورەو هاته مەدینه ، که جل و بەرگیکی ناوازه و تایبەتی یان لەبەردا بوو خۆیشی تاجەکی بەسەرەو بوو .

ئەو بوو پێشەوا عومەر (ﷺ) بەهاتنیان خۆشحال بوو دواتر و کاتێ و مرزی حەج هاته پێشەو ، جبیلە لەگەڵ عومەر چوو بۆ حەج کاتێ جبیلە خەریکی تەوافی مالی خوا بو پیاویک لەو خەڵکە پێنا بە جەلەکانیدا و هەلیتەکاندا (دەراند) ی ، ئەویش زللەیهکی له دەم و لوتی دا پری کرد له خوێن .

" پیاوێه که چووێه لای پێشەوا عومەر بۆ سکا لا "

عومەر له جبیلە پرسی : چی وای لی کردی لەم پیاوێه بەدی ؟
وتی : پێی ی بە جەلەکاندا ناو دەراندی .

عومەر فەرمووی : کەواتە مادەم دانێ پێداده نییت که لیت داوێ یان ئەبێ کابرا پازی کەیت بە جۆریک یان ئەبێ چیت لی کردووە و هەت لی بکاتەو .
جبیلەش وتی : مەگەر شتی وائەکری ؟ له کاتیکیدا من پادشایەکم و ئەو کەسیکی پەش و پووتە ؟

عومەر فەرمووی : ئیسلام ئێوێ یەکسان کردووە ، تۆش بە هیچ شتیک چاکە و فەزڵت بەسەرێهوە نی یە مەگەر بە کاری چاکە .

جبیلە وتی : سویند بە خوا هیوام وا بوو که بە موسلمان بوونم زیاتر پێزدار و دەستێر شتوو دەبم لەو کاتەم که له نەفامیدا بووم .

عومەریش فەرمووی : دەی هەروایە .

جبیلەش وتی : تا بەیانی بۆم دوا خەتا بیریکسی لی بکەمەو ، ئەی ئەمیری ئیمانداران .

^۱ - واتە : بەلێ تۆ پێزدارترین بە ئیسلام بونت مادەم لەسەر هەق بیت ، دەست درێژی کردنە سەر خەڵکی هەق

عومەر فەرمووی : باشە با وابیئت ... ئەوە بوو کاتی شەوداھات جبللە خۆی و ھاوڕێکانی چوونە دەرەوێ شار و خۆیان گەیانە قوستەنتینیە بۆ لای ھەرقل ، و جبلە بوو بە خاچ پەرست و لە لای ھەرقل مایەوہ^۱ .

بەو جۆرە عومەر نمونەییەکی جوانی فەرمانرەوایەکی دادپەرۆری نیشاندا و لە راستیدا سەعیدی کوپی سوەید راستی وت کە لە (حمص) و تاری بۆ خەڵکیدا بەم جۆرە :

(ئەو خەڵکینە ، لە راستیدا ئیسلام دیواریکی سەخت و دەرگایەکی قایمی ھەیە ، دیواری ئیسلام ھەق و دادپەرۆریش دەرگاکیەتی . ئیسلامیش مادەم فەرمانرەوایەکی توندوگیری ھەبیئت ، بە پتەوی بە ھیزی دەمینتتەوہ ، توندی سولتان و فەرمانرەواش بە وە نی یە خەڵکی بە شمشیر بکوژیت یا خود بە قامچی لییان بدات ، بەلکو بەوہیە بەھەق دادگەری بکات و دادپەرۆر بیئت) .

" پێشەوا ھەسەنی بەصری لە وەسفی پێشەوای دادپەرۆردا "

کاتی عومەری کوپی عبدالعزیز (پەحمەتی خوای لی بیئت) بوو بە جینشین ، نووسراویکی نارد بۆ ھەسەنی کوپی ئەبی ھەسەنی بەصری کە ئاکار و پەروشتەکانی پێشەوای دادپەرۆری بۆ بنووسی . ھەسەنیش پەحمەتی خوای لی بیئت ئەمە ی بۆ نووسی :

(ئەوە بزانی - ئەو ئەمیری ئیماندارن - کە پێشەوای دادپەرۆر راستکەرەوێ ھەموو لاری یەکە و شکینەر و (کەلەپچە) ی ھەموو ستەمکاریکە ، چاککەری ھەموو خراپکراویکە و ھیزی ھەر بێدەسەلاتیکە و دادی ھەموو ستەملیکراویک و پەناگە ی ھەموو لێقەوماویکە ، وە پێشەوای دادپەرۆر - ئەو ئەمیری ئیمانداران - وەك شوانی بە بەزەیی یە بۆ حوشرەکە ی کە بۆ باشترین لەوەرگای دەبات و دەپارێزێت لە لەوەرگای وشک و خراپ و لە ھەر دەپارێزێت و لە ناپەھەتی گەرماو سەرما دەشارێتەوہ .

ھەرەھا پێشەوای دادپەرۆر - ئەو ئەمیری ئیمانداران - وەك باوکیکی نزیکە لە مندالەکیەوہ بە مندالی ھەولیان بۆ دەدا و بە گەورەیی فیریان دەکات ، تا لە ژياندا یە کاسپیان بۆ دەکات و بۆ کاتی مردنیش بۆیان پاشەکەوت دەکات ..

^۱ - سیردی عومەری - بەلتاجی (۲۳۱ ، ۲۳۲) .

ہر وہا پیشہ‌وای دادپہروم - وہک دایکی بہسوز و میہربان وایہ بؤ مندالہکےہی ، بہ سہختی ہلیدہگری و بہسہختی لی دہبیٹہوہ و بہ مندالی پەرومردہی ئەکات و شەونخونی پیوہ دہکات و ئەو کاتہ ئارام دہبیٹ کہ کۆرپہکەہی ئارام بیٹ ، بہینی شیرى دەداتى و بہینی لە شیرى دەپڑیٹہوہ تا فیڑى خۆراکی بکات ، بہ تەندروستی خۆشحال دہبیٹ و بہ نہخۆشى و شەکەتى غەبار دہبی .

ہر وہا پیشہ‌وای دادپہروم ئەہی ئەمیری ئیمانداران پاسپیڤرداوی ہەتیوان و خەزینەہی ہەژارانہ و مندالانیان پەرومردہ ئەکات و بہ گہورہ کانیشیان نازوقہ ئەدات .. ہر وہا وہک دلہ لەناو جەستەدا ، بہسەلامە تبونی ئەو جەستەش سەلامەت دہبی و بہ خراپیوونیشی جەستەتیک دہچی و خراپ دہبی ..

ہر وہا پیشہ‌وای دادپہروم کہسینکہ لە نیوان خودا و بەندەکاندا وہ ستاوە گوی لەو وتەہی خوا دہگری و دەیدات بہ گوی ی بەندەکاندا و لە پەرومردگاری دەروانی و ئەویان نیشان دەدات ، ہەر بہرہو لای خوا پڑی دہکات و ئەوانیش بؤ لای ئەو دہبات ... لەبەر ئەوہ ئەہی ئەمیری ئیمانداران ، لەو مولکەدا کہ خودا پی ی داوایت وہک ئەو عەبدە مەبە کہ گہورہکەہی متمانەہی پی دہکات و مال و مندالی ئەداتە دەستی ، کہچی مالەکەہی پەرش و بلاو کردەوہ و مندالەکانیشی دەر بہدەر کرد و بہو جۆرہ ئەہلەکەہی ہەژار کرد و مال و سامانەکەشى بەش بەش کرد .

ئەوہش بزائە - ئەہی ئەمیری ئیمانداران - کہ خواہی گہورہ بۆیہ سنوورەکانی دیاری کردوہ تا پڤگری لە پیسی و خراپەکاری بکړیت ، ئیتەر بہوکەسە چی دەلیت کہ پاگرتن و جیگیرکردنی سنوورەکانی بەدەستہ خۆی خراپەکاری ئەکات ، ہر وہا خودا (قصاص) ی لەبەر خاتری پاراستنی ژيانی بەندەکانی بپارداوہ ، ئەہی ئەگەر کہسیک کہ دہبا (قصاص) ی بؤ وەرگرتناہتەوہ ، خۆی بیانکوژیت چی ؟

ئەہی ئەمیری ئیمانداران ، یادی مەرگ و دواہی مردن و کہمی شوینکەوتەکانت و پشتیوانەکانت لەوکاتەو ساتەدا بکہ ، وہ تویشوو بؤ ئەو کاتە و بؤ کاتی توقینی ہەرگہورہ بؤ خۆت بخەرہوہ .

بزائە کہمالیکی دیکەت ہمیہ جیاواز لەم مالہی ئیستا تیایدایت و لەوی بہ خاک دەسپیڤردییت و خۆشەویستانت جیت دہیان و لە قولایی گۆڤدا بہ تاک و تەنہا

تەسلیمت دەکەن . دە ی ئەو زاده ی بۆ هەلگره که له گه‌لت دەمینیتەوه ﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ (٣٤) وَأُمُّهُ وَأَبِيهِ (٣٥) وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ (٣٦)﴾ سورة عَبَسَ ، آية (٣٤ - ٣٦)^١
 ئەوەت له یاد بێ ئە ی ئەمیری ئیمانداران که ئەو پۆژە ی ﴿... إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ (٩) وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ (١٠)﴾ سورة العاديات ، آية (٩ - ١٠)^٢ ئەو پۆژە نه‌ینییه‌کان
 ئاشکرا دەبن و پەر‌اویش گه‌وره و بچوک ده‌خوینیتەوه ...

ئێستا که هیشتا تۆ له دهر‌فه‌تدا ی - ئە ی ئەمیری ئیمانداران - وه ئەجه‌لت
 نه‌هاتوو و بێ هیوا نه‌بویت ، به‌ فرمانی نه‌زانه‌کان حوکمی به‌نه‌کانی خوا مه‌که‌و
 دهر‌هه‌ق به‌وان پیگه‌ ی سته‌مه‌کاران مه‌گره و خۆبه‌زلزانه‌کان زال مه‌که به‌سه‌ر بێ هیز و
 چه‌وساو ده‌کاندا ، چونکه ئەوان دهر‌هه‌ق به‌ باومر‌داران هیچ هه‌لیک له ده‌ست نایه‌ن و هیچ
 باکیان نی یه ... تۆش ئەگه‌ر ئەو کاره‌ت کرد ئەوا تاوان و گونا‌هی خۆت و ئەوانیش
 هه‌لده‌گریت ، وریابه ئەو که‌سانه هه‌لته‌خه‌لته‌تینن که له به‌ده‌خت کردنی تۆ چیژ
 ومرد‌گرن و بۆ خۆیان له خۆشی یه‌کانی دنیا ئەخۆن به نه‌هیشنی خۆشیه‌کانی تۆ له
 ناخیره‌تا ..

سه‌یری تواناو ده‌سه‌لاتی ئەم‌رۆت مه‌که ، به‌لکو سه‌یری بێ ده‌سه‌لاتی سبه‌ینیت
 بکه ئەو کاته‌ی که دیلی په‌تی مه‌رگیت و له نێو ده‌ستی خوا‌دا وه‌ستاویت له به‌رچاوی
 فریشته‌کان و پیغه‌مبه‌ران و نیر‌اواندا و له رۆژیکدا که هه‌مووان پوویان له
 په‌رم‌ر‌دگار یانه ...

له پاستیدا من ئە ی ئەمیری ئیمانداران ئەگه‌ر چی به‌م نامۆزگاریه‌م نه‌گه‌شتوومه‌ته
 پله‌ی کاملان و ژیرانی پیش خۆم ئەم نووسراوه‌ت بۆ ده‌نیرم وه‌ک دهر‌مانسازیک که چۆن
 خۆشه‌ویسته‌که‌ی چاره‌سه‌ر ده‌کات و دهر‌مانی تال و سه‌ختی پی ده‌دات به ئومیدی

^١ - ئەو پۆژه هینده سامناکه برا له ده‌ست براکه‌ی هه‌لدیت و راده‌کات هه‌روه‌ها له ده‌ست دایک و باوک و ... له
 ده‌ست هاوسه‌ر و کوره‌کانی .

^٢ - کاتی له گۆر‌ده‌کان هینانه دهر‌وه و هه‌رچیش له سینه‌کاندا یه هه‌ر هه‌موو له (کارنامه‌دا) به‌ تۆمار کراوی
 ئاشکرا کران و خرا‌نه به‌ر ده‌ست

سهلامه تی و تهن دوستی . له کوټاییدا سلاو رحمت و بهرکاتی خوی پهرودگار
لی بیت .^۱ نهی ئه میری ئیمانداران .

- سۆز و تاسه کردن بۆ پهرودگار :-

پاش گهشتیکی پیروژ که (فاروق) له ناو ئیسلامدا به سهری برد ، زهوی بۆ
ئیسلام خوڤ و ئاماده کردو ئالای یه کتاپهرستی له سهر ده می ئه و دا له زۆر
ولاداشه کایه وه له وانه :-

(بصری ، دمشق ، ئوردون ، بیسان ، طبریه ، فهلهستین ، قودس ، مصر ،
ترابلوس ، عراق ، ئه هواز ، نه هاهوند ، خوراسان ، ... و زۆری تریش) کاتی ئه وه هات
ره ونده که بگاته مه نزل و به و ئامانجه ی بگات که له پیناویدا ژیاو له پیناویدا وه فاتی
کرد .

پیشهوا : ئینو که سیر (رهحمه تی خوی لی بیت) ده لیت

(عومهر (ﷺ) سالی ۲۳ ی کوچی کاتی له حه ج بوویه وه و له ئه بته ح دابهزی
دهستی به دوعا کردن کرد سکا لای خو ی برده لای پهرودگاری که ته منه نی گه و ره بووه
و هیژ و توانای که م بووه ته وه و په رعه ته که شی بلاو بوونه ته وه و له وه ده ترسیت تووشی
که م و کورتی و که مته رخه می ببیت و داوای له خوی پهرودگاری کرد بیباته وه لای
خو ی و له ولاتی پیغه مبه ره کهیدا (ﷺ) شه هاده تی به نسیب بکات ، ههروهک له
(صحیح) دا هیه فه رمووی : (پهروه دگارا .. داوای شه هاده ت لی ئه که م له پیناوی تو دا
و داوای مرد نیکت لی ئه که م له ولاتی پیغه مبه ره کهیدا (ﷺ)) .^۲

خوای پهروه دگار و میهره بانیش نزای پیشهوا عومهری گیرا کرد و ههردو
داواکه ی قبول کرد ، شه هاده ت له شاری پیغه مبه ره کهیدا (ﷺ) .

ئه مه ش زۆر پله و پایه یه کی گه و ره و مه زنه ، به لām خودا بۆ هه ره که س بیهو ی
میهره بان و به سۆزه ، ئه وه بوو بریاری خودا و ابو ئه بولو لو ه فه یروزی مه جوسی که
خو ی له پۆمدا نیشته جی بوو ، له کاتی نو یژ ی به یانی و له ناو میحرابی پیروژدا سی
لیدان - و تراویشه شه ش لیدان - ی به خه نجه ریکی دووسه ر دا له پیشهوا عومهر که

^۱ - العقد الفرید (۳۵ ، ۳۶) ، صلاح الأمة (۶ / ۲۵ - ۲۷) .

^۲ - صحیحی بوخاری (۳۰ ، ۳) .

یه کیکیانی له ژیر ناوکی دا بوو - له جی ی خوئی کهوت و (عبدالرحمن ی کوپی عوف) ی له جی ی خوئی دانا ..

کابرای عهجه می بی باومر خه نجره که ی دهرهینایه وه و به هر که سیك دهگه یشت لی ی دها و تا له سیانزه پیای دی دا شهشیانی کوشت ، و له کوئیایدا عبالرحمن ی کوپی عوف کلاو (ته قله) که ی خوئی هه لدا به سه ریدا و کهوت ، نهویش نه فره تی خوا ی لی بیئت خوئی کوشت .. دواتر عومهر (ﷺ) هه لگیرا و برایه وه بو مالی خوئی پیش خوره لاتن ..

پیشهوا له حاله تی کدا بوو برینه که ی خوینی لی دهره یشت بویه له هوش خوئی دهچوو ، و دههاته وه هوشی خوئی پاشان نوژیان وه بیر دهخسته وه کهوا کاتی نوژی بهیانی یه .. نهویش به هوشی خوئی دههاته وه و دهیفرموو : " به لی ، نه وه ی نوژی واز لی بینیت هیچ پشکیکی له ئیسلامدا نیه " .^۱ پاشان له کاتی خویدا نوژی که ی نهجامدا .^۲

گهشتیاریک بو بههشت : -

ومرن با له گه ل بهری کردنی سات به ساتی ئهم بهنده چاکه خوازه بو بههشت ، بژین ، به لام نه وه کی یه وینهیه کی زیندوومان بو دهگوازیته وه له کوئا کاتر می رهکانی پیش کوچی عومهر ؟ نه وه که سه عبدالله ی کوپی عمری کوپی خهتابه رهزای خوایان له سه ر بی ، عبدالله دهلیت : -

(کاتی نه بو لؤلؤه دوو جار خه نجره کهیدا له عومهر ، عومهر وایزانی تاوانیکی له لای خه لکی هیه و نازانی ، بویه ئیبنو عهباسی بانگکرد ، نهو ئیبنو عهباسی خوش دهویست و لی ی نزیک بوو وه گوئی ی بو دهگرت ، پرسی : نه مه وی بزائم ئایا نه مه ی ئهم کاره ی کرد یه کی بوو له خه لکه که ؟ ئیبنو عهباس یش چوو ده ره وه ، به هر که سیك دهگه یشت دهیبینی که دهگریان ، نهویش گه رایه وه لای عومهر فمرمووی : -

نه ی نه میری ئیمانداران ، به هر که سی دهگه یشتم وها دهگریان وه که نه وه ی رۆله یان جوانه مهرگ بووبی .

^۱ - ئیسناده که ی باشه : نه محمد و غهیر نهویش گه رایانه ته وه ز (الترعیب و الرهیب) ی منزری (۱ / ۱۹۷) .

^۲ - بروانه / البداية و النهایه (۵ / ۲۱۷) به که می دهستکاریه وه .

ئەویش فەرمووی : کى منى كوشت ؟

ئىبنو عباس فەرمووی : ئەبو لؤلؤه ی مەجوسى كە بەندەى موعەيرەى كورى شوعبەىه .^١

ئىبنو عباس دەليّت : كەوام پى وت ئاسوودەيم لە دەم و چاويدا بەدى كرد .
ئىنجا فەرمووی سوپاس بۆ ئەو خوايەى كە بەكەسيك تاقي نەكردمەوه وتبىتى ﴿ لا اله الا الله ﴾ و بىتە بەلگە بەسەرمەوه .^٢

فەرمووی : بەلام من پىم وتبوون كە هىچ كەسيكى بىانى بى باوەرمان بۆ مەهينن كە چى سەرپىچىتان كردم ، پاشان فەرمووی : براكانم بۆ بانگ كەن ، پرسىان كى ؟
فەرمووی : عوسمان و عەلى و تەلحە و زوبير و عبدالرحمن ی كورى عەوف و سەعدى كورى ئەبى و قاص (ئەوانيش نارديان بە دواياندا و پاشان سەرى لەسەر كۆشم دانا كاتى گەيشتن پىم وت : ئەوانەى داوات كرد بوون گەيشتوون ، فەرمووی : بەلى .. لە كاروبارى موسلمانانم پوانى ، بينيم ئىوه ئەو شەش كەسەتان سەرانى خەلك و پيشەوايانن و ئەم كاروبارەش هەر بە ئىوه دەكرى ، ئەگەر لەسەر پى راست بمينن ئەوا خەلكيش لەسەر پى راست دەميننەوه . خو ئەگەر جياوازی يەكيش هەبى ئەوه لەناو ئىوه دايە .. منيش كاتيك گويم لى بوو باسى ناكوكى و پەرت پەرت بوونى دەكرد وا مزانى كە پووى داوه ، چونكە بەدەگمەن شتيكى و تووه و پوى نەدابی ، پاشان ئەوەندە خويىنى لەبەر پۆشت تا تەواو بى هيز بوو ئەوانيش دەستيانكرد بە ورتە ورت هەتا لەوه ترسام لەناو خوياندا بەيعەت بە يەكك لە خويان بدن ، وتم : ئەمير هيشتا زيندوووه خو نابى دوو جينشين هەبن يەك سەيرى ئەوى تر بكات ، عومەر فەرمووی : هەلمگرن .. ئىمەش هەلمانگرت .. فەرمووی (لەگەل سى لاينە) (سى كۆمەل - راويژ بكنە و پاشان صوهەيب نويز بۆ خەلكى بكات (دابەستى).

^١ - هەندى لە بوختانچيان دەيانگوت كە گوايه موعەيرەى كورى شعبە نەم پلانەى ريك خستووہ - بە كوشت چن درۆزان و بوختانچيان .

^٢ - لە رىوايەتى تردا (سوپاس بۆ ئەو خوايەى چارەنووسى منى نەخستە دەستى كەسيك نىدەيعاى بارەر بكات و تەنها كرونشيكيشى بۆ خوا نەبرد بى) البدايە (٥ / ٢١٨) .

وتیان / لہ گہل کی پراویژ بکھین ئہی ئہ میری باوہ پداران ؟

فہرمووی : (پراویژ بکھن لہ گہل کوچکمران و پشتیوانان و جوامیرانیک لہ ناو

سہربازہکاندا) .

پاشان داوای قومہ شیریکی کرد کہ خواردیہوہ سپیایی شیرکہ لہ ہمدووہ
برینہکھیہوہ ہاتہ دہرہوہ ، زانیی کہ ئامارہیہ بہ مردنی ، فہرمووی : " ئیستا ئہ گہر
ہہموو دنیا ہی من بوایہ ئہمکرد بہ فیدای سامناکیی پوژی قیامت " .

ئین عباس یش فہرمووی : دہی خوا خوئی پاداشتت بداتہوہ ، مہگہر پیغمبرہی
خوا (ﷺ) ئہو کاتہی موسلمانان لہمہککدا لہ ترسدا دہڑیان داوای لہ خوا نہ کرد کہ
ئیسلاام و موسلمانان بہ ہوی تہوہ بہ ہیژ و بہ توانا بکات ، و کاتی موسلمان بویت ،
موسلماننونت بوہ عزیزت و بہ تہوہ ئیسلاام و پیغمبرہی خوا (ﷺ) و ہاوہ لآن دہرکہوتن
و ناشکرا بوون .

وہ بہ کوچکردنت بو مہدینہ پزگاریت ہیئا ، ئہوجا لہ ہیچ جہنگیکدا نہبووہ کہ
ئامادہ نہبوویت ہاوپی لہ گہل پیغمبرہی خوا (ﷺ) بو کوشتنی بی باوہران لہ فلانہ
و فلان پوژدا ، و پاشان پیغمبرہی خوا (ﷺ) وفاتی کرد و لیٹ پازی بوو ، داوی
ئہویش ہاوکاری جینشینہ کہیت کرد لہسہر خستنی بہرنامہکھی خوادا و بہ کہسانیک
کہ بہرہوپیوی ئیسلاام دہہاتن لہوانت دہدا کہ پشتیان لہ ئیسلاام ہلدہکرد ، ہہتا
خہلکی بہویست و ناویست ہاتنہ ناو ئیسلاام ، پاشان خہلیفہش وفاتی کرد و لیٹ
پازی بوو ، پاشان کرایتہ والی بہ باشتین شہوہ کہ خہلکی پی بکریتہ والی و سہرکار ، و
خودا بہ ہوی تہوہ ولاتانیکی پی ئاودہدان کردیتہوہ و مال و سامانیکی بو موسلمانان
لہسہر دہستی تو کو کردہوہ و دوژمانانی ئیسلاامی لہسہر دہستت نہفی کردوہ دہرنا ،
پاشان خوی گہورہ ہہر لہ ری تہوہ چہندین خیزانی لہ ئاین نزیک کردہوہ و پوژی
دان و لہ کوتایشدا شہہادتی پی بہخشیت... دہی خوشی لہ خوٹ ئہی
ئہمیری ئیمانداران .

ئہویش فہرمووی : " سویند بہخوا لہ خوبایی ئہو کہسہیہ فریو خواردووی

ئہکھن " پاشان فہرمووی : ئہی عبداللہ لہ پوژی قیامتدا ئامادہی لہلای خوا شایہتیم بو

بدهی ؟ وتی : بهلې ، عومریش (ﷺ) فرمووی / نهی پهروردگار ستایش بو تو ، نهی عبدالله ی کوږی عومر پروومه تم بنووسینه به زهویه وه .^۱

منیش له سهر پانم دامگرت و خستمه سهر لاقم فرمووی : " پروومه ته م بده له زهوی " و پیش و پروومه تی هینایه خواره وه تا که و ته سهر زهوی و فرمووی : " خوټ و دایکت بهد بهخت دهن - یان بهد بهختی بو خوټ و دایکت - نه گهر خوا لیټ خوټ نه بی نهی عومر " .

نه و جا وفاتی کرد په حمهت و بهرکه تی خوی له سهر بی ، و ناردیان به دوی عبدالله ی کوږی عمردا فرمووی : له گهټان نایم تا نهو کاره نه کهن که عومر فرمانی پی کردن نهویش پوایژ کردنه له گهټ نه نصار و کوچکردوان و چهند پیاویکی جوامیر له ناو سهر بازه کاندأ) .

حه سهن ده لیټ : باسی عومری بو کرا له سهر مریگدا چوټ له پهروردگاری ترساره . نهویش فرمووی : " موسلمان بهم جوړیه چاکه و بهزه یی تیدا کو بوټه وه ، وهک چوټ دوږوان خراپه و هله و له خوټایی بوونیان تیا کو بوټه وه .

سویند به خوا نه له رابردو و نه له نیستادا هیچ بهنده یه کی خوام نه دیوه چاکه کارتر و له خواترستر و به به زیتر له عومر ، هسروها له رابردو نیستاشدا هر که سیکم دیبی خراپه ی زیادی کردبی نه وه هله و ساویلکه یشی زیادی کردوه " .^۲

خودا خافیزی : -

له کوټایی ریډا و له کاتیګدا خوا خافیزی له نه میری باورداران نه که یین وشه یهک بو وتن نادوزمه وه نه مه نه بیټ که ټنو مسعود ده لیټ : -

" عومر قه لایه کی پو لاین بو بو نیسلام که خه لکی ده هاتنه ناوی و نیدی نه نه چوونه دمره وه ، به لأم پاش نهو نهو قه لایه رما و نیدی خه لکی لی دینه دمره وه له بری نه وه ی بچنه ناوی " .^۳

^۱ - وهک نه وهی عبدالله ی کوږی عباس ی لی بو بیته کوږی عومر .

^۲ - نیسناده کی (حسن) : ته بهرانی له نه وسه تا د ریوایه تی کردوه هیه می ده لیټ : نیسناده کی (حسن) ه الجمع ژماره (۱۴۴۶۳) .

^۳ - ته بهرانی ریوایه تی کردوه له الکبیردا . الجمع (۱۴۴۶۶ ، ۱۴۴۷۹) .

همروه ها ده فرموی : " حمزم نه کرد خزمه تکاریک بوومایه له بهر دهستی عومهردا
ههتا مردن)^۱

وه ده لیت : " نه گهر عومهر سه گیکی خوشبو یستایه ، نهو سه گه ده بووه
خوشه ویستری نی سه گیک له لام)^۲ سویند به خوا ئیبنو مه سعود راستی وتوووه ..

" سه لام له سهمر گیانی عومهری کوپی خهتاب (ﷺ) له گهل نه مراندا "

^۱ - تهبرانی ریوایهتی کردووه له الکبیردا . الجمع (۱۴۴۶ ، ۱۴۴۷) .

^۲ - تهبرانی ریوایهتی کردووه له الکبیردا به ژمارهی (۸۸۱۵) .

۳ - عوسمانی کوړی عهفان (ﷺ) "

ناسنامه ی : -

عوسمانی کوړی عهفانی کوړی ئه بی لعاصی کوړی ئومه ییبه ی کوړی عهبد شه مسی کوړی عبدمه ناهه ...

عوسمان (ﷺ) له سالی شهشی فیل دا له دایک بووه و هر زوو موسلمان بووه و هر دوو کوچه که ی کردووه ، کوچی یه که می حه به شه و کوچ بؤ مه دینه ..

خاتوو روقیه ی کچی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ی هیناوه و له شهوکانی به دردا خاتوو روقیه وه فاتی کردووه ، دوی ئه ویش پیغمبره ی خوا (ﷺ) خاتوو ئوم که لسوم ی (خوشکی روقیه) ی پیداوه .

زانیان ده لئین : " جگه له عوسمان نه زانراوه که سیکی تر دوو کچی پیغمبره ی خوا (ﷺ) هاوسمری بوویت . له بهر شهوه ناو نراوه به " ذالنورین " عوسمان (ﷺ) یه کیکه له و ده که سه ی مژده ی به هشتیان پی دراوه و هر وه ها یه کیکه له و هاوه لانه ی قورنایان کو کرده وه " . " که سیکی ریش دريژ و جوان بووه " ۲ و له جوانترین که سان بووه ۳ .

له عبدالرحمن ی کوړی عوسمانی قوره شی یه وه : - پیغمبره ی خوا (ﷺ) هاتووه بؤ مالی عوسمان (ﷺ) دیویه تی کچه که ی سمری عوسمان به ملدا ده شوات فهرمووی : " یا بنیه احسینی الی أبي عبدالله ، فإنه أشبه اصحابي بی خلقاً " ۴ واته : کچم باشبه بؤ باوکی عبدالله ، چونکه له ناو هاوه لاندما له هه مویان زیاتر هاو ئاکاری منه .

۱ - واته خاوه نی دور پروناکی .

۲ - نيسناده که ی (حسن) ه . ته به رانی له عبدالله ی کوړی شداد به راگيرای رپوايه تی کردووه . (المجمع) (۱۴۴۹۲) .

۳ - هه یسه می ده لئیت : عبدالله گيړاويه تیه وه و پیاوانی فهرمووده که پیاوانی (الصحيح) ن . جگه له ئوم موسی که نه می ش جی متمانه یه . المجمع (۱۴۴۹۶) .

۴ - پیاوانی جی متمانه ن / ته به رانی رپوايه تی کردووه ، المجمع (۱۴۵۰۰) .

" چاکه کانی "

۱ - له ئه‌بی هوره‌یره‌وه (ﷺ) : پیغمبره‌ری خوا له‌سه‌ر کیوی چه‌را بوو له‌گه‌ل ئه‌بویه‌کر و عومهر و عوسمان و عه‌لی و ته‌لحه و زوبیر دا ، به‌رده‌که جولا ، پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) به‌به‌رده‌که‌ی فهرموو " إهدأ فما عليك الانبي ، أو صديق أو شهيد " ^۱ واته : هیمن به ، خو جگه له پیغمبره‌ریک یان (صديق) یکن یان شه‌هیدیکت له‌سه‌ر نی یه .
نووسه‌ریک ده‌لیت : ئهم فهرمووده گشتگیر تره له و فهرمووده‌یه‌ی ناوی دوو شه‌هیدی تیا‌دا‌هاتوو ، هه‌روه‌ها فهرمووده‌که یه‌کیک له موعجیزه‌کانی (په‌رجوو) پیغمبره‌رایه‌تی تیدا‌یه ، ئه‌وه بوو هه‌ریه‌که له عوسمان و عه‌لی و عمر و ته‌لحه و زوبیر شه‌هید بوون .

۲ - له ئه‌بو موسای ئه‌شعه‌ری یه‌وه ، ده‌لیت : (له‌گه‌ل پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) چووینه دهره‌وه ، و له ری‌دا چوو په‌شت یه‌کی له دیواره‌کانی ئه‌نصار بوو کاری تایبه‌تی خو‌ی .

فهرمووی : (یا ابا موسی املک علی الباب فلا یدخلن علی احد الاباذن) ئه‌ی ئه‌بی موسا دهرگا‌که‌م لی بگره تا که‌س به بی مؤله‌ت نه‌یه‌ت به‌سه‌رما . ئه‌وه بوو پیاویک هات و له دهرگای دا پرسیم ، کییه ؟ وتی : ئه‌بویه‌کر ، وتم : ئه‌ی پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) ئه‌بویه‌کر هاتوو و مؤله‌تی هاتنه ژووره‌وه و هه‌ر ده‌گریت ؟ فهرمووی : (أذن له وبشره بالجنة) مؤله‌تی بده و مژده‌ی به‌هه‌شتیشی پی بده . ئه‌ویش چوو ژووره‌وه و مژده‌ی به‌هه‌شتم پی دا . پیاویکی تر هات و له دهرگای دا ، وتم : کییت ؟ وتی : عومهرم وتم ئه‌ی پیغمبره‌ری خوا عومهره هاتوو دا‌وای مؤله‌تی هاتنه ژووره‌وه ده‌کات . فهرمووی (أفتح له وبشره بالجنة) .
فهرمووی : بۆی بکه‌ره‌وه و مژده‌ی به‌هه‌شتی پی بده ، منیش دهرگا‌که‌م بوو کرده‌وه که هات ژووره‌وه مژده‌ی به‌هه‌شتم پی دا .

پیاویکی تر هات و له دهرگای دا ، پرسیم ، کییه ؟ وتی : عوسمان ، وتم : ئه‌ی پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) عوسمانه دا‌وای مؤله‌ت ده‌کات . فهرمووی : (أفتح له وبشره بالجنة)

^۱ - صحیح : موسلیم و ترمزی ر‌ی‌وایه‌ت کرده‌وه بر‌وانه سه‌حیحی ژماره (۲ / ۵۶۲) .

علی بلوی تصبیہ)^۱ واتہ / بوی بکرموہ و مژدہی بہہشتی پی بده لہسہر بہلایہ کہ توشی نہیبت .

۳ - لہ عوسمانوہ پمزای خوای لیبت فہرموی : پیغمبرہی خوا (ﷺ) فہرموی : " من حفر رومة فله الجنة " ہر کہسی بیریک لی بدات دہچیٹہ بہہشتوہ . منیش بیریکم لی دا ہروہا فہرموی " من جهاز جيش العسرة فله الجنة " واتہ : ہر کہسی سوپایہ کہاتی نارہحتی و نہبوونیدا ساز بکات (بہچہک و تفاق) ئەوا دہچیٹہ بہہشت منیش وام کرد .^۲

۴ - ہروہا عوسمان (ﷺ) فہرمویہتی / سویند بہ خوا نہ لہ جاہیلیدا (پیش ئیسلام) و نہ لہ موسلمان بووندا ہرگیز زینام نہکردوہ .^۳

" شہرمی عوسمان "

لہ خاتوو عائیشہی دایکی ئیماندارانوہ ، پیغمبرہی خوا (ﷺ) دانیشتبو پانی بہدروہ بوو، ئەبوبہکر مؤلہتی ہاتنہ ژوروہی وەرگرت ئەویش ہر بہو شیوہیہ مؤلہتی دا ، ئەوجا عومەر مؤلہتی ہاتن ژوروہی وەرگرت ، بو ئەویش بہہمان شیوہ مؤلہتی دا ، بہلام کاتی عوسمان مؤلہتی ہاتنہ ژوروہی وەرگرت ، پیغمبرہی خوا (ﷺ) جلہکانی دا بہسەر پانیدا و داپیووشی .

دوای ئەوہی ہەلسان ، پرسیم : ئەی پیغمبرہی خوا (ﷺ) ، ئەبوبہکر و عمر مؤلہتیان وەرگرتی توش فہرموت لی کردن لہکاتیکدا ہر بہو حالہ بوویت کہ بوویت (پانہکانت بہ دروہ بوون) ، کہچی کاتی عوسمان مؤلہتی وەرگرت جلہکانت دا بہسەر پانتدا ، فہرموی : (یا عائشہ ، الا أستحي من رجل ، والله و ان الملائكة تستحي منه) .^۴

۱ - صحیحہ / صحیحی سوننہتہکانی ترمزی (۲۹۲۷) .

۲ - صحیح ، بوخاری بہ ہلہپہسیرای ریوایہتی کردوہ بروانہ : روضة المحبين (۲۰) .

۳ - صحیح / ئەبو داوود ریوایہتی کردوہ . بروانہ روضة المحبين ی عہدہی (۲۰) .

۴ - موسلیم درہیتانی کردوہ بو فہرمودہ کہ لہ بابی (فضائل عوسمان) وا بہ چہند دہریرینکی نزیک لہم ریوایہتوہ .

واته : ئەو عایشە ، ئایا شەرم لە پیاویک نەکەم کە سویند بە خوا فریشتەکان شەرمی لی دەکەن .

نووسەرێک دەلیت ، وتم : باشە پیاویک فریشتەکان شەرمی لی دەکەن و پیغه مبهەری خوا (ﷺ) شەرمی لی دەکات ، ئەو ئەو تانە و تەشەر لیدمراوە شەرم ناکەن درۆی بۆ هەڵدەبەستن ؟!

و هەسەن (رەحمەتی خۆی لی بیّت) ، باسی عوسمان و زۆری حەبای عوسمان دەکات ، دەلیت : (هەتا نەگەر لە مال بیّت و دەرگاشی لەسەر داخرابی ، جلەکانی داناکەنی تا ئاو بە خۆیدا بکات .^۱

" پەرستشی "

لە ئیبنو عومەرەو (ﷺ) فەرموودە ی پەروردگار لەم ئایەتەدا کە دەفەر مویت : ﴿ اَمَّنْ هُوَ قَانَتْ اَنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةً رَبِّهِ ﴾ سورة الزمر آية (۹) .

واته : یان ئەو ئیماندارە ی کە لە دووتوی شەوگاردە هەڵدەسیت بۆ خوا پەرستی ، سوجدە دەبات و بە پیووە دەوێستیت لە لێپرسینەوێ قیامەت دەترسیت و هیوای بە میهرەبانی پەروردگاری هەیە .

دەلیت : مەبەست عوسمانی کوپی عەفانە .^۲ هەرەها (رەحمەتی خۆی لی بیّت) کە هەڵدەسا بۆ شەو نوێژ هەرگیز کەسی لە ئەندامانی خێزانە کە ی بە خەبەر نە ئەهینا تا یارمەتی بدەن لە دەست نوێژ گرتنیدا ، مەگەر خۆیان بە خەبەر بونایە . هەرەها هەمیشە بەرژوو بوو . گلهیی لی دەکرا کە بۆچی خزمەتکاریکی بە خەبەر ناهینی ؟ دەیفەرموو : نەخیر ! شەویش بۆ ئەوانە با راحت بن .^۳

۱ - پیاوانی جی متمانەن : هەیسەمی دەلیت : ئەحمەد گێراویتیەو . الجمع (۸۲ / ۹) .

۲ - بردانە البداية و النهاية (۳۰۷ / ۵) - ئیبنو عباس دەلیت : کێ حەز ئەکات خۆی پەروردگار رۆژی قیامەتی لا ناسان بکات با خودا لە تاریکی شەودا بە کێنوش بردن و نوێژ کردنەو بیبینیت و لە خەمی ناخێرەدا بێ و تەکای رەحمەت و بەزەیی ئەو بکات . تەفسیری قرتوبی (۲۱۴ / ۱۵) .

۳ - البداية و النهاية (۳۰۷ / ۵) .

وہ لە ھەسەنەوہ ، دەلیت : عوسمان فەرمووی : (ئەگەر دلەکانمان پاک بواوەتەوہ ھەرگیز لە فەرمودەکانی پەرۆردگارمان تێر نەدەبوین ، لە راستیدا ھەز ناکەم پۆژیکم بەسەردا بپوات و سەیری قورئانی پیرۆزی تیانەکەم (نەیحوینمەوہ) ، کاتیکی وەفاتیشی کرد (مەسح) ھەوێ زۆر خویندەنەوہ و مانەوێ بەدەستیەوہ کوون و شەڕ بوو بوو . ١ ھەرۆھا کاتی شەھید کرا (مەسح) ھەوێ لە کۆشیدا بوو ، ھەرۆھا انس و محمدی ابن سیرین دەلیت : خیزانی عوسمان پۆژی (الدار) ٢ ، وتی : (یان بیکوژن ، یان وازی لی بینن ، سویند بەخوا شەوی بە قورئان لەیەک پکاتدا زیندوو ئەکرەوہ !) ٣

"ئرسی عوسمان"

لە عبداللە ی کوپی پۆمی یەوہ ، دەلیت : " پیم گەیشتووہ کە عوسمان (ﷺ) فەرموویەتی : ئەگەر لە نیوان بەھەشت و دۆزەخدا دامنێن و نەزانم دەخریمە کامیان ، ئەوہم ھەلدەبژارد ببوایە بە خۆل پێش ئەوہی بزەنم چارەنوسم بۆ کاملايە " . ھەرۆھا عوسمان (رەحمەتی خوا ی لی بیت) کاتی لەسەر گۆپیک دەووستا ئەوێندە ئەگریا تا پێشی تەر دەبوو . پێیان ئەوت : - کاتی یادێ بەھەشت و ناگر دەکریت ناگری ، کەچی یادێ گۆپ دەکەیت دەگریت ؟ عوسمان (ﷺ) فەرمووی : گویملی بوو پیغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : " القبر أول منزل من منازل الآخرة ، فأن نجا منه ، فما بعده أسير ، إن لم ينج منه فما بعده أشد " واتە : گۆپ یەکەمین مەنزڵگایە لە مەنزڵگاکانی ناخیرەت ، ئەگەر پزگارت بوو لی ی ئەوہ ھەرچی لە دوا ی ئەو دیت ئاسانتەر ، خو ئەگەر پزگارت نەبوو لی ی ئەوا ھەرچی لە دوا ی ئەو دیت گرانتر و توندترە ..

١ - البداية (٥ / ٣٠٧) .

٢ - يوم الدار / ئەو پۆژە ناھوێکان ھێرشیان بردە سەر عوسمان (رەحمەتی خوا ی لی بیت) ، بۆ کوشتنی .

٣ - زەھەبی دەلیت : لە چەند روویەکەوہ ئەم فەرمودە یە راستە کە عوسمان قورئانی ھەموو لەیەک پکاتدا خویندەوہ ، (سیر أعلام النبلاء) ، بەشی / الخلفاء ، لایەرە (١٥٧) وە پروانە : (التبيان) ی نەوہی (ل ٥٧) . نووسەریک دەلیت : ئەوہش راستە کە نەھی لە خویندنی ھەموو قورئان لە کەمتر لە (٣) راکتدا کراوہ . نیبەنو رەجەب دەلیت : (بەلکو ئەم نەھی یە بۆ کاتیکی بەردەوام بی لەسەری (أ . هـ) (طائف المعارف) ١٩١ .

وه فېرمووی : گویم لی ی بوو (ﷺ) فېرمووی " ما رأیت منظرا قط الا و القیر افضل منه " واته : هرگیز هیچ دیمه نیکم نه دیوه له دیمه نی گوږ ترسناکتر بیت .

بی فیزی (تواضع) ی عوسمان (ﷺ)

له حهسه نه وه (رحمه تی خوی لی بیت) ، ده لیت : " عوسمانم بینی (ﷺ) له مزگهوت به لپیغه یه که وه خوی لی که وتبوو ، له کاتیکدا نه میری نیمانداران بوو " ^۲ وه لآمدانه وه و په تکر د نه وه ی نهو گومانانه ی له سمر پیشه و عوسمان دروستکرا بوون : - بوختانچیان چه ندین شتیان بو (ذي النورین) هه لبه ستووه له درو و بوختان و شتی دور له راستی تاوه کو بهم کاره یان راستی یه کان بسرنه وه و تانه له سییه مین (خلیفه ی راشدین) بدن ، که زانایان له کوڼ و نیستاشدا هه میشه له ناست وه لآمدانه ویداندا بوون و نهو تیره ی بو پیشه و عوسمانیان هه لدا ، گتیرایانه وه بو سمر سنگی خویمان و هه میشه درو و ساخته کاریه کانیان ناشکرا کردووه " واللّه غالب علی امره " . به راستی خودا فرمان و ویستی خو ی سمر ده خات . لهو هه لبه ستراوانه : -

۱ - نه وه ی که گوايه پیشه و عوسمان (عبیدالله ی کوږی عومر) ی له هه قی (هرمان) دا نه کوشتووه ته وه .

وه لآمیش نه مه یه : که عوسمان (ﷺ) خوینبایی یه که ی له مالی خو ی داوه دوا ی نه وه ی راویزی له گه ل هاوه لآندا کردووه ، چونکه نهو وه ی و سمر په رشتیاری خوینی کوژداوه نه گسر هیچ که سی تری نه بوو بیته وه ی ، به پیی بنه مای (السلطان ولي من لا ولي له) .

وه له هه ندی پړوايه تدا هاتووه که (قمازیان) ی کوږی (هورمان) له بکوژه که ی باوکی که (عبیدالله) بووه خو ش بووه ، وه هه ندی پړوايه تیش جهخت له سمر نه وه ده که نه وه که (هرمان) پلانی بو کوشتنی (عومر) داناوه . ^۱

^۱ - فېرموده ی (حسن) ه / ترمزی رپوايه تی کردووه . نه لسانی ده لیت : (حسن) ه ، (صحیحی) سونه ته کانی نیینو ماجه (۳۴۶۱) .

^۲ - پړوانه : الحلیة (۱ - ۶۰) .

۲ - ہر وہا و تویانہ کہ گواہ پٹشہوا عوسمان کہ سہ نزیکہ کانی خوئی وہک
(عبداللہ ی کوپی عامر و ولیدی کوپی عوتبہ و مہروانی کوپی حہکم و عبداللہ ی کوپی
ئہبی سرح) ی کردوہتہ والی و ہاوہ لائی لہ سہر کار لابردوہ و عہزل کردوہ . وہ لامیش
ئہمہیہ : عبداللہ ی کوپی عامر جوامیری زوری تیادا بوہ ، خوراسان و دہوروبہری
فارس و سہجستان و چہند جیہہ کی تری پزگار کردوہ . ئیبنو تہیمہش دہربارہی
وتویہ تی : ئہوہندہی چاکہ و خوشہ ویستی ہہیہ لہ دلی خہ لکیدا کہ ناکری نکولی لی
بکریٹ .^۲ سہبارہت بہ ولیدی کوپی عوتبہ ش : پٹشہوا عوسمان لہ بہر ئہوہ کردیہ والی
، چونکہ پورزای پیغمبرہری خوا (ﷺ) بو ہر وہا پیشتیش ئہبوبہ کری صدیق یش
(ﷺ) کرد بوویہ والی ، ئہوش کہریوایہت دہکن قورٹان بہ (فاسق) لہ قہلہمی دابی
لہم ئایہتہ پیورژہدا : ﴿... إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا ...﴾ سورة الحجرات ، آیہ (۶) .
راست نیہ ، چونکہ لہ کاتی دابہ زینی ئہم ئایہتہدا ولید مندالیکی کہم تہمہن بو .^۳
ہرچی تومہتی ئہوہشہ کہ گواہ خواردوویہ تیہوہ ، راست ئہوہیہ کہ ئہمہ پلان
و (مؤامرة) ہیکہ لہ دژی ئہنجام دراوہ و ہیچ بہ لگہیہ کی راست نی یہ موسلمانان
پہنای بو بہرن و جیگہی بڑوا بیت ، وہ سویندی خواردوہ بو پٹشہوا (عوسمان) کہ
مہشروبی نہ خواردوہتہوہ ، عوسمان یش (ﷺ) فرموویہ تی : " ئیمہ سنورہ کانی شرع
جیہہ جی دہکین وشایہتی دروش جیگاہیک لہ ئاگردا بو خوئی نامادہ دہکات " ^۴
ہرچی مہروانی کوپی حہکمہ میشہ : پیایوکی دادپہروہر بوہ ئہوہندہ بہسہ
فرمودہی لہ (صحاح) دا ہہیہ .

سہبارہت بہ خستہ سہر کاری (عبداللہ) ی کوپی ئہبی سرح یش کہ پاش موسلمان بوون لہ
دین ہلگہرا بوویہوہ ، راستی یکہی ئہوہیہ کہ دواتر تہوبہی کردوہ و گہراوہتہوہ باوہشی

^۱ - بروانہ (تاریخ الأمم و الملوك) ی ئیبنو جہوزی (رجمہتی خوی لی بیت) / ۲۳۹ ، ۲۴۰) و (عوسمان
ی محمد حسن ہیکل (۵۱)

^۲ - بروانہ : (مناهج السنة النبوية) ی پٹشہوا ابن تیمہ (۳ - ۱۸۹ - ۱۹۰) لیکڑلینہوہی / محمد رشاد سالم .

^۳ - بروانہ (العواصم من القواصم) ی ابوبکر عمرہبی (۹۰ ، ۹۱) لیکڑلینہوہی عی الدین الخطیب .

^۴ - بروانہ : انصاف الخليفة عثمان من افراقات صاحب الكشف و البيان (۴۳ ، ۴۴) د. عبداللہ جمال الدین .

ئیسلاام و کەسیکی پەيوەست بوو بە ئاینهوه و هاوشیوهی پیاوچاکان جیهادی کردووه .
ههروهها له نیاوان ههردوو سهلامدانهوی نوێژدا وهفاتی کردووه .

۳ - نهوهی که دهلێن پێشهوا عوسمان پهراوی قورئانی سوتاندووه : -

وهلام ئهمهیه : علی کوپی ئهبی تالیب (ﷺ) دهفرمویت : " سوێند بهخوا پێشهوا
عوسمان پاش راویژ کردن به هاوهلائی پێغه مبهری خوا (ﷺ) بۆ ئهو پرسه و
کوکردنهوهران لهسهری ئهو جا ئهو کارهی ئههجام دا . فرمووی : ئیوه چی دهلێن
دهربارهی ئهم خوێندنهوهیهی که خهڵکی توشی جیاوازی و ناتهبایی بوون له بارهیهوه و
یهک به یهکتر دهگهن ، ئهم دهلی خوێندنهوهی من لهوهی تۆ باشتره و ئهوی تر به ههمان
شیوه و ئهمانهش سهردهکێشن بۆ کوهر .

ئیمهش وتمان : پای تۆ چی یه ؟ فرمووی / ئهمهوی خهڵکی لهسهر یهک پهراو
مصحف (کو بکه مهوه ، خو ئهگهر ئهمرۆ جیاوازی بکهوێته نیاوان ئیوهوه ، ئهوا ئهوانه
دوای ئیوه دین خراپتر جیاوازی ئهکهوێتهوه نیاوانیهوه . ئیمهش وتمان : ئهمه باشترین
پاو بۆچوونه .^۱

ههرجی سهبارهت ناکۆکی و جیاوازی عوسمانه (ﷺ) لهگهڵ ئیبنو مهسعودا
(ﷺ) دا . دکتۆر تهها حسین دهلیت : " مهسهلهی بوونی جیاوازی له نیاوان ئهم دوانه
ناپاست و دروست کراوه " .^۲

۴ - ههروهها نهوهی که گوایه له ئیبنو مهسعود و عهماري کوپی یاسری داوه !!

وهلام دیاره که ئهمه بوختانیکی ههلبهستراوه ، باشه کوا بهلگهی پەيوەست و
پاوی دادپهروهر بۆ سهلماندنی ئهم قسهیه ؟ گریمان ئهمهش چهسپا بیّت ، خو ئیبنو
تیمیه دهفرمویت : " ئهگهریش بوتريت عوسمان (ﷺ) له ئیبنو مهسعود و عهماري
داوه ئهمه نابیت ههچ خراپی و (ذم) یك بۆ ههچ کامیان ، چونکه ههموومان شایهتین که
ئهو سی کهسه به ههشتین و له گهوهریان ئهولیاي خودان که ههیشه تهقوای خوايان
کردووه ، خو پێشهوا عومریش به (درّه) دای له ابی کوپی کعب کاتی بینی خهڵکی له

^۱ - بېروانه مناهج السنه (۶ / ۲۵۲ ، ۲۵۳) .

^۲ - بېروانه : الفتنة الكبرى (۱ / ۱۶۲) .

دوايه وه دهچن و فرموى : نهمه سهر شؤرى يه كه بو ئهوانه ي له دوايه وه دهچن و فيتنه و بهلايشه بو ئه و كهسه ي شوينى كهوتوون .^۱

۵ - ئهوى كه دهلين : (حكه مى كوپى عاص) ي دهركراوى له لايهن پيغمبرى خوا (ﷺ) وه گهراندوته وه !!

وهلام / ئيبنو تيميه دهليت : " له بنچينه دا شتى وا نه سه لميئراوه و نه چه سپاوه ، ههروه ها هيچ ئيسناديكي نه .

۶ - دهلين كه فرمانى نه فى كردنى ئه بى زهرى داوه (ﷺ) بو (ره بزه) !!

وهلام : بهلكو ئه بازهر خوى ئهوى ههلبژاردوه و عوسمانيش (ﷺ) پازى بووه له سهرى .^۲

گه مارو سته مكارانه كه

ئهو بوختانانه ي پيشه وه بوونه هو ي ئهوى ئازاوه گيران له نه هلى ميسر و كوفه و به صره بكهونه جووله جول و پهيوه نديكردن بهيه كه وه و له سهر زارى كو مه ليك له هاوه لان كه له مه دينه بوون چهند كتيبيك تهزوير كرا و ههروه ها له سهر زمانى ته لحه و زوبير (رهحمه تى خويان لى بيت) كه گوايه بانگى خهلكى ئه كه ن بو شهر كردن له گه ل عوسماندا (ﷺ) و له پيناو سهر خستنى ديندا !! و گوايه نهمه گه و ره ترين جيهاده بو ئه مرق .

ئازاوه چيان كهوتنه بزوتن و ئابلوقه ي دهرى مالى عوسمانياندا ، كهراى په سه ند ئهويه چل پوژى خياندبى .

له حه سنه وه ، فرموى : ويثاب هه والى پى دام وتى : عوسمان ناردمى به دواى (اشتر) دا كه يه كى بوو له ئه ميره كانى ئازاوه چيان كه هاتبوونه سهر پيشه وا عوسمان (ﷺ) منيش بوم بانگ كرد ، فرموى : ئه و خه لكه چيان ئه وى ت ؟ ئه شتهر وتى : سى شتيان ده وى ت كه ده ست له هيچيان هه لناگرن ، پرسى كامانه ؟

وتى : يان ئه وه تا ده ست هه لگريت و واز بينى و كار بدهيته ده ست خويان و پييان بلئى ي كه به ويستى خويان كه سيك هه لبژيرن ، يان ئه وه تا (قصاص) له خوت

^۱ - بروهانه : منهاج السنه (۳ / ۱۹۲) چاپى يه كه م .

^۲ - بروهانه : العواصم (۷۳ / ۷۷) .

وهرگریته وه .. نه گهر یه کی له م دوو کاره نه کهیت نهوا نهو خه لکه نه تکوژن . نه ویش
فهرمووی : سه بارهت به وهی دهست هه لگرم و کار بدهمه دهست خویمان نهوه ههرگیز
ناکه م و نهو کراسه ی خوا کردوویه به بهرمدا دایناکه م .^۱

ههروه ها سه بارهت به وهش که (قصاص) له خوّم بکه مه وه ، سویند به خوا
ههردوو هاوه لّانم (ابوبکر و عومر) (ﷺ) له نیو دهستمدای بوون (له نزیکه وه له
گه لیاندا بووم) ناگاداریانم که سزای تاوانباریان دهدا (هیچ مالیکیش هه لنه دهسابه)
قصاص و مهرگرتن .

ههروه ها نه گهریش نه تانهوی بمکوژن ، سویند به خوا دواي کوشتنی من
خو شه ویستی له نیوانتاندا نامینی و ههرگیز به یه که وه سه رجه م ناچه نگن له گه لّ هیچ
دورژمنیکدا .^۲

وه له ابی عبدالرحمن ی سلمی یه وه ، ده لّیت : کاتی گه ماروی عوسمانیاندا (ﷺ)
، له سه ربانی ماله که یه وه که و ته گفتوگو کردن له گه لیاندا و فهرمووی / سویندتان نه ده م
به خوا ئایا نه زاننن کاتی کیوی (حیرا) بزواو له جی ی خو ی پاته کی پیغمه مبهری خوا
(ﷺ) پی ی فهرموو : -

" اثبت حراء فليس عليك الا نبي أو صديق أو شهيد ؟ " واته : نه ی حیرا جیگیر به و
مه جولی خو که ست به سه ره وه نی یه ، جگه پیغمه مبهریک یان صدیقیک یان شه هیدیک ؟
وتیان : به لی .

فهرمووی : بو خوا پیّم بلّین : ئایا نه زانن پیغمه مبهری خوا (ﷺ) سه بارهت
سوپای (العسرة)^۳ فهرمووی : کی نه یه وی خهرجی یه کی قبول کراو بدات ؟ خه لکیش
هه موو ماندوو بی ده سه لّات بوون ، من نهو سوپایه م به تفاق ئماده کرد ؟ (وتیان : به لی)

^۱ - پوژنیک پیغمه مبهری خوا (ﷺ) به عوسمانی فهرموو (ﷺ) : - (یا عثمان لعل الله یقمصک
قمیصاً فان ارادک علی خلعة فلا تخلع له) صحیح : صحیح سوننه تهکانی ترمزی (۲۹۲۳) واته :
نه ی عوسمان په نگه خودا کراسیکت به بهردا بکات ، خو گر ویستیان پیّت دابکه نن نهوا بویمان
دانه که نیت (مه به ست جینشینایه تی یه) .

^۲ - بپروانه / البدايه و النهايه (۵ / ۲۷۱) .

^۳ - نهو سوپایه بوو که به رهو ته بووک پویش .

... پاشای فہرمووی : سویندتان ئہدم بہ خوا مہگر نازانن (رومہ)^۱ کہس نہیدہ توانی
 ئاوی لیٰ بخوات بہ بیّ پارہ ، منیش کریم و بہ خشم بہ ہزار و دہولہ مہند و پربواران ،
 وتیان (اللہم) بہ لیّ .. دواتر چہند شتیکی تری بیر خستہنہوہ .^۲ بہ لام ئہو خہلکہ
 گوچکہیان لہ ئاستیدا کہر کرد بوو ، دوا۱ نہفسی بہد کرداریان کہوتبوون کہ ہانہ
 ہانہی دہدان و لہ بہدبہختی و چارہ رہشی یان ہیچ شتیکیان نہدہویست جگہ لہ
 کوشتنی عوسمان (ﷺ) . !!

داواہیکی پر ریز لہ بہہشتہوہ : ئہی عوسمان لہ لامان بہربانگ بکہرہوہ :

لہ موسلیمی کوپی سہعیدی خزمہتکاری عوسمانی کوپی عہفانہوہ (ﷺ) دہلیت :
 عوسمان بیست بہندہی ئازاد کردو داوا۱ چہند شہروالیکی کرد و لہ خو۱ توند
 کرد (لہبری کرد) لہ کاتیکیدا عوسمان نہلہ جا ہلیت و نہلہ ئیسلامدا لہبری نہکرد
 بوو^۳ ، پاشان فہرمووی : " لہخہونمدا پیغمبرہی خودا (ﷺ) و ئہبویہکر و عومہرم
 بینی ، پییان و تم : ئارام بگرہ ، تو لہ لای ئیمہ شہوی دہاتوو بہربانگ دہکہیتہوہ)^۴ .
 پاشان پیئشہوا عوسمان داوا۱ قورئانیکی کرد و لہ نیو دہستہکانیدا پراوہکانی کردہوہ
 و بہو حالہوہ شہیددا کرا کہ قورئانہکہ لہ نیو دہستیدا بوو ، تہسلیمی فہرمانی خوا۱
 پەرورہدکاری بوو و بہ ہیچ جوړ۱ پروبہپووی خہلکہکہ نہوہستا و خو۱ لہ کوشتاریان
 بہ دوور خست و جہختی کردہوہ لہ خہلکانی دہور و پشتی کہ لہبہر ئہم شہر نہکەن و
 دہستیان لہکەس بہرز نہکەنہوہ ، خو ئہگر پیداگری ئہم نہبواہیہ لہسەر نہوہ ، ئہوا
 ہاوہلان پشتگیری یان دہکرد و سہریان دہخست لہ دژی ئازاوہچی یہکان ، بہلام ویست
 و فہرمانی خوا گیزانہوہی بو۱ی یہ . ئہوہ بوو کاتی عوسمان سویندی ئہہلہکە۱
 (ئہوانہی لہمالدا لہگہلیبوون) دا برؤن و وان بیئن لہ شہر کردن ، ئازاوہ چیہکان

^۱ بیریکہ عوسمان (ﷺ) کر۱ بو موسلمانان .

^۲ صحیح / صحیحی سوننہتہکانی ترمزی (۱۹۲۹) و ئینوماجہ (۱۰۹) .

^۳ - ئیبنو کثیر دہلیت / ئہو پڑوہ لہبہر ئہوہ شہروالی لہ پی کرد تا ئہگر کوژا (عورہتی
 بہدہرنہکەو۱ت) بروانہ البدایہ (۲۷۰ / ۵) .

^۴ - پیئشہوا عوسمان (ﷺ) ئہو پڑوہی شہید کرا بہ پڑوو بوو .

به سمر ماله كهيدا سمر كهوتن و دهرگای ماله كهيان سوتاند و چوونه ژووره وه ، له ناوياندا هيچ كهس له هاوه لانی تيانه بوو . . كاتی لييان دا قورناني پيرؤز له نيو دهستيدا بوو ، وه تهمنی نزيكهی (۹۰) سال دهبوو .^۱

ئيبنو كثير دهليت : چه سپاوه كه يه كه مين دلؤپه خوینی كه وتوته سمر هم نايه تی خواي پهروردگار ﴿ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ سورة البقرة ، آية (۱۳۷) .
واته : به لام دلنبايه نهی (ﷺ) نهی ئيماندار خوا تو دپاريزيت له پيلان و ته له كهيان ، چونكه نهو خوايه زور بيسهر و زانايه . نه مهش هيچ دور نيه له كاتيكا نهو قورناني له نيو دهستدا بووه و دهخويندوه^۲

ئيبنو عهساكر دهگيريتوه : كاتی له عوسمان درا ، فهرمووی :
(بسم الله ، توكلت على الله) كاتيکيش خوینی پڑا فهرمووی : (سبحان الله العظيم) .

نه صمعی له علائی کوری فاضله وه له باوکیه وه دهليت :

پاش کوشتنی پيشهوا عوسمان (ﷺ) خهزینه كهيان پشكنی صندوقی داخراوی له ناودا بوو له ناو صندوقه كه دا قاپیكي له ناودا بوو كه نه مهش پارچه كاغه زیکی تیا بوو له سهری نووسرا بوو : " نه مه وه سیه تنامه ی عوسمانه ، به ناوی خواي به خشنده ی میهره بان ، عوسمانی کوری عه فان شایه تی ده دات كه هيچ خودايه ك نيه جگه له (الله) و بی هاوه له و (محمد) بهنده و نیردراوی خوايه و به ههشت و ناگر هه قن و خودا هه موو مردووانی ناو گوږه كان زيندو وه كه اته وه بؤ پوژيک كه هاتنی هيچ گومانیکي تیدا نيه و بی گومان خودا واده ی خو ی به جی دهكات . له سهر هم زهوی يه دروست كراوان دمژينيت و ههر له سهر نهویش دهيا نمرينيت و دیسان له سهر هم زهوی يه بونه وهران زيندو وه كه اته وه به ويستی زاتی خو ی)^۳ پاش شهيد بوونی عوسمان (ﷺ) زوبير

۱ - قه تاده ی دهليت : تهمنی عوسمان (ﷺ) نهو كاته ی كورزا نهوه ديان ههشتا و ههشت سالیك دهبوو ، پیاوانی فهرموده كه جی ی متامانه ن ، ته بهرانی پیاوایه تی کردوه .

۲ - پروانه : البدايه و النهايه (۵ / ۲۷۲) .

۳ - نهو یعی و عبدالله ی کوری پيشهوا نه محمد گيرايانته وه ، پروانه : البدايه (۵ / ۲۷۰) .

نویژنی له سهر کرد (رهحمه تی خوا له هه موویان بیت) و ئه و جا له (بخش کوکب) که دهکه ویته پوژنه لاتنی بقیع سپارده کرا .^۱

دادپهروهاری خوا

له محمدی ئین سیرینه وه ، دهلیت : له که عبه تهوافم دهکرد گویم له پیاویک بوو ئه یوت : خواجه لیم خوش بی ، باوهر ناکهم لیم خوش بی ، منیش پیم وت : ئه ی بهنده ی خوا ئه وه چی دهلیت ؟ تا ئیستا گویم له هیچ کهس نه بووه وه که ئه دوعایه ی تو بکات...

وتی : پهیمانم به خودا دا بوو که ههر کاتی دهسه لاتم هه بوو زلله یه که له پرووی عوسمان دهم ، ئه وه دریقی ناکهم و لی ی ئه دهم .. ئه وه بوو کاتی که کوژرا و له ماله که ی خویدا له سهر نوینه که ی دانرا بوو خه لکی ئه هاتن نویژیان له سهر ئه کرد ، منیش به ناوی ئه وه وه که نویژنی له سهر ده که م هاتمه ژووره وه ، خه لوه تیکم بو هه لکه وت ، له و خه لوه ته دا بهر که که م له سهر پرووی هه لدا یه و زلله یه که لی دا ، که بووه هو ی ئه وه ی لای راستم وشک بوو .

ئین سیرین دهلیت : بینیم لای راستی ههروه که دار وشک بووه .^۲
" یاویلاه النار " :^۳ -

له ئه بی قلابه وه ، دهلیت : له که شتی که دا بووم له شام ، گویم له دهنگی کابرایه که بوو ده یوت : " یاویلاه النار " ، منیش چووم بو لای بینیم کابرایه که ههر چوارپه لی براره له نیوهیدا ، ههر دوو چاوی کویره بووه ، دهم و چاوی لار بووه ، هه والیم پرسی ، وتی : من یه کی بووم له وانه ی چوینه سه رمالی عوسمان ، کاتی له عوسمان نزیک بوومه وه خیزانه که ی^۴ هاواری کرد ، منیش زلله یه که لی دا ، عوسمانیش فهرمووی : " بو واده که ی ، خوا ده ست و پیکانت بپریت و چاوت کویر کات و بتخاته ناگروه وه) له و

^۱ - البدایه (۵ / ۲۸۰) .

^۲ - بردانه البدایه و النهایه (۵ / ۲۸۱) .

^۳ - نای واویدا له ناگر .

^۴ - نائله ی کچی فرافصه (ﷺ) .

کاته داتووشی په شوکان و هه ل لهرزینکی گه وره بووم و بهراکردن چوومه دهره وه ،
 ئەمەم بەسەرھات کە دەیبینی و لە دوەکانی عوسمان هیچ نەماوہ نەھاتیبتە دی جگہ
 لەوہی بچمە ئاگر ... منیش پیم وت : خوا لەوہ لاترت بەری و خراپترت بەسەر بین^۱ ،
 وە یەزیدی کوپی ئەبی حەبیب دەلیت : (سەر جەم ئەوانە ی چوونە سەر مالی عوسمان
 دواتر شیت بوون .)^۲

ئیتەر بۆ خۆت بەراحت چاولیک بنی ئە ی (ذی النورین) بەراستی دواپوژ و
 عاقیبت هەر بۆ تەقوادارانە ...

^۱ - بڕوانە / الریاح النجره فی مناقب العشرة ی (طبری) (۵۰۷) لیکۆلینەوہ د . حمزة النشرتی .

^۲ - بە ئیسنادیک ی باش تەبەرانی ریوایەتی کردووە و هیثمی أسنادەکە ی بە (حسن) داناوہ . (المجمع) بە ژمارە (۱۴۵۵۳) .

" ٤ - علی کوړی نه بی تالیب (ﷺ) "

پیناسه که ی : -

علی کوړی نه بی تالیبی کوړی عبدالمطلب و ناموزای پیغه مبر (ﷺ) خوايه .
مه شخه لی رینمونکمران و پروناکی فرمانبرداران و پیشه وای دادپهرومران و خاوه ن
دلنکی ژیر و زمانیکی هه میشه به دوعا ..
له هه مووان پیشتزه له باوهره یاندا و هاوسری خاتو فایمهی کچی پیغه مبر (ﷺ) خوايه .

" چاکه گانی "

١ - پیغه مبر (ﷺ) خوا (ﷺ) فهرموویه تی : " من کت مولاد فعلی مولاه " واته : من
هاوپه یمان و هاوه لی هه که سی بم ، عه لیش هاوپه یمان و هاوه لیه تی ..

٢ - له سه عدی کوړی نه بی وقاصه وه (ﷺ) ، پیغه مبر (ﷺ) خوا (ﷺ) به علی فهرموو :
" أنت مني بمنزلة هارون من موسى ، إلا أنه لا نبي بعدي " .^٢
واته : تو بؤ من له پله و پایه ی هاروندای بؤ موسا ، به لام ته نها نه وه نده هه یه ، له
دوای من پیغه مبر (ﷺ) دیکه نایه ن .

٣ - له (علی) یه وه (ﷺ) ده فهرمویت ، پیغه مبر (ﷺ) خوا (ﷺ) پیی پاسپاردم که " أنه
لا یحبک الا مؤمن ، ولا یغضک الا منافق " واته : بی گومان ته نها نیماندار تو ی خو ش ده ویت
و ته نها دوو پروانیش تو یان بق لییه و خوشنا ویت .

٤ - حوبشی کوړی جناده ت ده لیت : گویم له پیغه مبر (ﷺ) خوا بوو (ﷺ) ده ی فهرمووی :
(علي مني و انا منه ، ولا یؤدی عني الا علي)^٤

^١ - صحیح / ثیبو ماجه (٩٨) ، ژماره ی فهرمووده (٤ / ٢٣٥) .

^٢ - صحیح / ثیبو ماجه (٩٨) ، و ترمزی (٢٩٢٣) .

^٣ - صحیح / صحیحی سونه ته کانی ترمزی (٢٩٢٨) و ثیبو ماجه (١١٤٠) .

^٤ - صحیح / صحیحی سونه ته کانی ترمزی (٢٩٢١) و ثیبو ماجه (١١٩) .

واته : عهلی له منه و منیش له ئهوم ، و هیچ کهسیش جگه له علی کارهکانم بۆ جی بهجی ناکات .

۵- له ئیبنو عومرهوه ، دهفرمویت : " پیغمبری خوا (ﷺ) فرموی : " الحسن والحسین سیدا شباب أهل الجنة ، و ابوهما خیر منها " ^۱

واته : " ههسهن و حوسهین (رحمهتی خویان لی بیّت) گهرهه لوانی ئههلی بهههشت ن باوکیشیان جیگهه لوان باشته .

۶- له عبدالرحمن کوپی ئهبی (لیلی) وه دهلیت : ئهبو لیلی لهگهڵ علی (ﷺ) شهونشین بوو (گفتوگۆی دهکرد) ، دهلیت ، ئهو له هاویندا جل و بهرگی زستان و له زستانیشدا جل و بهرگی هاوینی لهبهر ئهکرد (واته گرنگ نهبوو بهلایهوه) .

وتمان : بۆلی ی ناپرسی ؟! فرموی لهوهلامدا / له راستیدا پیغمبری خوا (ﷺ) ناردی به دوامدا پوژی خهیبهر و منیش ئهوکاته چاوم ژانی دهکرد . وتم : ئهه پیغمبری خوا (ﷺ) چاوم ژان دهکات ئهویش تفی موبارهکی له چاوم دا و پاشان فرموی : " اللهم اذهب عنه الحر و البرد " واته : خوايه گهرما و سهرمای لهسهه لابهه ...

دهفرمویت : له دواي ئهوکاتهوه ئیتر ههستم به سههما و گهرمانه دهکرد ، ئهه جا پیغمبری خوا (ﷺ) فرموی : " لأبعث رجلاً يحب الله و رسوله ، ويحبه الله و رسوله و ليس بفرار " .

واته : پیاویك دهنیرم كه خوا و پیغمبرهكهی (ﷺ) خوشدهویت خوا و پیغمبریش (ﷺ) نهویان خوشدهویت و لهو کهسانهش نی یه ههلیت .. خهکی سهیریان کرد بزانی کی یه . پیغمبری خوا (ﷺ) ناردی بهدواي عهلیدا و کارهکهی پی سپارد .. ^۲

۷- له ئینو مهسعودهوه (ﷺ) ، پیغمبری خوا (ﷺ) فرموی : " أنظر الى علي عبادة " ^۱ واته : پوانین له علی پهسته .

^۱ - صحیح / صحیحی سونتهکانی ئیبنو ماجه (۹۶) ژماره (۷۹۷) .

^۲ - فرمودهه (حسن) ه / صحیحی سونتهکانی ئیبنو ماجه (۹۵) و هیممی له (المجمع) دا به (حسن) دایناوه به ژماره (۹ / ۱۲۲) .

"چەند ھەلۋىستىك لە جىھادى ەلى لە پىئاۋا خاۋادا"

پىش ئەۋەى سوچىك لە ھەلۋىستەكانى جىھادى (ﷺ) ھەلدەينەۋە ، دەلىم : ئىسلام جىھادى بۇ پارىزگارلىرىكىدىن لە ەق و ەت كىرىنەۋەى ناھەق و سەركوتكىرىدى دەستىرىزكاران و سەرشۆپ كىرىن و شكاندىنى ستەمكاران داناۋە .

ھەرچى درۇ ھەلبەستىنى رۇژھەلاتناسانى ئەھلى ئاينەكانى تىرىشە كە ئىدىيەى ئەۋە ئەكەن مۇسلمانان ھىزىيان لە جىگايەكدا بە كار ھىئاۋە كە بىيانوۋى نىە ، ئەمانە ھەموو قسەى بى مانا و بى بەلگەن و بەشەكە لەو پىلانانەى بۇ سىرىنەۋەى ئىسلام و ھىشتەنەۋەى ئەھلەكەى ەك كۆيلەى خاچىپەرستەكان و زايۋنى يەكان دانراۋە ..

ۋە ھىچ رۇژنىك جىھاد پىۋىستىرى نى يە لەلايەن مۇسلمانانەۋە لەو رۇژەى كە ئىسلام و ئەھلەكەى ھەرپەشەى لەناۋ چوونىيان لى ئەكرى و چەندىن ھىز لەسەر ئەمە جەم بوون ، بەلكو ئەۋانەش كە دۇرمنى خۇيىنرېژى يەكتىرىن ، لە پىئاۋا لەناۋ بىردىنى ئەمە ئاينە و ئەھلەكەيدا بۇ ھەمىشە ، ئاشت ئەبنەۋە و دەسازىن . ئەمەش لە راستىدا لەسەرەتەى ئىسلام و لە رۇژگارى ئىمۇرۇشماندا روى داۋە و ولاتى مۇسلمانان كەۋتوۋەتە دەستى جەردەكانى سەرزەۋى و ئەۋجا پىستىرىن سىياسەتىيان كىشا بۇ ئەۋەى ھەنگاۋ بەھەنگاۋ لەناۋى بەرن و نەيھىلن .

چۇن نكۆلى لە بازارى مەرگ دەكرى لەناۋ ئوممەتىكدا كە سەر بىرو خۇيىنرېژان لە ھەموو لايەكەۋە ھىرشى بۇ دىنن .^۱

ئەمە پىشەكى يەك بوو كە دەۋايە باسبىكرىت ، ئىستا بابىينە سەرمەبەستەكەمان : -
ھەلۋىستى يەكەم / رۇژى بەدر : -

لەسەرەتەى جەنگى بەدرا ، لە بى باۋەرەن ھەرىەك لە عوتبە و شەيىبەى كورەنى رەببىعە و ەلەيدى كورى عوتبە ھاتنە پىشەۋە و لە بەرامبەر دا چەند لاۋىك لە ئەنسار ھاتنە مەيدان بۇ رۇۋبەرۋو بونەۋەيان .. بى باۋەرەن بانگىيان كىرد : ئەى (ﷺ) ئە ۋانەمان بۇ بىنە مەيدان كە لە ھۆزى خۇمانن و لە ئاستى ئىمەدان پىغەمبەرى خوا (ﷺ)

^۱ - تەبەرانى و ھاكىم رىۋايەتىيان كىردوۋە ، سىۋىتى دەلىت : ئىسنادەكەى (حسن) ە ، تارىخ لىخفاۋ (ص ۱۷۲) ئىبنو كەسىر لە (البدايە و النهاية) ۵ / ۴۷۲) بە لاۋاز دايناۋە .

^۲ - بىروانە : فقە السىرەى (غەزالى) (۲۲۵) بە دەستكارىيەۋە .

فهرمووی : (قم یا عبیده بن الحارث ، قم یا حمزه ، قم یا علی) واته : ئه‌ی عوبه‌یده‌ی کوپی حارث و ئه‌ی حمزه ، ئه‌ی عه‌لی ئیوه هه‌لسن ..

ئوه بوو عوبه‌یده له‌گه‌ڵ عوتبه و حمزه له‌گه‌ڵ شه‌یبه و علی له‌گه‌ڵ وه‌لید به‌رامبه‌ر وه‌ستان . هه‌رچی (حمزه) یه‌ هیچ بواری به‌شه‌یبه نه‌دا و خیرا کوشتی .. هه‌روه‌ها عه‌لیش به‌هه‌مان شیوه به‌رامبه‌ره‌که‌ی کوشت ... به‌لام عوبه‌یده و عوتبه یه‌کتریان بریندار کرد تا حمزه و علی به‌ شمشیر دایان به‌سه‌ر عوتبه‌دا و ئه‌و دوژمنه‌ی خویان کوشت و هاوه‌له به‌ریزه‌که‌یان هه‌لگرت^۱

ئینو عه‌باس ده‌لیت : که عوبه‌یده‌ی کوپی حارث له (صفراء) پاش گه‌رانه‌وه له‌به‌در وه‌فاتی کردوه هه‌ر له‌وی پیغمه‌به‌ری خوا (ﷺ) سپاردوه‌یه‌تی^۲ هه‌لوێستی دووه‌م / پوژی خنده‌ق : -

عه‌مری کوپی وه‌د که ده‌مامکی ئاسنی به‌ستبوو هاته‌ دهر و بانگی کرد : کئ به‌رامبه‌رم ئه‌وه‌ستی ؟ عه‌لی کوپی ئه‌بی تالیب (ﷺ) هه‌لساو فهرمووی : ئه‌ی پیغمه‌به‌ری خوا (ﷺ) من به‌رامبه‌ری ده‌وه‌ستم ، پیغمه‌به‌ریش (ﷺ) فهرمووی " انه عمرو ، احلس " ، " دانیشه ، ئه‌وه عه‌مره " .

پاشان عه‌مر بانگی کرده‌وه : ئایا پیاویک نیه به‌رامبه‌رم بوه‌ستیت ؟ ده‌ستی کرد به‌ تانه و ته‌شه‌ردان له‌ موسلمانان و ده‌یوت : ئه‌ی کوا ئه‌و به‌هه‌شته‌تان که ئه‌لین هه‌ر که‌س له‌ ئیوه به‌مریت جیگه‌ی به‌هه‌شته ؟ پیاویکتان تیا نیه بێته‌ دهره‌وه و پووبه‌رووم بوه‌ستی ؟ عه‌لی هه‌لسایه‌وه و فهرمووی : من ، ئه‌ی پیغمه‌به‌ری خوا ... فهرمووی (ﷺ) ، " اجلس " .

پاشان بۆ جاری سییه‌م بانگی کرده‌وه و هۆنراوه‌یه‌کی خوینده‌وه عه‌لی (ﷺ) هه‌لسایه‌وه و فهرمووی : ئه‌ی پیغمه‌به‌ری خوا (ﷺ) ، من ... فهرمووی (ﷺ) " انه عمرو " ...

^۱ - صحیح / ئه‌بو داود له (۱ / ۴۱۶) و احمد ریوایه‌تیان کردوه . ئه‌لبانی له (تخریج فقه السیره) (۲۴۳) به (صحیح) دایناوه ...

^۲ - حسن / حاکم ریوایه‌تیان کردوه ، ده‌لیت (صحیح) ه‌ زه‌هه‌بیش له‌سه‌ر هه‌مان رایه . وه ئه‌لبانی له (تخریج فقه السیره) دا به (حسن) دایناوه به ژماره (۲۴۳) .

عهلی فهرمووی ، با عهریش بیئت ، ئهوجا پیغه مبهری خوا (ﷺ) مۆله تی داو
ئهویش بهرهو پرووی عهر پرۆیشت و کاتی گهیشته بهردهمی فهرمووی :

لا تعجلن فقدأ تاك مجيب صوتك غير عاجز
في نية و بصيرة الصديق منجى كل فائز
انسى لأ رجوان اقيم عليك نائحة الجنائر
من ضربة بخلاء يبقى ذكرها عند الهز " ١

عهمریش پرسى : تو کییت ؟ فهرمووی : عهلی ... وتی : کوپی عبد مناف ؟
فهرمووی / من (علی کوپی ابی تالیب) م وتی : برازا ، له مامه کانت هه ن که له تو
به ته مه نترن ، من هه زنا کهم خوینت برژینم ، (علی) فهرمووی : به لام ، سویند به خوا من
هه ز نه کهم خوینت برژیم .

عهمریش توپه بوو هاته پیشه وه و شمشیره کهی وه ک بلیسه ناگر دهرهینا و بهرهو
پرووی علی (ﷺ) به توپهیی هات . پیشهوا (علی ﷺ) ش به (درقه) ٢ کهی بهرامبهری
وهستا عهر شمشیریکی دا له سهله ته کهی و دایدپی و شمشیره کهی تیا جیگیر کرد و
دای له سهری و قلیشاندی ، پیشهوا (علی ﷺ) ش دای له چه قه ده ماری عهر و خستی
.. تو ز بهرزبووه وه پیغه مبهری خوا (ﷺ) گوئی له وتنی " الله " بوو ، ئیتر زانیمان که
(علی ﷺ) عهری کوشتوووه . پاشان (ﷺ) بهرهولای پیغه مبهری خوا (ﷺ) ده هات
و دهم و چاوی له خووشی دا ده گه شایه وه . عومهر (ﷺ) فهرمووی : بوچی درعه کهیت
لی نه کردوه وه بیهینیت ؟ عهره ب له م درعه باشتریان نیه . فهرمووی : کاتی لیما وه ها

١ - مانای شیعه ره که : " په له نه بئی .. وا ئه وهی بانگت ده کرد بهرهو پرووت هات به بئی ترس .. به نیهت
و بهرچاو پوونیه کی راست بۆ پزگار کردنی هه موو سهر فرازێک .. هیوادارم کارێکی وات به سهر بیتم هاوار و
هه لای جه نازه ت بۆ بگێین ، به لیدانیکی بهرین و گوشاد که له هه موو جهنگ و نه هه مته تی یه کدا باس بکریت
.. "

٢ سهله تی چه رم (پۆشاکیکی ئه و سهرده مه یه بۆشه پ کردن) .

کهوت که نه گهر درعه کهیم لی بگردايتته وه عهره تی به دهر ده کهوت منیش کوپه مامم بوو
شهرم ده کرد پروتی بکه مه وه ^۱ .

هه لویستی سییم : پوژی خه ییهر ...
جوله که پشت به سوپاندنوهی سوپا له مهیدانی فراواندا نابهستن که لیان بدریت یان
نهوان له بهرام بهر بدن و هه میشه رقیان له مهیدانه والا کانه بو پو به پرو بوونه وه و نهو
ناینه ی هرگیز دهستی لی هه لنگرن بریتی یه له : هه ولدان و تی کوشان له پشت
دیواره کانه وه . ^۲ پوژی خه ییهریش نه وه بوو ئالای موسلمانان به دهست (عهل کوپی
نه بی تالیب) وه بوو (ﷺ) یه هودیش له ناو قه لا هه لچنراوه کانیا اندا خو یان قایم کرد
بوو ، کاتی شهر له نیوان موسلمانان و جوله که دا دهستی پی کرد و موسلمانان پروی
هیرشه کانیا ن کرده قه لا کان و قه لا دوا قه لا له ژیر فشاری موسلماناندا چوکی پی دهره
.. له یه کی له قه لا کاندایه سپ سواریک به ناوی (مرحبا) هاته دهره وه و بانگی له
موسلمانان کرد : کی هیه مهیدانکاریم له گه لدا بگات ...

(عهل) ش (ﷺ) بو ی هاته پیش و شمشیریکی لی دا سهری لهت کرد و
نه مهش بو خو ی فتهج بوو . ^۳ بهو جوړه هه موو قه لا کان شان و موسلمانان سهرکهوتن و
وانه یه کی وایان نیشانی جوله که دا که هرگیز له یادی نه کهن ، بهم جوړه ده بینین چو ن
نهو ناوه دانی و شاره خراپه کارانه بهو خراپه کاری یه یان خو یان بهره و هه لاکهت و
له ناو چوون ده بن جا نه مړ بیت یان سبه ی .. وه همر نه ته وه یه که له گه ل بوونی نازا دیدا
خو بهزلزانی بنوینیت ، خاوه نیتی خو ی له دهست دهادت و ده که ویتته ژیر دهستی
کهسانی تر .

^۱ - نینو که ثیر له (البدايه) (۴ / ۱۰۶) باسی کر نووه ، له پیگه ی به یه قیه وه له نینو نیسحاق وه .

^۲ - بپوانه : فقه السیره ی غزالی (۲۶۲) .

^۳ - صه حیه / له صحیح ی موسلیم و کهسانی تریشدا جیگیر کراوه ، ئلانی ده لیت : هه واله متواتره کار
زورن که ده لیت بکوژی (مرحب) عه لی یه . التلیق علی فقه النسبه (۳۶۵) .

" زانستی علی "

پیغمبر (ﷺ) به (فاتیمه) ی کچی فرموو : " أما ترضين أن أزوجه أقدام امی سلماء ، و أكثرهم علماً ، و أعظم حلماً " .^۱

واته : ناتوی بدهم به کهسیک له هه موو نومهت له پیشتر بووه له ئیسلامدا و له هه موویان زانا تر و له هه موویان هیمنتر و له سهر خو تره .

ههروه ها ئینو سهعد له (علی) وه دههینانی کردووه فرمویهتی : سویند به خوا هه ئایهتی دابهزیبیت ، زانیومه بوچی دابهزیوه و له کوئی دابهزیوه و له سهرکی دابهزیوه ؟ خوی پهروهر دگرم دلکی ژیر و زمانیکی راستبیز و پاروی پیداویم ...^۲

ههروه ها ئینو سهعد و غهیری ئه ویش دههینانیان کردووه له پیشهوا (علی) وه ، فرمویهتی : (دهرباره ی پهراوی خوی گهوره " قورئان " پرسیارم لی بکه ، له بهر ئه وهی ئایهت به ئایهتی ئه زانم به شهو دابهزیوه یان به پوژ ، له دهشت دابهزیوه یان له کیو دا ...^۳

" زوهدی علی "

له علی کوپی ئهحمه دهوه ، له باوکیه وه ، دهلیت :

" علیم بینی (ﷺ) له بازار شمشیریکی نه فروشت ، دهیفرموو : (کی ئه م شمشیرم لی نه کړی سویند بهو زاته ی تووه کان قلیش پی دهبات هه میشه پروی پیغمبر خا (ﷺ) م پی پاراستووه له ناره حه تی و نه گهر نرخ ی پوشاکیم بوایه هه رگیز نه م نه فروشت " .^۴

ئای له دهروون بهر زیت ، ئه ی نه باله سهن ! بهراستی ئه وهی لای خوايه باشته و هه ر ئه وه ده مینیته وه ، ده ی ئارامبه و له سهر ناره حه تیه کانی دنیا صبر بکه چاوه ری و واده ی خوی گهوره به .

^۱ - هه یسه می دهلیت : ئهحمه د و ته بهرانی له پی ی پیاویکی جی متمانه وه ریوایه تیان کردووه . به ژماره (۱۴۶۶) .

^۲ - بروانه - تاریخ الخلفاء (۱۸۵) .

^۳ - بروانه - تاریخ الخلفاء (۱۸۵) .

^۴ - بروانه : صفة الصفوة (۱ / ۱۶۷ ، ۱۶۸) .

" خوشحالی له زاهدان "

ناموژگاري يه که به ناوی ئالتون له سهر لاپهری دلکان دهنووسریتوهه : -

له نه وې بوکالی یوه دهلت : -

" علی کوړی نه بی تالیم شه ویک بینی چوه دهر وه ، سه یریکي ته ستیره کانی کرد و فهرمووی : نهی نه وف خه وتویت یان توش دهر وانی ؟ وتم / به لکو منیش دهر وانی ، نهی نه میری ئیمانداران . فهرمووی خوشی له وانهی پشت له دنیا هه لده که و تامه زروی ناخیره تن .. به راستی نه وانه که سانیکن زهوی وهک پاخهر و خو له که ی وهک فهرش ده بینن و ناوه که ی وهک بو نیکی خوش و قورئان و دوعایش وهک داپوشهر و دارستانیکی چرو پر ده بینن .. به و جوړه به دنیا یان قایل بوون له سهر ریباری مه سیح (سه لامی خوی لیبت) .

نهی نه وف ، خوی په وهر دگار سروشې بو (عیسی) نارد (علیهم السلام) تا فرمان بکات به به نی ئیسرائیل نه چنه هیچ مالیک له مالکانی به دلنیکي پاک و چاویکی ملکه چ و دهست و په لیکی له گونا ه پاریزراو نه بی ، نه گهر وانه که و ده لامی هیچ کامیان ناده مه وه ، هه وهک و ده لامی هیچ که سینک ناده مه وه مافی که سینکی له لابت .

نهی نه وف نه هونه^۱ به و نه سه روکار به و نه پولیس به و نه باجگر و نه (عشار)^۲ به ، چونکه له راستیدا (داود) " علیه السلام " له کاتر میړیکي شه ودا هه لساو فهرمووی : (نای چ سه عاتیکه ! که دوعای هه موو که سینکی تیا گرا نه بی مه گهر (عریف) یان پولیس یان باجگر یان (دهیه کبر) یا خود موسیقا ژه ن بیت به (سه متور و ده وول) یاخود که سینک شه ترنج بکات .^۳

۱ - مېهست لی شیعی خرابه وهک له م نایه ته پیروزه دا هاتوه : ﴿ وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴾ سورة الشعراء آیه (۲۲۴) هه رچی شیعی باش و چاکه نه وه هیچی له سهر نیه و هه ندی جار دانایی دهنوینن .

۲ - (عشار) نه و ریگره یه که ده یکی مال و سامان له تیپه ربوان ده سینتیت .

۳ - بر وانه / البدایه (۵ / ۴۹۶) .

" راسپارده یه کی دیکه که به وشه گه لیک له نوور دنووسرېته وه "

له (کمیل) ی کورپی (زیاد) هوه ده لیت : علی کورپی نه بی تالیب دهستی گرتم و بردمی ه لای گورستانیک ، که گه یشتینه چولته وانی دانیششت و پاشان هه ناسه یه کی هه لیکشا و فرمووی : -

" نه ی کمیلی کورپی زیاد ، دلنه کان نامانن ، باشرینشیان دلککه باش شت هه لگری ، نه مه ی پیته ده لیم له بهری که و همردهم با له یادت بی "

خه لکی سی که سن : زانایه کی خوا پهرست و فیرو خوازیک له پیناوی پرزگاریدا یان گیل و هرچی و هرچی یه که شوین همر قیره و هاواریک ده که ون و له گه ل هه موو بایه کدا لاده دن و نه به نوری زانست ژیا نی خو یان پو شن کرد وه ته وه نه په نایان بردو وه ته بهر پایه یه کی پته و .

زانست له مال و سامان باشره ، زانست پاریزگاری له تو نه کات له کاتیکدا تو نه بی پاریزگاری له مال و سامانه که ت به کی . زانست به کار پی کردنی گه شه نه کات به لام مال و سامان به خهرج کردن کهم ده کهن . ههروها خوشویستی زانایان فرزیکه و نه بی له خوتدا به دی بینیت .

هه لگری زانست و له خاوه نه که ی نه کات له ژیا نی دا ئیتاعه بکری و له پاش مردنیشی به باشی ناو بریت ، به لام مال و سامان همر به له ناو چونی نامینی و له دهست ده چی ..

نهوانه ی پاره و پول کو ده که نه وه همر به زیندوویی مردوون ، به لام زانایان هه تا دنیا بمینی ده مینن . خو یان دهرزن و وه فات ده کهن ، به لام وینه ی بهرزیان همر له دلدا یه .. و ئالیره دا " ئاماژهی بو سنگی کرد " نه گهر زانستیک نه بی نهوا مرو ف نازانی چون هه نگاوه کانی هه لده گری .. ده بی نی فرمان بهرداری نه هلی هه قه ، به لام بو زیندوو راگرتنی نهو بیر و باوه رهی بهرچا و پو شن نی یه به ته نها نی شانیه که له گومان دوودلی له لا دروست نه بی و نه نه وه تا بهم لادا بیت و نه نه وه تا بهو لادا .

یاخود زور به ئاسانی بهرو حمزه کانی نه پروات یان به کو کردنه وه ی پاره و پول نغزو ده بی و ، بهو جو ره لی ی دلنیا نیت ...

بۆیە زانست بە مردنی هەلگرانی دەمریت .. دەسا ئەی پەرەردگار زەوی خالی
مەكە لە كەسانێك هەڵدەسن بە چەسپاندن و دامەزراندنی بەلگەکانی تو ، بۆ ئەوەی
قەرالە و بەلگەكانت لەسەر زەوی بەتال نەبنەوه ..

ئەوانە و اتا زانیان كەمترین ژمارە یان هەیه و پزیزان لەلای خوا لە هەمووان
زیاترە ، هەر لە پێی ئەوانەوه خودا پارێزگاری لە بەلگەکانی دەكات تا بەیدەنە دەست
هاوشانانیان و لە دلی ئەوانیشدا دەچیئن .

زانست پراستی شتەکانی لەسەر دەستیان پوون کردووەتەو تا ئەوەی
خۆشگوزەرانان بە بەردەلآن و سەختیان دەزانی ئەمان نەرمی و سادەیی یان دەرخواست و
لەلای ئەمان خۆشنودی بوو وە ئەوەی بێ ئاگایان لی ی دوورە پەرێز بوون ئەمان ھۆگری
بوون .

ھاوڕێیەتی دنیا یان بە جەستەیهك دەکرد كە پۆحەكە ی بە (مەلەكوتی بالا) وە
پەيوەست بوو . ئەوان جینشینى پەرەردگارن لە ولاتیدا و بانگخوێزانی ئاینەكە ی ئەون
، ئای ، ئای چەندە تەمەرزوی دیداریانم .. خوا لە من و تۆش خۆش بێ ئەی كۆمەیل ..
ئەگەر دەتەوی هەلسە " ١

" لە دەربەرینە پتەو و ئامازە وردەکانی عەلی (ﷺ) "

" ببە چاوگی زانست و كانگای دانایی و چرای شەوان ، پۆشاك شپۆ كۆن و
هەمیشە دڵزیندوو .. لەلای ئەهلی ئاسمانەكان ببە ئاشناو لە ئەهلی زەوی شاراوە و
نادیارین با لە لای پەرەردگارتان باس بكرین .

ئاگادارین شارمەزای پراستەقینە كەسیكە خەلكی لە پەحمەتی خوا بێ هیوا ناكات و
هەروەك لە سزای خوا ئەمینیان ناكات و پزیزان نادات بەسەرپێچی كردن یان لایان ئاسان
و سادە ناكات .. و قورئان و ازلی ناهینیت بۆ شتیکی تر .. بەراستی خیر لە
پەرستشێكدانی یە بە بێ ئاگایی و بە بێ زانیاری ئەنجام بەریت .

١ - بڕوانە / حلیە الاولیاء (١ / ٧٩ ، ٨٠) .

هروه ځیر له زانستیځدا نی په تیځه یشتنی له گه لدا نه بی و ځیریش له قورن ان خویند نیځدا نیه که ناموزگاریت نه کات و په پره وی له گه لدا نه بی .

چاکه و ځیر نه وه نی په مال و مندا لت زور بیټ ، به لکه و ځیر له وه دایه زانستت زور بی و تا بی له سهر خوتر بیت و شانازی به خوا په رسته یوه بکه . نه گهر چاکه ت کرد سوپاسی خوای له سهر بکه ، نه گهر خراپه شت کرد داوای لی خوش بوون له نه و بکه .. به راستی ځیر له دنیا دا نی په بو دوو که س نه بی :

که سیځ تاوانگه لیکی زوری نه انجام داوه و دواتر تهو به ی کردووه ، وه پیاوینک ځیرا به دم چاکه کرد نه وه دپرات و همول بو نه وه ددهات له لای خوا پله ی به رز بیته وه و هه موو کاره کانی ته قوای له گه لدا یه ، چو ن ته قوای خوا به کم دهمانی کاتی هه موو کاریکی له لایه ن خوداوه وهر گیراوه ..

هروه ها امام علی (ﷺ) فرمووی ته : ناگاتان له پینچ شت بیټ و چاودی ری لی بکه ن که نه گهر بچه سهر پشستی حوشریش بو به ده ست هیانیا ن ده ستان ناکه ویت و هینده ی به دوا دا ده گهرین تا حوشره که لاواز ده کن پیش به ده سته یانیا ن : -

له هیچ که س تکا مه کن جگه له په روه ر دگارتان ، له تاوانه کانتان نه بی له هیچی تر مه ترسن ، که سی نه زان و نه شار ه زایش له وه تریق نه بیته وه پرسیار له شتی ک بکات که نایزانی ، وه زانایش له وه شهرم نه کات که نه گهر پرسیاری له شتی ک لی کرا و نه یزانی ، بلی : خوا ده یزانی ، نارامگرتن له باوه روه یه و له پله ی سهر بو جه سته دا یه (واته : جه سته ی مرو ف بایه خی چیه به بی سهر) و که سیځ نارامی نه بی باوه ریشی نی په . وه فرمووی ته : -

سه خترین و دروارترین کار سی کاره : - مافدانه وه له لایه ن خو ته وه (دانه وه ی ماف بو خاوه نه که ی له لایه ن خو ته وه) ، یاد ی خوا له هه موو کاتی ک و له هه موو بار یځدا ، و دلنه وایی کردنی براکه ت به مال و پاره ..^۱

^۱ - واته : هره یه که لم سی کاره به لای مرو ف وه نه رکیکی سه خته ، به لام پادا شتی زور گه ورده یه (وه رگینې) .

"یه کی له وتاره کانی علی (رحمتهی خوی لی یت)"

له یه کی له پیاوانی هۆزی بهنی شه یبانهوه :-

عهلی کوپی ئه بی تالیب (ﷺ) و تاریکی دا تیایدا فهرمووی : " سوپاس و ستایش بۆ خوی گهوره و پشت و په نام هه ئه وه و باوه و یه قینم پی ی هیه و شایه تی ئه ده م که هیچ خواجه که له (الله) نی یه و بی هاوه له ، وه (ﷺ) بهنده و نیراوی خودایه و بۆ پینموونی کردنی خه لکی و ئایینی هه قی پیداناردوه تا بیانوی خه لکی نه هیلی و دهرد و نه خووشی له ناوتاندا لابه ریّت و له خه وی بی ناگایی وه خه به رتان بینێ .. بزانی که ئیوه دهرمن و پاش مردنتان زیندوو ئه کرینه وه ، له سه ر کار و کرده وه کانتان پاده گیری و هه به وان پاداشتی خۆتات وهرده گرن ، ئیتر ژیا نی دنیا لوت به رزتان نه کات ، چونکه ئه م دنیا به مایکه به به لا و نه هه مه تی دهره دراوه و ناشکرایشه که له ناو ده چیّت و دهروات و به بی دادیش وه سف کراوه ..

هه رچی تیایه به ره و له ناو چوون دهروات له کاتی که له ئیو کهس و کاریدا بۆخۆی ده وه له ته .. هه ره ها مه ترسی یه کانی شی به رده وام نابن و ئه وه شی له دنیا دایه ئه مین نابێ له شه ر و خراپه ی دنیا ، ئه و کاته ی ئه هله که ی له خو شگوزهرانی و ره فاهیه تان ئه و کاته له ناو به لا و له خو بایی بووندان ، دنیا بریتی یه له چه ندین بارودۆخی جیاواز ، چه ندین هات و چوون و تیپه ر بوون ، ژیا ن له ناویدا بیزراوه و خو شیه کانی تاسه ر نامین ، به لکو خه لکه که ی وه ک ئامانجیکی پیکراون به تیره کانی . هه ره ک هه مووان چاره نووسیا ن تیایدا دیاریکراوه و به شیا ن دا بین کراوه .

ئاگا دارین ئه ی به نده کانی خوا ، ئیوه که له ناو گو لی ژیا ندان ، له سه ر پی ی پیشینه کانتان له وانه ی که له ئیوه ته مه ن درێژتر و به ده سه لات تر و خو شنشینتر و شوینه وار دیارتر بوون .. که چی بوو ؟ مال و سامان له ده ست چو و ، جهسته یان بووه هاو پی خا ک ماله کانیان خالی و چۆل و هۆل .. شوینه واریان سه را وه ته وه .. ئه وان کو شک و ته لاریان بووه به خۆل و به به رد که بی نا که ی به خۆل پیکه وه نراوه ، ئه وه ی تیایدا نیشته جی یه ئاواره و غه ربیه له ناو کو مه لیک گو پی دی که دا که هه ر کهس به خۆی سه رقا له و کهس هات و چۆ و سه ردا نی کهس نا کات له گه ل ئه و هه موو نزیک ی و هاو سییه تی یه ش

که له نیوانیاندايه چوڼ هات و چوڼ يهک بکهن کاتي، به لاو سه خله تي يه کاني گور
هارپووني و پاش ژيان بوونه ته مردو .

پاش گوزهرانيکي گهش بوونه ته ئيسک و پروسک ، بو نازيزانيان بوونه کاره سات
. بوونه نيشته جي ى خاک و هاتنه ويان ني يه هرگيزا و هرگيز : ﴿ کَلَّا إِنَّهَا کَلِمَةٌ هُوَ
قَاتِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴾ سورة المؤمنون آية (۱۰۰) ^۱

نيوهش که وهک نهوان تووشی به لاو ته نهايی دهن له گور کانتانا و لهو
نارامگه يه دا به بارمته دهگيرين و سپاردهی نهو جيگه يه دهکړين .. نهی نهو ساته چی که
کاروباره کان جلّه و گيرده بن و هرچی له ناو گور کاندایه هله دپريژرين و له نیو دهستی
پرومردگاری به دهسلات و بلند دا راده وهستينرين بو ليپرسينه وه لهو ساته دا که دلّه کان
له تاو ترس و توقين له تاوانه کانيان له سينه کانداه دمرده پهن و هرچی پمرده هه يه
به سهرتانه وه لا دهرې و هرچی نهنگ و نهيني يه کانتانه ناشگرا دهن ، لهويدا ﴿ نُجْزِي
كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ﴾ سورة غافر آية ۱۷ . ^۲

پرومردگاری بالا ده فمرمويت : ﴿ لِيُجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا
بِالْحُسْنَى ﴾ سورة النجم ، آية (۳۱) . ^۳

وه ده فمرمويت ﴿ وَوَضِعَ الْكِتَابَ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا
الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رُبُّكَ أَحَدًا ﴾ سورة
الكهف ، آية (۴۹) . ^۴

^۱ - واته : نه خير نهو قسه يه که نهو بو خوی ده ليئت ، به لگو ده بيت له جيهانی به رزه خدا ، له نيوان مردن
و زيندو بوونه وه دا تا کاتيک زيندو دهکړينه وه چاوه پي بيت .

^۲ - واته : هه مو کهس پاداشتی کار و کرده وهی خوی و مرده گريت .

^۳ - واته : بو نه وهی توله بسپينيت له وانهی که خراپه يان کړيو به گوږه ی کرده وه کانيان پاداشتی
نه وانهش که چاکه يان کړيو به باشتين شيوه بداته وه .

^۴ - واته : نامه ی کرده وهی هر کهس دانه نريت ، تاوانباران ده بينين دلّه له رزي دلّه پلوکتيانه له کار و
کرده وهی ناپه سه ندی تومار کرويان بويه ده ليئت : هوار له نيتمه هم نوسيانه چين ؟ هيچ گونايميکی وردی
جي ناهيئل ، به لگو هه مو تومار دهکهن ، نهو خه لکه هرچی يان کړيوه ناماده يه ، بيگومان
پرومردگاری تو ستم له هيچ کهس ناکات .

خوا منیش و ئیوهش بکاته یهکی لهوانه ی کار له سهر قورئانه که ی ده که ن و شوین
پیاوچاکان و ئهولیاکان ده که ن تا ئه کاته ی ده که یه ماله نه پراوه مان به چاکه ی خو ی
.. به راستی ههر ئه و زاته سوپاسکراو به ده سه لات ه .^۱

وه له (جعفری کوپی محمد) هوه له باوکیه وه ئه ویش له باپیره یه وه ده لیت : -
عهلی (ﷺ) جه نازه یه کی به پیکرد کاتی مردووه که خرایه گو په که ی که س و کاره که ی
هاوار و گریانان لی به رز بوویه وه ، ئه ویش فهرمووی : -

" ئه وانه بوچی ئه گرین ؟ سویند به خوا ئه وه ی مردووه که یان ده یبینیت ئه گهر
ئهمان بیان دیایه سه رسامی ئه و دیمه نانه مردووه که ی له بیر ئه بردن وه ، وه یه که به یه که
ئه گهر یته وه لایان تا تاقیان لی ئه بریت .. " پاشان فهرمووی : - ئه ی به نده کانی خوا ،
ئاموزگار یقان ئه که م به ته قوای ئه و خوایه ی که نمونه ی بو هیناونه ته وه و واده کانی بو
دیاری کردوون و ئه ندامی بیستنی پیداون که له مه به سه ته کانی بگهن و بینایی پی
به خشیون تا ئه وه ی پی بینن که خوا ده یه ویت دلانیکی پی داوون که بگات له وه ی به
دانایی و ژیری په فتار بکات ... تا بزائن خوای گه وه ئیوه ی بی هوده خه لق نه کردووه ،
به لکو ئه و زاته به به خششه کانی پیزی لی ناون و پاداشتی بو ئاماده کردوون ، ده ی
ئیوهش ئه ی به نده کانی خوا له خوا بترسن و پی داگربن له دوعا کانتاندا . وه پیش
ئه وه ی مردن پیتان پی بگریت ، کاری چاکه پیشبخن ، چونکه خو شی یه کانی دنیا
هه میشه نی یه ، و که س له نازار و خه مه کانی دنیا ئه مین نی یه . به راستی له خو بایی
بوونیکی تیپه ر بوو و کۆله که یه کی لاره .

ئه ی به نده کانی خوا ئاموزگاری له گو په و مرگرن و به هه ره شه کان داچله کین و
وریابنه وه و سوود له ئاموزگاری و مرگرن ، هه روه ئه وه ی ئیستا چنگی مردن پیتان
گه شتبی و خاک و خۆل له باوه شی گرتین و تۆقینه ره کان به فو کردن به بووقدا (که په نا)
کتوپر پی پیگرتین و هه روه ها به په رش و بلاو بوونه وه ی گو په کان و راپیچ کردنتان
به ره و مه حشر و راوه ستان له مهیدانی لیپرسینه وه دا و به ده سه لات و توانای خودای
مه زن ، ئه و کاته ی هه موو که س (سائق) یکی هیه و به ره و حه شر راپیچی ئه کات و
(شاهد) یکی هیه شایه تی له سهر ده دات .

^۱ - صفحه الصفوه (۱ / ۱۷۰) .

خوای گه وره ده فهرموویت : ﴿وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالسِّبْيِ وَالشُّذَّاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾ سورة الزمر ، آية (٦٩).^١

که ولات بوئو پوژه که وته لهرزین و بانگیبژ بانگی دا و گیانله بهران
حه شرکران و نهینیه کان دهرکه و تن و دله کان که و تنه لهرزین و دوزه دهرکه و تن به جوړی
کلپه ی دهات و بلنسه ی بهر بویه وه .

ئهی بهنده کانی خوا : ته قوای خوا بکه ، ته قوای که سیکی ترساو و به ناگا و
به رچاو پوون و داچله کاو ، ته قوای که سیکی پیداگر بویه له دوعا کانی ، هه لا تووه تا
پزگاری به دهست بیئی و بو پوژی لیپرسینه وه کاری چاکه ی پیشخستووه و بهو تیشووه
پشتی قایم کردووه .. به راستی خوا به سه که تو له سین و له هه مان کاتدا پشت و په نا
بیټ ... وه قورئانیش به سه بوټ بیټته به لگه و له هه مان کاتدا له سهرت به لگه بیټ .

وه به هه شت به سه پاداشت بیټ ، هه روهک ناگر به سه سزا و نا کامیکی خراپ بیټ
.. خوا له من و له ئیوهش خوش بیټ .^٢

" شهید بوونی علی (ﷺ) "

پاش گه شتیکی مبارهک که علی (رحمه تی خوای لی بیټ) له ئیسلامدا
به سهری برد وهک داکوکیکه ریڅ لهو ئاینه که مال و گیانی له پیئاویدا دانا بوو ، واده ی
خوای په رومردگاری پی گه یشته ..

یه کی له پهر جووه کانی (معجزه کانی) پیغه مبهرایه تی ئه ویه پیغه مبهری خوا (ﷺ)
وینه ی شهید بوونی علی نیشانی (علی ﷺ) داوه !!

^١ - واته : نه و سا به نوریک که خوا فراهه می ده پینیت زهوی پووناک ده بیته وه کارنامه و دوسیه کانش
دانراون ، سهرتا پیغه مبهران و شهیدان ده پینرین و دادوهری له ئیوانیندا نه نجام ده دریت به شیوه یه کی
حق و راستی ، بیگومان نه وان هیچ جوړه سته میکیان لی ناکریت .

^٢ صفة الصفوة (١ / ١٧١ ، ١٧٢) .

ئەو ەتا لە ەم ماری کورپی یاسر ەو ە ، پیغمبەری خوا (ﷺ) بە علی (ﷺ) فەرموو : (أشقى الناس رجلان : أحيمر غود الذي عقر الناقة ، والذي يضربك يا علي على هذه يعني قرنه - حتى تبذل منك هذه من الدم ، يعني لحيته)^١

واتە : بەد بەخترین کەسان دوو پیاوان : یەکەمیان (اصیری ثمود) کە لە حوشترەکی دا و کوشتی و دووهمیان ئەو پیاوێیە بە ئێرەتدا ئەکێشی - واتە بەری سەمیدا تاوەکو خۆینەکی ئەمە تەپ دەکات - واتە پێشی (بۆیە پێشەوا علی ەمیشە یەقینی بەو ەبوو کە وەها شەهید دەکری ...

زەیدی کورپی وەهەب دەلیت : (علی هات بؤلای چەند تیرەیک لە ئەهلی بەصرە لە (خوارج) هکان ، پیاویکیان لەناو دا بوو بە (جەعدی کورپی بەعجە) ناسرا بوو ، پی ی وت : ئەی علی لە خوا بترسە ، بی گومان تۆ ئەمریت .

پێشەوا (علی) فەرمووی : " بەلکو دەکوژیم ، بەلیدانیك لە ئێرەم (نامازە ی بؤلا سەری کرد) ، کە ئێرەم خۆیناوی دەکات (واتە پێشم) بەلێنیکە و دراو و چارەنووسیکە و دیاریکراو ەو ەش درۆ ەلەبەسیت ، بی گومان خەسارەو مەندە " ^٢

" کاتی زەماوەند بۆ بەهەشتی نەبراو ە "

ئەصبەغی حەزەلی دەلیت : ئەو شەو ی (علی ﷺ) بووکی گواستەو ە ئیبنو التیاح لە دەمەوبەیاندا هات بؤلای وتی : کە وەختی نوێژە (بانگ دانە) پێشەوا علی پاکشا بوو قورس بوو گووی ی پی ئەدا ... دووبارە هاتەو ە لای ەمرا بوو .. بۆ سێم جار هاتەو ە لای ، پێشەوا (علی ﷺ) ەلسا و پوشت و بەدەم پوشتنەو ە فەرمووی : -

أشدد حيازيمك للموت فأن الموت لا قيقا

ولا تجزع من الموت إذا حل بواديقا

ئەو ە بو ەم کە گەیشتە دەرگا بچوو کەکی مزگەوت (ئیبنو ملجەم) پی ی پی گرت و لی ی دا .

^١ - صحيح / احمد و حاكم به سنده نيكى راست گيراويانه توه .

^٢ بپوانه - صفة الصفوة (١ / ١٧٤) .

وه له شیخیکى قوره شى یه وه ، ده لیت : که ئیبنو ملجهم دای له (علی ﷺ)
 فرمووی : (سمرکه وتم .. به پهره ردکاری که عبه قه سه م) .
 وه له (محمد) ی کوپی علی وه ، که له علی درا (پهزا و رحمه تی خوائ لی
 بیت) وه سیه تی کرد بو کوپه کانی و دواتر هیچی نه وت جگه له وشه ی (لا اله الا الله)
 هه تا گیانی سپارد .
 نهو جا هه ردوو کوپه که ی حه سه ن و حوسه ن له گهل (عبدالله ی کوپی جعفر)
 شوړدیان و (حسن ﷺ) نویتى له سهر کرد .

" گریانى موعاویه (ﷺ) له سهرى "

له نه بی صالحه وه ، ده لیت : ضرارى کوپی ضمره ی کنانى هاته لای معاویه وه
 پى وت : وه سفى (علی) م یو بکه ، نه ویش فرمووی / نه کرى نه م داوایه م لی نه که ی ؟
 وتی / ناکرى ، نه ویش فرمووی / ماده م وایه ناچارم وه سفى (علی ﷺ) بکه م : -
 " سویند به خوا .. نهو ژور دوور بین و به هیز بوو .. که قسه ی ده کرد بابته که ی
 یه کلا ده کرده وه و به دادپهرومیش حوکمی ده کرد ، زانست له هه موو لایه کیه وه
 هه لده قولاً و دانایى له هه موو پرویه کیه وه هاتبووه ناخاوتن . له ناست دنیا و خوشی
 یه کاندای خوی به غریب دانه ناو هاو ده م و هوگرى شه و تاریکی شه بوو ، نهو سویند
 به خوا فرمیسکى وه ک باران بوو بیرى دریتى بوو ، پشتى ده ستى هه لده گیرایه وه و
 له گهل خوی گفتوگوئى نه کرد .. حه زى له جل و بهرگنیک نه کرد له سهر ووی پییه کانیه وه
 بیت . وه حه زى به خوراکى وشک و پهق ده کرد ، سویند بى به خوا نهو وه یه کیک له
 ئیمه وابوو ، کاتى نه هاتینه لای ، لیمان نزیک ده بوویه وه ، کاتیک پرسیارمان لی بکړدایه
 به باشتړین شیوه وه لای نه داینه وه .
 ئیمه ش هه چهنده که لیوه ی نزیک بووین ، به لای له بهر نهو سام و هه یبه ته ی که
 هه یبوو قسه مان له گهل نه نه کرد ، خو نه گهر پى بکه نیایه نه وه ددانه کانی وه مروارى
 ریک کړاو دمرده که وتن ..

۱ - پروانه / احیاء علوم الدین (۴ / ۴۷۹) و پروانه البدایه و النهایه (۵ / ۴۲۷) .

ئەهلی ئاینی بەگەورە سەیر ئەکرد و هەژارانی خوش ئەویست و هەرگیز
فرمانبەرداری کەسی بەهێز نەبوو ، ئەگەر لەسەر ناھەق بوايە و هەروەک بێ دەسەلاتانی
لەدادپەرۆری خۆی بێ هیوا نە ئەکرد ... شایەتی ئەدەم بە خوا کە هەندی جار بینوومە
شەو بایی بەسەر دنیا دا کیشاوە و ئەستێرەکانی دەرەو شانەو (علی ﷺ) لە
میحرا بەکەیدا دەستی بەریشیەو گرتبوو وەک مارانگازیک ئوقرە نەبوو ، هەروەک
خەفەتباریک ئەگريا ... وەک ئەوێ ئیستا گویم لی بیت وایە ، کە دەیوت :

" ئەو پەرەردگارا ، ئەو پەرەردگارا " و لەبەر دەستی پەرەردگاریدا دەلا
لایەو و پاشان بە دەنیای ئەوت : " چیه ؟ ئەتەوئ فریوم بدەئ ؟ چاوت لە منە ؟ هەرگیز
و هەرگیز ، بڕۆ غەیری من فریو بدە ، چونکە من سێ بە سێ تەلەقم داویت ، لەبەر ئەوێ
تەمەنت کورتە و جیگات بێ نرخە و مەترسیشت زۆرە ، ئای لە کەمی تویشوو !
و دورویی سەفەر و تەنهایی پڕ ! "

دەلیت : لێرەدا فرمیسکەکانی معاویە دەکەوتن بەسەر پڕیشیدا و بۆی راگیر نە
ئەکرا و بە قۆلی کراسەکەئ دەیسپری .. خەلکەکش دایانە قۆلیەئ گریان ، معاویە وتی /
(ئەبولحسن) بەم جوړە بوو پەحمەتی خۆای لی بیت .. تۆ چ ناپەرحەتی و ئازاریکت بۆئ
هەیهی ئەئ ضرار ؟

وتی : ناپەرحەتی کەسیک تاقانەکەئ لە ئامیزیدا سەبرپا بیت و فرمیسکی
نەگیرسیتەو و خەفەت و ئازاری دا نەمرکیتەو .. پاشان هەلسا و پۆیشت .^۱
خو خافیزی : -

پیشەوا (علی ﷺ) ، دەفەرمویت : بۆ خەلکی وەک هەنگ بۆ بالندە بن ، لەناو
بالندەکاندا ئی یە بە بچوک و بێ دەسەلات لە هەنگ نە پوانی و نەچەوسینیتەو خو
ئەگەر بالندەکان بیانزانایە چ بەرەکەتیک لە ناخی هەنگدایە ، ئەوەیان پێ نەئەکرد .
" بە زمان و جەستە تان تیکەلی خەلک بکەن ، بەلام کردەو و دلەکانتان
لەخەلکی جیا بەکەنەو ، چونکە ئەوێ بۆ مروؤ دەمینیتەو کردەو کانیەتی ، وە پۆژی
دوایش لەگەڵ ئەو کەسەدایە کە خوشی دەوئ "

^۱ - تەبەرانی / ریوایەتی کردووە البدایە : (۵ / ۴۹۵) .

" ۵ - ته لحه ی کوړی عبیدالله (ﷺ) "

شهیدیک به سهرزه ویدا دهرات

کی ټه ؟

ته لحه ی کوړی عبیدالله ی قریشی و تهیمی مه کی و باوکی محمد ه ، یه کیکه لهو ده هاو له ی مژده ی به هشتیان پی دراوه ، له سهر دهستی نه بویه کری صدیق (ﷺ)
موسلمان بووه .. که سیکی جوانخاس بوو ، له پوشتندا زور خیرا بوو^۱ وه یه کی بوو له هاو له دهوله مهنده کان .

" چا که کانی "

- ۱ - له جابر هوه ، ته لحه به لای پیغه مبر ی خوادا (ﷺ) تیپه ری .. پیغه مبر ی خوا (ﷺ) فهرمووی : " شهید یمشی علی وجه الأرض " ^۲
- ۲ - هر له جابر هوه ، ده لیئت : گویم له پیغه مبر (ﷺ) بووه فهرمووی ته ی : " من سره أن ينظر إلى شهيد يمشی علی وجه الأرض ، فلينظر إلى طلحة بن عبیدالله " ^۳
- واته : کی حمز نه کات سمیری شهیدیک بکات که به سهر زه ویدا نه روات ، با سمیری ته لحه ی کوړی عبیدالله بکات .

" به خشنده یی ته لحه "

له سوعدا ی کچی عه وفی خیزانی ته لحه وه ، ده لیئت : ته لحه هات به ژوردا ، بینیم زور خه مبار بوو . پرسیم : چیته ؟ شتیك بووه ؟

^۱ - پروانه : طبقات ابن سعد (۳ / ۱ / ۱۵۶) .

^۲ - صحیحہ / صحیحہ سونه ته کانی ثینو ماجه یه (۱۰۲) ، فهرموده ی ژماره (۱۲۶) .

^۳ - صحیحہ / صحیحہ سونه ته کانی ترمزی (۲۹۴۰) .

وتی ک نهو سمرودت و سامانهی هیه زور بووه ، نهمهش نازارم نهدات ، منیش پیغموت : گوئی مهدهری ، بهشی که بهسمر خه لکیدا . نهویش دهستی کرد به بهشکردنی تا دوا دره می ...

ته لحهی کوپی یه حیا ده لیت : پرسیارم له خه زندهاری ته لحه کرد که نهو پارهیه چهند بوو ؟ وتی : چوار سده هزار .^۱ وه به هوئی زور به خشندهیی ته لحه وه به (ته لحهی خهیر) ناسرا بوو .

" جهادی ته لحه له پیناوی خوادا "

ته لحه له پیناوی نهم ناینه دا تووشی سهختی و به لای زور هاتوو و له هه موو بوو . نهو جهنگه کانداهش داری کردوو له گهل پیغمبر خا (ﷺ) دا جگه له (بهدر) وه زور بهسمرکه وتوویی له و تاقیکردنه وانده دهرچوو .

وه له پوژئی (نوحود) دا خاوهنی دهستیکی سپی بوو . نهوه بوو له گهل پیغمبر خا (ﷺ) مایه وه و به دهستی پاریزگاری لی کرد تا وه کو په نجهکانی له نیش کهوتن ، لهو پوژده ته لحه له (۲۴) لاوه بریندار کرا ، و تراویش که له (۷۵) لاوه بریندار بووه له نیوان لیدان و پیکان و بو هاویرتندا .. بویه لهو پوژده پیغمبر (ﷺ) ناوی نا به (ته لحهی خهیر)^۲ پیشهوا نه بو بهر که باسی پوژئی نوحود بکرایه نه یه فرموو : نهو پوژده هه مووی پوژئی ته لحه بوو .

وه له جابره وه ، ده لیت : پوژئی نوحود کاتی خه لکی پشتیان هه لکرد و پیغمبر خا (ﷺ) له لایه که وه له گهل (۱۲) پیاودا مایه وه که ته لحه یه کیکیان بوو ، بی باوه ران لییان هاتنه پیشه وه ، پیغمبر (ﷺ) فرمووی :
" من للقوم ؟ " کئی پووه پرووی نهوانه ده بیته وه ؟ ته لحه فرمووی : من ، پیغمبر خا (ﷺ) فرمووی (کما انت) تو له جیی خو ت بمینه نه و جا پیاویک

^۱ - پیاوانی فرموده که جی می متانمن ، هه میه می له الجمع (۹ / ۱۴۸) باسی کردوو و ده لیت : ته بهرانی ریوایه تی کردوو .. پیاوانی فرموده که جی می متانمن .

^۲ - بروانه / صدقه الصفوه (۱ / ۱۷۶) فرموده که لاوازه . رای جیگیر نه وه یه پیغمبر خا (ﷺ) به (جوامیر) ناوی لی ناوه ، هه میه می ده لیت / ته بهرانی ریوایه تی کردوو ، نيسناده که میشی باشه ، الجمع (۱۴۸۰۳) .

وتی: من، فہرموی: تو ہلےسہ بویان ئهویش لهگهلان جہنگا هتا کوژا، پاشان ... پیغمبر (ﷺ) ئاوی دایهوه دهیبینی بیباوهپان دهوریان داوه .. فہرموی: "من للقوم؟" تهلحه فہرموی: من فہرموی (ﷺ): - تو له جی خوت بمینہ .. پیاویک له ئه نصار وتی: من، فہرموی (تو هلسه)، پیاوهکه جہنگا هتا کوژا ... کارهکه بهردهوام بوو تاوهکو به تهنهنا تهلحه لهگهل پیغمبره خوا (ﷺ) دا مایهوه .

فہرموی: "من للقم؟" تهلحه فہرموی:

من ئهوه بو تهلحه به توانای ههریانزه پیاوهکه شهپی کرد تاوهکو پهنجهکانی قرتا و فہرموی: پهنجهکانم قرتان، پیغمبره خوا (ﷺ) فہرموی: "لوقت: بسم الله لرفعتك الملائكة، والناس ينظرون" واته: گهر بتوتایه بهناوی خوا، فریشتهکان بهزیان ئه کردیتهوه به بهرچاوی ئهوه خهلهکوه . دواتر خوا پیرومردگار بی باوهپانی پهرت کردهوه .^۱

ئهو پۆزه پیغمبره خوا (ﷺ) فہرموی: "أوجب طلحة" . تهلحه بهههشتی واجب کرد .. له بهر ئهوه، بوو پیغمبره خوا (ﷺ) دوو (درع) ی^۲ پیوه بوو بوو ویستی ههلسیتهوه تاوهکو بجیته سهر بهردیک که لهوناوهدا بوو، نهیتوانی، تهلحه خوی بۆ دانهواند، ئهویش چوه سهر پشتی تا ههلسایهوه، ئهو جا فہرموی "أوجب طلحة"^۳

"شهید بوونی تهلحه"

لهگهل ئهوهداکه تهلحه (ﷺ) له جهنگی ئوحوود دا شههید نهبوو، بهلام پیغمبره خوا (ﷺ) ههوالی دا به شههید بوونی که ئیتر ههوالی پیغمبره خوا (ﷺ) قسهی تیا نیه .

^۱ -راویهکانی جی متمانن: نهسانی ریوایهتی کردوه، زهههبی دهلیت: راویهکانی جیگهی متمانن، برانه (سیر) (۱/ ۲۷۱) .

^۲ - درع: کراسی تهراو به زنجیری ناسن .

^۳ برانه: البدایه (۵ / ۳۴۴) .

لہ (تہ لَحہ) وہ ، دہ لَیت : ہا وہ لانی پیغمبر خا (ﷺ) بہ دہشتہ کی یہ کی نہ خویندہ واریان و ت : دہ بارہی ٹو کہ سی کہ کوڑا پرساری لی بکہ بزانه کی بو ؟ ٹوان خوین نہ یاندہ ویرا ٹو پرسارہی لی بکن .. شہرمیان لی دہات و سامیان لی دہ کرد لہ بہرہ یبہتی (ﷺ) . ٹوہ بو دہشتہ کی یہ کہہ پرسی : پیغمبر خا (ﷺ) پشتی ہل کرد . دیسان پرسی یہ وہ . دیسان پشتی ہل کردہ وہ ، ٹہ مجارہیش پرسی یہ وہ و دوبارہ پیغمبر خا (ﷺ) پشتی ہل کرد . ٹو جا من لہ دہرگای مزگوتہ کہ وہ پروانیم و بہرگیکی سہوزم لہ بہر دا بو ، کاتی پیغمبر خا (ﷺ) منی بینی فہرمووی : " این السائل عن قضی نجہ ؟ " واتہ : کوا ٹو کہ سی پرساری لہ کوڑا وہ کہ ٹہ کرد ؟ دہشتہ کی یہ کہہ وتی من بووم ٹہی پیغمبر خا (ﷺ) فہرمووی : " هذا من قضی نجہ " واتہ : ٹہمہ یہ کی بو لہ کوڑا وہ کان .^۱

پوڑان تیپہرین و تہ لَحہ ہر بہ دہوری پیغمبر خا دا (ﷺ) بو ، لہ ہہموو ہہ لویتہ کاندہ و کاتیکیش پیغمبر خا (ﷺ) و وفاتی کرد لہ تہ لَحہ پازی بو . ٹو کاتہی مہ سہلہ کہی پیشہوا (عوسمان) (ﷺ) ہاتہ پیشہوہ ، تہ لَحہ کہ نارگیری کرد ، ٹوہ بوو ہندی کہ س ٹہمہیان گیرایہ وہ بو ٹوہی شتیکی لہ دندا ہہ لگرتبی ، لہ بہر ٹوہ لہ پوڑی (الجمال) ^۲ دا نامادہ بوو وہ علی کوری ٹہو تالیب (ﷺ) لہ گہلی کو بوویہ وہ و ناموڑگاری کرد . ٹویش چوہ دواوہ و لہ ناو یہ کی لہ ریزہ کاندہ و ہستا ، لہ ویدا تیریکی نادیاری ^۳ لی دراو بہر ٹہرٹوی کہوت ، وہ دہشوتری کہ بہرملی کہوتوہ ، لہ ویدا و وفاتی کرد (ﷺ) . زہہ بی دہ لَیت : بکوڑی تہ لَحہ لہ تاوان و گوناہیدا و ہ بکوڑی (علی ﷺ) وایہ .^۴

^۱ - فہرموودہ (حسنی) (صحیح) ہ / صہیحی سونہ تہ کانی ترمزی (۲۹۴۲) .

^۲ - پروداوی (الجمال) لہ نیوان (علی) لہ لایہک و عائشہ و زبیر لہ لایہ کی دیکہ وہ " پدزای خوا لہ ہہموویان بیت " وہ ہوکہ شی ٹو پیلانانہ بوو کہ دڑی دہرلہ تی نیسلامی دہکرا زبروانہ (العواصم من القواصم) .

^۳ - واتہ نازانری تیرہاویرہ کہی کی بو .

^۴ - اسنادہ کہی (حسن) ہ . ہہ پیہمی دہ لَیت : تہہرانی ریوایہ تی کردوہ . نیسنادہ کہی (حسن) ہ . المجمع (۹) /

" سۆزی علی بۆ تەلحە "

لە تەلحە ی کوپی مەترەفەوہ : علی (ﷺ) ھاتە لای (تەلحە) ، ئەو کاتە ی تەلحە گیانی سپارد بوو . لەسەر و لاخەکە ی دابەزی و تۆزی سەردەم و چاو و پیشی تەکاند بە جۆریک پەحمی بۆی دەچوو ، فەرمووی " خۆزگە بیست سال پیش ئەم پۆژە بمردمایە " .^۱ وە لە قەیس ی کوپی عەبادەوہ ، دەلیت : " گویم لە (علی) بوو (ﷺ) پۆژی (الجمل) بە (حسن) ی کوپی فەرموو : " ئە ی حەسەن ، حەزم ئەکرد بیست سال پیش ئیستا بمردمایە " . وە لە (علی) یەوہ (ﷺ) فەرمووی : " مژدە ی ناگر بە بکوژی تەلحە بدەن . (سیر اعلام النبلاء) ، (۱ / ۳۷) .

^۱ - ئەسنادەکە ی (باشە) ، تەبەرائی رپوایەتی کردووە ، پیاوانی فەرموودەکە جی ی متمانەن ھەپەمیش وا دەلیت : الجمع (۹ / ۱۵۰) .

" ٦ - زوبیري کورې عه ووام (ﷺ) "

" یه که مین که سیځ که شم شیر که ی له پیناوی خوادا راست کرده وه " کی یه ؟

زوبیری کورې عه ووامی کورې خوهیلیده ، (حواری) ی پیغمبر مبری خوا (ﷺ) و کورې پوری بووه که خاتوو (صفیه ی کچی عبدالمطلب) ه و یه کی که له و ده هاو ده لای که مژده ی به هشتی پی دراوه ، و یه که مین که سیځ له پیناوی خوادا شم شیر که ی له کالانی دمرهینا .^٢

باوکی (عبدالله ی کورې زوبیر) ه (ﷺ) له سمر دهستی (صدیق ﷺ) موسلمان بووه و نیسلام بوونیشی دواي نیسلام بوونی نه بویه کړ و ، واته چواره م یان پینجه م موسلمان بوو . که سیځی زور به خشنده و خیر و مه ند بوو له پیناوی خوادا .

" چا که گانی "

١- له زوبیره وه ده لیت : پیغمبر مبری خوا (ﷺ) دهستی گرتم و فرمووی : " لکل نی حواری ، حورای الزبیر و ابن عمی " .^٣

واته : هر پیغمبر مبريک (حواری) یه کی هیه (حواری) منیش زوبیره که کورې پوریشمه .

٢- له عوروه وه ، که عائشه (ﷺ) پی ی فرموو : نه ی خوشکه زا ، باوکت (واته زوبیر) و نه بابا به کړ له وانه بوون که خواي پرموردگار دهرباره یان فرموویه تی : ﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ...﴾ سورة ال عمران ، آیه (١٧٢) *

١ - حواری : سمرخمو پالېشت ، و تراوېشه : پوخت و بی گورد له هموو شتيک و له وده شه وه هاو ده لانی (عیسی) سه لامی خواي له سمر بی به (حواریون) ناو براون .

٢ - پیاوانی جی متمانن : تبعه رانی ریوايه تی کردوه به راگیراوی له سمر (عروہی کورې زبیر) ، بردانه الجمع (١٤٨٣٠) .

٣ - صحیح : حاکم ریوايه تی کردوه ، ده لیت : ص حیح ، زهه بیش تم رایه ی هیه . نرنه ثوت ده لیت هر بهر جوړه یه که نه و دووانه وتیان ، سیر (١ / ٤٨) .

واته : ئەوانەى كە بە دەم بانگەوازی خوا و پیغمبرەوه (ﷺ) چوون ، دباى ئەوهى كە تووشى ناخۆشى و زام و ئیش بوون ...

"خۆ گری زوبیر لەسەر ئازاردانى لە پیاوی خوادا"

لە یەتیمی عورووه ، دەلیت : زوبیر کاتی هێجرەتی کرد هەژدە سالن بوو مامی ئەیبەستەوه و جگەرەى لەسەر ئەکیشا ، ئەویش ئەیوت "هەرگیز ناگەریمەوه سەر کوفر"^١
 وه لە عورووه ، دەلیت : زوبیر بە (٨) سالی موسلمان بوو ، فریشکێک (نفحة) لە شەیتانەوه هات كە گوايه پیغمبەرى خوا (ﷺ) بەسەر مەككەوه فرێنراوه ، ئەوه بوو زوبیر كە غولامێكى (١٢) سالن بوو ئەو كاتە ، بە خۆى و شمشیرەكە یەوه هاتە دەرەوه و هەر كەس ئەیبینی سەرى سوپدەما و ئەیوت ئەم غولامە شمشیری پى یە ، تا گەیشته لای پیغمبەرى خوا (ﷺ) پى ی فەرموو : "مالك يا زبیر" چیتە زوبیر ؟ ئەویش هەوالی پى دا و وتى :

"هاتووم بە شمشیرەكەم بدەم لەوهى كە تۆى پفاندوه !!

پیغمبەرى خواش (ﷺ) دوعای بۆ خۆى و شمشیرەكەى کرد .^٢

نووسەر دەلیت : ئەى ئیستا كى هەیه داکوکی لە ئیسلام بکات ئەى پیاو نیه ؟ لە کاتیكدا حورمەتى ئاین پێشیل ئەکری و بى شەرمى بەرامبەر پیرۆزى لەکانى دەکریت ، کوان گەنجەکانمان لەم پۆژەدا ؟ کوا غیرەت و پیاوەتیمان لە کاتیكدا هەرچی هیزی سەر زەوى هەیه كۆ بوونەتەوه بۆ نەهیشتنى شوینەوارەکانى ئەم دینە و سەر شوپکردنى ئەهلهكەى ؟

* صحیح : صحیح ی سوننەتەکانى ابن ماجه (١٠١) .

^١ - پیاوانى جى متمانهن : هەبیهى دەلیت : تەبەرانى لە (الکبیر) دا رىوايهتى کردووه ، بەلام دەلیت : (مرسل) ه . المجمع (٩ / ١٥٢) .

^٢ - پیاوانى جى متمانهن ك ئەجمەد و غەیری ئەویش رىوايهتیان كرووه ، ارنووط دەلیت : پیاوانى جى متمانهن ، سیر (١ / ٤٢) .

وه له هیشامی کورې عوروه وه ، ده لیت : زویږ سهر له بهیانی پوژي (الجمل)
وه سیه تی کرد بو (عبدالله) کورې و فهرمووی : " هیچ نه دمی کی نی یه له گهل
پیغمبري خوا دا (ﷺ) بیرن دار نه بوی هه تا عوره یشی .^۱

" خه باتی زویږ له پوژي به در "

پوژي به در دوو ته سپ سوار له گهل پیغمبري خوا دا بوون (ﷺ) ، زویږ له سهر
ته سپیک له لای راستی یه وه و (میقدادی کورې ته سوهد) یش له سهر ته سپیک له لای
چه پیه وه .

له هیشامی کورې عوروه وه ، له باوکیه وه ، ده لیت : زویږ پوژي به در
می زمره یه کی زمردی به سهر وه بوو ، نه وه بوو جبرئیل سهلامی خوی لی بی له سیمای
زویږ دا هاته خواره وه .^۲

" جهادی زویږ ههر له پوژي به در "

عه لی کورې ته بی تالیب (ﷺ) ده فهرمویت : نازترین پیاو زویږه و که سیش
قه دری پیاو نازانیت پیاو نه بیت ..
له زویږه وه ده لیت :

پوژي به در به (عوبه یدهی کورې عاص) گه یشتم که نه وه هه موو گیانی پرچه ک بوو
ته نها چاره کانی ده بینران ، نازناوی (اباذات الکشر)^۳ بوو . منیش نوکی (عنزه کهم)^{*}
بو ی هه لگرت و کردم به چاویدا تا مرد ، وه فهرمووی : قاچم خسته سهری و به زه حمه ت
سهره په مه کهم کیشایه وه دمره وه ، له راستیدا سهره کی نوشتا بووه وه .^۴
عوروه ده لیت :

^۱ - اسناد ده کی (صحیح) د / صحیحی سونه ته کانی ترمزی (۲۹۴۵) .

^۲ - نيسانده کی (صحیح) د / (مرسل) د ، ته به رانی رېوايه تی کردوره . الجمع (۶ / ۸۴) .

^۳ - کوشتن : یاخود مؤن و دم و چار دراو به یه کدا .

^{*} عنزه : دريژتړه له دار ده ست و کورتړه له رهم .

^۴ - صحیح : بوخاری رېوايه تی کردوره .

هاوه لانی پیغه مبرى خوا (ﷺ) به زوبیریان وت : خوت نابه سستیته وه
(ناماده ناکهیت) تا ئیمهش له گهل تودا خویمان توندکهینه وه ؟ فهرمووی : ناخر گهر من
خوم ببه ستمه وه ئیوه قسه که تان نابه نه سهر .

وتیان : درو ناکهین .

ئهویش خوئی توندکرده وه و به ناویاندا پوویی تا پیزه کانیانی بپری وئه وه بوو
لینان تیپه پری و هیچ که سیش له گهل نه بوو ، پاشان گهراپه وه ، ئهوانیش له غاوه که یان
گرت و دوو دانیهان له شانى دا ، له نیوان ئه وه دوو لیداندها لیدانیکى دیکه هه بوو که
له پوژی به دره تووشی هاتبوو .

عووره دهلیت : کاتى منداڵ بووم په نجهم ئه خسته سهر شوینی ئه وه لیدانانه و
یاریم ئه کرد .^۱

" جهادی زوبیر پوژی یهرومک "

حافظ ئیبنو کهثیر دهلیت : له وانهی که به شدار بوون له پوژی یهرومکدا
(زوبیری کوپى عهوام) بو ، له هه موو ئه وه هاوه لانهی که له وى بوون باشت بوو ، یهکى
بوو له ئه سپ سواران و پیاوه به جهرگه کان ، ئه وه بوو کومه لیک له پیاوانى پالهوان و
به جهرگ ئه وه پوژه له لای کوپوونه وه و پینان وت : ئایا خوت ناماده ناکهیت تا ئیمهش
خویمان ناماده کهین ؟ فهرمووی : ئه ترسم ئیوه خوگر نه بن .

وتیان : بؤنا ، ئه وه بوو خویمان ناماده کرد ، کاتى پوبه پووی پیزه کانی پوم
بوونه وه دهستیان کیشایه وه ، به لام ئه وه هه ربه ره و پيشه وه هات تا پیزه کانی پومی برى و
له لایه کى تره وه سه رى کیشایه دمه وه و گهراپه وه بۆ لای هاوه لانی ، پاشان جاریکى تر
هاتنه وه بۆ لای ، ههروهک یه که مجارى کرد و له و پوژه وه له دوولاه له نیو شاننه کانیاندا
بریندار بوو .

هه ر ئیبنو کهثیر له جیگایه کى ترده دهلیت : " وه زوبیریش له گهل خه لکیدا به ره و
شام به رى که وتن بۆ جهاد و له وى به شدارى یهرومکى کرد ، ئه وه بوو به ناماده بوونی

^۱ - سیرا اعلام النبلاء (۱ / ۶۲ ، ۶۳) .

ئەو موسلمانان شەرفمەند بوون وە دەستیکی سپی و ھیمەتیکی بەرزى لەو پۆژەدا نواند ، دوجار پیزەکانى سوپای پۆمى پرى لە یەكەمیانەوہ تا ئەخیریان (دواھەمینان) .

" جیھادی زوبیر لە جەنگی حونەین دا "

پۆژی حونەین زوبیر داى لە بىباوەران تا لە جیگای خۆیان دەریپەراندن ، سەرکردەى بىباوەران چاودێرى پرى و شوێنى شەپەكەى ئەکرد ، یەكی لە ھاوپیگانی پى ی پاگەیاندن كەوا ئەسپ سوارێك ئەبینن پەكەى بەسەر شانیەوہیەتى و سەرى بە میزەریكى سوور پیچاوه .

وتى : ئەوہ زوبیری كۆرى عەووامە ، سویند بى بەلات و عوززا ئەزانم كە تىكەلتان ئەبیت ، ئیوہش وریابن و خۆتانى بۆ جیگەر كەن ، ئەوہ بوو كاتى زوبیر گەیشتە ئەو شوێنەى بىباوەرانى لى بوو دیتنى ، ئەوجا بەرەو پرویان پۆیشت و بەردەوام لى دەدان تا دەریپەراندن .

كاتێكیش (عەمرى كۆرى عاص) بەرەو (میصر) پۆشت بۆ پزگار كردنى ، ھیزىكى (٣٥٠٠) كەسى لەگەڵدا بوو ، بۆیە نامەيەكى نارد بۆ پیشەوا (عەمر) (ﷺ) تیايدا داواى یارمەتى ھیزی تری لى دەکرد . عومەرىش (ﷺ) لە خەمى كەمى ژمارەى ھیزەكەى عەمر دا بوو ، بۆیە زوبیری لەگەڵ (١٢) ھەزار جەنگاوەردا نارد . وتراویشە كە (عەمر) چوار ھەزار پیاوى ناردووہ بەسەرویانەوہ چەند ھاوہلیك لە پالەوانان و گەورەكانى ناردووہ لەوانە : زوبیر و مقدادى كۆرى ئەسوود و عەبادەى كۆرى صامت و مەسەلەمەى كۆرى موخەلەد و ...

كۆمەلى تر دەلیت : خارجەى كۆرى حوزافە چوارەمیان بووہ . ئینجا عومەر (ﷺ) ئەمەى بۆ عەمر نووسیوہ : " ئەوہ من بە چوار ھەزار پیاو ھاوکاریت ئەكەم ، كەبەسەر ھەر ھەزارێكەوہ پیاویكماناوە لە پلەى ھەزار پیاو ، ئەوہ بوو (زوبیر) بەسەر ھەموویانەوہ بوو . "

^١ - سەرکردەكانى فەتخى میصر و شام (ص ٢٠٨ ، ٢٢٧) ، صلاح الامە (٣ / ٣٢٢ ، ٣٢٣) .

کاتی زویږ گه‌یشته لای عه‌مر بینی نابلقه‌ی قه‌لای (بابلیون) ی داوه . زوری پی نه‌چوو زویږ چوو سهر نه‌سپه‌که‌ی و به‌ده‌وری نه‌و که‌نډه‌دا (خنده‌ق) که به‌ده‌وری قه‌لکه‌دا هه‌لکه‌نرا بوو سوږایه‌وه ، پاشان سوږاکه‌ی دابه‌شکرد به‌ده‌وری خنده‌قه‌که‌دا... نابلقه‌دانه‌که دريژه‌ی کیشا بو (۷) مانگ .. ټینجا به‌ زویږ وترا له‌ناو قه‌لکه‌دا تاعوون بلاو بوته‌وه . نه‌ویش فهرمووی : " ټیمه‌هاتووین بو لیدان و بو تاعونیش " .
 نه‌وه بوو پزگاری بو عه‌مری کوږی عاص دواکه‌وت ، بویه‌ زویږ وتی :
 " من خوم به‌خش نه‌که‌م بو خوا ، به‌لکو به‌م کاره‌م خوا پزگاری بینیت بو موسلمانان . "
 هه‌لسا پله‌کانه‌یه‌کی هیئا و له‌رووی (سوق الحمام) وه پالی دا به‌لایه‌کی قه‌لکه‌وه و به‌سهریدا سهرکه‌وت و فهرمانی پی کردن که هر گوییان له (تکبیر) کردنی بوو هه‌موویان وه‌لامی بده‌نه‌وه .. هینده‌ی نه‌برد هه‌ستیان کرد زویږ به‌سهر قه‌لکه‌وه (تکبیر) ده‌کات و شمشیره‌که‌ی به‌ده‌سته‌وه‌یه ، نه‌وه بوو خه‌لکه‌که هه‌موو به‌سهر پله‌کانه‌که‌وه سهرکه‌وتن ، تاوه‌کو عه‌مر پیگه‌ی لی گرتن له ترسی نه‌وه‌ی په‌یژه‌که نه‌شکینن .

نه‌وه بوو کاتی پوم‌ه‌کان بینیان وا موسلمانان زه‌فه‌ریان به‌قه‌لکه‌ بردوه پاشه‌کشه‌یان کرد ، به‌وه‌ش دهروازه‌کانی قه‌لای بابلیون به‌رووی موسلماناندا کرایه‌وه و به‌فته‌تح کردنیشی نه‌و جه‌نگه‌ی بو پزگاری میصر کرا بوو یه‌کلایی کرایه‌وه .
 له‌راستیدا نه‌و پاله‌وانیټی و به‌جهرگی یه‌ ده‌گمه‌ندی زویږ هوی راسته‌وخوی سهرکه‌وتنی موسلمانان بوو به‌سهر (مقوقس) دا ..^۱

" خه‌باتی زویږ روژی نوحود "

له‌عائیشه‌ی دایکی ټیماندارانه‌وه ، ده‌لیت : کاتی بی باوه‌پان نوحودیان به‌جی هیشت و نه‌وه‌ی به‌سهر پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) و هاوه‌لانیډا هات ، هات و پیغمبر (ﷺ) ترساله‌وه‌ی بی باوه‌پان بگه‌ړینه‌وه ، بویه‌ فهرمووی " من یتدب لؤلأء فی آثارهم ، حتی فیعلموا أن بناقوة ؟ "

^۱ - سهرکرده‌کانی فته‌ی میصر و شام (ص ۲۰۸ ، ۲۲۷) ، صلاح‌الامه (۳ ، ۳۲۲ ، ۳۲۳) .

" واته : " کی نوینهریهتی ئەکات له شوین پی کهوتنی ئەواندا تا بزائن که خاوهنی هیزیکین ؟ " ئەبو بهکر و زوبیری لهگەڵ حەفتا جەنگاوهر دا هەلبژارد ئەوانیش دواى بى باوەران کهوتن .. بى باوەران ئەمەیان بیست بۆیه پوشتن نەگەرانهوه ، خواى گەوره دەرمویت : ﴿ فَاتَّقُوا بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَقُضِّلَ لَمْ يَمَسْسَهُمْ سُوءٌ ﴾ سورة آل عمران آیه، (۱۷۴) .

واته : ئەوسا ئیتر موسلمانان گەرانهوه هاوپی لهگەڵ فەزڵ و ناز و نیعمەتی خوایی دا ، هیچ ناخۆشی یەکیشیان بو پیش نەهات . بهو جوړه به هیچ کەس له دوژمنانیان نەگەشتن .^۱

" رۆژی خەندەق "

له عۆرهوه وه ، کوپی زوبیر^۲ (ﷺ) پی ی وتوو : بابەگیان چاوم لیت بوو پۆزی خەندەق بەسەر ئەسپه زەرەدە کەتووه شالۆت دەربرد .

فەرمووی : منت بینی کوپم ؟ وتی : بەلی ، فەرمووی : دەی پیغمهبری خوا (ﷺ) ئەو پۆزه دایک و باوکی بو باوکت کو دەکاتووه و دەرمویت : " ارم فداک ابی و امی " .^۳ واته : بیهاویژە دایکم و باوکم به فیدات بن ... وه له هەردوو صەحیحەکەدا هاتوو ، له زوبیرهوه ، فەرموویهتی : پیغمهبری خوا (ﷺ) پۆزی (قریظه) دایک و باوکی بووم کوکردهوه و فەرمووی : " بابی و امی " دایک و باوکم به قوربانت بن .. (صحیحی سوننەتەکانی ترمزی) ، (۲۹۴۳) . نووسەر دەلیت : ئەمەش وتەى ئەوا نەرەت دەکاتووه که ئەلین تەنها سەعدی کوپی ئەبی وهقاصی بەمه تاییبەت کردوو .

^۱ - صحیح : بەشی بەکەمی بوخاری رێوایهتی کردوو ، وه موسلیم و ابنو ماجه و غەیری ئەویش رێوایهتیان کردوو .

^۲ - مەبەست عبداللەه ی کوپی زوبیره (ﷺ) ، چونکه (عۆروه) پیغمهبری خوا (ﷺ) ی ئەمینیه .

^۳ - پیاوانی فەرمووده که جی ی متمانەن ، تەحمەد له (۱ / ۱۶۴) و غەیری ئەویش رێوایهتیاز : ک . بوه ، نەرنەتووت دەلیت : پیاوانی جی متمانەن . سیر (۱ / ۵۰) .

که من ترسنوک نیم ، به لأم (علی) شتیکی وه بیر هیئام که له پیغمبره خوا (ﷺ) م بیستبوو ، له بهر ئه وه سویندم خوارد که شهره له گهل نه که م ، پاشان فهرمووی :

ترك الأمور التي اخشى عواقبها في الله أحسن في الدنيا و في الدين

واته : وان هیئان له پیناوی خوادا له کاریک که له دهر نه نجامه که ی ته ترسم ، باشتهر بو دین و بو دنیا ش ...

له وی (ئین جرموز) لی دا و کوشتی ...

ئه م هاوه له بهر یزه له دۆلی (السباع) کفن و دفن کرا و به ... وه فاتیشی پیشهوا (علی) و هاوه لانی گریاندا ...

(زهر) ده لیت : بکوژی زوبیر داوا ی مۆله تی له پیشهوا (علی) کرد ، ئه ویش فهرمووی : سویند بی به خوا بکوژی کوپی صه فیه (واته زوبیر) جیگای له ئاگردایه ، من گویم له پیغمبره خوا (ﷺ) بوو ، ده یفهرموو : " هر پیغمبره ی که هه واری یه کی هه یه ، هه واری من زوبیره " ^۱

^۱ - اسناده که ی (حسن) ه : حاکم ربوا یه تی کردووه (۳ / ۳۶۷) ، و ده لیت : صحیحه زه هه بیش هه مان رای هه یه . ارنوو ط ده لیت : اسناده که ی (حسن) ه . بروانه (سیر) (۱ / ۶۱) .

" ۷ - نه بو عوبه یدهی کوپی جراح (ﷺ) "

(سهر راستی نه نوممه نه)

عوبه یدهی کوپی جراحی قوره شی فیهری مه کی یه . یه کیکه له پیښه نګه کان له نیسلام بووندا و نهو کهسه شه که (صدیق) بریاریدا بوو جینشین پی بسپیریت و له پوژی (سقیفه) شدا راویژی پی کردووه به هو ی کاملی و نه هلیه تی له لای نه بوبه کر(ﷺ).

له گهل (عوسمانی کوپ مظعون) موسلمان بووه و له هه موو جهنگ و بوته کاندای و له گهل پیغمبره ی خوادا (ﷺ) به شدار ی کردووه و له پوژی ئو حودیشدا به خوگری جیگیری مایه وه .

" چاکی یه کانی "

۱- له (حزیفه) وه که پیغمبره ی خوا (ﷺ) به نه هلی نه جران ی فرموه : " سابعث معکم رجلا أمینا ، حق آمین " . واته / پیاویکی سهر راستان له گهلدا نه نیرم که به هق سهر راسته .

ده لیت / ئیدی خه لکه که پی ی شهره فمه ند بوون ، نه وه بوو (ابا عبیده کوپی جراح) ی له گهل ناردن .^۱

۲- له (عبدالله) وه پیغمبره ی خوا (ﷺ) به نه بی عبیده ی کوپی جراحی فرموه : " هذا آمین هذه الأمة " .^۲ واته : نه م پیاوه سهر راست و نه مینی نه م نه ته وه یه .

۳- له نه بی هریره وه (ﷺ) ده لیت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) فرموه یه تی : " نعم الرجل ابوبکر ، نعم الرجل عمر ، نعم الرجل أبو عبیده بن الجراح " .^۳ واته : باشتین پیاو نه بوبه کره ، باشتین پیاو عومره ، باشتین پیاو نه بوو عبیده ی کوپی جراحه .

^۱ - بوخاری و مسلم ریوایه تیان کردووه . صه حیحه .

^۲ - صه حیحه : مسلم ریوایه تی کردووه ، بروانه : صحیحی سونه ته کانی ابن ماجه (۱۱۳) .

^۳ - صحیحی سونه ته کانی تهرمز ی (۲۹۵۹) . فرموده ی (۲ / ۹۶۲) .

۴- کاتئ پیغمبری خوا (ﷺ) وفاتی کرد ، پیشهوا نهوبهکر (ﷺ) لهسهر سهکوی (بنی ساعده) وهفرمووی : یهکئ لهم دوو پیاوهم پی باشه بؤ پیشهروتیان و له سهریان رمزامه ندم : عمر و اباعبیده .^۱

۵- له زهیدی کوپی نهسلهموه ، له باوکیهوه ، دهلیت : عومهری کوپی خهتاب به هاوهلانی فهرمووه : ئاواتتان چی یه ؟ یهکیکیان وتی : ئاواتی من نهویهه پری ئهم ماله سامان و درههم ههبی و بیبهخشم له پیناوی خوادا .

ئینجا فهرمووی : ئاواتتان چی یه ؟ یهکئ تریان وتی : من ئاواتی نهوه نهخوانم که پهپری ئهم ماله زیږ و ئالتونم هه بی و له پیناوی خوادا بیبهخشم .

دیسان فهرمووی : ئاواتتان چی یه ؟ یهکیکی تروتی : من ئاواتم نهویهه ئهم ماله پر بی لهگهوههریان هاوشیهوی گهوههر و بیبهخشم له پیناوی خوادا . ئینجا عومهر (ﷺ) فهرمووی : ئاوات بخوازن ... وتیان : جگه لهمه ئاواتی ترمان نیه .

نهوجا پیشهوا (ﷺ) فهرمووی ، بهلام من ئاواتم نهویهه پری ئهم ماله پیاوی وهک نهبی عبیدهی کوپی جراح و معانی کوپی جبل و حوزهیفهی کوپیهمان بی و له فهرمانبهرداری خوادا بهکاریان بینم .

زهید دهلیت : پاشان عومهر (ﷺ) بریک پارهی نارد بؤ (حزیفه) و وتی بزانه چی لی نهکات بینی دابهشی کرد بهسهر ههژاراند . پاشان بریک پارهی نارد بؤ (معانی کوپی جبل) نهویش دابهشی کرد بهسهر ههژاراند .. ئینجا بریکیش پارهی نارد بؤ (ابی عبیده) و وتی : بزانه چی لی دهکات .. نهویش ههروهک دووهاوهلهکهی پیشووی : پیشهوا (عمر ﷺ) فهرمووی خو پیم وتن : ههروا دهرچوون که گومانم پی دهبردن .^۲

۶- له تهمیمی کوپی سهلهمهوه ، دهلیت : عومهر به نهبا عبیده گهیشته تهوقهی لهگهل کردو دهستی ماچ کردو ههر دووکیان بهدهم گریانوه یهکیان به جئ هیشت .^۳

^۱ - برهانه : سیر أعلام النبلاء (۸ / ۱) .

^۲ - پیاوانی جئ متمانهن ، جگه له نهبی صخر ، نهویش حمیدی کوپی زیادی خراطه ، نهویش کهسیکی مهقبوله ن برهانه : سیر (۱۴ / ۱) راویژ .

^۳ - پیاوانی جئ متمانهن ، بهلام پیچر پیچر هاتوه . سیر (۱۵ / ۱) .

"چند لاپره‌یه‌کی رووناك له جیهادی ئه‌با عیبده"

"پۆژی به‌در"

باوه‌ری ئه‌بی عیبده له جهنگی به‌در دا زۆر به جوانی دهرکه‌وت و نمونه‌یه‌کی قه‌شه‌نگمان له راستگویی پوو له خوا کردن و پشت به‌ستنی ته‌واو به پهرمه‌دگار پیشان ده‌دات . ئه‌وه‌ته له ۰ عبدالله ی کورپی شه‌و زه‌به‌وه) ، ده‌لیت : " له پۆژی به‌در باوکی ئه‌با عیبده‌ی کورپی جه‌راح (که عامری کورپی جراح) ، به‌رده‌وام به دوا‌ی ئه‌با عیبده ده‌گه‌را و ده‌یویست پوو به‌پرووی بیته‌وه ، به‌لام ئه‌بی عیبده هه‌ر خۆی لی لاده‌دا تا ئه‌وه بوو ، ئه‌بو عیبده زانی که باوکی هه‌ر به‌رده‌وامه له پوو به‌پرووی بوونه‌وه‌ی ، کوشتی .

خوای پهرمه‌دگاریش له‌وکاته‌ی که ئه‌با عیبده باوکی کوشت ئه‌م ئایه‌ته پیروژه‌ی دابه‌زنده خواره‌وه : ﴿ لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ ﴾ سورة المجادلة ، آیه (۲۲) .

واته : کهسانیک ده‌ست ناکه‌ویت باوم‌په‌ین به‌خوا و به‌پۆژی دوا‌ی ، له کاتی‌که‌دا کهسانیکیان خوشبو‌ین که دژایه‌تی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌یان کرد بیست ، ئه‌گه‌ر چی ئه‌و دورمه‌مانه باو و باپیریان بن .

شیخ محمد غزالی ده‌لیت : له‌م جه‌نگه‌دا ، واته له جه‌نگی به‌در دا باوکه‌کان به کورمه‌کانیان ده‌گه‌یشتن ، برا به برا ده‌گه‌یشتن ، که بیر و باوم‌پلیکی جیا کرد بوونه‌وه ، و شمشیره‌کان له‌یه‌کی دابه‌ریبون ^۱ .

"پۆژی ئو‌خود"

له پۆژی ئو‌خود دا ئه‌با عیبده نمونه‌ی خۆ به‌ختکردن و پاله‌وانی‌تی بوو . له‌و پۆژه‌دا به ددانه‌کانی ئه‌و دوو ئه‌لقه‌ی دهره‌ینا که چوو بوونه پومه‌ته‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به کلاو زریکه‌یه‌وه به هۆی لی‌دانیکه‌وه به‌ری که‌وتبوو ، ئه‌وه بوو ددانه‌کانی پیشه‌وه‌ی (بړوک) له ریشه‌وه هه‌لکه‌نران ،

^۱ - بروهانه ك فقه السيره (۲۴۹) .

به لآم به نه مانی ئهو دوو ددانه دم و ددانی جوانتر بوو هتا و تراوه که جوانترین ددانی شکابی ئه وهی ئه بی عبیده بووه .^۱

" کهرامه تی ئه با عبیده "

له جابر وه ، ده لیت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) نار دینی بو شوینکه وتنی کاروانیکی قوره یش و ئه با عبیده ی کوری جهراحی کرده پیشه و امان و تویش به ره یه ک خورمای پی داین که غیری ئه وه هیچی بو مان ده ست نه که وت پیمان بدات ، ئه وه بوو ئه با عبیده ده نکه ده نکه خورمای پی ده داین .. وتم : ئه ی چیتان لی ده کرد ؟

وتی : ههروهک منال ده مانمژی و پاشان بریک ناومان ده کرد به سهردا ئه و پوژه هتا شهو به سمان بوو ، دواتر به ره و که ناری پروبار دهرچووین له وی قهواره یه کی گه وره دهرکه وت هی نا مان سه یر نه که ین گیانله به ریکه پی ی ئه وتریت (عزیر) .^۲

ئه بو عبیده وتی : مرداره وه بوو !! پاشان وتی : نه ، به لکو ئیمه نی رراوی پیغمبره ی خوا ین (ﷺ) و له پیناوی خوا ی په روه ر دگار دا شه پ نه که ین ، ئیمه نیستا ناچار ین ، له بهر ئه وه لی ی بخون .

جابر وتی : یهک مانگ خوار د نمان ئه و گیانداره بوو له کاتیکدا ژماره یان (۳۰۰) کهس بوو هتا گوشتمان گرت .. پاشان بریکی زوریشمان له گه ل خومان هی نا یه وه . که گه پراینه وه مه دینه چووین بو لای پیغمبره ی خوا (ﷺ) و بو مان گیرا یه وه ، ئه ویش فه رمووی : " هورزق اخرجه الله عز وجل لکم / فیل معکم من شیئ فطعونا ؟ " واته : ئه وه پوژی یه که و له لایه ن خوا ی په رور دگار ده و بو تان نی رراوه ، ئایا هیجتان پیماره وه له گوشته که ی به شی ئیمه ش بده ن ؟ ئیمه ش بو مان نار دوو پیغمبره ی خوا (ﷺ) لیی خوارد .^۳

۱ - حاکم له (المستدرک) دا زیاریه تی کردووه (۲۶۶ / ۳) .

۲ - نهجمنگی ناوی که (۱۰) متر در یژ دهبی .

۳ - صحیح ه / ابن الحجر له مع سنده که یدا (۲ / ۹۵۲ ، ۹۵۳) به ژماره (۲۷۴۲) دهرهیچانی بو کردووه . له لای بخاری و موسلم یش حدیث ، برانه (السیره النبویه) ی و . عبدالمجیدی عبدالقادر (ص ۲۶ ، ۲۷) .

" ناموژگاریه کانی "

له ئه بی لحسن ، عمرانی کوږی نمران ، دهلیت : ئه با عبيده به ناو سمریازه کاندایه
دمرؤشت و دهیغه رموو : که سانیک هه ن جلّه کانیان سپی و پاک ده که نه وه ، به لام
ثایینه که یان پیس ده که ن ! که سانیک و ا نه زانن ریز له خویان ده نیی ، که چی خویان
سووک نه که ن له بری نه وه ی ریزی لی بنی ، خراپه کونه کانتان به چاکه تازه کانتان
بسر نه وه .^۱

" زوهدی ئه با عبيده "

له هشامی کوږی عورو وه ، له باوکیه وه ، دهلیت : پی شه و ا (عمر) هات بۆ شام
له وی ئه میر و پیاوه گهره کان پیشوازی یان لی کرد ، فهرمووی : ئه ی کوا برا که م ئه با
عبيده ؟ وتیان : ئیستا دیت بۆ لات ، دهلیت : ئه بو عبيده به سواری و شتریکه وه هات و
سهلامی کرد ، پاشان به خه لکه که ی وت : به جیمان بیلن . ئه و جا (عمر) (ﷺ) له گه لیدا
چوو بۆ مالیان و له وی ته نها شمشیریک و قه لغانیک و کوچباره که ی زیاتری تیا نه بوو ،
عمر فهرمووی : بۆچی بریک که ل و په ل بۆ خو ت له ماله که تدا دانا ئیت ؟ ئه ویش
فهرمووی : ئه ی ئه میری ئیمانداران : ئه مانه به نیوه پۆمان ده گه یه نیت^۲ ، واته : ئه کری
ژیان تی پی به ریته سهر .

" رازی بوون به قهزا و فهرمانی خوا "

کاتی تاعونی (عمواس) بلاؤ بوویه وه و خه لکیکی زور پی ی شه هید بوون ، ئه با
عبيده له ئاست ئه م فهرمان و بریاره ی په ره ر دگا ریدا وه ک کیوی بلند و شاخی سهخت
پاوه ستاوه که به ه یچ شیوه یه که بهرام بهر شه پوله کانی ئه م به لایه لاوان نه بوو ، به لکو
بۆنی رازی بوون و شه هانه تی لیوه ده کدرن و له م بواره دا وانه یه کی باشی پیشکه ش

^۱ - پروانه : الحلیه (۱ / ۱۰۲) ، الاصابه (۵ / ۲۸۸) . حافظ دهلیت : سه نه ده که ی (مرسل) ه .

^۲ - پیاوانی جی ی متمانن ، به لام به بچر بچری هاتوه ز ابن المبارک له زا هید و احمد له (الزهد) ابونعیم له (الحلیه) (۱ / ۱۰۱) ریا یه تیان کردوه ، پروانه سیر (۱ / ۱۷) .

کردین به‌پازی بوون به قه‌دمری نیلاهی و پیش‌وازی‌کردن له فرمانی په‌رومردگار به ئارام‌کرتنیکی جوان . له تارقی کوپی شه‌هابه‌وه ، ده‌لّیت : عومەر (ﷺ) دهر‌بارهی تاعونه‌که نووسراویکی بۆ ئه‌با عبیده نارد نو سیبوی ، له‌پاستیدا پیویستیم به تو هیه و ناتوانم ده‌ستبهردارت بم ، خیرا وهره بۆ لام .

ئهو بوو کاتی ئه‌با عبیده نووسراوه‌کی خوینده‌وه فهرمووی : ئه‌زانم ئه‌میری ئیمانداران چی ده‌ویت ، ئه‌یه‌وی که سیک به‌یئیته‌وه که ئه‌جه‌لی نزیکه‌و نامیئیته‌وه ، پاشان ئه‌مه‌ی بۆ نووسی : " به‌پاستی له پیویستی یه‌که‌ت گه‌یشتم ، ده‌ی له‌و ویسته‌ت ئازادم که ، چونکه من به‌پاستی له‌گه‌ل سهربازانی که له موسلماندام و نامه‌وی خۆم به بی ئه‌وان دهرکه‌م و ئه‌وان له ناوتاعوندا به‌یلمه‌وه .. " ئهو بوو که (عمر) (ﷺ) نامه‌کی خوینده‌وه ، گریا ، وتیان چی بوو ؟ ئه‌با عبیده وه‌فاتی کرد ؟ فهرمووی : نه‌خیر ، به‌لام وه‌ک ئه‌وه‌یه وه‌فاتی کرد بی .^۱ ئه‌وه‌بوو ئه‌بو عبیده (په‌زای خوای لی بیت) به‌و تاعونه وه‌فاتی کرد و شه‌هید بوو ، کاتی تانه‌یه‌ک له‌سهر شانی ئه‌با عبیده دهرکه‌وت به هوی تووش بوون به تاعونه‌که‌وه ، خۆش‌حال بوو و فهرمووی : سویند به‌خوا نامه‌وی له جی ی ئه‌م تانه‌یه خه‌ز و به‌ز بوايه .^۲ (په‌زای خوای لی بیت)

۱ - حاکم له (۳ / ۲۶۳) له‌مه‌ دریزتر باسی کردوه ده‌لّیت / راوی یه‌کانی هه‌موویان جی متمانه‌ن ، بروانه سیر . (۱۹ / ۱) .

۲ - پیاوانی جی ی متمانه‌ن ، جگه له (شهر) که جی‌آوازی رای له‌سهره ، ته‌به‌رانی له (الکبیر) دا ریوايه‌تی کردوه به ژماره (۳۶۴) .

" ۸ - عبد الرحمن ی کوپی عوف (ﷺ) "

" پروهردگار!.. عبد الرحمن ی کوپی عوف به سه لسه بیلی به هشت ئاوبده (فهرموده) "

" ناسنامه ی "

عبد الرحمن کوپی عوف ی کوپی عبد عوفی کوپی عبد الحارثه . هر زوو پیش نه وهی پیغمبری خوا (ﷺ) بچینه مالی ئه رقم ، موسلمان بووه ، وه هر دوو هیجره تی حبه شهی کردووه و له هه موو جهنگه کانداناماده بوو و له پوژی ئو خود دا له گه ل پیغمبری خوا (ﷺ) ماوه ته وه و له جهنگی ته بوکدا پیغمبری خوا (ﷺ) له پشتیه وه نویژی کردووه . ههروه ها یه کیکه له وه ده ها وه له ی مژده ی به هشتیان پی دراوه و یه کیکه له وه شهش که سه ی نه هلی راویژ و یه کیکه له وه هشت که سه ی له سه ره تادا موسلمان بوون .

له ئین سیرینه وه ، ده لیت : له جاهلیه تدا عبد الرحمن ی کوپی عوف ناوی (عبد الکعبه) بوو ، پیغمبری خوا (ﷺ) ناوی نا (عبد الرحمن) .^۱

" چاکه کانی "

۱ - له ئوم سه له مه وه ، ده لیت : گویم له پیغمبری خوا (ﷺ) بوو ، به خیزانه کانی فهرموو : " إن الذين يغفون علیکم بعدی لھو الصادق البار ، اللهم اسق عبد الرحمن بس عوف من سلسیل الجنة " .^۲

واته : نه وهی پاش من به سوژ و میهره بانه بو تان که سیکه راستگو و چاکه کاره ، نه ی پروهردگار له به هشت که تدا به سه لسه بیلی به هشت عبد الرحمن ی کوپی عوف تیر ئاو بکه .

^۱ - هیثمی ده لیت : تهرانی ریوایتی کردووه ، پیاوانی پیاوانی (صحیح) ن ، الجمع (۱۴۸۳) .

^۲ - پیاوانی جی ی متسانن ک هه میسه ده لیت : احمد و تهرانی ریوایتیان کردووه ، پیاوانی جی ی متسانن . الجمع یژ ژماره (۱۴۸۹) .

۲- له عبدالرحمن ی کورې عهوف هوه : پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) هات بو لای عبدالرحمن که ئەم له نوێژدا بووه ، که پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) بینى و ویستی دوا بکه‌ویت ، پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) ئاماژه‌ی بو کرد که له جی ی خوی بمینی ئەوه بوو به نیمانمەتی عبدالرحمن پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) نوێژه‌که‌ی ئەنجام دا .^۱

۳- له بوسره‌ی کچی سه‌فوانه‌وه : پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) لیى پرسى : " من یخطب ام کلثوم بنت عقبه ؟ " کى داخوانی ئوم که‌لسومی کچی عقبه ده‌کات ؟ وتی : فلان و فلان و عبدالرحمن کورې عهوف ، فهرمووی : " انکحوا عبدالرحمن بن عوف ، فانه مس خیار المسلمین ، ومن خیارهم من کان مثله " .^۲

واته : بیده‌ن به عبدالرحمن ، چونکه به‌راستی ئەو له چاکترین پیاوانی موسلمانانه و هه‌ر که‌سی‌کیش وه‌ک ئەم بی‌ت له چاکترین پیاوانه .

" جهادی عبدالرحمنی کورې عهوف (ﷺ) "

له ئیبنو ئیسحاقه‌وه ، عبدالرحمن کورې عهوف که‌سی‌ک بوو هه‌ر دوو ددانی پیشه‌وه‌ی که‌وتبوو ، (ته‌نها ده‌ستی چه‌پی ئیشی ئەکرد) و (شهل) یش بوو ، ئەوه بوو پوژى ئوحوو بریندار کرا و ددانه‌کانی پیشه‌وه‌ی له بنه‌وه شکان و بیست برینی پیوه بوو یان زیاتر له‌وه‌ش که هه‌ندیکیان له لاقیدا بوو شهل کرد بوو .^۳

^۱ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) د / ابویعلی و بزار به دانه‌پالیکى (صحیح) رپویه‌تیا‌ن کردوده ، بره‌وانه : مجمع الزوائد به ژماره (۱۴۹۰) .

^۲ - هه‌مه‌می ده‌لیت : ته‌به‌رانی رپویه‌تی کردوده ، هه‌ریه‌که له یعقوب کورې حمید و سلیمانی کورې سالم ی تیندایه که جینگه‌ی متمنه‌ن ، باقی پیاوانی تری فهرموده‌که پیاوانی دا (الصحیح) ن‌المجمع (۱۴۸۹) .

^۳ - پیاوانی جی ی متمنه‌ن ، ته‌به‌رانی له (المجمع) رپویه‌تی کردوده به ژماره (۱۴۸۷) .

" به خشندهیی عبدالرحمن کوپی عوف (ﷺ) "

- ۱- له ئەبى هریره وه (ﷺ) ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرمووی : "خيارکم خيارکم لنسائي" واتە : باشترينتان ئەوەتانە کە بۆ خێزانەکانم باشترين بێت ، (عبدالرحمن) یش وه سیهتی له باخچهیهک بۆ کردن کە به چوار سهد ههزار دهخهملینرا .^۱
- ۲- له قهتاده وه ، دهربارهی هوی دابهزینی ئەم ئایهته : ﴿ الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ ﴾ سورة التوبة ، آیه (۷۹) . واتە : ئەو بێ باومرانه کە پلار دهگرنه ئەو ئیماندارانهی که زیاده بهخشن له خیر کردندا بهویستی خۆیان ، دهلێت : عبدالرحمن ی کوپی عوف چوار ههزار دیناری له مالهکهی بهخشی ، کۆمهلیک له دوو پرووهکان وتیان : عبدالرحمن چهند ریا بازه ،^۲ خودای پهروهر دگاریش وهلامی ئەوانهی دایه وه .

" ترس و گریانى عبدالرحمن له سهر خوشیه گانی دنیا "

- له (سهعدی کوپی ابراهیم) وه ، له باوکیه وه ، عبدالرحمن به پۆژو بوو (ﷺ) ، خواردنیکی بۆ هیتر فرمووی ک مصعبی کوپی عمیر که له من باشتربو ، کاتی کوژرا به بوردهیهک کفیان کرد که ئەگهر سهریان داپۆشیایه ، قاچی به دهر نهکهوت ئەگهر قاجیان داپۆشتایه سهری بهدەر نهکهوت ، وه فرمووی : حه مزهش که له من باشتربوو (ﷺ) کوژرا ... دواى ئەوان دنیا به پرووی ئیمه دا کرا وه ته وه ، یان وتویهتی : له دنیا هه رچی پێمان درا وه درا وه ، به جوړیک ، ده ترسین که چاکه کانمان بۆ پیشخراپی بۆ دنیا ، پاشان دهستی به گریان کرد و ئەوهنده گریا تا خواردنهکهی به جی هیشت .^۳

^۱ - حاکم دههینانی بۆ کردوه (۳ / ۳۱۱ ، ۳۱۲) ، دهلێت : صحیح به مهرجی (مسلم) زه هه بيش هه مان

پای ههیه .

^۲ - پروانه / الدار المنشور (۳ / ۲۶۲) ، ته به رانی (۱۰ / ۱۹۵) .

^۳ - صحیح / بوخاری رپوایه تی کردوه .

" پارێزگاری (عیفت) ی عبدالرحمن (ﷺ) له داوا کردندا "

عبدالرحمن (ﷺ) ده فەرموێت : کاتی هاتینه مه دینه و پیغه مبر (ﷺ) من و (سه عدی کوپی ره بیع) ی^۱ کرده برا ، سه عدی پی ی وت : من له ناو پشتیواناندا (انصار) له هه مووان ده وه مه ند ترم مال و سامانه کهم له گه لندا ئەکه م به دوو به شه وه و به روانه له خیزانه کانم کامیانت به دله بوئی ته لاق نه دم و دوا ی عیدده تو بیخوازه عبدالرحمن پی ی وت : پیویستم به وانه نیه ، به لام تو بازاریکم نیشاندە بازرگانی تیا بکریت ، وتی : بازاری قینقاع .

عبدالرحمن چوو ه ئه و بازاره وه و که شک و چه وری و ئه و جوړه شتانه ی ده هینا به رده وام بوو .. تا هیندە ی نه برد عبدالرحمن ده رکه وت و شوینه واریکی زهر د به کراسه که یه وه دیار بوو ، پیغه مبر (ﷺ) پرسى : ژنت هیناوه ؟ وتی : به لی .. فەرمووی : کی یه ؟ وتی : ئا فره تیکی نه نصاری یه ، فەرمووی : چه ندی تی چوو فەرمووی : کیشی ناوکه خورما یه ک زیڕ .. پیغه مبر (ﷺ) خوا (ﷺ) فەرمووی : " اولم و لوبشاه " ئەگەر به مه ریک یان بزنیکیش بووه خه لکی داوه تکه و میوانداریان بکه .^۲

نووسەر ده لیت : -

به م جوړه ها وه لان دنیا و ئاخیره تیشیان گریداوه و بوونه خاوه نی مالی هه ردو دنیا یان ، به راستی ئه وانه ی به ته مه لی له م دنیا یه دا ده ژین و له سه ر بی کاری و سوال کردن خو یان راهی ناوه ، ئه وانه تاوانیان به رام به ر خو یان و مال و مناله کانیشیان نه نجام داوه و خراپه به رام به ر نه ته وه و میله ته ی خو یان نه که ن .. ها وه لان ئه و یان زانیوه که هه ر که سی ژیا نی خو ی بو هه ق و چاکه ته رخا ن بکات ، ئه وه هه موو کاره کا نی په رست شه و هه ر دلۆپه ئاره قیک له پینا ویدا ئایه تیکه له جیهاد ، و له ته رازووی چاکه کا نیدا له گه ل نوێژ و زه کات دانه کا ندا بو ی ئه ژمار ئه کریت ، چونکه به راستی کار

^۱ - دواتر باسی ژیا نی نه م به ریزه ش ده که یین .

^۲ - صحیح ه ک بوخاری له بابی (البیوع) ، (۲۰۴۸) رپوا یه تی کردووه .

شەرقىي ھۆكۈمەت بۇ مەنبە ۋە ھۆكۈمەت شەرقىي ئامانچ دەكەيۋىت لە گەۋرەيى ۋە بەرزى يان
بىلەن بىرلىكى ۋە بىلەن خىدا .

۱۱ نایا عبدالرحمن (رضی اللہ عنہ) (بہ سنگہ خشیں) (حبواً) (دہ جیتہ بہہہ شتہ وہ !!)

بهر استی نووسره هاوچه ر خه کان به هوئی نه بوونی پوخته کردنیکی وردی
 پیاوایه ته کانه وه که وتوونه ته هه له و لادان که وا گومان نه بن عبدالرحمن (ﷺ) به سنگه
 خشی ده چیته وه به هه شته وه ؟! اجا نه گهر نه م سهرور و پیشه وایه بهو جوړه بچیته
 به هه شته وه ، نهی نه وانهی له خوار پله و پایه ی نه وه ون چوڼ ده چنه به هه شت ؟ ﴿بَنُو نِی
 عَلِمَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ سورة الانعام ، آیه (۱۴۳). واته : نه گهر نیوه راست ده کهن و
 به هه شته کی زانستمتان هه به ، یومان روون بکهنه وه ؟!

- مېړانځ کړدنې ته ور ريوایه تانه ی له م باره ییوه هاتوون :-

پس فریاد می‌کنم : - پیغمبرِ خَوا (ﷺ) فرموده‌ای : " یا ابنِ عوف ، آنک من

... و نه ی کورې عوف تُو لده دوله مەندانیت وه به سنگه خشى نه بى ناچيته
... و نه ی کورې عوف تُو لده دوله مەندانیت وه به سنگه خشى نه بى ناچيته

عزیز من نوروڻم : لهه عانیښه وه ، ده فرمویټ : گویم له پیغه مبهري خوا (ﷺ) بوو
 له فرمويي لا بدل اخه الاحیاء " . واته : عبدالرحمن به سهر سنگه وه نه بی
 له فرمويي دودکه (مونکړه) احمد دهره ښانی بو کردوه (۶ / ۱۱۵) و
 له فرمويي نه به ښه نه ده (منکر) پروانه : سپر (۱ / ۲۶) .

[illegible]

وفى الأسبوع بين تعاليق الأستاذين : انصار الامم المتحدة . ي شيخ محمد غزالي (١٧٢) .

۱. «تأثیر سببیت بر سببیت» (۲۰۱۱) و به صحیح دانسته، به نام زهدی: دلت: خالد

[illegible]

فأستطاعت عبدالرحمن بن عوف ، ثم جاء بعد الایاس " واته : ... پیاو به پیاوی نوممه ته که م نیشان درا هه موویان تیپه پ نه بوون ، به لام دهمبینی عبدالرحمن زور دواکه وتووه ، پاشتر دواي بی هیوا بوون ، هات ... ئیسناده که ی بی بنه مایه : زدهه بیش وا ده لی . سیر (۷۷/۱) و له ناوړاوی یه کانیدا (علی کوپی یزیدی ئهلهانی ههیه ، که نهویش لاوازه . لهو سؤراخ کردنه وه بومان پروون ده بیته وه که ئه وه ی وا گومان ده بات عبدالرحمن به سنگه خشى (زحفاً) ده چیته به هه شته وه ، چهند له هه له دایه و هه موو ریوايه ته کان که له م باره یوه هاتوون یان لاوازن یان هه لبه ستراون ، سوپاس بو خوا ...

" عبدالرحمن له سه ره مه رکدا "

پاش ژيانیکى پروناک و پر به خشنده یی که کوپی عوف (ﷺ) به تیکوژشان به مال و شمشیر که ی له پیناوی خوادا به سهری برد .. کاتی ئه وه هات که پشوو بدات . له ئیبراهیمی کوپی (عبدالرحمن) وه ، ده لیت : عبدالرحمن ی کوپی عوف به دهم نازلروه له هوش خو ی چوو ، خه لکه که ی دهوروبه ری وایانزانی گیانی دهرچووه ، بویه له لای هه لسان و ده ستیان به پیا هه لدانی کرد . نهویش به هوش خویدا هاته وه و ته کیره ی خوا ی گه وری ده کرد ، نه هلی ماله که شى ته کیره یان کرد . ئینجا فهرمووی : توژی له مه و پیش له هوش خو م چوو بوم ؟ وتیان : به لی ، فهرمووی : راستتان کرد ، له و کاته دا که له هوش خو م چووم دوو پیاو منیان په لکیش کرد که توندی و په قیم تیا به دی ئه کردن ، وتیان پیم له گه لمان وهره تا له لای (العزیز الامین) دادوهریت ئه کهین ، بردمیان تا گهیشینه لای پیاویک ، وتی : ئه مه بو کو ی ئه بهین ؟ وتیان دادوهری ئه کهیت له لای (العزیز الامین) . وتی : بگه رینه وه ، چونکه ئه مه یه کیکه له وانه ی که خوا ی گه وره ههر له و کاته وه ی له سکی دایکیاندا بوون به خته وهری و لیخشبوونی بو نووسین ... وه ئه مه جار ی تا خوا ده یه و ی له ناو مال و منداله کانیدا ده می نیته وه .. ئه وه بوو مانگیک دواي ئه وه ژیا .^۱

^۱ - ئیسناده که ی (صحیح) : حاکم دره جینانی بو کردووه (۲ / ۲۰۷) بر صیری ده لیت : اسناده که ی پاشه . په راویزی (سیر) (۱ / ۸۹) .

" حالی هاوه لآن نه و روزهی عبدالرحمن وه فاتی کرد "

۱- ئیبراهیمی کوپی سهد ، له باوکیه وه ، نه میش له باپیری وه ، ده لیت : نه و روزهی عبدالرحمن وه فاتی کرد گوئی له (علی) بووه فهرموویه تی : " به پئی ی خوتدا برؤ نهی کوپی عهوف ، به راستی به رهوشه ن و ناسوودهیی به ههشت گه یشتی و پیشگریت کرد له خه م و ناره حه تی یه کان ... " ۱

۲- سه عدی کوپی ابراهیم ، له باوکیه وه ده گپرتیه وه ، وتوویه تی : له جه نازهی (عبدالرحمن) دا سهدم دیووه له ناو پیخه فی (عبدالرحمن) دا بوو ، ده یفرموو : " واجبله " ۲

عبدالرحمن (ﷺ) له ته مه نی (۷۵) سالی دا وه فاتی کرد و پیشه وا عوسمان کوپی عه ففان (ﷺ) نویژی له سهر کرد .

۱ - اسناد ده کی (صحیح) ه / ته به رانی ده رهینانی کردووه (۲۶۳) له (الکبیر) دا .

۲ - واجبله / ناخی بو رۆشتنی نه م که له پیاره هه لکیتشا وه که وه کیتو خۆراگر بوو . ئیبنو سه عد ده رهینانی کردووه (۳ / ۱ / ۹۶) حاکمیش له (۳ / ۳۰۸) .

" ۹ - سعیدی کوپی نه بی وه قاص (ﷺ) "

" شیری ناو بیسه "

کی یه ؟

سعیدی کوپی نه بی وه قاص (مالکی کوپی نوهیب ی کوپی (عبد مناف)
 نه میر ابو نیسحاق قورهیشی مهکی یه و یهکیکه لهو ده هاوه لهی مژدهی چوونه ناو
 بههشتیان پی دراوه و یهکیکه له پیشینهکان له نیسلامدا و یهکیکه لهوانه ی (بهدر و
 حوده بییه) ی دیوه ههروه ها یهکیکه لهو شهش کهسه ی نهلی راویژ ...
 وه یه کهم کهسه له گهل پیغه مبهری خوا (ﷺ) تیری هاویشتبئی . (ابنو منده)
 دهلیت: سهد به حهقه سالی موسلمان بووه . وه له سعیدی کوپی موسهیه وه ، دهلیت:
 گویم له سهد بوو دهیفرموو: نهو پرژهی من تیایدا موسلمان بووم هیچ کهسی دیکه
 موسلمان نه بوو وه من : حهوت شهوانم بهری کرد تیایدا سی یهکی نیسلام بووم .^۲

" چاکه کانی "

۱- له جابره وه ، دهلیت : له گهل پیغه مبهری خوا (ﷺ) دا دانیشتبووین سعیدی کوپی
 نه بی وقاص بهرو لاما ن هات ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی : " هذا خالي فليرن امرؤ
 حاله " .^۳

واته : نهه خالی منه ، دهی نیوهش خالی خوتانم نیشاندن .

۲- سعیدی کوپی ابی وه قاص دهلیت : نهه نایهته دهر باره ی من هاتووهته خواره وه : ﴿ وَلَا
 تُطْرُدُ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ ... ﴾ سورة الأنعام آية (۵۲) .

^۱ - (بزار) و . تبهه رانی ریوایه تیان کردووه . پیاوانی (صحیح) ن ، جگه له (ابی خالد الوالی ، که نهه میش
 جی ی متمانهیه ، بروانه : المجمع به ژماره (۱۴۸۵۹) .

^۲ - صحیح : بوخاری له (الفضائل) دا ریوایه تی کردووه (۳۷۲۶) (۳۷۲۷) .

^۳ - صحیح / حاکم له (المسترک) (۳ / ۴۹۸) دا ریوایه تی کردووه . دهلیت (صحیح) ه زهه بی هه مان رای
 ههیه .

واته : ئەوی محمد ئەکەیت ئەوانە دەرێکەیت کە لە بەیانیان و ئیواراندا لە
پەروردگاریان دەپارێنەوه ...

دەفەرموئیت : دەرێاری شەش کەس هاتە خواوە لەناویاندا من و ئیبنو مەسعود
بووین . بێ باوەڕان و تەبویان بە پیغمبەری خوا (ﷺ) ئا ئەمانە لە خۆت نزیک
ئەکەیتەوه؟^۱

۳ - سەعدی کوپی ابی وه قاص ، دەلیت : پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی :
"انلیم استحب له ادا دعاك" یعنی سەدا .^۲ واته : ئەوی پەروردگار سەعد هەم داواوەکت لی
دەکات وه لایمی بەرەوه .

۴ - له (عبدالله ی کوپی عمری کوپی عاص) هوه ، پیغمبەری خوا (ﷺ)
فەرمووی : " اول من یدخل الباب رجل من اهل الجنة " ،^۳ واته : یەكەم کەس کە لەم
دەرگیاهە دێتە ژوورەوه پیاویکە لە ئەهلی بەهەشت ، ئەوه بوو (سەعدی کوپی ابی
وه قاص) هاته ژوورەوه .

" چەند لاپەرەیهکی رووناك له خەباتی سەعد (ﷺ) "

" له جەنگی بەدر دا "

له سەعدەوه ، دەلیت : کاتێ لەگەڵ پیغمبەری خوا (ﷺ) دا لە جەنگی بەدر دا
ئامادە بووم تا قە مندا لیک زیاترم نەبوو ، دواتر خوای گەوره هی تری پێ بەخشیم* .
وه له (ابنو مسعود) هوه ، دەلیت / سەعد پوژێ بەدر وهك پیاده و وهك ئەسپ
سواریش دەجەنگا .

^۱ - صحیح ن بوسلیم رییامی کردووه .

^۲ - صحیح / برانە (موارد الظمان الی زوائد ابن صبان) شیخی (عدوی) دەلیت : (صحیح) برانە /
روضة المبین (۲۵) .

^۳ - استاده کئی (حسن) : احمد رییامتی کردووه . الجمع به ژماره (۱۴۸۶۳) .

^۴ - زار و طبرانی کیرایانەوه . بیوانیشی یارانی (صحیح) ن . الجمع (۱۴۸۶۸) .

وہ لہ نیو دەستی پیغمبەری خوا دا (ﷺ) تیری دەھاویشت و نمووژەیسەکی جوانی پالەوانی نیشاندا و پیغمبەری خوا (ﷺ) دوعای خیری بۆ کرد .
لە عامری شوەبە یەوہ ، دەلیت : بەسەعدیان و ت : چ کاتیکی نرات بۆ کراوہ " فەرمووی : رۆژی بەدر ، کاتی لہ نیو دەستی پیغمبەری خوا (ﷺ) دا تیرم دەھاویشت ، ئەم و ت : خواہگیان پییەکانیان بەینەرە لەرزین و دلایان بتوقینە و کاریکیان پی بکە وەھا کاریکە ...
پیغمبەری خوا ش (ﷺ) فەرمووی : " اللہم السحب لسعد " ئەھی پەرۆردگار داواکە ی سەعد وەلام بەدەرەوہ ..

" لہ جەنگی ئوحد دا "

لەو شەرەدا وەک پالەوانان لہ نیو دەستی پیغمبەری خوا (ﷺ) جیھادی دکرد و بە خۆپاگری مایەوہ .
سەعد دەلیت : پیغمبەری خوا (ﷺ) بۆ هیچ کەسیک پیش من دایک و باوکی کۆنە کردووەتەوہ ... گویم لی ی بوو فەرمووی " یا سەد ارم فداک آبی و اُمسی " بیھاوینرە سەعد ، دایک و باوکم بە قوربانت بن .. وە من یەکەم موسلمان بووم کە تیرم بەرامبەر پی باوہران ھاویشتبی .^۱
وہ لہ ریاویەتیکیدا دەفەرمویتی : پیاوی لہ بی باوہران خەریک بوو موسلمانانی دەسووتاند ، پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : " ارم فداک آبی و اُمسی " لیئە دایک و باوکم بە قوربانت بن .. منیش تیریکم دەرھینا کەسەری (نووکی) نەبوو : دام لہ نیو چاوانی کابرا ، کابرا کەوت و عەرەتی بەدەرکەوت ، لہ و کاتەدا پیغمبەری خوا (ﷺ) وەھا پیکەنی کاکیلە ی دەرکەوت .^۲

^۱ - اسنادەکی (حسن) د تەبەرائی رشیواوەتی کردووە ، هیشمی دانە پالەکی بە (حسن) دانارد . الحییم بە : ژمارە (۱۴۸۵) .

^۲ - صحیح : زانیان لەسەری کۆکن ، پیشتر باسی نەوێشان کرد کە پیغمبەری خوا (ﷺ) بە (لۆزبەر) باسی ئەمەنی فەرمووە (ﷺ) .

^۳ - صحیح : مسلم لہ (الفضائل) دا (۲۴۱۲) ریاوەنی کردووە ، لہ (باب) و (مناقب) دا .

یهکی لهو فهزلهی خوا داویهتی بهم هاوه له بهرێزه ، ئهوهیه که ههردوو فریشتهی بهرێز (جبرئیل و میکائیل) ی لهسهر مهیدانی جهنگه که بینیه .

لهسه عدهوه ، دهفهرمویتی : دوو پیاوم لهلای راست و چهپی پیغه مبههری خوا دا (ﷺ) بینى له پۆژهی ئوحد دا که جل و بهرگیکی سپی یان له بهردا بوو ، به ئهو پهڕی تواناوه شهریان دهکرد ، من ئهو دوانهم پیشتر نه دیبوو ، دواتریش نه مبینهوه .

دهبینن ئهم ریوایهته له ههردوو سهحیح دا هاتوه ، بهلام لهم سهردهمانه دا دهبینن که خه لکانیک هه ئهوه به درۆ ئهخه نهوه که فریشتهکان له جهنگهکاندا بهشدار بووبن ، جا بۆ چی درۆ ئهکهن ؟! خوای گهوره له قورئاندا فهرموویهتی : ﴿ اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ اَنْ يُبَدِّلَكُمْ رُبُّكُمْ بَثَلًاۙ لِّاَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُنْزَلٍ ۝۱۲۴﴾ سورة آل عمران ، آیه (۱۲۴) .

واته : (بیریان بخهروه) ئهو کاتهی دهرت وت به بروادارهکان ئایا بهستان نیه پهروهر دگارتان کۆمهکتان بکات به سێ ههزار له فریشته دابه زینراوهکان .

مهگهر شتی وا له پرووی عهقل و لوژیکهوه مهحاله ؟! نهخیر، ئیتیر بۆ بهرژه وهندی کێ ههواو پاوبۆچوون پیش ههقیقهته جیگیرهکان له سوننهتی پیغه مبههری خوا (ﷺ) بخهین ، وه ئهم هیرشه گومانای یه بۆچی و به ناوی کێوه ئهم واتایانه دهستکاری دهکړین و تهزویر ئهکړین ، بهراستی خوا ههمیشه فهرمانی خوێ سهر دهخات ؟

" پۆژی قادسیه "

" ئهمه بهراستی پۆژیکی لهیاد نهکراوه له زیانی ئهم ئوممهته دا "

پیشهوا (عمر) (ﷺ) سهعدی کوپی ابی وهقاصی ههلبژارد بۆ کاریکی پالەوانانهی ههره گهوره له کاتی جیینشینایهتی خویدا ، که به باشتترین شیوه نهنجامی دا ، ئهوهیش ئهو بوو فارسهکان بریاریان دا که پێزهکانیان یهکبخهن بۆ (وه دهرمانی) موسلمانەکان لهو ناوچانه دا که داگیریان کرد بوو ، کاتی ئهم ههواله گهیشته به (عمر) خه لکی رایاندهکرد و خوێان بهکه نار دهگرت له پرووبهروو بوونهوهیان ، بریاریدا خوێ سهرکردایهتی بکات بۆ پرووبهروو بوونهوهیان ، بهلام هاوه لانی نامارهیان بۆ کرد ئهو

بمینیتهوه بۆ بهرپۆهبردنی کاروباری موسلمانان و ههلبژاردنی سههرکردیهکی تر که گونجاو بێ بۆ ئهم کار و ئهرکه گران و نارهحهته .

ئوه بوو پاش بیرکردنهوه و گهران بهدوای سههرکردیهکی وادا له ئاستی ئهوارهدا بێ سهعدی کوپی ابی وهقاص ههلبژێردا .^۱

ئوه بوو پییشهوا (عمر) سهعدی راسپارد و ، پی ی فهرموو : " ئهوا من تۆم کرده بهرپرس بۆ شهڕ کردن له عیراقدا ، دهی تۆش ئهم وهسیهتهم بیاریزه ، چونکه بهراستی تۆ بهرهو کاریکی زۆر نارهحهت و گران دهرۆیت که تهنها ههق تیایدا پزگاری دهبییت وه خۆت و ئهوانه ی لهگهلتدان رابینه لهسهر چاکه و خهیر و بیکه هوکاریک بۆ فهتح و پزگاری و ئهوهش بزانه که ههر کارو فهرمانیک تویشووی خۆی ههیه ، تویشووی خهیر و چاکهیش ، ئارامگری یه " ^۲

ئوه بوو سهعد بهرپۆ کهوت و له (قادسیه) دابهزی ^۳ سوپای فارسهکانیش بهسههرکردایهتی (روستم) دهرکهوتن که (۸۰) ههزار جهنگاوهر ئهبوون و ژمارهیهک فیل پیشیان کهوتبوو ...

پیش ئهوهی شهڕ دهست پی بکات ، سهعد چهند پیاویکی مهزنی نارد بۆ لای (روستم) له ناویاندا (نعمانی کوپی مقرر و موغهیره ی کوپی شعبه و عهمری کوپی معدی یکر) ، تا داوای موسلمان بون له (روستم) بکهن . روستم پی ی وتن : چی ئیوهی بهرهو ئیره هیناوه ؟ وتیان : به لیئیک که پهروهر دگاران پی داوین ، ئهویش گرتنی ولاتهکهتان و دیل کردنی ئافرهتانتان و بردنی مال و سامانتانه ، ئیمهش یهقینمان بهمه ههیه .

ئوه بوو چهند وتوو ویزیک له نیوانیاندا ئهجامدرا و چهند نامه گوپینهوه و دانیشتنیک له نیوانیاندا کرا ، یهکی لهو دانیشتانه پیک گهیشتنی (ربعی کوپی عامر (ﷺ) بوو لهگهڵ (روستم) دا که ئهمه کورته کهیهتی : -

^۱ - برهوانه : (حیاة الصالحین) ی ماموستا عبدالنعم قنذیل (۱ / ۹۴) .

^۲ - برهوانه ههمان سههرچاوه .

^۳ به (۳۰) ههزار جهنگاوهردهوه . برهوانه الدایه (۵ / ۱۰۴) .

"روستم پرسى : چى ئىوهى هیناوه ؟ فرموى : لهسر فرمانى خواى گهوره هاتووين ، تاوهكو ئهوهى خوا دهيهويت له بهندايهتى كردنى بهندهكان دهرينين بۆ بهندايهتى كردنى خواى پهرومردگار وه له تهنگى و تهسكى دنيا بۆ فراوانى ... وه له جهور و ستهمى ئاينهكان بۆ دادى ئيسلام .. لهبهر ئهوه به ئاينهكهى خوى ئيمهى ناردوه بۆ لای بهندهكانى تاوهكو بانگيان بكهين بۆ لای پهرومردگار .. لهبهر ئهوه ههر كەس بهوه پازى بوو ئيمهش لى ى پازى نهين و دهستى لى دهكيشينهوه ، ئهوهشى بهمهپازى نهبوو لهگهلى دهجنگين ههتا ههتايه تاوهكو به لينهكهى خوا ديتته جى ..

وتيان : ئهى ئهوه بهلينهى خوا چى يه ؟ فرموى : بهههشته بۆ ئهوه كهسهى لهگهڵ بى باومراند دهجنگى و دهكوژى ، وهسر كهوتنه بۆ ئهوانه مان كه دهمين ، پوستم وتى : ئهوا من گويم له قسهكانتان بوو ، ئهكرى ئهم كاره دوابخن تاوهكو بيرىكى لى بكهينهوه و چاوهپيمان بكهن ؟ فرموى : بهلى ، چهنده باشه چاومرپى بين ، پوژى ؟ دوان ؟ وتى : نا ، بهلكو تاوهكو ههلوپستى خاوهن پراويژ و سهروكهكانمان ومردهگرين . ربيع فرموى : پيغمبرى خوا (ﷺ) نهيكردوه به سوننهت بۆمان كه دوژمنانمان له سى پوژ زياتر مۆلهت بهدين له كاتى بهيهكگههشتندا ، لهبهر ئهوه بيرى لى بكهروه و پراى ئهوانيش ومگرهوى يهكى لهو سى ماويه ههلبژيره بۆ تهواو بوونى مۆلهتهكه ..

پرسى / توگهوهريانى ؟ فرموى : نهخير ، بهلام موسلمانان ههموو وهك يهك بهستهوان ، خوارترينيان بهسر بالاترينياندا قسهى دهروات . ئهوه بوو (روستم) لهگهڵ سهركردهكانى هۆزهكهيدا كۆبوويهوه و پاشا راگوژينهوه بپارياندا به جهنگ ..

(سيف) دهليت : كه سهعد نهخوشى (عرق النسا) ههبوو ئهوكاته ، وتارى دا بۆ خهلكهكه و لهو وتارهكهيدا ئهم ئايهتى خویندهوه : ﴿ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴾ سورة الأنبياء ، آيه (١٠٥) .

واته : سویند بهخوا بهراستى ئيمه له كتيبى زهبوردا دواى تهورات بپارمانداوه كه بى گومان بهنده شياو و چاكهكانم دهبنه خاوهنى زهوى .

١ - عرق النسا : جوړى نهخوشى دهمار توند بوونهوه .. دهرد و ئيشيكه له داميتى پشتهوه تاپي .

وه پیش نویژی بۆ کردن له نیومړېدا ، پاشان چوار جار (الله اکبر) ی کردوو پاش نهوهی فرمانی پی کردن به وتنی (لاحول ولا قوة الا بالله) خویان توند کرد بۆ شهر .. نهوه بوو شهر له نیوانیاندا پروی داو موسلمانان ثایه ته کانی جهادیان دهوته وه و بانگ و هلائی (الله اکبر) یان بهرز بوو بوویه وه .. هرچی سهرانی بیباوه پراښه به ههوا دا نه کهوت و نه کوژان و خوینه پیسه که یان تیکه له به خاک و خول ده بوو ، نهو هشیان که مان پشتیان هه لکردوو و هه له اتن (سهد) یش کاری جهنگه که ی هه لده سوړاند له حاله تیکدا که له سهر نوینیک به سهر سنگیدا که تېوو^۱ نهیده توانی سواری نه سپه که ی بیت به هوئی نهو دوومه لانه ی پیوه ی بوون . نهوه بوو (روستم) کوژاو فارسه کان تیگ شکان .. سوپاس و ستایش و منعت بۆ پهر و مردگار .. کوژاوانی فارسه کان گه یشته (۱۰) هه زار کهس "

" پزگار کردنی (بیت الأبيض) کۆشکی سپی "

له (جابری کوپی سمره) وه (ﷺ) فهرمووی " پیغمبره ی خوا (ﷺ) فهرمووی : " عصبة من أمي یفتحون البیت الأبيض ن بیت کسری "^۲ واته : دهسته یه که له ئومه ته که م کۆشکی سپی که مالی (کسری) یه پزگار نه که ن . وه له پیاویه تیکی تردا : " بیگومان کۆمه لیک له ئومه ته که م دهست به سهر زیړه کانی (کسری) دا ده گرن کهوا له (ابیض) دا .^۳ سه عدی کوپی ابی وه قاص (ﷺ) پاش جهنگی قادسیه دوو مانگ له قادسیه دا مایه وه دواتر نوو سراوی نارد بۆ پیشهوا (عمر) (ﷺ) کهوا پی ی را بگه یه نیت چی بکات .. (عمر) فهرمووی که بهرو (مدائن) ی پایته ختی (کسری) بهر ی کهون .. نهوه بوو سوپا سهر که تووه که ی موسلمانان بهر ی کهوتن بهرو (مدائن) و بهردهوام له سهر

^۱ - برهانه : البدایه (۵ / ۱۱۲) .

^۲ صحیح : مسلم و احمد ریوایه تیان کردوده .

^۳ - صحیح : مسلم ریوایه تی کردوده ، فهرمووده که : " لتفتحن عصابة من أمي کنزال کسری الذی فی الأبيض "

کهوتنیکهوه بهرو و سهرکهوتنیکى دیکه دهرؤشتن له (برس)هوه بؤ (بابل) و (بهر سیر) تا سوپای موسلمانان گهیشته ناراسته ی بهرامبر (مدائن) .. لهویدا سهد (ﷺ) ههولیدا پهرینهوه سوپاکه ی لهړى ی کهشتی یهوه دابین کات ، بهلام بؤی نهکرا لهبر شهوى فارسهکان ههموو کهشتی یهکانیان دهست بهسهدا گرتبوو تاوهکو موسلمانان سوودی لى وهرنگرن و پروبارهکش زور بهرین و فراوان بوو ، لیوان بوو به ئاو و له توندی شهپوله یهک له دواى یهکهکانیدا که ملی دهاویششت و بهراديهکی زور ئاوهکه ی بهرز بو بؤوه زیادى کرد بوو ... شهوه بوو شهویک له شهوان سهد (ﷺ) خهویکی دى ، له خهوهکیدا نهسپهکانى موسلمانان ئاوى به شهپؤلى دیجله ی برى و تیپهراند ..

" تیپهرینیکى بى وینه "

شهوه بوو خهونهکه ی سهد هاته دى و بریاریدا به پروبارهکهدا تیپهرن ، بویه سوپاکه ی کؤ کردهوه و وتارى بؤ دان ، پاش ستایشی پهرومردگار فهرمووى : " له راستیدا دوژمنهکهتان بهم پروباره خوى له ئیوه پاراستوو و بهبوونی شهوه له نیوانماندا به دوژمنانمان ناگهین ، له کاتیکیدا که شهگر شهوان بیانهوئ دهدهن به سمرتاندا به کهشتی یهکانیانوه .. وه ئیوه هیچ شتیکی نی یه لى ی بترسن ، چونکه شهوان ئیستا گمانى شهم پهپینهوه ی ئیمه نابهن و سهرباز و پاسهوانیان لهو دهووبهردا نیه ، لهبر شهوه من وای دهبینم که باشتروایه ئیوه دهست پیشخمرى بکهن له پروبهپروو بوونهوه ی دوژمنهکهتاندا و نیهتی لى بینن ، پیش شهوه ی دنیا ئابلوقهتان بدات ، بزائن . من بریارمداوه که شهم پروباره ی نیوانمان بپرم .. ههموو وتیان : لهسر فرمانى خواى پهرومردگار بؤ ئیمه و بؤ تۆش شهو کاره بکه . "

سهد هانى خهلهکهکه ی دا بؤ پهپینهوه و پاشان فهرمووى : " کى دهست پى دهکات و (سهرى پردهکه) یان (کهنار پروبارهکهمان) بؤ دهپاریزیت ، تاوهکو پښگرممان نهکهن له پهپینهوه ؟ "

شهوه بوو (عاصم ی کوپى عهرى تیممى) ههلبژارد لهگهله شهش کهس له شههلی (نجدات) . شهو پالهلوانانه پروبارهکهیان برى و پاشان (سهد ﷺ) به خوى و

سوپاکه یهوه له دواى ئەوان له پرووباره که پهرینه وه ، بهم کارهشی ئەهلی فارسی سهرسام کرد که هیچ حیسابیکیان بۆ نهکرد بوو .

سهعد لهو کاته دا بهناو پرووباره که دا دهرۆیشت بهرهو کهناری (اسبانیر) دهیفرموو : بَلَيْنَ : "نَسْعِيْنُ بِاللّٰهِ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ ، حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ ، وَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ " واته : پشت و کۆمه کیمان خودایه و خوامان بهسه ، و چاکترین کار پی سپیرووه ، وه هیچ گۆران و توانایه که نیه مهگهر به خواى بالاو مهزنه وه .

بهوجۆره پلانه که ی سهعد سهرکه وتوو بوو بهرادهیه که میژوو نووسانی سهرسام کردوو سهرکه وتی که سهعد خۆیشی وه ههر وه ها هاوه له که ی سهلمانی فارسی ، سهرسام کرد بوو .

سهعد دهیفرموو : " ههر خوا پشت و په نامانه و باشتیرین په ناگایه .. سویندبی بهزاتی پیروزی ... که دۆستانی خۆی سهر دهخات و ئاینه که ی بالادهست دهکات و دۆژمه که ی تی که دهشکینیت ، ئەگهر له ناو سوپاکه دا تاوانگه لی که یان سته می که نه بی بدابه سهر چاکه کاند " ^۱ .

(سهلمان) یش پی ی وت : ئیسلام تازه یه ، سویند به خوا پرووبار بۆیان سهری نهوی کردوو ، ههر وه چۆن وشکانی سهری بۆیان نهوی کرد ، به لām سویند بهو که سه ی گیانی منی به دهسته کۆمه ل ، کۆمه ل لی ی دینه دهر وه وه چۆن کۆمه ل ، کۆمه ل چوونه ناوی به بی ئەوه ی لغاوی و لاخی که له دهست بدن . ئینجا دایان به سهر ئاوه که دا به جوړی له گه ل که ناره که دا جیا نه ده که رایه وه و له که ناره که وه ئاو نه ده بینرا .

بهو جۆره له ئاوه که تیپه پریان کردوو هاتنه دهر وه ههر وه که سهلمان ده لیت : هیچ شتیکیان له دهست نه چوو وه هیچ که سیکیان له ئاوه که دا نقوم نه بوو ، جگه له پیاوی که له (بارق) به ناوی (غرقده) وه که له سهر پشتی ئەسپه زمرده که ی خلیسکا . " ئەبو عوسمان نه ری " ده لیت :

وه که له بهر چاوما بی ت وایه کاتی ئەسپه که له بهر سهر ما خۆی راته کاند و (غرقده) ی فریدایه ناو ئاوه که وه ، لهو کاته دا (قعقاع ی کورپی عهر) جلّه وی ئەسپه که ی خۆی

^۱ - ئەمه بەلگه یه له سهر ئەدی تاوان و گوناو هۆی له ناو چوون و بههه لاکه ت چوونی نه ته وه کانه .

بۆ هه‌ڵدا تا ده‌ستی پێوه بگریت ، به‌و جوژه رایکی‌شا تا تیپه‌رین له‌ پروباره‌که ، کابرای (بارق) ی که پیاویکی زۆر به‌هێز بوو ، وتی / به‌راستی خوشکه‌کان (واته ئافره‌تان) نه‌یان‌توانیوه وینه‌ی پیاویکی وه‌ک تۆیان ببی‌ ئه‌ی قه‌عقاع .^١

" سکالایه‌کی درۆ "

عمری کوپی خه‌تاب (ﷺ) سه‌عدی کرده والی (کوفه) .. پۆژان تیپه‌رین ن ئه‌هلی کوفه سکالای سه‌عدیان له‌لای (عمر) کرد ، وتیان : که به‌ باشی نوێژ ناکات !! سه‌عد فهرمووی : هه‌رچی ده‌رباره‌ی من ئه‌وا هاوشیوه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نوێژم بۆ دابه‌ستوون له‌ نوێژی شیواندا و هیچم لی‌ که‌م نه‌کردوه .. دوو پکاتی یه‌که‌م به‌کاملی ده‌خوینم (یان ده‌نگم به‌رز ده‌که‌مه‌وه) و دوو پکاتی دووهم سوهره‌تیک که‌م ده‌که‌مه‌وه (جگه له‌ فاتحه) ، (یاخود ده‌نگم نزم ده‌که‌مه‌وه) . (عمر) (ﷺ) فهرمووی : نا ئه‌مه گومانی بۆ دروستکردویت ئه‌ی ئه‌با ئیسحاق .. و دواتر چه‌ند پیاویکی نارد بۆ کوفه تا ده‌رباره‌ی سه‌عد پرسیار بکه‌ن . ئه‌وه بوو ئه‌چوونه هه‌ر مزگه‌وتی هه‌موو باسی چاکه‌ی سه‌عدیان ئه‌کرد ته‌نها مزگه‌وتی نه‌بی‌ که‌ هی (به‌نی عبش) بوو پیاویک (ابو سعده) (یان پی‌ ده‌وت ، وتی : مادام سویندتان داین به‌خوا ، ئه‌وا من راستیتان پی‌ ده‌لیم : سه‌عد له‌ (پرس) و کی‌شه‌کاندا دادپه‌روه‌ر نه‌بوو وه به‌ یه‌کسانی مالاتی دابه‌ش نه‌ ئه‌کرد و له‌ گه‌ل (سریه) کانیشدا به‌ری‌ نه‌ئه‌که‌وت (یان سریه‌ی نه‌ده‌نارد بۆ هیچ لایه‌ک).

سه‌عد فهرمووی : " ئه‌ی په‌روه‌ردگار داوات لی‌ ئه‌که‌م ئه‌گه‌ر ئه‌و پیاوه درۆ ده‌کات ، چاوه‌کانی کوێر که و ته‌مه‌نی درێژکه و تووشی فیتنه‌کانی بکه " .

عبدالملك ده‌لیت : من دواتر کابرام ده‌بینی له‌ ئافره‌تان ئه‌ها‌ته پیش و پی‌ ی پی‌ ئه‌گرتن .. ئه‌گه‌ر لی‌ت بپرسیایه‌ چۆنی ؟ ئه‌یوت .. پیریکی سه‌ودا سه‌ر ، دواکه‌ی سه‌عدم لی‌ گیرا بووه .^٢

^١ - تاریخ الطبری و صلاح الامه (٣ / ٥٣٤ - ٥٣٦) .

^٢ - صحیحه : بوخاری ریوایه‌تی کردوه فهرموده‌ی (٧٥٥) له‌ بابی (الاذان) دا ، وه (مسلم) یش به‌ ژماره (٤٥٣) له‌ (بابا الصلاة) دا و غه‌یری ئه‌وانیش ریوایه‌تیان کردوه .

له پیاوایه تیکی تر دا هاتوو: نهو پیاوه نه مرد هتا کوپر بوو دهستی به دیواره کانهوه دهگرت و ودها ههژار کهوت که سوآلی دهکرد ههروهه کهوته ناو فیتنه ی (المختار) و تیایدا کوژرا .^۱

"خوبه که نار گرتنی سهعد له فیتنه که"

کاتی ناژاوکه (فیتنه که) سهری هه لدا و بلاو بوویهوه ، کومه لیک خو یان لی به که نار گرت له وانه : سهعد که دهیفرموو : " من شهپ ناکه م تاوه کو شمشیریکم بو نه هیئن دوچار و زمانیکی هه بی وپی م بلی : نه مه باوهرداره و نه وه بی باوهره " .^۲

وه عومهری کوپر سهعد ، له باوکیهوه دهگیرنهوه که عامری کوپر هاتوووه بۆلای ، سهعد فهرمووی : کوپر ، نه تهوی سهریک بم له ناو نهو فیتنه یه دا ؟ نا به خوا ، مه گهر شمشیریکم بو بینن که له موسلمانیکم پی دا خوی لی دورخاتهوه و له بی باوهریکم پی دا بیکوژی ، چونکه گویم له پیغمبره ی خوا (ﷺ) بوو ، فهرمووی : " ان الله يحب الغنی الخفی التقی " .^۳

واته : خوی پهرمه رگدا بی نیازی په نهانی له خواترسی خو شدهوی .
زه هه بی ده لیت :

سهعد خوی به که نار گرت له ناژاوکه و نه له (الجمل) و نه له (صفین) و نه له (التحکیم) ناماده نه بوو ، که به راستی سهعد که سیکی شیاو بوو بو پیشه وایه تی و زور پله و پایه ی بهر نه بوو .^۴

وه له کاتی سهرده مرگدا ده فهرمووی : " بی گومان پهروه دگارم سزام نادات " :-
له (مصعب) ی کوپر (سهعد) هوه ، ده لیت : " سهری باوکم له کو شمه دا بوو کاتی دوا

^۱ - (موختاری ثقی) دروژن که ئیدیعی خویه تی نه کرد . پروانه : تاریخ الاسلام (۲ / ۳۶۹ - ۳۷۷) .

^۲ - پیاوانی جی می متمانن : ته بهرانی ریوایه تی کردوه ، هه یه می ده لیت ، پیاوانی پیاوانی (الصحیح) ن ، الجمع (۷ / ۲۹۹) .

^۳ - اسناد ده کی (حسن) ه ، احمد (۱ / ۱۷۷) ، الحلیه (۱ / ۹۴) ، نه رنه ثوط ده لیت ، (حسن) ه ، سیر (۱ / ۱۱۹) .

^۴ - پروانه : سیر اعلام انبلاء (۱ / ۱۲۲) .

هه ناسه کانی ژییانی دهدا ، گریام ، سهری بهرن کردوه و فهرمووی : کوپم ، بوچی دهگرییهیت ؟ وتم : بو ئهم حاله‌ی که تۆی تیا به دهگریم .. فهرمووی : مه‌گری ، چونکه بهراستی خوا همرگیز ئه‌شکه‌نجه‌م نادات و من له ئه‌هلی به‌هه‌شتم " ^۱ . پی‌شه‌وا (ذهبی) ده‌لیت : وتم : راست ئه‌کات به‌خودا ، خو‌شی له‌خوی .. ^۲

" به بهرگی جیهاده‌وه کفن ده‌کری "

سعد (ﷺ) پی‌ش وه‌فاتی و له‌کاتی‌کدا خوی ئاماده ئه‌کات بو لیقای په‌روهردگاری هه‌ق ، ئه‌وه له‌بیر ناکات وانه‌یه‌کمان پی‌شکه‌ش بکات .. ئه‌بی به‌چ جو‌ری به لیقای خوای بالاده‌ست شاد بی ؟ هیچ با‌شتر نابینیت‌وه له‌به‌رگی جیهاد .. که نیشانه‌ی شه‌رف و ناو‌نیشانی پیاوه‌تی یه ... خو‌زگه قه‌ومه‌که‌م ئه‌مه‌یان ئه‌زانی .

له (الزه‌ری) وه ، ده‌لیت : کاتی سه‌عد که‌وته سه‌ره‌مه‌رگ داوای جبه‌یه‌کی خوری کردوه فهرمووی : به‌مه کفنم بکه‌ن ، چونکه پو‌ژی به‌در به‌م به‌رگه‌وه پو‌به‌پووی بی باوه‌رن بوومه‌وه و هه‌ر بو ئهم پو‌ژم هه‌لگرتوه " ^۳ ئه‌ی ئومه‌ته‌ی ئیسلام گویت لی بیٚت ...

سه‌عد (ﷺ) له‌زه‌مانی مو‌عاوه‌یه‌دا پاش چه‌جی یه‌که‌می وه‌فاتی کرد له‌ته‌مه‌نی (۸۳) سالیدا و (مروان) نو‌یژی له‌سه‌ر کردو له (بقیع) به‌خاکیان سپارد .. (په‌زای خوای لی بیٚت) .

^۱ - بره‌انه : طبقات ابن سعد (۳ / ۱ / ۱۰۴) .

^۲ - بره‌انه سیر اعلام النبلاء (۱ / ۱۲۲) .

^۳ - ته‌به‌رائی له (الکبیر) دا رپوايه‌تی کردوه ، هه‌یه‌یه‌میش له (الجمع ۳ / ۲۵) دا باسی کردوه و ده‌لیت : پیاوانی جی متمانه‌ن ، به‌لام زه‌ه‌ری به‌سه‌عد نه‌گه‌شتوه .

" ۱۰ - سه عیدی کوپای زهید (ﷺ) "

" (... و سعید بن زید فی الجنة) فرموده ی صحیح "

کیّ یه ؟

سه عیدی کوپای زهیدی کوپای عه مری کوپای عه بدعوزای قوره یشی عه دوی یه ..
 هر پیش نه وهی پیغه مبرای خوا (ﷺ) بچیته مالی (ارقم) موسلمان بوو و و له هه موو
 جهنگ و بونه کانتدا له گهل پیغه مبرای خوا دا (ﷺ) به شداری کردوه جگه له (بهدر) .
 له (عروه) وه ، ده لیت : ^۱

" سعیدی کوری زهیدی کوپای عه مری کوپای نفیل پاش گهرانه وهی پیغه مبرای
 خوا (ﷺ) له بهدر ، له شامه وه هات بۆ لای پیغه مبرای خوا (ﷺ) دهستی به ناخاوتن
 کرد له گهلیدا ، پیغه مبرای خوا (ﷺ) له و غه نیمه ته ی گرتبویان به شه که ی پیدا ، سعید
 فرمووی / نه مه پاداشته که مه ، نه ی پیغه مبرای خوا (ﷺ) نه وهک و بزائن مافی خوّم
 نی یه ؟ فرمووی / نه وه پاداشته که ته .

ههروه ها نابلوکه و فه تحی (دیمه شق) ی بینیه ، و نه بو عبیده ی کوپای جهرّاح
 کردویه تی به والی به سهر دیمه شقه وه ^۲

وه یه کیکه له وه ده هاوه له ی مژده ی به هه شتیان پی دراوه . له (سه عیدی کوپای
 زهیدی کوپای عه مری کوپای نفیل) وه ، نه فرمووی پیغه مبرای خوا (ﷺ) ده که سی
 ژمارد و فرمووی :

" ابوبکر فی الجنة ، و عمر فی الجنة ، و عثمان فی الجنة ، و علی فی الجنة ، و طلحة فی الجنة ،
 زبیر فی الجنة ، سعد فی الجنة ، و عبدالرحمن فی الجنة "

فرمووی : " ابوبکر له به هه شتدایه ، و عمر له به هه شتدایه ، و عثمان له
 به هه شتدایه ، و علی له به هه شتدایه ، و ته له له به هه شتدایه ، زبیر له به هه شتدایه ،

^۱ - دانه پالنه کی (حسن) : ته به رانی ریوایه تی کردوه . برواته : الجمع به ژماره (۱۴۸۷۶) .

^۲ - الاصابه (۴ / ۱۸۸) ، (الاستعیاب) ی ابن عبدالبر (۴ / ۱۸۸) .

سعد له بهه شتدایه ، و عبدالرحمن له بهه شتدایه " پی و ترا : نویه میان کی بوو ؟
فهرمووی : من بووم .^۱

همروه ها له (عبدالرحمن ی کوړی عوف) هوه ، پیغه مبهری خوا (ﷺ)
فهرموویه تی : " ابوبکر فی الجنة ، و عمر فی الجنة ، و عثمان فی الجنة ، و علی فی الجنة ، و طلحة فی
الجنة ، زبیر فی الجنة ، سعد بن ابی وقاص فی الجنة ، و عبدالرحمن فی الجنة ، سعید بن زید فی الجنة ، و ابو
عبیده بن الجراح فی الجنة " ^۲

فهرمووی : " ابوبکر له بهه شتدایه ، و عمر له بهه شتدایه ، و عثمان له
بهه شتدایه ، و علی له بهه شتدایه ، و تهله له بهه شتدایه ، زبیر له بهه شتدایه ،
سعد له بهه شتدایه ، و عبدالرحمن له بهه شتدایه ، سعید بن زید له بهه شتدایه ، و ابو
عبیده بن الجراح له بهه شتدایه "

زهیدی کوړی عمری کوړی نفیل (باوکی سعید) له وانه بوو له پهرستنې بته کان
پشتی هله کرد و بهدوای پهرستنې خوای تاك و تهنیادا هه لآت ، پیښ پیغه مبهرایه تی
(محمد) ی نازیزمان (ﷺ) ، زهوی شام گهړا بهدوای ثاینې هه قدا و له وی جولکه و
گا وره کانی بینې ، به لآم رقی له ثاینه که بیان بووه و وتی : نهی خوای پهره دگار ئهوا من
له سهر ثاینې (ثیراهیم) م (سهلامی خوای له سهر بیت) ، به لآم زهید له ثاینې (ابراهیم)
(سهلامی خوای له سهر بیت) به گویره ی پیویست شارهزا نه بوو که سیکیښ نه دیه وه
رینمونی بکات بولای ئه و ثاینه ، وه ئه م (زید) ه له ئه هلی پرگار بوانه ، وهک پیغه مبهری
خوا (ﷺ) شایه تی بولایه که " یعت امة واحدة " ^۳
واته : به تهنها وهک ئوممه تیك زیندوو ده کریتته وه .

^۱ - صحیح : صحیحی سوننه ته کانی ابن ماجه (۱۱۰) .

^۲ - صحیح : صحیح ی سوننه ته کانی ترمزی (۲۹۴۶) ، المشکان (۶۱۱۰ ، ۶۱۱۱) ، تخرج الطاویه (۷۲۸) .

^۳ - دانه پاکه کانی (حسن) د / بهم دهربرینه (یأتی امة واحدة) تبه رانی و غمیری نه ویش ریوایه تیان کردووه .
المجمع (۹ / ۴۱۷) .

هه‌روه‌ها زه‌ید کوپه مامی پیشه‌وا (عمری کوپی خه‌تاب)^۱ ، ئه‌م پیاوه پیغه‌مبه‌ری خوای (ﷺ) بینیه ، به‌لام ئه‌وه‌نده نه‌ژیاوه تاوه‌کو به‌رنامه‌ی ئیسلام ببینیت.^۲

له خاتوو ئه‌سمای کچی ئه‌بویه‌کره‌وه (په‌زای خوایان لی بیّت) ، فه‌رمووی (زه‌یدی کوپی عمری کوپی نفیل) م بینی پاوه‌ستا بوو پشتی نوساند بوو به‌که‌عه‌وه و ده‌یوت : ئه‌ی هۆزی قوره‌یش ، سویند به‌خوا له خۆم زیاتر که‌س له ئیوه نابینم له‌سه‌ر ناینی ئیبراهیم بی ، هه‌روه‌ها ریگری ئه‌کرد له زینده به‌چال کردنی ئه‌و گیرۆ‌لانه‌ی باوکیان ده‌یانویست زینده به‌چالیان که‌ن ، و به‌باوه‌که‌ه‌ی ده‌وت : مه‌یکوژه ، من بژیوی و خه‌رجی ئه‌وت له کۆل ئه‌که‌مه‌وه ، و ئه‌یبرده لای خۆی تا که‌میگ پی ده‌گه‌یشته ئه‌وسا به‌ باوکی که‌که‌ی ده‌ووت : ئه‌گه‌ر ئه‌ته‌وی که‌که‌ت ئه‌ده‌مه‌وه ، ئه‌گه‌ر ناشته‌وی ئه‌وا هه‌ر خۆم بژیوی ئه‌ده‌م .^۳

هه‌روه‌ک قوره‌یشی به‌وه‌عه‌یدار ئه‌کرد که له‌کاتی سه‌ر به‌رینی ئازهلدا ناوی خوای تاک وته‌نها یان نه‌ه‌برد ، ئه‌یوت : " مه‌رو مالآت خوا دروستی کردوون و له ئاسمانه‌وه دایه‌به‌زاندوه و له‌زه‌ویش خۆراکی بۆ وه‌به‌ره‌یناوه ، که‌چی دوا‌یی ئیوه له‌کاتی سه‌ر به‌ریندا له جیاتی ئه‌وه‌ی ناوی خوای له‌سه‌ر بینن ، ناوی غه‌یری خوای له‌سه‌ر ده‌هینن . (بوخاری ریوا‌یه‌تی کردوه)

هه‌رچی سه‌عه‌یدی کوپی‌ه‌تی ئه‌وا به‌ هۆی ئیسلام بوونی‌ه‌وه به‌شی خۆی ئه‌شکه‌نجه و ئازاری چه‌شتوه .

له قه‌یسی کوپی حازمه‌وه ، ده‌لیت : سه‌عه‌یدی کوپی زه‌ید فه‌رمووی : " ده‌بینی ، عمری کوپی خه‌تاب پیش ئه‌وه‌ی موسلمان بی له‌سه‌ر ئیسلامه‌تیم

^۱ - سه‌عه‌یدی کوپی زید ، (فاتمه)ی خوشکی پیشه‌وا عمری کوپی خه‌تابی هیناره ، چیرۆکیکی به‌ناویانگیان هه‌یه له موسلمان کردنی (عمر) دا .

^۲ - به‌روانه / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۱۲۶ ، ۱۲۷) .

^۳ - صحیح : بوخاری به‌هه‌له‌به‌سترای له (المناقب) (۳۸۲۸) دا ریوا‌یه‌تی کردوه ، (حاکم)یش به (صحیح) دایناوه (۳ / ۴۰۴) زه‌هه‌بیش له‌سه‌رمان رایه .

ئیبه ستمهوه ، به لām دواتر دهستی بالای له سهر خستنی ئیسلامدا هه بوو (ﷺ) .^۱

" چەند لاپەرەیه کی رووناک له جیهادی (ﷺ) "

سه عیدی کوپی زهید به باشتین شیوه تاقیکراوه تهوه له پیناوی پهره دگاریدا به ئهوپهری لیبوردیهی و خوا ویستی یهوه خهباتی کردوه .

" خهباتی سه عید (ﷺ) روژی (أجنادین) "

لهو پۆژهدا سه رکردهی ئه سپسوارهکان بوو ، له به هیژ ترینیان بوو ، ههر ئه ویش بوو که پیشنیاری کرد بو خالدى کوپی ولید به دهستی کردنی شهر له پۆژی (اجنادین) دا ، کاتی پۆمهکان موسلمانانیاں کرده ئامانجی تیرهکانیان ، ئه وه بوو سه عید هاواری کرده خالد و فهرمووی : " له سهر چی بیینه ئامانج بو ئه و خوانه ناسانه ، و ئه وهنده تیریاں بو هاویشتین تاوه کو ئه سپه کانهمان وایان لی هات ریگریمان بکه ن له وهی بجینه سهر پشتیان " .

ئینجا (خالد) به رهو لای موسلمانان هات و فهرمووی : " به ناوی خوا ، خۆتان تونده که نه وه ، په حمه تی خواتان لی بیّت " . به و جوژه خالد و موسلمانانیش له گه لیاندا چه که کانیان به پرووی پۆمهکاندا به رز کرده وه و ئارامیان له سهر دوو جار هیرشی پۆمهکان گرت ، جاریک له لای راستیا نه وه جاریک له لای چه پیانه وه ، پاشان سوپای موسلمانان به رهو پۆم پویشت که پۆمیهکان نه یانتوانی بو کاتیکی که میش بی له بهرده میاندا ئارام بگرن و زۆر خراپ شکستیان خوارد و موسلمانان ههر چۆن بیانویستایه لییان ئه کوشتن و سه ربازکه و هه موو ئه وانه ش له سه ربازگه که یاندا بوو دهستیان به سه ردا گرت .

^۱ - صحیح / بوخاری رپوايه تی کردوه (۳۸۶۲) له (باب ی) من اختار الضرب و القتل و الهوان علی الکفر .

" خه باتی سه عید (ﷺ) رۆژی (یرموک) "

(حبیب ی کوپی سلمه) ده لیت : رۆژی یرموک زۆر پیویستیان به سه عید بوو ، خوا پاداشتی بداته وه ، به راستی ئهو پۆژه ههروهك شیر بوو ، کاتی له پۆمهکانی روانی وهك ئهوهی بترسی ، له سهه ئهژنۆ چۆکی دادا تا ئهوهندهی پۆمهکان لی ی نزیک بوونه وه یه کسه به پویاندا ههروهك شیر بلند بوویه وه و به حهربه که دای له یه کهمین پیاویان و کوشتی و سویند به خوا بهردهوام له سهه پێ شه پێ ئه کرد وینهی که له پیاوه چاو نه ترسه کان ، وهك ئه سپ سواران هه له مه تی ده برد ، له راستیدا سۆزی خه لکی بۆ لای خۆی راکیشا بوو .^۱

" دوعایهك و وه لأمێك له بهروهردگاره وه "

له (هشامی کوپی عروه) وه ، ئه میش له باوکیه وه ، ده گێریته وه که (لروای کچی اویس) ئیدعای ئه وهی کرد که سه عیدی کوپی زهید شتیکی له زهوی یه که ی داگیر کردوه ، بۆ ئه مهش لای (مروان) سکالای سه عیدی کرد .. سه عیدیش (ﷺ) فهرموی : من که سیك نیم که له زهوی ئه وه بهرم پاش ئه وهی گویم له پیغه مبه ری خوا (ﷺ) بوو ، فهرموی : هه رکهس به ناههق و ستهم شتیك له زهوی خه لکی داگیر کات ئه وه له قیامه تدا خودا ئه یباته ناو حه وت ته به قه ی (چینی) زه ویدا . مه روان وتی : پاش ئه م فه رموده یه ئیتر داوای به لگه ی دیکه ت لی ناکه م ، سه عیدش (ﷺ) فهرموی : " ئه ی خوا به گیان ، ئه گه ر ئه و ژنه درۆ ئه کات و راست نا لیت ، ئه و چاوه کانی کویر که و هه ر له ناو زهوی یه که یدا به کوشتی بده " ئه وه بوو ژنه که چاوه کانی کویر بوون و کاتی به ناو زهوی یه که یدا دمه رۆیشته که وته ناو چالیک و مرد .^۲ بپروانه ... خویننه پێ به ریز چۆن تۆمه تی نا په سه ند و ناههق ده دریته پال شه ره فمه ندان .. له کاتی که ده ندی جار ئه و تۆمه تانه له که سه انیکه وه یه که خۆیان ئه هل و شایسته ی تاوانه که ن ، چه نده ها تاوانبار هه ن له دمه وه ی قه فه زی تاوان را ده بویرن و چه نده ها بی تاوانیش یان چاکه خوا زیش بونه ته ئامانجی تیری ته له که بازان ، به لām پاداشت و جهزا له کو تاییدا به سه پێ شگری

^۱ - تاریخ ابن عسکر (۱ / ۵۴۱) ، و صلاح الامه ی ، د . سید العفانی (۳ / ۳۵۶ ، ۳۵۷) .

^۲ - صحیح : مسلم له (المساقاة) (۱۶۱۰) ، (۱۳۹) دا ریوایه تی کردوه له (بابی / تحريم الطعم و غضب الأرض .

هەموو کارەکان بێت و سەر بڵندی بۆ بێ تاوان و سەر شوێری بۆ تاوانباران دەمێنێتەو : ﴿... وَقَدْ خَابَ مَنْ أَفْتَرَى﴾ سورة طه ، آیه ٦١ . واتە : وە بەراستی ئەوەی شتی ناپەرەوی هەلبەستوو نا ئومێد و پەنجەرۆ بوو .

ئەوەشی دلنەوایی بێ تاوانان ئەکات ئەوەیە کە دەزانن تەنانەت پێغەمبەری خواش (ﷺ) دوورنەبوو لە تانەی شەیتانەکانی مڕۆیی " ئەوەتە لە غەزای (حنین) دا کۆمەڵی خەڵک دەستیان بە بۆلە بۆل کرد و دەیانووت کە سوێند بەخوا ئەم دابەشکردنە دادپەرورانە نیە و لە پێناوی خوادا نیە !!^١

سەعید (ﷺ) ، سالی (٥١) ی کۆچی لە (عقیق) کۆچی دوایی کرد و لە (مدینە) بە خاکیان سپارد پاش ئەوەی سەدی کوپی ئەبی وهقاص شۆردی و سەعد و ئیبنو عومەر چوونەتە ناو گۆڕەکەیی .. ئەوکاتە سەعید حەفتا و ئەوەندە سال بوو ... خواش باشتەر دەزانێ ..

یحیی کوپی سەعید ، دەلیت : نافع بۆی گێڕامەو لە ئیبنو عومەرەو کە بەسەر سەیدی کوپی زەیددا پۆژی هەینی پاش بەرز بوونەوێ هەتاو هاوار کرا (هاواری مەرگی کرا) ئەو بوو ، ئینووعومەر هات بۆ لای لە (عەقیق) و وازی لەجمعهکەیی هینا .^٢ نووسەر دەلیت : ئەمەش بەراستی کەرامەتیکی ترە ، ئەو تا لە عبدالله ی کوپی عمرەو ، دەلیت : پێغەمبەری خوا (ﷺ) فرمویەتی : " ما من مسلم يموت يوم الجمعة ليلة الجمعة ، الاواه الله فتنه القبر " .^٣ واتە : هەر موسلمانێک پۆژی هەینی یان شەوی هەینی وەفات بکات ، ئەو بێ گومان خوای پەرورەدگار لە ناپەرەتەیی گۆڕ دەپارێزێت .

^١ - بروانه : الحدود في الإسلام . د . محمود عماره (لایەرە ١٤٨) .

^٢ - صحیح / بوخاری رێبایەتی کردووە لە (المغازی) دا بە ژمارە (٣٩٩٠) هەرودەها (حاکم) یش ، وە پیاوانی جێی متمانەن . سیر (١ / ١٣٩) .

^٣ - ئەلبانی دەلیت : احمد دەرەیتانی بۆ کردووە (٦٥٨٢ - ٦٦٤٦) لەکەل (ترمزی) شدا ، شاھیدیش هەییە انس و جابری کوپی عبدالله و غەیری ئەوانیش . واتە فرمودەکە لە کشت رینگەکانیو (حسن) یان (صحیح) ه . بروانه احکام الجنائز (٣٥) .

" ۱۱ - حمزه ی کوری عبدالمطلب (ﷺ) "

" شیری خدا (جل جلاله) و شیری پیغمبره که ی (ﷺ) "

میوانی ئەم چەند لاپەرەیه مان یه کێکه لهو که له پیاوانه ی یاد کردنه و هیان دله کان دهرژینتهوه ، نهویش : -

(حمزه ی کوری عبدالمطلب کوری هاشمی کوری عبدمناف) ه ، حه مزه پیشه وای پالنه وان و شیر ی خدا و گهره ی شه هیدان ، وه مامی پیغمبره ی خوا (ﷺ) و ههروه ا برای شیریه تی . حه مزه موسلمان بوو ، به موسلمان بوونیشی بووه عیززه ت و توانا بو پیغمبره ی خوا (ﷺ) و بو موسلمانان ، نهویش له سالی شه شه می پیغمبره یه تیدا پاش نه وه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) چوو ه مالی (الارقم) .^۱

" چاکه گانی "

۱- له (جابری کوری عبدالله) وه (ﷺ) له پیغمبره ی خوا وه (ﷺ) رپوایه تی ده کات : فهرمویه تی : " سید الشهداء حمزه عبدالمطلب " ^۲ ، واته : گهره ی شه هیدان (حه مزه ی کوری عبدالمطلب) ه .

۲- وه له سعدی کوری ئەبی وه قاصه وه (ﷺ) ده فهرمو ی : " له جهنگی ئو خود دا حه مزه له نیو دهستی پیغمبره ی خوا دا (ﷺ) شه ری ده کرد و دهی فهرموو : من شیر ی خودام " ^{*} .

" سه ره تای موسلمان بوونی "

کاتی خوای پهروه رگار چاکه ی بو که سیک دهوی ، نهوا هوکاره گانی بو ئاسان ده کات . له محمد ی کوری کعبی قورتوییه وه ، ده لیت : موسلمان بوونی حه مزه (ﷺ) له جوامیری و پیاوه تی یه وه سه رچاوه ی گرت . نهو پیاویکی تیر وه شیر بوو ، وه له

^۱ - بررانه : صفة الصفوة (۱ / ۱۹۵) .

^۲ - فهرمووده ی (حسن) ه ، به هه موو ریگه کانیه وه . حاکم له (المستدرک) دا رپوایه تی کردروه . بررانه (فضائل صحابه النبی) ی (عدوی) (۲۷) .

* ئیسناده که ی (صحیح) ه : حاکم له (المستدرک) دا رپوایه تی کردروه . (فضائل الصحابه) ی عدوی (۲۷) .

حه‌رمی مه‌ککه ده‌چوو ده‌روه بو‌راو کردن و کاتی ئه‌گه‌پایه‌وه و به‌دانیشتنه‌کانی (مجالس) قوره‌شیدا تیپه‌ر ئه‌بوو له‌لای صه‌فادا ، ده‌یفه‌رموو ودها و وه‌هام هاویشته و ئه‌وه و ئه‌وهم کرد ، ئینجا ده‌چوو ماله‌که‌ی .

ئه‌وه بوو جاری له‌راو کردن ده‌هاته‌وه ، نافرته‌یکی پی‌گه‌یشته پی‌ی وت : ئه‌ی ئابا عه‌مماره‌ دهمزانی برازا‌که‌ته چی چه‌شتوو ؟ (مه‌به‌ستی پیغه‌مبه‌ری خوا‌یه) (ﷺ) به‌ده‌ستی ئه‌بی جه‌لی کو‌پی هشام ؟ له‌جنیو پیدان وده‌ست لی‌کردنه‌وه و ... کارگه‌لیکی ده‌ره‌ق ئه‌نجام داوه ... ئه‌و کاته حمزه (ﷺ) هیشتا موسلمان نه‌بوو بوو ، فه‌رمووی : که‌س به‌و حاله‌وه بینوییه‌تی ؟ وتی : ئه‌ری وه‌للأ به‌به‌رچاوی خه‌لکه‌وه ئه‌م کاره‌ی کرد .

حه‌مه‌هات .. تا گه‌یشته ئه‌و دانیشگه‌ی لای صه‌فا و مه‌روه‌دا بوو ، بینی خه‌لکانیک دانیشتوون و ئه‌بو جه‌لیان له‌ناودایه ، حه‌مه‌ده‌ستی له‌سه‌ر که‌وانه‌که‌ی دانا (خۆی به‌که‌وانه‌که‌وه پراگرت) و فه‌رمووی :

ئه‌مه‌پۆ ودها و وه‌هام هاویشته و ئه‌وه و ئه‌وهم کرد ، پاشان هه‌ردوو ده‌ستی به‌که‌وانه‌که‌یه‌وه جووت کرد و کیشای به‌نیو گو‌یچکه‌کانی ئه‌بو جه‌هل دا و فه‌رمووی : چیت له‌ده‌ست دیت دریغی مه‌که ، ئه‌وا من شایه‌تی ئه‌ده‌م که‌ ئه‌و پیغه‌مبه‌ری خوا‌یه (ﷺ) و له‌لایه‌ن خواوه‌هه‌ق و پاستی هیئاوه .

وتیان : ئه‌ی ئه‌با عه‌مماره ، ئه‌و قسه‌ی به‌خواکانمان و تووه ، هه‌تا ئه‌گه‌ر تۆش بویتایه‌ که‌له‌لامان له‌و باشتی ، به‌کاریکی ودها که‌لیت بوه‌شیته‌وه پازی نه‌ئهبوین ، وه‌ تۆ ئه‌ی ئه‌با عه‌مماره‌ پیاویکی خراپه‌کار نه‌بوویت .^۱

له‌پیاویه‌تیکی ترده‌هاتووہ :-

ئه‌بو جه‌هل له‌صه‌فا پێگه‌ی به‌پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) گرتووہ نازاری داوه ... حه‌مه‌زه‌ش (ﷺ) که‌خواه‌نی جوامی‌ری لی‌هاتووی یه‌کی زۆر بوو له‌تیرهاو‌ی‌ژی و پراوکردندا ، له‌و پۆژده‌دا تیرو که‌وانه‌که‌ی پی‌بوو .. کاتی گه‌پراوه‌ته‌وه خیزانه‌که‌ی ئه‌وه‌ی ئه‌بو جه‌هل ده‌ره‌ق به‌پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌نجامی دا‌بوو ، ئه‌م بینیبوی ، بو

^۱ - ته‌به‌رانی به‌ (مرسل) ی‌پیاویه‌تی کردووہ ، پیاوانی فه‌رموو‌ده‌که‌ پیاوانی (صحیح) ن‌الجمع به‌ ژماره

حه‌مزه‌ی گپ‌راوه‌ته‌وه ، وتویه‌تی : ئه‌ی ئه‌با عه‌مماره ، ئاگات لی نه‌بوو ئه‌بو جه‌هل چی به‌ برازا‌کته‌ کرد ! حه‌مزه‌ش توو‌ره‌ بووه و هه‌ر به‌و که‌ل و په‌لی راوه‌وه‌ پوشت‌وووه و که‌وانه‌که‌ی له‌ گه‌ردنیدا ئالاندوووه تا گه‌شتووته‌ مزگه‌وت له‌وی ئه‌با جه‌هلی له‌گه‌ل کو‌مه‌لی خه‌لکیدا له‌ دانیش‌گه‌که‌یاندا بینووه ، لی ی چووته‌ پی‌شه‌وه‌ بی ئه‌وه‌ی هیچ بل‌ی به‌ که‌وانه‌که‌ی سه‌ری ئه‌بو جه‌هلی به‌رز کرده‌وه‌ته‌وه و برینداری کردوووه .

له‌ویدا کو‌مه‌لی پیاو له‌ قوره‌یش هه‌لساون ده‌ستی حه‌مزه‌ یان گرتوووه تا ئازاری ئه‌بوجه‌هل نه‌دا .. حه‌مزه‌ش (ﷺ) فره‌موویه‌تی : ئاینی من ئاینی (محمد ﷺ) ، شایه‌تی ئه‌ده‌م که‌ ئه‌و پیغه‌مبه‌ر و نیرراوی خوایه .. وه سویند به‌ خوا له‌و ئاینه‌ش لانا‌ده‌م ، ئیوه‌ش ئه‌گه‌ راست ئه‌که‌ن (ئه‌گه‌ر نه‌توانن) پی‌گریم به‌کن .

به‌و جو‌ره‌ کاتی حه‌مزه‌ موس‌لمان بوو ، بوه‌ پالپشت و هی‌ز و توانا بو پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و بو موس‌لمانان ، وه‌ هه‌ندی له‌ کاروباره‌کانی بو جی‌گیر کردن و قوره‌یشی توشی ترس کرد . ئه‌وان ئه‌یانزانی که‌ حه‌مزه (ﷺ) پارێزگاری له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌کات .^۱

حه‌مزه (ﷺ) که‌ ئه‌م وشانه‌ی به‌ قوره‌یش ده‌وت ، هاوکات له‌گه‌ل وتنی ئه‌و وشانه‌دا په‌حمه‌تی ئیلاهی بو‌ی داده‌بزی و سنگی بو ئیسلام فراوان ده‌بی و ده‌چینه‌ ژیر ئالای هه‌ق و ده‌بینه‌ که‌سایه‌تی یه‌کی وه‌ها له‌ هه‌موو جی و سه‌رده‌می‌کدا نمونه‌ بیت بو جوامیری .

وه ئیسلام بوونی حه‌مزه (ﷺ) شوکی‌کی قورس و زله‌یه‌کی توند بوو بو قوره‌یش .. جه‌ختی له‌سه‌ر ئه‌وه‌ کرده‌وه که‌ ئه‌م ئاینه‌ تازه‌ پی‌گای بلاو بوونه‌وه‌ی گرتوووته‌ به‌ر به‌بی ئه‌وه‌ی هیچ پی‌گریک به‌توانی پی‌گای پی‌ بگری‌ت .

پاشان پوژان تی‌په‌رین و پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و موس‌لمانان کو‌چیان کرد بو مه‌دینه‌ و له‌وی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌ستی به‌دانانی بن‌چینه‌کانی ده‌وله‌تی ئیسلامی کرد و زو‌ری پی‌ نه‌چوو جه‌نگی به‌د‌ری گه‌وره‌ رووی دا که‌ حه‌مزه (ﷺ) پاله‌وانی ئه‌و جه‌نگه‌ بوو .

^۱ ته‌به‌رانی (مرسل) ی ر‌یوایه‌تی کردوووه . پیاوانی جی مت‌مانن . الجمع به‌ ژماره (۱۵۶۱) .

" چەند لاپه‌ره یه‌کی رووناکی له جیهادی حمزه (ﷺ) "

یه‌که مین لیوایه‌ک پیغه مبهړی خوا (ﷺ) پیکه‌وه‌ی نا کاتی هاته مه‌دینه ، بو حمزه بوو (ﷺ) .

" جیهادی حمزه له شه‌ری به‌در دا "

یه‌که مین هه‌لگیر سینم‌ری جه‌نگه‌که (نه‌سوه‌دی کو‌ری عبدالاسد) ی مه‌خزومی بوو که پیاویکی د‌پنده و به‌د رفتار بوو ، هاته دمه‌روه و وتی : په‌یمان نه‌ده‌م به‌ خواکانم که نه‌بی له‌و حمزه‌یان بخۆمه‌وه یاخود بیروخینم یان به‌و هۆیه‌وه بمرم .^۱ نه‌وه بوو کاتی له‌ ریزه‌کان هاته دمه‌روه ، حمزه‌ش بو‌ی هاته دمه‌روه ، که به‌یه‌ک گه‌یشتنن حمزه شمشیریک‌ی لی‌دا و قاچی له‌ پانیه‌وه له‌ت کرد نه‌ویش به‌سمر پشیدا که‌وت و خوینی قاچی به‌ره‌و هاو‌پیکانی جو‌گه‌له‌ی به‌ست ، پاشان به‌ره‌و حمزه‌که به‌ سنگه‌ خشی‌ پ‌ویش‌ت تا گه‌یشته‌ لای حمزه‌که ده‌یوسیت سوینده‌که‌ی به‌ جی‌ بینیت ، به‌لام حمزه (ﷺ) یه‌کیکی تری لی‌ داو و له‌ناو حمزه‌که‌دا کوشتی .^۲ نه‌مه یه‌که مین کوشتن بوو که ناگری شه‌ری به‌دری هه‌لگیرساند .

" مه‌یدانکاری یه‌که "

پاش نه‌مه سی‌ نه‌سپ سوار له‌ باشترین نه‌سپ سواره‌کانی قوره‌یش که‌له‌یه‌ک خیزان بوون هاتنه مه‌یدان ، نه‌وانیش (عوتبه و شهبه‌ی برای که کو‌ری په‌بیعه) بوون له‌گه‌ل (ولیدی کو‌ری عوتبه) کاتی له‌ ریزه‌کان جیا‌بوونه‌وه داوای مه‌یدانکاری یان کرد . نه‌وه‌بوو چه‌ند لایکی نه‌ نصاری هاتنه مه‌یدان که (عوف و معوزی کو‌رانی حارس) بوون که داکیان ناوی (عفره) بوو له‌گه‌ل (عبدالله ی کو‌ری پ‌واحه) ، وتیان : ئیوه کین ؟ ف‌رموویان :

کۆمه‌لینکن له‌ پشتیوانان وتیان : ئیوه هاوشان و جوامیرن ، به‌لام کارمان به‌ ئیوه نیه ، به‌لکو کو‌ره مامه‌کانمان ده‌و‌یت ، ئینجا بانگه‌ریکیان هاواری کرد : نه‌ی محمد

^۱ - موسلمانان حمزه‌زیکیان دروست کرد بوو له‌ پشت س‌پاکه‌وه تا ناوی لی‌ بخۆن .

^۲ - بر‌وانه : الر‌حیق المختوم (۱۹۶) .

هاوشانه کائنات له خزمانمان بۆ بینهر مهیدان . پیغمبره خا (ﷺ) فهرمووی :
هه‌سه‌ ئه‌ی عبیده‌ی کوری حارس و هه‌سه‌ ئه‌ی حه‌مه‌ و هه‌سه‌ ئه‌ی علی .^۱

هر سێ هاوه‌لی به‌ریز هه‌لستان و له‌ بێ باوه‌ران نزیک بوونه‌وه . پرسیان : ئیوه
کین ؟ ئه‌وانیش هه‌والیان پیدان که کین . ئینجا بێ باوه‌ران وتیان : باشه ، ئیوه
هاوشانی ئیمه‌ن . ئه‌وه‌ بوو عبیده (که له‌ هه‌مووان به‌ ته‌مه‌تر بوو) له‌گه‌ڵ عوتبه‌ی کورێ
ره‌بیعه‌ پروبه‌پوو بوویه‌وه ، حه‌مه‌ش له‌گه‌ڵ شه‌بییه‌و علی کورێ ئه‌ی تالیب (ره‌زای
خوا‌ی لی بی‌ت) له‌گه‌ڵ وه‌لید دا پروبه‌پوو بوویه‌وه .^۲

سه‌باره‌ت (حمزه و علی) ، هیچ مۆله‌تی به‌رامبه‌ره‌که‌یان نه‌دا و خیرا کوشتیان ،
به‌لام عبیده چه‌ند لی‌دانیک له‌ نیوان ئه‌و و به‌رامبه‌ره‌که‌یدا پرووی دا و هه‌ریه‌که‌یان ته‌وی
تری بریندار کرد ، پاشان علی و حمزه دایان به‌سه‌ر عوتبه‌دا و کوشتیان و هاوه‌له‌که‌یان
هه‌لگرت که قاچی بریندار کرا بوو . ئه‌و هاوه‌له‌ به‌ریزه‌ هه‌ر به‌برینداری مایه‌وه‌ تاوه‌کو
پاش چواریان پینچ پۆژ له‌ دوا‌ی شه‌پری به‌در له‌ (صفراء) گیانی سپارد ، ئه‌و کاته‌ی که
موسلمانان به‌ره‌و مه‌دینه‌ ده‌گه‌رانه‌وه .^۳

له‌و جه‌نگه‌دا (حمزه) (ﷺ) ژماره‌یه‌کی له‌ بێ باوه‌ران کوشت و به‌ په‌رێکی
نه‌عامه‌ جیا ده‌کرایه‌وه .

(عبدالرحمن کورێ عوف) ده‌فه‌رمو‌یت : ئومه‌یه‌ی کورێ خه‌له‌ف پیتی و تم : ئه‌ی
(عبدالله) ئه‌و پیاوه‌ کێ بوو که پۆژی به‌در په‌رێکی نه‌عامه‌ی له‌سه‌ر سنگیه‌وه‌ بوو ؟
و تم : ئه‌وه‌ (حمزه‌ی کورێ عبدال مطلب) ی مامی پیغمبره‌ی خوا یه (ﷺ) . وتی : ئا
ئه‌وه‌ چ کاریکی پی کردین ئه‌و پۆژه !^۴

^۱ - فهرموده‌که : " قم یاعبیده بن الحارث ، و قم یاحمزه ، و قم یا علی "

^۲ - له‌ رِیوایه‌تیکه‌ی دیکه‌دا هاتوه‌ ل ابی داووده‌ : که عبیده له‌گه‌ڵ وه‌لید و علی له‌گه‌ڵ شه‌بییه‌ حمزه له‌گه‌ڵ عوتبه‌
پروبه‌پوو بوونه‌ته‌وه . (صحیح) ی سونه‌ته‌کانی شه‌بی داوود به‌ ژماره‌ (۲۳۲۱) .

^۳ - بره‌وه‌ / الرحیق المختوم (۱۹۶) .

^۴ - هه‌میه‌می ده‌لیت : (البزار) له‌ دوو رِیگاوه‌ رِیوایه‌تی کردووه‌ له‌ یه‌کێکیان دا له‌ ماموستای (علی بن الفضل المراسبی)
بوو که نه‌مه‌دناسی و باقی پیاوانی (صحیح) ن رِیگه‌که‌ی تر (لاوازه) . بره‌وه‌ الجمع به‌ ژماره‌ (۹۹۷۶) .

" به دوو شمیش له رۆژی ئوحد دا دهجنگیت "

له (عمیری کوری اسحاقهوه) ، دهفرموی / حمزه ی کوری عبدالمطلب رۆژی ئوحد له نیو دهستی پیغمبری خوا دا (ﷺ) به دوو شمیش شهر ی نه کرد و ئه یفرموو : من شیر ی خدا و شیر ی پیغمبره کهیم (ﷺ) .^۱

" وینه یه کی زیندووی مهیدانی جهنگه که "

گهرمه ی شهره و حه مزه به شمیشره که ی گهردی بی باوه پان ده دوریته وه (یحصد) چۆن دورانه وه یه ک ، (وحشی) ش که بو ته نها کاریک هاتبووه ناو ئه م مهیدانی شهره وه ، ئه ویش کوشتنی حمزه یه ، ئه گهر توانی بیکوژی ئه وه (جیری کوری مطعم) له کو یله یه تی ئازادی نه کات .

" وه وحشی له پشت داریکه وه وه ستاوه قه مه که ی (حه ربه که ی) به دهسته وه یه و چاودیری جو له کانی (حمزه) ده کات و دهنگی جیری کوری مطعم له خه یالیدا دهنه نگیته وه که ده لیت : ئه گهر حمزه ی مامی محمدت له تۆله ی مام کوشته وه ،^۲ ئه وه تو ئازادیت ته نها لیدانی که له سه ر سنگی حه مزه و پاشان ئازاد ئه بی... بو یه بهرده وام شوین حه مزه ده که وت به چاوه کانی و حه مزه ش (ﷺ) بهرده وام به شمیشره که ی بی باوه پانی ته فروتونا ئه کرد ، ههروه ک شیریک که له به کانی تیژ کرد بیته وه دهیدا به سه ریاندا و به یه ک لیدان له جووله ی ئه خست و ئه یفرموو : " من شیر ی خدا و شیر ی پیغمبره کهیم " .

حه مزه یه کیکی دا له پیاویک و سه ری له لاشه ی جیا کرده وه ، له وکاته دا (وحشی) که بهرده وام له چاودیریدا بوو خو ی گرد کرده وه ، حه مزه که (۳۰) دانه پیاوی ته نها له قوره یش کوشتبوو ، خو ئه گهر ئاوپی به لای داره که وه بدایه ته وه و ئه وه ی به خه یالدا

۱ - حاکم دهرهینانی کردوه (۳ / ۱۹۶) ده لیت : (صحیح) ه زه به یش هه مان رای هه یه هه شتمی ده لیت / ته به رانی ریا به تی کرده وه به کو یزی و ته ی نه و پیاوانی نه رموده پیاوانی (الصحیح) ن . الجمع به ژماره (۱۵۴۶۳) .

۲ - حمزه (ﷺ) رۆژی به در مامی ئه می کوشتبوو .

بهاتایه که (وحشی) خوئی بۆ مه لاس داوه ، ئهوا وهك هه وره گر مه دهیدا به سه ری دا و دهیكوشت پێش ئه وهی ئازادی بیهیئت.

بۆیه خیرا (وحشی) هه ر به که ی به ئا راسته ی هه مزه راست کردوه وه و پێش ئه وهی هه لیدا ، هه مزه پروی له (سباع ی کوپی عبدالعزیز) کردوو ، پی ی فرموو: وه ره پێشه وه ، ئه ی کوپی خه ته نه کاره که .

ئه وه بوو (ام انمار) ی دایکی که خه زمه تکاری (شریق ی باوکی اخنس) بوو ئافره تیك بوو خه ته نه ی ئافره تانی ده کرد له مه که که . (سباع) ی کوپیشی که سیکی دوژمنی خوا و پیغه مبه ره که ی بوو .. یه کی بوو له وانه ی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) به درۆ ده زانی بۆیه هه مزه (ﷺ) خوئی بۆ توند کرده وه و شمشیریکی به سه ردا به رز کرده وه و لی ی دا . هه رچی (سباع) ی شه هینه ی چاو تروکانیک که وته سه ر زه ی و دوا یین هه ناسه کانی ژیا نی هه لمژی .

به مه دهروونی (وحشی) چوه یه که ، چونکه ئه مه سی و یه که مین کوژرای دهستی هه مزه بوو ، بۆیه ترس دلی وه وحشی داگیر کرد له وهی شه ره که به دۆران و شکستی قوره ییش کو تای ی بیئت بی ئه وهی ئه م توانی بییتی (حمزه) بکوژی و به و جوژه ش هه تا هه تایه به کو یله یه تی بمی نی ته وه ، بۆیه ئه مجاره به ئه و په ری وردی و عه زیمه ته وه خوئی بۆ مه لاس داو سه رنجی هاتن و چوونه کانی ده دا له نیوان لاشه ی بی باوه راندا ، به لکو له فرسه تی که دا بتوانی بیکوژی و ئازاد بی .

وه خالد کوپی وه لید و عه کر مه ی کوپی ئه بو جه هل^۱ و چه ند ئه سپ سواریك له قوره ییش دایانه وه به سه ر مو سلما ناندا ، ده بینن تیری ئه و تیر ئه نازانه ی که پشتیان به کیوی ئو حوده وه دا بوو به ئاسماندا بلاو بووه وه به ئا راسته ی چاو و گه ردن و سنگی ئه سپه کانیان ، بۆیه ئه سپ سواره کان پشتیان هه لکرد و له ناو دۆله که دا بلاو بوونه وه تا له وی ببه نه وه به ئامانجی شمشیره کانی هه مزه و علی و زبیر و ئه بی دجانه و که له پیاوانی مو سلما نان ...

^۱ - نه ر کاته خالد و عکر مه (ره زای خوا یان لی بیئت) هیشتا مو سلما ن نه بوون .

هاوار له سهر كيوى نوحود بهرز بوويه و موسلمانان هاواريان نه كړد :
(اُمت ، اُمت) ^۱ و مژده ي سهر كهوتنى خوايى يان دده ، بى باوهرانېش هاواريان نه كړده
لات و غوزا .

له و لايشه وه نافرمانى قوره يش پيروشى ده خسته وه د ورونى پياوه كانيان به دده
ليدان ، چه مزه ش هاته پيشه وه و شميشره كى به ده ستو له نيو ده ستى پيغه مېهرى
خوا (ﷺ) دا شه پى ده كړدو ده يغه رموو : " من شيرى خودام "

له و كاته دا قاجى له زهوى هه لكه وت و به سهر پشتيدا كه وت و زړيكه ي (درع)
به رى له سهر سكي لاچوو .. هر چى (وحشى) يه هم هه لى قوسته وه كه له سهره تاي
شه ركه وه چاوه رى ي بوو ، بويه هر بكه ي خسته جووله و ناراسته ي (حمزه) و بوى
هه لدا .. هر بكه به موسلدانى دا پوشت و له نيو لاقه كانيدا هاته وه دمره وه .

له ويدا هاوارپكى بى دهنك له چه مزه وه ده بينرا .. و چاوى گيړا ، بينى (وحشى)
له پشت داريكه وه يه ، هه ولى دا هه لسيت و بهرو (وحشى) پروات تاوه كو نه و كويله
هه به شى يه بكوريت كه به ناپاكى لييدا ^۲ ، به لام نه يتوانى به رده وام بيت و كهوته سهر
زهوى ...

سهرى بهرز كړده وه تا پروانى .. بينى كيوى نوحود به سهر ناسمانه وه
ده سوپريته وه و شارى مه دينه ي دووره شاريش تاريخى دا يگرته وه ، هاوارى
موسلمانانېش كه وه هه وره بروسكه ده ليت (اُمت ، اُمت) خفه بوويه وه ... نه و نيت
نه يده توای به چاو بينيت ، به لام به چاوى به سهره تى يه كه م پوژى ناشكرا كړدى
موسلمان بوونى خوى ده بينى كه چووه سهر نه بو جهل و كه وانه كى له ملي نالاند ،
نه و كاته ي نه بو جهل له دانېشگه يه كى لای كه عبه دابوو كاتى بيستى نه بو جهل
خه ريكى خراپه كارى و نازاردانى برازاكه ي بووه .

هه وره ها پياوه نازاكاني قوره يشى ده بينى كه پوژى به در له ژير ليدانى شمشيره
تيزه كهيدا به لاشه يه كى سارد و سړه وه جى دهمان به و جوړه دنياى به جى هيشته له
ماليكدا كه دهنگى نهرم و شيرين به گوچكهيدا ده يچرپاند و مژده ي به هه شتيكى پى

^۱ - به ماناى نه وه ديت كه وا ده ي خوداهاته دى و فرماني جى به جى بوو .

^۲ - واته له مهيدانى شهردا پروو به پرووى نه رستا ، به لكو له پشته وه به (غدر) لييدا .

دهدا که فراوانی یهکی هیئدهی زهوی و ئاسمانه کانه .. و دل و دهر وونی ئاسووده بوو ، پوچه پاکه کهی بهرهو لای پهرومردگاری به دلنیاپی و ئاسوودهی گوزهری کرد .

نینجا (وحشی) هاته سهری .. ئیستا وحشی ئیتر ترسی لی نی یه .. بویه حهریه کهی دهرهینایه وه و سهر باز که گه گه رایه وه ، چونکه ئه و تهنها کاره ی به ئه و سپردرا بوو نه نجامی دا .^۱

دواتر (وحشی) موسلمان بوو ، بووه موسلمانیکی باش و هاته لای پیغمبره ی خوا (ﷺ) ، لیله دا بواریک ده کهینه وه تا بزاین ئه و وتوویره ی که له م چاوپیکه وتنه پرویدا چی بوو ؟

(وحشی) ده لیت : هاتم بو مه دینه بولای پیغمبره ی خوا (ﷺ) پرسى : وحشیت ؟ وتم : به لی . فهرمووی : " إجلس ، فحدثنی کیف قتلت حمزة " ، فهرمووی : دانیشه ، بوم باسکه ، چون همزه ت کوشت ؟ منیش بوم باس کرد ، فهرمووی : " وینک ! غیب عنی وجهک ، فلا أرینک " فهرمووی : " ئیتر به سه ، پووم لی وهرگیره و ئیتر با نه بینم " ئه وه بو ئیتر من خووم له پیغمبره ی خوا (ﷺ) به که نار نه گرت هه تا وه فاتی کرد .

کاتیکیش که موسلمانان چوون بو (مسلیمه ی دروژن) منیش له گه لیاندا چووم و ئه و حهرایه م هه لگرت که (حمزه) م پی کوشت ، کاتی خه له که به یه گه شتن ، سهیری (مسلیمه) م کرد که شمشیری به دهسته وه بو ، سویند به خوا نه مده ناسی ، به لام بینم پیاویک له پشتیانان له لایه کی تره وه ئه یه وی هه لمه ت به ریته سهر مسلیمه ، ئیتر ههر دوو کمان خوومان بو ناماده کرد تا من بوارم بۆ ره خسا و حهریه که م بۆ هاویشتن و لیما ، نه نصاری یه کهش به شمشیر لییدا ، خوا دهرانی کاممان کوشتمان . خو نه گهر من کوشتبیتم ئه و باشتین کهس پاش پیغمبره ی خوا (ﷺ) وه خراپترین که سم کوشتوه .^۲

^۱ - برهانه (محمد رسول الله والذین معه ...) (۲۷ - ۳۰) (غزوة احد) ی ماموستا عبدالحمید جرده السحار .

^۲ - دانه پالکه ی به هیزه / بو (وحشی) ده که ریته وه . ابن هشام درهینانی بو کردوه (۷۰ / ۲ - ۷۳) ههروهها (بخاری) له (المغازی) دا (۴۰۷۲) .

" پاش شهید بوونی حمزه بی باوهران لاشه‌کیان شیواند "

له ئه‌سه‌سه‌وه ، ده‌فرمووی : پوژئی ئوحد پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هاته سهر لاشه‌ی (حمزه) که لوت و گوئی کرا بوو شیوینرا بوو . فرمووی :

" لولا أن تجد صفية في نفسها ، لتركته حتى يحشره الله من بطون السباع و الطير " فرمووی : له‌به‌ر نه‌وه نه‌بوايه (صفیه) دلگران نه‌بی ، وازم لی نه‌هینا تاوه‌کو خوای په‌رومردگار له‌ناو سکی جانه‌وهر و چیکلدا نوچکه‌ی بالنده‌کاندا زیندووی بگردایه‌ته‌وه .

ئینجا که‌وايه‌ک (بورده‌یه‌ک) کرایه‌ کفنی که ئه‌گهر سه‌ریان دا پویشیایه ، قاچی دمرده‌که‌وت ، ئه‌گهر قاچیت دا پویشیایه سه‌ری به‌دمرده‌که‌وت ، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌و جه‌نگه‌دا نوژی له‌سه‌ر هیچ کام له شه‌هیده‌کان نه‌کرد و فرمووی : " انا شهید علیکم " ، من شاهیدم به‌سه‌رتانه‌وه ... و سئ سئ یان دوو دوو له‌گوژی‌کدا کوئی ده‌کردنه‌وه و ده‌پیرسی کامیان زیاتر قورئانی له‌به‌ره ، نه‌وه‌ی پیشت‌له‌گوژه‌که‌دا دا ئه‌ناو هه‌روه‌ک دوو دوو سئ سئ ده‌یخستنه‌یه‌ک کفن .^۱ وه له‌پروایه‌تی‌کدا هاتووه / بینرا که حمزه سکی هه‌لدرا بوو (و حشی) جگه‌ری بو (هندی کچی عنبه) برد بوو له‌به‌ر په‌یمانیک (نزدیک) که هیندا بووی کاتی له‌به‌در دا باوکی کوشتبوو .^۲

وه له‌ئینو عومره‌وه ، فرمووی‌ته‌ی : پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) گوئی له ئافره‌تانی نه‌نصار بوو هاواریان به‌سه‌ر کوژراوه‌کانیاندا نه‌کرد .. فرمووی : " لکن حمزه لا‌بواکی له " ، به‌لام حمزه که‌س نی یه‌ بوئی بگری ... ئافره‌تیش هاتن و له‌لای پیغه‌مبه‌ری خوا دا (ﷺ) به‌سه‌ر حمزه‌دا گریان تاوه‌کو فرمووی : " مروهن لایکین علی هالک بعد اليوم " ^۳ واته : پییان بلین له‌م پوژه به‌دوواوه به‌سه‌ر هیچ مردوویه‌کیاندا نه‌گریه‌ن .

^۱ - اسناد‌ه‌کی (حسن) ی / احمد ده‌ره‌یتانی بو کردووه (۳ / ۱۲۸) وه ابوداوود له‌الجتانز (۳۱۳۶) دا و نه‌رناتووه به (حسن) دایناوه .

^۲ - بررانه : سیر اعلام النبلاء (۱ / ۱۷۹) .

^۳ - دانه پاله‌که‌ی به‌هیزه : احمد ده‌ره‌یتانی بو کردووه (۲ / ۸۴) بروانه لیکۆلینه‌وه‌ی (نه‌رناتووه) له‌سه‌ر (سیر اعلام النبلاء) (۱ / ۱۷۳) .

وانهيك : لههـر دوو (صحيح) ه كهـدا هاتووـه له فـهـرمايشـتى (عقبـه) وه ، كه
 پيغمبري خوا (ﷺ) نوښـري مردووي لهـسر كوژـراوهـكاني جهـنگي ئوـحود كـردووه ،
 نهـمـش به چـهـند پوښـك پيش وهـفـاتي (ﷺ) .
 پيشـهـوا ئيـبنـو لقـهـيم دهـفـرمـوي / راسـتي باسـهـكه نهـوهـيه كه ئـهـو ئازـاده (مخـيـره) لهـوهـدا
 نوښـريان لهـسر بـكات يـان نهـيكـات ، لهـبـر نهـوهـي بهـلـگه لهـسر هـمـردوـو جوړـهـكه هـاتووـه ،
 نهـمـش يـهـكـيـكه لهـو پـړيوـايهـتـانـهـي له ئـهـحمـد وهرـگـيراوـن كه ئـهـم پـړايـهـش لـايـهـقـتـهـره (وهرـگـيراو
 تره) به پي ى بنچينه و بنهـماـكـاني پـيـچـكهـي ئـهـو .^۱

" كهـرامـهـتي (رڼـو لـى نـانـيـك) پـاش مـردن ﷺ "

لهـجـابـرهـوه ، دهـلـيت : موـعاوـيه ويـسـتي ئـهـو سـهـرچـاوـه ئـاوهـي لـى بـدا كه له ئوـحود
 هـهـيـبوو . بـويـان نوـوسـي كه :
 ناـتـوانـين ئـاوى لـى بـيـنـين مهـگـهـر لهـسر گـوړـي شهـهـيدهـكان . ئـهـويـش نوـوسـي بـويـان :
 كه له گـوړـهـكان دهـريـان بـيـنن ... دهـلـيت : دهـمـبـيـنين بهـسر شـانـي پـياوـانـهـوه وهـك خـهـوتـوو
 بوون !! وه بـيـله كه ، كه گـوړـهـكـانـيان پي هـهـلـدايـهـوه بهـر لـايـهـك له قـاچـي (حمـزه) كهـوت ..
 خوښـي لـى هـيـتا !..

^۱ - برزانه : (تهذيب السنه) ي ابن القيم (٤ / ٢٩٥) .

* صفه الصفوه (١٩٨ / ١)

۱۲ - بهرانی کوپی مالک (ﷺ) "

"سهد پالہ وانی بهمهیدانکاری کوشت !!"

خوای پهروردگار هرودک چۆن دزمانی پهمهکهی به کوئی دهگهینیت وهاش دزمانی کی ههلبژیری ببه هاوهل و پشتیوان بو پیغمبرهکهی .
(براء) کی یه ؟

ئهم پالہوان و جوامیره ، هاوہلی پیغمبرهی خوا (ﷺ) و له ههمان کاتدا برای (انس ی کوپی مالک) ی خولامی پیغمبرهی خواجه . له جهنگی ئوحد بهشدار بووه و له پهیمانی ژیر دارهکشدا بهیعتی داوه ..

زهههبی دهلیت / براء بهوه بهناوبانگه له جهنگهکانیدا سهد کهسی به مهیدانکاری (مبارزه) له پالہوانان کوشتووه .^۱

عومهر (ﷺ) کاتی پهمای بو ئهمیرهکانی سوپا دنارد ، دهینووسی : " براء بهکار مهینن بهسهر سوپاوه ، چونکه بهراستی ئهو لهناویان نهبات به هوئی ئهوه وه که ههر بهرو پیشهوه دهیانبات .^۲

کهواته ئهو تهنها بهدوای سهرکهوتندا ناگهیری ، بهلکو بهدوای شههادت دا دهگهیری و پهلهی هاتنیهتی ، بهراستی نمونهیهکی بی وینهیه و زهمان هاوشیوهی ئهم پیاوهی کهم تیدایه ...
براء هیندهی گرنگی بهناخی دهروونی دها ، ئهوهنده گرنگی بهپرووکesh نهئا ، ئهو دهیزانی که ناو کرۆکی جیگای سهرنجی پهروردگاریهتی .. براو له ژیر ئهو بهرگه رهش و پرووتهیدا ... گهورهیی شاردهبووه وه ...

له (انس ی کوپی مالک) هوه (ﷺ) ، دهفهرموی : " چهندهها سهرگرژی تهپ و توژاوی و جل و بهرگ شپهیه که گوئی پی ناردی ، کهچی ئهگهر سویند به

^۱ - پروانه / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۱۹۶) .

^۲ - حاکم له (المستدرک) دا ریوایهتی کردووه (۳ / ۲۹۱) به دانه پالکی (مرسل) . حياة الصحابة . (۱۲۸/۲) .

پهرومردگاری بخوات ، نهوا سوینده که ی به جی نه هیښی (یا خود نه ورنده چاکه کاره هرگیز سوینده که ی ناشکیښی)، له وانه براء ی کوږی مالک .^۱

" چهند هه لوښتیکی پالنه وانه ی دهستی ئیسلام "

له سهرده می جی نشینایه تی پیښه و (ابوبکری صدیق) دا (ﷺ) نه و ی ویستی له ئیسلام هه لگه پرایه وه و فیتنه و ناژاوه سهری کیښاو وه لافاوی پاپیچکرا و کهوته بزوتن به نامانجی سرپینه وه ی شویننه وار و مه شخه لی نه م نایینه پیروزه ، بویه نه بویه کر له دژیان پاپه پی و چهند لیوایه کی پیکه وه نا و به پشت به ستن به خوی تاک و تهنه ، ناژاوه که ی دامرکانده وه و فرمانی خوا هاته دی و ناشکرا بوو ... جا با بی باوه رانیښ به مه دلگران بن ...

بهو جوړه پرووداوی یمامه) پرووی دا له نیوان موسلمانان و سوپای (موسلیمه ی دروژن) و یه کی بوو لهو جهنگانه ی له نیوان سهربازانی خوا و سهر بازانی شهیتاندا پرووی دا .

لهم جهنگه دا (براء ی کوږی مالک) جوانترین هه لوښتی له ژبانې نوممه ته که ی نه ته وه که یدا نووسیه وه .

له (انس) وه ، ده لیت / پوژنی (یمامه) ، خالدی کوږی ولید به (براء) ی فرموو: هه لسه نه ی (براء) ، ده لیت : براء هه لستا و چووه سهر نه سپه که ی و ستایشی پهرومردگاری کرد و ینجا فرمووی :

" نه ی نه هالی مه دینه ، نه مړ مه دینه بو ئیوه نیه ، به لکو تهنه خوی تاک و به هشت بو ئیوه یه " . ینجا چه کی هه لگرت و چه لکیش به دوایدا چه که کانیا ن هه لگرت. بهو جوړه نه هلی (یمامه) شکستیان خوارد . لهوی (براء) (ﷺ) گه یشته به (محکم ی

^۱ - حسن صحیح / ترمزی دهره ینانی کردوده (۲۸۵۳) و دده رموی : فمعه ی (حسن) ی (صحیح) ه .
(تفرناطوط) یش نه م رایه ی هیه .

یهامه) ی سمر کردهی سوپای موسه یلمه و شمشیریکی لیدا و کوشتی و شمشیرهکی (محکم) ی هه لگرت و شهر ی پی کرد هه تا له ت بوو .^۱

ئین اسحاق ، ده لیت : موسلمانان هیرشیان برده سمر بی باومران تا په نایان پی بردنه ناو باخچه که که موسه یلمه ی دوژمنی خوی تیا بوو ، براء وتی : موسلمانان بمخه نه سمر شانتان ، نه وانیش بهر زیان کرده و تاوه کو خوی گه یانده سمر دیواره که و به سهریدا سمر کهوت و خوی هه لواسی و له وی به سمر باخچه که و بهرده وام شهر ی له گه ل ده کردن تاوه کو بهروی موسلمانان کاندا کردیه و و چوونه ژورده و بویان و خوی پهره دگار موسه یلمه ی دا به کوشت .^۲

له ریوایه تیکدا هاتوو ، براو له سمر قه لغانیک دانیشتوو و وتویه تی : بهر مه کانتان بهرزم که نه و و بمگه نه لایان ، نه وانیش بهر مه کانیان بهر زیان کرده و ته و و خستویانه ته پشت دهر گاکه و .. دواپی زانی یان له وی ده که سی له بی باومران کوشتوو .^۳

به م شیویه جهنگه که به سمر کهوتنیک گه وری موسلمانان کوتایی پی هات ، به لام سمر پر ای ئه و هه موو پالنه وانیتی و تیکوشانه ی براو له م جهنگه دا و خوخته بهر مه ترسی له پیناو بهر ده ست هیئانی شهر فی شه هاده دا ، که چی له م شهر ده شه هیدی بهر نیسب نه بوو ﴿ لِكُلِّ اَحَلِّ كِتَابٌ ﴾ سورة الرعد ، آیه (۳۸) .

له گه ل نه مه شدا د دنیا بوو که خوی پهره دگار بی بهشی ناکات له و پریزه گه وری و ئه و شانازی یه بی وینه یه ، بهر استی خودا ئه و که سانه بی ئومید ناکات که لیی ده پارینه و و داوای لی ده که ن .

^۱ - بروانه : حیاة الصحابة (۲ / ۱۲۷) .

^۲ - بروانه : الاستیعاب (ابن عبدالبر) (۱ / ۱۳۸) .

^۳ - بهیه قی ریوایه تی کردوو . اسناده کی (مرسل) . بروانه پراویزی (حیاة الصحابة) (۲ / ۱۲۸) .

له ئەنەسەوه ، دەلێت : چووم بۆ لای براو دەبینم که وانهکهی دهلاواندهوه پیم
وت : تاکه‌ی ئەم کاره ئەکه‌یت ؟ وتی : تۆ وانهزانی من له‌سه‌ر جیگا ئەمرم ؟ سویند
به‌خوا نه‌وه دو ئەوه‌ندهم کوشتوووه .^۱

پوژان تیپه‌رین و کوشتاریکی توند له‌ نیوان موسلمانان و فارسه‌کاندا له‌ جه‌نگی "
تستەر " دا پرووده‌ات ، له‌وی له‌کاتی گه‌رمی و کلپه‌سه‌ندنێ کوشتار و خستنه‌کاری
ئه‌وپه‌ری توانا و هیژ له‌لایه‌ن دۆژمنانه‌وه و له‌ بارو دۆخیکی ته‌نگاودا (حرج) دا ،
هه‌ندی له‌ موسلمانان به‌ (براو) یان وت : ئەی (براو) پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)
فه‌رموویه‌تی : " إِنَّكَ لَوِ اقْسَمْتَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرِكَ ، فَأَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ " واته‌: تۆ ئەگه‌ر سویند به‌
په‌رومردگارت بخویت (داوا‌ی لی بکه‌یت) وه‌لامت ده‌داته‌وه له‌به‌ر ئەوه سویندی له‌سه‌ر
بخۆ ...

ئه‌ویش فه‌رمووی : سویندت پێ ئەخۆم ئەی په‌رومردگار ، بیانخه‌يته ژێر چنگمان
پاشان له‌ پردی (سوس) به‌یه‌کگه‌یشتن ، موسلمانانیان تووشی ئەزیه‌ت کرد . وتیان /
ئە‌ی براو سویند له‌سه‌ر په‌رومردگات بخۆ ، فه‌رمووی : " ئە‌ی خ‌وای په‌رومردگار ...
سویندت پێ ده‌خۆم بیانخه‌يته ژێر چنگمان و بمگه‌یه‌نه به‌ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ت ، ئە‌وه بو
خ‌وای گه‌وره‌ فارسه‌کانی خسته‌ ژێر ده‌ستی موسلمانان و شکستیان ه‌ینا (براو) یش
شه‌هید کرا .^۲

له‌سه‌ر مه‌یدانی جه‌نگ و شه‌ره‌فدا ئەم پاله‌وانه شه‌هید بوو ، زه‌وی به‌ خوینی
پاکی ئاودرا که‌له‌ بۆنی میسک خوشت‌ر بوو ...

به‌راستی ئە‌وه‌ی تامه‌زرۆی بوو به‌ده‌ستی ه‌ینا و به‌ ئاواتی خ‌و‌ی گه‌یشتن و
شوینه‌واری ئاسوده‌یی له‌ سنگ و پو‌خساریدا به‌دی کرا و له‌ناو وێژدانیدا ده‌نگی ئەم
ئایه‌تانه‌ی په‌رومردگاری ده‌زنگایه‌وه : ﴿ ... ثُمَّ قُلُوا أَوْ مَاثُوا كَإِزْفَتَهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ
لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ، كَيْدَحِلَّتْهُمْ مَدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴾ سورة الحج آیه (۵۸ - ۵۹)

^۱ - اسناده‌کی (صحیح) ، تین سه‌عد له (الطبقات) (۷ / ۱ / ۱۰) رپوایه‌تی کرد‌روه ، نه‌رناو‌تو‌پ سیر
(۱۹۸/۱) .

^۲ - بر‌وانه : صفة الصفوة (۱ / ۳۱۷ ، ۳۱۸) .

واته : ئەوانەى له پیناوی خوادا کوژران و شهید کران یاخود مردن ، سویند بى بیگومان خوا لەرزق و پۆزی چاک بەهرەمەریان دەکات ، بەراستی خوا ھەر خۆی چاکترین پزق و پۆزی بەخشە . سویند بى خواى گەرە ئەو جوړە کەسانە دەخاتە شوینیکەوہ کە زۆر پى ی پازى و خوشنود دەبن ، بەراستی خوا زانایە (بە ھەول و نیەتتان) و خوگرە (زۆرپەلە ناکات لە تۆلەسەندندا) . .

" ۱۳ - عبدالله بن کوری مسعود (رضی الله عنه) "

" نزدیکترین کس له پیغمبره ی خوا (ﷺ) له پووی

پښموونی و شوین پی هه لگرتنه وه "

ابن مسعود کی ښه ؟

پيشهواي تيگه‌يشتو ،^۱ و زانای ئەم ئوممه‌ته (ابو عبدالرحمن) ی هزی مکی موهاجیری و به‌دری (ښه) ، یه‌کیکه له (السابقین الاولین)^۲ و له نه‌جیبزاده زاناکان . له‌به‌در به‌شدار بووه ، و ه‌م‌ردو هیجره‌ته‌که‌ی کردووه ، وه پوژی (یه‌رموک) به‌سهر (غه‌نیمه) وه بووه . چاکه و ټاکاری گه‌لیک زوره و زانستی زوری لی وه‌گیراوه .

پیش چوونی پیغمبره ی خوا (ﷺ) بۆ مالی (ارقم) ، موسلمان بووه ه‌موو جه‌نگه‌کانی بینيوه .. خاوه‌نی نه‌ینی^۳ و هاوه‌لی سهرین و سیواک و نه‌عله‌کانی و ه‌م‌روها ده‌ست نو‌یژی پیغمبره ی خوا (ﷺ) بووه له‌سه‌ف‌م‌ردا .

له پووی شوین پی هه‌لگرتن و پښموونیوه به پیغمبره ی خوا (ﷺ) ده‌شوبه‌یتری و که‌سیکی که‌م گوشت و باریکه له بووه و قاچه‌کانیشی ورد و باریک بوون . وه یه‌کی بووه له‌وانه‌ی باشت‌رین پو‌شاک و خوشت‌رین بو‌نی هه‌بوو .

دادگای کوفه و گه‌نجینه ، (بیت المال) ی له‌س‌م‌رده‌می (عمر) و س‌ه‌ره‌تای س‌م‌رده‌می جښ‌نشینایه‌تی (عوسمان) یشدا (په‌زای خوای لی بیت) ، گرتووه‌ته ده‌ست ، پاشان چووه بۆ (مدینه) و له‌وی سالی (۳۲) ی کوچی وه‌فاتی کردووه و له (بقیع) سپارده کړا له ته‌مه‌نی شه‌ست و نه‌ه‌نده سالی‌دا .^۴

^۱ - ه‌م‌روها (ابن عباس) یش (ﷺ) ه‌م‌روک ئەم به (حبرالامة) ناوترا بوو .

^۲ - السابقین الاولین : نه‌ر هاوه‌له به‌ر‌یزانه‌ن که ه‌م له س‌ه‌ره‌تای پیغمبرایه‌تیدا ښمانیان ه‌ی‌تاره .

^۳ - ه‌م‌روها (حزیفه ی کوری میان) (ﷺ) به خاوه‌نی نه‌ینی پیغمبره ی خوا (ﷺ) به‌ناو بانگ بووه .

^۴ - بروانه م سیر اعلام النبلاء (۶۶۱ /) ، صفة الصفوة (۲۰۸ / ۱) .

"چاکہ نانی"

۱- له (عبدالله ی کوپی عہر) وہ ، دلّیت : پیغمبر خا (ﷺ) فرمویہ تی : " خزوا القرآن من أربعة ، من ابن مسعود ، ابی بن کعب ، و معاذ بن جبل ن و سام مولى أبي حذیفه "۱
واته : قورٹان له چوار کس و مرگرن ، له ئیبنو مسعود و ثوبی کوپی کعب و مه عازی کوپی جبل و سالمی (مولى) ی ئبی حزیفه .

۲- له ئیبنو مسعود وہ ، دفرموی : پیغمبر خا (ﷺ) فرمویہ تی : " اقتدوا بالذین من بعدی من اصحابی ، ابی بکر و عمر ، و اهتدوا بحدی عمار ، و تمسکوا بعهد ابن مسعود "۲
واته : شوینی هاو لائم پاش خوّم هه لگرن ، له ئبی بهکر و عمر و له سهر پینموی (عمار) برؤن و دست به پهیمانی ابن مسعود به بگرن ...

۳- له عبدالرحمن ی کوپی یهزیده وہ ، دفرموی : هاتین بؤلای حزیفه و پیمان و ت : باسی نزیکتین که سمان له پیغمبر خا وه (ﷺ) بؤ بکه له پووی پینمونی و هه لگرتنی راسته پښگاوه ، تاوه کو ئیمه ش شتی لی و مرگرن و گوی بؤ پاگرتن ، فرموی : نزیکتین که س له و پوه وه ئیبنو مسعود ، هه تا له ماله که ی خویدا شهرمان لی دهکات ، هاو لائی پیغمبر خا (ﷺ) زانیویانه که کوپی (نوم عهد) له هه مووان زیاتر پو له خوایه .۳

۴- له عبدالله ی کوپی مسعود وه ، نه فرموی : که ئه بو بهکر و عمر (ﷺ) مژده ی ئه وه یان پنداوه که پیغمبر خا (ﷺ) فرمویہ تی : " من أحب أن یقرأ القرآن غضا کما انزل فلیقرأه علی قراءة ابن ام عبد "۴

واته : کیّ حمز ئه کات قورٹان به پاراوی هه بهو جوړه ی که دابه زیوه بیخوینی با له سهر خویندنه وه (ابنو ام عبد) بیخوینی .

۵- په حمه تی خوات لی بیت ، به راستی تو غولامی کی فیر کراویت .

۱- صحیح / صحیحی سوننه ته کانی (ترمزی) (۲۹۹۵) ، صحیحی (۱۸۲۷) و له هه ردو صحیحی که شدا هاتووه .

۲- صحیح / صحیحی سوننه ته کانی (ترمزی) (۲۹۹۲) ، ابن ماجه (۹۷) .

۳- صحیح / صحیحی سوننه ته کانی (ترمزی) (۲۹۹۴) .

* صحیح : صحیحی سوننه ته کانی (ابن حابه) (۱۱۴) ، فرموده ی (۲۳۰۱) .

ئەمە سەرەتای ناسینی پیغمبەری خوا (ﷺ) بوو لەگەڵ ئیبنو مەسعود دا ، که چیرۆکەکی بەم جوهریه :

لە ئیبنو مەسعود ، دەفرمووی / شوانیم بۆ (عقبە ی کۆری ابی معیط) ئەکرد ، پیغمبەری خوا (ﷺ) و ئەبو بەکر بەلامدا تێپەڕین . پیغمبەری خوا (ﷺ) فرمووی : " یا غلام هل من لین ؟ قلت : نعم ، و لکنی مؤمن ، قال : فهل من شاة لم یر علیه ائحل ؟ " فأتیه بشاة ، فمسح ضرعها ، فزل لین ، حلب فی اناء ، فشرب ، وسقى أبابکر ، ثم قال للضرع أقض ، فقلص ."

واته : فرمووی : ئە ی کۆری لاو (غولام) شیرت لا ههیه ؟ وتم : بەلێ ، بەلام من خاوەنی نیم و تەنها پاسپێراوم ، فرمووی : ئە ی هیچ مەریکت لا ههیه ، نێره ی لێ نەپەڕیبی . منیش مەریکم بۆ هیئا و دەستی پیروزی هیئا بەسەر گوانی مەپەکه دا ، شیر ی لیو هات و دیدوشیه ناو جامیک ، ئەو لێ خواردهوه و بەشی ابوبکریشی دا و پاشان بەگوانەکی فرمووی بجۆرهوه یەک ، ئەویش چوو یەک . لای (ئەحمەد) ئەمەش لەسەر پیاوێتەکی ههیه که ابن مسعود ، دەلیت : دوا ی ئەو هاتم بۆ لای پیغمبەری خوا (ﷺ) و پیم وت : ئە ی پیغمبەری خوا ، شتیکم لەم وتیه فیڕکه ئەویش دەستی بەسەرمدا هیئاو فرمووی : " یرحمک الله انک غلیمم معلم " ^۱ ،

واته : خوا پەحمەت پی بفەرمی ، بەراستی تۆ لایکی فیڕکراویت (زیرەکی) . لە پیاوێتەکی دیکەدا هاتوو دەلیت : ئیتەر منیش موسلمان بووم و هاتم بۆ لای پیغمبەری خوا (ﷺ) . ^۲

۶- لە عبدالله ی کۆری مسعودهوه (ﷺ) ، دەفرمووی : کاتی ئایهتی : ﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ ۖ﴾ ^۳ سورة المائدة ، آیه ۹۳ . هاته خوارهوه ، پیغمبەری خوا (ﷺ) پیم فرموو : " انت منهم " واته : تۆ له وانیت .

^۱ - فرموددی (حسن) د ، احمد ریاویتی کردوه (۱ / ۳۷۹) . زەحمەبیش بە هیچ دایناوه له (سیر اعلام النبلاء) (۱ / ۶۶۵) .

^۲ - احمد دەرھێنانی بۆ کردوه (۱ / ۶۶۲) .

^۳ - مانای ئایهتەکه / هیچ کوناھێک نیە لەسەر ئەوانە ی که باوردیان هیئاوه و کرداره چاکەکانیان ئەنجامداوه .

^۴ - صحیح : موسلم له (الفضائل) ، (۲۴۵۹) ریاویتی کردوه له بابی (فضائل عبدالله) .

۷- له (ابی الاحوص) هوه ، دهلیت : گویم له (ابا مسعودی بهدری) و (باموسی) بوو کاتی عبدالله ی کورپی مسعود وهفاتی کرد ، بهیهکتریان ئهوت : تو بلی ی دوی خوی کهسی وهک خوی به جی هیشتبی ؟ ئهوی تر دهیوت : مادهم تو وا دهلیت با پیت بلیم که ئهوه کهسیکی وابوو کاتی خه لکی ریگیان به ئیمه و مانان نه ئهده مؤلهتی ئهویان دهده و کاتی ئیمه له ههلویتست و بونهیهکدا نادیار و ناناماده بووین ئهوه لهوی بوو .^۱

نووسهر دهلیت : بی گومان جگه له مانه ی باسمان کرد ، چه ندین چاکه و فهرلی دیکه ی ههیه ئیمهش بهر راستی ده مانه ویت زیاتر له سهری برۆین ، چونکه ئیبنو مهسعودیش (ﷺ) بی بهش نه بووه له بوختان و زمان خراب لهم چاخه ماندا له لایه نه کهسانی کهوه که پسپوړن له تهزویر کردنی واتاکان و دان له پهمزه ئیسلامیه کان : ﴿ وَاللّٰهُ مِنْ وَرَآئِهِمْ مُّحِيطٌ ﴾ سورة البروج ، آیه (۲۰) .

واته : (بابزان) دهسه لاتی خوا له پشتانه وه دوری داوون و له دهستی دهرناچن .

" زانستی ئینو مهسعود (ﷺ) "

۱- له (ئهبی مسعودی بهدری) هوه ، دهلیت / کهسیک ناناسم که پیغمبره ی خوا (ﷺ) پاش خوی به جی ی هیشتبی زانتر له ئیبنو مهسعود ، له قورئاندا " .^۲

۲- له (مهسروق) هوه ، دهلیت : عبدالله (ﷺ) فهرمووی : سویند به وزاته ی هیچ خواههک نی یه بیجگه لهو .. هیچ سووره تیگ نی یه دابه زیبیت و من نه مزانیبی له کوئ دابه زیوه ، وه هیچ ئایه تیگ نی یه دابه زیبی و من نه مزانیبی له سه رکی دابه زیوه ، وه ئه گهر بزانه کهسیک له من زانا تره به فهرمووده ی خوا (قورئانی پیروژ) ، ئهوه ده چووم بۆلای . (بوخاری ریوایهتی کردووه) .

۳- له (ابی وائل) هوه ، له عبدالله وه ده گپرتته وه که چه نه کهسیک باسی خویندنه وه ی (عبدالله) یان ده کرد ، وهک ئه وه ی عهیدداری بکه نه (په خنه ی لی بگرن) ، ئه ویش

۱ - صحیح / مسلم دهرهینانی کردووه (۲۴۶۶) (۲۴۶۳) له (فضائل الصحابة) ، فضائل عبدالله بن مسعود .

۲ - صحیح / مسلم له بابی (فضائل الصحابة) (۲۴۶۱) (۱۱۳) دهرهینانی بۆ کردووه .

فرمووی : بهراستی هاوه لانی پیغه مبری خوا (ﷺ) دهیانزانی که من له هه موویان باشر قورئان ده خوینمه وه ، پاشان وه که نه وهی په شیمان بی له مهی که وتی ، فرمووی : به لام من باشرینیان نیم .^۱

" لاقی عبدالله له ترازوودا له کیوی ئوحد سه نکینتره "

له (علی کوپی ابی تالیب) وه ، (ﷺ) فرموویه : پیغه مبری خوا (ﷺ) فرمانی کرد به (ابنو مسعود) تا بچینه سمرداریک داوای شتیکی لی کرد و که چووه سمرداره که هاوه لانی سهیری لاقی (عبدالله) یانکرد ، له بهر باریکی و وردیی لاقی دهستیان به پیکه نین کرد . پیغه مبری خوا (ﷺ) پیانی فرموو : " ما تضحکون ؟ لرجل عبدالله اتقل فی المیزان يوم القيامة من احد " . *

پیغه مبری خوا (ﷺ) له بهر ده م ابن مسعود دا دهگری ، عبدالله ده فرمووی : - پیغه مبری خوا (ﷺ) فرمووی که قورئانی به سمردا بخوینم منیش وتم نهی پیغه مبری خوا (ﷺ) نه ته وی من قورئانت به سمردا بخوینم له کاتیکیدا به سمر تو دا دابه زیوه ؟ فرمووی " اشتبهی أن اسمعه من غیری " واته : حهن نه گهم و تامه زروم له غهیری خو می بییستم .

منیش سوره تی (النسأ) م به سمردا خوینده وه تا گه شیتمه : ﴿ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدٌ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴾ سورة النساء ، آیه (۴۱) .

واته : ئینجا ده بی حالی نهو خه لکه چو ن بیت ، کاتی له هر میلله تیک شایه تیکیان هینا و تو شی هینا (نهی محمد (ﷺ)) به شایهت به سمر نهو خه لکه وه .

له ویدا ئیدی ئامارهی بو کردم که به سه ... ده بینم فرمی سک له چاوه کانی دیته خواری.^۲

^۱ - پیاوانی جی متمانه ن ، بخاریش به هاوشیهی نهم ده رهینانی کردوه (۵۰۰۰) ، بروانه په رابری سیر اعلام النبلاء (۱ / ۴۷۴) .

* - صحیح احمد ، ده رهیناوه (۱ / ۱۱۴) بروانه (المجموع) (۹ / ۲۸۸) .

^۲ - صحیح : بخاری و مسلم و ترمزی ربوایه تیان کردوه .

" عومهر بهرگری له ئینو مهسعود (ﷺ) دهکات "

له (ئهبي وائل) هوه ، ئینو مهسعود کابرایهکی بینی که رږبه که ی زور شوږ بوو بووه وه پی ی فهرموو : پږبه که ت بهر ز که ره وه .. ئه ویش وتی : ئه ی توښ خو ت پږبه که ت بهر ز که ره وه ، ئه ویش فهرمووی ، به لām من قاچم عه بیکی هیه که باریکی یه و من نیما مته ی بو خه لک نه که م ...

ئهمه به (عمر) گه یشته ، ئه ویش دهستی به لی دانی کابرا کردو ئه ی فهرموو : ئه ته وی وده لām ی ئینو مهسعود بده ی ته وه ؟^۱

نووسهر ده لی ت : پی شهوا (عمر) (ﷺ) ئهم کاره ی بو بهر زپاگرتنی زانسته و پږزگرتن له زانایان کرد ، به لām له پوژگاری ئه مږدا هندی که س هن سهر بزیوی به سهر زانایانی ئهم نوممه ته وه ده که ن ، ئه مانه به راستی پیویستیان به که سی که فی ری ئه ده ب و و نه ریتیان بکات .

" حالی ئینو مهسعود له گه ل قورئاندا "

له (عونى كوپرى عبدالله) و له عبیدالله ی برایه وه ، ده لی ت : ئه وکاته ی چاوه کان لی ک ئه نران و خه لکی ده نووستن عبدالله هه لده ساو گویم له دهنگی بوو وه که دهنگی ههنگ . وه له (زیادی " مهولا " ی ئینو عیاش) هوه ، ده لی ت ئینو مهسعود (ﷺ) دهنگی زولآلی بو قورئان خویندن هه بووه .

وه له (زهیدی کوپرى وهب) هوه ، ده لی ت : به چاوی خو م دوو شوینه و رای په شم به چاوهکانی ئینو مهسعود وه بینی به هوی زوری گریانیه وه ..

" له خوږوده یی (تواضع) ئینو مهسعود (ﷺ) "

له (عبدالله) وه ، ده فهرمو ی : ئه گهر به تاوانه کانمتان بزانیایه و بتزانیایه چهنده گونا هبارم ، ته نها دوو کهس له شوینم نه ئه هات وه خاک به سهرتان ده کردم ، وه من حمز

^۱ - پیاوانی جی ی متمانن : حافظ له (الاصابه) دا دیگرتنه وه بو (البخوی) ، بروانه پهراویزی سیر (۴۹۱/۱)

ئهكهم به (عبدالله ی كورپی روته)^١ بانگ بكریم، به لām خوا له تاكه تاوانیك له تاوانهكانم خوش بیټ ..^٢

وه له قاسمی كورپی عبدالرحمن) وه ، ئیبنو مهسعود له پارانوهكانیدا ئهیفهرموو : ترساویكم تكای دالده دهكهم ، تهوبهكاریكم داواى لیخوش بوون ئهكهم ، تامهزرویك و تۆقیویكم.

" جهادی له پناوی خوادا "

ئینو مسعود ههر لهمهككه وكاتی قورئانی ئاشكرا كرد ، جهادی خوئی دهستیكرد ، له (یحیی كورپی عروه) ، له باوكیهوه ، دهگپیتتهوه كه ئیبنو مهسعود یهكهم كهس بوو له مهككهو لهمالی خوا قورئانی ئاشكرا كرد ، پاش پیغه مبههری خوا (ﷺ) و كاتی قورهیش له دانیشتگاكانیادا بوون ، سورهتی (الرحمن علم القرآن) ی خویندهوه ، ئهوانیش ههلسان بۆی و دهستیان به لیسانی كرد .^٣

وه له ههموو جهنگ و (مشاهد) هكاندا ئامادهبووه لهگهڵ پیغه مبههری خوا (ﷺ) و له چهندی ههلوێست (موقف) دا بهشدار بووه وهك (یهرموك) و غهیری ئهویش ، ئهویش بوو له جهنگی بهدردا (ئهبو جههل) ی كوشت پاش ئهوهی كورانی (عفراء) لییان دا بوو .

له (ئهبی عبیده) وه ، دهفهرموئی : عبدالله فهرمووی : گهیشتمه ئهبو جههل كه فی گرتوویهك بوو خهريك بوو به شمشیرهكهی خهلكی له خوئی دور ئهخستهوه ، وتم : سوپاس بۆ ئهو خوایهی كه سهershوپی كردیت ئهی دوژمنی خوا ، ئهویش وتی / مهگهر زیاتر له پیاویكم كه هۆزهكهی خوئی كوشتوویانه .. منیش به شمشیرهكه (لیم دا و دهسیكم پێكا ، شمشیرهكهی لێكهوت .. شمشیرهكهیم ههلگرت و لیم دا تا ساردم كردهوه (كوشتم) ، پاشان چووم بۆ لای پیغه مبههری خوا (ﷺ) و ههوالهكهم پی دا ...

^١ - روته / تهپاله .

^٢ - حاكم دهرهینانی بژ كردوده (٢ / ٢١٦) .

^٣ - بررانه : البداية و النهاية (٥ / ٢٤٦) .

فەرمووی : " والله الذي لا اله الا هو " .. و له گەلمدا هات تاگە یشتینە سەر لاشە ی ئەبو جەهل . فەرمووی : " الحمد لله الذي أخرجك ياعبدو الله ، هذا كان فرعون هذه الأمة " ...^١ واته : سوپاس بۆ ئەو خوا یە ی کە سەرشوێری کردیت ئەو دوژمنی خوا ، ئاتە مە فرەو نی ئەم ئوومەتە بوو .. بەو جوړە ئەو زۆردارە لە ژێر پێ ی ئینو مەسعود (ﷺ) دا مرد .

" لە ئامۆزگاری یە کانی ئینو مەسعود (ﷺ) "

لە (عبدالرحمن ی کۆری حجیرە) هەو ، لە باوکی هەو ، لە ئینو مەسعود هەو ، ئەگێر نەو کاتی دا ئە نیش ت بۆ یادی خوا ئە ی فەر موو :
" ئیئو لە پرەرەوی شەو و پوژدا لە ناو تە مە نیکی کە مکردو و کردەو یەکی پارێزراودان و مردنیش لە پر دیت ، ئەو کە سە ی چاکە ی ناشتبی ئەو خەریکە ئاسودە ی و پەزە مەندی دە دوریتەو ، و ئەو شە ی شە پ و خراپە ی ناشتبی ئەو خەریکە پە شیمانی دە دوریتەو .. وە هەموو کشتیار یکیش هەر وینە ی ئەو ی دەست ئەکەوی کە ئەینێژی و ئەپرۆینی ..

هەر گیز کە سە تە مە ل پێش ی چارە نووسی ناداتەو ، هەر وە ک هیچ پێداگری کیش بە ئامانجە کە ی ناگات بەویستی خوا نە بیئت .. خو ئە گەر چاکە یەکی پی درا ئەو لە لایە ن خواو یە ، ئەو شە ی لە خراپە یە ک پارێزرا ئەو خوا پاراستوویە تی بە راستی پارێزکاران گەورە و سەردارن و زانیانی ش پێشەوان و دانیشتنە کانیان (مجالسهم) زیاده خێرە .^٢
وە لە (عونی کۆری عبدالله) وە ، دە لیئت : عبدالله فەر مووی : زانست بە زۆریی گێر نەو نیه ، بە لکو زانست لە خوا ترسانە .^٣

هەر وە ها فەر موویە تی / هەر کە س لە ئیئو میوانە ، مال و سامانە کە شە ی سپاردە یە ، میوانیش هەر دە بی پروات و سپاردە ش دە بی بدریتەو بە خواو نە کە ی .

^١ - پیاوانی جی ی متمانەن / احمد و ابو داوود بە کورتی رپوایەتیان کردووە ن بخاریش بە هاو شێوی درە هێنانی کردووە (٣٩٦٢) .

^٢ - احمد رپوایەتی کردووە . صفة الصفوة (١ / ٢١٥) .

^٣ - پروانە : صفة الصفوة (١ / ٢١٨) .

وه له عبدالرحمن کوږی عبدالله ی کوږی مسعوده وه ، له باوکیه وه دهگیرنه وه ، ده لیت : کابرایه ک هات بو لای ، پی ی وت نهی باوکی عبدالرحمن ، چهند وشهیه کی کورتی پر مانام فیږ ناکهیت ؟...

عبدالله فهرمووی : هیچ کهسیک مه که به هاوه لی خوا ، و له گهل قورئاندا بمینه ره وه ، بو هر جی یه کړوشت و هرکه سی هه قی پی وتی نه وه لی و هرگره با کهسیکی نه یاریش بی وه هر کهسیک پوچ و ناهه قی پی وتی ره تی که ره وه با کهسیکی خوشه ویت و نزیکیش بیت .^۱

" هر له ناموژگاری یه کانی (ﷺ) "

بی گومان پراستترین وته ، فهرمووده ی خوايه ، توندوتول ترین شتيک خوی پیوه راگری وشه ی (تقوی) یه .. باشتین نه ته وه ، نه ته وه ی ئیبراهیمه ، چاکترین سونده تیش سونده تی (محمد) ه (ﷺ) و باشتین پینموونی پینموونی پیغمبرانه (علیهم السلام) . پزدارترین گوفتاریش یادی خوايه . باشتین چیروکیش قورئانه ، و باشتین شته کان کو تایی یه که یه تی خراپترینی شته کان نه وانه که هه لېه سترون ، و شتی کم و په سال باشته له شتی زور و بی بایه خ ... تاکه نه فسیک بتوانی پژگاری کهیت باشته له ئیماره تی که بوت نه ژمار نه کړیت .. خراپترین که رانه وه و مه عزهرت نه وه یه له کاتی سهرمرگدا بیت . خراپترین په شیمانیش په شیمانی پوژی قیامه ته ، خراپترین گومرای نه وه یه دواي دوزینه وه ی ری ی راست گومرایته وه ، باشتین بی نیازی ، بی نیازی دهر وونه .. باشتین تویشوو ته قوايه و باشتین شتيک ، دلنایي (یه قین) دلنه کانه .. بی هوشکهره کان (خمر) کو که ره وه ی هه موو تاوانه کانه ، نافرمان ته له ی شه ی تان ، گنجییش به شیکه له شیتی ... شیوه نه زانستی جاهلیه ته وه و هرگراوه ، خه لکانیک هه نه له دواوه نه بی نایه نه نویژی جومعه وه و له دورره وه نه بی یادی خوا ناکه ، گهره ترین گوناو دروکرده و جنیودان به موسلمانان له دین دهرچوونه (فسق) و کوشتنیشی کوفره . حهرام بوونی مالی موسلمان وه ک حهرام بوونی خوینی وایه ..

^۱ - بروانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۱۹ ، ۲۲۰) .

ئەوێشی عیقفەتی بوی خوا پی ی دەبەخشی ئەوێ پقی خوێ بخواتەوێ خوا پاداشتی ئەداتەوێ ، ئەوێ لە خەلکی ببوری ، خوا لی ی دەبوری ، ئەوێ لەسەر کارەساتەکان ئارام بگری ، خوا پاداشتی ئەداتەوێ و جیی بۆ پرنەکاتەوێ ، خراپترین خۆراک خواردنی مائی هەتیوێ ، بەختەوێر کەسیکە لە غەیری خوێ ئامۆزگاری وەرگری ، بەدەختیش کەسیکە لە سکی دایکیەوێ بە بەدەختی لە دایک بی .. بەراستی ئەوێ دەروونت قەناعەتی پی ی هیە بەسە بوێ .. مایە هەرکاریک کۆتایی یەکەیتە .. خراپترین ریوایەتکاران ئەوانەن کە بەدرۆ هەوالەکان دەگیرنەوێ . شەرف مەندترین مردن کۆژانی شەهیدەکانە ، ئەوێ بەلابناسی ئارامی لەسەر ئەگری ، ئەوێشی نەیانناسی نکۆلی لی دەکات ... ئەوێ خوێ بە زل بگری خوانزەمی ئەکاتەوێ ، ئەوێشی شوین دنیا بکەوی پی ی ناگاتەوێ ، ئەوێشی گوێرایەلی شەیتان بی ئەوێ سەرپیچکارە بۆ خوا ، ئەوێشی سەرپیچی خوا بکات ، سزا و ئەشکەنجە ی ئەدا .^۱

لە (ابی ایاس البجلي) هە ، دەلیت : گویم لە عبدالله ی کۆری مسعود بو ، دەیفەرمو : " هەر کەسی بۆ خۆز کردن سەربزیوی بکات ، ئەوێ خوا نزمی دەکاتەوێ ، ئەوێشی لەبەر ملکەچی و گویدی خۆدا لە خۆ بووردەیی بنوینی ئەوێ خوا سەری بەرز دەکاتەوێ ، بەراستی فریشتەکان جی دەستیکیان هەیه (لمس) ، شەتانی جی دەستیکی هەیه ... جی دەستی فریشتەکان بریتیه لە پاهێنان و خوگرتن بە چاکە و بەراست دانانی هەق ، خۆ ئەگەر شتی وەهات بینی لە خۆتدا ، ئەوێ سوپاسی خۆی لەسەر بکە ، جی دەستی شەیتانی خوگرتن و پاهێنان بە خراپە و بەدرۆ خستەوێ هەق ، خۆ ئەگەر شتیکی واتان بە دی کرد ، پەنا بە خوا بگرن " .^۲

وێ لە (مسیب ی کۆری رافع) هە ، دەلیت : عبدالله ی کۆری مسعود ، فەرمووی : " بەراستی رقم لە پیاویک ئەیتەوێ دەست بە تال بیت و نەبەکاریک بۆ دنیای خەریکە و نەبەکاریک بۆ قیامەتی " .^۳

^۱ - برۆانە : صفة الصفوة (۱ / ۲۱۶) .

^۲ - برۆانە : صفة الصفوة (۱ / ۲۱۷ ، ۲۱۸) .

^۳ - برۆانە : صفة الصفوة (۱ / ۲۱۷ ، ۲۱۸) .

هەر لەو هەو (ﷺ) دەفەرموی :

" مادەم لە نوێژدا ئیت ، ئەو تۆ لە دەرگای خۆداوەند دەدەیت ، ئەو هەشی لە دەرگای خۆداوەند بدات ، بۆی دەکاتەو " .^۱

هەر ئیبنو مەسعود (ﷺ) دەفەرموی :

" ببنە چاوەگەیی زانست و چرای پێنمونی و چەتری ماله کانتان و پووناکی شەوان .. و کەسانیک بن دل زیندوو بەرگ شەر ، کە ببنە ناشنا و ناسیاو و لەلایەن ئەهلی ئاسمانەکان و ئەناسراو و نامۆ لەلای ئەهلی زەوی " .^۲

هەر لە عبدالله وه (ﷺ) :

" سویند بەو زاتەیی کە هیچ پەرەستراویکی هەق نی یە جگە لە ئەو ، هیچ شتیک نی یە لەسەر زەوی لەزمان زیاتر پیووستی بەبەند کردنیکی درێژ خایەن بیت " .^۳

هەر لە عبدالله وه (ﷺ) :

" هەر کەس لە ئیوێه توانی گەنجینه کەیی لە ئاسماندا هەلگری ، لەوێ کەنەمۆرانە دەیخواز و ئەدزان ئەیدزن باوا بکات ، چونکە دلی مروۆ لەگەڵ گەنجینه کەیدایە " .^۴
هەر لێیەو (ﷺ) :

" کەس لە ئیوێه لە ئاینە کەیدا چاوی گەری کەس نەکات ، بە جوۆی ئەگەر کەسی برپوای هیئا ئەمیش باوەر پینیت و ئەگەر بی باوەر بوو (هەلگەرایەو) ئەمیش هەلگەپیتەو ، وە ئەگەر هەر چاوی گەریان کرد ، ئەوا شوین پی ی مردوان بگرن ، چونکە زیندوان دوورن لە فیتنەو تاقیکردنەو " .^۵

و دەفەرمویت :

" لە پوۆژی دوایدا بەندەیی خوا دینن و پی ی دەوتریت : سپاردەکەت بدە (جی بەجیی کە) ، ئەلێت ، لە کوێ بێنم ئەی پەرەردگار ؟ خو دنیای پوۆشتوو و تەواو بوو ،

۱ - برزانه : صفة الصفوة (۱ / ۱۷ ، ۲۱۸) .

۲ - برزانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۱۸) .

۳ - برزانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۲۰ ، ۲۲۱) .

۴ - برزانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۲۰ ، ۲۲۱) .

۵ - برزانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۲۰ ، ۲۲۱) .

ئینجا دنیا له ناو چالی دۆزه خدا لهو شیوه دا خوئی دهنوینی که ئەم پوژگاریک باوهشی پیدا کرد بوو ، کابرا داده بهزیت و هەلی دهگریت و دهیخاته سهرشانی تا بیهینیتته سهرهوه ، و تا ئەو کاته وا ئەزانی خهریکه دهیگهینیتته سهرهوه ، له سهرشانی دهکەویت و ئەمیش بهدوای خویدا فری ی دهادته دۆزهخهوه بو ههتا هتایی " ١ .
وه دهفرمویت :

" لهو کهسانه مه به که (إمعة) ن ، وتیان (إمعة) چی یه ؟ فرمووی / کهسیکه بلی من له گهل خه لکیدام ، ئەگەر هیدایهت دران ئەوه منیش هیدایهت و مرئه گرم ، ئەگەر گومرا بوون منیش گومرا ئەبم ، ئاگاداربم ، ئیوه دموونی خوتان وا رابینن که ئەگەر خه لکی بی باومر بوون ئەم بی باومر نه بیت " ٢ .

" دیداری پهرهردگار "

پاش ته مه نیکی موباره که عبدالله ی کوپی مه سعود (ﷺ) له ناو ئیسلامدا به سهری برد و هاوبهشی کرد له بنیاتنانی ته لاری ئەم ناینه و پوخاندنی بونیاده پوچ و ناههقهکان ، مردن لی ی هاته پیش ، چونکه ئیدی کاتی ئەوه هاتبوو که بارگهی بیچیتته وه و به قافلە ی خوشه ویستانی بگات ...

له سهرمه رگدا پیشهوا (عوسمان) (ﷺ) سهردانی کرد و ئەم وتوێژه له نیوانیاندا ئەنجامدا :

له (ظبیه) وه ، ده لیت : که عبدالله نه خوش کهوت ، عوسمان هات بۆلای و فرمووی : سکالای چی ئەکهیت ؟ فرمووی / گونا هه کانم ، پرسی / ئەی تامه زووی چی ئەکهیت ؟ فرمووی / بهزه یی پهرهردگارم .. پرسی / پزیشکت بو نه هیتم ؟ فرمووی / پزیشک خوئی نه خوشی خستووم . فرمووی / ئەی هیچ شتیکت ناوی ؟ فرمووی پیو یستم پی ی نی یه " ٣ .

١ - هه مان سه رچاوه .

٢ - بروانه : صفة الصفوة (١ / ٢٢٠ ، ٢٢١) .

٣ - بروانه / سیر اعلام النبلاء (١ / ٤٩٨) .

پاشان وهسیه تی کرد که - زییری کوپی عوام) نویژی له سهر بکات .. و پوچی
 پاکی بهره و لای پهره دگار و خالقی هه لفری تاوه کو له وی له بهه شتدا بهه ویته وه .. :
 ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ، فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ﴾ سورة القمر ، آية (۵۴ - ۵۵) .
 واته : پاریزگاران و خواناسان بی گومان له ناو باخ و پروبار و تاڤگه کانی
 بهه شتدا ژیا نی پر له بهختیاری و کامه رانی هه می شه یی ده به نه سهر ، له شوینی راست
 و په سهندان له لای خواوه ندی به ده سه لات .
 پاشان له بقیع سارده کرا ...
 خوات له گهل بیت گه وره م .. تکام وایه لای په رومردگارت نی مه ش له یاد نه کهیت
 نه ی پیشه و ...

" ۱۴ - عبدالله بن کوری عباس (رضی الله عنه) "

" په بانیی * نه م نومه نه "

(حبر)^۱ ی میلله تی ئیسلام و زانانی سهرده م و پیښه وای ته فسیر ،
(ابو العباس) (عبدالله ی) کوړی عباسی کوړی عبدالمطلب . ناموزای پیغمبره خوا
(ﷺ) ۵ .

نزیکه ی (۲۰) مانگ هاو د لایه تی له گهل پیغمبره خوا (ﷺ) دا به سهر برد .^۲
- له ئینو عباس هوه (ﷺ) ، ده فرموئ / کاتئ پیغمبره خوا (ﷺ) وه فاتئ
کرد من ته مه نم (۱۵) سالان بوو ، وه خه ته نه کرا بووم .^۳

" پیغمبره خوا (ﷺ) هوالئ له دایک بوونی ده دات (ﷺ) "

له ئینو عباسه هوه ، ده فرموئ : " ئوم فصل ی کچی حارث بوئ گپرامه وه وتئ :
کاتئ تیپهړ نه بووم و پیغمبره خوا (ﷺ) له بهر ده م دهرگا دا بوو فه مرووی : " یا أم
الفضل " وتم : به لئ ، نهئ پیغمبره خوا (ﷺ) فرمووی : " انک حامل بسلام " واته :
کوړیک له سکتدایه .. وتم : چوئن ؟ له کاتیکدا قوره یش په یمانیان به یه کداوه ژنه کانیان
مندالئ نه بئ ، فرمووی : " هو ما اقول لك ، فاذا وضعته فأتین به " فرمووی : همر نه وه ی
پی م وتئ وایه ، جا نه گهر لیئ بووه وه (له دایک بوو) بوم بیته . منیش کاتئ له دایک بوو
، هی نام بو پیغمبره خوا (ﷺ) نه ویش ناوی نا (عبدالله) و لیکئ موبار دکی هی نا به
ملاشوویدا و فرمووی : " اذهبي به ، فلتجدنه کيساً " ، فرمووی : " بیبه ، بهراستی نه و
که سیکی زانا و به هره مه ند لیها تووی لی دهر ده چی ..^۴

ده لئ : هاتم بولای عباس و هه واله که م پیډا ، نه ویش زهرده خه نه یه کی کردو
هه لسا و چوو بولای پیغمبره خوا (ﷺ) ، (عباس) (ﷺ) که پیاویکی جوان چاک

* رډیانی : واته خواناس و خدا پرست ، که سیک زور خه ریکئ پرستشئ خدای کهوره بیت .

^۱ - حبر = زاناو پیښه وای ناینی و که سی زور تیگه یشتوو ..

^۲ - بروانه / سیر اعلام النبلاء (۳ / ۳۲۲) .

^۳ - هیشم دهلث / تبعه رانی ربوا یه تی کردوده ، پیاوانی ، پیاوانی (صحیح بن . الجمع به ژماره (۱۵۵۳۴) .

و بالا بهرز بووه ... کاتې پیغه مبرې خوا (ﷺ) چاوی پي کھوت ، هه لسا يه وه نيو
چوانی ماچ کردو له لای راستی خوئی دا نیشاند و پاشان فهرمووی : " هذا عمي ، فمن
شاء فليباد بعمه " فهرمووی : " ئەمە مامی منه ، کييش له ئیوه حمز ئەکات بابە مایه وه
بنازی ... عباس (ﷺ) هندی شتی وت : " وهك ئەوهی تهریق بیته وه .
پیغه مبرې خوا (ﷺ) فهرمووی : ولم لا اقول و أنت عمي ،
و بقية أبائي ، و العم و الد " ^۱ ... واته : جابوچی ئەمە نه لیم که تو مامی منی و باوانی منی ،
چونکه مام له جی باوکه (یاخود وهك باوکه).

" چاکه کانی "

۱- له ئیبنو عباسه وه (ﷺ) ده فهرمووی : -

پیغه مبرې خوا (ﷺ) له باوه شی گرتم و فهرمووی : " اللهم علمه الحكمة " ^۲ ئەهی
پهروهر دگار فیری دانایی بکه ..

۲- وه له ئیبنو عباسه وه (ﷺ) فهرموویتهی :

پیغه مبرې خوا (ﷺ) له مائی (میمونه) بوو ، منیش شهو ئاوی ده ستونیزم بو
ئاماده کرد و دامنا ، ده لیت : میمونه فهرمووی / ئەهی پیغه مبرې خوا (ﷺ) ئەم ئاوی
ده ستونیزه عبدالله ی کوپی عباس بوئی داناویت ، فهرمووی : " اللهم فقهه في الدين ، و
علمه التأويل " ^۳ .

واته : ئەهی خوای پهروهر دگار له کاروباری ئایین تیگه یشتووی بکه و فیری ږاڅه کردنی
بکه .

۳- ئیبنو مه سعود (ﷺ) ده فهرمووی : باشتین وهرگری قورئان ئیبنو عباسه . ^۴

^۱ - نيسناددهکی (حسن) ه ، ته بهرانی کتیراویه یته وه ، هیشمی ده لیت : دانه پالە کمی (حسن) ه ، الجمع به ژماره
(۱۲۲۱۴) .

^۲ - صحیح / سونه ته کانی (ترمزی) (۳۰۰۴) ... له ریوایه تیکی دیکه دا هاتو به (... تأویل الكتب)
صحيحه . ابن ماجه / ۱۳۶ .

^۳ - حسن / احمد له (المسند) دا ، شیخی (عدوی) ده لیت : (حسن) ه ، (فضائل صحابة النبي) ۶۵ .

^۴ - صحیح : ابن ابی شیبه کتیراویه تیهره ، شه یچی عدوی ده لیت : صحيحه ، فضائل صحابة النبي ، ۶۵ .

۴- له (مجاهد) هوه ، دده فرموی : کاتې ئیبنو عباس ته فسیری شتیکی بکړایه ، پروناکی یه کم له سهری به دی نه کړد .^۱

۵- له (شقیق) هوه ، ده لې : ئیبنو عباس له وهرزی (حه ج) دا بوو ، وتاری دا و به سوورته (نور) دهستی پې کړد ، همر شتیکی ده خوینده وه ، به دوایدا ته فسیریشی ده کړد ، شیخیک له (الحی) وتی : پاک و بې گهردی بو خوا ، به راستی هیچ وتاریکم نه دیوه له سهری پیاریکه وه دهرچیت و (تورک) یش نه گهر گوئ ی لی بې پی ی موسلمان ده بې .^۲

- ههروه ها ئیبنو عباس (ﷺ) جوان و پاک و بوخوش بوو .
عطاء ، ده لیت / همر که مانگم له شهوی چوارده دا بدیبایه ، پرووی ئیبنو عباسم بیر ده که و ته وه ..

وه له (عکر مه) وه ، دده فرموی : کاتې ئیبنو عباس به رپیه کدا نه پویشته ، نافرمتان له پال دیواره کانه وه نه یانوت ، ناخو نه وه (میسک) بوو تیپه پری یان ئیبنو عباس ؟^۳

" خواستی (عبدالله ی کوری عباس) بو وهرگتنی زانست و پشوو درېری

له ئاست ناره حه تیدا "

- له راستیدا هم زانسته به ئاسانی وهرناگیریت ، به لکو بو نه وه ی به شیکیت پیشکه ش بکات تو ده بې هموو خوئی پیشکه ش کهیت .
- همر له وراسپاردانه ش له م باریه وه هاتوون : نارامگر به له سهر پهریشانی و زه لاله تی زانست ، سهر به رزیت پی نه به خشیت ..

^۱ - صحیح : عبدالله ی کوری احمد له (زوائد الفضائل) دا کپړاویه ته وه ، شیخی (عدوی) ده لیت : (صحیح) هه مان سهرچاوه .

^۲ - صحیح : عبدالله ی کوری احمد له (زوائد الفضائل) دا کپړاویه ته وه ، شیخی (عدوی) ده لیت : (صحیح) هه مان سهرچاوه .

^۳ - بر روانه : سیر النبلاء (۳ / ۳۳۷) .

وه ئیبنو عباس (ﷺ) پیشهنگ بوو بۆ فیر خوازی زانست و بلندگو و چرایهک بوو بۆ پروناک کردنه وهی پئی ئهوانه ی شوین پئی زانایان دهگرن ..

عبدالله ی کوپی عباس (ﷺ) ، دهفهرموئ : کاتی پیغمبهری خوا (ﷺ) وهفاتی کرد ، به پیاویک له (انصار) م وت : ههلسه بابچین پرسیار له هاوهلائی پیغمبهری خوا (ﷺ) بکهین ، چونکه ئیستا ئهوان زۆرن ...

- وتی : بهراستی کهسیکی سهیری ، ئیبنو عباس ! وا ئهزانی خهک پیوستانی به تو ئهبی ، له کاتیکیدا ئهم کومهله هاوهلائییهان له ناودایه که ئهییینیت ؟ ئه پویشیت و منیش چووم بهدوای پرسیار کردنی خوومه وه . فهرمودهیهکم پی دهگهشت له ههر پیاویک دههاتم بۆ لای که له قهیلوله دا بوو (سهرخهوی پیش نیومرو) منیش له بهردهم دهرگا کهی دانه نیشتم تا وهکو خۆل و خاکم به سهر کو ئه بوویه وه ، پیاوه که ئه هاته دهره وه ، که بهی شیوه منی دهبینی ، دهیوت : ئه ی کوپه مامی پیغمبهری خوا (ﷺ) بۆچی کهسیکت نهارد بهدوما که من بیم بۆلات ؟ منیش دهموت : حهق وایه من بیم بۆلات و پرسیار لئ بکهم ، دهلیت : پیاوه ئه نصاری یه که مایه وه و نه مرد ههتا منی بینی خهکی له دهورم کو بوونه وه (بۆ وهرگرتنی زانست) ، وتی : " ئهم کوپه له من عاقل تره " .^۱

" زانستی ئیبنو عباس (ﷺ) "

له (سعیدی کوپی جیر) وه ، له ئیبنو عباسه وه (ﷺ) ، دهفهرموئ : پیشهوا (عمر) منی له گهله خۆیدا دهبرده دانشگاهانی شیخانی بهدر ، هندیکیان وه که ئه وهی پی ی خوش نهبی دهیوت : بۆ ئه مه مان له گهله دا پرو به پرو ئه که یته وه له کاتیکیدا ئیمهش کوپی هاوته منهی ئه ومان هیه ؟ عومهریش دهیفرموو : .. ئه ویش یهکیکه له ئیوه (واته زانایان) . پوژیک بانگی ئیبنو عباسی کردوو له گهلهیدا کردیه ژووره وه ، ئه و پوژه تهنها بۆ ئه وهی زانستی من نیشانی ئهوان بدات منی برده ژووره وه ، فهرمووی : ئیوه چی ئه لین دهربارهی ئهم ئایه تهی خوای گهوره : ﴿ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴾ ؟ سورة النصر ، آیه (۱) .

^۱ - دانه پاله کهی (صحیح) ه / حاکم دهرهینانی بۆ کردوده (۳ / ۵۳۸) . و دهلیت : صحیح و زههههیش ههمان رای هیه .

هه ندىكيان وتيان :-

فرمانمان پى كراوه سوپاسى خوا بكهين و داواى ليخوشبوونى لى بكهين كاتى سهركه وتن بوو بهنسييمان و پرگارييمان هات ، وه هه ندىكى تريان بى دهنگ بوون و هيچيان نهوت ، فرموى : توش هه مان رات ههيه ، نهى ئيبنو عباس ؟

وتم : نه خير ، فرموى : نهى چى دهلييت ؟ وتم : بهلكو نهوه نهجهل و وادهى پيغه مبرى خوا يه (ﷺ) كه پهروهر دگار پيى فرموى : ﴿ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴾ ، نهوش نيشانهى هاتنى (نهجهل) ي تويه : ﴿ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ، فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴾ سورة النصر ، آيه (۲ - ۳) .

عومر فرموى : منيش ههروك نهوى لى نهزانم كه تو نهلييت . وه عومر راويژى پى دهكرد له ههركاريكدا لهلاى گرنگ بوايه و نهيفرموى (غص غواص) .^۲ عكرمه ، دهلييت : پيشهوا (على) ، چهند كهسيكى سوتاند كه هه لگهرا بوونهوه له نايى نيسلام ، نه مه گهيشته به ئيبنو عباس ، فرموى :

نهگهر من بوومايه ، به ناگر نه مده سوتاندن ، چونكه پيغه مبرى خوا (ﷺ) فرموويه تى :

" لاتعذبوا بعذاب الله " . واته : به سزاو نه شكه نجهى خودا ، سزاي كهس مهدهن ، بهلكو نه مكوشتن ههروك پيغه مبرى خوا (ﷺ) فرموويه تى :
" من بدل دينه فاقتلوه " ههركهس ناييى خوى گوپى ، بيكوژن " . نه مه گهيشتهوه به (على) فرموى : ناي له ئيبنو عباس (وهك مه دحيك) ، بهراستى نهو پوچووه له ناوشته كاندا - له زانستى شته كاندا - .^۳

هه له (عكرمه) وه ، دهلييت : گويم له معاويه بوو پى ي نهوتم مهولاكهت - واته ئيبنو عباس - سويند بى به خوا زاناترينه له ناو مردوان و زيندواندا .

^۱ - صحيح : بوخارى له (المغازى) (۸ / ۹۹) دههينانى بۆ كردووه . ههروها غهبرى نهویش .

^۲ - (عض غواص) واته نهى نهو كهسهى له نار زانستدا روجويت و مهله دهكهيت ، راي خوتمان نيشانده لمر بابه تهدا .

^۳ - دانه پاله كى (صحيح) ه ، بوخارى به بى نهو بهشه " فبلغ ذلك ... " رپوايه تى كردووه ، ههروها ابو داوود و غهبرى نهویش .

و له (طاموس) هوه ، دهلیت : " له گهلّ هفتا یان ههشتا کس له شیخه کانی هاوهلی پیغمبره خوا (ﷺ) دا دانیشتووم ، که سیان نه بوو پای دژې پای ئینو عباس بیت ، به لکو هر له باسیکدا به یهک دهگیشتن پیاان دهوت : نهوهیه که تو دهلیتیت ، یان راست تهلیتیت .^۱

" وړې و نه دهب (ﷺ) له گهلّ پیغمبره خوا (ﷺ) دا "

ئینو عباس (ﷺ) ، دهلیت : له کوتایی شه ویکدا هاتم بولای پیغمبره خوا (ﷺ) و له پشتیه وه نویژم کرد ، نهویش دهستی گوتم و پریکیشام تا گه یاندمیه لای قاجی (واته تهنیشت خوی) و کاتی پیغمبره خوا (ﷺ) پووی کرده پووگه (قبله) چوموه دواوه و پیغمبره خوا (ﷺ) نویژه که ی کرد و که لی بوویهوه ، فمرمووی : " ما شأنک اجمعك حرثی فتخنس ؟ " ، واته : چیته ، بوچی ده تخمه تهنیشت خومهوه ، به لام تو نه چیتهوه دواوه ؟ " وتم : نه ی پیغمبره خوا (ﷺ) ، مه گمر نه کری که سیک له تهنیشت تووه نویژم بکات ، که پیغمبره خوایت و خودا نهو ریژه ی به تو به خشیوه ؟ دهلیت : پیغمبره خوا (ﷺ) سهرسام بوو (معجب) به قسه کانم و دوعای بو کردم که خودا زیاتر زانست و تیگه یشتنم پی ببه خشیّت ..^۲

" ترسی له پروه ردگار "

له (ابن ابی ملیکه) هوه ، دهلیت : له گهلّ ئینو عباس له مه که وه هاوړی بووم تا مه دینه ، کاتی له جی یهک دا نه به زین ، به شیک له شهو هه لده ساو شهو نویژي نه کرد .

ایوب پرسى : خویندنه وه ی چوڼ بوو ؟ وتی : جاریک هم نایه ته ی خویندنه وه :

﴿ وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴾ سورة ق ، آیه (۱۹) .^۱

^۱ - هیثمی دهلیت : تبه رانی کتیرا به تیه وه . پیاوانی ، پیاوانی (الصحيح) ن . الجمع (۱۵۵۲۲) .

^۲ - هیثمی دهلیت : احمد کتیرا به تیه وه . پیاوانی ، پیاوانی (الصحيح) ن . الجمع (۱۵۵۲۶) .

بهردهوام ئایه ته که هی ئهوتسه وه و له گه ل و تنه وه ییدا پرمه ی
گریانی زیاتر ئه بوو .^۲

" کۆبوونه وه ی له گه ل (خوارج) ه کاند "

کاتی فیتنه ی (خوارج) ه کان سه ری هه لدا عبدالله ی کوپی عباس (ﷺ) چوو بو
لایان و کهوته گفتوگو کردن له گه لایندا دهرباره ی ئه و بابه تانه ی که کهوتبوونه هه له وه
تیایندا و چه ند وتویژ و راگوپینه وه یه ک له نیوانیایندا ئه نجامدرا بوه هوی ئه وه ی بیست
هه زاریان قه ناعه ت بکه ن و بچه وه ریزی پیشه و (علی کوپی ئه بی تالیب) .

" وه فات و مائناوایی "

ئیبنو عباس وه هاریا ... بهردهوام پوناکی بانگه وازی بلأو ده کرده وه و
دهستوره کانی ئاسمانی پوون ده کرده وه ... و له کۆتایی یه کانی ته مه نیدا بینایی له
دهست دا .

پیغمبهری خواش (ﷺ) هه وائی ئه مه ی دابوو : له (موسای کوپی میسه ره) وه ،
عباس عبدالله ی کوپی نارد بۆلای پیغمبهری خوا (ﷺ) بۆ کاریک ، عبدالله پیاویکی
له لای پیغمبهری خوا (ﷺ) بینی ، بۆیه گه راپه وه و هیچی نه وت ، پاش ئه مه عباس
(ﷺ) به پیغمبهری خوا (ﷺ) گه یشت و فه رمووی : کوپه کهم نارد بۆلات ، به لآم
پیاویکی له لات بینی ، له بهر ئه وه نه یقوانی قسه ت له گه ل بکات .

- پیغمبهری خوا (ﷺ) فه رمووی : " یا عم ! تدری من ذاك الرجل ؟ " ده زانی ئه و
پیاوه کی بوو ، مامه ؟ وتی / نه خیر . فه رمووی :

^۱ - واته : ئه ی ئه نسان .. ته نگانه ی مردن و نازاره کانی هات ، هاوپی له که ل راستیه کاندئا ئه وسای بیت ده وتری : نا
ئه وه ئه و به سه ره هات و رووداوه یه که که خۆت لی لاده دا و په نات لی ده کرت .

^۲ - بره وانه حلیه الاولیاء (۱ / ۳۲۷) .

" ذاك جبريل لقيني ، ولن يموت ابنك حتى يذهب بصره ، و يؤتى علماً " .^١ فهرمووی :
ئەو جبریل بوو هاتبوو بۆلام .. وە کوپه کەت نامری هەتاو هەکو بینایی نەپوات و
زانستییکی باش و مەرنەگرت .
لە سالی (٦٧ یان ٦٨) دا ئیبنو عباس وەفاتای کرد و پۆخی پاکێ بۆ لای پەرەردگاری بەرزبوویەو .

" ئایەتیک لە کاتی مەرگدا "

لە (سعیدی کوپی جبر) هەو ، دەلیت : ئیبنو عباس (لە (طائف) وەفاتای کرد
و ئیمە لەگەڵ جەنازەکیدای بووین ، دیمان بآلندەیه کە پێشتر نەبینرا بوو (هاوشیۆوی
نەبینرابوو) هات و چوو نە تەبوتە کە و پاشان نەبینرایەو کە لێ ی بێتە دەرەو ،
ئەو بوو کاتی ئیبنو عباس سپاردە کرا ئەم ئایەتە لە سەر لیواری گۆرە کەو خۆینرایەو
کە هەر نەزانرا کێ بوو خۆیندیهو :

﴿ يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ (٢٧) ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً (٢٨) فَادْخُلِي فِي عِبَادِي (٢٩) وَادْخُلِي جَنَّاتِي ﴾ سورة الفجر ، آية (٢٧ - ٣٠) .^٢

واتە : ئەو خاوەنێدل و دەروونی پێ لە نارامی ، بگەرێرەو بۆ لای پەرەردگارت
کە تۆ لەو رازیت و ئەویش لە تۆ رازیه ، دەبچۆرە پیزی بەندە چاکە نازدار و
بەرزەکانمەو ، بچۆرە بەهەشتە خوشە رازاوە کەمەو .

پێشەوا (زههبي) دەلیت : ئەمە بابەتییکی متواترە - یەکلەدوای یەكە -^٣
و ئەوان وابوو دەچوون کە ئەم بآلندەیه زانستی عبدالله بێت (ﷺ) .. وە کاتی ئیبنو
عباس سپاردە کرا (ابن الحنفیه) فهرمووی : ئەمڕۆ پەیبانی ئەم نەتەو یە کۆچی کرد..^٤
لە ژێر خاکی (طائف) دا جەستە ی پوناکی بەباوهر و عەقیدە .. و بۆنخۆشکراو
بە گولۆی خوشەو یستی خوا و پیغه مبهەرە کە داپۆشرا ...

^١ - هیشمی دەلیت : تەبەراتی رێبایەتی کردوو بە چەند ئیسنادێک و پیاوانی فهرمودە کە جێ ی متمانەن . الجمع
(٢٧٧ / ٩) .

^٢ - هیشمی دەلیت : تەبەراتی گێڕاویەتیو .. پیاوانی ن پیاوانی (الصحيح) ن الجمع (٢٨٥ / ٩) بە ژمارە (١٥٣٥) .

^٣ - برۆانە / سیر اعلام النبلاء (٣٥٨ / ٣) بەم لەفزه لەوانە یە مەبەستی (چیرۆکی متواتر) بێت .

^٤ - ابن سعد دەرەختانی بۆ کردوو (٣٦٨ / ٢) .

" ۱۵ - نه‌بو د‌رداء (ﷺ) "

" دانای نه‌م نومه‌ته "

ناسنامه‌ی : -

پی‌شه‌وای پ‌ا‌ب‌ه‌ر و دادوم‌ری دیمه‌ش‌ق و هاو‌ه‌لی پیغه‌م‌به‌ری خوا (ﷺ)
(نه‌بو د‌رداء عویم‌ری کوپ‌ری زی‌دی کوپ‌ری قیس‌ی نه‌نصار‌ی خه‌زه‌ج‌ی) یه و دانای
نومه‌ته و گه‌وره‌ی قور‌ئان خوینه‌کان‌ی دیمه‌ش‌قه ..
سعید‌ی کوپ‌ری عبدالعزیز ، ده‌لیت / نه‌بو د‌رداء پ‌وژ‌ی به‌در موس‌لمان بوو ، پاشان له
جه‌نگ‌ی نوح‌ود به‌ش‌دار‌ی کرد ، نه‌و پ‌وژ‌ه پیغه‌م‌به‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمان‌ی پی‌ کرد که نه‌وانه‌ی وان
به‌س‌ر کی‌وی (نوح‌ود) وه‌ه‌ ب‌گی‌ر‌یت‌ه‌وه دواوه ، نه‌ویش خو‌ی به‌ ته‌نها هه‌مو‌یانی گه‌ر‌ان‌ده‌وه.

" چاکه‌کان‌ی "

۱- له (انس) وه‌ه ، پیغه‌م‌به‌ری خوا (ﷺ) وه‌فات‌ی کرد ، ج‌گه له چوار که‌س نه‌بی
که‌سی تر قور‌ئانی کو‌ نه‌کر‌ده‌وه ، نه‌وانیش (نه‌بو د‌رداء و معاذ و زهید‌ی کوپ‌ری ثابت و
نه‌بو زهید) بوون .
(ارن‌ئو‌وط) ده‌لیت : نه‌و ک‌ورت کرد‌نه‌وه‌یه (ق‌صر) ،
له‌م فه‌رمو‌وده دا ش‌تی‌کی زیاد کراوه نه‌ک ر‌اس‌ته‌قینه ، به‌ل‌کو ژماره‌یه‌کی زو‌ری هاو‌ه‌ل‌ان
(ره‌زای خ‌وایان لی بیت) قور‌ئانی پ‌ی‌وژ‌یان له‌به‌ر بووه و (ح‌افظ) ناوی هه‌ندی‌کیانی
هیناوه له (الف‌ت‌ح) دا (۹ / ۴۷ ، ۴۸) .
۲- نیب‌نو عمر ده‌یفه‌رمو‌وی / با‌سی هه‌ردو ژیر و ه‌وش‌مه‌نده‌که‌مان بو‌ ب‌که‌ن ، نه‌وترا کی‌ن
نه‌و دوا‌نه ؟ نه‌یفه‌رمو‌و : معاذ و نه‌بو د‌رداء .

۱- صحیح : بخاری گ‌ی‌راویه‌تیه‌وه (۹ / ۴۷ ، ۴۸) . (أبو زید) یش و‌ت‌راوه که (ثابت‌ی کوپ‌ری زید) ،
و‌ت‌راویشه (سعد‌ی کوپ‌ری عبید) .

۲- پروانه / په‌راوی‌زی (سیر اعلام النبلاء) ، (۲ / ۳۳۹) .

۳- پیاوان‌ی ج‌ی مت‌مانه‌ن (ابن سعد) ده‌ره‌تانی بو‌ کرد‌وه (۲ / ۳۵۰) .

" دنیا نه‌وبستی ئه‌بو دهر‌دء (ﷺ) "

ئه‌بو دهر‌دء ، دهر‌موی : پیش هاتنی ئیسلام بارزگان بووم ، به‌لام دواى ئه‌وه‌ی ئیسلام دابه‌زی ، باززگانی و خوا پهرستیم به‌یه‌که‌وه‌ کۆ کرده‌وه ، بینیم کۆنابنه‌وه ، له‌بهر ئه‌وه‌ وازم له‌ باززگانی هیناو خووم دایه‌ خواپهرستی .^۱

" له‌سهر وتیکی گرنکی پیشه‌وا (ذهبی) "

پیشه‌وا ذهبی له‌سهر ئه‌م قسه‌یه‌ی (ابی دهر‌دء) (ﷺ) ، ده‌لێت : " من ده‌لیم باشت‌ر وایه‌ هه‌ردوو بابه‌ته‌که‌ له‌گه‌ل (جهاد) دا کۆبکریته‌وه ، وه‌ ئه‌مه‌ی که‌ فهرمووی پرێگه‌ی کۆمه‌لێکه‌ (له‌سه‌له‌ف و سوفیه‌ت) ، گومانیش له‌وه‌دا نیه‌ که‌ سروشتی که‌سه‌کان له‌مه‌دا جیاوازه ، هه‌یانه‌ توانای گرێدانی هه‌ر سێ بابه‌ته‌که‌ی هه‌یه‌ هه‌ر وه‌ک پیشه‌وا (صدیق و عبدالرحمن کوپی عه‌وف و ابن مبارک) (په‌زای خویان لی بی‌ت) ، وه‌ هه‌ندی که‌سێ تر ئه‌م توانایه‌ یان نی‌یه‌ و ته‌نها پهرستش ده‌که‌نه‌ کیفایه‌ت . هه‌میشه‌ له‌سه‌ره‌تاوه‌ توانای کۆکردنه‌وه‌ی هه‌رسێ بابه‌ته‌که‌ی هه‌یه‌ ، و دواتر توانای نامینی و هه‌موو ئه‌م بۆ چوونانه‌ گونجاون ، به‌لام پیویسته‌ مرو‌ف کۆشش بکات بۆ به‌ ده‌ست هینان له‌ پیناو مافدانی ژن و منداله‌کانیدا .^۲

" دیمه‌نی‌ک له‌ خه‌باتی ئه‌بو دهر‌دء (ﷺ) "

(شریح ی کوپی عبیدی حمص) ده‌لێت : کاتی هاوه‌لانی پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) له‌ ئوحد شکشتیان خوارد ، ئه‌بو دهر‌دء یه‌کێ بوو له‌وانه‌ی له‌و پرۆژه‌دا بووه‌ سییه‌ر له‌ دهوری پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) ، وه‌ کاتی بێ باوم‌پان به‌راسه‌ری موسلمانانه‌وه‌ بوون ، پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی : " اللهم ليس لِم أن يعلنوا " ئه‌ی په‌زوه‌ردگارا ئه‌وان بو‌یان نیه‌ له‌سهر ومانه‌وه‌ بن . ئینجا چه‌ند که‌سی‌ک له‌ هاوه‌لآن خویان ته‌رخان کرد بۆ

^۱ - هه‌یثمی ده‌لێت : ته‌به‌رانی کێراویه‌تی‌ه‌وه‌ پیاوانیش پیاوانی (الصحیح) ن ، المجمع (۹ / ۳۶۷) .

^۲ - به‌روانه‌ (سیر اعلام النبلاء) (۲ / ۳۳۸) .

پروبو پروبو هیان که (عومیر ابو دمرء) یهکیک بوو له ناویاندا و توانی یان بی باومهران له جیگای خویمان وه لانیین . و لهو پۆژهدا ئه بو دمرء له تاقیکردنهوهیهکی سهرکه و توودا بوو ، ئه وه بوو پیغمبهری خوا (ﷺ) فهرمووی : " نعم الفارس عومیر " ^۱ بهراستی سوارچاک (عومیر) ه .

" زانستی ئه بو دمرء (ﷺ) "

له (مسروق) هوه ، دهلیت : - بهدوای کاروباری هاوهلانی پیغمبهری خوادا (ﷺ) چووم ، بینیم زانستیان له (عمر و علی و عبدالله و معاذ و ئه بی دمرء و زیده ی کوری ثابت) دا (رهزای خویان لی بیت) براوهتهوه . ^۲

وه له (سعیدی کوری عبدالعزیز) هوه ، له (مسلم ی کوری مشکم) هوه ، دهلیت : ئه بو دمرء پیی وتم : بزانه ئهم دانیشتهمان چه ند کهسی تیا به . دهلیت : دهگهیشته زیاتر له (۱,۶۰۰) کهس . ده ده قورئانیان دهخویند و پیشپرکییان ئه کرد ، ئه و جا که ئه بو دمرء نویری بهیانی ئه نجام دا له گه ل سوننه ته کهیدا و (جزء) یك له قورئانی دهخوینده وه ، هه موو چاویان تی ئه بری و گوئیان له وشهکانی ئه گرت وه (ابن عامر) پیشهنگیان بوو . ^۳

نووسهر دهلیت : بهراستی بانگهواز بو لای خوا به بی بوونی کۆششیکی وه ها و به بی بوونی هیمهتی لهو جوړه ، دهرئه نجامه کهی لادان و بی بهرهمی به .. و بهراستی خودا زانست به داپنن له سینهکاندا ناباته وه ، به لکو به بردنه وه و کۆچی زانیان دهیباته وه .

^۱ - فهرموده ی (مرسل) ه : ابن لسکر دهرهیتانی بو کردووه ههروه ها (حاکم) یش له (المستدرک) (۳۳۷/۳) دا .

^۲ - دانه پاله کهی (صحیح) ه ابن سعد (۲ / ۳۵۱) دهرهیتانی بو کردووه .

^۳ - ارئووط دهلیت : پیاوانی جی متمانه ن پهراویری سیر اعلام النبلاء (۲ / ۳۴۶) .

" چەند وتە و ئامۆزگاری یەك بە ئاوی ئالتون دەنوسریت "

ئەبى دەرداء چەند ئامۆزگارى و وتەيەكى واى ھەيە كەلەسەر لاپەرەكانى دل دەنەخشريئيت . لەوانە : -

۱- ھەرموودەي كە دەلييت : چيە ، وا ئەبيستم زاناکانتان ئەرپۆن و نەزانەكانيشتان زانست و ھەرنە گەرن !... زانست و ھەرگەرن ، چونكە زانا و زانستخواز لە پاداشتا ھاوبەشن .

۲- ھەرمووى : ھەيل بۆ ئەو كەسەي بۆ جاريكيش بوو فير نابى ، وە ھەيل بۆ ئەو كەسەي كە ئەزانيت و ، بەلام ھەوت جار كاري پى ناكات .

۳- ھەرموودەي : وەھا خواپەرستى بکەن وەك ئەوھى پەرۋەردگار بيبەن ، وەخوتان لەپىزى مردوان دابنن ، ھەرەك خوتان لە دوعاى سەتم ليكراو بپاريزن .

۴- بزەنن كە شتيكى كەم بى نيازت بکات ، باشترە لە شتيكى زۆر كە سەرقالت بکات و گومرات بکات . چاكە و بەخشندەيى لەناو ناچيت .. و خراپەش لە بىرناچيتەو .

۵- دەفەرمووى : سوپاس بۆ ئەو خوايەي كە واى لە دەولەمەندەكان كەردووە ، لەكاتى مردندا ئاوات بە ئيمە بخوازن و لەكاتەدا ئيمە ئاواتيان پى نەخوازن .. برا دەولەمەندەكانمان لەگەلماندا دادپەرۋەر نين ، ئەوان ئيمەيان لەسەر ئاينەكەمان خۆش دەويت ، بەلام لەسەر دنيا دوزمنايەتيمان لەگەلدا دەكەن .^۱

۶- دەفەرمووى : ئەي ئەوھى ئادەم بە قاچەكانت ملکہى بۆزەوى بنويئە (واتە بەفیزەو بەسەريدامەرۆ) .. چونكە پاش كەميك ئەبيتە گوپت ، ئەي ئەوھى ئادەم ، بى گومان تۆ پيکھاتويت لە چەند پۆژيک كە بەرپۆشتنى ھەر پۆژيک ، بەشيك لە تۆ دەرۋات ئەي ئەوھى ئادەم ، تۆ ھەر لەو پۆژەوھى لە داىك بوويت بەردەوامى لە پوخاندنى تەمەنتدا ..

۷- ھەرۋەھا ديفەرموو : پەرۋەردگار ، پەنات لى ئەگرم لە پەرت پەرتى دل ، و ترا پەرت پەرتى دل چى يە ؟ ھەرمووى : ئەوھى لە ھەر دۆليک ماليک دابنريت .

۸- وە دەيفەرموو : خەلكى گەلایەكى بى درك بوون ، بوونە دركيى بى گەلا ، ئەگەر پەخنەيان لى بگريت ، پەخنەت لى ئەگرن ، وە ئەگەر وازيان لى ببنيت ، ئەوان واز لە تۆ

^۱ - ئەم ئامۆزگارى يانەي باسەن كەرد لە (سیر اعلام النبلاء) لە بەشى ژيانى دا (ﷺ) وەرمانگرتووە .

ناهیښن . وتیان ، نهی چی بکهین ؟ فهرمووی / شتیځ له (عرض - ناموست) به قهرز بدهپیان بؤ پوژئی که همژار بوویت .

۹- هروده ها وتویه تی : وهیل بؤ ئه و که سانهی پارو پول کو ئه که نه و دهمیان داچه قاندوه و وهک شیت هر ئه وه دهبینن که له لای خه لکه و ئه وه نابینن که له لای پهروه دگار ، ئه گهر بیانتوانیا په شهویان به پوژوه ده به سته وه (شهویان ئه خسته سهر پوژ) . وهیل بؤ ئه وانه له لیپرسینه وهیه کی توند و سزایه کی قورس .

۱۰- هر له وموه ده فرموئ : ئه وانه ی زمانیان به یادی خوا ی پهرومردگار تهر و پاراوه ، ئه وه به دهم بزهی لیوه وه ده چنه به هه شت .^۱

" بهنده کان چهند سووک و بی نرخن له لای خوا کاتی سهرپیچی ئه کهن "

له (ابن جبیر) وه ، ئه ویش له باوکیه وه ، ده لیت : کاتی (قبرص) پزگار کرا و دیله کان به بهردم (ابی دهرء) دا تیپهر بوون ، دهستی به گریان کرد ، لیم پرسى : ئا لهم پوژده دا ده گریټ که وا خوا ی پهرومردگار ئیسلام و ئه هله که ی سهر بهرن کردوه ؟ فهرمووی : - نهی جبیر ، ده بینى ئه مانه که چهند خاوهن ده سلاټ و دهرکه وتوو بوون ، به لام پهرومردگار بینى که سهرپیچی ده کهن ئه مه ی به سهر هینان که ئه یبینیت ، ئای بهنده کان چهند بی نرخن له لای خوا کاتی سهرپیچی ئه کهن .^۲

له راستیدا لادان له پیگه ی راسته قینه ی ئیسلام ، و پوچوون له ناوپیگای گومرایی و سهرپیچی و ئارهنزووه کاند ، هو ی به هه لاکهت چوونی نه ته وه و گه له کانه : ﴿ وَكَأَيُّ مِّنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُكْرًا ﴾ (۸) فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا (۹) ﴿ سورة الطلاق ، آیه (۸ - ۹) .

واټه : له سه دهکانی پيشوودا چنده ها شار و شاروچکه یاخی بوون له فه رمانی پهرومردگاریان و فرستادهکانی ، ئیمه زور به توندی حسابمان بؤ کردن و سزایه کی توند و پر ئیشمان بؤ پیشهینان . ئیتر گیروده ی به لای خو یان بوون و ئه و سزایه یان چه شت

^۱ - له صفة الصفوة ئه م ناموژکاریانه مان وهرکرتوه .

^۲ * بروانه : ابن عساکر (۱۳ / ۳۸۹ / ۱) .

که خویان دهست پیشکمری یان بۆ کرد بوو ، سهرئه نجامی کار و کردهوی خه لکی نهو شوینانهش زیانیکی گه وره بوو .

" بهره و لای (الرَفِیقُ الْأَعْلَى) "

پاش بهرئ کردنی ته مه نیک له تیکۆشان به شمشیر و به زمان و به ههر چی خاوهنی بوو ، کاتی ئه وه هات ته مه نی کۆتایی بیّت .. له کۆتایی ته مه نیدا له سه ره مه رگدا نه بوو دهرداء دوا یین ئامۆژگاری پیشکەش دهکات ، پیش نه وهی یه که مین هه نگاوی ریگای ئاخیره تی هه لگری .

ئوم دهرداء ده لیت : کاتی نه بو دهرداء که وته سه ره مه رگ ، بهرده وام دهیوت : کی کار بۆ ئه م پۆژهی من نهکات ؟ کی کار بۆ ئه م جیگایه ی من نهکات ؟

و له سه ره زهوی دیمه شق .. پۆحی پاکی به شوین بانگی په ره ده ردا گاریدا بهرز بووه .. تا له وی ئارام بگری : ﴿ وَمَنْ يُطِغِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا ﴾ سورة النساء ، آیه (۶۹) .

ئه مه ش له سالی (۳۲) دا بوو .. (په زای خوا ی لی بیّت) .

" ۱۶ - قهتاره‌ی کوپری نعمان (ﷺ) "

" نه‌میری تیځکوشهر "

ناوی : -

قهتاده‌ی کوپری نعمانی کوپری زهیدی کوپری عامره ، نه‌بو عمری نه‌نصاری به‌در یه و یه‌کینکه له هاره‌له نه‌جیب‌زاده‌کان .

له‌گه‌ل (۷۰) که‌سه‌که‌دا ئاماده‌ی (عقبه) بووه . وه‌یه‌کی بووه له تیرهاویرژه ناوداره‌کان .. له هه‌ردوو جه‌نگی به‌در و ئو‌خود به‌شداری کردووه و له‌و پوژده‌دا له چاوی درا و گلینه‌ی چاوی هاته‌ده‌ر .. پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌ده‌ستی موباره‌کی خسته‌یه‌وه جی‌ی خو‌ی و بینایی هی‌نایه‌وه بو‌قه‌تاده و نه‌و چاوه‌ی بووه سه‌لامه‌ترین چاوی .

له (عاصم) ی کوپری عمری کوپری قه‌تاده‌وه ، له باوکیه‌وه نه‌میش له (قه‌تاده‌ی کوپری نعمان) هوه (ﷺ) ، ده‌لێت : پوژێ به‌ر^۱ له چاوی درا و گلینه‌ی به‌سه‌رو ملیدا هاته‌ خواره‌وه ، خه‌لکی ده‌رووبه‌ری ویستیان لی‌ی که‌نه‌وه وتیان : باب‌چین بو‌لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و رای نه‌و وهرگرین (پاویرژی پی‌بکه‌ین) ، هه‌واله‌که‌ درا به‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ... نه‌ویش له خو‌ی نزیک کرده‌وه و گلینه‌که‌ی به‌رز کرده‌وه و له جی‌ی خو‌ی دانایه‌وه و نه‌وجا له‌پی ده‌ستی پێ‌دا هی‌ناو فه‌رمووی : " اللهم اکسه‌ جمالا " ، نه‌ی په‌روهر‌دگار جوانی یه‌که‌ بکه‌ به‌به‌ریدا ، نه‌وه‌ بوو کاتێ قه‌تاده (ﷺ) وه‌فاتی کرد ، نه‌و که‌سی که‌ کفنی کرد . نه‌یزانی کام چاوه‌یان بوو که‌ پیکرا بوو .

وه له‌ پیاویه‌تیکی (ته‌به‌رانی) دا هاتووه ،^۲ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی : " اللهم ان قتاده قد وقى نبيك بوجهه ، فاجعلها احسن عيینه و احمدها نظراً " .

فه‌رمووی / نه‌ی په‌روهر‌دگار ، قه‌تاده به‌پرووی خو‌ی پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی پاراست ، ده‌سا نه‌و چاوه‌ی بکه‌ره‌ باشت‌ترین و بینات‌رینیان .

^۱ - له‌ پیاویه‌تی (دار قطبی) دا هاتووه که‌ پوژێ (ئو‌خود) وای به‌سه‌ر هاتووه ز و له‌ پیاویه‌تیکی (به‌هقی) دا له‌ (ولائل النبوة) دا هاتووه که‌ پوژێ به‌در توشی نه‌و رووداوه‌ بووه . ارئو‌ط ده‌لێت : پیاوانی جی‌ی متمانه‌ن . سیر (۲ / ۳۳۲) .

^۲ - لاوازیه‌کی تێدا یه .

ئوه بوو ئه چاره ی قه تاده (ﷺ) باشتړین بوو دوا ی پوداوه که ..
 قه تاده بهر ده وام ، هاوړی له گه ل موسلماناندا له خه بات و جیهاد دا بوو ، له
 ده ست پیشی ئه میری موسلمانان (عمری کوپی خه تاب) دا بوو ، کاتی بهر و شام بهړی
 که وتن و یه کی بوو له و تیر هاوړانه ی به په نجه ی ده ست دهر میردران .
 ئه م هاوړه بهر یزه سالی (۲۳) له مه دینه وه فاتی کردووه پیشه و (عمری کوپی
 خه تاب) (ﷺ) ئه و پوړه چووه ناو گوړه که یه و و دواتریش نویژی له سهر کرد .

" ۱۷ - عامری کوپی فہیرہ (ﷺ) "

" نہو ھاوہ لہی کہ فریشتہ کان سپاردہ بیان کرد "

ھندی جار مروۃ بہ خوا پهرستی و نزیك بوونہوی له پەروەردگاری ، ئەگاتە ریزی فریشتە نزیكەكان و وای لى دیت لەسەرزەوى نامۆ و لە ئاسمانەكاندا ئاشنا بیت .. ئەگەر نەخۆش كەوێت ، فریشتەكان سەردانی دەكەن .. و كاتێكیش وەفات دەكات جەنازەكەى بەرپى دەكەن و ھەندى جار بەشداریی شۆردنیشى دەكەن و كفى دەكەن و جار جاریش تابوتەكەى ھەلدەگرن و بەخۆیشیان بە گوپی دەسپێرن !!

بۆچی نا .. مەگەر ئەولیاكانى خوا خاوەنى كەرامات نین !! بۆچی نین ؟ .. ﴿لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ سورة يونس ، آية (۶۴) . واتە : ھەر بۆ ئەوانە مژدەى كامەرانى (كە مژدەى قورئان و فەرموودەى ھە لە قیامەتیشدا) مژدەكان دەبنە واقع و بەزىادەوہ دینەدى) ..

" عامری کوپی فہیرہ (ﷺ) كى ھە ؟ "

مەولای پێشەوا ابوبكر (ﷺ) و لە كۆچكەرە پێشینەكانە ، پێشەوا ئەبوبەكر كپى و ئازادى كرد ، پێش ئەوہى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) بچیتە مالى ئەرەقى كۆپى ئەبى ئەرەقىم ، عامر موسلمان بوو ، وە بۆ پەشیمان كردنەوہى لە ئاینەكەى ، تووشى ئەشكەنجەى بى باوەرمان بوو ، بەلام ئەو بەسەر ئەو ئەزمون و ئارەحەتیانە دا زال بوو ، و گوێى بە ئازار و ئەشكەنجە ئەدا لە پیناوى پەروەردگاریدا .. پاشان كۆچى كرد لە مەككەوہ بۆمەدینە ..

لەبەدر و ئوحد بەشدار بووہ و پاشان لە رۆژى (بئر معونە) دا شەھید بووہ .. چیرۆكى شەھید بوونیشى بەم جۆرە ھە : -

پیغەمبەرى خوا (ﷺ) چەند كەسێكى ئازاد بۆ لای (بنى سليم) لە ئاواندا (عامرى كۆپى فہیرە) بوو ، لەوى لەلای (بئر معونە) دا عامرى كۆپى طفیل داى بەسەریاندا و كوشتنیان ، (زھرى) دەلیت : پیم گەیشتووہ كە بە دواى لاشەى عامر

کوپی فهیره داگه‌ران ، به‌لام نه‌یاندیه‌وه ، ده‌لّیت : وای ده‌بینن که فریشته‌کان سپارده‌یان کردبیت^۱ .

ئبنو اسحاق ده‌لّیت : هشامی کوپی عروه له باوکیه‌وه بوّی باسکردم که عامری کوپی طفیل ده‌یوت : ئەو پیاوه کیّ بوو کاتی کوژرا ، بینیم له نیوان ئاسمان و زه‌ویدا به‌رزکرایه‌وه تا دواتر له ئاسمانیشدا دیار نه‌مابوو ؟ وتیان : عامری کوپی فهیره بووه.^۲ عروه‌ی کوپی زبیر ده‌لّیت : وای ده‌بینن که فریشته‌کان ناشتبی‌تیان) ، (صفه الصفوه / ۱ / ۲۲۶) .

نوسهر ده‌لّیت : سویند به‌خوا پزیزکی زۆر گه‌وره‌یه بوّ ئەوهاوه‌له که‌وا به ده‌ستی ئەو فریشتانه سپارده‌ کراوه که په‌روهردگار وه‌صفیان ده‌کات و ده‌فهرموّی : ﴿بِأَيِّ سَفَرَةٍ كِرَامٍ بَرَرَةٍ﴾ سورة عَبَسَ ، آیه (۱۵ - ۱۶) .

^۱ - بڕوانه صفه الصفوه (۱ / ۲۲۶) .

^۲ - صحیحه ، بخاری له بابی (المغازی) (۷ / ۴۰۹۳ / فتح) دا ریوایه‌تی کردووه .

" ۱۸ - بلالی کوپی رباح (ﷺ) "

" له پیناوی خوادا هه میسه خوای به ستبوو بو خبات تا مردن "

بیلالی کوپی رباح ی (مهولا) ی ئه بو به کری صدیق و بانگیژی پیغمبره ی خوا (ﷺ) و له پیشینه یه که مینه به ریزه کانه له ئیسلامدا ، له وانیه که له پیناوی خوادا تووشی ئه شکهنجه هاتن . له به در دا ئاماده بوو ، پیغمبره ی خوا (ﷺ) به ده ستینشان کردن شایه تی چوونه به هه شتی بو داوه .

" چاکه کانی "

۱- له (ابی هریره) وه ، ده فهرمو ی / پیغمبره ی خوا (ﷺ) کاتی نوێژی به یانی به بیلالی فهرموو : (حدثني بأرجى عمل عملته في الإسلام فأني قد سمعت الليلة خشفة نعليك بين يدي الجنة) ، فهرمووی باسی باشتین کاریکم بو بکه که بو ئیسلام ئه نجامت دابی ، چونکه من ئه مشهو گویم له خشپه ی نه عله کانت بوو له ناو به هه شتدا ...

بیلال فهرمووی : هیچ کاریکم ئه نجام نه داوه باشت له وهی که هه کاتی ده ستنوێژی ته واوم گرتبی له کاتی له کاته کانی شهو یان پوژدا ئه وه هینده ی خوا نوو سیبیتی نوێژم ئه نجام داوه .^۱

۲- وه له (انس) وه ، (ﷺ) ده فهرمو ی : پیغمبره ی خوا (ﷺ) فهرموویه تی : (بلال سابق الحبشه) .^۲

واته / بیلال پیشی چه به شی یه کانی داوه ته وه ..

۳- عمری کوپی خهتاب (ﷺ) فهرمووی : ئه بو به کر گه وره مانه و هه ره که گه وره مانی ئازاد کرد - مه به ستی بلال بوو .^۳

^۱ - صحیح : زانا یان یه کران له سه ری (منتفق علیه) .

^۲ - حسن لشواهد ، حاکم ده رهیئانی بو کردووه (۳ / ۲۸۵) شیخی عه دوری ده لیت (حسن لشواهد) .

فضائل الصحابة (۳۱) .

^۳ - صحیح / بخاری .

٤- وه له (عمر) هوه (ﷺ) ئەبا سوفیان له‌گەڵ چەند کەسی‌دا هات بۆ لای (سلمان و صهیب و بلال) فەرموویان : سۆیند بە‌خوا شمشیرە‌کانی خوا جی‌گای خۆیان له‌گەردنی دوژمنی خوادا نە‌گرتوه .

ده‌لێت / ئینجا ابوبکر ، فەرمووی : چۆن ئە‌مه به‌‌گه‌وره و شیخێک له‌ قورەیش ده‌لێن . ئینجا هات بۆ لای پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) و هه‌واله‌که‌ی پێ‌دا ئە‌ویش فەرمووی : (یا ابابکر لعلک اغضبتهم ، لئن کنت اغضبتهم لقد اغضبت ربک) . فەرمووی : ئە‌ی ئە‌بوبەکر له‌‌وانه‌یه به‌‌وقسه‌ت توو‌په‌ت کرد بێت ، خو ئە‌گەر توو‌په‌ت کردبیت ، ئە‌وا خوای خۆت تو‌په‌ کردوه .

ئینجا ئە‌بوبکر (ﷺ) هاته‌وه‌ لایان و فەرمووی : برایانم ! بمبورن توو‌په‌م کردن ؟ وتیان : نه‌خێر ، خوا لێت خۆش بێ براگیان .^١

٥- وه له (ابی هریره) وه ، له پێغه‌مبەری خواوه (ﷺ) ده‌فەرمووی :

(مثل بلال مثل النحلة غدت تأکل من الحلو والمر ثم هو حلو كله)^٢

واته : نموونه‌ی بلال وه‌ک هه‌نگ وایه که له‌ تال و شیرین ده‌خوات و خۆیشی هه‌موو شتیکی هه‌ر شیرینه .

" به‌رگه‌ گرتنی ئە‌شکه‌نجه له‌ پێناوی خوادا "

له (ابن مسعود) هوه ، ده‌لێت : (یه‌که‌مینێ ئە‌وانه‌ی ئیسلامیان ئاشکرا کرد هه‌وت که‌س بوون پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) و ، ئە‌بوبەکر ، عمار ، سمیه‌ی دایکی و ، صهیب و بلال و مقداد) (په‌زای خوایان لێ بێت) .

هه‌رچی سه‌باره‌ت به‌ پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) ، ئە‌وا خوا به‌ هۆی مامیه‌وه پاراستی ، ئە‌بوبه‌که‌ریش به‌ هۆی تیره و هۆزه‌که‌یه‌وه پارێزرا ، ئە‌وانی تر هه‌موویان بێ باوه‌ران بردنیان و به‌رگی ئاسنینیان له‌‌بەر ئە‌کردن و له‌‌بەر خۆ‌دا رایان ده‌گرتن ، ئینجا

^١ - صحیح / مسلم .

^٢ - دانه‌پاله‌که‌ی (حسن) ه ، هه‌یمی ده‌لێت : ته‌به‌رانی رێبایه‌تی کردوه‌وه و اسناده‌که‌ی (حسن) ه ، به‌ژماره (١٥٦/٣٩) .

هەریەکە لەوانە یان شەهیدیان دەکردن یان ناچاریان دەکردن بە پەشیمان بوونەوه ، جگە لە بیلال کە نەفسی خۆی لە پێناوی خوادا بە کەم دەزانی و هەروەک لای قەومەکەشی بێ نرخ بوو ، لەبەر ئەوە بردیان و دایانە دەست منالە وردە و ئەوانیش بە دەوری کێوەکانی مەککە دا دەیان سوپاندەوه .. بەلام بیلال بەردەوام زمانی بە وشەیی ﴿ أَحَدٌ ... أَحَدٌ ﴾ ھوہ بوو .^١

ئومەییەکی کۆری خەلەف کە گەورەکی بیلال بوو ، لە کاتی کدا کە قەرچەکی نیوە پۆدا دەهات و خۆر گەرم دەبوو ، بیلالی دەتاندەوه بەسەر ئەو خۆلەکی کە لەبەر هتاوەکەدا قەرچەکی دەهات و فەرمانی ئەکرد بەردی گەورەیان ئەخستە سەر سنگی و پێی ئەوت ھەروا ئەبیت تاوەکو محمد بەردۆ ئەخەیتەوه لات و عوزە دەپەرستیت یاخود ئەمریت ، بەلام بیلال بێ دەنگ نەدەبوو لە وتنەوهی ﴿ أَحَدٌ ... أَحَدٌ ﴾ .

ئێبنو کەسیر دەلێت : (کاتی بانگدان لە مەدینەدا بریار درا ، بیلال لەگەڵ (ابن ام مکتوم) بە نۆرە و لە نیو دەستی پیغمبەری خوا (ﷺ) بانگیان دەدا . جاری ئەم و جاری ئەو . وە بیلال دەنگێکی خۆش و زوڵالی ھەبوو ھەروەک زمان پاراو بوو .. ئەوەشی کە دەگێڕنەوه وە گواپە (سین) ی بیلال لە لای خودا (شین ە) ھێچ بنەمایەکی نی یە .. ھەروەک لە پۆژی فەتحتی مەککەدا لەسەر کەعبەکی پێرۆژ بانگی فەرموو .. و کاتی پیغمبەری خوا (ﷺ) وەفاتی کرد بیلال وازی لە بانگدان ھێناو .. پاشان بەروە شام بوو جیھاد کەوتەری .)^٢

" دابەزینی قورئان دەربارەکی "

لە (سعدی کۆری ابی وەقاص) ھوہ (ﷺ) ، دەفەرموی : ئێمە شەش کەس بووین لەگەڵ پیغمبەری خوا (ﷺ) بێباوەڕان و تیان : ئەوانەکی و لەگەڵتن دەرکە ، چونکە ئەوانە کەسانێکن لە شانێ ئێمەدانین . شەشە کەسەکەش من و ابن مسعود و بلال و

^١ - حاکم زیوایەتی کردووە (٣ / ٢٨٤) . دەلێت : دانەپالەکی (صحیح) دەزەھەبیش بە صحیح دابەزارە . (حیاہ الصحابہ ، ١ / ٢٢٠) .

^٢ - برۆانە : البدایہ و النہایہ (٥ / ١٧٨) .

پیاویك له (هذیل) و دوانی تر بووین .. ئیدی خوی پهروردگار ئهم ئایهتهی دابهناند : ﴿... الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ...﴾ سورة الأنعام ، آیه (۵۲) .
واته : (ئهی محمد ﷺ) نهکهیت ئهوانه دهرکهیت (له مزگهوت و کوپی خواناسین) که له بهیانیان و ئیواراندا له پهروردگاریان دهپارینهوه ...) تا کوتایی ئایهتهکان .

" سۆزی بیلال (ﷺ) بۆ پیغمبری خوا (ﷺ) "

له سعیدی کوپی عبدالعزیز و غهیری ئهویشهوه دهگێرنهوه که : بیلال دواي پیغمبري خوا (ﷺ) بۆ هیچ کهس بانگی نهدا بهلکو پووی له جیهاد کرد .. ئهوبهکر (ﷺ) ویستی پیگهی لی بگریت ، فهرمووی / ئهگهر لهبهر خوا منت نازاد کردووه ، ئهوا دهست بهردارم به .

دهلّیت : بیلال له شام مایهوه تاوهکو عمر (ﷺ) هاته .. (جابیه) و موسلمانان داویان له عمر کرد داوا له بیلال بکات بانگیان بۆ بدات ئهویش داواي لی کرد . ئهوه بوو بیلال پۆژیک بانگیدا ، لهو پۆژهدا هینده گریا بوو که پیشتروها نهبینرا بوو بگری .. ئهویش به هوی یادکردنهوی پیغمبري خوا (ﷺ) ، ولید وتی : لهو پۆژهوه خهلکی شام له جیاتی بیلال خویان بانگیان دهدا !!^۱ .

بیلال (ﷺ) له شام به خهریک بوون به خهباتهوه مایهوه تاوهکو له تاعونهکهی (عمواس) دا سائی (۱۸) وهفاتای کرد .^۲

سعیدی کوپی عبدالعزیز دهلّیت : کاتی بیلال کهوته سهرمههرگ فهرمووی : سبهی دهگم بهخۆشهویستان ، (ﷺ) و هاوهلانی . لهویدا خیزانهکهی وتی : واوهیلا بۆ من ! بیلالیش وتی : بهلام خۆشی بۆ من !
بهلّی ئهی گهوره و سهروهر (خۆشی له خۆت) بۆچی نا ؟ مهگهر مردن بۆ باوهردار پردیک نی یه که خۆشهویستان بهیهک دهگهیهنیت .

^۱ - ارنووط دهلّیت : پیاوانی جی ی متمانهن ، بهلام به بچر بچری هاتوره ، سیر (۱ / ۳۵۷) . وهلیدیش (وهلیدی کوپی مسلم) ه .

^۲ - ابن کثیر ئهم رایهی پهسهند کردووه / بدایه : (۵ / ۱۷۹) .

" ۱۹ - عبدالله ی کوپری عهمری کوپری حرام (ﷺ) "

" پهروهردگار به بی پهرده له گه لی دده وی !! "

بهراسستی به پریزان .. نه مه ی دهیوینینه وه جیگای سهرسوپرمانه .. که سیک پهروهردگار به بی پهرده له گه لی بدوی !! به لām هر به خویندنه وه ی نه م فرموده یه ی ذاتی نیلاهی نهو سهرسوپرمانه مان نامینی که ده فرموی : ﴿ ... وَلَكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ... ﴾ سورة ابراهیم ، آیه (۱۱) . واته : به لām خودا خو ی منته ده خاته سهر هر که سی ذاتی خو ی ویستی له سهری بی له بهنده کانی ...

" نه م خوشه ویسته ی خوا کی یه ؟ "

عبدالله ی کوپری عهمری کوپری حرامی نه نصاری یه ، باوکی جابر و یه کیکه له خاوه ن پریزه کانی شه وی عهقه به . له بهر دا به شداری کردوه ، و له نوحود شهید کراوه .. نه مهش چیرۆکه که ی به م جوړیه : -

له جابری کوپری عبدالله وه (ﷺ) ده فرموی : کاتی کۆشتاری نوحود هاته پیش شو باوکم هات بۆ لām و فرموی / من ههست نه که م له م جهنگه دا ده کوزریم له گه ل یه که مین هاوه له کانی پیغه مبري خوا (ﷺ) ، سویند به خوا پاش خۆم له دوا ی گیانی پیغه مبري خوا (ﷺ) له تو ئازیز ترم نیه ، وه من قهرزیکم به سهره وه یه بۆم جی به جی که و له گه ل خوشکه کانت باش بجوړیوه ، ده لیت : که پوژمان کرده وه ، باوکم یه که م شهید بوو له جهنگه که دا و له گه ل که سیکی که دا خستمه گوړیک . نه بینم دل م ناهینی که له که ل که سیکی که دا به یه ک گوړ بسپیرم بویه پاش شش مانگ دهرم هینا یه وه ، ده بینم ههروه که نهو پوژیه که خستبووه گوړه که وه جگه له گوچکه ی نه بیت .^۱

وه له (جابری کوپری عبدالله) وه ، ده لیت : کاتی عبدالله ی کوپری عهمری کوپری حرام پوژ ی نوحود کوژا ، پیغه مبري خوا (ﷺ) پی ی فرموو :

(یا جابر ! ألا أخبرك ما قال الله عزوجل لأبيك ؟) فرموی :

^۱ - حاکم کتیراویه تیه وه (۳ / ۲۰۳) ده لیت : فرموده ی (صحیح) له سهر معرجی (مسلم) .

ئهتهوی، پیت بلیم که خوی پرموردگار چی به باوکت فهرموو؟ وتم! بهلی،
 فهرمووی: (ما کلم الله احداً إلا من وراء حجاب، و کلم أباک کفاحاً^۱، فقال: یا عبدی عن علي أعطک، قال: یارب! تخيبي فأقتل فيک ثانية. قال إنه سبق منی (أهم اليها لایرجعون) قال: یارب فأبلغ من ورائی)^۲

فهرمووی: (خوی گهوره له گهل هیچ کهس قسهی نه کردووه له پشتی پهمردهوه نه بیت، به لام له گهل باوکتدا پوبه پرو دواوه و فهرموویتهی، نهی بهنده کهم ئاواته کانتم پی بلی با بیهیتمه دی، نهویش ده لیت پهمردگارم! ئاواتم نهوویه زیندووم که یتهوه تاو هکو له پیناوتدا دووباره بکوژیمهوه، فهرمووی: بهراستی نهوه شتی که پراوتهوه که (أهم اليها لایرجعون)^۳

ده لیت: نهی پهموردگار! دهی بهوانه ی دوی خوم پابگیه نه.
 پاشان خوی گهوره هم نایه تهی دابه زاند: ﴿وَلَا تَحْسِبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا...﴾ سورة آل عمران، آیه (۱۶۹).

واته: وانه زان نهوانه ی له پیناوی خوادا کوژاون، مردوون...
 مهره وه له جابه روه ده لی: باوکمیان بو هینام پوژی ئوحد که شیوینرا بوو، نهوه بوو گهیه نه رایه لای پیغه مبر خوا (ﷺ) که جلیکی به سهردا درا بوو، ویستم لایبهرم و دهی خهم، به لام هوزه کهم پینان نه دام، دیسان ههولمدایه وه لایبهرم به سهریه وه، نه مجارهش هوزه کهم پیگیان لی گرتم، ئینجا پیغه مبر خوا (ﷺ) فهرمانی کرد به لابرندی. له و کاته دا گوئی له دهنگی بوو هاواری کرد. فهرمووی: (فلم نهمه کی یه وا هاوکار دهکات وتیان، کچی عه مره یان خوشکی عه مره، فهرمووی: (فلم؟ تبکی أو لاتبکی، فما زالت الملائكة تظله بأجنحتها حتى رفع).^۴

فهرمووی: جا بوچی؟ بگری یان نهگری، نهو بهردهوام فریشته کان به باله کانیان بوونه ته سیبهری تا بهرز کرایه وه.

^۱ - واته: (روبو پرو به بی هیچ پهمردیک یان په یامینیریک. نه مهش پاش مردنیه تی و پیش مردنی نه بووه.

^۲ - حسن: صحیح ی سونه تهکانی ابن ماجه (۲۲۷۶) ارئوط به (حسن) دایناره. سیر (۱/۳۲۸).

^۳ - واته بی کومان که ناکه ریتمهوه ژبانی دنیا.

^۴ - صحیح: بوخاری و مسلم ریوایه تیان کردووه.

وه شههیدهکان هه لهویدا که شههید کرا بوون سپارده کران .. و کاتی پیغمبری خوا (ﷺ) هات بو دفن کردنیان فهرمووی : (زملوهم بحراهم ، فأننا شهید علیهم)^۱ فهرمووی : بهبرینهکانیهوه دایانپوشن ، بی گومان که من شایه تم له سهریان . وه (ابن سعد) ، (۵۶۳ / ۳) له جابرهوه ، (پهمزای خوای لی بیت) ده فهرمووی : (کاتی) معاویه (بیره کهی لی دا و فهرمانکرا به دهرمینانی کوژراوه کانی پوژی ئو خودمان ، کاتی دهرمانهینان پاش چل سال جهستهیان نهرم بوو ، چوار پهلیان دهنوشتینرایهوه . ئهمهش مانای ئهوهیه که زهوی لاشهییانی نه خواردوه !! (پهمزای خویان لی بیت) .

^۱ - دانهمپاله کهی (صحیح) ه / ابن سعد دهرهینانی بو کردوه . (۱۰۵ / ۲ / ۳) .

" ۲۰ - عەمری کوپی جموح (ﷺ) "

" پپس لی مه گرن ، به لكو خواي گه وره شهیدی پپس به خشیت "

فهرموده ی پیرۆز ...

کی یه ؟

عەمری کوپی جموح کوپی زهیدی خەزەجی ئەنصاری یه .

ئاماده ی ئوحد بوو ، ئەم کوپانه ی ههیه : معاذ و معوذ و خلاد . که هه موویان ئاماده ی بهدر بوون ، وه عەمری کوپی جموح له گه ل (خلاد) ی کوپی پۆژی ئوحد شهید بوون .

" چۆن موسلمان بوو "

له عکرمه وه ، ده لیت : مصعبی کوپی عمیر هاته مه دینه و خه لکی فیر ده کرد . عەمری کوپی جموح که سیکی ناره لای و وتی : ئەمه چی یه هیناوتانه بۆمان ؟ وتیان : ئەگەر ده تهوی دین بۆ لات و قورئان ده دین به گویتدا تا بزانی چی یه ؟ وتی : باش ، ئینجا چه ند ئایه تیکی سه ره تای سوره تی (یوسف) ی بۆ خوینده وه عەمر وتی : با پاوێژیک له گه ل هۆزه که مدا بکه م .. عەمر گه وه ی (بنی سلمه) بوو .

ئهو جا عەمر چه وه لای مناف (که یه کی بوو له و بتانه ی پپش ئیسلام ده یان په رست) وتی : ئەی مناف ! سویند به خوا ئەزانیت که هۆزه که م غهیری تو یان ناویت ، تو ده لیت چی ؟

ئینجا شمشیره کی له گه ردنی (مناف) کرد و پویشیت ، ئه و جا ئه هله که ی هه لسان شمشیره کیان برد ، کاتی عەمر گه راپه وه : وتی : باشه کوا شمشیره که ئەی مناف ؟ هه ی پو بییت ، خو بزنی به بزنی خو ی پارێزگاری له عه و ره تی خو ی ئەکات . سویند به خوا ئەزانم سه به ی خیر له (ابی جعار) دا نا بینم پاشان پپانی وت : ئەوا من ده رۆم به لای ماله که مه وه ئیوه ش دا وای چاکه له مناف بکه ن . ئینجا پوشت ..

نهوانیش هه لسان بهشکاندن و بهسه گیکى مردارهوه بووه وه بهستیانهوه و فریاندایه ناو بیریک^۱ نینجا کاتی هاتهوه ، وتی : حالتان چونه ؟ وتیان : باشین . گه ورهه ، خوی پهره دگار ماله کانمانی له پیسی پاک کردهوه .

وتی : سویند به خوا ئه بینم که پاش خۆم خراپ جینشینیان کردووم دهربارهی (مناف) . وتیان : ئه وهتا ، لی ی پروانه له ناو بیره کهدا ، ئه ویش هات و سهیریکی کرد پاشان و ناردی به دواى قهومه کهیدا و پی ی وتن : ئایا من هه رپییه که بگرم ئیوهش شوینم ده کهون ؟ وتیان : به لی ، تو گه وره مانى ، ئه ویش فهرمووی : دهی ئهوا من ئیوه ده کهم به شاهد کهوا من باوهرم هیئا به وهی بو (محمد ﷺ) دابه زیوه ...

له (ابن المنکر) هوه : پیغمبرى خوا (ﷺ) فهرمووی : ئه ی هۆزی (بنی سه له مه) کی گه وره تانه ؟^۲

وتیان : با پیرمان (ابن قیس) ، به راستی ئیمه ، چاومان پیایدا هه لئایه ، چونکه که سیکی چروکه . فهرمووی : (جا چ دهر دیک هه یه له مه خراپتر ، به لکو گه وره تان خاوه ن که رهه عه مرى کوپی جموحه .

" دلنایام ده چه به ههشت !! "

واقدی ده لیت : له بهر دا ئاماده نه بوو ، چونکه که سیکی شهل بووه ، به لام کاتی خه لکی خویان ئاماده کرد بو جهنگی ئو حود و کو په کانی ریگه یان لی گرت له وهی به شدار بیت و وتیان تو که سیکی خوا بیانووی پیداویت که نه جهنگیت .^۳

^۱ - کو ره کانی پیتش خوی موسلمان بوو بوون .

^۲ - فهرموده که : (یابنی سلمه ! من سیدکم ؟) قالوا : الجد بن قیس ، و انا لنبخلة ، قال : (و أي داء أدوی من البخل ؟ بل سیدکم الجعد الأبيض عمر و بن المجرور) (پیاوانی فهرموده که جی متمانه من ، به لام (مرسل) ده ابونعیم له (اکلة) (۷ / ۳۱۷) کتیراویه تیه وه ههروه ها بوخاری له (الأدب المفرد) دا .

^۳ - خوی گه وره ده فهرمووی : ﴿وَلَا عَلَى الْأَعْرَاجِ حَرَجٌ﴾ (سورة نور ، آیه ۶۱)

ئەویش هات بۆ لای پیغه مبرى خوا (ﷺ) و سکا لایانی لا کرد فەرمووی :
(لا علیکم أن لا تمعوه ، لعل الله یرزقه الشهادة)^۱ فەرمووی : هیچتان لە سەر ناکهوی ئەگەر
پێگري لى نەکن ، بە لکو خوا شەهادەتی پى ببه خشی .

وہ لە پیاوایەتیکی تردا هاتووہ کہ عەمرى کوپی جموح بە کوپەکانی دەلیت :
ئێوہ پۆزی بەدر پێگەى بەهشتان لى گرتم ، سویند بە خوا ئەگەرمام ، هەر دەچمە
بەهەشتەوہ!! ئەوہبوو کاتى پۆزی ئوحد هات ، عمر (ﷺ) فەرمووی : جگە لە خەمى
ئەو هیچ خەمىکی ترم نەبوو ، بۆیە داوام کرد ، دەبینم لەبەرەکانی پیشەوہ دایە .^۲
پەرورەدگار .. مەمگێرەوہ !

خیزانی عەمر دەلیت : چاوم لى بوو ، وەك ئەوہى خۆى ئامادە کات بۆ جەنگ
پۆزی ئوحد ، لەبەر خۆیەوہ دەیوت : ئەى خواى پەرورەدگار مەمگێرەوہ . ئەوہ بوو
خۆى و (خلاد) ی کوپیشى لەو جەنگە کوزران . عەمرى کوپی جموح سواری
حوشترەكەى بوو ، و شمشیرەكەى بە دەستەوہ و بەزمانیشى لە خودا دەپارایەوہ
كەمنەتی شەهادەتی بەسەردا بریژیت و بە ئاومیدی نەيگەرینیتەوہ !!

" پەيزەيەك بەرەو ئاسمان "

کاتى کۆمەلى موسلمانان و کۆمەلى بى باوەرمان بە يەك گەيشتن : عەمرى کوپی
جموح هات بۆ لای پیغه مبرى خوا (ﷺ) و پرسى : ئەى پیغه مبرى خوا ! ئایا ئەگەر
من لە پیناوى خوادا (بجەنگم) هەتا دەکوژيم ، ئایا ئەم قاجەم لە بەهەشتدا بە ساغى
پى ئەکات ؟

پیغه مبرى خوا (ﷺ) فەرمووی : بەلى ، ئەوہ بوو کاتى لە پۆزی ئوحد دا عەمر
لەگەل برازاكەى و (مەولا) يەکیدا کوزران و پیغه مبرى خوا (ﷺ) بەلای لاشەكەياندا
تێپەرى فەرمووی : (کأنی أنظر اليك ثمسى برحلك هذه صحیحة فی الجنة)

^۱ - پیاوانى جى متمانه : ابن هشام (۲ / ۹۰) .

^۲ - پیاوانى جى متمانه : بەلام بجر بجره . بروانه پەراوێزى سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۵۵) .

فهرمووی : وهك ئهوهی به چاوی خۆم دهتبینم و لیت دهرپوانم كهوا بهو قاچهتهوه به ساغی لهبههشتدا پړئ ئهكهیت .. و پاشان فهرمانی كرد همرسیانیان بخړینهیهك گۆږهوه .^۱ له پړیوایهتیکی تردا پوژنی ئوحد پیغمبره خوا (ﷺ) فهرمووی : (قوموا الی حنة عرضها السموات و الارض أعدت للمتقین) .

واته : خۆتان ئامادهكهن بۆ بههشتیك فراوانی یهكهی هیندهی فراوانی ناسمانهكان و زهوی یه وبۆ تهقواداران ئامادهكراوه . عهریش كه قاچیکی ئهشهلی ههلسایهوه و وتی : (سویند به خوا له بههشتدا ئهبی بارگه دانیم - واته لهسهر پشتهی ئهم و لاخهم دانا بهزم لهبههشتدا نهبی) ئهوهبوو جهنگا ههتاوهكو كوشتیان مالك دهلیت : عهر لهگهل (عبدالله ی كوری عهری كوری حرام) دا خراڼه یهك كفن و ههر لهو جیییهی جهنگهكهی تیا ئهجامدا سپارده كرا (ﷺ) .

لهسهردهمی (معاویه) دا بوو كه ئاوهپو گۆږهكهی تیك دابوون بۆیه دهریان هینان و جیییهكه یانیان گۆږی ، بینیان هیچ نهگۆږابوون وهك ئهوهی دوینی مرد بیتن ، یهکیکیان كه بریندار كرا بوو دهستی خستبووه سهر برینهكهی و بهو جوړه شهید بوو بوو ، بۆیه ههر بهو جوړه دفنیان كردبوو ، وه ئهه پوژهی دهریان هینایهوه تاوهكو جیگهكهی بگۆږن ، دهستیان لابرد لهسهر برینهكهی و پاشان بهریان دا وهك خوی گهپرایهوه سهر برینهكهی ، له كاتیكدا نیوانی پوژنی ئوحد و ئهه پوژه (٤٦) سال بوو .^۲

بهو جوړه شهادهتی كرده پهیژیهكه بهرهو ئاسمان (بهزای خوای لی بیت) .

^۱ - دانهپالهكهی (حسن) ه / احمد دهرهینانی بۆ كردوه (٥ / ٢٩٩) (حافظ ییش له (الفتح) دا به (حسن) دایناره (٣ / ١٧٣) .

^۲ - صحیح : (ابن سعد) به درێژ تر لهمه دهرهینانی بۆ كردوه ، حافظ دهلیت : له (الفتح) دا كه (صحیح) ه ، (٣ / ١٧٣) .

" ۲۱ - نه بو دوجانه (ﷺ) "

" خاوه نسی سه روپیچس مهرگ "

کی یه ؟

ئو پالوانه شیر ئاسا یه که به (ابو دوجانه) بهناوبانگه ناوی (سماکی کوپی خمرشهی کوپی زهیدی ساعدی) یه .

له بدر و ئوحد دا به شدار بووه له جهنگی ئوحد دا له گهل پیغمبرهی خوا (ﷺ) مایه وه و به یعه تی دایه له سمر مردن ، وه پوژی (یه مامه) کوژا . یه کی بوو لهوانهی به شداریان له کوشتنی موسه یله مهی دروژندا کرد .

ئهم پالوانه مان به وه له هاوه لانی تر جیا نه کریتته وه که ریگه یه کی تاک و تایبه تی هه بوو له شه پ کردندا ، ئو له پوژی جهنگدا .. وه ها ده بینرا که سمر و پیچیکی سووری له سمری ده پیچا وهک دروشمیک بو ئازایه تی و له پوشتنیدا فه خر و شانازی نه کرد وهک ئه وهی گالته ی به باتل و نه هه له که ی بیت .. و شمشیره که ی به رز ده کرده وه وهک مه شخه لیکی ئاگرین .. و هه ر که له ملی (گهردنی) بی باوه ریکی دها ، به راست و چه پیدا پووی وهرده گیړا و وهک شیر هاواری ده کرد : " من نه بو دوجانه م "

پیغمبرهی خوا (ﷺ) دهرباره ی پی و پوشتنی نه بو دوجانه فرموی :

(إِنَّمَا لِمَنْ يَعْصِي اللَّهَ وَرَسُولَهُ الْآلَا فِي مِثْلِ هَذَا الْمُوْطِنِ)^۱

واته : ئهم پی و پوشتنه خوا و پیغمبره که ی (ﷺ) رقیان لی ی ده بیتته وه ، مه گهر له جوره جیگایانه دا نه بیت - واته مه گهر له کاتی جهنگ و پووبه رو بوونه وه له گهل بی باوه راندا .

^۱ - هیثمی له (الجمع) دا (۶ / ۱۰۹) باسی کردوه و گێراویه تیه وه بو طبرانی و ده لیت : که سانیک ی تیا به که

نه مناسین .

" ئه بو دجانه (ﷺ) به شمشیری پیغه مبهري خوا (ﷺ) شهر ده کات "

(انس) ده لیت : پیغه مبهري خوا (ﷺ) پوژی ئو خود فهرمووی : (من یأخذ منی هذا ؟) کی ئەم شمشیرم هه لده گری ؟ هه موو ده ستیان دریژ کردوو هه رکه س ده یوت : من ، من ، فهرمووی : (فمن یأخذ به ؟) فهرمووی : ئەی کی مافی خوئی پیده دات کاتی هه لی ده گری ؟ خه لکه که هه موو کشانه وه . (سماک ی کوپی خرشه ی ئه بو دجانه) وتی : من هه لی ده گرم و مافی خوئی پی ده دم .

ده لیت : هه لی گرت و ده ستی کرد به له ت کردنی (شەق کردنی) سه ری بی باومرآن .^۱

" ئە دەب و ریژ له گه ل شمشیری پیغه مبهري خوا (ﷺ) "

له زییری کوپی عوامه وه (ﷺ) ، ده لیت : پیغه مبهري خوا (ﷺ) شمشیری کی له پوژی ئو خوددا نیشانی خه لکی دا که کامیان هه لیده گرن و فهرمووی : (من اخذ هذا السيف بحقه ؟) ئه بو دجانه وتی : ئەی پیغه مبهري خوا (ﷺ) ! من هه لیده گرم و مافی خوئی پی ده دم . ئەبی مافه که ی چی بی ؟ ده لیت : پیغه مبهري خوا (ﷺ) شمشیره کی پیدا . ئه بو دجانه چوه دهر و منیش شوینی که وتم . هه رکه به لای شتی کدا تیده په ری له ت و په تی ده کرد تاگه یشت به کو مەلی نافرته له بناری چیا که دا و (هند) یان له گه لدا بوو (پيش موسلمان بوونی) .

هند ئەم هونراوه یه ی وت :

نحن بنات طارق نمشي على النمارق
والمسك في المفارق إن تقبلوا نعائق
أوتدبرا نفارق فراق غير وامق

ده لیت : ئه بو دجابه ویستی بیکوژی ، هند هاواری کرد له پروی بیابانه که وه ، به لام که س وه لامی نه دایه وه ، ئەویش وازی لی هینا ، به ئه بو دجانه م وت : هه موو کاره کانتم بینی و پیاوان سه رسام بووم (موعجیب بووم) ئەوه نه بی بوچی ئەو نافرته ته نه کوشت ؟

^۱ - صحیح : مسلم گێراوه تیه وه (۲۴۷۰) .

دهلیت : ناخر ئه هاواری کرد و کهس وه لای نه دایه وه ، منیش حهزم نه کرد و به شمشیره پیغمبر خا (ﷺ) بدهم له نافرمانی که هیچ پشت و پهناهی نه بوو^۱
نووسه دهلیت :

سویند به خوا نا ئه مهیه پیاوه تی له بهرترین پلیدا .. نیت ده جال و درۆنه کانی
سهردم چی دهلیت بهم ههلوستانه ؟ نهوانی خراپه دهلین له سهردم ئیسلام ؟ کوا ئه
بنه ما پیروانه له لای دۆرمانی خوا ، که سنووری پیروزی یه کانیان شکاندوه و
ناموسی نافرمان و موسلمانان هه تک کردوه و ورگی نافرمانی دووگیانان
هه لپیه ؟! سکا لمان هه بۆ لای خویه ..

پۆزانی ئه تیکۆشهره تی نه پهرین بهی ئه وهی هیچ کۆششیک وه لانی له پیناوی سهرخستنی
ئیسلام و سهردم کردنی ئه هله کیدا و له هه موو غه زایه کدا به دواي شه هادتا بوو ، و ئه و په پری
ئاواتی بوو که له لای پهروهردگاری له ناو شه هیداندا نه ژمار بکریت و تاکه ئامانجی بوو ..

په و په وهی ژیان تیپه پری و جهنگی (یه مامه) هاته پیش و هاوه لانی له
باخچه کیداندا (باخچهی مهرگ) خویان هه شاردا .. وه ئه م پاله وانه ، له کاتی کدا له سهردم
میدانی جهنگه کدا بوو ، له بیر کردنه ودا بوو که چۆن خویان بگه یه ننه باخچه که و ..
ئه هله که ی وه درنن و تووشی سزای شایسته ی خویانان بکه ن ..

وه له قوربانیدانیکی سهردم سوپه نه ردا کۆمه لیک له هاوه لانی خویان کرد به
باخچه کدا ... که پاله وانی ئه م باسه مان یه کی بوو له ناویاندا و قاچی شکا ، به لام وهک
شیر هه لسا یه وه و شمشیره پیروانه که ی بهر ز کردوه .

له سهردم یه ک قاچ شه پری ده کرد !! چ سهردم سوپمانیک .. ده پوانی .. چاوی کهوت
به مسلیمه ی درۆن و وهک حوشتیریکی (اورو)^۲ ده هاته پیش چاوی ... له ولاشه وه
(وه حشی کوری حرب) بکوژی هه مزه (ﷺ) هاته پیشه وه و په که ی بۆ هاویشته ، لی
یدا و له لایه کی دیکه یه وه هاته وه دهره وه ، و هینده ی چاوتروکانیک ئه بوو دجانه بهر وه
(مسلیمه) بۆی دهرچوو ، به شمشیر لی ی دا ، هه رچی (مسلیمه) ی سته مکاره له

^۱ - پیاوانی جی ی متمانه (البزار) رپوايه تی کردوه . الجمع (۶ / ۱۰۹) .

^۲ - وشتیریکه رهنگی سپیه کی ره شباهه و گۆشته که ی زۆربه تامه ، به لام کارو رینگه کردنی باش نیه - (معجم

خوینی خویدا ده‌گلا و به‌سزای شایسته‌ی خو‌ی گه‌شت له‌سه‌ر ئه‌و درو‌یه‌ی به‌ده‌م
په‌رومه‌ر دگا‌ره‌وه کرد بو‌وی و خه‌لکی پی گوم‌پا کرد بو‌و .
ئه‌وه بو‌و موس‌لمانان وه‌ک گ‌یژه‌ لو‌وکه‌ی له‌ناو به‌رخو‌یان کرد به‌ باخچه‌که‌دا ،
له‌سو‌پای مس‌یلمه‌ نزیکه‌ی (١٠) هه‌زار که‌سیان کوشت ...
له‌موس‌لمانانیش سه‌دان شه‌هید بو‌ون (هه‌ندی ده‌ل‌ین (٦٠٠) که‌س ده‌بو‌ون) ،
له‌ناو‌یاندا (ابو دجا‌نه) بو‌و (ﷺ)^١ ... و به‌ ئاما‌نجی خو‌ی گه‌یش‌ت .

^١ - ب‌روانه‌ س‌یره‌ی ژیا‌نی (ﷺ) له : الب‌دایه (٥ / ٣١ / ٤٤) س‌یر اعلام النب‌لاء (١ / ٢٤٣ ، ٢٤٦) .

" ۲۲ - مصعبی کوپی عمیری (ﷺ) "

" بانگخوازی به کاریگر و خه باتکاری پشوو دریژ "

بانگ کردن بۆلای ئایینی خوا تهنه چهند نامۆزگاری یهك و تهنه چهند دم‌پرینیک نی یه له زار بیته دهر ، به‌لکو پرۆگرامی ژیانه بۆ كه‌سی بانگخواز .. كه له‌ناو ویزداندا سه‌قامگیر ده‌بیته و شوینه‌واره‌كه‌شی له‌سه‌ر هه‌لس و كه‌وت و جه‌سته‌ی مڕۆڤ دم‌ده‌كه‌وئیت ... وه بانگخوازی په‌ببانی هه‌موو شتیکی بۆ خوی جیهانیان و بی‌هاوتایه .. (مصعب) یش یه‌كێكه له‌م نموونه تاقانه‌یه ...

مصعب کی یه ؟

مصعبی کوپی عمیری عبدمناف ... گه‌وره و شه‌هیدی پیشینه‌ی به‌دری قوره‌یشی یه .. به‌دوای پیغه‌مبه‌ری خوادا (ﷺ) هاته مالی ئه‌رقه‌م و ... ئیسلام بوونی خۆی شارده‌وه ..

وه به‌ نه‌ینی سه‌ردانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ی ده‌کرد ، کاتیکیش پیاوان زانی به‌ندیان کرد و به‌ به‌ند کراوی مایه‌وه تاوه‌کو هیج‌ه‌تی یه‌که‌می کرد بۆ حه‌به‌شه .

دواتریش هیج‌ه‌تی دووه‌می کرد .. پیش موسلمان بوونی ، یه‌کی بوو له‌ خوشگوزم‌راترین كه‌س له‌ ژیا‌نیدا ، به‌لام كه‌ موسلمان بوو ، وازی له‌ دنیا و خوشی یه‌کانی هینا و بووه زاهد تاوه‌کو پیستی وه‌ك پیستی مار کرژ و نه‌یار بوو .^۱

له‌ عه‌لی کوپی ابی تالیبه‌وه (ﷺ) ، ده‌لیت : هاتم بۆ مزگه‌وت له‌وی بووم (مصعبی کوپی عمیر) دم‌كه‌وت كه‌ بورده‌یه‌کی پینه کراوی له‌به‌ردا بوو ، و ئه‌و پیشت‌ر خوش گوزم‌راترین لاو و جوان چاک‌ترینیان بوو له‌ مه‌که‌ه ، ئه‌وه بوو کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌ها بینیی ، ئه‌و خوشگوزم‌رانی و په‌فاهیه‌ته‌ی ئه‌وسای وه‌ بیركه‌وته‌وه ، حالی ئیستاشی بینیی كه‌ تیی‌دایه ... بۆیه فرمیسك له‌ چاوه‌کانی هاته خواره‌وه بۆی .. و پاشان فهرمووی : (أنتم اليوم خير ، أم إذا غدی احدکم یخفنه من خیر و لحم ؟)

^۱ - برودانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۰۵) .

فەرموۋى : ئىۋە ئەمىرۇ باشن ، يان ئەۋەى كە بە كاسەيەك لە نان و گوشت پۇژ
بەكەنەۋە ؟

وتمان : ئەۋكاتە باشتەر ئەبۈۋىن بەشى مانەۋەمان ھەبۈو خوشمان بۇ پەرسىتىش
يەكلايى دەكردەۋە . ئەۋىش فەرموۋى : (بل أنتم اليوم خير ، منكم يومئذ) ' فەرموۋى :
بەلكو ئىۋە ئەمىرۇ باشتەر لەۋ كاتەتان .

" بانگخۋازى بەكارىگەر "

پاش ئەۋەى كۆمەلى پىشتىوانان بەيەتتى يەكەميان دايە پىغەمبەرى خوا
(ﷺ) ، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) مصعبى نارد بۇ مەدىنە تاۋەكو قورئانان بۇ بخوينى و
لە دىن تىيان گەيەنىت ، مصعب دەھاتە مالەكانيان و بانگى دەكردن بۇ ئىسلام ،
خەلكىكى زۆر موسلمان بوون و ئىسلاميان لەناۋدا بلاۋ بوۋىەۋە ، پاشان پەيامىكى نارد
و بۇ پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و داۋاى مۇلەتتى لى كرد كە موسلمانان كۆ بكاتەۋە ،
ئەۋىش مۇلەتتى داۋ (مصعب) یش (ﷺ) لە مالى (بنى خيثمة) كۆى كردنەۋە .
پاشان لەگەل ئەۋ (۷۰) كەسەى كەلەگەلىدا بوون لە عەقەبەى دوۋەمدا ، ھاتنە
لاى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و ماۋەيەكى كەم لە مەككە مايەۋە پاشان پىش پىغەمبەرى
خوا (ﷺ) چۈۋە مەدىنە و ئەۋ يەكەم كەس بوو كە پىى خستە مەدىنە ..
ۋە لە ئىبنو شەبابەۋە ، دەلىت : كاتى ئەھلى (عەقەبە) بەيەتتىان دايە پىغەمبەرى
خوا (ﷺ) و گەرەنەۋە لاى ھۆزەكەيان و بەنھىنى بانگيان دەكردن بۇ ئىسلام و قورئانان
بەسەردا دەخويندن (معاذى كورى عفراء) و (رافعى كورپى مالك) يان نارد بۇ لاى
پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و داۋايان كرد كەسىكىان بۇ بنىرئىت لە لايەن خۇيەۋە تا خەلكى
بۇلاى قورئاننى پىرۇز بانگ بكات و تيان : چونكە ئىستىا دۇنيان كە خەلكى شۈينى
دەكەۋن ، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) یش (مصعب) كورپى عمير) بۇ ناردن ئەۋىش
بەردەۋام بانگى دەكردن و پىنمونى دەكردن بۇ سەر پىگەى پەروەردگار ، ۋە

له سهرده ستي ئهو ، كه م مال هه بوو له مالي نه نصاري يه كاندا كه كه ساني خانه دانيان لى موسلمان نه بوو بيت .

ئهو به بوو (عمري كوړى جموح) موسلمان بوو بته كاناني تيكشانده ... و موسلمانان بوونه به عيزه ترين كه ساني نه هلى مه دينه ، نه وسا (مصعب) گهرايه وه لاي پيغه مبهري خوا (ﷺ) و به (المقرئ) ناويان دهبرد .

" خه باتكاري ئارامگار "

پوژى فوحد (مصعب) ئالاي موسلماناني بهر زكرد بوه وه ئهو به بوو كاتى موسلمانان نه وه يان به سهر داهات ، كه هات ، مصعب ئالاكه ي هر به بهرزي هيشته وه ، تا (ئبنو قمينه) لى هاته پيش و له ده ستي راستى داو په راندى (مصعب) يش ده يفرموو : ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ﴾ سورة آل عمران ، آيه (١٤٤) . و ئالاكه ي به ده ستي چه پى بهر زكرد وه ، (ئبنو قمينه) ي خوانه ناس له وه ده سته شى دا و نه ويشى په راند ، ئهو جا مصعب ئالاكه ي له خوگرت و به هردوو قولى له ئاميزى گرت و نه يفرموو : ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ﴾ ئينجا بو سييه م جار به (پم) لى داو شهيدى كرد .

ئبنو سهعد ، ده لى ت : عبدالله ي كوړى فضل وتى : كه مصعب كوژرا ، فريشته يه كه له شيوهيدا ئالاكه ي بهر زكرد وه ، پيغه مبهري خوا (ﷺ) له كوټايى پوژدا ده يفرموو : (تقدم يا مصعب) و مره پيشه وه مصعب فريشته كه ئاورى دايه وه بوى و فهرموو : (مصعب نيم) ئهو كاته پيغه مبهري خوا (ﷺ) زانى كه فريشته يه و خودا بو پشتگيرى لى كردنى نارد وويه تى .^٢

وه له پيوايه تى (ابنو هشام) دا هاتوه / كاتى مصعب كوژرا ، پيغه مبهري خوا (ﷺ) ئالاكه ي دا به على كوړى ابوتاليب و كوملئيك له موسلمانان .

١ - كه سيكه خوئيندنه وهى قورئان فبرى خلكى بكات .

٢ - بروانه : صفة الصفوة (١ / ٢٠٦) .

وه له (عبیدی کوپی عمیر) هوه ، ده لیت : کاتی پیغمبری خوا (ﷺ) له
 (نوحود) بوویه وه دای به لای مصعبی کوپی عمیردا به کوژراوی ، ئهم نایه ته ی
 خوینده وه : ﴿ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ رَجُلٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ﴾ سورة الأحزاب ، آیه (۲۳)
 وه له (خباب) هوه ، ده لیت : ئیمه له گهل پیغمبری خوا (ﷺ) له پیناوی
 خوادا کوچمان کرد و پاداشتمان که و ته سمر خوای په رومردگار . ههیه له ئیمه که همر له
 دنیا دا به شیک له پاداشتی خو ی وهرگرت ، ههیشبوو رویشنت و هیچی له پاداشته که ی له
 دنیا دا نه خوارد ، له وانه (مصعب ی کوپی عمیر) بوو که روژی نوحود شهید کرا ،
 هیچمان نه دیه وه بیکهینه کفنی جگه له بوورده یک که نه گهر بماندایه به سمریدا پنیه کانی
 دمرده که وتن و بماندایه به قاچیدا سمری به دمرده که وت ، تا پیغمبری خوا (ﷺ)
 فرمانی پی کردین که سمری پی داپوشین و بریک له پروه کی (انخر) ^۱ له سمری بنین .

^۱ - صحیح / زانایان کوکن له سمری . (انخر) یش پروه کینکی بۆن خوشه .

" ۲۳ - جعفری کوپی ابی تالیب (ﷺ) "

" له گهڵ فریشتەکاندا له تاسماندا دهفرۆ !! "

میوانی ئەم چەند لاپەرەیه مان ، شههیدی پایه بهرز و بهپێژ ، بهیداخی تیکۆشهران ئەبو عبدالله ی کوپه مامی پیغهمبەری خوا (ﷺ) ، (جعفری کوپی ابی تالیب (ﷺ)) ی برای (عل کوپی ابی تالیب) ه و به دەسال له پیشەوا علی گهرهتره ..

هەردوو هيجره ته که ی کردوو ، و له حەبەشەو ه بۆ مەدینە هيجره تی کردوو و پاش گرتنی خەیبەر له گهڵ چەند که سیك له هاو ه لآن هاتهو ه بۆلای موسلمانان ، دواتریش له مەدینە چەند مانگیك مایه و ، پاشان پیغهمبەری خوا (ﷺ) فرمانی پی کرد به سەر سوپایه کهو ه بۆ جهنگی (مؤته) (پی کهون له ناوچه ی (کهرک) .. لهوی شههید بوو .. پیغهمبەری خوا (ﷺ) به هاتنی جه عفر و گهرانهو ه زۆر خوشحال بووه ههروهک سویند به خوا به وهفاتی زۆ ناره حهت بوو ..

" چاکه کانی "

۱- له (براء) وه ، ده لیت : پیغهمبەری خوا (ﷺ) به جعفری فرموو : (أشبهت خلقي و خلقي)^۱

واته : له پوخسار و له رهوشتشیدا له من ده چیت ..

۲- له (ابی هریره) وه (ﷺ) ، ده فرمو ی : له پاش پیغهمبەری خوا (ﷺ) کهس باشتەر له جعفری کوپی ابی تالیب سواری خوی تاو نه داوه له به خشنده یی و پیزگرتندا.^۲

^۱ - صحیح : بخاری دهرهینانی بۆ کردوو (۲۶۹۸) له بابی (الصلح) دا .

^۲ - دانه پالە که ی (جید) ه / احمد و ترمزی رپوایه تیان کردوو و ده لیت : فرموده ی (حسن و غریب و صحیح) ه .

" لیکای جعفر به نجاشی له حبه شه "

له (اُم سه له مه) وه ، ده لیت : پاش ئه وهی مه ککه بو ئیمه ته سک بووه وه و هاوه لانی پیغمبری خوا (ﷺ) نه شکه نجه دهر دران و توشی به لاو فیتنه ده هاتن و نهیشیانزانی که پیغمبری خوا (ﷺ) ناتوانیت ئه و نارحه تی و به لایه یان له سه ر هه لگری ، له کاتیکدا ئه و له ژیر پاریزگاری مام و هۆزه کهیدا بوو و به و هویه وه که متر توشی نارحه تی ده بوو ، بویه پیانی فهرموو : (أن بأرض الحبشة ملك لا یظلم أحد عنده ، فاحقوا ببلادہ حتی یجعل الله لکم فرجا و مخرجاً) فهرمووی : (له زهوی حبه شه پادشایه کی لی یه ، هه رگیز ستم له هه چ که سیکناکریت له لای ، له بهر ئه وه برۆن بو و لاتکه ی ئه و تا ئه و کاته ی خوادرووی خیر ده کاته وه) ئیمه ش به جیاجیا دهرچووین بو لای تا هه موو کو بووینه وه له لای و له وی باشتین مالمان خست له لای باشتین هاوسی له حبه شه و له نایینه که مان دلنیا و ئه مین بووین .^۱

له ریوایه تیکی تردا : ...

ئوم و سه له مه ده لیت :

" که گهیشینه حبه شه ، به باشتین دراوسیمان گهیشتین که نجاشی بوو ، به راستی دلنیا بووین له نایینه که مان و خواپهرستی خومانمان ده کرد به بی ئه وهی ئازار بدرین و هه چ شتیکی خراپ ببینن .

که ئه مه به قورهش گهیشت دهستیان کرد به پلان دانان که دوو پیاوی به هیز بنیرنه لای نجاشی و چه ند دیاری یه که له شته جوان و ناوازه کانی مه ککه ی بو بینن ، جوانترین ئه و دیاری یانه ی بویان هیئا بوو پیسته بوو ، ئه وه بوو پیسته یکی زوریان له گه ل خویان هه لگرتبوو بو نجاشی و که سیان له (بطارق) (واته : زاناو پاویرکاره نایینی یه کان) ی نجاشی به بی دیاری نه هیشته وه و له گه ل دیاری یه کاندای (عبدالله ی کوپی ئه بی ربیعه) و (عه مری کوپی عاص) یان نارد .

فهرمانیان پی کردن و پییان راگه یانبووون که به هه ری که له و (بطارق) انه دیاری یه که بدهن پیش ئه وهی باسی ئه وان لای نجاشی بکه ن و پاشان دیاری یه کانی نجاشی

^۱ - دانه پاله کی (صحیح) ه / ابن هشان (۱ / ۳۴) ابو نعیم له (الحلیه) (۱ / ۱۲۴) .

پیشکەش بکەن و دواى لى بکەن کە موسلمانەکانیان بداتەو دەست پيش ئەوێ قسەیان لەگەڵ بکات . (واتە دەیانوسیت بوار بە موسلمانان ئەدات قسەى خۆیان بکەن).
 ئوم سەلەمە دەلیت :

ئەو بوو ئەو دوانە هاتن و گەیشتن بە نجاشى کە لەلای ئەو لە باشتەین جیگادا بووین و باشتەین هاوسى بوو بۆمان ، وە پيش ئەوێ بيشە لای نجاشى وەك پيشان و ترا بوو ، هېچ كەسيان لە (بطارق) كەكانى نجاشى بە بى ديارى نەهيشتەو و بەهەر يەك كيشيان دەوت : چەند غولامى نەزان لە ئيمە بەشەو پەنايان هيناوەتە لای پادشا ، کە لە ئاينى باوبايرانيان هەلگەراو نەتەو و نەيشاتونەتە ناو ئاينەكەى ئيوە ، بەلكو ئاينى تازەيان داھيناو نە ئيمە و نە ئيوە لى ئاگادارن ، وە ئيمە ئىستا لەلايەن پياو ماقولانى ھۆزەكانيانەو نيراوين بۆلای پادشا نجاشى تاوھكو بيانگيريتەو بۆلای ھۆزەكانيان ، لەبەر ئەو ئەگەر قسەمان لەگەڵ پادشا کرد دەربارەيان ئيوە ئامارەى بۆ بکەن کە بيانداتە دەستمان و هېچ قسەيان لەگەڵدا نەكات ، چونکە ئەوان قەوم و کەسەکانيان بەرچاو پونترن بەو نەنگیەى کە ئەوان پى ئەهەلساون .
 ئەوانيش وتیان بى خەم بن .. پاشان ھەردو نيراو ديارى يەکانيان پيشکەشى نەجاشى کرد و ئەویش لى وەرگرتن .

ئەوجا دەستیان کرد بە قسە کردن :

وتیان :- ئەو پادشای بەرپز ، لە راستیدا چەند غولام و نەزانىک لە ئيمە بەشەو پەنايان هيناوەتە ولاتەكەت و وازيان لە ئاينى قەومەكەى خۆيان هيناو و نەشەاتونەتە ناو ئاينەكەى تۆو ، بەلكو ئاينى تازەيان داھيناو کە ئيمەش و ئيوەش نەمانبىستوو . ئىستا پياو ماقولانى قەومى ئەمانە لە باوان و مام و تيرەكانيان ئيمەيان ناردوو بۆ لای بەرپزت ، تاوھكو بيانگيريتەو بۆيان ، چونکە گەرەكانيان بەرچاو پونترن لەمان و زانترن بە و نەنگى يەى هيناويا نەتە پيشان تاوھكو سەرزنەشتيان بکەن .

ئوم سەلەمە ، دەلیت : هېچ شتىک ناخۆشتر نەبوو لە لای عبدالله ى کوپى ربيعە و عەمرى کوپى عاص^۱ ، لەوێ کە نجاشى گوى بۆ موسلمانان رابگریت ، دەلیت : خيرا

^۱ - ئەم چیرۆکە پيش موسلمان بونى (عەمرى کوپى عاص) (ﷺ) .

(بطارق) هکانی دهوری وتیان : راست دهلین گهرم ، قهومه کهیان بهر چاو پوونترن لییان و زاناترن ، بیاندرهوه دهستیان با بیانبه نهوه ناو ولات و قهومی خویمان .

دهلیت : نجاشی تووړه بوو ، پاشان وتی : نا بهخوا نایاندهمه دهستان ، کهسانیک نادهمه دهستان که په نایان هیناو ته ولاته کم و منیان هلبژاردووه و غمیری منیان هله بژاردووه که په نای بۆ بهن ، هه تاو هکو پرسیاریان لی ته کم دربارهی ئه مهی که ئه م دوانه باسی ئه کهن ، ئه گهر وا بوون ئه وا ئه یاندهمه دهستیان و ئه یاننیرمه وه بۆ هۆزکانیان ، ئه گهر وایشنه بوون ، ریگه یاناندهم بیانبنه وه و باشتیرن هاوسی یه تی یان دمرهق نیشان ئه دهم تا ئه و کاته ی له لام بمیننه وه .

دهلیت : ئینجا ناردی به دوای هاوه لانی پیغمبری خوا (ﷺ) که بینه ناو دانیشتنه که وه . کاتی په یامبهره که ی نجاشی هات و پی ی راگهیاندن که وا پادشا داویان دهکات ، کو بوونه وه و بهیه کتریان وت : چوینه لای نجشای ، چی پی بلین ؟ نهوانی تریان وتیان : سویند به خوا هر ئه وه دهلین که دهیزانین و پیغمبرمان (ﷺ) فرمانی پی کردوین ، هرچیش ئه بی با بی . کاتی هاتن نجاشی فرمانی کرد بهزانا ئایینی یهکانی که پهراوهکانیان له دهوری کو بکه وه .

" جعفر ئیسلام نمایش دهکات "

نجاشی پرسى : ئه م ئاینه چی یه کهوا ی لی کردوون له ئاینی قهومه که تان بچنه دهره وه و نه شیهینه ناو ئاینی ئیمه یان ئاینی یهکی له م نه ته وانه ؟ ئوم سه له مه دهلیت : ئه وه ی وه لامی نجاشی دایه وه (جعفری کوړی ابی تالیب) بوو (ﷺ) .

فرمووی : ئه ی پاشا ، ئیمه قهومیکی نهزان بووین ، بتمان دهپهرست و مرداره و بوومان دهخوارد و خراپه کاریمان دهکرد و ریگه ی په حمان دهبری و هاوسی یه تیمان نه دهزانی و ئه وه مان که به هیز بوو لاوازه کانه ی دهچه و ساندوه ، هر له سهر ئه مه بهرده وام بووین تاخوا پیغمبریکى له خو مان بۆ ناردین که نه ژادی دناسین و له راستگووی و ئه مینی و پاکی دلنایان ، بانگی کردین بۆ یه کتا په رهستی خودا و خو پاککردنه وه له وه ی که خو مان و باوبا پیرانمان ده مان په رست له بهر دوو بت و فرمانی پی کردین که راستگوین و ئه مانه ت بپاریزین و په حم بگه یه نین و هاوسی یه تی به باشی

بکەین و دەست ھەلگرین لەحەرام و خوینەرشتن و پێگری کردین لە خراپەکاری و درۆ کردن و خواردنی مالی ھەتیوو لە ناموسدانی نافرەتانی بێ تاوان و داوینپاک و فەرمانی پێ کردین کە تەنھا خودا بپەرستین و ھاوھەلی بۆ دانەنێین و ھەروەھا فەرمانی پێ کردین بە ئەنجامدانی نوێژو پۆژ و زەکات .

دەلیت : ئینجا کاروبارەکانی ئیسلامی نیشاندا و دواتر فرموی / ئیمەش باوەرمان پێ ھینا و شوینی کەوتین لەسەر ئەوێ کە لە خواوە بۆی نیراوە و دەستمان کرد بە پەرستنی خۆی تاک و بێ ھاوتا و ئەوێ حەرام بوو دەستمان لێ ھەلگرت و ئەوێ حەلال بوو بە حەللەمان زانی و لەسەری پۆشتین ..

لەسەر ئەمانە ، قەومەکەمان دەستی کرد بە دوژمنایەتی کردن لگەلمان و ئەشکەنجە دانمان و چەندین بەلایان بەسەر داھینان تا لە ئاینەکەمان واز بێنین و بگەرێنەووە سەر بپەرستی و ئەو خراپەکاری یەئەوسا دەمان کرد دەستی پێ بکەینەووە ، ئەووە بوو کە ئیمەیان چەوساندەووە و دەستیان کرد بە ستمکردن لێمان و دنیایان بەرووماندا تەسک کردەووە لە پینا و پاشگەز کردنەووەمان لە ئاینەکەمان . ئیمەش ھاتین بۆ ولاتەکەئێ تۆو تۆمان ھەلبژارد بەسەرکەسانی تردا و حەزمان بە پەنا و پالێشتی تۆ کرد ، بەھیوای ئەوێ کە لەلای تۆستەممان لێ نەکریت ، ئەئێ پادشای بەرێز ...

ئوم سەلەمە دەلیت :

نجاشی پرسی : ھچیت لەو لەلایە کە خودا بە پیغەمبەرکەتاندا نادووێت ؟ جعفر / بەئێ .

نجاشی / بۆم بخوێنە .

دەلیت : جعفر چەند ئایەتیکی سەرھەتای سورەتی : ﴿ کەعیص ﴾ ی سورەتی مەریم

ی خوێندەووە .

دەلیت / نجاشی کە گوێ ی لەو چەند ئایەتە بوو دەستی بەگریان کرد ھەتا ریشی تەپ بوو ھەروەک زانا ئاینەکانیش دەستیان بە گریان کرد ، تا پەرەوھەکانی دەستیان تەپبوو ، پاشان نجاشی پێی وتن : بەراستی ئەمە و ئەوێ کە بۆ (عیسی) ھاتە خوارەووە ھەردووکیان لە چارایەکەووە سەرچاوەیان گرتوووە . بڕۆن ، سوێند بەخوای نایاندەمە دەستان وشتی واناکەم ...

دهلیت :

کاتی له لای نجاشی هاتنه دهر وه عه مری کوپی عاص وتی / سویند به خوا ئه بی سبه نی شتیکی واکه م که ره چه له کیان دهر بیتم .

دهلیت : به لام عبدالله ی کوپی ربیعه که له عمر پاریزگار تر بوو ، وتی : شتی وانکه کیت ، چونکه ئه مانه هیچ نه بیتم که س و کاریان هیه ، با له ئیمهش لایندا بیت . وتی / سویند به خوا ئه بی پی بلیم ئه مانه به (عیسی) ی کوپی مریم دهلین : (بهنده ی خوا) یه .

پاشان بو سبه نی هات بو لای نه جاشی و پی ی وت : ئه ی پاشا ، ئه مانه شتیکی گه وه دهره ق به (عیسی) ی کوپی مریم دهلین . بنیره به دواياندا و لیان پیرسه دهر باره ی ئه مه ...

دهلیت / ئه ویش ناردی به دواياندا له و باره ی وه پرسیاریان لی بکات .
دهلیت : هرگیز و امان به سهر نه هاتبوو ، بویه موسلمانان کوپونه وه و یه که به یه کتریان وت : ئه گهر لیان پرسین دهر باره ی (عیسی) ی کوپی مریم ، چی دهلین ؟
وتیان / سویند به پهروردگار مان ، ئه وه دهلین : که خوا فهرموویه تی و پیغه مبه رمان بوی باس کردووین ، جا چی ئه بی بابیت .

دهلیت : جعفری کوپی ابی تالیب (ﷺ) پاش ئه وه ی پرسیاریان لی کردن دهر باره ی (عیسی) ی کوپی مریم " سه لامی خوی لی بیت " ، فهرمووی :
ئه وه دهلین : که پیغه مبه ری خوامان (محمد) (ﷺ) بوی باس کردووین و ئه ویش ئه وه یه که (عیسی) بهنده و نیردرای خوا و پوخی زاتی پهروردگار و ئه و وشه یه که خدا خستیه ئه ستوی مریم ی پاک داوینی (عذراء) .

دهلیت : نجاشی دهستی برد بو زهوی و چیلکه یه کی هه لگرت و پاشان وتی : سویند به خوا ، عیسای کوپی مریم هینده ی ئه م چیلکه له وه ی که وتت لاینه داوه . دهلیت : له ویدا (بطارق) هکانی دهوری نجاشی دهستیان به وورته ورت و بوله بول کرد .

نجاشی پی وتن : ئیوه با هر قسه بکه ن و پیتان ناخوش بی پاشان پرووی له موسلمانان کردوو پی وتن : برۆن .. ئیوه ئه مین و پاریزراون له لای من و له سهر زهوی من ، هر که س جنیوتان پی بدات غه رامه ده کریت . هه متر وتی : هر که س جنیوتان پی بدات غه رامه ده کریت ، تا سی جار ..

پاشان وتی : حەزناکەم بێمە خاوەنی کۆیەک زێر و لەبری ئەوەدا ئازاری کەسیک
لە ئیوە بەدەم .

پاشان وتی : دیاریەکانیان بەدەنەو ، پێویستیم پێیان نییە ، سوێند بەخوا ،
خودا بەرتیلی لە من وەرەگرت ئەوکاتەی ئەم مۆلکە بۆ گێڕامەو ، هەتا ئیستا بەرتیلی
لەسەر وەرگرم وە خەلکیش بە بەرتیل گۆڕپایەلم نەبوون تاوەکو منیش بە بەرتیل
گۆڕپایەلێیان بێم .

دەلیت : بەو جوړە بەسەر شوڤری چوونە دەرەو و هەرچیەکیان هینا بوو درایەو
بەسەریاندا .. ئیمەش لەلای باشتەین هاوسێ ، باشتەین مالمان خست و ماینەو و
باشتەین حال و ژیاومان هەبوو لەلای تا ئەوکاتەی چووین بۆ لای پیغەمبەری خوا (ﷺ)
لەمەککە .^١ م - ه

نووسەر دەلیت : بانگخوازی ئەبێ ئابەم جوړە بێ .. بزانیت چۆن ئیسلام نیشانی
خەلک بەدات .. و لە قەسە کردنیشدا چاودێریی ئەدەب و پێز بکات .. ئای لە پۆزگاری
ئەمڕۆماندا ، ئیسلام چەند پێویستی بەو ها بانگخوازێک هەیە ، چونک ئیسلام خۆی
پرسیکی دادپەرورە ، بەلام بەداخەو کەوتۆتە نیو دەستی پارێزەرانێکی دۆراو وە ... !!
زۆر جاران گۆییستی کەسانێک ئەبم لەسەر ئیسلام قەسە ئەکەن ، تەمەننا ئەکەم
کە بێ دەنگ بوونایە و وشەیان لە زار نەهاتبایە دەرەو ؟ ، وە زۆرینە یان بەجوړە لە
ئیسلام حالێ نەبوون کە پەرورەدگار دایبەزاندووە ، کەسانێکی کەمیان بەو شیویە
خۆی لێی حالێ بوون کە ئەوانیش ناتوانن بە باشی و بەرپێگا و ئوسلووبیکی گونجاو
بەیانێ بکەن ... !! ئەمەش هەمووی لە پۆزگاریکدا کە هەرچی بنەما پڕوپۆچەکانە
پازینراونەتەو و ، لە چەندین بەرگی فیلاوی و خەلەتینەردا نیشانی خەلک دەدرین ..
سروشتی خەلکیش وایە کە دەبنە دوژمنی هەرشتی کە لێی بێ ناگا و بێ خەبەر بێ ...
بپوانە موسلمانان لە چ کەم و کورتی یەکی ترسانکدان ئەگەر نایینەکیان بەوردی
و ئینصافەو پراڤەنە کەن بە جوړێک کە نە لێی کەم کەن و نەبۆی زیاد کەن ؟ پراڤەکردنێک
کە تەنها مەبەست و ئامانجی دەرخستن و بەیان کردنی هەق بێ و هیچی تر ...

^١ - دانەپالەکی (صحیح) : أحمد له (المسند) (١ / ٢٠٢ / ١٧٤٠) دەرھێنانی بۆ کردووە . بە
لێکۆڵینەوێ شیخ احمد شاکر ..

"نهووی تازه ناتاجی نهوویه که به زمانیکی قبول کراو و قهناعت پیکراو و ریگهیهکی نریک رابهري بکريت بؤ گهشتن له پهيامی ئيسلام و شارمزا بوون لیی .. و نهو بوشاييه دهررونی یه تیبینی کراوهيان بؤ پر بکاتهوه و ههموو نهو گومان و شوبوها تانه پوچهل کاتهوه و به درؤ بکاتهوه که دهلالانی بی دینی و بهدره وشتی پاش نهو داگیر کاری یه دوايیهی ئيستعمار بؤ ولاته کانهان ، ههلیانه سستوه .

بهراستی ئيسلام مافی نهووی بهسهر پیاوانیهوه ههیه که بههرچی یهک ههیا نه له کهلتوری نهمری ئيسلام پرو بهرووی دنیا بنهوه .. بهلی ، چونکه ئیمه پهراویکمان ههیه کۆنبوونی نیه و نهو سامانهی له خوئی گرتووه ون نابیت وه پیغمبرایه تیه کمان ههیه که خاوهن سیره تیکی دلخوړپین و سوننه تیکی بی گهرده " ^۱

کوچکهران له حه به شهوه گهرانه وه بؤ مه کهکه ، به لام گهره مان (جعفر) مایه وه تا سالی " فهتحي خهيبهر " و پیغمبریهري خوا (ﷺ) به هاتنه وهی شاد و دلخوش بوو .. له (شعبي) یه وه دهگیرنه وه ، دهلیت : کاتی پیغمبریهري خوا له خهيبهر گهرایه وه ، به ليقای جعفر گهشت .. پیغمبریهري خوا (ﷺ) له باوهشی گرت و نیو چاوانی ماچ کرد و فهرمووی : (نازانم به کامیان خوشحال بم ، به گهرانه وهی جه غفر یان پرزگار کردنی خهيبهر) ^۲

" شهادهت له پینای خوا دا "

جعفر (ﷺ) وهک (نه میر) له غمزای (مؤته) دا ، بؤ پرو بهروو بوونه وهی پومه کان کهوته ری . له (ابی قتاده) وه ، دهلیت : پیغمبریهري خوا (ﷺ) سوپای پیشه وایان (امراء) ی بهریکرد - که سوپای مؤته بوو فهرمووی : (علیکم زید ، آی زید بن حارثه ، فإن أصيب ، فجعفر ، آی ابن أبي طالب ، فإن أصيب جعفر ، فأبن رواحة و هو عبدالله بن رواحة) .

^۱ (۴۵) شیخ محمد غزالی (هزه دیننا)

^۲ فهرمووده که : (ما أدري بأيهما أنا أفرح ، بقدرم جعفر ، أم بفتح خير) به صحیحی (مرسل) به شیوه نهو دانه پالنه (صحیح) ههاتووه . نهبی دهلیت : نه مه راسته .

فهرمووی : زهیدی کوپی حارث پیشرهوتان بیت .. نهگهر پیکرا ، نهوا جعفر کوپی ابی تالیب ، نهگهر جعفریش پیکرا ، نهوا عبدالله ی کوپی رواحه ...

لیره دا (جعفر) (ﷺ) هه لسا و فهرمووی : دایک و باوکم به قوریانت بن من خوڼه نه ترسام تاوه کو زهید له پیښ منه وه بکه یته نه میر ، ئینجا پیغه مبر ی خوا (ﷺ) فهرمووی : (برۆن به راستی تو نازانیت کامه شت بو تو خیری تیا به ، ئینجا سوپاکه بهر ی کهوت ، نه وهنده ی خوا ویستی له سهر بوو مانه وه ، پاشان پیغه مبر ی خوا (ﷺ) چوه سهرمینبر (بلندگو) و فرمانی کرد که بانگ بدریت بو نویژی جه ماعت ، و فهرمووی : (ألا اخرجکم عن جیشکم ، اثم لقوا العدو ، فأصیب زید شهیداً ، فاستغفروا له ، ثم أخذ اللواء جعفر ، فشد علی الناس حتی قتل ، ثم أخذه ابن رواحه ، فأثبت قدمیه حتی أصیب شهیداً ، ثم أخذ اللواء خالد ، ولم یکن من الامراء ، هو أمر نفسه ، فرفع رسول الله (ﷺ) إصبیه وقال : (اللهم هو سیف من سیوفک فأنصره) فیومئذ سى سیف الله ، ثم قال : (انفروا فامدوا إخوانکم ، و لا یتخلف أحد) .^۱

فهرمووی : ئایا نه تانه وی هوالی سوپاکه تان پی بدهم ، نهوان به دوژمن گه یشتن ، زهید پیکرا و شهید بوو ، داوای لی خوښ بوونی بو بکه ن ، پاشان جه عفر نالاکی بهر ز کرده وه و پوه بهر وی خه لکه که بووه وه تا کوژدا ، پاشان کوپی رهواحه نالاکی هه لگرت و له سهر پی مایه وه تا شهید کرا ، نهوا جا خالد نالاکی بهر ز کرده وه که نه وه یه کی نه بوو له پیښه واکانی سوپا ، به لکو نهو خو ی خو ی کرده پیښه و ، ئینجا پیغه مبر ی خوا (ﷺ) دهسته کانی بهر ز کرده وه و فهرمووی : (نه ی پهروهر دگارا خالد شمشیری که له شمشیره کانت ، دهسا سهر ی خه و پشتیوانی به) . لهو پوژ وه خالد ناو نرا (شمشیری خوا) پاشان پیغه مبر ی خوا (ﷺ) فهرمووی (برۆن دهستی یارمه تی بو براکانتان در یژ که ن و کهستان دوانه که ون) خه لکه که ش له گهر مایه کی به تیندا بهر ی کهوتن بو یارمه تی دان .

^۱ - دانه پاله کی (صحیح) ه : أحمد (۵ / ۲۹۹ ، ۳۰۰ ، ۳۰۱) از نوٹوط په راویزی (سیر) ، (۱ / ۲۰۹)

" پالەوانیتی جه عفر "

جه عفر (ﷺ) له‌م پرده‌ده‌دا سه‌ر كه‌وتووانه پالەوانیتی خو‌ی سه‌لمانده . له ئیبنو عه‌باسه‌وه ، كاتی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) دانیشتبوو ، ئەسمای كچی عمیسی (كه‌ خیزانی جعفر بوو) له‌و ده‌وروبه‌رده‌دا بوو ، فهرمووی : (یا أسماء ! هذا جعفر مع جبریل و میکائیل مر ، فأخبرني أنه لقي المشركين يوم كذا و كذا فسلم ، فردى عليه السلام ، و قال : انه لقي المشركين ، فأصابه في مقادعهم ثلاث و سبعون ، فأخذ اللواء بيده اليمنى فقطعت ، ثم أخذ باليسرى فقطعت . قال : فعرضني الله من یدی جناحین أطيرهما مع جبریل و میکائیل في الجنة أكل من ثمارها) .^۱

فهرمووی : " ئە‌ی ئە‌سما ! ئە‌مه‌ جعفره‌ له‌گه‌ل جبریل و میکائیل دا تیپه‌ری و هه‌وایی پی‌ دام كه‌ له‌فلان و فلان پوژدا پرده‌پرووی دوزمنان بووه‌وه ، سه‌لامیش ده‌كات ، وه‌ لامی سه‌لامه‌كه‌ی بده‌ره‌وه ، وه‌ وتی / ئە‌و پرده‌پرووی بی‌ باوه‌ران بوویه‌وه و له‌ پیشیه‌وه‌ حه‌فتا و سی‌ جار بریندار كرا و لیواكه‌ی به‌ ده‌ستی راستی هه‌لگرت تا ، په‌راندیان ، ئینجا به‌ ده‌ستی چه‌پی تا ئە‌و یشیان په‌راند ، وتی : خوای په‌ره‌ردگار له‌ جیاتی هه‌ردوو ده‌ستم ، دوو بالی پیدام كه‌ له‌گه‌ل جبریل و میکائیل به‌سه‌ر به‌هه‌شتدا به‌فرم و له‌به‌رو بوومه‌كه‌ی بخۆم " .

" له‌گه‌ل فریشته‌كاندا ده‌فریت "

له‌ (ابن عمر)ه‌وه ، ده‌لێت : پوژێ مؤته (جعفر)م له‌ ئامیز گرت بینیم له‌ پرووی پیشه‌وه‌ی جه‌سته‌ی ، چل و ئە‌وه‌نده‌ لێدراوی پیوه‌ بوو . وه‌ له‌ ریوایه‌تیک كه‌ هی بخاری یه‌ (٤٢٦٠) ، هاتوو له‌نافعه‌وه‌ كه‌ (ابن عمر) هه‌وایی پی‌ دا كه‌ چوه‌وته‌ سه‌ر لاشه‌ی جعفر به‌ كوژراوی ، په‌نجا لێدان و برینداری له‌سه‌ر ژمارده‌ كه‌ هه‌مووی له‌ پیشه‌وه‌ی لی‌ درابوو (واته‌ هیچییان له‌ پشته‌وه‌ لێی نه‌درا بوو) .

^۱ - هیشمی له‌ المجمع (٩ / ٢٧٢ / ٢٧٣) باسی كردوه‌ و ده‌یگێرتیه‌وه‌ بۆ طبرانی و ده‌لێت : (سعدان كوری ولید) ی‌تیایه‌ كه‌ نه‌م ناسی ، باقی پیاوانی فهرمووده‌كه‌ جیتی متمانده‌ن .

وه له (ابن عباس) هوه ، ده‌لیت : پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) فەرمووی :
 " رایت جعفر بن ابی طالب ملکا في الجنة مضر حة قوادمه بالدماء ،
 یطر فی الجنة " .^١

فەرمووی : " جعفری کوپی ابی طالب - م به‌ فریشتەیی له‌ به‌هه‌شتدا بینی پرووی
 پێشه‌وه‌ی جهه‌سته‌ی له‌ خویندا گه‌وزا بوو ، له‌ به‌هه‌شتدا ده‌فڕی ..
 وه له‌ عبدالله ی کوپی جعفر هوه ، ده‌لیت : پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) فەرمووی :
 هنیئاً یا عبدالله بن جعفر أبوك یطر مع الملائكة في السماء " .^٢ فەرمووی : خوشی له‌ خۆت ،
 عبدالله ی کوپی جعفر ، باوکت له‌گه‌ل فریشتەکاندا له‌ ئاسماندا ده‌فڕی .

" پێغه مبه‌ر (ﷺ) ده‌گری "

له‌ (اسماء) هوه‌ ده‌فەرمووی ، پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) هات بو‌ سه‌ردانم و بانگی
 کوره‌کانی جعفری کرد ، بینیم بو‌نی ده‌کردن و چاوه‌کانی فرمی‌سکیان پێدا ده‌هاته
 خواره‌وه‌ ، وتم : ئه‌ی پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌وا ئیکت ده‌باره‌ی جعفر پی گه‌شتوه‌ ؟
 فەرمووی : " نعم ، قتل اليوم " فەرمووی : " به‌لێ ئه‌مڕۆ ئه‌و کوژرا " ئیتمه‌ش ده‌ستمان
 به‌گریان کرد ، پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) پو‌یشت و فەرمووی : " اطعموا آل جعفر طعاماً ، فقد
 شغلوا عن أنفسهم " .

فەرمووی : خواردنێک بو‌ ئه‌هلی (مالی) جعفر دروست بکه‌ن ، چونکه‌ ئه‌وان
 ئیستا خۆیان له‌بیر کردوه‌ .

^١ - دانەپاله‌که‌ی (جیده) هه‌ ، حاکم رپوایه‌تی کردووه‌ و به‌صحیح دایناره‌ ، حافظ له‌ (الفتح) دا (٧ / ٧٦)
 ده‌لیت له‌ رینگه‌یه‌کی تروه‌و دانەپاله‌که‌ی (باشه‌) .

^٢ - طه‌رانی رپوایه‌تی کردووه‌ ، دانەپاله‌که‌ی (حسن) هه‌ ، هیشمی له‌ (المجمع) دا به‌ ژماره‌ (١٥٤٩٨) .

" ۲۴ - نهبو ذهری غه فارسی (ﷺ) "

" خوای گه وره فهرزی کردووه له سهر زانایان که هق بلین باتالیش بیت و هرگیز له پیناو خوادا له لومه ی لومه کمران نه ترسن ... "

داخو زانی هه قیش پیویسته له گهل هه قدا بژین ، نه گهرنا نه وان ناوسکی زهوی بویان باشتره له سهر پشتی زهوی ... نهبو ذهریش (ﷺ) له و که سایه تی یه ده گمه نانه یه ..

کی یه ؟

(جندب ی کوپی جناده ی غه فارسی یه ، پی و تراوه (بریری کوپی جناده) .

له زهیدی کوپی اسلمه وه : پیغمبر ی خوا (ﷺ) به نهبی ذهری ده فهرموو : نهی بهریر)^۱ یه کی که له پیشینه یه که مینه کان له نیسلامدا و له هاوه له خانه دان و هه لبر ژیراوه کانی پیغمبر ی خواجه (ﷺ) .. نهبو ذهر (ﷺ) دهی فهرموو : من چوار یه کی نیسلام بووم ، که پیش من ته نها پیغمبر ی خوا (ﷺ) و نه بو به کر و بلال موسلمان بوو بوون .^۲

" چاکه کانی "

۱- له (ابی دهه) هوه (ﷺ) ، پیغمبر ی خوا (ﷺ) ، فهرموویه تی : (ما اظلمت الخضراء ولا اقلت الغبراء من ذي لجة اصدق من أبي ذر)^۳ .

واته : نه ناسمان سیبهری کردووه و نه زهوی قسه که ریکی (بیژهر) له خوگر توه له نهبی ذهر راستگو تر .

(یاخود له ژیر سیبهری ناسمان و له سهر فهرشی زهوی بیژهریکی راستگو تر له نهبو ذهر نیه) .

^۱ - هیشمی ده لیت : طبرانی گیترا یه تی وه له فهرمووده یه کدا که کورغان کردووه ته وه فهرمووده که (مرسل) ، و پیاوانی جی متمانه ن . الجمع (۱۵۸۱۲) .

^۲ - هیشمی ده لیت : گبرانی به دور نیساند گیترا یه تی وه ، یه کیکیان (متصل) و پیاوانی جی متمانه ن (۱۵۸۱۳) .

^۳ - فهرمووده یه که (شواهد) دکانی به هیژه ، ترمزی ده هیتانی کردووه و غهیری تهویش .

٢ - وه فەرموویەتی (ﷺ) : (من أحب ان ينظر الى المسيح عيسى ابن مريم ، الى برده و صدقه و جده ، فلينظر الى ابي ذر) .^١

واتە هەر کەس لە ئێوە حەز ئەکات لە عیسانی کوپی مریم بپوانی ، لە چاکەکاری و راستگویی و جدیدیەتی دا ، باسەیری ئەبو زەر بکات .

" سەرەتای موسلمان بوونی "

(ابو حمزە) دەلیت : ابنو عباس پی ی وتین : ئەتانەوی باسی موسلمان بوونی (ئەبو زەر) تان بۆ بکەم ؟ وتمان : بۆچی نا .. دەلیت : ئەبو زەر وتی : (پیم گەشت کە پیاویک لە مەککە سەری هەڵداوە و ئیدیعیای پیڤەمبەرایەتی ئەکات ، منیش براکەم ناردەلای تا قەسە لەگەڵدا بکات .

پیم وت : (بڕۆ بۆ لای ئەو پیاو و لەگەڵی بدوی .) ئەویش چوو مەککە و بە لێقای پیڤەمبەری خوا (ﷺ) گەشت و پاشان گەڕایەو ، پرسیم : هیچت پیڤە ؟ وتی : (سویند بەخوا پیاویکم بینی فەرمانی بە چاکە دەکرد و پێگری لە خراپە . وتم : ئەمە بە تەنها دلم تیر ئاو ناکات ..

بۆیە : تویشەبەرەیک و دارە دەستیکم هەلگرت و بەرەو مەککە کەوتە پێ من نەمدەناسی و حەزیشم نەئەکرد هەوالی بپرسم ، چوومە لای (زەمزەم) بڕیک ئاوم خواردەو و دواتر چوومە مزگەوت . علی کوپی ابی تالیب بەلامدا تیپەری . فەرمووی : غەریبیت ؟ وتم : بەلی .

فەرمووی لی کردم لەگەڵی بچم بۆ مالهو ، منیش لەگەڵی چووم ، بی ئەوێ پرسیم : هیچی لی بکەم ، ئەویش هەوالی هیچ شتیکم بداتی !
بۆ سبە بەیانی ، هاتمەو مزگەوت و هەوالیشم لە پیڤەمبەری خوا (ﷺ) نە ئەپرسی . کەسیکیش نەبوو هەوالیکم پی بدات ..

^١ - هیثمی دەلیت : احمد کێراوەیتەرە ، پیاوانیشی خارەنی متمانەن ، هەندیکیان نەبی کە خەلافیان لەسەرە .
المجم (٧ / ١٥٨) .

دىسان (على) بەلامدا تىنچەپرەو . فەرموۋى / ئايا كاتى ئەو نەھاتوۋە
بگەرپىتەو ؟ وتم / نەخىر . فەرموۋى : كارت چى يە و بۆچى ھاتويىت ؟ وتم : ئەگەر
نەينى بپارىزىت پىت دەلىم ...

فەرموۋى : دەپپارىزم .. وتم : پىمان گەيشتوو پىغەمبەرىك سەرى ھەلدوۋە ،
فەرموۋى : ئايا ھىشتا تى نەگەيشتوۋى ! ئەو مەن بۆلەي ئەو دەرۇم .. تۆش شوۋىم
كەوۋە و چوۋمە ھەرشوۋىنى تۆش خوت بگە بەوشوۋىنەدا ، وە ھەركاتى كەسىكم بىنى
مەترسى بۆت ھەبى بەرەو دىوارەكە ئەچم وەك ئەوۋى پىلاۋەكانم چاك بگەم ، بەلام تۆ
ھەر بەردەوام بە لەرۇشتندا .

ئەو بوۋ پۇيشت و منىش لەگەلى پۇشتىم ، چوۋىنە خزمەت پىغەمبەرى خوا
(ﷺ) و پىم وت : پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ، ئىسلام نىشانە ، ئەۋىش نىشانى دام و
ھەر لە جى ى خۇمدا موسلمان بوۋم ...

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى : (يا أبادر ، أكنم هذا الامر ، وارجع الى قومك ، فاذا
بلغت ظهورنا ، فأقبل) .

فەرموۋى : ئەى ئەبو زەر .. ئەم بابەتە بە نەينى بەيئەوۋە و بگەرپەرەو لاي
قەۋمەكەت ! ھەر كاتى ھەۋالى دەرکەۋتن و ئاشكرا بوۋنى ئىمەت پىگەشت ، وەرەو
وتم : سوۋىند بەۋكەسەى تۆى بەھەق ئاردوۋە ئەبى لەنىۋ دەستياندا ھاۋارىكەم كە
موسلمانم ..

ئەو بوۋ ھاتە ئاۋ مەزگەۋت ، قورىش لەۋى بوۋن ، وتى : ئەى ھۆزى قورەيش ،
مەن شاھەتى ئەدەم كە ھىچ خۇدايە نى يە جگە لە (الله) و (محمد) يىش بەندە و نىرراۋى
خۇايە .

ئەۋانىش وتيان / ھەلسەن بۆ ئەم لە دىن دەرچوۋە . ئەۋانىش ھەلسەن و ۋەھا
لىياندام كە بىرم ! لەۋكاتەدا (عباس) فرىام كەۋت و ھەلىساندەوۋە و فەرموۋى : ويل
بۆ ئىۋە ، ئەو خەرىكە پىاۋىك ئەكۆزن لە (غفار) كە جىگاۋ پارەۋى بازىرگانىتەنە !
ئەۋانىش دەستيان لىم بەردا .

بۆسبهینی گهرامه وه هه مان شتی دوینیم وت : ئه وانیش وتیان هه لسن بۆ تییه لدانی ئهم له دین دهرچووه ، که وتنه وه لیدانم ، بۆ جاری دووهم (عباس) فریام که وت و له ژیر چنگیان دهری هی نام ئه مه سه ره تای موسلمان بوونی ئه بو دهر بوو .^۱ زه هه بی ، ده لیّت : ئه بو دهر (ﷺ) له سه ره ده می ئه بو به کر و عومه ر و عوسمانیش فه توای داوه .

وه سه ریک بووه له زوه د و راستگویی و زانست و کارپیکردنیدا ، هه می شه راستبیز بووه و له پیناو خوادا له لۆمه ی هیچ لۆمه کاریک نه ترساوه .. ههروه ها ئاماده ی پزگار کردنی (بیت المقدس) بووه له گه ل عمردا (ﷺ) .^۲ واقدی ده لیّت / پوژنی (حنین) ئه بو دهر هه لگری ئالای (غفار) بووه . (... وه کاتی ئه بو دهر موسلمان بوو گه راپه وه ولاتی خوی و له وی مایه وه تا دوا ی به در و ئو حود و خه ندق . پاشان هات بۆ مه دینه) .^۳

" له ئاموژگاریه کانی "

له (سؤفیانی ثوری) یه وه ، ده لیّت : ئه بو دهر له لای که عبه دا هه لسیاهه وه و فهرمووی : " ئه ی خه لکینه ، من (جندبی غفاری) م ، و مر ن بۆلای ئهم برا ئاموژگاریکاره به سۆزه تان ، خه لکیش لی کۆبوونه وه .

فهرمووی : (ئایا هه ر که سه له ئیوه که بیه ویّت سه فه ر بکات تویشوویه کی وه ها بۆخوی هه لئاگری که فریای بکه وی ؟ وتیان : به لی ، وایه .

فهرمووی : ده ی سه فه ری پێگه ی قیامه ت دوورترین سه فه ریکه که ده تانه وی و گرتووتانه به ر ، له به ر ئه وه تویشووی باشی بۆ هه لگرن .

وتیان : جا ... چ تویشوویه ک باشه ، فهرمووی : چه جیک به جی به یّن بۆ ئاسان کردنی کاروباره گه ره کان ، وه پوژووی پوژیکسی زۆر گه رم بگرن بۆ درێژری پوژنی

^۱ - صحیح / بخاری رپوریه تی کردووه (۶ / ۴۰۰) وه مسلم (۲۴۷۴) له (فضائل الصحابة) دا .

^۲ - بره وانه / سیر أعلام النبلاء (۲ / ۴۶ ، ۴۷ ، ۵۶) .

^۳ - بره وانه / صفة الصفوة (۱ / ۲۸۸) .

لێرسینەوه ، وه دوو پکات نوێژ له تاریکی شەودا ئەنجام دەن بۆ تاریکی ناوگۆڕ .. وه وشەیهکی باش بڵێن یان بێ دەنگ بن لەوتنی وشەیهکی خراپ ، بۆ پراوەستان له پوژێکی زۆر گەورەدا .. لەمال و سامانت ببخەشە ، بەلکو له ناپەڕەحتی ئەو پوژە پزگارت بێت . دونیا بکەرە دوو دانیشگایهکی بۆ داواي حەلال و گەڕان بەداواي مالی حەلالدا ، ئەوی تریش بۆ گەڕان بە داواي ناخیرەتدا .. سییەم (واتە غەیری ئەو دوانە) زیانت پی دەگەیهنیت و سوودی بۆت نیە نەتەوی .

مال و سامانیشت بکە بە دوو بەشەوه ، بەشیکیان له حەلالدا و بەسەر مال و مندالتدا خەرجی کە و ، بەشەکهی تریان پیشکەشی ناخیرەت بکە . سێ یەمینان زیانی بۆت هەیە و سوودی بۆت نیە ، نەتەوی ...

پاشان بە دەنگی بەرز هاواری کرد : ئەی خەلکینە ، پی داگری یەك بۆ دنیا کە هەرگیز هەستی پی ناکەن ، ئێوهی کوشتووه .^۱

" دنیا نەویست "

له (عبدالله ی کۆپی صامت) هوه ، دەلیت : لەگەڵ ئەبی زەر چووین بۆ لای عوسمان ، کاتی ئەبو زەر چووه ژوورەوه سەری ئەوی کرد و فەرمووی : سویند بەخوا من له وانه نیم ئەی ئەمیری ئیمانداران (مەبەستی خوارج) بوو .^۲
(ئیبنو شوزب) دەلیت : (خوارج) بەوه دەناسرین پێش تاشراون ، (یاخود موتاشراون) .

پێشەوا (عوسمان) پیی فەرموو : ئەی ئەبا زەر ، راست دەلیت ، بەلکو ئیمە بۆیه ناردمان بەداوالتا واهکو له مەدینە لەلامان بمینیتەوه . فەرمووی : پیویستم بەمانە وه نیە لێره ، مۆلەتم بەدە باجم بۆ (رەبزه) . فەرمووی : باشە ، وه فەرمانیش دەکەین کە بەخششیکی باش بکرییت و بەیانی و ئێواره پی بکەیتەوه

^۱ - برۆانه / صفة الصفوة (۱ / ۳۰۲) .

^۲ - چەند جیاوازی یەکی راو بۆ چوون هەبوو له نێوان ئەبی زەر و پێشەوا عوسماندا (رەزای خویان لی بیت) .

فهرمووی : پیویستم بهوه نیه ، ئەبا زەر مالآتهکهی خۆی له حوشت و مهر بهسه .
ئەوه بوو کاتی چوو دەرەوه ، فهرمووی : ئەی مەحشەری قورەیش دونیای خۆتان بو
خۆتان و قەپی پێدا بکەن ، وان له ئیمە بینن لەگەل خوای خۆماندا بین)
نوسەر دەلیت : ئەم ڕیوایەتەش ئەو هەلبەستراوانە ڕەت دەکاتەوه که دەلین
گوايه عوسمان فرمانی به نهفی کردنی ئەبی زەر کردوه .

" ژیری بانگخواز "

له (عوام ی کۆپی حوشت) هوه ، دەلیت : پیاویک له هەردوو شیخی
(بەنی ثعلب) ه وه بۆی گێڕامهوه که وتبویان : چووین بو (ڕەبزه) شیخی لهوی
بهلاماندا تیپهپی قژیکی گژو سەر و پیشیکی سپی پیوه بو . وتیان : ئەمه له هاوهلانی
پیغمبر (ﷺ) ، چوون مۆلەتی سەر شۆردنیان لی وەرگرت ، ئەویش مۆلەتی
داین و لەگەلمان بووه ئاشنا .. له کاتیکیدا لەگەل ئەودا بووین ، چەند کەسیک له ئەهلی
عیراق بهلاماندا تیپهپین ، وا بزانی فهرمووی : له ئەهلی کوفەن ، وتیان : ئەی ئەبا زەر
ئەو پیاوه ئەوهی کردی لەگەلت ، کردی ، (مەبەستیان پێشەوا عوسمان بوو (ﷺ) !
بوچی ئالایەک بو خۆت هەلناکەیت ئیمەش به پیاوهکانمان پشتت دەگرین ؟

فهرمووی : ئەی ئەهلی ئیسلام شتی وام نیشان مەدەن و (سولتان) سووک
مەکەن ، چونکه هەر کەس سولتان سووک بکات ، ئەوه تەوبەیی بو نیه ، سویند
بهخوا ئەگەر ئەو کەسەیی ئیوه باسی دەکەن لهسەر درێژترین تەختە یاخود لهسەر
کیویک له خاچم بدات ، ئەوه هەر گوێرايهلی دەبم و ئارامیشی لهسەر دەگرم و هەر
ئەو کارەش به باش دەزانم .^۱

بهو جۆره بانگخواز ئەبی ژیر بیئت له ئاست ئەو پلانیانەیی که له دەرۆبهڕیدا
ئەنجام ئەدریئت و ئەبی له ڕەفتاریدا دانابیئت ... وه بزانیئت کەسانیک هەن خۆیان مەلّاس

^۱ - احمد دهرهيتانی بۆ کردوه (۵ / ۱۶۵) . تيادا ئەر پياوادی که بو (عوام) ی کێراوتهوه و لەگەل
هەردوو شیخەکی (بنی ثعلب) نەناسراون و باقی پیاوانی جی متمانەن ، ڕوانە پەرەوێزی سیر اعلام النبلاء
(۲ / ۷۲) .

داوه بؤ نوممه تی ئیسلام و به دواي پیلانیکه وهن بؤی ... نه بو دهر ودها ژیا ... که هه میسه پشته له نیا هه لکرد بوو ، پرووی له ناخیرهت بوو ... و رقی له کؤ کردنه وهی مالی دنیا بوو ، له (ره بزه) مایه وه تاوه فاتای کرد و به قافله ی پیاوچاکان گه یشت ...

" مردنی ئه بو دهر (ﷺ) "

له ئوم دهر وه ، ده لیت : " کاتی ئه بو دهر که وته سه ره مهرگ ده گریام .. پرسى ، بۆچى ده گریه یه ؟ وتم چۆن نه گریه له کاتی کدا که تو له چۆله وانیه کدا وا ده مریت و هیچم پی ناکری بۆت و پارچه جلیکیشمان پی نیه به شی کفنت بکات !!! ، فهرمووی : مه گری ، به لکو خوشحالم ، چونکه گویم له پیغه مبهری خوا بوو (ﷺ) فهرمووی : (لا يموت بين امرأتين مسلمين ، ولدان أو ثلاثة فيصيران و يحسبان فيريان النار أبداً)^١ . واته : هه ر دوو موسلمان (یان هه ر ژن و پیاویک ی موسلمان) ، دوو یان سی مندا لیان لی بمری و نه مانیش نارامی له سه ر بگرن و چاوه پی پاداشت بن ، نه وه هه رگیز ناگر نابین . وه من گویم له پیغه مبهری خوا بوو (ﷺ) به چه ند که سیکی فهرموو : (که من یه کی بووم له ناویاندا) : " ليموتن رجل منكم بفلاة من الأرض تشهد عصاة من المؤمنين " ^٢ .

فهرمووی : پیاویک له ئیوه له چۆله وانیه کدا وه فات ئه کات که کۆمه لی له باوه پرداران شایه تی مردنی ده بن ... وه هیچ کهس نه بووه له وانه ی نهو پۆژه له گه لدا بوون ، له گوندیک یان له ناوخه لکیدا وه فاتی نه کردبی ، ته نها منم که وا له چۆله وانیه کدا خه ریکه ده مرم ، سویند به خوا نه درۆم کردووه و نه به درۆش خراومه ته وه ، ده ی له ریگا که به وانه . ئوم دهر ده لیت : وتم : چۆن نه بی ، له کاتی کدا حاجیه کان پۆشتوون و ریگاش به ستراوه ؟ فهرمووی : به وانه ، منیش به رده وام ئه چوومه سه ره وه و پاشان نه گه رامه وه ، تا ناگام له ئه با دهر بیی ...

ده لیت : کاتی من له م حاله ته دا بووم ده بیمن پیاوانیک دهر که وتن به سه ر و لاخه کانیا نه وه ، خیرا خۆم گه یانده لایان ، نه وانیش زۆر به خیرایی هاتن به ده ممه وه ،

^١ - صحیح / بوخاری و مسلم کتیاویانه ته وه .

^٢ - احمد کتیاویه ته وه له (مسند) ده میدا .

وتیان : ئەی بەندەى خوا ، چیتە ؟ وتم : پیاویك له موسلمانان لیڤهیه دەمەوی كفنی بکەن ، وا دەمری ..

وتیان : كی یه ؟ وتم : ئەبو زەر . وتیان : هاوەلی پیغەمبەری خوا (ﷺ) ؟ وتم : بەلی ، دەلیت : " باوك و دایکیان كرده قوربانی و ، خیرا چوون بۆلای ئەبو زەر و سلاویان عمرز كردو ئەویش وەلامی دانەوه .. " پاشان دواى وەفاتی ، شۆردیان و كفنیان كرد و نوێژیان لەسەر كرد ، و تراویشە ئیبنو مەسعود یەکی بووه لەناویاندا .

ئیبنو كەسیر باسی وەفاتی ئەبی زەر دەكات (ﷺ) ، دەلیت : " پاشان لە (ریزە) دابەزی و لەوی مایەوه تاوەكو له مانگی (ذي الحجة) ی سالی (۳۲) ی كۆچی وەفاتی كرد ، هیچ كەسی لانه بوو ، جگه له خیزان و مالهكانی... ئەوه بوو كاتی لهو حالەدا بوون كەنەیان ئەتوانی سپاردەى بکەن ، عبدالله ی كۆری مسعود له عێراقەوه لهگەل كۆمەلی له هاوێلانیدا هاتن و شایەتی مردنی بوون و ئەویش وەسیەتی ئەوهی ب وكردن كه چى لی بکەن . و تراویشە كه پاش مردنی گەشتوون و شۆردویانە و كفن و دفنیان كردوو . فەرمانی كرد بوو بە ئەهلهكەى كه سەری له مالاتهكەى (مەرو مالاتهكەى) بۆیان لی بنیت ، تا بیخۆن پاش مردنی ، دواتر عوسمانی كۆری عفان (ﷺ) ناردی بەدواى ئەهلهكەیدا و هیئانی بۆلای ئەهلهكەى خۆی^۱ ...

^۱ - برۆانه : البداية والنهاية (۵ / ۲۴۸) .

" ٢٥ - عومەیری کوپی ئەبی وقاص (ﷺ) "

" غولامی شەهید "

عومەیری کوپی ئەبی وقاص ، برای (سەعدی کوپی ئەبی وقاص) ه (ﷺ) .
لە سەعدەوه ، دەلیت : پیش ئەوهی پیغمبەری خوا (ﷺ) بۆ جەنگی بەدر
پیاوانمان ھەلبژێری ، چاوم بە عومەیری برا مەکەوت ، دەبینم خۆی دەشاردەوه ، پرسیم
، چیتە براکەم ؟

وتی : ئەترسم پیغمبەری خوا (ﷺ) بمبینیت و بە بچوکم بزانی و نەھێلی بێم
بۆ جیھاد ، لە کاتی کدا ھەژ ئەکەم منیش بێم و جیھاد بکەم ، بەئکو خوا شەھادەتم پێ
بەخشێ .

دەلیت : ئیجا نیشانی پیغمبەری خوا (ﷺ) درا ، بە بچوکی زانی و فەرمووی :
" بگەرێرەوه " ، ئەویش دەستی کرد بە گریان ، ئەوجا پیغمبەری خوا (ﷺ) مۆلەتی پێدا .
سەعد دەلیت / لەبەر بچوکی عومەیر مەن کۆل و شمشیرەکەیم بۆ دەبەست ،
عومەیر لەبەر شەھید بوو ، ئەو کاتە تەمەنی (١٦) سالان بوو . عەمری کوپی بنو
عەبدود کوشتی .^١

ئە ھەم جوړە ئیسلام ئەھلی خۆی لە لاو لە پیر پەرورە کردووە .. ئاخۆ کە
ئەم شکۆیی و سەر بەرزێ یەمان دەگەرێنێنەوه ؟

" بەراستی نەوێھەکی سەرکەوتوو کە چاوی لە شکۆداری بێت ، پێویستی بە
ئامادەیی بوونیکی ھەنگاو بە ھەنگاو و توندو تۆل ھەیە ، تاوەکو بتوانی ئەو کەلێن و
بۆشایی یانە پڕ بکاتەوه کە ھەیە و ئەو بارەگرانە ھەلگری کە قەدەر خستویەتیە سەر
شانی .. لەبەر ئەوە پێویستە لایەنی ئیمانی ھۆشیار لە دەرونیدا پووناک بکەینەوه ،
چونکە بەراستی ییروباوەر و عەقیدە پتەو بەردی بناغەیی ھەموو کاریکی بەرھەمەداری
بیناکەرە .

^١ - برۆانە : (المنتظم) ی ابن الجوزی (٣ / ١٤١) ، صفة الصفوة (١ / ٢٠٧) .

وه ئه‌و بانگه‌وازان‌ه‌ی هه‌وڵی ئه‌وه‌ده‌ده‌ن گومان له‌ ده‌رونی لاواندا دروست بکه‌ن
ده‌رباره‌ی ئه‌و ئاینه‌ هه‌ق و راسته‌ ، بانگه‌وازیکی داگیرکاری ژه‌هراویی پوخینه‌رن که
به‌نهیانی نه‌خشه‌ی بۆ کیشراوه‌ .

له‌ راستیدا ئیسلام له‌ پوژگاری ئه‌مپۆماندا ، له‌ ژیا‌نی تاک و کۆمه‌لگا‌کانماندا
سته‌م‌لیکراوه‌ و خه‌ریکه‌ له‌ ده‌ست ده‌چی له‌ نیوان ئه‌وانه‌ی خو‌یان وانی‌شان ئه‌ده‌ن که‌ له
نامیزیان گرتوه‌ له‌ راستیشدا له‌ هه‌قیقه‌ی ئه‌م ئاینه‌وه‌ زۆر دوورن ، وه‌ له‌ نیوان ئه‌وانه‌ی
که‌ نکۆلی ده‌که‌ن به‌هۆی بی‌ ناگایی یان ، یاخود به‌مه‌به‌ستیکه‌وه‌ .^١

^١ - (معركة الصحف في العالم الاسلامی) ی شیخ محمد الغزالی ، ص : (٥٠) .

" ۲۱ - ثابتی کوپی دهحداح (ﷺ) "

" خوځی و مال و سامانی پیښکشی خوا کرد "

گهر له سړه ژیانی به ټاگاین ، دهبینن که : - لهو پشتیوانانه په که دالده پیغمبره خوا (ﷺ) یاندا و پشتگیریان لی کرد و شوین ټو پروناکی په کهوتن که لهگل خوځی بویانی هیڼا بوو ، وه قوتابی یهکی بلیمه ته له قوتابخانه پیغمبره تیدا ... و نه سپسواریکی به جهرگو به ناو نارپه حتی یهکاندا هه ناو دهنیت و پروبه پروی مه ترس یهکان ده بیته وه و لهگل نه هامه تی و ډرک و دالهکانی پيدا له زوراندایه و به ناو ریگاکانی مهرگدا دپروات ..

له تهنیشت نه مانه هه مویدا ، پیشبرکی دهکات بو به دهموه چوونی داماو و لیقه و ماوان و فریا که وتنی سته ملیکراوان و دلدانه وی خه مباران . له سرووی هه موو نه مانه شهوه له لوتکه دایه بو خوشه ویستی خوا و پیغمبره که ی و بانگی جیهاد دهلیته وه و .. به شهوقه بو جهنگ و بونی به هشت له سیبهری شمشیره کانه وه دهکات ... له نیشانه کانی خوشه ویستی (ثابت " ﷺ) بو پهره دگاری : - نیبنو مسعود (ﷺ) دهگیرپته وه وه ، دهلیت : کاتی ټایه تی : ﴿ مَنْ ذَا الَّذِي يَفْرِضُ اللَّهُ قَرْضًا حَسَنًا ... ﴾ سورة البقرة ، آیه (۲۴۵) . دابمزی ، ټبو دهحداح پرسى : ټی پیغمبره خوا (ﷺ) ټهلیی خوی پهره دگار داوی قهرزمان لی دهکات ؟ فهرمووی : به لی ټه ټهبا دهحداح ، وتی : دهستم بهری ، دهلیت : پیغمبره خوا (ﷺ) دهستی دایه ، وتی : ټهوا من باخیکم دابه قهرز به خودای خوّم که (۶۰۰) دارخورمای تیایه ، پاشان هات بو لای باخه که لهوی دایکی دهحداح و مناله کانی لی بوو بانگی کرد : ټه دایکی دهحداح ، وتی فهرموو .. وتی : وهره دهره وه لهم باخه ، له بهر ټهوی من به قهرز داومه ته خوی پهره دگار .^۲

۱ - حیاة الصالحین / ی ماموستا عبدالنعم قنبدیل (۳ / ۹۷) . به دهستکاریه وه .

۲ - هیثمی دهلیت له (المجمع) (۹ / ۳۲۴) د ، ابو علی کیراویه تی هره هره ها ته به رانیس ، وه پیاوانی فهرمووده که جیی متمانن .

وه له پړوايه ټيكي تردا (زهيدى كوپى تهسليم) دهليټ : كاتى ثايه تي ﷻ مَسْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ... ﴿ سورة بقره ، آيه (۲۴۵) . دابهزي ، نهبو دحداح وتي : دايك و باوكم به قوربانټ بن ، پيغه مېرى خوا (ﷺ) پېرومردگار داواي قهرزمان لى نهكات ، له كاتيكددا نهو بى نياز له قهرز ؟ فهرمووى : " نعم يريد أن يدخلكم الجنة به " .

فهرمووى : " بهلى ، نهيهوئ بهو قهرزه بتانخاته بهه شته كهيهوه " وتي : دهى نهگهر من قهرزيكم دايه پېرومردگارم ، زامنى چوونه بهه شتى خوّم و منداله كانم نهبيت ؟ فهرمووى : بهلى ، وتي : دهى دهستم بهري ، پيغه مېرى خوا (ﷺ) دهستى دايه . وتي : نهى پيغه مېرى خوا (ﷺ) ، دوو باخچهم هيه يه كيكيان له باشوور و يه كيكيان له باكوور ، هيجى ترم نيه ، نهوا كردم به قهرز بو خواي گهوره .. پيغه مېرى خوا (ﷺ) فهرمووى : " أجعل احداهما لله و الأخرى دعها معيشة لك و لعيا لك " .

فهرمووى : " يه كيكيان ببه خشه به پېرومردگار و نهوى تريان دانى بو ژيانى خوټ و خيزانه كهت .. "

وتي : دهى تو شاهيد به نهى پيغه مېرى خوا (ﷺ) ، نهوامن باشتريانيان دانه نيم بو پېرومردگارم ، نهو يش نهويه يانه كه (۶۰۰) دارخورماي تيايه ... پيغه مېرى خوا (ﷺ) ، فهرمووى : " اذاً يجزيك الله به الجنة " . خوداش له پاداشتي دا بهه شتت پى نه دات . نهبو دحداح پويشت ، تا گه يشته لاي نوم دحداح كه له گهل مناله كانيدا بوو له دېروبهري بڼه دارخورمايه كي باخه كه دا .. نه مهى وت :

هداك ربي سبيل الرشاد	الى سبيل الخير و السداد
بينى من الحائط بالوداد	فقد مضى قرضاً الى التناد
أقرضته الله على اعتمادى	بالطوع لا من ولا ارتداد
إلارجاء الضعف في المعاد	فارتحلي بالنفس و الاولاد
والبر لاشك فخير زاد	قدّمه المرء الى المعاد ^۱

^۱ - واته : خودا رېنمونيت بكات بو ريځگاي راست ، بو ريځگاي چاكه و پايه دارى ، لهو باخه به دلى ساخه وه دېروبهري ، چونكه نهو شير به قهرز دراوه تا رږژى خوئ (قيامت و پاداشت) ن داومه به قهرز به پېرومردگارم بهويستى خوّم به بى منعت و دوو دلى و تنهها له ترسى لاوازي و بى دسه لاتيم له رږژى لېپرسينه وه دا ، دهى

(نوم دده داح) یش پیی وت : بهراستی قازانجت له فروشتنه کهت کرد ! خوا نهوت لی موباره کات که کریت ، و ئینجا وتی :

بشرك الله بخير و فرح مثلک ادی مالديه و نصح
قد منع الله عيالي و منع بالعجوة السوداء و الزهر البلح
والعبد سعی و له ماكدح طول اللیالی و علیه ما اجترح^۱

پاشان نوم دده داح هه لسا ئه وهی به دهم مندا کانیه وه بوو دهری هیئایه وه و ههرچیش له کۆشاندا بوو داینایه وه و تهکاندی ، تا چونه ناو باخه کهی تر ، پیغه مبریی خوا (ﷺ) فهرمووی : (کم من عذق رداح و دار فیاح لای الدحاح) .^۲

فهرمووی : ئای له ئه بی دده داح ، چ بۆله دارخورمایه کی چر و پر و مالیکی دلفراوانی هیه - مه بهستی له خیزانه کهی بوو که چهنده به خته وهرن .

ثابتهی کوپی دده داح (ﷺ) ، ههروه کمال و سامانی خستبووه خزمهتی پهروه دگاری ، پوژیکیش هات که گیانی خۆیشی پیشکش پهروهر دگاری کرد .

پوژی ئوحوود لیوان بوو له وانیهی ئیلاهی .. پیغه مبریی سههرکرده نهخشهی بهرگری کردن و هیرش بردنیشی کیشاو پهیمانی له پیاوهکانی وهرگرت که له فهرمانی دهرنه چن ، بهلام بههوی حکموتیکی بالاوه ، تیر هاویژهکان که ژمارهیان په نجا کهس ده بوو ، و پیغه مبریی خوا (ﷺ) له په نایه کی کیوه که دا ریزی کرد بوون ، له فهرمان دهرچوون .. و بهو جوژه هاوه لانی پیغه مبریی خوا (ﷺ) تووشی شکستیکی کتوپری و چاوه پروان نهکراو بوون و ههندی له بیباوه ران هه ولی کوشتنی پیغه مبریی خواياندا

خۆت و مناله کانت ئه و باخه به جی بینن ، چونکه بهراستی چاکه باشترین توبیشووه مرۆڤ بۆ پوژی لیپرسینه وه پیشکشهی بکات .

^۱ - واته : خودا مۆدهی خۆشی و بهخته و هیریت بداتی .. بهراستی وینهی کهسی وهک تۆ ئه وهی له سههری بۆ شه دای کرد و بووه ئامۆژکاری و نمونهی باش .. خودا مناله کانی بی بهش نه کرد ووه له خورمای (عجوة السوداء) و گولی (بلح) بهری خورمایه که هیشتا پیته کهیشتی - بهندهی خوایش هه ولی خۆی ددها و ئه وهی بۆ دهمی پیتته وه که هه ولی بۆ ددها به درێژایی شهوان و ههر گونا هیکیش شه نجام بدات ههر دیسان شه نجامه کهی به سههر خۆیدا شه شکیتته وه .

^۲ - برهوانه ک تفسیر القرئبی (۳ / ۲۱۷) .

(ﷺ)، هتا بی باوهران وا گومانیان برد که پیغمبر موری خوا (ﷺ) کوژاوه .. نه میان لهناو موسولماناندا کرده پروپاگنده تاوه کو له هیمه تیان بدن و وره یان دابیزین و نه گهریش توانی یان له ناینه که یان هلیانگه پیننه وه ، به لام موسلمانان زور له وه جیگیر تر و پیداگتر بوون له سر ناینه که یان ، سهره پای تالی شکسته یانان و سهره پای زوری شه هیده کان .

لهو نیواندها (ثابتی کوپی ده حداح) هه لسا یه وه و به هه موو دهنگی هاواری کرد به پرا دهیه که له کیوه که وه دهنگی ده دایه وه :

" نهی هوژی نه نصار .. به رهو لای من بین .. به رهو لای من بین .. نه گهر محمد کوژا بیت .. خو خدا زیندوو و نامری ، دهی له پیناوی ناینه که تاندا بجهنگن) ، وه هیشتا لهو بانگ و هاواری نه بوو بوویه وه ، ژماره یه که له پشتیوانان هه لسان چون بولای و دهستیان به پرو به پروو بوونه وهی بیباوهران کرد به نهو پهری به جهرگی و نازایه تیه وه ، به لام نه مان پرو به پروی سوپایه که بوو بوونه وه که به چهک و تفاق تیرو تهسل پرچهک بوون و (خالدی کوپی وه لید و عه مری کوپی عاص و عه کره مهی کوپی نه بوو جهل و ضراری کوپی خه تاب) له پیشیان وه بوون .. نه وه بوو پرو به پروو بوونه وه یه کی توند له نیوان نهو چهند که سه له پشتیوانان و بی باوهراندا پرویدا ، به لام به لیدانیکی (خالد) له (ثابت) بهرمیک یه کسر ثابت که وت و دهست به جی شه هید بوو .. دواتریش هه موو نهو پشتیوانان هی که له گه لی بوون نهوانیش کوژان .. و له ویدا له باوه شی کیوی ئو حوددا جهسته ی پاکی شه هیده کانی نه م جهنگه نوستوون .^۱

قورنانی پیرو زیش مرده یان پی ده دات : ﴿وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالُهُمْ﴾
(۴) سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ (۵) وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ (۶) ﴿
سورة محمد ، آیه ۴ ، ۶ .

واته : نهوانهش له پیناوی خوادا شه هید بوون ، هه رگیز پاداشتی هه ول و کوششیان بهزایه نادات ، نهوانه پینمونی دهکات بو جیگه و پیگه ی خووش و دل و دهرن و بیر و هوشیان ناسووده نهکات ، ههروه ها دهیانخاته نهو بهه شته وه که به جوړه ها شیوان بوی باس کردوون .

^۱ - برآونه : حياة الصالحين (۳ م ۹۸ ، ۹۹) به دستکاری یه وه .

" ٢٧ - ئەبو تەلحەس ئەنصارى (رضي الله عنه) "

" دەنگى لەناو سوپادا باشتەرە لە هەزار پیاو !! "

ئەبو تەلحە هاوێلى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) و یەكێكە لە خاڵوزایانى و یەكێكە لە گەورە پیاوانى بەدر و و هەروەها لە دوانزە كەسە بەرپێزەكەى شەوى عەقەبەییە .

ناوى / زەیدى كۆپى سهلى كۆپى ئەسوودى ... خەزرجى بوخارى یە و كەسێكە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى فەرمویەتى : " صوت أبي طلحة في جيش خير من مائة " .^١
و فی لفظ : " خير من ألف رجل " ^٢

واتە : دەنگى ئەبى تەلحە لە سوپادا باشتەرە لە سەد كەس . لە واژەییەكى تردا : " باشتەرە لە هەزار پیاو " .

لە ڕیوایەتێكى تردا : " لصوت أبي طلحة اشد على المشركين من مائة " .^٣ واتە : دەنگى ئەبو تەلحە لە سەد كەس توندترە لە سەد بى باوەڕان .

ئێبنو اسحاق دەلیت : ئەبو تەلحە یەكێكە لەوانەى ئامادەى (عەقەبە و بەدر) بوون .

" هاوسەرگى ئەبو تەلحە لە گەڵ (ئوم سولەیم) (رضي الله عنها) "

لە (انس) هەو ، دەلیت : " ئەبو تەلحە داخوێنى ئوم سولەیمی كرد ، ئوم سولەیم پێى وت : ئەوهى راستى بێت من رەغبەتم لە تۆ هەیە و وێنەى كەسێكى وەك تۆ ڕەت ناكێتەوه ، بەلام تۆ پیاویكى بى باوەڕیت ، ئەگەر موسلمان بیت ، ئەوا موسلمان بوونت دەكەمە مارەیم و هیچى ترم لێت ناوى .. ئەویش موسلمان بوو ..

ثابت ، دەلیت : " هەرگیز گۆنێستى هیچ مارەیی یەك نەبووین ڕێزدار تر لە مارەیی ئوم سولەیم : كە (ئیسلام) بوو .^٤

^١ - دانەپالەكەى (صحیح) ه ، احمد دەرەختانی بۆ كردووه (٣ / ٢٠٣) .

^٢ - دانەپالەكەى لە شاھیدەكانیدا (حسن) ه ، ابن سعد لە (الطبقات) (٣ / ٥٠٥) ، پەرەراویزی (سیر ، ٢ / ٢٨) .

^٣ - دانەپالەكەى (صحیح) ه ، احمد لە (المسند) دا ، شیخی عەدوى دەلیت : (صحیح) ه ، فظائل الصحابة : ٥٠ .

له پیاوایه تیکی دیکه دا هاتوو ه : ئوم سولهیم پێی وتوو ه : " کهس وینە ی تۆ پەت ناکاتە و ه ، بە لām تۆ پیاویکی بێ باوەریت ، منیش هیچ مارە یی یە کم ناوێت ، جگە له ئیسلام بوونت ، ئەویش وتی : دە ی بچمە لای کێ بۆ ئەو مەبەستە ؟ وتی : بۆ لای پیغمبەری خوا (ﷺ) . ئەویش بۆ ی دەرچوو و بەرەو لای پیغمبەری خوا (ﷺ) رویشت . پیغمبەر (ﷺ) فەرمووی :

" جاءکم أبو طلحة و غرة الإسلام بین عینیه " .^۲

فەرمووی : ئەو ه ئەبو تەلحە بەرەو لای ئیو ه دیّت و روناکی ئیسلام له نیو چاوانیدا دەدرەو شیتە و ه .

" جیهادی ئەبو طلحە (ﷺ) رۆژی ئوحد "

ئەبو تەلحە (ﷺ) رۆژی ئوحد له نیو دەستی پیغمبەری خوا (ﷺ) تیری دەهاویشت .. ئەو پیاویکی تیر هاوێژ بوو . ئەو ه بوو کاتی تیرە کە ی دەهاویشت ، پیغمبەری خوا (ﷺ) دەپروانی تا بزانی بە کوی دەگات .

ئەبو تەلحە بە دەستی ، سنگی پیغمبەری خوا (ﷺ) ی دەپاراست و ئەیوت : ئە ی پیغمبەری خوا (ﷺ) بەم جوړە بەنەبا تیریکت پێ بگات .^۳

و ه له (انس) ه و ه ، دەلیّت / رۆژی ئوحد .. خە لکانیک شکستیان خوارد .. له کاتی کدا ئەبو تەلحە له نیو دەستیدا بەرگری دەکرد ئەو کە سینک بوو زۆر بەتوندی تیرە کە ی له کە وان هە لده کیشا ، ئەو رۆژە دوتا سی کە وانی شکاند هەر پیاویک بە لایدا تیپەر ئەبوو تیری پێ بوا یه ، پیغمبەری خوا (ﷺ) دەیفەر موو : " أنثرها لأبي طلحة " دەیفەر موو داینی بۆ ئەبی تەلحە ... و پاشان خۆیشی چاودی یی خە لکه کە ی دەکرد .

۱ - دانەپالە کە ی (صحیح) ه ، عبدالرزاق دەرەیتانی بۆ کردوو ه (۷ / ۱۰۴) و غەیری ئەویش .

۲ - طیا لسی له مەنسندە کە یدا دەرەیتانی بۆ کردوو ه (۲ / ۱۵۹ ، ۱۶۰) .

۳ - دانەپالە کە ی (صحیح) ه ، احمد دەرەیتانی بۆ کردوو ه (۳ / ۲۸۶ ، ۲۸۷) .

ئەبو تەلحەش (ﷺ) پێی دەوت : ئەی پیغمبەری خوا (ﷺ) دایک و باوکم بە فیدات بن ، تۆ چاودیڤری مەکه و خۆت بپاریزە ، نەبا تیریک لێت بدات ، با بیدات لە سنگی من لە جیاتی سنگی تۆ ..

" پۆژی حنین "

لە (انس) هە ، دەفەرموی : پیغمبەری خوا (ﷺ) پۆژی حنین فەرموی : من قتل قتیلایە سلبه . فەرموی : هەرکەسێ کەسێ بکوژیت لەم پۆژەدا ئەو هە غەنیمەکە ی بۆ خۆی دەبیّت .

ئەبو تەلحە ئەو پۆژە بیست پیاوی کوشت و لەسەر قسە ی پیغمبەری خوا (ﷺ) غەنیمە ی هەربێستەکە ی پێ درا .

" پەرستشی "

لە (انس) هە / ئەبا تەلحە پاش پیغمبەری خوا (ﷺ) چل سال بە پۆژ و بوو ، تەنها لە هەردوو جەژنی قوربان و رەمەزان دا نەبیّت .
هەر لە خۆیەو دەگیرنەو کە پاش پیغمبەری خوا (ﷺ) هەمیشە بە پۆژ و بوو مەگەر لەسەفەردا یان لەنەخۆشیدا نەبیّت ..

" بەخشینی لە پێناوی خوا دا "

هەر لە (انس) هە ، دەلیّت : کاتێ ئایەتی : ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ...﴾ سورة آل عمران ، آیه ۹۲ . هاتە خوارەو ، ئەبو تەلحە وتی : پەرەردگارمان داوای مألمان لێ دەکات ، دە ی ئە ی پیغمبەری خوا (ﷺ) ئەوا من زەوی یەکەم دا بە خودای پەرەردگار ..

* دانەپالەکە ی (صحیح) ه ، ابوداود و حاکم دەرەینانیان بۆ کردووە (۳ / ۳۵۳) ، دەلیّت اسنادەکە ی (صحیح) ه ، و زەهەبیش لەسەری کۆکە ..

پیغمبریش (ﷺ) فرموی: "اجعلها فی قرابتک فی حسان بن ثابت، و ابی بن کعب نسائی گپراویہ تہوہ . واتہ: بیدہ بہ کہسہ کانت، حسانی کوری ثابت و ابی کوری کعب .

وہ لہ (الموطأ) دا ہاتوہ: "خوشہ ویسترتین مالیٰ ثبو تہلحہ بہ لایہوہ (بہیروحاء) بو، چونکہ پروی لہ مزگہوت بو، پیغمبر خوا (ﷺ) دہاتہ ناوی و ناوی لیٰ دہخواردہوہ^۱. لہ پراویہ تیکی تردا لہ (انس) ہو، ثبو تہلحہ لہ ہموو ثنصاریہ کانی مہدینہ دارا تر بوو لہ بوونی دار خوارما و خوشہ ویسترتین مالیٰ لہ لای (بہیروحاء) بوو کہ پروی لہ مزگہوت بو، پیغمبر (ﷺ) دہچوو، لہو ناوہ پاکہی کہ تیایدا بوو ناوی دہخواردہوہ .

انس، دہلیت: کاتی ثایہ تی: ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ...﴾ دابہزی، ثبو تہلحہ ہہ لساو بہ پیغمبر خوا (ﷺ) ی وت: (ثہی پیغمبر خوا (ﷺ)، خوا ی تہ علا دہ فرموی: ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ...﴾ . وہ من خوشہ ویسترتین مال لہ لام "بیروحا" ہ، و ثہو دہیکم بہ بہ خشش (صدقہ) و تکام وایہ بیتہ چاکہ و تویشوو بوم لہ لای خوا، لہ بر ثہو، ثہی پیغمبر خوا (ﷺ) دہیدہمہ دہست تو تابو جوڑہی پرمردگار نیشانی داویت بہ کاری بینیت .. دہلیت: پیغمبر خوا (ﷺ) فرموی: (بخ، بخ ذلک مال رابح، وقد سمعت ما قلت، و ابی اری ان تجعلها فی الاقرین) .

فرموی: بہہ، بہہ ثہمہ مالیکی قازانچ لیٰ کراوہ، گویم لہ قسہ کانت بوو، وہ من وای دہ بینم کہ بیدہیہ کہسہ نزیکہ کانت .. ثبو تہلحہش وتی: وا ثہکم، ثہی پیغمبر خوا (ﷺ)، و بہو جوڑہ دابہشی کرد بہ سمر کہسہ نزیکہ کانی و ناموزا کانیدا^۲ .

^۱ - صحیح: الموطأ (۱۸۷۵).

^۲ - صحیح / بخاری و مسلم ریوایہ تیان کردوہ .

" ئایه تیک پاش مردن "

ئەبو تەلحە بە سالآچوو ، ... و ھەرگیز لە ھیچ جەنگێک دوانەکەوت !! ئەوە بوو لە پێش یەکی لە غەزاکاندا .. کوپەکانی پێیان وت :

" بابەگیان ، ئەو تۆ لە سەردەمی پیغمە مبری خوا (ﷺ) و ئەبی بەکر و عومەریشدا (رضی اللہ عنہ) جەنگاویت ، وازیینە و ئیمە لە جیاتی تۆ دەجەنگین ، بەلام ئەو پازی نەبوو ، بۆیە چوو بۆ شەڕ و لە دەریادا و لەوێ وفاتی کرد .^۱

و ھەر لە (انس) ھوہ ، ئەبا تەلحە سورەتی (براءة) ی دەخویندەوہ .. تا گەیشتە ئایەتی : ﴿ انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا ... ﴾ سورة التوبة ، آية (۴۱) .

فەرمووی : ئەو تا خوای گەورە بەلاوی و بە پیری داوام لی دەکات بۆم جەنگ ، دەی تفاقم بۆ نامادەکن ، کوپەکانیشی وتیان : (بابەگیان تۆ لەگەڵ پیغمە مبری خوا (ﷺ) جەنگایت ھەتا وفاتی کرد ، و لەگەڵ ئەبوبەکر جەنگایت تا وفاتی کرد و لەگەڵ عومەر جەنگایت تا ئەویش وفاتی کرد (پەزای خوای لی بیت) ، ئیستا ئیمە لە جیاتی تۆش دەجەنگین ، بەلام ئەو وتی : نەخیر تفاقی جەنگم دەبی بۆ پێخەن .. تا بە دەربادا پوشت و وفاتی کرد ، تا (ھەوت) پوژ دوورگە یەکیان نەدیوہ تیایدا بینێژن .. لە دواي ئەو ماوہیە ھەرۆک خۆی ماوو بە بی گۆران .^۲

^۱ - پیاوانی جی ی متمنەن : حاکم دەرھێنانی بۆ کردووە (۳ / ۳۵) لە (المستدرک) دا وە دەلتیت : (صحیح الاسناد) و زەھەبیش دانێ بەوہداناوہ .

^۲ - ھیشمی دەلتیت : ئەبو یعلی ریبایەتی کردووە و پیاوانی ، پیاوانی (صحیح) ن ، الجمع (۱۵۷۳۰) .

" ۲۸ - معاذی کوپی جبل (رضی الله عنه) "

" نهی معاذ! بهراستی خوشم دهوییت ، لهبر خوا "

فهرموده ی پیروز

معاذ کی یه ؟ سهرداری پیښهوا (ابو عبدالرحمن ی نهنصاری خه زره جی مهدهنی بهدری) یه ، هیشتا لایک بوو دهم و چاوی موی لی نه هاتبوو ، له عهقه بهدا بهشدار بوو ، که سیککی بالابه رزی پیکه وتوی جوان چاک بوو . ابو سلمه ی خولانی ، ده لیت : چوومه مزگه وتی " حمص " نزیکه ی سی که سی به سالچوو له هاوه لانی لی بوو ، له ناویاندا لایکی چاوپهش ی دان دره وشاوه ، به بی دهنکی دانیشتهوه ، و خه لکی بهره ولای نه چن و پرسپاری لی نه کهن ، پرسیم : ئه مه کی یه ؟ وتیان معاذی کوپی جبل ، هر له و کاته وه خوشه ویستی چوو له ناو دلم .^۱

وه له (ابی بحریه) وه ، ده لیت : چوومه ناو مزگه وتی (حمص) ، نه بینم لایکی لی یه که خه لکی له دهوری کوپونه ته وه . که سیک بوو قرژی زور لول بوو ، که قسه ی ده کرد^۲ ، وه که ئه وه ی له دهم و ددانیه وه مرواری و پوناکی بیته ده روا بوو ، پرسیم ئه مه کی یه ؟ وتیان : معاذی کوپی جبل (پهزای خوی لی بیت) ، هه ندی جار له دوی پیغمبر ی خوا (ﷺ) سواری و لاخ ده بوو .

له معاذ خویه وه (ﷺ) ، ده لیت : هاویشتی پیغمبر ی خوا (ﷺ) بووم له سهر یه که گویدریژ که پیی ده وترا (عفر)^۳ .

" چاکه گانی "

۱- له (عبدالله ی کوپی عه مر) وه ، ده لیت : پیغمبر ی خوا (ﷺ) فهرموی : (خذوا القرآن من أربعة ، من ابن مسعود ، و ابی و معاذ بن جبل ، و سالم مولى أبي حذيفة)^۴ .

^۱ - حاکم دهره ینانی بژ کردوه (۲۶۹ / ۳) ، وه ابن سعد (۱۲۵ / ۲ / ۳) .

^۲ - ابو نعیم له (الحلیه) دا دهره ینانی بژ کردوه (۲۳۱ / ۱) . (ایوب ی کوپی سیار) یش ناکریته به لگه .

^۳ - صحیح : بوخاری له بابی (جهاد) دا (۴۴ / ۶) دهره ینانی بژ کردوه .

^۴ - (صحیح) ه ، بوخاری و مسلم ریوایه یتیان کردوه .

واته : قورئان له چوار کهس وهرگرن که ئەمانەن : (ابن مسعود) و (ابی) و (معاذ) ی کوپی (جبل) و (سالم) ی مهولای ئەبی (حذیفه) .

۲- له (انس) هوه ، پیغمبهری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : " أرحم امتی بامتی ابوبکر ، و اشدها فی دین عمر ، و اصدقها حیاء عثمان ، و اعلمهم بالحلل و الحرام معاذ ، و افرضهم زید ، و لكل امة امین و امین هذه الأمة ابو عبیده " ۱

واته : به بهزهیی ترین کهسی ئوممه ته کهم بۆ ئوممه ته کهم ئەبویه کهه ، و توندترین کهسیش له پارێزگاری کردنی ئایندا (عمر) ه و به شهرمترینیان عوسمان و زانترینیان به حهلال و حهرام معاذ و ئەوهشی له هه موام زیاتر له خه می فەرزه کاندایه زهیده و هه موو ئومه تیک سهر راست و ئەمینى خۆی هه یه . سهر راستی ئەم ئوممه تهش ابو عبیده یه .

۳- له (ابی هریره) وه (ﷺ) ، ده لیت : پیغمبهری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : (نعم الرجل ابوبکر ، نعم الرجل عمر ، نعم الرجل معاذ بن جبل) ۲ . واته : باشتین پیاو ئەبویه کهه ، باشتین پیاو عومهره ، باشتین پیاو معاذی کوپی جبله .

۴- وه له (معاذ) هوه ، ده لیت : پیغمبهری خوا (ﷺ) پێ گه یشت پێی فەرمووم : (یا معاذ ! انی لاحبک فی الله ، قلت : و انا و الله یا رسول الله ! احبک فی الله . قال : افلا اعلمک کلمات تقوئن دبر کل صلاة : رب اعني على ذکرك و شکرك و حسن عبادتک) ۳ .

ده فەرمویت : ئەی معاذ به راستی له بهر خوا ، خۆشم دهوویت .. منیش پیم وت : سویند به خوا ، ئەی پیغمبهری خوا (ﷺ) ، منیش به هه مان شیوه خۆشم دهوویت : فەرمووی : ئەتهوێ چهند و وشه یه کت فیرکه م که له دوای هه ر نوێژیکه وه بیانلێیت : بلی : ئەی پهروهردگار دهستم بگه ر تا هه میشه یادی تۆ بکه م و شوکرانه بژێرت بم و به باشی په رستش بکه م ..

۵- له (ابی الاحوص) هوه ، ده لیت : عبدالله ی کوپی مسعود خه ریک بوو قسه ی بۆ ئەکردن ، فەرمووی :

۱ - دانەپاله کهی (صحیح) ه : احمد (۳ / ۱۸۴) و ترمزی (۳۷۹۳) و غهیری نهوانیش .

۲ - دانەپاله کهی (حسن) ه / ترمزی ده رهیتانی بۆ کردوه له (المناقب) دا (۳۷۹۷) .

۳ - دانەپاله کهی (صحیح) ه ، ابی داود ده رهیتانی بۆ کردوه (۱۵۲۲) له (الصلاة) دا بابی (الاسفار) .

" معاذ ئومه تيک بوو ملکه چ و فمرمانبه رداری خوا بوو ، و له هه موو بیروباوهریکی چه وت به دور بوو ، له هاو ده لگه پرانیش نه بوو .^۱
وه (ابن مسعود) (ﷺ) دهر باره ی معاذ ، ده فمرموئ : ئیمه ده مان شو بهاند به ئیراهیم سه لامی خواهی له سر بیت .^۲

" پیغه مېهر (ﷺ) پروگرامی بانگخوازیی بۆ بهیان ده گات "

له (ابی موسای نه شعمری) یه وه (ﷺ) ، ده لیت : کاتئ پیغه مېهری خوا (ﷺ) نه و معاذی نارد بۆ یه مهن پیئ وتن : " یسرا ولا تعسرا ، و تطاوعا و لاتنفرا " ، واته : ئاسانکاری بکه و شته کان قورس و گران مه کن و خه لکی به ره و گویدیری بیئن نه وه و ایان لی بکه ن پشت هه لکه ن ..

ابو موساییش پیئ وت : له زهوی یه کانی ئیمه ده خوار نه وه یه هیه له هه نگوین دروست نه کری پیئ نه وتریت : " البتع " و جوړیکیشمان هیه له جو دروست نه کری پیئ نه وتریت : " المز " ..

فهرمووی : " کل مسکر حرام " ، واته : ههرشتئ سهرخوشت بکات حهرامه .

معاذیش پیئ وتم : چوئن قورئان ده خوینیت ؟ وتم : له نویژدا و به سه و لاخه که مه وه ، و له هه لسان و دانیشتمدا و ههر چوئن بوم بکریت .. ، ده لیت ، معاذ وتی : به لام من ده خوم و پاشان هه لده سم ، و هه روه چوئن چاوهرپی پاداشتم له هه لساندا (له شه و نویژه کانددا) وه هاش چاوهرپی پاداشتم له بۆ خه وتم .^۳

" زانستی معاذ "

له (عمری کوپی خهتاب) وه (ﷺ) فهرمووی : کیئ نه یهوی تی بگات و فیر بیت ، با بیت بۆلای معاذی کوپی جبل .^۴

۱ - حاکم دهرهینای بۆ کردوه (۳ / ۲۷۱ ، ۲۷۲) و زهدهبیش به صحیح دیاناره و له سهری هاوړایه .

۲ - برانه / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۴۵۱) .

۳ - صحیحی / بوخاری و مسلم و احمد و غهیری نهوانیش .

۴ - حاکم دهرهینانی بۆ کردوه (۳ / ۲۷۱ ، ۲۷۲) ده لیت : نسانده کی (صحیح) ، زهدهبیش هه مان رای هیه .

" لہ راسپاردہ کوکراوہ کانی معاذ "

لہ (ابی قلابہ) و غیری ٹھویشہوہ ، کہسیک چہند ھاوہ لیکے پیغہ مہری خوا (ﷺ) ی بہلادا تینپہری . داوای لی کردن کہ وہسیہتی بۆ بکھن . ٹھوانیش یہک لہ دوا ی یہک راسپاردہی خویان پی دھوت .. معاذی کوپی جبل لہ دوا ی ھموویانہوہ بوو . کہسہکے پیی وت : رامسپیڑہ ، بہر پرحمہتی خوا کہویت ، معاذ فرمووی : ٹھمانہی پیش من پایانسپاردین و راسپاردہکانیشیان ہیچ گومانیکی تیانیہ ، وہ منیش کارہکانت لہ دوو شتدا بۆ کوڈہکہمہوہ : بزائہ کہتۆ :

لہ چارہنوس و بہشی خۆت لہ دنیا دا ، ھەرگیز بی نیاز نیت بہلام تۆ زیاتر ناتاج و ھژاری بہشی ئاخیرہتتی لہبہر ٹھوہ بہ بہدہستہینانی بہشی ئاخیرہت دہست پی بکہ ، چونکہ نہسیبی دنیا شت بۆ ریک دہخات کہ بۆ ھرجی یہک برۆیت لہگہل دیت ^۱ ..

" ترسی معاذ لہ پھروہدگاری "

لہ (شقیق) ھوہ ، دہلّیت : معاذ لہ یہمہن ھاٹوہ و چہند بہندہیہکی پی بوو ، لہ مہککہ بہ (عمری کوپی خہتاب) گہیشٹ ، پیشہوا عمر (ﷺ) پرسى : ٹھمانہ چین ؟ فہرمووی : پیشکشم کراوہ ، فہرمووی : بیاندہرہ دہست ابی بکر ، ٹھویش پازی نہبووبہوہ .

کہ شہوداھات و نوست ، خہونیکى دی ، لہ خہویدا وک ٹھوہی بہرہو ناگر پاپیچ بکری ، بہلام عمر (ﷺ) پایدہکیشا تا نہبریتہ ناو ناگرہوہ ، کاتی پۆژ بوویہوہ ، وتی : ٹھی کوپی خہتاب ، دہبی ھەر گوپڑایہلّیت بکہم .

وتی : ٹھوجا بہندہکانی دایہ دہست ٹھبوہکەر (ﷺ) ٹھویش دایہوہ بہ خوی .. بۆ سبہی پۆژ ، دہبینی نویژہ ٹھکھن ، پرسى بۆ کی نویژہ ٹھکھن . وتیان بۆ خوا ی پھروہدگار .. ٹھویش فہرمووی : دہی ٹھوہش لہبہر خوا ٹھوا نازادن ^۲ .

^۱ - احمد دہرہینانی بۆ کردورہ لہ (الزهد) دا (۱۸۲) .

^۲ - حاکم کپڑاویہتہوہ (۳ / ۲ / ۲۷۲) دہلّیت : (صحیح الاسناد) د و زھیش ھمان رای ھمیہ .

" چند لاپهړه په کی روناک له خباتی معاذ (ﷺ) "

له جهنگی (اجنادین) دا معاذ پرمزای خوی لی بیت ، پیشه‌وای دهستی پاستی سوپا که بوو ، هه‌لساو به‌هاوړیکانی وت : نه‌ی موسلمانان ، نه‌مړو خوتان بفروشن به پهروردگارتان ، چونکه نه‌گهر نیوه بیانبه‌زینن و شکستیان پی‌ بینن نه‌وا نه‌م ولاتانه هه‌تاهه‌تایه ده‌بیته مالی نیسلام ، سهرباری پرمزاهندی خوا و نه‌و پاداشته گه‌وره‌یه‌ی خودا ناماده‌ی کردووه . هه‌روه‌ها له (فعل بیسان) یشدا هه‌ر سهرکرده‌ی دهسته پاستی سوپای موسلمانان بوو (ﷺ) .

(ثابت ی کوړی سهل ی کوړی سعد) ده‌لایت : معاذ کوړی جبل نه‌و پوژه له هه‌مووان زیاتر سهرگهرمان بوو ، وه له هه‌موانیش زیاتر شمشیره‌که‌ی له کاردا بوو بو گهردنی پوژمه‌کان ، له کاتیکدا نه‌و له لای پاستی موسلمانانه‌وه خه‌ریک بوو شه‌ری ده‌کرد ، سهربازانی پوژم له موسلمانان هاتنه پی‌ش و سهربازگه‌ه‌یانیان ده‌ورده‌ا ، له‌ویدا معاذی کوړی جبل به‌ خوی و پیاوه‌کانیمه‌ په‌یدا بوون ، معاذ بانگی کردوو فهرمووی : " نه‌ی خه‌لکینه‌ بزائن - په‌حمه‌تی خواتان لی بیت - بزائن که خودا په‌یمانی سهرکه‌وتنی به نیوه‌ دا وه و به‌ باوه‌ره‌که‌تان پشتگیری کردوون ، ده‌ نیوه‌ش خودا سهرخه‌ن تا سهرتانخت و پی‌ه‌کانتان جیگیر کات ، ناگاداربن .. نیوه‌ خواتان له‌گه‌له و بی‌ گومان به‌سهر بته‌رستاندا سهرتان ده‌خت "

وه‌کاتی خه‌ریک بوو وتویرتی ده‌کرد له‌گه‌ل ماقولانی پوژم دا پی‌ش جه‌نگی (محل) و پازی نه‌بوو له‌گه‌لیاندا له‌سهر راخه‌ره‌کانیان دانیشیت : فهرمووی : دانانیشم ، چونکه نه‌م راخه‌رانه‌ی نیوه و دانیشتن له‌سهر نه‌م (دوشه‌کانه‌ی) که بو خوتان هه‌لتان بژاردووه و چه‌وساوه و بی‌ ده‌سه‌لته‌کانتان لی بی‌ به‌ش کردووه له‌گه‌ل نه‌ه‌لی نه‌ته‌وه‌که‌تان ، نه‌مه‌ جوانی و له‌ خو‌بایی بوونی دنیا زیاتر هیچی تر نیه ، خوداش پشتی له‌ دنیا به‌ و رقی لی یه‌تی و نه‌هی کردووه که‌سته‌می له‌سهر بکریټ و زیاده‌په‌وی تیدا بکریټ ، من نه‌وه‌تا لی‌ره ، له‌سهر نه‌م زه‌ویه‌ دا‌نه‌نیشم ، نیوه‌ش چیتان هه‌یه‌ بیلین ، نه‌وانیش کاتی پینان وت : " بړو بولای هاوه‌لانت ، سویند به‌خوا نیمه‌ به‌ ئومیدین که سبه‌ینی به‌ره‌و شاخه‌کان و (کیوه‌کان) ده‌رتان په‌رینین . معاذیش فهرمووی :

"سهبارت بهوی دهرمانپه پښت بؤ کیوه کان نه مه یان پرونادات ، به لام سویند به خوا یان نه ورتا دوايیمینان ده کوژن یان له سهر هم زهوی یه به سهر شوړی و زه لیلی وه دمرتان دهنن^۱ .

"روژی بهرموک"

لهویشدا (ﷺ) هر سهر کردهی ده سترپاستی سوپا بوو ، له سهر له بیانی پوژی جهنگه که دا مه لساو وتاری بؤ دان ، فهموی : نهی خوینهران و له بهر کارانی (حافظ) قورئان و پشتیوانانی پښتای پاست و دوستانی هق ، سویند بی به پهرومردگار ، بهزهیی خدا و به هه شتی خوا به ثاوات خواستن به ده ست ناهینریت ، وه خدا لیخوش بوون و بهزهیی فراوانی خوی به پاستگوئیان و نه وانه نه بیت که باومریان به په یمانه کانی خوا هیه ، به که سی تر نابه خشی ، مه گمر گویتان له خوی ته عالا نه بووه که ده فهموی : ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ...﴾ سورة النور ، آیه ۵۵ .

واته : ((خوا به لینی داوه به وانهی باومریان هیناوه له نیوه و کار و کردهوه چاکه کانیان نه بنامداوه به پاستی له ناینده یه کی نزدیکدا جینشین و پایه داریان ده کات هر وه چو نایماندارنی پیش نه مانی جینشین کردووه)) ، نیوه به ویستی خوا سهر که وتوو ده بن دهی گویدیری خودا و پیغه مبره که ی بن ، و ناکوک مه بن نه گینا شکست دینن و ناوتان نامینن ، وه نارام بگرن ، چونکه خودا له گهل نارام گراندايه ، و شهرم له پهرومردگارتان بکه ن و نه که ن له دوژمن هلبین و پاکه ن له کاتی که دا نیوه له چنگی پهرومردگاردان و له ژیر ره جمه تی نه و دان ، وه هیچ که س له نیوه په ناگه یه کی دیکه ی نیه جگه له پهرومردگاری وه هیچ که س به بی ویستی خودا سهر بلند و سهر که وتوو ناییت^۲ .

وه کاتی پومه کان دایان به سهر لای پاستی سوپادا ، معاذ هاواری کرد : (نهی بهنده موسلماننه کانی خودا ، نه وانه وابره و لای چه پیی سوپاوه دهرپون تا بدنه

^۱ - الطريق الى دمشق (۴۷۲) .

^۲ - دیوانی (هاشم) الرفاعی ، بپوانه : صلاح الامة (۳ / ۴۹۷ ، ۴۹۸) .

به سمر تاندا ، وه سویند به خوا هیچ شتی ره تیان ناکاته وه پو و به پرو و بونوه یه کی راسته قینه و نارامگرتن نه بیټ له سمر به لاو سهختی یه کان) . نه و جا له سمر و لاخه که ی هاته خواره وه و فرموی : کی نه یه وی و لاخه که م بهریت تا به سمر یه وه شهر بکات ، با بیبات . وه خو ی له سمر پی و به بی و لاخ له گهل پیاده کانددا شهر ی ده کرد ، تا (عبدالرحمن) ی کوپی جبل ، کوپی معاذ که لاویکی تازه پیگه یشتوو بوو ، هه لسا و تی : بابه گیان ، من تکام وایه به سواری و لاخه و با شتر بجه نگم له وه ی که به پیاده شهر بکه م و موسلمانان لیم بی نیاز بن ، وه توش به پیاده با شتر ده جهن گیت تا به سمر و لاخه وه ، زور به ی سمر یازانی سوپاش پیاده ن ، وه نه گهر تو ببینن که به پیاده به نارامگری یه وه بجه نگیت - به ویستی خوا - نه و انیش وره یان بهرز ده بیته وه و نارامگر و پشوو درپژ دهن .. معاذیش پی ی و ت : خدا منیش و توش یارمه تی بدات ، کوپم ^۱ .

" دادپهروهری له ژیا نیدا "

(یهزیدی کوپی عومهیره) که یه کی بوو له هاوه لانی معاذی کوپی جبل و تی : همر کاتی معاذ له جیهه ک - دانیش تگاهیه - دانیش تاهیه نه یفه رموو :
 " الله ، دادوهری دادپهرومرد ، بهرز و پیروژ بیټ ناوی ، بهد گومانان له ناوچن "
 پیغه مبر ی خوا (ﷺ) پیش وه فاتی خوا حافیزی لی ده کات ، له عاصم ی کوپی حومهیدی سه کوونی یه وه : -
 کاتی پیغه مبر ی خوا (ﷺ) معاذی نارد بو یه مهن ، هه لسا به پاسپاردنی ، له کاتی کدا معاذ به سمر نه سپه که یه وه تی فرموی : " یا معاذ ! انک عسی ان لا تلقانی بعد عامی هذا ، و لعلک ان تمر بمسجدي و قبری .

^۱ - الطريق الى دمشق (٤٧٦) .

واته : نهی معاذ ! له وانه یه له م سال به دواوه نه مبینیتوه ، و له وانه یه به لای مرگهوت و گوږه که مدا تیپه پریت .. (معاذ) یش دهستی به گریان کرد ، فرمووی : (لا تبک یا معاذ ، او ان البكاء من الشيطان)^۱ .

واته : مهگری معاذ ، (یا خو فرمووی) بهراستی گریان له شهیتانه وهیه .

" پشوو درېږي له سهر به لاو ناره حتی "

کاتی تهنگانه و نه هاته کان مه حکم دهن و داوه کانی نالوز دهن و سه خله تی یه کان یه کله دواي یه ک دین و شهوگاری درېږ ده بیت ، نهوه هر نارامگری یه پروناکی یه کی واده داته موسلمان که نه شلېږي و هر دان به خوداگرته پړنوینی ده کات نه بابي هیوا بیت ، نارامیش له ږه گمزه کانی پیاو ته یی ... چونکه له راستیدا که سانی لاوان بهرگه ی باره قورسه کانی ژیان ناگرن .. به لکو یاوانی شان و بازو پته و ده توانن بجنه ژیرباری !! ژیان بهو جوړه یه ، ته نه گه وړه پیاوان و که سانی پالوان و پشوو درېږ ده توانن په یامه که ی راپه رینن ... وه بیگومان ، که معاذ له م که له پیاوانه یه ، به لکو گه وړه یان و له پیشیانوه یه له خه باتدا و له کاتی نه خوشیشدا ..

له نوم سه له مه وه ، (ﷺ) نکاتی نه با عبیده له تاعونه که ی (عمواس) دا تووش بو ، و کهوت و نازار و ژان زوړی بو هیئا ، (معاذی کوږی جبل) ی کرده جیشینی ، خه لکی هاواریان کرد له معاذ : داوا له خواي په وړه دگار بکه ، به لکو نه م دمرده پیسه مان له سهر هه لگړیت ، نهویش فرمووی :

" نه مه پیسی نیه ، به لکو دوعای پیغمبره که تان (ﷺ) و ، مهرگی پیاوچا کانی پیش خوتان و شهید بوونی که سانی که خودا به ویستی خو ی تایبه تمه ندی کردوون ، نه ی خه لکینه ! چوار خه سلته هیه ، کی له نیو ده توانی بانه یگمړتوه ، وتیان : چی یه ؟ فرمووی : - سهرده میک دیت باتل و ناهه ق دمرده کهویت (دسه لاتدار ده بیت) و

^۱ - پیاوانی فرموده که جی ی باوه رهن : احمد گنراویه تیه وه (۲۳۵ / ۵) ، وه مؤله تی گریان له چند فرموده داهاتوه .

سەردەمێك دیت پیاو دەلێت : سویند بەخوا نازانم من چیم ، ئەبە بەرچاوپوونی دەژی و ئەبەبەرچاوپوونی دەمریت^۱ .

له (عبدالرحمن ی کۆری غەنم)هوه ، دەلێت :

تاعون له شام بلاو بوویهوه ، عمری کۆری عاص هەلساو وتاریکی بۆ خەلکی دا ، فەرمووی : ئەم تاعونە دەردیکی پییسه ، لێی هەلبێن و بەرهو دۆل و نیوان کێوهکان بپۆن ، ئەمە بە (شەرحبیل ی کۆری حەسەنە) گەیشیت ، تۆرە بوو ، و هات بە جۆزیک جەلەکانی بەسەزەویدا پائەکیشا و ئەلەلەکانی بە دەستی یەوه بوون ، فەرمووی : هاوێلی پیغمبەری خوام (ﷺ) کردووه ، بەلام ئەمە پەحمەتی پەروردگارە و دوعای پیغمبەرکەتانە (ﷺ) و مەرگی پیاوچاكانە پێش مەرگی ئێوه ...

ئەوجا ئەم هەوالە بە معاذ گەیشیت ، فەرمووی : ئەی خوای پەروردگار زۆرتەین بەشی لی بده بە ئەهلی معاذ^۲ .

ئەوهبوو بەو دەردەوه هەردوو کچەکی مردن و لەیهک گۆردا سپاردنی . وه (عبدالحمین)ی کۆپیشی تووش بوو ، کاتی له کۆپەکی پرسى حالت چۆنه ؟ فەرمووی : ﴿ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴾ سورة آل عمران (۶۰) . واتە : هەقیقەت و راستی هەر ئەوهیه کە لەلایەن خواوهیه .

کەواتە : ئەکەیت لەوانە بیت کە گومان کاری لەسەریان هەیه .

ئەویش فەرمووی : ﴿ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴾ سورة الصافات ، آیه (۱۰۲) .

واتە : دەمبێنی ، بەویستی خوا ، له ئارامگران دەبم .

دەلێت : دەستی معادیش تووشی نەخۆشی یەکە بوو ، بەردەوام ئەم دیو دیوی پێ دەکرد و ئەیفەرموو ئەم دەستەم لە ئەوه و ئەوه خۆشتر دەوێت ، و دەیفەرموو : (ئەی پەروردگار ! بمبەرەوه و بە لیاقت شادم کە ، خۆت دەزانى کە خۆشم دەوییت) وه پیاویکی بێنی دەگیا ، پرسى : بۆچی دەگریهیت ؟ وتی : لەبەر دنیاىەک ناگریهەم کە له

^۱ - بڕوانە : ابن سعد له (الطبقات) دا (۲ / ۳ / ۱۲۴)

^۲ - پیغمبەری خوا (ﷺ) پەناى به خدا دەگرت لەم دەردە بێ دەرمانانە ، بەلام دەبێنن معادى کۆری جبل و نوعای تووشبوونی بەم دەردە دەکرد بە ئومیدی شەهید بوون .

تووه چنگم کهوتبی و پاش تو لیم دابری، به لکو بۆ زانستی که گریه له تووم و مرده گرت دواى تو له کی و مرگرم، فهرمووی : جا بۆچی ده گریهیت، خو ئیبراهیم (علیه السلام) کاتی له سهر زهوى بوو، هیچ زانیاری یه کی تیانهبوو، خواى گه وره خو ی زانستی پی گه یاند، نه گهر من مردم نهوا له لای چوار کهس زانست بخوازه : عبدالله ی کوپی مسعود، سلمانی فارسی، عبدالله ی کوپی سلام و عومیر ابی الدرداء^۱.

وه له (حارثی کوپی عمیره) وه، ده لیت : کاتی له تهنیش (معاذ) وه بووم له سهره مرگیدا، له هویشی خو ی ده چوو، ده هاته وه سهر هویش، ده یفرموو : (خه فهم که - واته - بممرینه - نه ی پهر و مر دگار - چونکه سویند به گه وره ییت، خو شم دهو ییت^۲.

وه دواى گه شتیکی پیروژ ... که معاز گرتیه بهر و پاش به شداری یه کی بهر فراوانی له گه یاندنی بانگی هه ق و چه سپاندنی بنچینه کانیدا ... و پاش گه رانیکی دوور دریز به دواى شه هاده تدا له سهر مهیدانی جهنگ، دوا جار له سهر جیگه ی مرگ نهو ناواته ی به دهست هیئا (وکان امر الله قدرا مقدورا).

سا ره حمه تی خوات لی بیت، نه ی پیشه وای زانیان ... وه خوا بۆ خو ی پاداشت و به خششی به سهر تدا ببارینی ...

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

^۱ - بوخاری دهرهیتانی بۆ کردوه له (التاریخ الصغیر) (۱/ ۷۳ / ۷۴).

^۲ - ابن سعد ده ری هیئا وه (۲ / ۲ / ۱۲۵).

" ٢٩ - سه‌عدی کوپی معاذ (ﷺ) "

" نه‌و پالەوانه‌ی عمرشی په‌روه‌ردگار بو مهرگی که‌وته هه‌ژان !! "

کی یه ؟

شه‌هیدی پایه‌به‌رز سه‌عدی کوپی معاذی کوپی نعمانی کوپی عبد الاشهل ، ابو عمری ئه‌نصاری ئه‌وسی ئه‌شه‌هلی ، به‌دری یه که عمرشی په‌روه‌ردگا به مهرگی هاته هه‌ژان !! سه‌عد (ﷺ) پیاویکی سپی پیستی بالا به‌رزنی جوانچاک و پی که‌وتوو بوو ...

له سه‌ر ده‌ستی (مصعب ی کوپی عمیر) (ﷺ) موسلمان بووه . ابن اسحاق ، ده‌لّیت : (کاتی موسلمان بوو ، چوو بۆلای هۆزه‌که‌ی و پی وتن ، ئه‌ی نه‌وه‌ی (عبد الاشهل) چۆن له من ده‌پوانن ؟

وتیان : له فەزل و چاکه‌دا ، گه‌وره‌مانی و له هه‌موومان پاسته‌په‌وتری له رابه‌ری کردنتدا . فه‌رمووی : ده‌ی قسه‌کردنم له‌گه‌ل پیاو و ئافه‌ره‌تتان حه‌رام بیّت ، نه‌گه‌ر باومر نه‌هینن به‌خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی .

ده‌لّیت : سویند به‌خوا که‌س نه‌ما له مانی (بنی عبد الاشهل) له پیاو و له ئافه‌رت موسلمان نه‌بیّت و هه‌موویان باوه‌ریان هینا ^١ .

ابن الشهاب ، ده‌لّیت : سه‌عدی کوپی معاذ له (به‌در) دا به‌شدار بووه ، و له پۆژی (خندق) دا برن‌دار کراوه (تیریکی لی دراوه) و دوا‌ی ئه‌ره مانگیگ ژیاوه و به‌هوی برینه‌که‌یه‌وه که داویه‌تیبه‌ر و وه‌فاتی کردوه .

نوسه‌ر ده‌لّیت : له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا که سه‌عدی کوپی معاذ (ﷺ) چه‌ند سالیکی که‌م له‌ناو ئیسلامدا ژیا ، به‌لام ئه‌و پیشه‌په‌کی له‌گه‌ل کاتدا ده‌کرد و توانی له‌و ماوه‌که‌مه‌دا سه‌روم‌ری یه‌کی گه‌وره بو خوی و بو ئایینه‌که‌ی بنیات بنیّت .

^١ - بپوانه : سیره ابن هشام (١ / ٤٢٧) .

"چند هلویتیکي نمر له ژباڼدا"

له راستیدا هلویتسته زیندوو نهمرهکانی نهم بهنده چاکه خوازه زوړن ، کهسیک عمرشی پمروه دگار به مهرگی بیتله لرزین و فریشتهکان پیشپرکی بکهن بو بهرې کردنی جهانزهکې و هه لگرتنی تابوتهکې .. بهرستی کهسیکه شایسته ی بهر زپاگرتن و پزلی گرتنه .. هندی لهو هلویتستانه ش :

له پوژي (بنی قریظه) دا :

خاتوو (عائشه) ی دایکی نیمانداران (ﷺ) نهو پوژه لهگهل نوم سهدا له قهلاي (بنی حارثه) دا بوون ، سهد بهلایندا تیپېر بوو (درع) یکی بهستبوو که چوو بوویهوه یهک و کورت بوو بوویهوه که بالی هه مووی لویهوه هاتبووه دمروه ، حربهیهکی به دهستهوه بوو .. عائشه (ﷺ) به نوم سهدی فمروو : خوژگه (درع) هکې که میک فراواتر و باشتر بوايه ، نهوه بوو تیریک له لایهن (ابن العرقه) وه له (سهد) درا و پهگی ناومرستی بالی بهرې . (ابن العرقه) کاتی تیرهکې لی دا وتی : بیگره ، منم (ابن العرقه) نهوش فمرووی :

(ع — ر ق الله و جهك في النار) واته : خوا له ناگردا نارهقه به

دهم و چاوتا بینیت ..

دهیفهرومو : نهی پمرومردگار .. نهگمر هیشتا پووبهروو بوونهوه و شه پیک لهگهل قوره شدا ماوه ، نهوا بمهیلله بوی ، چونکه هیچ لهوه خوشتنیه بهلامهوه که دژی هوژیک بجهنگم له پیناوی تودا که نهو هوژه نازاری پیغمبرهکې تویمان دابیت و بهدرویان خستبیتتهوه و وهدمریان نابی . وه نهگمر کوتاییت بهشېر هیناوه له نیوانماندا ، نههمم بو بکه به هوکاری شه هادوت و مه مریته تا به چاوی خوّم شکست و تیاچوونی (بنی قریظه) دهبینم ^۱ .

نهوه بوو بهنو قریظه په ایمانشکینیان دهرهق پیغمبره خوا (ﷺ) کردبوو وه لهگهل (نه حزابهکاندا) پیک کهوتبوون کهوا بنی قریظه ریگی چوونه ناو مه دینهو دان بهسهر موسلمانانیاں بو خوش کات .. نهگمر بهزهیی خودا نه بوايه ..

^۱ - پیاوانی جی باوهین : ابن هشام (۲ / ۲۲۶) و احمد توزی لهمه دريژتر باسی کردوه .

وہ پیغمبەری خوا (ﷺ) سەعدی بۆ نادر بوون تاوھکو پەیمانەکیان وەبەر
بێنیتەوہ کہ دابووێان بە پیغمبەری خوا ... ئەوہ بوو دەستیان بە جێبو پێدان و
ئازاردانی پیغمبەری خوا (ﷺ) کرد ، لەبەر ئەوہ بوو سەعد ئەم دوایەیی کرد ...
وہ کاتیک خۆی پەرۆردگار بە دەسلاتی خۆی (احزاب) ی شکست پێ هینا ..
پیغمبەری خوا (ﷺ) ئابلوقەیی (بنی قریظە) دا تا کەوتنە ژێر فرمانی سەعدی
کوپی معاذ ...

پیغمبەری خوا (ﷺ) پەیمانێکی نارد بۆ سەعد ، سەعد ، فرمانی کرد
پیاوانی بنی قریظە بکوژین و ئافرەتەکانیشان دیل بکړین ، پیغمبەری خوا (ﷺ)
ئەمە پێ گەیشیت ، فەرمووی : لقد حکم فیہم بحکم اللہ الذی حکم بہ من فوق سبع
سموات ^۱ .

واتە : بەراستی ئەو فرمانەیی سەعد بەسەریاندا جێبەجێ ی کرد ، خۆی گەورە
لەسەر و ھەوت ئاسمانەوہ ھەمان ئەو فرمانەیی پرێاردابوو ...
لە پێوایەتی پیشەوا (احمد) دا ، لە جابەرەوہ ، دەلیت : پیاوانی بنی قریظە
(٤٠٠) چوار سەد کەس بوون ، کاتی پیغمبەری خوا (ﷺ) لە کوشتنیان بوویەوہ ..
برینەکی سەعد سەری ھەلدا یەوہ ...

"وہ فاتمی سەعد (ﷺ)"

لە (محمودی کوپی لیبید) ھوہ ، دەلیت : کاتی دەماری بآلی سەعد لی درا و
گرانایی بوھات ، بردیان بۆ لای ئافرەتیک کہ برینداری تیمار ئەکرد بەناوی (رفیدە) وە
، پیغمبەری خوا (ﷺ) بەردەوام ھەوالپرسی لی دەکرد و دەیفەرموو : کیف امسیت ، و
کیف اصبحت ؟

واتە : ئەمشەو چۆن بوویت ؟ چۆن پۆژت کردوہ ؟ .. ئەویش ھەوالی پێ دەدا ،
تا ئەو شەوہی کہ ھۆزەکی گواستیانەوہ پاش ئەوہی حالی خراپ بوو ، ھەلیان گرت و
بردیان بۆ لای مالی (بنی عبدالاشھل) . پیغمبەری خوا (ﷺ) ھات و فەرمووی :

^۱ - دانەپالەکی (حسن) ھ ، ابن سعد دەرھیتانی بۆ کربووە (٦ / ٢ / ٢) و ارنووط بە (حسن)
دایناوہ ، ھامش سیر اعلام النبلاء (٢٨٩ / ١) .

دەرچن بابڕۆین .. چو دەروە و ئیمەش لەگەڵی چووینە دەروە ، ئەوەندە خێرا
دەرۆشت قەیتانی نەعلەکانمان بچرا پۆبەکانمان بەسەرەو کەوت ، هاوێلان سکاڵای
ئەمەمان لای پیغەمبەری خوا کرد (ﷺ) - کە بەلکو کەمێک لەسەر خۆتەرپی بکەن -
پیغەمبەری خوا (ﷺ) فرمووی : اني اخاف ان تسبقنا اليه الملائكة فتغسله كما
غسلت حنظلة .

فرمووی : ئەترسم فریشتەکان پێش ئیمە بگەنە سەری و بيشۆرن هەروەك چۆن
(حنظله) یان شۆرد .. ئەوەبوو پیغەمبەری خوا (ﷺ) و هاوێلان گەشتنە مالهە ،
دەبینن دەیشۆرن و دایکی خەریکە بۆی دەگری و دەلیت :

ويل ام سعد سعدا خرامة وجدا^١

پیغەمبەری خوا (ﷺ) فرمووی : كل باكية تكذب الا ام سعد

واتە : هەموو گریاویك کە بۆ مردوووەکە دەگری درۆ دەکات ، بێجگە لە ئوم سەعد .
(مەبەستی ئەوانەیه کەبەسەر مردوووەکانماندا هەڵدەدەن) . پاشان چوو دەروە ..
محمودی کۆپی لیبید دەلیت : خەلکە و تیان : ئەو پیغەمبەری خوا (ﷺ) ، تا
ئێستا هیچ مردووێکمان هەڵنەگرتوووە لە سەعدکیشی سوکتر بوو بێت .

فرمووی : (ما يمنعه ان يخف وقد هبط من الملائكة كذا وكذا لم يهبطوا قط قبل
يومهم ، قد حملوه معكم)^٢

واتە : چۆن کیشی سوک نابێت ، لەکاتی کدا ئەوەندە و ئەوەندە لە فریشتەکان
دابەزیون کە تا ئێستا دانەبەزیون ، وە لەگەڵ ئێوەدا ئەویان هەلگرتوووە ..

وە پیغەمبەری خوا (ﷺ) سەردانی سەعدی کردوو کاتی کە برینەکە ی گرانایی
بۆ هیناو و پێش ئەوێ گيانی دەرچیت (ﷺ) .

لە (عبدالله ی کۆپی شداد) هەو ، دەلیت : پیغەمبەری خوا (ﷺ) هات بۆلای سەعد
(ﷺ) لە کاتی کدا لەبەر ئازار پێچی دەخوارد ، پیغەمبەری خوا (ﷺ) ، فرمووی :
(جزاك الله خيرا من سيد قوم ، فقد انجزت ما وعدته و لينجذك الله ما وعدك)^١

^١ - واتە / واوێلا بۆ دایکی سەعد ، بۆ دایکی کەسیکی سەر پاست و پالەوان .

^٢ - دانەپالەکە ی (حسن) هەبێن سەعد دەرمێنانە ی بۆ کردوو (٢ / ٧ ، ٨) (ارئووط) یش
دانەپالەکە ی بە (حسن) داناو سیر (١ / ٢٨٧) .

واته : خوا پاداشتت بداته وه ، که چ سهرک هۆزیکى باش بوویت .
بهراستی ئهوپهیمانهی به خوای خۆت دابوو بهجیت هیئا ، وه دلتیا به که
خودای پهروهردگاریش ئهوپهیمانهی به توی داوه به جیی دههینیت ..

" جولانی عهرش به مردنی "

چ بههریهک و چ پیزیک لهمه گهورهتره ، وه چ نیشانیك لهمه بهرزتره؟! بهندهیهک له سهر
زهوی وهفات دهکات ، تهختی پهروهردگار له خوشی هاتنیدا دیته ههژین و جولان !!

" (اقرأ) بخوینه "

له جابرهوه ، دهلیت : جبریل سهلامی خوای لهسهر بیته هات بۆلای پیغه مبهری
خوا (ﷺ) و فهرمووی : (ئهم بهنده چاکه کى بوو وهفاتی کرد ؟ دهرگای ئاسمانهکانی
بۆ کرایهوه و تهختی پهروهردگاری بۆ جولای ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) چووه دهرهوه
دهبینی (سهد) وهفاتی کردوه . دهلیت : بهسهر گۆرکهیهوه دانیشته .^۱
پیشهوا (ذهبی) دهلیت : چهند جار فهرموودهی پیغه مبهری خوا (ﷺ) هاتوه
به (تواتر) که فهرموویهتی : (ان العرش اهتز لموت سهد فرحا به) .

واته : عهرشی خودا له خوشی هاتنی سهد ، بهوهفاتی هاته جولان ...
وله پیغه مبهری خوا (ﷺ) ئهوه چهسپاوه که دهربارهی کراسیک (حلة) که
ههموان له جوانی یهکهی سهریان سوپماوه فهرموویهتی : (لمنادیل سهد ابن معاذ فی
الجنة خیر من هذا)^۲

واته : دهسته سهرهکانی سهدی کوپی معاذ له بهههشتدا لهمه جوانتر و باشتن ..

۱ - پیاوانی جیی باوهین : ابن سهد له (الطبقات) (۲ / ۲ / ۹) . په راویزی سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۸۸) .

۲ - احمد دهرهینانی بۆ کردوه (۲ / ۲۲۷) . الحاکم (۱ / ۲۰۶) وه دهلیت : (صحیح الاسناد) ه و
زهههیش ههمان پای ههیه .

۳ - صحیح / احمد دهرهینانی بۆ کردوه ، وه حاکمیش (۲ / ۲۰۶) زهههیش به (صحیح) دایناوه و
لهسهری هاوپایه .

ذهبی " په‌حمه‌تی خوای لی‌بیت " ده‌لایت : " (عرش) یه‌کی‌که له دروست‌کراوه‌کانی خودای په‌رو‌ه‌ر‌د‌گ‌ار و پام کراوه که به‌ویستی خودا هه‌رکاتی بیه‌وی ده‌هه‌ژئی و ده‌جولیت و هه‌ستی خو‌شه‌ویستی (سعد) ی تیا‌به‌دی کردووه ، هه‌روه‌ک چو‌ن هه‌ستی خو‌شه‌ویستی پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ی له کی‌وی ئو‌حو‌د دا به‌دی کردووه . خوای گه‌وره ده‌فه‌رمو‌ی : (یا جبال اوبی معه) سو‌ره سبأ ، آیه (۱۰) ^۱ ... ئه‌مه‌ش هه‌ق و راسته‌قینه‌یه .

وه له (صحیح) ی بخاری دا هاتووه که ابن مسعود فه‌رمو‌یه‌تی : " گو‌ی‌مان له ته‌سیب‌حاتی خو‌ارد‌ن ئه‌کرد له کاتی‌کدا ده‌خو‌را) ^۲ ئه‌مه‌ش به‌راستی ده‌ر‌گایه‌کی فراوانه و ری‌گاکه‌ی ئیمان و با‌وه‌ره ^۳ .

" فریشته له جه‌نازه‌ی (سعد) ﷺ دا "

پاک و بی‌گه‌ردی بو‌ خوا ، پایه‌ی مرو‌ژه‌ چه‌ند به‌رزه کاتی خودای خو‌ی ده‌ناسیت و چه‌ند جوان و چه‌ند به‌ریزه ... وه‌فه‌ده‌کانی په‌ر‌حمان ده‌سته ده‌سته له‌کاتی مر‌د‌نیدا داده‌به‌ر‌نه سه‌ری : (الا‌خافوا و لا‌خزنوا و ابشروا بالجنة التي كنتم توعدون) فصلت: ۳۰ .

واته : هیچ ترس و بیم‌یک‌تان نه‌بیت له دا‌ها‌تو‌ودا ، هیچ غه‌م و په‌ژاره‌یه‌ک‌تان نه‌بیت بو‌ پ‌را‌بر‌د‌وو ، مژ‌ده‌تان لی‌ بیت به‌و به‌هه‌شته‌ی که کاتی خو‌ی به‌لین‌تان پی‌ ده‌درا . ئه‌وه‌تا دوری جه‌نازه‌ی سه‌عدیان داوه و له که‌ژاو‌یه‌کی به‌هه‌یه‌به‌تا که قه‌له‌م نا‌توانی وه‌سفی بکات له‌گه‌لیدا پی‌ ئه‌که‌ن ..

له‌ابن عمر هوه ، ده‌لایت : پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمو‌ی : (هذا العبد الصالح الذي تحرك له العرش ، و فتحت ابواب السماء ، و شهد سبعون الفامن الملائكة لم ينزلوا الى الارض قبل ذلك ، لقد ضم ضمة ثم افرج عنه يعني سعدا ^۴ .

^۱ - ماناکه‌ی : ئه‌ی کی‌وه‌کان ته‌سیب‌حات و سه‌رو‌دی ستایشی له‌گه‌لدا بلین‌ه‌وه .

^۲ - صحیح : بو‌خاری (۳۵۷۹) . احمد (۱ / ۴۶۰) .

^۳ - به‌روانه : سه‌ر اعلام النبلاء (۱ / ۲۹۵) .

^۴ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) ه / نسائی ده‌ری هیناوه (۴ / ۱۰۰) ابن سعد (۲ / ۲ / ۹) .

واته : ئەم بەنده چاکه کاره‌ی که عهرشی په‌ومردگاری بو جولا و دهرگاکانی ئاسمانی به‌رودا کرایه‌و و حه‌فتا هه‌زار فریشته‌که تا ئیستا دانه‌بزیبونه سهر زه‌وی شاهیدی به‌ریکردنی جه‌نازه‌که‌یین ، ئەم بەنده‌یه هینده‌ی له باوه‌ش کردنیک (گۆږ وشار) دراو دواتر ئازاد کرا ..

" گۆږه وشار "

پیغه مبره‌ی خوا (ﷺ) فهرموویه‌تی : " لَوْجَا اَحَدٌ مِنْ ضَمَةِ الْقَبْرِ ، لَنَجَا مِنْهَا سَعْدٌ " واته : ئەگهر که‌سێک بوايه له گۆږه وشار پزگاری بوايه ، ئەوه سه‌عد بوو ... پای پێشه‌وا زه‌هه‌بی : پێشه‌وا زه‌هه‌بی (په‌حمه‌تی خوای لیبیت) ده‌لیت : " ده‌لیم : ئەم گوشینه هیچ پهمه‌ندیه‌کی به‌سزای گۆږه‌وه‌ نیه ، به‌لکو شتیکه‌ باوم‌ردار له خۆیدا به‌دی ئەکات وه‌ک چۆن ئازاری له ده‌ست دانی منال و دۆستانی له‌دنیا‌دا هه‌ست پی ئەکات ، هه‌روه‌ک چۆن ئازاری نه‌خۆشی و ئازاری پۆح کێشان و ئازاری پرس و جوی گۆږ و تاقیکردنه‌وه‌ و ئازاری کاریگهر بوونی به‌گریانی ئەهله‌که‌ی بوی و ئازاری هه‌لسانه‌وه‌ی له گۆږه‌که‌ی و ئازار و توقینی پاوه‌ستانی پۆژی مه‌حشهر و ئازاری پۆشتن به‌سهر پردی (سراط) دا به‌دی ئەکات ..

که‌واته هه‌موو ئەم ترس و ئازارانه هه‌یه و مرو‌ف تووشی ده‌بی‌ت وه هه‌یچیان نه‌سزای گۆږن و نه‌سزای دۆزه‌خن ، به‌لام به‌نده له خواترس و ته‌قواداره‌کان له هه‌ندیان هه‌موویندا سۆز و نه‌رمیی له‌گه‌لدا ده‌بی‌ت و له‌سه‌ری سوک ده‌کریت وه باوم‌ردار به بی لیکای په‌روهردگاری پاچه‌تی نابینیت . خوای په‌روهردگار ده‌فهرمویت : ﴿ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ ... ﴾ سورة مريم ، آیه (۳۹)

واته : ئەه‌ی پیغه مبره‌ی خوا (ﷺ) سه‌ته‌مکاران ئاگادار بکه له پۆژی ئاهو ناله .

وه ده‌فهرمووی : ﴿ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ ... ﴾ سورة غافر ، آیه (۱۸) . واته : ئەه‌ی پیغه مبره‌ی خوا (ﷺ) بیاتر سیننه و ئاگاداریان بکه له پۆژه‌نریکه‌که ، پۆژی قیامه‌ت ، کاتی که دله‌کان ده‌گه‌نه گه‌روو .

تکامان وایه خوای پهروردگار له سۆز و لیبوردهیی شاراوهدی خوئی بی بهشمان نهکات .
 سهعد (ﷺ) لهگهل بوونی ئەم ههژاندنانهشدا ، دهزانین که له ئەهلی بهههشته و
 یهکیکه له شههیده پایه بهرزهکان (رهزای خوای لهسهر بیت) .
 کهواته وا نهزانیت سهرفرزان لههردوو دنیا دا توشی ترس و توقین و نازار نابن
 ... بهلکو داوای سهلامهتی له خوای پهروردگار بکهن و داوا بکهن بمانکاته هاوشیوهی
 سهعد و لهگهل ئەودا چهشرمان بکات ^۱ .

وه کاتی سهعدی کوپی معاذ وهفاتی کرد دایکی هاواری کرد ، پیغه مبریی خوا (ﷺ)
 پیی فرموو : (الا یرقامعک و یذهب حزنک ؟ فان ابنک ، اول من ضحك الله الیه ، و اهتر
 له العرش) . زههه بی دهلیت : فهرموودهیهکی (مرسل) ه .
 واته : له بهرچی فرمیسک دهریژیت و خهفەت دهخویت ؟ کوردهکی تو یه کهم کهسه
 خوای پهروردگار به ده میهوه پیکه نیبیت و عمرشی بو ههژیبت .

" گریان ی هاوه لآن به سه ره وه "

کاتی برینه که ی سهعد کولایه وه و سهری هه لدا یه وه ، پیغه مبریی خوا
 (ﷺ) خیرا چوو بۆلای و له ئامیزی گرت ، خوین له برینه که یه وه دهچۆرا . پیشهوا
 ابوبکر (ﷺ) هات و فهرمووی : (ئای چ پشت شکانیکه پوشتنی سهعد !) پیغه مبریی
 خوا (ﷺ) فهرمووی : (مهلا ابابکر) لهسهر خو به ، ئەبویه کر ، ئەوجا پیشهوا (عمر)
 هات ، فهرمووی : ﴿ .. اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ ^۲ .
 وه له عائشه وه (ﷺ) ده فهرمویت : پیغه مبریی خوا (ﷺ) و ابوبکر و عمر
 هاتن بۆلای سهعدی کوپی معاذ له کاتی کهدا خه ریک بو وهفاتی ده کرد . دهلیت : سویند
 بهوکه سه ی گیانی (محمد) ی به دهسته گریان ی (ئەبویه کر و عمر) م لیک جیا ده کرده وه ،
 له کاتی کهدا له ژوره که ی خو مدا بووم و ئەوان له مزگهوت بوون ئەوان ههروه ها بوون که

^۱ - برپوانه : سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۹۰ / ۲۹۱) .

^۲ - پیاوانی جی ی باوه دین به لام (مرسل) ه به پای ارزووط . (سیر اعلام النبلاء) ۱ / ۲۸۵ په راوێز .

پهرومردگار دهر باره یان فهرموویه تی : ﴿ ... رَحْمَاءُ يَبْتَهُمْ ... ﴾ سورة الفتح ، آیه (۲۹)^۱
واته له نیوان یه کتریدا به بهزهیین ..

سهعد ، وهفاتی کرد له ته مهنی سی و جهوت سالییدا ، پیغه مبهری خوا (ﷺ)
نوژی لیسه کرد و له (بقیع) سپارده کرا .

له ژیر خاکی (بقیع) دا گهره مان (سهعد) نووستوه و سیره ی پاک و پوناکی به
بوڅوڅشی و به دره وشاوه یی ماوه ته وه خوات له گهل بیت سهروهرم ... وه له ههر دوو
جیهان سهلامت لی بیت ...

" والحمد لله رب العالمین "

^۱ - دانه پالاکه ی (حسن) ه : احمد دهره یانی بو کردوه (۶ / ۱۴۱۲ / ۱۴۲) .

" ۳۰ - عوسمانی کوپی مظعون (ﷺ) "

" به کهم کهسه له (بقیع) سپارده کرا بیت "

پیناس :

عوسمانی کوپی مظعونی کوپی حبیب ی کوپی وهب ی (جمحی) یهو به (ابو السائب) یش بانگ کراوه . یه کیکه له کوچره بهرزه کان و له ئهولیا له خواتر سهکانه / نهوانه ی سهرفران بوون به وهفات کردنیان له ژبانی پیغه مبر ی خوادا و نوژی له سهر کردن ، ابو السائب (ﷺ) یه کهم کهس بوو له (بقیع) نیژا^۱ .

چوارده مه مین پیاو بوو ئیمانی هینار موسلمان بوو ، همدوو هیجره تی کردوو و دوا ی جهنگی بهدر وهفاتی کردوو .

کهسیکی خواپهرست و بهکوشش بوو . له گهل (علی) و (ابوزهر) دا ویستیان واز له ژن هینان بینن ، به لام پیغه مبر ی خوا (ﷺ) نکولی نه می لی کردن .

سعیدی کوپی مسیب ، ده لیت : گویم له سعد بوو نه هیوت : پیغه مبر ی خوا (ﷺ) ئه وه ی له عوسمانی کوپی مظعون رت کرده وه که ویستی واز له ئافرهت بینن و همرگیز ژن نه هینیت ، خو ئه گهر وانه بوایه و مؤله تی ئه وی بدایه ئیمهش و امان ده کرد^۲ . همره ها (ﷺ) یه کی بوو له وانه ی له جاهیله تیشدا مه ی خواردنه وه ی حرام کردبوو . عوسمانی کوپی مظعون ده لیت : خواردنه وه یه که ناخومه وه که هو ش و عه قلم بهریت و کهسانی خوار خویشم پیم پیکه نن و وام لی بکات کچی خو م ماره بکه م - واته زینا له گهل کچی خو م بکه م - . زه هه بی ده لیت : ئه مه هه والیکه به بچربچری هاتوو و نه چه سپاوه .

" ئارامگری عوسمان له سهر ئازاردانی له پیناو خوادا "

کاتی عوسمانی کوپی مظعون هاوه لانی پیغه مبر ی خوا (ﷺ) ی ده بینن که چو و له مه کهدا ئازار و ئه شکه نجه دهرین ، له کاتیکدا ئه م به هو ی (ولیدی کوپی

^۱ - برهانه : الاصابة (۶ / ۳۹۵) .

^۲ - صحیح / بخاری و مسلم و ترمذی (۱۰۸۲) و غیری ئه وانی گتروایانه ته وه .

مغیرە) وہ پارىزراۋە ، فەرموۋى : سۆيىند بەخۋا ئەمەي كەمنى تىايە و لە پال پياۋيىك ى بى باۋەرپدا وا من خۆم پاراستوۋە و ھاۋەلان و ھاۋئايىنەكانم توۋشى ئەشكەنجە و بەلا گەلىك دەبن كە من توۋشى نابم ، ئەمە كەموكورتىيەكى گەۋرەيە لە دەروندا ، بۆيە چوۋ بۆ لاي (ۋەلىدى كۆپى مغیرە) و پى ى وت : ئەي (ابا عبدشمس) ئەۋە لە ئەستۆي تۆدا نەمام و پىۋىست ناكات پارىزگاريم لى بگەيت . ئەۋىش پىرسى : بۆچى ، برازا ؟ كەسى ؟ لە قەۋمەكەم ئازارى داۋيت ؟ فەرموۋى : نەخىر ، بەلام من ئەمەۋىت لەپەناي خوادابم و لە پەناي كەسى دىكەدا نەبم .

وتى : دەي كەۋاتە بچۆ بۆ مزگەوت (ۋاتە مسجد الحرام) ، لەۋى بە ئاشكرا رەدى پەناي من بگەرەۋە ۋەكو چۆن بە ئاشكرا پەنام دايت ..

ئەفەرمۋىت : چوۋىن تاگەيشتىنە مزگەوت ، ۋەلىد پى ى وتن : ئەۋە (عوسمان) ئەيەۋى مانەۋەي لە پەناي مندا رەت كاتەۋە . عوسمان فەرموۋى ، راست ئەلەيت : ۋە من مەتا لە پەنايدا بووم كەسىكى بەۋەفابوو باش پارىزگارى لى دەكردم ، بەلام من حەز ئەكەم تەنھا لە پەناي خوادابم و كەسى تر ، بۆيە دالەدە و (جوار) يم بۆ گىراپەۋە . پاشان عوسمان پۆيشت ، ۋە لەيەكى لە دانىشگاكانى قورەيشدا (لىبىدى كۆپى رىبىعە) ھۆراۋەي بۆ دەۋتن ، عوسمان لەناۋاياندا دانىشت ، (لىبىد) بەدەم ھۆنراۋە ۋە وتى :

" ألاكل شيء ما خلا الله باطل "

(ۋاتە بى گومان ھەموو شى جگە لە (الله) پوچ و بى بايەخە)

عوسمانىش فەرموۋى : راستت وت .

ئەۋجا (لىبىد) وتى :

" وكل نعيم لا محالة زائل "

(ۋە ھەموو خۇشى و نىعمەتلىك گومان لە نەمانىدا نىيە و تەۋاۋ دەبىت)

عوسمان فەرموۋى : درۆت كرد ، خۇشەيەكانى بەھەشت نەبراۋەيە .

لىبىد وتى : ئەي ھۆزى قورەيش ، سۆيىند بەخۋا تا ئىستا ئازارى كەسىك نەدراۋە .

لەگەلتان ھاۋنشىن بو بىت ، ئەمە لەكەيەۋە ئەمەتان تىايە ئازارى يەكىك لە ناۋخۇتاندا

بدەن ؟ پياۋيىك لەناۋاياندا ھەلسايەۋە و وتى : گۆي مەدەرى ئەمە نەزائىكە و لەگەل چەند

نەزائىكى تردا ئاينى ئىمەيان ۋاز لى ھىناۋە ، لەبەر ئەۋە گۆي بەقەسەكانى مەدە .

عوسمانیش ، وه لآمی دایه وه بوویه دهمه قره یان تا پیاوکه هه لسا یه وه بو عوسمان و زلیه کی له چاوی دا شینی کرده وه ، وه لیدی کوپی مغیره ش له و نزیکانه یه و ناگاداری عوسمانه ..

وتی : سویند به خوا ، برازا ، نه نه بوو چاوت وه های لی به سهر بهاتایه و بی نیاز بوو له شتی وا ، تو خوت بی به ش کرد له په نایه کی به هیژ ..

عوسمان فهرموی : به لکو سویند به خوا چاوه که ی ترم پیویستی به وه یه که وه ک ئه چاوه ی لی به سهر بی له پیناوی خوا دا ، وه من نیستا له په نای که سی کد ام له تو به ده سه لاتر و عزیز تره .^۱

" خوا به رستی عوسمان (ﷺ) "

عوسمان ی کوپی مظعون (ﷺ) ئه وه نده زیاده ره ی کرد بوو له خوا به رستیدا ، خهریک بوو له سنووری ناوه ندیتی و میانه ره ی دهر ده چوو له ترسی خوی په رومردگار ، به لام ماموستای مرو قایه تی و په رومر دیاری خو شه ویست (ﷺ) ، عوسمانی گیرایه وه ناو باز نه ی ناوه ندیتی و (اعتدال) .. له عائشه وه (ﷺ) ، ده فهرمویت :

خیزانی عوسمانی کوپی مظعون که ناوی (خوله ی کچی حکیم) بوو هاته لام سه رو شکلی نارپک و پیک بوو (واته دیار بوو گوی به خوی نادات) پرسیم چیته ؟ بوچی بهم شیوه یه یه تی ؟ ئه ویش وتی : هاوسه ره که م شه و تابه یانی شه و نو یژ ئه کات و پوژیش به روژ و ئه بیته ^۲ ، کاتی پیغه مبر ی خوا (ﷺ) هات بو لای عائشه ، خاتوو عائشه ئه مه ی بو باس کرد ، پیغه مبر ی خواش (ﷺ) به عوسمان گه شت و پی ی فهرموو : (یا عثمان ! إن الرهبانية لم تكتب علينا ، أملك في أسرة ؟ فوالله إن أحشاكم الله ، و احفظكم لحدوده)^۳.

^۱ - (صحیح الاسناد) ه ، له ابن اسحاق وه یه ، به لام راوی یه کی تیایه که ناوی نه براره .

^۲ - واته : کاتی نه یه بۆ نافرمتان (ﷺ) .

^۳ - پیاوانی جی باوه یه : ابن سعد (۲ / ۱ / ۲۸۷) . عبدالرزاق (۱۰۲۷۵) .

فەرمووی : ئەی عوسمان ! گۆشەنشینى بۆ ئوممەتى ئىسلام نەنوسراوه ، مەگەر تۆناتەوی شوین من بکەوی و چاوە لە من بکەیت ؟ دەی سویند بە خوا من لە ھەمووتان زیاتر لە خوا ئەترسم و لە ھەمووتان زیاتر سنوورەکانی دەپاریزم .

" کۆچ بۆ مالى ئاخیرەت "

نەخۆشی زۆری بۆ عوسمان (ﷺ) هینا و ئازاری زیادى کرد تا پییەو ھەفاتی کرد و چوو ھەنای خۆی پەروردگاری ، ئەوجا پیغمبەری خوا (ﷺ) ئاوجەوانی ماچ کردوو دەستی بەگریان کرد .

لە عائشەو ، (ﷺ) : " پیغمبەری خوا (ﷺ) عوسمانی کوپی مظعون بە مردوویی ماچ کرد و فرمیسکەکانی بەسەر پووتمەتى عوسمانەو ھەتە خوارەو ، ترمزی دەلیت : " فەرموودەى صحیح " ، لە عبدالمطلب ی کوپی عبدالله ھو ، دەلیت : کاتى پیغمبەری خوا (ﷺ) عوسمانی کوپی مظعون سپاردە کرد ، پیاویک وتى : (با ئەو بەردەبێنم و بیخەمە تەنیشت گۆپی براکەمەو ھەتە بیناسمەو تا دواتر ھەرکەس ویستم لە ئەھلەکەم لەم نزیکانەو دەفنى کەم) . پیاو ھەلسا ، بەلام بەردەکەى بۆ ھەلنەگرا ، دەلیت : واتە ئەو ھەى قسەى بۆ دەکرد : (چاوم بە قۆلە سپیەکانى پیغمبەری خوا (ﷺ) کەوت بەردەکەى ھەلنەگرت و خستیه پال گۆرەکەى .^۱

و ھە (ابى النضر) ھو ، دەلیت : کاتى جەنازەى عوسمانى کوپی مظعون بەرپی کرا ، پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (ذهب ولم تلبس منها بشيء)^۲ واتە : پۆیشتی و تیکەلى ھیچ شتیکی دنیات نەکرد .

ئوم علا ھە یەکی بوو لەوانەى بەیعتیان بە پیغمبەری خوا (ﷺ) دا ، لە ھەویدا کانی یەکی بینی کە عوسمان خاوەنى بوو ، ئەم ھەوالەى دا بە پیغمبەری خوا (ﷺ) ، ئەیوش فەرمووی : (ذاك عمله)^۳ ئەو کارو کردەو ھەکانیەتى ..

^۱ - دانەپالەکەى (حسن) ھ ، بەلام (مرسل) ھ ، ابوداود پیاویەتى کردوو (۲۲۰۶) و بەیەقیش (۴۱۲/۳) .

^۲ - مالك دەرھیتانی بۆ کردوو (ص ۱۶۶) لە بابى (الجنائز) .

^۳ - صحیح / بخارى دەرھیتانی بۆ کردوو (۳۹۲۹) لە (مناقب الانصار) دا .

پوژان تیپهرین .. عوسمان هر له بیر و زهینی پیغمبری خوا (ﷺ) دایه و له یادی ناکات .. بهردهوام سۆزی بوئی همیه و همیشه به چاکه باسی دهکات .. وه کاتی کچی پیغمبری خوا (ﷺ) وهفاتی کرد ، پیی فهرموو : (الحق بسلفنا الخیر عوسمان بن مظعون) واته : به کاروانی پیشینه چاکه که مان بگه به عوسمانی کوپی مظعون . وه له ژیر خاکی (بقیع) دا جهسته پاکه که ی عوسمان نووستوه و پرشنگ و پروناکی کرده وه چاکهکانی پاش خوی دنیا یان پر کرده ته وه هروه که گۆر که ی پروناک کرده ته وه ...

" ۳۱ - خودهیر (ﷺ) "

" گهشتیاریک (توکل) نویشووبهتس !! "

توکل ، واته : راپهرمونی دل به خواوه پشت پیوه بهستنی و سکونه تی له تهنیشتی پهرمردگاریدا ، به جوریک هیچ شلهژان و دلهراوکی یهک له شپرزبون و نا نارامی له هۆکارهکاندا بهدی نهکات و ههموو بگهڕینیتهوه . بۆ خوای پهرمردگار .^۱

عبدالله ی قورهیشتی دهربارهی (توکل) پرسیری لی کرا ؟ وتی : بریتییه له پهیوهست بوون به خواوه له ههموو حالهتیکدا .^۲ وه خوای پهرمردگار به جوانترین شیوه بهیانی دهکات : ﴿ ... وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ... ﴾ سورة الطلاق ، آیه (۳).^۳

میوانی ئەم چه‌ند لاپه‌ره‌یه‌شمان ... نموونه‌ی ته‌واو پشت به‌ستنه‌ به پهرمردگاری .. و رازی بوونه پیی .. وه نموونه‌ی نیهت پاک و نامانجی راسته .. وه چیرۆکی ئەم به‌رپه‌ر نامۆژگاری و په‌نده بۆ ئەوانه‌ی گومانی باش نابهن به پهرمردگاریان (توکل) یان پیی که‌م بووته‌و و په‌یوه‌ستبوونیان به‌رپه‌ر که‌م لایان بووه ، چیرۆکی ژیا‌نی (خودهیر) بانگیان دهکات پییان ده‌لیت که خوای گه‌وره ئەو که‌سانه له‌یاد ناکات که پشتیان پیی به‌ستووه ، مه‌گه‌ر ده‌کری پهرمردگار که‌سانیک له بیرکات کاریان داوه‌ته ده‌ستی و یه‌قینیان پییه‌تی ؟! پاک و بی‌گه‌ردی بۆ خوای گه‌وره ...

ئەم چیرۆکه‌ چۆنه ؟

له (نافع) هوه ، له (ابن عمر) هوه : پیغمبهری خوا (ﷺ) سوپایه‌کی به‌ری کرد پیاویکیان له‌ناودا بو به‌ناوی (حدیر) .

وه ئەو سه‌له سه‌لی گران ی بوو زۆر خۆراک به‌که‌می ده‌ست ده‌که‌وت وه پیغمبهری خوا (ﷺ) خۆراکی به‌شی هه‌موویان دا و (حدیر) ی له‌ یادچوو ، به‌لام (حدیر) به‌ نارامی و ئومیدی پاداشتی خودا له‌گه‌ڵ سوپاکه‌دا به‌ری که‌وت ، و له‌ دوا‌ی هه‌موویانه‌وه بوو ، ده‌یفه‌رموو : (لااله الا الله ، و الله اکبر ، و الحمد لله ، و سبحان الله ، و لا حول ولا قوه الا

^۱ - بره‌وانه : ته‌ذیب مدارج السالکین ی ابن القیم ، شیخ محمد بیومی ص ۲۷۰ .

^۲ - بره‌وانه : احیاء علوم الدین (۴ / ۲۶۴) .

^۳ - واته : جا ئەوه‌ی پشت به‌ خوا بیه‌ستیت ، ئەو خواجه‌ی به‌سه‌ بۆ ئەوه‌ی یاریده‌ده‌ری بیت .

بالله (ٴهفهموو :) ٴائمانه باشتړین ٴویشوو ، پهروردگار . و بهردوام ٴو وشانهی دوتوه و هر له دواى كۆمهلهكوه بوو .

دهلّیت : جبریل هاته لای پیغمبرى خوا (ﷺ) پى ى فهموو :
(ان ربى ارسلنى اليك يخبرك انك زودت اصحابك و نسيت ان تزود حديقاً ، وهو فى آخر
الركب يقول : (لاله الا الله ، و الله اكبر ، و الحمد لله ، و سبحان الله ، و لا حول ولا قوة الا بالله)
ويقول : (نعم الزاد هو يارب) .

دهفهمويت : (پهروردگارم ناردمى بۆ لات .. تا پيت بلیم كه ٴویشووت بۆ
هاولانت پيځخستوو و (حدیر) ت بيرچوو .. كه ٴو له دواى قافللهكهيانهويه و
بهردوام دهليت : (هيچ خودايه نيه جگه له (الله) ، (الله) له ههمو شت گهرهتره ،
پاك و بى گهردى بؤخوا ، سوپاس و ستايش بؤ خوا ، وه هيچ گورڼ و هيچ هيز و
ٴوانايه نيه مهگهر به ويستى خوا ، دهليت : (ٴائمه باشتړین ٴویشوو ، پهروردگار .
جبریل (سهلامى خواى لهسر بيت) دهليت : ٴو وشانهی كه دهليتتهوه له رۆژى
قيامتدا بوى دهبيتته پوناكى يهك كه نيوان زهوى و ٴاسمان داگير دهكات . ٴهى
پیغمبرى خوا (ﷺ) بهشى خوى ٴویشووى بؤ بنيره .

پیغمبرى خوا (ﷺ) پياوړكى بانگ كرد و بريځ خوراك و ٴویشووى دايه
(كه بهشى حدیر بوو) و فرمانى پى كرد كه گهيشته لای (حدیر) و كهل و پهلهكهى
دايه گوڼى بؤ راگرى بزاني دهليت چى و لهبرى بكات و ٴهوجا پيى بلّيت : ان رسول الله
(ﷺ) يقرأ عليك السلام ورحمة الله ، و يخبرك انه كان نسي ان يزودك ، ان ربى تبارك و تعالى ارسل الى
جبريل يذكرك بك ، فذكره جبريل و اعلمه مكانك .

فهموى بلّى : پیغمبرى خوا (ﷺ) سهلام و رحمتهى خوات بؤ دهنيړيت و
هوالت پى ددات كه ٴو له يادى چوو بوو ٴویشووت پى بدات ، وه خواى پهروردگار
جبریل ى نارده لام تا ٴوم وهيرخاتهوه ، (جبریل) يش (سهلامى خواى لهسر بى) ٴوى
خستهوه بيرم و جيگاكهتى نيشان دام .

پياوهكه گهيشته لای (حدیر) : دهينيى هر ٴمانه دهليتتهوه :
(لاله الا الله ، و الله اكبر ، و الحمد لله ، و سبحان الله ، و لا حول ولا قوة الا بالله) و دهليت :
ٴائمه باشتړین ٴویشوو ، ٴهى پهروردگار .

دەلێت : ئەوجا پیاوەکە لێی نزیک بوویەوه و پێی وت : پێغەمبەری خوا (ﷺ) سەلام و پەرحمەتی خوات بۆ دەنێریت و منی لەگەڵ بێک تۆیشوودا ناردوو و پێت دەلێت : لە راستیدا تۆم لەبیر چوو ، بەلام خودا جبریل ی لە ئاسمانەوه بۆ ناردم تا تۆم وه بیرباجاتەوه . پیاوەکە دەلێت : (حدیر) ییش سوپاس و ستایشی خوای کرد و درود و سەلاواتی دا لەسەر دیاری پێغەمبەری خوا (ﷺ) و پاشان وتی : (سوپاس بۆ خوای جیهانیان ، کە منی لەبیرە لە سەرو جەوت ئاسمانەوه لەسەر عەرشی موبارەکی و بەزەیی بەبرسیتی و لاوازیما هاتووێتەوه ، (ئەی خوای پەرورەدگار هەروەک چۆن تۆ (حدیر) ت بیر نەچوو ، واکە لە (حدیر) ییش تۆ لە بیرنەکات .

پیاوەکەش ، ئەمانە ی لەبەر کرد و گەڕایەوه بۆ لای پێغەمبەری خوا (ﷺ) و هەموو شتەکانی بۆ گێڕایەوه لەو کاتەوه ی کە بە حدیر گەیشت تا ئەو کاتە ی خواحافیزی لێ کرد ، پێغەمبەری خواش (ﷺ) فەرمووی : (اما انک لورفعت راسک الى السماء لرأیت لکلامه ذلك نوراً ساطعاً ما بین السماء و الأرض) .^۱

دەفەرمویت : ئەگەر سەرت بۆ ئاسمان بەرز کردبایەتەوه ، پووناکیەکی پرشنگدارت لە وتەکانیدا بەدی ئەکرد لە نیوان زەوی و ئاسماندا .

^۱ - ابن الجوزی لە (صفه الصفوه) (۱ / ۲۵۶ ، ۲۷۸) باسی کردووه بە بێ (سند) ، هەروەها (ابو

نعیم) ییش لە (الحلیه) دا .

" ۳۲ - ابوسه له مه (ﷺ) "

" اللهم اغفر لابی سلمه ، وارفع درجته فی المهديين "

فهرموده ی پیرۆز

ئەو پیاوێ بەرپۆز و گەورەیی کەناوی (ابوسلمه) ی کوپی عبدالاسدی مخزومی یەو
برای شیریی پیغه مبهیری خوا (ﷺ) و کوپه پوریهتی (له خاتوو بره ی کچی
عبدال مطلب) و یهکیکه له پیشینه یهکه مینه کان له ئیسلامدا . کوچی کردووه بو
حه به شهو دواتریش بو مه دینه ... له به در دا ئاماده بووه و پاش به در به چه ند مانگیك
وه فاتی کردووه .^۱

" ئارمگرتی له سه ر ئه شکه نه دانی له کاتی کوچ کردیدا "

ابن اسحاق ، له ام سه له مه وه (ﷺ) دهره یانی کردووه ، ده فهرمویت : کاتی
ئه بوسه له مه (ﷺ) خۆی کو کردووه به ره و مه دینه به روات و کوچ بکات ، و لاخه که ی بو
من ریکخستن و خستمیه له سه ر پشتی و کوپه که شم (سلمه ی کوپی ابی سلمه) ی
له باره شمدا دانا ، خویشی و لاخه که ی بو به ری ده کردین و لغاوه که ی به ده سته وه گرتبوو
له پیشمانه وه دهرۆیشیت ... کاتی پیاوانی (بن المغیره) بینیان ، هه لسان بو ی و پنیان
وت : سه باره ت نه فسی خۆت ئه وه چارت ناکه یین ، به لام بوچی بیلین ئه م ئافره ته له گه ل
خۆتدا به ریت ؟

ده لیت : ئەو جا لغاوی و لاخه که یان له دهستی سه ند و منیان لی سه ند .. ئه مه ش
(بنو عبدالاسد) ی که خیلئ ابی سه له مه بوون توپه کرد و وتیان : سویند به خوا ماده م
ئافره ته که ی خۆیان برده وه و له هاوسه ره که یان سه نده وه ، ئیمه ش نایه لین کوپه که مانیان
له لا بمینیته وه .

^۱ - بروهانه : سر اعلام النبلاء (۱ / ۱۵۱) .

دهلېت : نه وه بوو به همدو لاوه (سلمه) ی کورمیان پائیکشا هه تا دهستان له جی چاند ، و نه و جا (بنو عبدالاسد) کوره که میان بردو و (بنو المغیره) ش میان له لای خویان به ند کرد ، ابو سه له می هاوسه ریشم بهرو مه دینه بهر ی کوهت ..

دهلېت : بهو جوړه من و کوره کهم و هاوسه که میان له یه که جیا کرده وه .

دهلېت : منیش هه موو نیوهریه که نه چوومه دهره وه و له (ابطح) دانه نیستم و دهستم به گریان نه کرد ، تا نزیکه ی سالی که نه مه حاله بوو ، تا نه و کاته ی پیاوی که له کوره مامانم که یه کی بوو له کورانی (المغیره) به لامدا تیپه بوو ، به زهی پیما هاته وه . پوشت به (بنو المغیره) ی وت : بو وانه کهن له م نافرته هه ژاره ، له بهرچی له کور و هاوسه که یتان جیا کرده ته وه ؟ نه وانیش وتیان پیم : ده ی باشه ، نه گمر نه تهوی برو بولای هاوسه کهت .

دهلېت : بهو جوړه (بنو عبدالاسد) یش کوره که میان پی دامه وه ، دهلېت : منیش ولاخه کهم ناماده کرد و کوره کهم هه لگرت و له باوه شم ناو بهرو مه دینه بولای هاوسه کهم بهر ی کوهت .

دهلېت : هیچ که سم له گهل نه بوو تا گه ی شتمه (تنعیم)^۱ لهوی (عوسمان کوپی طه لهی کوپی نه بی طه لهی برای بنی عبدالدار) پی گهشت .

پرسی : بو کوپی دهریوت ، کچی نه بی نومیه ؟ وتم : نه چم بو مه دینه بولای هاوسه کهم . پرسى : نه لینی که ست له گهلدا نیه ؟ وتم : نه خیر ته نها خودام له گهل و کوره کهم ..

نه ویش وتی : سویند به خوا ! وازت لی ناهینم به ته نها ، نه و جا لغاوی ولاخه که ی گرت و پی شمکه وت به خیرایی بهرو مه دینه ، سویند به گه وره یی خوا ! هاوپی یه تی هیچ پیاوی که له عه رب نه کرد وه له نه م بهر یتر . هرکه نه گه شته جیه که بو حه وانه وه ، و ولاخه که ی بو پائیکه رتم و پشتی هه ل نه کرد تا له سر پشتی ولاخه که (حوشره که) دا نه بهریم و نیجا ولاخه که ی به داری که وه نه به سته وه و بوخویشی له ته نیشت داری که وه

^۱ - نۆلنکی نزیك مه که به .

* نه وکاته عوسمان هیشتا باوه پی نه مینا بوو ، له کاتی هوونه که ی حدیبیه دا موسلمان بوو له (أجنادین) شهید کړا .

پائنه کشا . ئه و جا کاتی پویشتن و لاخه که ی بۆ ئاماده ئه کردمه وه پشستی هه لئه کرده وه دهیوت : سه رکه وه پاش ئه وه ی سه ر ئه که وتم و له سه ر پشستی و لاخه که م خوّم ئه گرت ، دووباره (گوریسی) ره شوه و لاخه که ی به ده سته وه ئه گرت و پیشمده که وت و به ری ئه که وت ، هه ر به م جوړه بووین تا گه یشتینه مه دینه ، کاتی به دیی (به نی عه مری کوپی عه وف) گه یشتین له (قباء) وتی :

میژده که ت له ناو ئه م گونده دایه - ئه وه بوو ئه بو سه له مه لیژده دابه زیبوو پشست به خوا برۆ ناو دییه که وه ، و خو ی گه پرایه وه بۆ مه که .

ئوم سه له مه هه میشه دهیوت : هیچ مالیک له مالنه کانی موسلمانان وه ک مالی (خیزانی سلمه) یان به سه ر نه هات ، وه هه رگیز هیچ هاوه لیکم نه دیوه هیئده ی عوسمان ی کوپی ته لحه پیزدار تر و باشتر ^۱ .

" خه باتی ابوسه له مه (ﷺ) "

ابو سه له مه (ﷺ) له جهنگی ئو خوددا بریندار کرا ، یه ک مانگ تیماری برینه که ی ده کرد ، وه پاش نه که سه که ی ئو خود هه دی تیره و هۆز پێگه یان به خو یان دا بچنه سه ر موسلمانان .
(یه که مینی ئه وانه ی دوا ی لی قه ومانه که ی ئو خود له دژی موسلماننه کان هه لسان (بنو اسدی کوپی خزیمه) بوون ، هه و آله رانی مه دینه هه و آلی ئه وه یان دا ته لحه و سه له مه ی کوپانی خوه لید ^۲ ، چوونه ته لای هۆزه کانیان و ئه وانه یان که گوپی پرایه لی یان ده کردن ، وه داوایان لی کردوون (واته له بنی اسدی کوپی خزیمه) بجهنگن له دژی پیغه مبری خوا (ﷺ) .

^۱ - بروهانه : البدایه و النهایه (۱۶۹ / ۳) . ابن هشام (۷۵ / ۲) له ناوسنده کهیدا (سه له مه ی کوپی عبدالله ی کوپی عمری کوپی ابی سلمه ی تیا بو که غهیری (ابن حیان) که س به به لگه داینه ناوه حافظ له (التقریب) (۳۱۰ / ۱) ده لیت : مه قبول و وه رگه راوه .

^۲ - ته لحه ی کوپی خوه لید له ئیسلام پاشگه ز بوو بوویه وه ن به لام دواتر موسلمانا بوویه وه و بووه نیمانداریکی باش (ﷺ) .

پیغمبره خوا (ﷺ) خیرا (سریه) یهکی پیک هاتوو له سه دویه نجا جه نگوهری له پشتیوانان و کوچکردوان به سهرکردایه تی (ابا سه له مه) ناردبوویان و لیوایه کی بو پیکه وه نان، نه بوو سه له مه ش کتوپر و به شه ودا پیشدهستی کردو دای به سهر (بنی اسد بن خزیمه) دا له ماله کانیاندا پیش نه وهی نه مان هه لسن به هیرش کردن بو سهر موسلمانان، وایان لی کردن سهریان لی شیواو موسلمانانیش چه ندین سهر وشر و مالاتیان غه نیمه کرد و به سه لامه تی و به دهستی پره وه به بی نه وهی، پرو بهروبینه وه له گهل بی باوه راندا و جهنگ پروبدات، گهرانه وه بو مه دینه.^۱

"گه یشتن به لیکای پره و ردگار"

دوای گهرانه وهی له م (سریه) ی باسما ن کرد، نه بو سه له مه (ﷺ) برینه که ی کولایه وه و سهری هه لدایه وه و زوری نه برد به هویه وه وه فاتی کرد، پیغمبره خوا (ﷺ) هه ر که زانی، هات بو لای.

ئوم سه له مه، ده لیت: پیغمبره خوا (ﷺ) هاته لای ابو سه له مه چاوی کرابوه وه، پیغمبره خوا (ﷺ) بو ی داخست و فهرمووی (ان الروح اذا قبض تبعه البصر) ... فهرمووی: کاتی مرو ف گیانی دهرده چیت، چاوه کانی شوینی ده که ون، ئینجا که سانیک له نه هله که ی هاوار و گریانان ده ستپیکرد، پیغمبره خواش (ﷺ) فهرمووی پینان: (لاتدعوا علی انفسکم الا بخیر، فان الملائکه یومنون علی ما تقولون) واته: به چاکه نه بیت، دوعا له سهر خوتان مه که ن، چونکه فریشته کان نه مینن به سهر نه وه وه که ده یلین.

نه و جا فهرمووی: (اللهم اغفر لأبي سلمة، وارفع درجته فی المهديين واخلفه فی عقبه فی الغابرين، واغفر لنا و له یارب العالمین، و أفسح له فی قبره و نور له فیهِ)^۲.

^۱ - بروانه: زاد العاد (۲ / ۱۰۸).

^۲ - صحیح / احمد و مسلم و بیهقی دهره ینانیان بو کربوه، احکام الجنائز / نه لسانی (۱۲).

واته : پهروردگار له ئه بي سه له مه خوښ بهو ، پلهو پايه ي له ناو پرېنموني
کراواندا بهر زکمره وه و نه وه يه که له نهران له شويني دانې و له ئيمه و له ئه ویش خوښ
بهو گوږه که ي بۆ پوناک و فراوان که .

" پرېنوينی پیغمه مبهري خوا (ﷺ) له کاتي دابهري کاره ساته کاند "

له ئوم سه له مه وه ، ده لیت : پیغمه مبهري خوا (ﷺ) فرموي : (اذا اصاب احدکم
مصيبة ، قلقل ، انا لله و انا اليه راجعون ، اللهم عندک احتسب مصيبتی فأحرني فيها ، و ابدلني خيرا
منها) . واته : نه گهر که سيکتان کاره ساتيکی بۆ هاته پيش : با بلیت : (انا لله و انا اليه
راجعون) ، نه ي پهروردگار نارېحه تي ئه م کاره ساته م حواله ي تۆ نه که م ، تکاکارم
پاداشتم بدهيته وه و باشتر له جيگهيدا دانين .

وه کاتي ابو سه له مه گياني دها ، نه وه ي پیغمه مبهري خوا (ﷺ) فيري کردين و
تمه وه ، ويستم بلیم : وه باشتر له جيگهيدا دانيت) ، به خوّم وت : جا کي له نه بو
سه له مه باشتره ؟ همروا بيرم ده کرده وه تا له کوّتايي دا وتم ، نه وه بوو دواي ته روا بووني
عيده ده که ي پيشه روا نه بو به کر داخوازي کرد ، ره تي کرده وه ، پيشه روا عومر داخوازي
کرد ، نه ویشي ره ت کرده وه ، نه و جا پیغمه مبهري خوا (ﷺ) که سيکی نارد بۆ داخوازي
کردني ، نه ویش فرموي : سلاو له پیغمه مبهري خوا (ﷺ) و له په يامنيزه که شي .^۱

^۱ - صحيح / مسلم رېوايه تي کردوه (۹۱۸) له بابي (الجنائز) دا .

" ۳۳ - (سالم) مهولای (ابی حذیفه) (ﷺ) "

" سوپاس بۆ نهو خوایهی شیوهی تۆی له ناو نهتهوهکهدا هیناوه ته دی "

فهرمودهی پیروژ

له پیشینه یهکه مینه بهدري یهکان و له نزیکان و زانایانه ، ناو (سالم ی کوپی مه عقل)^۱ ، و له بنهچهدا له هۆزی (اصطر) ه . دۆست و هاووده می (مو طی) ئه بی حذیفه بوو^۲ ، دواتر خاتوو (بثینه ی کچی یعاری ئه نصاری) خیزانی ئه بی حذیفه ی کوپی عوتبه ئازادی کرد و دواتر ئه بو حذیفه کردیه ژێر سه رپهرشتی خو ی (تبنی کرد)^۳ . ئبن عمر ده لیت : سالم ئیمامه تی بۆ کۆچه که ران له مه که که ده کرد ، هه تا هاته مه دینه ، چونکه له هه مووان زیاتر قورئان خو ین بووه وه له قورئان شارهزا بوو (له ناویشیاندا هه ر دوو پیشه و ا ابوبکر و عمر هه بوون)^۴ .

" چاکه گانی "

۱- دایکی ئیمانداران (عائشه) (ﷺ) ، ده لیت : پیغمه بهری خوا (ﷺ) شه ویکیان پیی فهرمووم : (ما حبسک ؟) بۆچی وا دواکه وتی و درهنگ گه شتی ؟ و تم / له مزگه وت ده نگیک هات خو شترین ده نگ بوو بیستیتیم له قورئان خو یندندا - واته : گویم بۆی راگرتبوو - پیغمه بهری خواش (ﷺ) پۆبه که ی هه لگرت و چووه ده ره وه و گوینی بۆ راگرت ، ده بینئ (سالم) ی مه ولای ئه بی حذیفه یه ، فهرمووی : (الحمد لله الذي جعل في امي مثلك)^۵ واته : سوپاس بۆ نهو خوایه ی وینه ی که سیکی وه ک تۆی له ناو ئومه تی ئیسلامدا به دی هیناوه .

۱ - حزیفه ی کوپی عوتبه یه (ﷺ) و دواتر باسی ژانی دیته پیش .

۲ - بڕوانه / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۱۶۷) نه مه ش پیش دابه زینی ئایه تی (ادعوه م لابانهم) (الاحزاب : ۵) بوو .

۳ - بڕوانه / صفة الصفوة (۱ / ۲۰۲) .

۴ - دانه پاله که ی (صحیح) ه / احمد و حاکم (۲ / ۲۲۶) ده ره ئانی بۆ کرلووه . زه هه بیش به صحیح دایناوه .

۲- له (عمری کوری عاص) هوه ، ده لیت : هاولر و ترسیک له مه دینه پمیدا بوو ، هاتم بولای (سالم) ی مه ولای نه بی حذیفه ده بینم خو ی به شمشیر و باره کیه وه ده پیچته وه ، منیش شمشیره که مم هه لگرت و بارم پیچایه وه (به ست) ، پیغه مبر ی خوا (ﷺ) فهرمووی به خه لکه :

(یا ایها الناس ، الاکان مغزکم الی الله و الی رسولہ ؟) قال : (الا فعلتم کما فعل هذان الرجلان المؤمنان ؟)^۱ .

فهرمووی : نه ی خه لکینه ، با نه ترس و داچله کینه تان به ره وخوا و پیغه مبره که تان به ریت و نه نجا فهرمووی : (بو ئیوه ش وه که نه دوو پیاوه ئیمانداره ناکه ن ؟) .

" شهید بوونی "

سالم (ﷺ) به هه موو توانای خه باتی کرد له پیناوی خوادا ... و به نه وپه ری پیداکری یه وه روو به پرووی دوژمنان ده بوو یه وه و هیچ کوششیکی نه خسته لاه بوو سرخستنی ئیسلام و سهریلند کردنی نه هله که ی ...

په یوه ندیه کی به تین له نیوان نه م و نه بی حذیفه دا هه بوو ، به جوړیک که سیان نه یئ هه توانی له وی تر دابریست ... هه ردووکیان ته مه ننای نه وه بوون له یه که پوژدا بمرن !!

وه له پرووداوی (یمامه) دا سالم نمونه ی پالنه وائیتی و جوامیری بوو .. کاتی موسلمانان له و پوژده دا ناشکرا بوون و که وتنه به رچاوی دوژمنان ، سالم (ﷺ) فهرمووی : له گهل پیغه مبر ی خوا (ﷺ) که ی ئیمه ئاوامان ده کرد و به م جوړه شهرمان ده کرد ، و ئینجا چالیکی بوو خو ی هه لکه ند و چوو نه وای و ئالای کوچه برانی هه لگرتبوو ، شهر ی ده کرد هه تا کوژرا .

احمدی کوری عبدالله ، ده لیت : سالم (ﷺ) ئالاکه ی به دهستی راستی هه لگرتبوو تا په رانديان نه و جا به دهستی چه پی هه لی گرت نه ویشیان په راند .

^۱ - هیثمی ده لیت : احمد ربوایه تی کردوو و پیاوانی (الصحيح) ن المجمع به ژماره (۴۲ / ۱۵۶) .

ئەوجا ئالاکەیی لە ئامیز گەرت و ئەم ئایەتەیی دەخویند :
﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَلَا يَنْتَفِعُونَ مِمَّا قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ آيَاتُ الْكُتُبِ ... ﴾^١ سورتە
آل عمران ، آیە (١٤٤) . هەتاوەکو کوژرا .
ابو حذیفە لە تەنیشت (سالم) هەو لەو شەڕەدا دەجەنگا ، ئەویش شەهید کرا !!
بە یەکەوێ وەفاتیان کرد !! ئەوێ جیگەیی سەرسوڕمان بوو : ئەو دوانە بە جوړیک
کەوتبوون ، کە سەری یەکیکیان لە لای لاقەکانی ئەوێ تریان بوو (پەزای خویان لێ
بیت)^٢ . و بەو جوړە ئاواتەکیان هاتەدی .

^١ - واتە : (ﷺ) تاکە پێغه مبه‌رێک نەبوو وەفات بکات ، بێگومان پێغه مبه‌رانی پێش ئەمیش وەفاتیان
کردوو ، ئایا ئەگەر وەفاتی کرد یان کوژرا و شەهید بوو ، ئێوە پاشکەز دەبنەو و هەڵدەگەڕێنەو ؟ !
^٢ - حاکم لە (المستدرک) (٣ / ٢٢٥) دا دەرمێنانی بۆ کردوو .

" ۳۴ - ابو حذیفه ی کورپی عوتبه (ﷺ) "

" دل و دهروونی پیاوچاکان "

پایه‌به‌ری گه‌وره و شه‌هید (ابو حذیفه) ی کورپی شیخی جاهلیت (عتبه‌ی کورپی ربیعه) ی^۱ کورپی عبدشمس ی کورپی عبدمنافه ، یه‌کیکه له پیشینه‌کان له ئیسلامدا و پیش چوونه مالی ئه‌رقه‌م موسلمان بووه ، و دوو جار کوچی کردووه بو حبه‌شه و ناماده‌ی به‌در و جه‌نگه‌کانی دوا‌ی ئه‌ویش بووه . ئه‌بو حذیفه ، که‌سیکی بال‌ا به‌ری جوانچاک بوو ددانه‌کانی ریک و هاوتریب بوون ، وه ددانیکی زیاده‌ی هه‌بوو^۲ .

" دل و دهروونی پیاوچاکان (ضنائر الأحرار) "

داب‌ی هاوه‌لان ره‌زای خویان له‌سه‌ر بی‌ریز و ئه‌ده‌بی په‌تی و ته‌واو بوو له‌گه‌ل خوی گه‌وره و پیغه‌مبه‌ره‌که‌یدا ، و ه‌یچ که‌سیکیان ه‌ینده‌ی تۆزق‌الیک له‌ راسته‌پ‌ری لایان نه‌ئ‌دا .. وه میژوو هه‌لو‌یستیکی ئه‌بی حذیفه مان بو ده‌گیر‌یت‌ه‌وه که تیایدا هه‌له‌یه‌کی بچوکی (ه‌فوة) کردووه .. که‌ سه‌اله‌ها پی‌وه‌ی ده‌ت‌لایه‌وه له‌ په‌شیمانیدا ، خه‌و له‌ چاوه‌کانی تۆزابوو ، هه‌رگیز د‌لی قه‌راری نه‌گرت تا به‌ ئاواته‌که‌ی گه‌یشت و له‌ پ‌یناوی خوا‌دا شه‌هید ک‌را ... داخو چی‌ رووی دای‌ت ؟

له‌ ابن‌ عه‌باسه‌وه (ﷺ) : - پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پوژ‌ی به‌در به‌ هاوه‌لانی فه‌رموو : (ان‌ قد‌ عرفت‌ ان‌ رج‌الا من‌ بن‌ی‌ هاشم‌ و غیره‌م ، قد‌ اخرج‌وا ک‌رها ، لاح‌ا‌حه‌ لم‌ یقت‌النا ، فمن‌ لقی‌ منکم‌ اح‌داً من‌ بن‌ی‌ هاشم‌ فلا‌ یقتله‌ ، و من‌ لقی‌ ابا‌ الب‌ح‌تری بن‌ هاشم‌ بن‌ الح‌ارث بن‌ اس‌د فلا‌ یقتله‌ ، و من‌ لقی‌ العباس بن‌ عبدالم‌طل‌ب ، عم‌ رسول‌ الله ﷺ فلا‌ یقتله‌ ، فانه‌ انما‌ اخرج‌ مستک‌رها)^۳ .

فه‌رمووی : زانیومه‌ که‌ پیاوانیک له‌ به‌نی هاشم و غه‌یری ئه‌ویش به‌ زۆر ه‌ین‌راون بو جه‌نگ و خو‌یان نایانه‌و‌ی له‌گه‌لمان به‌نگن ، له‌به‌ر ئه‌وه هه‌ر که‌س له‌ ئی‌وه به‌یه‌کی له‌ به‌نی هاشم گه‌یشت نه‌یکوژ‌یت ، وه گه‌ر به‌ (ابا‌ الب‌ح‌تری) ی کورپی هاشم ی کورپی حارث

^۱ - به‌بی‌ باوه‌ری له‌ جه‌نگی به‌دردا و له‌ مه‌یدانکاری به‌که‌مدا کوژ‌را .

^۲ - الب‌دایه ۴۷ / ۵ .

^۳ - پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌مه‌ی پاش کوژ‌رانی (عتبه‌ی کورپی ربیعه) ی باوکی اب‌ی حذیفه ، فه‌رموو .

ی کوپی اسد گەشت بانەیکوژیت ، وە گەر بە عباسی کوپی عبدالمطلب ، مامی پیغەمبەری خوا (ﷺ) گەشت ، نەیکوژی ، چونکە بە زۆر هینراوە ..

دەلیت : ابو حذیفەش وتی : لەبەرچی ئەبی باوک و کوپ و برا و ھۆزەکانمان بکوژین ، بەلام واز لە (عباس !) یێن سویند بەخوا ئەگەر بینیم ئەبی بیکوژم .

ئەم ھەوالە بە پیغەمبەری خوا (ﷺ) گەشت ، ئەویش بە عمری کوپی خەتابی فەرموو : (یا أبا حفص) عومەر فەرمووی : سویند بەخوا یەكەم جار بوو پیغەمبەری خوا (ﷺ) بە (ابی حفص) بانگم کات : فەرمووی (ایضرب وجه عم رسول الله بالسيف) ؟ ئایا ئەیانەوی بەشمشیر لە پووی مامی پیغەمبەری خوا (ﷺ) بدەن ؟ عومەریش فەرمووی : ئەی پیغەمبەری خوا (ﷺ) ، یێلە با بە شمشیر لە ملی بدەم ، سویند بەخوا بوو بە دوو پووەکان ..

ابو حذیفە ھەمیشە ئەیوت : (من ھرگیز دلتیا نابم و ئوقرە ناگرم لەسەر ئەو قەسەیی ئەو پوژە کردم ، و لێی دەترسم مەگەر شەھادەت بێتە کە فارەت و گوناھەکەیم بۆ بسپرتەو ، ئەو بوو پوژی (یمامە) شەھید کرا .^۱

ھەر چەندە پیغەمبەری خوا (ﷺ) چەند جار دوای خیری بۆ کردووە ، دوای ئەو بابەتە ، بەلام ئەو دڵ و دەرون و وێژدانی خواناسان و ئازادبوانە ، بەرێزان کەچی ئێمەش لە پوژگاری ئەمڕۆماندا دەبینین و دەخویننەو کە کەسانیک نکوڵی لە فەرمودەکان پیغەمبەری خوا (ﷺ) دەکەن و دەنگیان بەسەریدا بەرز دەکەنەو ، بە بی ترس و بەبی شەرم ...

پاش تەواو بوونی جەنگی بەدر ، لاشە (عتبی کوپی رەبیعە) کیش کرا تا بخزیتە بیرکی وشکبووی ئەوکاتە و ئەبو حذیفە لە باوکی دەروانی پیغەمبەری خوا (ﷺ) سەیری ئەبوو حذیفە کرد ، دەبینی کزو پەریشانە و پەنگی گۆپاوە ! فەرمووی : (یا أبا حذیفه ... لعلك قد دخلك من شأن أبيك شيء ؟) فەرمووی : ئەی ئەبا حذیفە دە لێی شتیک لە دلتدا دروست بوو ، کەوا کوژراوە ؟

^۱ - ابن هشام (۲ / ۲۲۲) لە رێگەی (عباسی کوپی عبداللهی کوپی معبر) دەو لە کەسانیکەو لە ئەھلەکی لە (ابن عباس) دەو ، توێژەری (سیرە ابن هشام) دەلیت : فەرمودەکە ئەگەرچی ناوی لێ نەنراوە لە دانەپالەکەیدا ، بەلام عباسی کوپی عبداللهی کوپی معبد جێگەیی متمانە وە ک چۆن لە (التقريب) (۲ / ۲۳۲) ھاتووە . (دار الحديث) .

ئەویش فەرموو : نا بەخوا ، ئەو پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) ، گومانم لە باوکم و لە کوشتنیشی نەبوو ، بەلام باوکم خاوەن دانایی و بۆچوون و چاکە بوو ، منیش بە هیوای ئەو بووم کە ئەم خەسلەتانە وای لێ بکات رێنموونی وەرگری و ئیسلام بێت ، بەلام کە بینیم چی بەسەر هات و بەبێ باوەری مرد ، پاش ئەوەی من تکام وابوو موسلمان بێت ، خەفەتم خوارد و پێم ناخۆش بوو ! پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) دوای خیری بۆ ابی حذیفە کردو و چەند قسەی خیری بۆ کرد .^١

پاشان پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) فەرمانی کرد کە کوژراوانی بێ باوەران بخڕێنە ناو (القلب)^٢ . وەکاتی لێیانی دەروانی فری دەدرانە ناو بیرەکه‌وه دەیفەرموو : (حراکم الله شرأ من قوم نبي ، ماكان اسوا الطرد ، وأشد التکذیب)^٣ .

فەرموو : خوا خۆی تۆلەتان لێ بکاتەوه بۆ چ قەومی ک بوون بۆ پێغه مبه‌رەکه‌تان ، بە خراپترین شیوه دەربەدەرتان کرد و بە خراپترین شیوه بە درۆتان دەخستەوه .

ئەبو حذیفە لەگەڵ پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) مایەوه وەک سەربازێکی دلسۆز بۆ ئاینەکه‌ی و بەوه‌فاداری بۆ بیروباوەرەکه‌ی وە لەگەڵ ئەو هەموو قوربانیانە پێشکەشی دەکرد ... بەلام ئەو چەند وشەیه‌ی لە زاری دەرچوو بوو بەرامبەر بە پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) لە رۆژی (بەدر) دا ... هیشتا لە گۆییدا دەرنگایەوه و بەیه‌نی ئەهه‌نایە لەرزه و دلی داده‌خوڕیاند ... و لە ئاکامەکه‌ی زۆر دەرترسا .. و باوەری وابوو کە تەنها شەهادەت رێگای پزگاری یە بۆ سڕینه‌وه‌ی ئەم پی خلیسکانە ... پاک و بێگه‌ردی بۆ خوا !!

و پەروردگاری بەخشنده و خاوەن کەرەم ئەو ریزه‌ گه‌وره‌یه‌ی پێداو شەهادەتی بەنسێب کرد تا بە دلی راحەت لە دنیا خواحافیزی بکات . لە جەنگی (الیمامه) دا و لە کاتی گه‌رمە شەڕکردندا .. ئەبو حذیفە وەک کێو راوه‌ستا و بە شمشیرە تیزه‌که‌ی

^١ - لاوازه : ابن هشام (٢ / ٧٥) گێڕاویەتیەوه وەک بەلاخ .

^٢ - القلب - ببریکه دواتر پڕ دەکرێتەوه (الصحاح) - جوهری .

^٣ - ئەحمەد گێڕاویەتیەوه (٦ / ١٧٠) لە رێگە (ابراهیم النخعی) وە لە عائشەوه (ﷺ) بەرز کراوه‌تەوه ، ئەلبانی دەلالت : پیاوانی جی باوەرین ، بەلام لە نێوان ابراهیم و عائشە دا (قطع) یک هەیه . لەسەردوانی (فقه السیره) (٢٤٩) .

سەربازانی مسلیمە لەت و پەت دەکرد .. و ەك میروو ، لەژێر پێیدا دەرکەوتن و ئەویش بە دەنگێک کە چیاکانی دەههژاند هاواری دەکرد : (ئەی ئەهلی قورئان ... بەکردهوهکانتان قورئان برازیننەوه) ... و نیشانەکانی سەرکەوتن لەسەر مەیدانی جەنگە کە دەرکەوتن و ئەم پالەوانەش بە شەهەدەت گەیشت تا بیکاتە داوای لیبوردنیکی پەرسی و پیشکەشی خوا و پیغمبرەکە ی بکات .. و بە جیگای سەلامەتی و کەناری دنیایی بکات .. پەزا و پەحمەتی خوای لەسەر بیّت .

﴿إِنْ فِي ذَلِكَ لَذِكْرٌ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾
سورە ق ، آیە (۳۷) . واتە : بەراستی ئالەو بەسەرھاتانە دا یادەوهری هەیه بۆ کەسیک دایکی زیندووی هەبیّت یاخود گوێ بگری بۆ قورئان ، لە کاتی کدا ئامادەبیّت بۆ فەرمانبەرداری کردنی هەموو کاریکی دروست .

" ۳۵ - ابو سفیانی کوپی حارث (ﷺ) "

" گهرهه لوانی نههلی بههشت "

فهرمودهی پیروز

پیناس :

ئهبو سوفیانی کوپی حارثی کوپی عبدالمطلب ی کوپه مامی پیغمبره
خوا(ﷺ) و برای شیریه تی . خاتوو (حلیمه) چهند پوژیک شیری پی داوه .
هاوته مهنی پیغمبره خوا بوو (ﷺ) و زور ئالودهشی بوو ، به لام کاتی
پهروردگار ئاینی ئیسلامی به پیغمبره ئازیزدا نارد ابوسوفیان دژایه تی کرد و له
دژی خوئی و هاوه لانیس هؤنراوهی دهچری ، نهو کهسیکی شاعیر بوو .
دوژمنایه تی ابوسوفیان مایه وه و له غمزوه کانداه دژی دهجهنگا و به زمانیش له
کوژه کانداه بد ویزی دهکرد دهرهقی پیغمبره خوا (ﷺ) ... تا نهوکاتهی پروناکی
ئیسلام چوه ناو دلیه وه و سنگی بو ئاینی خوا فراوان بوو ...

" چیرۆکی موسلمانوونی "

پروناکی باوه له دلی ئهبو سوفیانداه درهوشایه وه ، نهوکاتهی پیغمبره
خوا(ﷺ) له ئاماده کردنی موسلماناندا بوو بو پزگار کردنی مهککه ... ئهبو سوفیان و
جهغهه کوپی له مهککه دهرچوون بو مه دینه تا تهسلیمی خوائی پهروردگار بن .
ئهوه بوو کاتی پیغمبره خوا (ﷺ) چاوی پیی کهوت پروی لی وهرگیرا ،
له بهر ئه وهی وه وتمان پیشتر شتانیکی لی وه شابوه له نازاردانی پیغمبره خوا (ﷺ)
له بهر ئه وه ئهبو سوفیانیش له پیغمبره خوا (ﷺ) لایه وه تالیی رازی بیت
نه گهرنا (دهستی کوژه کهی ئه گریت و سه ری خوئی هه لده گری و دهره و تاله برسا و له
تینوا دهرن) ، پیغمبره خواش (ﷺ) سوژی بوئی جولا ، پاشان بوو به
موسلمانیکی باش ، و له پوژی (حنین) دا له گهل عباس (ﷺ) له گهل پیغمبره خوا
(ﷺ) مانه وه له کاتی کهدا خه لکانیک هه لده هاتن .

"مانهوه به جیگیری له رۆژی (حنین) دا"

له جابری کوپی عبدالله وه ، دهلیت : کاتی بهرهو پووی دۆلی (حنین) پۆشتین ، له یهکی له دۆلهکانی (تهامه) دا لیژبووینهوه ، چۆن لیژبوونهوه یهک دهلیت : سهرله بهیانیدا ، قهوم^١ پێش ئیمهیان دابوویهوه بۆ ناو دۆلهکهو لهوێ لهناو باریکهپێ و کهژ و تهنگه بهرهکاندا کهمینان بۆمان دانابوو ، له ئهوپهپێ ئامادهیی دابوون تا بدن بهسهرماندا ، سویند به خوا هیندهی نهبرد ههموو بههیزی یهک پیاو بهجاری دایان بهسهرماندا خهڵکهکه ههموو گهرانه دواوه و کهس ئاوپی له کهس نه دایهوه .

پیغمبهری خوایش (ﷺ) لای راستی گرت و ، فهرمووی : (اِنَّ النَّاسَ ؟ هَلُمُوا إِلَيَّ ، اَنَا رَسُولُ اللَّهِ ، اَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ) دهیفرموو : خهڵکهکه چیان لی هات ؟ بهرهو لای من وهرن ، من پیغمبهری خوام (ﷺ) من (محمدی کوپی عبدالله) م . دهلیت : هیچ وهلام نهبوو ، حوشت بهسهریهکدا کهوتبوون و خهڵکهکهش ههلهاتبوون ، بهلام لهوکاتهدا چهند کهسیک له کوچکهران و پشتیوانان و (ئههل و بهیت) لهگهڵ پیغمبهری خوا (ﷺ) مانهوه .

له کوچکهران ابوبهکر و عمر ، له (اهل بیت) ی علی کوپی ابی تالیب و عهباس و ابو سوفیانی حارث و کوپهکهی و فضل ی کوپی عهباس ، و پهبیعی کوپی حارث و اسامه ی کوپی زهید و ایمن ی کوپی عبید که ئهو پۆژه کوژا^٢ . ئهوه بوو ئهبو سوفیان له دهوروبهری پیغمبهری خوا (ﷺ) مابوویهوه و لغاوی و لaxeکهی بۆ گرتبوو .. شهپیشی دهکرد و نهینهههیلآ کهس توخنی بکهویت ..

کاتی تهپ و تۆزی شههکه دامرکایهوه و موسلمانان سهرکهوتن : پیغمبهری خوا (ﷺ) ئاوپی دایهوه بۆلای ئهبی سوفیان که لهو پۆژهدا زۆر ئارامگر بوو لهگهڵ پیغمبهری خوادا (ﷺ) و موسلمانیک ی زۆر باشی لی پهیدا بوو بوو ، وه ئهو پۆژه

^١ - هۆزی (هوزان و ثقیف) .

^٢ - احمد له (المسند) (٣ / ٢٧٦) گێراویهتییهوه .

پالوی هیستره‌که‌ی گرتبوو ، پیغمبهری خوا (ﷺ) پرسى ؟ (ئه‌مه‌ کى یه ؟) وتى : من ، کوپرى دایکتىم ئه‌ی پیغمبهری خوا (ﷺ)^۱ .

وه ئه‌بو سوفیان هه‌لویستی خویمان له‌و پوژده‌دا بو ده‌گیریته‌وه و ده‌لیت :
(... کاتى به‌ دوژمن گه‌یشتین پوژى (حنین) خوّم هه‌لدايه سهر ئه‌سپه‌که‌م و شمشیره
که‌شم به‌ ده‌ستم گرت ، خوا خو‌ی دهرانى که‌ ناماده‌ بووم و ده‌مویست له‌ پیناويدا بمرم
واته پیغمبهری خوا (ﷺ) نه‌ویش لی‌مى دهروانى ، عباس فهرمووى : ئه‌ی
پیغمبهری خوا (ﷺ) ، ئه‌وه ئه‌بوسوفیانه ، هم برات و هم مامت ، ده‌لیتى رازى به .
پیغمبهری نازیزیش (ﷺ) فهرمووى : (قد فعلت ، فغفر الله له‌ کل عداوة عاديتها) .
واته : لی‌ی رازى بووم ، وه‌ خواى گه‌وره‌ش له‌ هه‌موو ئه‌و دوژمنایه‌تى یه‌ی که‌ به
منى کرد بوو ، خو‌ش بوو .. پاشان ئاوپى لی‌ دامه‌وه و فهرمووى :
(اخي لعمری)^۲

وه پیغمبهری خوا (ﷺ) زو‌ر ئه‌بو سوفیانی خو‌ش ده‌ویست و شاهیدی چوونه‌ به‌هه‌شتی
بو‌دا و فهرمووى : (أرجوان یكون خلفاً من حمزه)^۳ تکام وایه شوین هه‌مزه‌ بگړیته‌وه .

" کۆچ "

سالى (۲۰) ئه‌بو سوفیان گه‌رايه‌وه په‌ناى په‌روه‌ردگارى ، له‌ هشامى کوپرى عوره‌وه ،
له‌ باوکیه‌وه ، پیغمبهری خوا (ﷺ) فهرمووى : (ابوسوفیان بن الحارث سید فقیان
اهل الجنة) فهرمووى : ئه‌بو سوفیان گه‌وره‌ی لاوانى نه‌هلی به‌هه‌شته .
ئه‌وه‌ بوو ئه‌بو سوفیان بو‌ حه‌ج رو‌یشت و له‌و‌ی سهرتاشه‌که‌ سه‌رى بو‌ تاشی
له‌سه‌ریدا بالوکه‌یه‌ک هه‌بوو برپى ، و وه‌فاتى کرد ، بو‌یه به‌شه‌هید دای ئه‌نین^۴ .

^۱ - صحیح : ابن هشام (۷۸ / ۲) .

^۲ - بروهانه : صفة الصفوة (۲۶۸ / ۱) .

^۳ - بروهانه : ابن سعد (۳۶ / ۱ / ۴) . ابن عبدالبر له‌ (الاستجاب) ۲۹۱ / ۱۱ .

^۴ - پیاوانى جى ی باوه‌پن ، به‌لام (مرسل) هه‌روه‌ک حافظ له‌ (الاصابه) ۱۱ / ۱۹۶ . ده‌لیت : حاکم
ده‌ره‌ینانى بو‌ کرلووه .

ابو اسحاق سبیعی دهلیت : کاتی نه بو سوفیانی کوپی حارثی عبدالمطلب له سهرمه رگدا بوو ، فرموی : مه گرین به سهرمه وه ، له راستیدا له وه ته ی موسلمان بووم هیچ خه تاو هه له یه کم نه کردوه .^۱ پاش وه فاتی (ﷺ) پیشهوا عومهری کوپی خه تاب نویژی له سهر کرد .

^۱ - ابن سعد دهرهیتانی بؤ کربوه (۴ / ۱ / ۲۷) .

" ۳۶ - عماری کوپی یاسر (ﷺ) "

" نه وهی دژایه تی عمار بکات ، خودا دژایه تی له گهل دهکات "

فرموده ی پیروز

عماری کی یه ؟

عماری کوپی یاسری کوپی عامره .. پیشه وای گهره (ابو یقظان عنسی متکی) یه یه کی له یه مینه کان و پیشینه کان له نیسلامدا و له سمرانی (بهدري) یه (نهوانه ی له جهنگی بهدر ناماده بوون پیزیکی تایبه تمه ندیان هیه له لای خوا و پیغمبره کی (ﷺ) .

دایکشی خاتوو سومه یه کی کچی خوباطه و یه که مین شهیده له نیسلامدا ... له (مجاهد) وه ، دهلیت : (یه که مین شهید له سهره تا و بهرای هاتنی نیسلامدا بوو نهویش سومه یه کی دایکی عمار بوو ، ئبو جهل به رمیک که چه قاندی به ناو لیدا شهیدی کرد) زهه بی دهلیت : ئهم فرموده یه (مرسل) ه (سیر اعلام النبلاء ۱ / ۴۰۹) وه عمار (ﷺ) له مه که وه ها نه شکه نجه یان دها که نه یدمزان چی دهلیت ، هروه ها (صهیب) یش وه ئهم نایه ته له سمر نهوان هاته خواره وه که پهرومردگار ده فرموی : (و الذین هاجروا فی الله من بعد ما ظلموا) سورة النحل ، آیه (۴۱) . واته : وه نهوکه سانه ی له بهر خوا و بو خوا کوچیان کرد دوا ی نهوه ی که سته میان لی کرابوو .

" چاکه کانی "

- ۱ - له (انس) وه ، دهلیت : پیغمبری خوا (ﷺ) فرموی :
(ثلاثة تشتاقي اليهم الجنة : علی ، و سلمان و عمار)^۱ .
- سی کهس هن بههشت تامه زویان دهکات : " علی و سلمان و عمار " .

^۱ - (حسن) ه / ترمزی گپراویه تیه وه ، دهلیت فرموده ی (حسن غریب) ه .

- ۲ - له (علی) یهوه (ﷺ) ، ده لیت : عه ممار مؤله تی هاتنه ژوروه وی له پیغمبره خوا (ﷺ) و مرگرت ، فهرمووی (ﷺ) : (من هذا ؟) کییه ؟ وتی : عه ممار ، فهرمووی : (مرحباً بالطیب المطیب) ساؤ و به خیر هاتن له بو نخوشی بونخوشکراو ..
- ۳ - له (عه مری کوپی شرحیل) هو ، ده لیت : پیغمبره خوا (ﷺ) فهرمووی (عمار ملئ ایمانا الی مشاشه)^۲ واته : عه ممار هه تا بنج و بنه چهی لیوانه له باومر .
- ۴ - له خالدی کوپی وه لیدهوه ، ده لیت : چهند قسه یهک (سووکه ناخوشی یهک) له نیوان من و عه مارداد دروست بوو ، بویه من کینه م بهرامبره هه بوو ، نهویش سکالای منی له لای پیغمبره خوا (ﷺ) کرد . پیغمبره خوا (ﷺ) ، فهرمووی : (من عادی عمار عاداه الله ، و من ابغض عمار ابغضه الله)^۳ . واته : نهوهی دوژمنایه تی عه ممار بکات ، خوا دوژمنایه تی له گهل دهکات ، نهوهشی رقی له عه ممار بیت خوی پهرومردگار رقی لینی ده بیت .
- ۵ - له (بلالی کوپی یحیی) وه ، هاتن بولای حذیفه له کاتی کدا له سهره مهرگدا بوو پییان وت : نهوه (عوسمان) کوژرا ، چ فهرمانیکمان پی ده کهیت ؟ نهویش فهرمووی : گویم له پیغمبره خوا بوو (ﷺ) دهی فهرموو : (أبو یقظان علی الفطرة) ثلاث مرات ... فهرمووی : ابو الیقظان له سهر فیتره ت و سروشی پاکی نایینه ... سی جار دووباره ی کردهوه . (لن يدعها حتى يموت يلبسه الحرم) وازی لی ناهینیت مه گهر به مردن یان پیری سهری لی تیک دات^۴ .

۱ - دانه پاله که ی به میزه ، ترمزی دهره تانی بو کردووه (۲۷۹۹) . ههروه ها (حاکم) یش ، وه ده لیت (صحیح) ه و زه هه بیش هه مان پای هه یه .

۲ - پیاوانی جیی متمانه ن / نسائی (۸ / ۱۱۱) شیخی عه نوی (تصحیح) ی کردووه .

۳ - هیثمی ده لیت : احمد و ته بهرانی پویه تیان کردووه ، پیاوانی فهرموده که پیاوانی (الصحیح) ن : المجمع (۹ / ۲۹۳) .

۴ - هیثمی له (المجمع) (۹ / ۲۸۵) ده لیت : ته بهرانی و بزار به کورتی پویه تیان کردووه ، پیاوانی فهرموده که ش جی باوه رن .

" فێقهی عەممار (ﷺ) "

لە طارقی کۆری شەهاوە ، دەلیت : ئەهلی بەصرە غەزوی (نەهاوەند) یان کرد ، و ئەهلی کوفەیش کە عەممار یان بەسەرەو بوو - ئەمیریان بوو - هاوکاری یان کردن ، و بەسەرکەوتن کۆتایی هات ، بەلام ئەهلی بەصرە ویستیان هیچ شتی لە غەنیمە نەدن بە ئەهلی کوفە ، و پیاویکی تەمیمی بە عەماری وت : ئەی گۆی بپارو ! ئەتەوی بێتە هاوبەش لە غەنیمەتەکانماندا ؟ عەماریش (ﷺ) فەرمووی : بەراستی جێت بە گۆیچەکە باشەم دا ، ئەو گۆیچەکەم کە هاوپی لەگەڵ پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەجەنگام پیکرا . دەلیت : ئەوجا سەبارەت بە بابەتەکە پەيامیکی ئارد بۆ عەمر (ﷺ) عومریش (ﷺ) : نوسی غەنیمە بۆ ئەوانەن کە بەشداری یان لە جەنگەکاندا کردووە .^۱

" جیهادی عەممار (ﷺ) "

لە (ابن عمر) هەو ، عەممارم پۆژی یەمامە لەسەر بەردیك بینی ، هاواری ئەکرد : ئەی میلله تی ئیسلام ، مەگەر لە بەهەشت هەلدین ؟ من عەماری کۆری یاسرم ، بەرو لای من بین ! ابن عمر ، دەلیت : منیش سەیری گۆیچەکەم دەکرد کە قرتابوو ، دەلەریهەو ، لە کاتیکی خۆیشی بە ئەوپەری توانای شەری ئەکرد .

" عەممار (ﷺ) لەگەڵ مروؤ و جنیشدا دەجەنگیت "

لە عەممارهەو ، دەلیت : شانەشانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) لەگەڵ جنۆکە و مروؤیشدا شەرم کردووە ، وتیان : چۆن ؟ فەرمووی : لەگەڵ پێغەمبەری خوا (ﷺ) بووین لە جێهەك دابەزین ، کونده و سەتلهکەم هەلگرت تا پریان بکەم لە ئاو ، پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێی وتم : (أما انه سيأتيك على الماء آت يمنعك منه) واتە : کەسیک دێتە سەر ئاوێکە و پێگرت دەکات لەوهی ئاوی لی بەریت .

^۱ - اسنادەکی (صحيح) ه ، النبوی (رح السنه) به لیکۆلێنەوی ارئووط (۱۱ / ۹۷ / ۱۰۰) .

دهلیت : که گهیشتمه سهر بیرکه ، دهبنم پیاویکی رهش وهك ئەوهی خراپه‌ی کردبیته پیشه له‌وییه ، وتی : سویند به‌خوا نابێ ئەمڕۆ ئاوی لی بهریت ، و دهستی دا یه ئیخه‌م و منیش هه‌روه‌ها و کهوتینه شه‌ر کردن تا به‌ردیکم هه‌لگرت و دام به‌دهم و چاویدا و ده‌م و لوتیم شکاند و سه‌تله‌که‌مم پر کرد له ئاو و هاتمه‌وه لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، فرمووی : (هل أتاك على الماء أحد ؟) که‌س له‌سه‌ر ئاوه‌که هاته لات ؟ وتم : به‌لی ، و چیرۆکه‌م بۆ باس کرد ، ئەویش فرمووی : (أتدري منه هو ؟) قلت : لا ، قال : (ذاك الشيطان)^١ فرمووی : ئەزانی ئەوه کێ بوو ؟ وتم / نه‌خیر ، فرمووی : ئەوه شه‌یتان بوو .

" شه‌هید بوونی (ﷺ) "

عه‌ممار (ﷺ) له (صفین) دا به‌شداری کرد شانه‌شانی پیشه‌وا (علی کوپی ابی تالیب) (ﷺ) و شه‌هید کرا .. پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌والی کوژرانی پی دابوو .

له‌ عه‌مماره‌وه ، ده‌لیت : پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیی وت : (وتقتلك الفئة الباغية)^٢ واته : کۆمه‌له و ده‌سته تاوانباره‌که ده‌تکوژن .

پیشه‌وا زه‌هه‌بی ده‌رباره‌ی ئەوه‌ی له‌ نیوان (علی) و (معاویه) دا له‌ حنین پ‌ووی دا ، ده‌لیت : (... ئیمه ئەوه‌مان له‌سه‌ره‌ لییان گه‌ڕیین و داوای لیخۆشبوون بۆ هاوه‌لان بکه‌ین ، و حمزمان به‌وه‌ نه‌بی که له‌ نیوانیاندا پ‌ووی دا ، وه‌ په‌نابه‌خودا بگ‌رین لی ی ، و فه‌مانبه‌رداری ئەمیری ئیمارنداران (علی) بین ..^٣ وه‌ عه‌ممار هه‌ستی به‌ نزیک بوونه‌وه‌ی ئەجه‌لی کرد بوو په‌زای خوای لی بیت .

له (ابی البختری) یه‌وه ، ده‌لیت : پ‌وژی حنین عه‌ممار وتی : چۆری شیرم بۆ بی‌نن ، ده‌لیت : ئەوجا لی خواردوه‌وه و فرمووی : پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیی وت : (إن آخر

^١ - ابن سعد ده‌رمێانی بۆ ک‌ر‌بووه (١٧٩ / ١ / ٢) پیاوانی فرموده‌که جی متمانه‌ن ، ته‌نها ر‌افعه‌کی (الحسن) تیایه‌ ب‌روانه (الفتح) (٩٢ / ٧) و په‌راویزی سیر اعلام النبلاء ٤١٢ / ١ .

^٢ - ابو یعلی گ‌ی‌راویه‌تی‌وه ه‌یثمی ده‌لیت : اسناده‌که‌ی (حسن) ه‌المجمع (٢٩٥ / ٩) .

^٣ - ب‌روانه : سیر اعلام النبلاء (٢٩ / ٢) .

شر به تشربها من الدنيا شربة لبن)^١ ، دوايه مین خواردنه وهیهك له دنیا بیخویتی برێك شیره ، ئهوجا چوو بۆ شهڕ و كوژرا ..

كی كۆشتی ؟ و تراوه پیاویك به ناوی (ابو الغادیه) كۆشتویهتی ، دانهیهکی له ئهژنۆی داوه خستویهتی و ئهوجا كۆشتویهتی ، و تراویشه غهیری ئهو كۆشتویهتی ، خوایش باشتەر دهنانی . عهمری كۆپی عاص دهلیت : گویم له پیغەمبەری خوا (ﷺ) فهرمووی : (ان قاتله و سالبه في النار)^٢ ، واته : بكوژ و پوتكهروه كهشی (ئهوهی كهل و پهلهكهی بر دوه به غهیمه) له ئاگردان .. دهسا پهمزای خوا له سهر عه ممان بیئت (ﷺ) ..

^١ - احمد دههینانی بۆ كریووه (٢١٩ / ٤) ههروهها حاكم (٣٨٩ / ٣) .

^٢ - اسنادهكهی (حسن) ه ، احمد دههینانی كریووه (١٩٨ / ٤) .

" ۳۷ - سه لمانی فارسی (ﷺ) "

" رۆلەى نېسلام "

كى ىه ؟

الحافظ ابوالقاسم ابن عساكر ، ده لیت : سه لمانی کوپی ئیسلام ، ئەبو عبدالله ى فارسی ىه ، پيشپرکى له گهل سواردا ده کرد بۆ گه یشتن به ئیسلام ، هاوه لایه تی پیغه مبهرى خواى (ﷺ) کرد و خزمه تی کردو و فرمایشتى لى گیراوه ته وه . كه سیكى ژیر و هوشیار بوو ، له پیاوه خاوهن هوش و خواپهرست و خانه دانه كان بووه .

" چا كه كانى "

۱ - له ابى هریره وه (ﷺ) ، ده لیت : له گهل پیغه مبهرى خوا (ﷺ) دانیشتبوین سووره تی (الجمعة) ى بۆ دابه زى : (و آخرین منهم لما لیلحقوا بهم)^۱ ، ده لیت : پرسیم کین ئەوانه ئەى پیغه مبهرى خوا (ﷺ) ؟ سه لمانی فارسی دانیشتبوو ، پیغه مبهرى خوا (ﷺ) ده ستى خسته سهر سه لمان و فهرموى : (لو كان الايمان عند الثريا لنا له رجال ، اورجل ، من هؤلاء)^۲ واته : ئەگەر باوه رهینان له لای ئەستیره كانیشدا بوايه ، پیاوانیک ، یان پیاویك له مانه به ده ستى ئەهیناو خو ى پى ئەگه یاند .

۲ - له کثرى کوپی عبدالله ى موزه ننى یه وه ، له باوکیه وه ئەمیش له باپیریه وه ده گیریته وه ، پیغه مبهرى خوا (ﷺ) هیللى که ندنى (خنده ق) ى کیشاو بۆ همر ده پیاو چل بالى دانا هه لیبکه نن ، کۆچبه ران و پشتیوانان بووه مشت و مریان له سهر سه لمان که پیاویكى به هیز بوو ، کۆچکه ران ئەیان وت : سه لمان له ئیمه یه ،

^۱ - واته : له ئاینده دا خه لکی تریش دین و (موسلمانان ده بن له گهل و میلله تان) په یوه ست ده بن به مانه وه .

^۲ - صحیح / بوخارى و مسلم ریوايه تیان کردووه .

پشتیوانانیش ئه یانوت : نه خیر ، سه لمان له ئیمهیه ، پیغمبهری خوا (ﷺ) فهرمووی :
(سلمان منا اهل البيت)^۱ ، به لکو سه لمان له ئیمهیه - له (اهل البيت) ه ..

" چیرۆکی موسلمان بوونی "

له ابن عباسه وه ، ده لیت : سه لمانی فارسی قسه ی بۆ کردم ، وتی : من که سیکی فارسی بووم له نه هلی (اصفهان) ، خه لکی گوندیک بووم به ناوی (جی)^۲ که باوکم کوخاکه ی بوو ، وه من خوشه و یسترین که سی باوکم بووم . ئه وه نده خوشمی ده ویست زورجار ههروه که نه زه که له ماله وه ده یبه ستمه وه ، له ئاینی ئاگر په ره ستیدا - مجوسیه - دا ته قه لام دا تا بوومه هاو نشینی ئه و ئاگره ی (قاطن النار) که باوکم هه لیده گیرساند و نه یده هیشت بۆ کاترمیریک بکوژیته وه .

وه باوکم زهوی و زاریکی گه وه ی هه بوو .. پۆکیان به هوی دروست کردنی خانویه که وه سه رقالم بوو ، پی ی وتم : کوپم ! ئه وه من ئه مپۆ به هوی سه رقالمه وه به بینا کردنه وه له زهوی یه که م دابراوم تۆ برۆ چاویکت لیی بیت و چه ند فهرمانیکی تریشی دابه سه رمدا ...

منیش چوومه دهره وه ، پاشان باوکم پی وتم : خوتم لی ون نه که ی ، چونکه تۆ زۆر له زهوی یه که بۆ من گرنگ تریت ، ئه گهر خوتم ون که ییت ئه و به خوتمه وه سه رقالم ئه که ییت و هه موو شتیکم بیر ده چیّت .

منیش چوومه دهره وه به نیازی پۆشتن بۆ سه ر زهوی یه که ی له پیگا به لای یه کی له که نیسه (کلّیسا) کانی گاوه کاندای تیپه پ بووم گویم له دهنگی یان بوو ، دوعایان ده کرد ، منیش نه مد زمانی کاری ئه مانه چ په یوه نیده کی به به ند کردنی منه وه هه یه له لایه ن باوکه وه له ماله وه .

ئه وه بوو که تیپه پیم به لایاندا و گویم له دهنگیان بوو ، چوومه ژوره وه بۆ لایان تا بزانه خهریکی چین ، که بینیم سه رم سوپما له نوێژه که یان و موعجبی بووم و چه زم له

^۱ - برهانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۷۵) .

^۲ - شارۆچکه یه که له اصفهان ی کۆن ، معجم البلدان (۲ / ۲۰۲) .

کارەکیان کرد ، وەم : سویند بەخوا : ئەمە باشترە لەو ئایینە و ئیئە لەسەری دەپۆین ، سویند بەخوا بە جیئ نەهیشتن تا خۆرئاوا بوو ، وازم لە زەوی باوکم هینا و نەچوومە سەری ، بەوانە و ناو کلێسەکەم وە : بنچینە ئەم ئاینە لە کۆی یە ؟
وتیان : لە شامە ..

دەلیت : ئەو جا گەرەمەو بۆ لای باوکم کە ناردبووی بەدوامدا و بە بۆنە و گەرەن بە دوا و منا هەمو کارەکانی خۆی واز لێ هینا بوو ، بەمنەو سەرقال بوو بوو .
کاتی هاتم بۆ لای پێی وەم : دەی کوپم ! لە کۆی بوویت ؟ باشە من پێم نەوتی وای وای بکە ؟

وتم / بابەگیان ! راستی یەکە ئێوە بوو بەلای خەلکانیکدا رەت بووم لە کلێسا نوێژ و دوایان دەخویند ، منیش موعجیبی کار و ئاینەکیان بووم و سویند بەخوا لەلایان مامەو تا خۆر ئاوا بوون .

باوکم وەتی : کوپم ئەو ئاینە ئێوان خیری تیانی یە ، بەلکو ئاینی خۆت و باوبا پیرانت باشترە لەو . وەم : نا بەخوا ! بەلکو ئێوە لە ئاینەکی ئیئە باشترە .

دەلیت : ئەو جا باوکم ترسا و بەقەیدیک قاجی بەستمەو و لە مالهەو بەندی کردم ، دەلیت : پەیمامیکم نارد بۆ گاوردەکان و وەم ئەگەر قافلە یەکی بازەرگانی لە شامەو هات بۆ لاتان لە بازەرگانی گاور ، هەوالم پێ بدەن . ئەو بوو قافلێک لە شامەو هاتە لایان ، و ئەوانیش هەواییان پێ دام ..

وەتی : ئەگەر کارەکانیان تەواو بوو ، ویستیان بگەرێنەو پێم بلین ، دەلیت : ئەوانیش وایان کرد . منیش قەیدە ئاسنەکەم هەرچۆنیک بوو لە قاجم کردەو و لەگەڵیان چووم تا گەیشتمە شام .

کە گەیشتمە شام ، وەم : کێ باشترین کەسە لەناو ئەم ئاینەدا ؟ وتیان : وای عیز و ئەسەقی ناو کلێسا باشترین پیاوی ئەم ئاینە یە منیش هاتم بۆلای : پێم وە : من پەرەبەت و ویستی ئەم ئاینەم کرد و حەزم کرد لەگەڵ تۆدام بێم و لەناو کلێسادا خزمەتت بکەم و شتیش لێ فێربم ، و نوێژت لەگەڵ بکەم .

دەلیت : هاتە ژوورەو و منیش لەگەڵیدا هاتمە ژوورەو و مامەو ، بۆم دەرکەوت پیاو خراپیکە فەرمان بە خەلکی ئەکات کە مال و سامان ببەخشن و هانیان دەدات بە (صدقه) و هەرکە خەلکە پاریان کو کردەو بۆ بەخشینی ، ئەم لەلای خۆی گلی

دەدايەۋە ۋە ھىچى لى نەدەدا بە ھەزاران تاۋاي لى ھات ھەوت (قلال)^۱ ، زىپ و پارەيەكى زۆرى كۆ كىردەۋە ، منىش لەبەر ئەۋە زۆر زۆر رەقەم لى ھەلسا . پاشان مرد ، گاۋرەكان كۆ بوۋنەۋە كە بە خاكى بىسىپىرن ، پىم وتن : ئەم پياۋە كەسىكى خراپە ، فەرمانى بە ئىۋە ئەكرد كە بىبەخشن ۋە ھانى ئەدان ، كە بۆتان ئەھىنا ، ھەلى ئەگرت بۆ خۆى ۋە ھىچى لى نەدەدا بە ھەزاران ۋە ئەۋجا شوپىنى گەنجىنەكەيم نىشاندان كە ھەوت گۆزەى پىرى تىيا بوو ، ئەۋانىش كە دىتيان ، وتيان : سوپىند بە خوا نابى ھەرگىز بىسىپىرىن ، ئەۋە بوو لە خاچيان دا ۋە بەرد بارانىان كىرد .

ئەۋجا پىياۋىكىيان لە جىيى دانا ، پىاۋى ۋە باشم نەدىبوو كەسىكى زاھد بوو لە دنيا ۋە پىۋى لە قىيامەتى بوو ، ھەر زۆر بەپىز بوو ، شەۋ ۋە پۆژ خەرىكى خواپەرستى بوو ، شتانىكى فىر كىردم كە تا ئەۋ كاتە باشتىن ۋە خۆشەۋىستىن شت بوو لە دىلما لەلاى مامەۋە تا ۋەفاتى ، لەسەرەمەرگدا پىم وت : ئەى فلان كەس ! ۋە دەپىنى كە خوا خافىزى ئەكەيت ، ۋە دەزانى كە سوپىند بە خوا كەسم ھىندەى تۆ خۆشەۋىستۋە ، پىم بلى چى بىكەم ۋە بۆلاى كى بېرۇم دۋاي خۆت ؟

پىيى وتم : كوپم سوپىند بەخوا ئەۋەندە ئەزانم پىاۋىك لە موصل ھەيە ، برۇ بۆلاى ، دەپىنىت ھەرۋەك مەن بىت .

دۋاي مردنى ، پۆشتىم بۆ موصل ، ۋە چۈۋمە لاى ھاۋەلەكەى دەپىنم ھەرۋەك ئەۋە لە كۆشش ۋە زوھد دا . پىم وت : فلان كەس مەن بە تۆ سپاردۋە كە بىمە لات ۋە لەگەلت بىم ، پىيى وت : دەھەلسە ، كوپم ۋە لەلام بىمىنەرەۋە ، منىش لەلاى مامەۋە تا ئەۋىش مەرگى ھاتەپىشەۋە . پىم وت : فلان مەن بە تۆ سپارد ، تۆش ۋە خەرىكى كۆچ دەكەيت ، بەكىم دەسپىرى ؟ ۋە چى فەرمانىكم پى دەكەيت ؟ وتى : سوپىند بەخوا ھەر ئەۋەندە ئەزانم پىاۋىك لىلان جى ھەيە بېرۇ بۆلاى .

ئەۋە بوو دۋاي سپاردنى ، چۈۋم بۆ لاى ئەۋە پىاۋە ۋە لەلاى مامەۋە كە ھەرۋەك ئەۋان بوو ، تا ئەۋىش كەۋتە سەرەمەرگى ۋە ۋەسىيەتى بۆ كىردم بچم بۆ لاى پىاۋىك لە ئەھلى (ەمورىيە) لە (پۆم) منىش ھاتم بۆ لاى ، ئەۋىش ھەرۋەك ئەۋان بوو ، لەۋ نىۋانەدا مەن بوۋم بە خاۋەنى چەند سەر مانگا ۋە مالاۋ بەكاسىبى كىردن .

^۱ - قلال : جۆرد جامىكى ەردىبى بە (گۆزدە) .

ئەویش کەوتە سەر مەرگ ... و قسەم لەگەڵ کرد دەر بارە ی ئەو هی دوا ی ئەو بو کوی بڕۆم و پوو لە کی بکەم ؟

وتی : کوپم ! سویند بەخوا ئەو نەندە ی من دەزانم کەس نە ماوە لە سەر ئەو پێ یە بپوات کە ئیمە ی لە سەر پویش تین تا فەرمانت پێ بکەم بچیتە لای ، بەلام پۆزانیک نزیکن (اظلک زمان) کە پیغمبر یەک دیت لە (حەرەم) هەو و دەر بە دەر دەر کەری بۆزەو ی یەکی شۆرە کاتی پەر لە دارخورما ، و چەند نیشانە یەکی پیو یە کە ناشار دریتەو ، لە نیوان هەردوو شانیشیدا موری پیغمبرایەتی هەیه ، دیاری و مەردەگری و بەخشش (صدقة) پەت دەکاتەو و وەری ناگری ، ئەگەر توانیت خۆت بگەیهنیتە ئەو و ولاتانە ئەو ئەو کارە بکە ، چونکە زەمانی هاتنی واسیبەری بۆت کردووە ، واتە تۆ نیستای ئەو زەمانە دایت .

ئەو بوو پاش ئەو هی ئەمیشیان سپاردە کرد ، مامەو تا پیاوانیک لە بازرگانی عەرەبەکان لە (کلب) بەلامدا تێپەڕین ، پێم وت : لەگەڵ خۆتان هەلمگرن بۆ ولاتی عەرەبی بەرامبەر ئەو مولک و چەند سەر مانگایە کە هەمە .
وتیان باشە ..

مال و مانگا کەم پێدان ، ئەوانیش لەگەڵ خۆیان هەلیانگرت ، هەتا گەیاندمیانە (وادی القری) لەویدا سەتەمیان لێ کردم و وەک کۆیلە یەک فروشتەمیان بە پیاویکی جولەکە ، کە لە (وادی القری) بوو .

سویند بەخوا ، چاو بە دارخورما کەوت و تەماعم ئەو بوو کە ئێرە ئەو جیگایە بێت کە هاو لەکەم بۆی وەسف کرد بووم . سویند بەخوا بۆم یەکلای نەبوویەو هەتا پیاویک لە (بنی قریظە) هات بۆ (وادی القری) و کابرای جولەکە منی پێ فروشتەو ، ئەویش منی لەگەڵ خۆی برد تا هاتینە (مەدینە) .

سویند بە گەورەیی خوا هەرکە دیتم و چاو بە مەدینە کەوت ، زانییم کە ئەو جیگایە یە من بۆی دەگەڕێم .

ئێتر بە کۆیلە یەتی مامەو ، لەو نیوانەدا خوا ی گەورە پەیا می خۆی نارد بە پیغمبرە کەیدا ﷺ لە مەککە و بەهۆی ئەو حال و کۆیلە یەتی یە منی تیا بوو ، کەس هیچی پێ نەوتبووم لەو بارە یەو ، هەتا پیغمبر ی خا (ﷺ) هاتە (قُبَاء) ، کاتی من خەریک بووم لە باخیکی دارخورما دا کارم دەکرد بۆ خاوەنەکەم . وەللاهی من خەریکی

کاری خوم بووم تا کوږه مامیکي هات و وتی : ئه‌ی فلان کهس ! خوا (بني قيلة)^۱ به کوشت دات ، سویند به خوا نه‌وان ئیستا له (قباء) کو بوونه‌توه له‌گه‌ل پیاویک له مه‌ککه ، که نه‌لین گوايه پیغمبره .

سه‌لمان وتی : سویند به‌خوا هر نه‌ونده‌ی گویم له‌م قسانه‌ بوو ، هه‌موو گیان که‌وته له‌رزین به جوړیک وتم ئیستا نه‌که‌وم به‌سهر خاوه‌نه‌که‌مدا .

خیرا دابه‌زیم و وتم ئه‌م هه‌واله چی بوو ؟

گه‌وره‌که‌یشم ده‌ستی به‌رز کرده‌وه زلله‌یه‌کی توندی لی دام و وتی : تو چیته به‌م قسانه‌وه ، برۆ خه‌ریکی کاری خوت به .

منیش وتم : هیچ .. ته‌نها هه‌والیکم بیست و حه‌زم کرد بزانه چی یه . کاتی شه‌و داهاات ، بریک خوراکم پی بوو ، هه‌لمگرت و پرۆشتم بۆلای پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) بۆ (قباء) ، پیم وت / پیاوان وتووم که تو پیاویکی چاکسازیت و چه‌ند هاوه‌لێکی غه‌ریبت له‌گه‌لدایه ، وه منیش بریک (به‌خشش - صدقه) م پی بوو ، به خومم وت که ئیوه له هه‌موو که‌سیک ی ئه‌م ولاته زیاتر له‌سهر هه‌قن ، وه شایسته‌ن به‌م (صدقه) یه ، فهرموو، لی بخۆ . ده‌لێت پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) پاریزی کرد و لیی نه‌خوارد و به‌هاوه‌له‌کانی فهرموو : (کلوا) بیخۆن .

منیش به‌خومم وت : ئه‌مه یه‌کیکه له‌و سیفاتانه‌ی که هاوه‌له‌که‌م پیی وتم .

پاشان گه‌رپه‌وه ، پیغمبره‌ی خوایش (ﷺ) هاتبوو بۆ مه‌دینه ، بریک که‌ل و په‌لم کو کرده‌وه له‌لای خومه‌وه و هینام بۆی و وتم : ده‌بینم له (صدقه) ناخویت ، به‌لام ئه‌مه دیاری یه .. پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) وه‌ری گرت و لیی خوارد و هاوه‌لانیش لیان خوارد ، وتم : ئه‌مه‌ش سیفاتیکي تره که بۆم باسکرا ..

پاشان ها‌تمه‌وه بۆلای پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) که به شوین جه‌نازه‌یه‌که‌وه بو له‌ناو هاوه‌لانیدا ، گه‌رپه‌ دواوه و چوومه پشته‌وه سه‌یری بکه‌م بزانه ئه‌و مۆره‌ی که بۆم وه‌سف کرا بوو به پشتیه‌وه هه‌یه یان نا .

^۱ هه‌ربوو هۆزی نه‌وس و خه‌زه‌ج .

ئەو بوو کاتی پیغمبەری خوا (ﷺ) منی بینی و اچوومەتە دوایەو ، زانی کە ئەمەوی لە شتی دنیایەم کە پیشتر بۆم وەسف کراوە ، بۆیە عاباکە ی لادا لەسەر پشتی ، کە مۆرەکمەم بینی و ناسیمەو خیرا باوەشم پیا کرد و بە دەم گریانەو ماچم دەکرد .

پیغمبەری خواش (ﷺ) پێی و تەم : (تحول) واتە : وەرە بەم لاوە منیش هاتمە ئەملاوە و چیرۆکە ی خۆم بۆ باس کرد ھەروەک ئیستا بۆ تۆی باس ئەکەم ئە ی (ابن عباس) پیغمبەری خوا (ﷺ) ھەزی کرد ھاو لەنیشی گوێیان لە چیرۆکەکم بێت .

پاشان سەلمان بە کۆیلەییەتی مایەو تا بەو ھۆیەو نەیتوانی لە بە درو ئوحد نامادە بێت ، لەگەڵ پیغمبەری خوا (ﷺ) .

پاشان پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (کاتب یا سلمان) واتە : خۆت بکەرەو ، ئە ی سەلمان .. منیش لەگەڵ خاوەنەکم رێک کەوتین کە سێ سەدین دارخورمای بۆ بڕوینم (بەنەم) لەگەڵ (چل) ئوقیەدا ئەویش من ئازاد بکات ..

پیغمبەری خوا (ﷺ) بە ھاو لەاتی فەرموو : (ھاوکاریی براکەتان بکەن) . ئەوانیش بە دارخورما ھاوکاری یان کردم ھەبوو بە سێ نەمام و ھەبۆبە بیست ، ھەبوو بە پازدە ، ھەتا سێ سەد نەمام کۆ کردەو .

ئەو جا پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (اذهب یا سلمان ففقر لها ، فاذا فرغت فائتني اکون انا اضعها بیدی) فەرمووی : بڕۆ زەویەکیان بۆ ھەلکەنە و چاکی بکە ، کە لێی بویتەو وە رەپیم بلی من بە دەستی خۆم نەمامەکانی تێ دەخەم . منیش جیگای نەمامەکانم ھەلکەند بە ھاوکاری ھاو لەنم ، و کە لیبومەو هاتم بۆلای پیغمبەری خوا (ﷺ) و پێم وت کە تەواو بووین ، ئەویش لەگەڵم ھات ، ئیمەش شەتەل و نەمامەکانمان بۆ نزیک دەکردەو و ئەویش دەیخستە ناو چالەکەرە ، سویند بەو زاتە ی نەفسی سەلمان بە دەستە یەک دانە لەو شەتالەنە نەمرد و وشک نەبوو ، بەو جوۆرە دارخورماکم لە کۆل بوویەو و ئەدام کرد مایەو پارەکە ئەدا بکەم .

ئەو بوو پیغمبەری خوا (ﷺ) بە قەبارە ی ھێلکە ی مریشکی زێری ھینا کە لە چەند غەزایە کدا دەستی موسلمانان کەوتبوو ، فەرمووی : (ما فعل لفارسی الکاتب ؟) برا فارسی یە (مکاتب) ھەمان چی کرد ؟ و منیان بانگێردە لای ، فەرمووی : (خذھا فادبھا ما علیک) .

ئەمە بەرهو بیدە بە گەورەکەت و ئەوێ لەسەر تەبیدە . وتم : ئەو پیغهمبه‌ری خوا (ﷺ) ئەمە بەش دەکات ؟ فەرمووی : (خذها فإن الله سيؤدّي بها عنك) بببە ، بئ گومان خوا ی تەعالا بۆت ئەدا ئەکات .. منیش بردم و کیشی چل ئوقیەم بۆ کیشانە کردن و هەقی خویمان دایینان و ئازاد بووم ، ئەو جا بە ئازادی لەگەڵ پیغهمبه‌ری خوا (ﷺ) دا لە جەنگی (خندق) بەشداریم کرد و پاش ئەویش لە هیچ غەزایەکی تر دوانەکەوتم^۱.

" زانستی سلمان (ﷺ) "

لە چیرۆکی موسلمان بونیەو ، بە ئاشکرا زانستی بەرفراوانی سەلمانمان بۆ دەرەکەوت . وە لە (ابی الختری) یەو ، دەلیت : بە (علی) یان وت (ﷺ) باسی هاوێلانی ﷺ مان بۆ بکە ، فەرمووی : پرسیار لە کامیان دەکەن ؟

وتیان : لە عبدالله کوپی مسعود ، فەرمووی : زانستی قورئان و سوننە وەرگرت و ئیتر ئەو دوانە ی بە کفایەت زانی وە زانست وەری بگرت .

وتیان : عمار ؟ فەرمووی : ئیمانداریکە شتی لە یاد دەچیت ، خو ئەگەر بیرت خستەو ، ئەو بیری دەکەوێتەو ، وتیان : ابوذر ؟ فەرمووی : زانستیکی وای پی بوو ، دەرەقەتی نە ئەهات . وتیان : ابوموسی ؟ فەرمووی : جی دەستیکی لەناو زانستدا داناو دواتر لیبی هاتە دەرەو .

وتیان : حذیفە ؟ فەرمووی : لە هەموو هاوێلانی ﷺ زیاتر شارەزا و ئاگاداری دوورەکانە . وتیان : سەلمان ؟ فەرمووی : زانستی یەکەم و زانستی کۆتایشی بە دەست هیئا ، دەرپایەکی بنی نیە و لە ئیمەیشە لە (ئەهل و بەیت)^۲

و لە (عونی کوپی ابی ححیفە) وە ، لە باوکیەو ، دەلیت : پیغهمبه‌ری خوا (ﷺ) سەلمان و ابی الدردای کردە برا ، ئەو بوو سەلمان سەردانی ئەبادەردنی کرد ، ئوم دەرەدانی بینی کە هیچ خوێ نەرازانەبوو^۱ . پییان وت : چیتە ؟

^۱ - پیاوانی جیبی متمانەن : دانەپالەکی بەهێزە : احمد و غەیری ئەویش گێراویانەتەو ارئووط (سیر) / ۵۱۱).

^۲ - پیاوانی جی باوهرن : (النسوی) دەرەتانی کربووه بۆی لە (المعرفه و التاريخ) (۲ / ۵۴۰) هەرەها تەبەرائی و غەیری ئەوانیش .

ئوم دمرء ، وتی : ئه‌بو دمرءانی برات پشتی له‌دنیا کردوه ، ئه‌وه بوو ئه‌بو دمرء هات و خۆراکیکی بۆ ئاماده کرد ، پێی وت : بخۆ ، من : به‌رژووم .

ئەویش وتی : منیش ناخۆم هه‌تا تو نه‌خۆیت ، ده‌لێت : ئه‌وجا ئه‌بو دمرء خواردی . پاشان که شه‌وداهات ئه‌بو دمرء هه‌ر خه‌ریکی خواپه‌رستی و (قیام الیل) بوو . سه‌لمان پێی وت : بنوو ، ئه‌وجا نوست ، پاشان هه‌لسایه‌وه و ده‌ستی کردوه به‌ شه‌وئێژ پێی وته‌وه بخه‌وه .

وه کاتی کۆتایی شه‌وه‌ات سه‌لمان فه‌رمووی : ئیستا هه‌لسه ، و ده‌ستیان کردبه‌ نوێژ کردن ... سه‌لمان وتی : به‌راستی خوای په‌روه‌ردگار مافیکی به‌سه‌رته‌وه هه‌یه ، هه‌روه‌ک نه‌فسی خۆیشت مافی به‌سه‌رته‌وه هه‌یه و ئه‌هله‌که‌شت مافیان به‌سه‌رته‌وه هه‌یه ، له‌به‌ر ئه‌وه هه‌رکه‌سه‌و مافی خۆی پێ بده .

ئهو هات بۆ لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و بۆی گێڕایه‌وه که چی پێ وتوه ، پیغه‌مبه‌ری خوایش (ﷺ) فه‌رمووی : (صدق سلمان)^۱ سه‌لمان راست ده‌لێت .

" پێشه‌وای له‌خۆ بو‌ردوو "

پیاوچاکان هه‌میشه ئیماره‌ت و پێشه‌وايه‌تی یان به‌ ئه‌ریکی گران داناهه‌ نه‌وه‌ک به‌ شه‌ره‌فمه‌ندی و فه‌خر ، بۆیه جوانترین نمونه‌یان له‌ زوه‌دو له‌ خۆبو‌رده‌ی و دادپه‌روه‌ری و له‌ خواترسان نیشان دا .

له (عبیده‌ی سه‌لمانی) یه‌وه په‌حمه‌تی خوای لی بی‌ت : سه‌لمان بۆ غه‌زا وه‌ک پێشه‌وای سوپا به‌ره‌و (حجر المحدث) چوه‌وه دهره‌وه له‌ دوا‌ی پیاویکه‌وه بوو له‌ هۆزی (کنده) به‌سه‌ر پشتی هیستریکه‌وه . هاو‌لاتیان پێیان وت : لیواکه‌مان پێ بده ئه‌ی ئه‌میر با ئیمه‌ هه‌لیگیرین ، رازی نه‌بوو هه‌تا له‌ غه‌زا که‌بوونه‌وه و هه‌ر له‌ دوا‌ی کابراوه بوو .^۲

^۱ - واته‌ گوتی به‌ خۆی نه‌ئه‌دا وه‌ک ئافه‌رت .

^۲ - صحیح : بخاری (۹ ۱۹۶۸) ترمذی (۲۴۱۵) .

^۳ - پیاوانی جی متمانه‌ن : ارئوط (سیر ۱ / ۵۴۵ ، ۵۴۶) .

له (الحسن) هوه : - بهشی سهلمان تهنه پینج هزار بوو له کاتیځدا ئه میر و پیشه وای سی هزار کس بوو وه به عه بایه که وه و تازی بۆده دان که نیوهی له بهردا بو ، له سهر نیوه که ی تریشی داده نیشته . و همرکات بری موچه که ی (عطاء) و مرده گرت ته وای نه کرد و به ناره قه ی ناوچه وانی خو ی پاره ی په یانه کرد .

" په رستشی "

له (طارق ی کوپی شهاب) هوه ، له سه لمانه وه ، ده لیت : که شه و دادیت خه لک له سی پله و منزلدان : ههیه شه و بۆ نه وه ، ههیه شه و دژی نه وه ، ههیشه نه بۆ نه وه و نه دژی نه ویشه !!

وتم : جا ئه مه چۆنه ؟ فرموی : سه بارهت به وهی که شه وگار خیر و ماچه که ی بۆ نه وه ، که سی که غه فلهت و بی ناگای خه لک به هه ل دهرانی له گه ل تاریکی شه ودا و ده ستنویژ هه لده گری و نویژ ده کات ، ئه مه شه وگار له بهر ژه وه ندی نه ودا یه . نه و پیا وده ش که غه فلهت و بی ناگای خه لک و تاریکی شه و به هه ل دهرانی و هه لده سی سهر پیچی خوا ده کات ، نه وه شه وگار له دژی نه و نه ک له بهر ژه وه ندی نه و . نه و که سه یش که شه و تابه یانی ده خه ویت ، شه وگار نه بۆ نه وه و نه دژی نه وه .

طارق وتی : شهرت بی هاوه لایه تی ئه م پیا وه بکه م ، نه وه بوو شان دیک به ری خرا بۆ کاریک ، سه لمانیشیان له ناودا بوو ، منیش له گه لی چووم ، به هیچ شی وه یه ک بارم له و قورس تر نه بوو گهر من هه ویرم بشیلا یه ، نه و نانه که ی ده کرد ، وه نه گهر من نانم بکر دایه ، نه و چیشتی لی ده نا ، له جیه ک دابه زین بۆ حه وانه وه ، نه وه بوو طارق سه عاتیکی له شه ودا هه بوو که تیایدا هه لده سا بۆ خوا په رستی ، ده لیت : که له و سه عاته دا هه لده سام ده بینم نوسته وه ، به خۆم وت : - هاوه لی پیغمبر ی خوا (ﷺ) له من باشتره و نوسته وه ، ده نوستم ، پاشان هه لده سامه وه ده بینم نوسته وه ، ده خه وتمه وه ، به لام کاتی شه و خو ی بۆ حه وانه وه ناماده ده کرد ، له سهر جیگا که ی ده یفرموو : ﴿ سبحان الله ، و الحمد لله ، و لا اله الا الله ، و الله اکبر ، لا اله الا الله و حده لا شریک له ، له الملك و له الحمد ، و هر علی کل شیء قدیر ﴾ و له نزیک نویژی به یانی یه وه هه لده سا و ده ستنویژی ده شته و چوار رکعات نویژی ده کرد . نه وه بوو دوا ی نه وه ی نویژی به یانیمان کرد ، وتم : نه ی

وه له خیزانی سه‌لمان‌هه ، وتویه‌تی : کاتی سه‌لمان مهرگی نزیك بوویه‌وه ، بانگی کردم ، ئه‌و له ژووریك دابوو چوارده‌رگای له‌سه‌ر بوو ، فهرمووی : ده‌رگاكان بکه‌ره‌وه ، چونکه نه‌مپرو چهند میوانیك هه‌یه نازانم له‌كام له‌م ده‌رگایانه‌وه دینه ژووره‌وه^۳ ئه‌و جا داوای (میسك)ی كرد ، فهرمووی : بریكی لی بکه‌به ده‌ورو به‌ری جیگاكه‌مدا ، سه‌یرم كرد ، ده‌بینم گیانی ده‌رچوووه ، و وه‌ك ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر جیگاكه‌ی نووستبی وه‌هاده‌ر ده‌كه‌وت .^۴

۲۹۸

" تهمني سلمان نهو روزهی وهفاتی کرد "

وتراوه که : سلمان (۳۵۰) سال ژیاوه ، سهبارت به (۲۵۰) سالی نهو گومانیان لی نه !! نووسر دهلیت : بهراستی دل بهمه دلنیا نابی .. راستیش نهویه که زههبی (رهمهتی خوی لهسر بی) وتویهتی : (لهوانهیه هفتاو نهونده سال ژیا بی .. وانازام گهشتبیته سه سال هر کهسیش شتیک لهم بارهیوه دزمانی .. با به ئیمهشی بگهیهنیت .. وه له کتیبی ((تاریخ الکبیر)) دا نویومه که (۲۵۰) سال ژیاوه ، وه من نهم سهعاته لهسر نهو رایه نیم و بهراستی دانانیم)^۱ . وه سلمان (ﷺ) لهسردهمی جینشینایهتی پیشهوا (عوسمان) دا وهفاتی کردوه .

^۱ - پروانه : سیر اعلام النبلاء (۱ / ۵۵۶) .

" ۳۸ - عبدالله ذوالجبارین (رضی الله عنه) "

" کلا إنه آواب !! "

لهم چهند لاپهړیهدا به یه کیک له وانه دهگهین که فهرمووده که ی
(پیغمبر خوا ﷺ) گرتونیتیه وه ، که ده فهرمویت :

﴿ ان الله يحب الابرار الاتقياء الاخفاء الذين ان غابوا لم يفتقدوا ، و ان حضروا لم يعرفوا ،
قلوبهم مصاييح الهدى يخرجون من كل غبراء مظلمة ﴾^۲

پیغمبر خوا خوا دربارهی چهند هاو لیک که (عبدالله) یه کیک بوو له ناویاندا
فهرمووی : خوا ی پهروردگار که سی چاکه کاری له خواترسی شاراوه و نادیاری
خوښدهوی ، نه وانه ی که نه گهر دیار نه مان وون بوون که س بیریا ناکان ، و نه گهر ناماده
بوون که س نایانناسیت ، دل کانیا ن چرای پروناکی یه و له سر هه موو خاکیکی تار
دروین و سهره لده دن .

محمدی کوری سعد ده لیت : ذوالجبارین ، هه تیویکی نه دار بوو باوکی مرد و
هیچی بویه جی نه هیشت ، مامی بووه که فیلی به خپوکردنی تاوه کو پرک حالی باش بوو
(که پیغمبر خوا ﷺ) هاته مه دینه ، ذوالجبارین دروونی تامه زوری نیسلام بوو
، له بهر مامیشی نهیده ویرا باسی بکات هه تا سالان و چهند غهزایه که تیپه رین .

نه و جا به مامی وت : مامه گیان ، من ده میکه چاوه ریم به لکو موسلمان بیت ، به لام
وادیاره تو (محمد) تاویت ، دهی مؤله تی من بده با موسلمان بم ، مامی وتی : سویند
به خوا نه گهر شوین (محمد) بکهویت هرچییه که پیمداویت لیت نه سه نموه ، هه تا
جله کانیششت . نه ویش وتی : دهی سویند به خوا من شوینی (محمد) که وتووم و
بهردپه رستیم واز لی هیناوه ، نه مهش له ده ستمدایه هانی بیبه ، نه ویش هه موو
شته کانی لی سنده وه و جلّه کانیشی له بهریدا دامالی ..

^۱ - (جبار) جل و بهرگیتی ته ستوری زبره .

^۲ - ابن ماجه و حاکم ربوايه تیان کردووه و حاکم ده لی: (صحیح) ه و هیچ شتیکی تیدا نیه . (الترغیب به

ئەویش ھات بۆلای دایکی ، (پارچە بجا) یکی بەدوو بەش بۆ بېری یەکیکیانی کردە شەرپال (واتە نیوانی ناوک و ئەژنۆی پی داپۆشی) و ئەوی تریشیانی دا بەسەرشان و ملیدا ، و پاشان ھات بۆ مەدینە ، لە (بورقان)^۱ دەمەوبەیان لە مزگەوت ڕاکشا ، پیغمبەری خوایش (ﷺ) بەیانیان لە خەلکی ورد دەبویەو و تەماشای دەکرد (ئەمەش تا بزانی غەریب و کەسی نەناسراو دەرئەکەوتوو) ، دەبینیت (عبدالله) لەوێ ، پرسى : من انت ؟ تو کیست ؟ ئەویش ناوی خۆی پی و پیتی و ت : کە موسلمانە ، و ئەو ناوی (عبدالعزی) بوو^۲ .

پیغمبەری خوایش (ﷺ) پی فەرموو :

((تو عبدالله ی خاوەنی دوو بجا ی)) پاشان فەرموو : ((انزل مني قریباً))
لە نزیک منەو مەنزل بکە و بمینەرەو . ئەو بوو زۆر لەگەڵیدا لە میوانیەکانیدا دەمایەو ، ھەتاوای لی ھات قورئانیکی زۆری دەخویندو لەبەر کرد^۳ .

" چاکەکانی "

۱- لە عقبەى کۆپى عامرەو (ﷺ) : پیغمبەری خوا (ﷺ) بە پیاویک کە بە (نوالجبادین) ناودەبرا ، فەرموو : (انہ اواه)^۴ لەبەر ئەوێ بەبەسر کردنەوێ قورئان زۆریادی خۆی دەکرد و لە دوعا کردندا دەنگی بەرز دەکردەو^۵ .

۲- لە (الادرع)و ، دەلیت : پاسەوانیم بۆ پیغمبەری خوا (ﷺ) دەکرد ، شەویک بۆ کاریکی خۆی چوو دەرەو ، منی بینی و دەستی گرتم ، و پۆشتین لە ڕیگا بە پیاویک گەشتین نوێژی ئەکرد و بەدەنگی بەرز قورئانی ئەخویند ، پیغمبەری خوا (ﷺ) پی و ت : (عسى ان يكون مراثياً) ئەشى ڕیاباز بیت .

۱ - کیونیکە لەلای راستی ڕینگەى تێپەر بوو لە مەدینەو بۆ مەککە .

۲ - ابن الجوزی دەلیت : ناوی عبدالله ی کۆپى عبدنهم ی کۆپى عقیفە . صفه الصفوة (۱ / ۳۴۴) .

۳ - بڕوانە : صفه الصفوة (۱ / ۳۴۴) .

۴ - کەسێک زۆر ئاھ و ھەناسە ھەلکێشی و پەڕیشان بیت .

۵ - دانەپالەکەى (حسن) ، احمد و تەبەرانى المجمع بە ژمارە (۱۵۹۸۱) .

دهلّيت : منيش وتم : ئه‌ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) ، نويز دھکات و دھنگی بؤ
قورئانخويندن بهرن دھکاته وه ؟ دهلّيت : پیغه مبهري خوايش (ﷺ) دهستی بهردام و
پاشان فهرمووی : (انکم لن تالو هذا الامر بالمغالبه) ئیوه ئهم ئاینه به به سهر یه کتر بوندا
(زال بوندا) به دهست ناهینن . پاشان شهویکی تر چوه دهر وه و منيش پاسه وانیم
دهکرد ، دهستی گرتم و به لای پیاویکدا تیپه رین نویژی ئه‌کرد و دھنگی بؤ قورئانخويندن
بهرن کردبووه ، وتم : ئه‌شی که سیکی ریا باز بیت ، پیغه مبهري خوايش (ﷺ) فهرمووی
: (کلا انه اواب) . نه خیر به لکو ئه‌و که سیکه زور دهگريته وه بؤ لای پهرومردگاری و
داوای لیخوش بونی لی دھکات ز سه یرم کرد ده بینم (عبدالله ی ذوالبجادين) ه^۱ .

" کوتابی یه کی کامه ران "

ذوالبجادين ، له گهل پیغه مبهري خوا دا (ﷺ) بهری که وت و بؤ غه زای (تبوک) و
له‌وی وه فاتی کرد .. ابن مسعود چیرۆکی وه فاتیمان بؤ دهگیریتیه وه بهم شیویه "
(ناوه راستی شه وه لسام ، کاتی له گهل پیغه مبهري خوا (ﷺ) له (ته‌بوک) بووین ، له لای
سهربازگه که وه مه‌شخه لیکم چاو پیکه وت به داگیرساوی ، له شوینی چووم ، ده بینم
پیغه مبهري خوا (ﷺ) و ابوبکر و عمر (رضی الله عنهما) له‌وین و عبدالله ذوالبجادين وه فاتی
کردوه ، و خه ریکن گوپی بؤ هله ده که نن و پیغه مبهري خوا (ﷺ) له ناو گوپه کهیدا یه و
ئه‌بو به کر و عومریش (رضی الله عنهما) دهیده نه دهستی ، پیغه مبهري خوا (ﷺ) دهلّيت : (أدنیا
إلی احاکم) براکه تانم لی نزیک که نه وه ئه‌وانیش نزیکیان کرده وه بؤی ، کاتی ئاماده ی
کرد له جیی خوی داینا فهرمووی : (اللهم انی قد امسیت راضیا عنه ، فارض عنه) ئه‌ی
پهرومردگار ، من لی پازیم ، ده‌سا توش لی پازی به) . ابن مسعود ، دهلّيت : خوزگه
خاوه‌نی ئه‌و گوپه من بوومايه)^۲ تاوه‌کو دوعاکه ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) بیگرتایه ته وه .

^۱ - هیثمی دهلّيت : احمد گپروایه تییه وه . پیاوانی فهرموده که ئه‌وانه ی (الصحیح) ن المجمع به ژماره (۱۵۹۸۲) .

^۲ - الحافظ ابن حجر له (الاصابه) (۹۹ / ۴) باسی کردوه و دهلّيت (النبوی) به دریزی ریوایه تی
کردوه ، پیاوانی فهرموده که ش جی متمانه ن ، به لام (لیکن بران) له نیواناندا هه یه .

" ۳۹ - زهیدی کورپی حارثه (ﷺ) "

" پیئشه وای شههید "

کییه ؟ زهیدی کورپی حارثه ی کورپی شراجیل ... ئەمیری شههیدی نه بهوی ناوهینراو له سوورده تی (الاحزاب) ، ئەبو ئوسامه ی محمدی ، گهره ی خزمه تکاران (موالی) و یه که مینانه له ئیسلامدا ، خوشه ویستی پیغه مبهری خوا (ﷺ) و باوکی خوشه ویسته که شیه تی ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) که سی چاک و باش نه بووبی خوشی نه ویستوه ، وه خوای پهروه دگاریش له قورئانی پیروزدا ناوی هیچ کام له هاوه لانی نه هیناوه جگه له زهیدی کورپی حارثه .

ئوه بوو هه کیمی کورپی حزام له شامه وه زهیدی کورپی حارثه ی وه خزمه تکار (کۆیله) هینا ، خاتوو خدیجه ی پوری داوای لی کرد پیئشکهشی بکات . ئەویش پیئشکهشی کرد ، ئەوکاته خاتوو خدیجه خیزانی پیغه مبهری خوا بوو (ﷺ) ، زهیدی کورپی حارثه ی پیئشکهشی پیغه مبهری خوا کرد (ﷺ) ئەمیش ئازادی کرد و کردی به کورپی خو ، ئەمهش پیئش ئەوه ی سروشی بو دابه زیت (ﷺ) ...

ئهو جا باوکی زهید هات داوای زهیدی کرد ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) به زهیدی فرموو : (إن شئت فأقم معی ، و إن شئت فانطلق مع الیک ؟) فرموو : ئەگهر ئەته وی له لام بمینهره وه ، ئەگهر ئەشته وی ، له گهل باوکت برۆ ؟ زهید فرموو : نا ، نا ، به لکو له لای تو ئەمینمه وه ، ئەوه بو له لای پیغه مبهری خوا (ﷺ) مایه وه تا یه پامی ئیسلامی بو هاته خواره وه پهروه دگار به په یامبهری خو هلیبژارد ، زهیدیش باوه پی هینا و ئیسلامی کرده ئاین و له گهل پیغه مبهری خوا (ﷺ) نویژی ده کرد ، کاتیکیش ئایه تی (ادعوه م لا بانهم)^۱ الاحزاب : ۵ . هاته خواره وه . زهید فرموو : من (زهیدی کورپی حارثه) م .^۲

۱ - واته : ئەو کورپانه به ناو باوکی خوینانه وه ناوهرن و بانگیان بکه ن .

۲ - اسناد ده کی (حسن) ، گبرانی گێپراویه تیه وه . المجمع به ژماره (۱۵۰۷) ئەوه بوو زهیدیان به (زهیدی کورپی محمد) بانگ ده کرد .

"چاکیه کانی"

- ۱- له (سالم) هوه ، له باوکیه وه ، ده لیت : هه میشته (زهید) مان به (زهیدی کوپی محمد) بانگ ده کرد ، تا نایه تی (ادعوه لایانهم هو اقسط عند الله) " الاحزاب : ۵ دابه زی^۱ .
- ۲- له (سلمه ی کوپی الاکوع) هوه ، ده لیت : له گهل پیغمبره ی خوا (ﷺ) و له گهل زهیدی کوپی حارپه دا چووم بو غزا ، پیغمبره ی خوا (ﷺ) ده یکرده ئه میرمان^۲ .
- ۳- له محمدی کوپی اسامه وه ، له باوکیه وه ، ده لیت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) به زهیدی کوپی حارپه ی فهرموو (یا زید ! انت مولای ، ومنی و الی و احب القوم الی)^۳ . ئه ی زهیدی ، تو دوستی منی ، له منیت و بو منیت وه خوشه ویسترین که سی له لام .

"سهره تای ئیسلامه تی"

له ئوسامه ی کوپی زهیده وه ، له باوکیه وه ، ده لیت / له گهل پیغمبره ی خوا (ﷺ) له پوژیککی گهرمی پوژه کانی مه که ده دا چوینه دهره وه بو ناو که عبه وه . مه ریگمان بو سهربری و پیمان گه یاند ، له وی به زهیدی عهری کوپی نفیل گه یشتین ، پیغمبره ی خوا (ﷺ) پرسى : (یا زید^۴ ! ما لی ارای قومک قد شنفوا لک ؟) ئه ی زهید ! چیه وا هوزه که ت رقیان لیّت هه لگرتوه ؟

وتی : سویند به خوا ئه ی محمد ، له بهر هیچ شتیک نی یه ته نها له بهر ئه وه یه که من هاتووم به دواى ئه م ئاینه دا ویلم (واته : به دواى ئاینى هه ق دا) هه تا هاتمه لای پیاوه ئاینى یه کانی (فدک) ئه بینم خوا په رستى ئه که ن و هاوه لیشى بو دا ئه نین ، هاتم بو لای پیاوانى ئاینى (شام) دیسان هه روا بوون . وتم : ئه مه ئه و ئایینه نیه که من به دوا یا ئه گهریم .

۱ - صحیح / بوخاری و مسلم گیراویانه ته وه .

۲ - صحیح / بوخاری مسلم گیراویانه ته وه .

۳ - فه رموده ی (حسن) ه / حاتم گیراویه تیه وه (۳ / ۲۱۷) و ده بیّت : (صحیح) ، زه هه بیش هه مان پای هه یه ، وه (الحافظ) له (الاصابه) دا به (حسن) دایناوه .

۴ - زهیدی کوپی عهری کوپی نفیل ی مه به سته .

شیخک له ناویاندا پېی وتم : تو هوالی ئاینیک نه پرسیت که کهس خواپهرستی له سهر ناکات شیخک نه بی له (الحیره) . منیش هاتم بو لای ، کاتی منی بینی ، وتی : له کیت ؟ وتم / له نه هلی مالی خوام (واته مه کهه) .

وتی : نه وهی تو داوای نه کهیت ، له ولاته کهی خوتدا دهرکه وتوه ، له راستیدا پیغمبریک نیرواه کهوا نه ستیره دی دهرکه وتنی دهره وشیتوه ، جگه له ، هه موو نه وانه ی تو بینیت له ناو گومرای دی بوون . ده لیت / نه کاته هه ستم به هیچ نه کرد . ده لیت : پیغمبر خا (ﷺ) خواردنه کهی لی نریک کرده وه ، وتی : نه مه چی یه نهی محمد ؟

فهرمووی : مریکه و بو (قوربانی) سهرمان بریوه . وتی : من شتیک ناخوم ناوی خوی له سهر نه نرایت . نه و جا له زهیدی کوپی عهری کوپ نفل جیا بووینه وه و پیغمبر خا (ﷺ) هات بو مالی خا و به دوریدا ته وافی کرد ، منیشی له گهل بووم ، هه روه ها به لای (صهفا و مروه) دا سوراینه وه که دووبتیان له ته نیشتدا بوو له مس دروست کرابوون ! ناویان (إساف و نائله) بوو .

بی باوهران کاتی ته واف (مه سح) یان له سهر ده کردن . پیغمبر خا (ﷺ) فهرمووی : (لا تمسحهما فانهما رجس) مه سحیان نه کهیت (ده ستیان پیدانه مینیت) ، چونکه نه وانه پیسن . به خوم وت : ده ستیان لی ددهم ، تا بزانه پیغمبر خا (ﷺ) چیم پی ده لیت ، نه وه بوو ده ستم لیدان ، فهرمووی (یا زید ! الم تنه) نهی زهید مهرگه ریگری لی نه کرا ده ستیان لی نه دهیت ؟

ده لیت نه و جا زهیدی کوپی عهر وه فاتی کرد و دوی نه وه په یامی ئیسلام بو پیغمبر خا (ﷺ) دابهزی .. پیغمبر خا (ﷺ) فهرمووی : (انه یبعث امة وحده)^۱ واته : زهیدی کوپی عهر به ته نه خوی وهک ئوممه تی زیندو دهرکیتوه له قیامه تدا .

^۱ - حاکم دهرمینیانی بو کربوه (۲ / ۱۶ ، ۲۱۷) و ده لیت : (صحیح) ه ، زهه بیش هه مان پای هه به و فهرموده که (صحیح) ه .

" خوشه ويستی زهيد (ﷺ) بو پیغه مبهري خوا (ﷺ) "

له (ابی عه مری شهیبانی) یهوه ، ده لیت : جله ی کوړی حارثه هه والی پیدام وتی : هاتم بو لای پیغه مبهري خوا (ﷺ) پیم وت : ئه ی پیغه مبهري خوا ! زهیدی برامم له گهل بنیره . فهرمووی (هوذا ، فإن انطلقی ، لم امنعه) ئه و تانی ، ئه گهر له گهل هات ، من ریگری لی ناکم . زهید فهرمووی : نابو خوا ! که سی که به سهر تودا هه لئابزیرم . جبه ده لیت : بوم دهر کهوت پای برا کهم له پای من با شتره ^۱ .

" هاوسه ریتی له گهل خاتوو زهینه ب "

پیغه مبهري خوا (ﷺ) زهینی کچی جحش (ﷺ) ی هیئا بو زهید ، ئه وه بوو ناتهبایی یه کی زور له نیوانیاندا پروی دا و ژیانیان سه قامگیر نه بوو ، .. وه زور جار زهید (ﷺ) سکالای زهینه بی دهر ده لای پیغه مبهري خوا (ﷺ) ... ئه وه بوو کاتی ئیسلام نه ریتی (تبنی) پوچهل کرده وه .. خوای پهروه دگار فهرمانی دابه سه پیغه مبهري خوا دا (ﷺ) که مؤله تی زهید بدات (زهینه ب) ته لاق بدات ، به پیچه وانهی خواستی پیغه مبهري نازیز (ﷺ) خویه وه . پاشان به فهرمانی خوای گه وره پیغه مبهري خوا (ﷺ) زهینه بی ماره کرد .. خیرا دوپروه کان ده ستیان به ورته ورت کرد که وا پیغه مبهري (ﷺ) خیزانی کوړه که ی خو ی ماره کردو وه . تا پهروه دگار ئه م نایه ته ی دابه زاند ﴿ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ ... ﴾ سوره الاحزاب (۴۰) . واته : محمد همرگیز باوکی هیچ پیاویک نه بووه له ئیوه . و فهرمووی : (ادعوه م لائبهم) الاحزاب : ۵) ئیر دوا ی ئه وه به (زهیدی کوړی حارثه) بانگ ده کرا . ^۲

۱ - حاکم دهری هیئا وه (۲ / ۲۱۴) و ده لیت : ئسناده که ی (صحیح) ه . زهه بیش هه مان پای هه یه .

۲ - ابن حجر له (الاصابه) یاسی کردو وه . له باسی ژیان ی (زینب) دا باسی چیوکی که به دریزی ده که بن و پونی وته ی دوپوان ده دهنیه وه .

" خه باتی (ﷺ) "

نه هلی سیره ده لیت : زهید له بهدر و ئوحد و خندهق و حدیبیه و خه بهریشدا ناماده بو ، وه کاتی پیغمه مبری خوا (ﷺ) خوی چووه بو (مرسیع) زهیدی کردووه به جینشین خوی له مه دینه هه وه ها له حهوت (سریه دا) وه ک پیشه وا چووه ته وه دهر وه ، هه وه ها هیچ کام له ها وه لآن له قورئاندا ناوی نه هی تراوه جگه له (زهید) . و له جهنگی (مۆته) دا شهید بو وه له سیره ی ژبانی (جعفری کوپی اب تالیب) دا باسما ن کرد . دوا ی نه وه ی هه وائی شهید بوونی زهید و ها وه له کانی گه شت ، پیغمه مبری خوا (ﷺ) چو بو مالیان له وی کچه که ی زهید که چاوی به پیغمه مبری خوا (ﷺ) کهوت ، دایه پر مه ی گریان .. پیغمه مبری خوا (ﷺ) به دیتنی کچه که ی زهید (ﷺ) نه وه نده گریا هه نسکی گریانی بهرز بووه وه ، پیا ن وت : چیته ئه ی پیغمه مبری خوا (ﷺ) ، بوچی واده گرییت فهرمووی : ((شوق الحبيب الى الحبيب))^۱ تاسه ی خوشه ویستیکه بو خوشه ویسته که ی موشتاقه .

" دیداریکی شایسته "

له (ابن بریه) وه ، له باوکیه وه ، پیغمه مبری خوا (ﷺ) فهرمووی : (دخلت الجنة ، فاستقبلني جارية شابة ، فقلت : لمن أنت ؟ قالت : انا لزيد بن حارثة)^۲ . ده فهرمووی : چوومه به هه شت ، له وی که نه زه کیکی گه نج پیشوازی لی کردم ، پرسیم : تو هی کییت . وتی : که نه زه کی زهیدی کوپی حارثه م . زهید (ﷺ) له سالی (۸) ی کوچی / مانگی جمادی یه کهم له ته مه نی (۵۵) سالی دا شهید کرا . پهرزاو پر حمه تی خوا ی لی بیت ..

^۱ - پروانه : ابن سعد (۲ / ۱ / ۳) پیاوانی جی متمانه ن ، به لام بجر بجر ها تووه الارنوط (سیر / ۱ / ۲۳۰) .

^۲ - دانه پاله که ی (حسن) ه : زه ه بی ، سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۳۰) .

٤٠ - عبدالله ی کوپی رواحه (ﷺ) "

" بهخته وهری شه هید "

ناسنامه ی :

عبدالله ی کوپی پواحه ی کوپی ثعلبه ی کوپی (امرئ القیس) ی کوپی ثعلبه یه .
پیشه وای شه هیدی به خته وهر ، ابو عمری نه نصاری خه زه جی به دری و زانا و شاعیره
.. له به در و عقبه دا به شداری کپدوه ههروه ها خالی (نعمانی کوپی بشیر) ه و یه کیکه له
نووسهرانی نه نصار ...

" باش گوپرایه لی "

له عبدالرحمن ی کوپی ابی لیلی وه ، عبدالله ی کوپی رواحه هات بو لای
پیغه مبر ی خوا (ﷺ) له کاتیکدا وتاری دها ، گوپی له پیغه مبر ی خوا (ﷺ) بوو
فهرموی : (دانیشن) عبدالله راست له جی ی خوی له دهره وه ی مزگهوت دانیشن تا
پیغه مبر ی خوا (ﷺ) له وتاره که ی بووه وه ، هم ههواله گه شت به پیغه مبر ی خوا (ﷺ)
(ﷺ) نه ویش فهرموی : (زادك الله حرصاً على طاعة الله و رسوله)^١ . خوی پهرومردگار
زیاتر پیدا گرت کات له سهر گوپرایه لیکردنی خوا و پیغه مبر که ی .

نووسهر ده لیت : نیتر سهر لی شیواوان ده یانه وی چی بلین کهوا نه یانه وی سوننه تی
پیغه مبر ی خوا (ﷺ) پهراویز بخن و له پله و پایسه کهم بکه نه وه به بیانوی
پروپوچ؟

" نموونه یه له هونراوه که ی "

له (انس) هوه ، ده لیت : پیغه مبر ی خوا (ﷺ) چووه مه که بو عهره ، عبدالله
له نیو ده ستیدا ده ی فهرموو :

خلوا بني الكفار عن سبيله اليوم نضربكم على تنزيله
ضربا يزيل الهام عن مقيله ويذهل الخليل عن خليله

^١ - دانه پاله که ی (صحیح) ه ، به لام (مرسل) ه وه الحافظ له (الاصابه) (٦ / ٧٨) به (صحیح)
دایناوه و ده لیت : به یه قی دهری هیتاوه .

دهلیت : ری بۆ چۆل کەن ئەی بی باومەران ، ئەمڕۆ بەسەرتاندا دەدەین لەسەر دەر بەدەر کردنی (یان لەسەر هینانە خوارەوی) بەلیدانیك قسە لەبەر قسەکەر دەباتەو و دۆست و برادر لەیەك بی ناگا دەکات . عومەریش (ﷺ) فەرمووی : (ئەی کوپی پواحه ! لەناو حەرەمی خوادا و لە نیو دەستی پیغمبەری خوا (ﷺ) شیعر دەلییت ؟) پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (خل یا عمر ، فهو اسرع فيهم من نضع النبل) لی گەپی ، عومەر ، بەراستی وتەکانی لەسەر بی باومەران لە دەرچوونی تیر خیراترە .
و لە بیژەیهکی دیکەدا هاتوو : (فوالذي نفسي بيده ، لكلامه عليهم اشد من وقع النبل)^۱ واتە : سویند بەوزاتە ی گمانی منی بە دەستە ، قسەکانی لەسەر بیباومەران لە جیگای تیر (ئەو جیگایە تیرەکی پی دەکات) توندتر و سەختەر .

" ترسی عبدالله (ﷺ) "

لە (قیس) هە ، دهلیت : ابن رواحه گریا ، خیزانەکەشی گریا ، لە خیزانەکە ی پرسى چیتە ؟ وتی : بۆ گریانى تو ، منیش گریام . فەرمووی : زانیومه كە بی گومان بەسەر ناگردا دەرۆم ، بەلام نازانم لی پزگار ئەبم یان نا ، لەبەر ئەو دەگریم^۲ .
نووسەر دهلیت : ئەمە ی لەو هە زانیو کە پەروردگار دەفەر مویت (و ان منكم الاواردها) (مریم : ۷۱) . واتە : بی گومان هەمووتان دەبی بەسەریدا بپۆن - لەسەر پردی سیرا .

" بەرتیل رەت دەگاتەو "

لە (سلیمانی کوپی یسار) هە ، پیغمبەری خوا (ﷺ) ابن رواحه ی نارد بۆ خەیبەر ، لەوی لێگەل جوولەکەکاندا مامەلەیهکی بۆ دەخەملاندن ، هەلسان بپیک خشل ی نافرەتەکانیان بۆ کوکڕدەو و وتیان : ئەمە بۆ تو و کارەکەمان لەسەر سوک کە .

^۱ - دانەپالەکی بەهێزە : ترمزی دەری هیناو (۲ / ۱۵۱) هەرودە (ابوعلی) بەدانەپالکی (حسن) .

^۲ - پیاوانی جی متمانەن : بەلام (مرسل) ه ، بپوانە الدەر المنتورد (۴ / ۲۸۲) .

فەرمووی : ئەو جوولەکەینە ! سویند بەخوا لەناو دروستکراوانی خوادا ، کەس نیه هیندەو ئیوھ رقم لییان بیت ، بەلام ئەمەش وام لی ناکات نادادی لەگەڵتاندا بکەم ، ھەروەھا بەرتیلیش حەرام و ناپەرەوایە . وتیان : ئابەمە ئاسمان و زەوی پاگیراون .^۱

" شەھید بوونی "

کاتی پیغەمبەری خوا (ﷺ) ھەرسی ئەمیرەکانی (مۆتە) ی ئامادە کرد فەرمووی : پیشەواتان زەھیدە ، ئەگەر پیکرا ئەو جەعفەر لە جییەتی ، ئەگەر پیکرا ئەو ابن پراوحە . ئەو بوو کە ئەو دووانە کوژران ، ابن پراوحە تۆزی لە دەرونیدا ھەستی کرد کە واحەز ناکات بجیتە پیشەوہ ، لەبەر ئەو بەخۆی وت :

اقسمت یا نفس لتنزلنہ طائعة اولا لتکرهنہ

فطالما قد كنت مطمئنة مالي اراك تکرهين الجنة

واتە : سویندم خواردووہ ئەو نەفس دەبی بجیتە مەیدان جا پیت خۆش بی یان پیت ناخۆش بی ، یان پیت ناخۆش بی ، مادەم لە خۆت دلنایات ئەو نەفس نیتەر بۆچی ئەبینم رقت لە بەهەشتە ... ئەو بوو شەری کرد ھەتا کو کوژرا (ﷺ) .

" ئازایەتی عبدالله "

وەلیدی کوپی مسلم دەلیت : گویم لی بوو کە سوپای مۆتە بەلای ناوچە (معان) دا تیپەر بوون ، و ھەواییان پی دراوہ کە پۆمەکان خەلکیکی زۆریان بۆ کرکردنەوہتەوہ . بۆیە زەھید راویژێ لەگەڵ ھاوہلانییدا کرد . وتیان : تۆ پیت داناوہ لە ولاتەکەدا ئەھلەکەیت ترساندووہ ، ئیستا ئیتەر ئەوہندە بەسەر بگەرپەرہوہ .

ابن پراوحە بی دەنگ بوو ، تا زەھید پرسپاری لی کرد . ئەویش فەرمووی : ئیمە بۆ کۆکردنەوہی غەنیمەت نەھاتووین ، بەلکو بۆ گەشتن بە دژمنەکانمان ھاتووین ، وە ئیمە بە ژمارە شەریان لەگەڵدا ناکەین یان بە تفاق ، لەبەر ئەوہ پای من وایە بەرہو پووین .

^۱ - پروانە : سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۳۷) .

وه له عوروهی کورێ زو بیرهوه : پیغه مبهیری خوا (ﷺ) فهرمووی : (فإن اصیب
ابن رواحة فلیترض المسلمون رجلا) نه گهر ابن رواحهش کوژرا ئهوا با موسلمانان پیاویک بو
خویان ههلبژێرن بێته پی شهوا .

پاشان پوشتین تا له (معان) دا بهزین لهو پیاوان گهشت کهوا (هرقل) بهخوی و
سهدهزار سهربازی پومی یهوه له (ماب) دابهزیوه له گهله سهدهزار (مستعربه) ^۱ دا
... لهویدا ابن رواحه خه لکه کهی هاندا و فهرمووی : (ئهی خه لکینه ! ئهوهی ئیوه لی
ئه ترسن ، ههر ئهوهیه که بهنیهتی به دهست هی نانی هاتونه ته ئیره که ئه ویش شه هاده ته)
^۲ موسلمانان ته نها سی ههزار کهس بوون .

^۱ - مستعربه : که سیکه به بنه چه عه ره ب نیه و به لام بوته عه ره ب (فره هنگی تۆ به ره) گیومو کریان
چاپی نوو ده .

^۲ - بروهانه : سیره ابن هشام (۲ / ۲۷۹) الحلیه (۱ / ۱۲۰)

٤١ - خالدی کوپی سعید (ﷺ) "

"یہ کہم کہس کہ (بسم اللہ الرحمن الرحیم) اسی نووسی"

خالدی کوپی سعیدی کوپی عاصی کوپی ٹومہییہی کوپی عبدشمسی کوپی عبدمناف ی کوپی قصی .. پایہ بہرز و گہرہ ، ٹہو سہ عیدی قورہیشی ٹومہوی یہ ، یہ کیکہ لہ پیشینہ یہ کہ مینہ کان .

لہ (ٹوم خالدی کچی خالد) دہ دہ گپنہ وہ ، دہ لیت : باو کم پینجہم کہس بوو لہ نیسلامدا و ہیجرہ تی کرد بو حہبہ شہ و زیاد لہ دہ سال لہوی مایہ وہ و لہوی من لہ دایک بووم . ہر وہا و تویہ تی : باو کم یہ کہم کہس بووہ (بسم اللہ الرحمن الرحیم) ی نووسیوہ .

ہر وہا دہ گپنہ وہ ، پیغمبر ی خوا (ﷺ) کردوویہ تیہ سہرپرشتیار لہ (صنعاء) ہر وہا ابوہ کر (ﷺ) کردوویہ تیہ پیشہوا بہ سہر سوپاکہ یوہ بو غزای شام .

وہ خالد (ﷺ) کہ سیکی جوانچاک و پیکہ وتوو بوو .. پوژی اجنادین کوژراوہ .. دہ گپنہ وہ کہ خالد (ﷺ) شہید بووہ و بکوژرکہی دوا ی موسلمان بوونی پرسویہ تی : ٹہو پیاو کی بوو ؟ بہراستی پوناکی یہ کی درہ وشاوہم لہ ٹاسمانہ وہ بو ی بہدی ٹہ کرد !!^١

^١ - انظر : باسی ژبانی لہ (سیر اعلام النبلاء) ١ / ٢٦٠ . اسن سعد (٤ / ١ / ٦٩ ، ٧٠ ، ٧١) .

" ٤٢ - عملانی کوپری حُزرمی (ﷺ) "

" نهو سهر کرده یه ی به سهر ناودا رۆیشت !! "

یهکی بوو له هارپه یمانانی (بنی امیه) و له گه وهر پیاوانی کۆچبهران ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) ویلایهتی به حهرینی پی سپارد ، که یهکی بوو له (ولاتانی) شارهکانی (حُزرموت) ، وه پاشان دایه دهست نهی بهکر و عومهر (ﷺ) .

" خهباتی "

محمدی کوپری سعد ، دهلیت : پیشهوا ابوبکر عهلائی کوپری حُزرمی نارد بو غهزایهک ، نهویش له گهلّ شانزه نه سپسوار بهری کهوت ، وه نه بو بهکر (ﷺ) بووی نووسی که به ههر کهسی له موسلمانان گه یشت ، له گهلّ خویدا بیبات بو پووبهروبوونهوی دوزمن ، نهو بهوو عهلاء بهخوی و نهوانه ی له گهلی بوون رۆیشت تا گه یشت به قهلائی (جواشی)^١ و له گه لیان هاته شهرو تاقی لی برین .

پاشان هاته (قطیف) که له ویش کۆمهلیک دژی موسلمانان کۆ بو بوونه وه و له گه لیان جهنگا ، نهوه بوو شکستیان هیئا ، نهو جا نا عه ره بهکان (عه جه مهکان) چوونه پال گه پریده کانه وه (الزاره) و عهلاء هات بو لایان و لسه رکهناری پووبار بویان دابهزی و له گه لیاندا شهری کرد و نابلو قه ی دان تا نهو کاته ی (صدیق) وه فاتی کرد ، نهو جا نههلی (الزاره) داوایان کرد له گه لیان پیککهون ، نهویش له گه لیان پیک کهوت و پاشان له گهلّ نههلی (دارین) جهنگاو شهپر که رهکانیانی کوشت و مندال و پشتهکانیانی گرت هخۆ .

نهو جا (عرفجه) ی نارد بو کهناری فارس لهوی پیگای کهشتی یهکانی دابهری و دوور گهیهکی له زهوی فارس فهتخ کرد و مزگهوتیکی تیا کرد وه^٢ .

^١ - جواشی : شاریک بوو له به حهره یه ی (عبدالقیس) بوو .

^٢ - برپاوه : ابن سعد (٤ / ٢ / ٧٧ - ٧٨) .

" کهرامه‌تی دۆستانی خوا "

کهرامه‌ت و پِیزی دۆستانی خوا شتیکی جیگِیر و چه‌سپاوه و که‌س نکولی لی نیه مه‌گهر ئه‌وانه‌ی بی ئاگان و له زانست و له دین پشکیکی باشیان نه‌بووه . شیخی ئیسلام (ابن تیمه) ده‌لیت : کهراماتی دۆستانی خوا به به‌ره‌که‌تی شوین که‌وتنی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌ده‌ست هاتوو ، و له راستیدا له‌بازنه‌ی په‌رچو (معجزه) هکانی پیغه‌مبه‌ری خوادایه (ﷺ)^۱ .

له (سهامی کوپی منجاب)وه ، ده‌لیت : (له‌گه‌ل عه‌لاء ی کوپی حچرمیدا چووین بۆ غه‌زای (دارین)^۲ له‌وی سۆ دوعای کرد ، په‌روه‌ردگار هه‌رسیکیانی جیبه‌جی کردوو و له‌لامدایه‌وه : یه‌که‌میان ئه‌وه بوو له جیبه‌ک دابه‌زیین داوای ئاوی کرد بۆ ده‌ستنویژ گرتن ، ده‌ستی نه‌که‌وت ، هه‌لساو دو‌رکه‌عات نویژێ کرد و فه‌رمووی : (ئه‌ی خوای په‌روه‌ردگار ئیمه‌ی به‌نده‌ی خۆت هاتوینه‌ته ئێره تا له پیناوی تۆدا دژی دوژمه‌که‌ت بجه‌نگین ، په‌روه‌ردگار بارانیکی په‌حمه‌تمان بۆ به‌بارینه تا ده‌ستنویژێ لی بگرین و لیی بخۆینه‌وه ، و دواي ئه‌وه غه‌یری ئیمه‌ی تیا به‌شدار مه‌که .

ئه‌وه بوو تۆژی پیمان کرد ، هینده‌ی نه‌برد ئه‌بینین له ئاسمانه‌وه بارانی په‌حمه‌ت ده‌باریت و ئیمه‌ش ده‌ستنویژمان لی گرت و لیمان خواره‌وه و مه‌تاره‌که‌م لی پر کرد و له جی خۆی دامانم تا بزاتم دوعاکه‌ی گیرا بوو یان نا ؟ شه‌و که‌میك پوشتین پاشان به‌ هاوه‌لانم وت : مه‌تاره‌که‌مم بیر چوو ، چووم بۆ ئه‌و جیبه‌ی لیی دامانم بوو ده‌بینم وه ئه‌وه‌ی هه‌رگیز ئاوی تی نه‌کرا بیت و ا بوو .

پاشان پوشتین تا گه‌شتینه (دارین) و له ئیوان ئیمه‌ و دوژماندا پووباره‌که هه‌بوو ، عه‌لاء فه‌رمووی : ئه‌ی زانای میه‌ره‌بان ، ئه‌ی به‌رزی گه‌وره .. ئیمه‌ به‌نده‌ی توین و له پیناوی تۆدا ده‌جه‌نگین له‌گه‌ل دوژمانندا ، ده‌سا خواجه ریگه‌یکمان بۆ بکه‌روه‌ه بۆ گه‌یشتن پینان پووباره‌که به‌رین . ئه‌وه بوو به‌ناو پووباره‌که‌دا پوشتین و به‌بی ئه‌وه‌ی زینی و لاخه‌کانمان ته‌ریبت لی هاتینه‌ دهره‌وه و به‌ره‌و‌پرویان بووینه‌وه کاتی عه‌لاء (ﷺ) گه‌رایه‌وه تووشی ژانه سکیک هات و پییه‌وه وه‌فاتی کرد .. به‌دواي ئاودا گه‌راین تا پیی

^۱ - بروه‌انه : الفرقان بین اولیاء الرحمن و اولیاء الشیطان ص ۱۵۱ .

^۲ - دارین : ئه‌که‌وێته ولاتی فارس .

بیشترین دهستان نهکوت له بهر نهوه به جلهکانیهوه پیاومانیهوه و سپاردهمان کرد .
 نهوه بو توژی پیمان کرد و زور دور نهکوتبووینهوه به ناو گهیشتن به یهکتریمان وت :
 با بگه پینهوه دهریینهوه و بیشوین ، گه پینهوه دهری بهینهوه که چی نهماندیهوه
 . یهکی له ناویاندا وتی : گویم لی بوو دوعای دهکرد و فهرمووی : نهی خوی بهرز و بلند ،
 نهی میهره بان ، مردنی منیان له سهر ئاسان که (یان وشهیه که بهو مهبسته) و عوره تم
 نیشانی کهس مده ، ئیمهش گه پینهوه و ازمان لی هیئا ^۱ . پیشهوا زههه بی له (سیر
 اعلام النبلاء) دا له ابی هریرهوه (ﷺ) به کورتی باسی نه چیرۆکهی کردوه و تیایدا
 دهلیت : که شوردوویانه ئهمهش نزیک تره له راستی و مهنتیق . نهوته له ابیی هریرهوه
 (ﷺ) دهلیت : سی شتم له علاو بینیهوه هیشتا خوشم دهوین و ههمیشهش خوشم
 دهوین : به سهر سواره کهیهوه پوژی (دارین) پروبار کهی بری ، و بهرهو به حرهین بهری
 کهوت لهوی له (دهنا) له خوا پارایهوه خوداش سهرچاوهیهکی ناوی بو هیئانه بهر تا تیر
 ناو بوون لی . یهکی له پیاوانی شتیکی له بیرچوو بوو ، گه پرایهوه بیهینیهوه ، که چی
 سهرچاوه ئاوه کهی لی نه مابوو .

وه علا کاتی وهفاتی کرد ئاومان لانه بوو ، خوی پهر و مردگار هه ور و بارانی
 پهحمهتی بو دهرخستین ، که (علاء) مان پی شورد و به شمشیره کانمان گۆرمان بو
 هه لکهند و سپاردهمان و گلکۆمان (حد) مان بو دانه نا ^۲

^۱ - برهانه / صفة الصفوة (۱ / ۲۵۲) .

^۲ - برهانه : سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۶۵ ، ۲۶۶) و الفرقان بین اولیاء الرحمن و اولیاء الشیطان لاپه ره

" ٤٣ - ابوهریره (ﷺ) "

" له هه موو هاوه لانی پیغه مبر ی خوا (ﷺ) زیاتر له

فهرمووده کانی پیغه مبر ی خوا ی له بهر بوو "

پیشهوای زانا و (مجتهدی) له یادگر و هاوه لی پیغه مبر ی خوا (ﷺ) نه بو هریره دوسی یه مانی یه ، گهره ی له یادگره جیگر و چه سپاوه کانه درهنگ موسلمان بووه ، له جهنگی (خیر) دابه شدار بووه . له جاهلیه تدا ناوی (عبدشمس ، ابو الاسود) بووه ، به لام پیغه مبر ی خوا (ﷺ) ناوی لی ناوه (عبدالله) و نازناوی (اباهریره) ی لی ناوه .. له (عبدالله ی کوپی رافع) هوه ، ده لیت : له نه بو هریره پرس ی بو چی پیت ده لیت : ابو هریره ؟ فهرمووی : شوانی مه ران بووم بو ماله وه مان (مه رم نه له و مه راند و شوانیم بو خیزانه که مان ده کرد) و پیشیله یه کم هه بوو یاریم له گه ل نه کرد ، بویه نه نازناوه لی نرا .

له پیغه مبر ی خوا (ﷺ) زانستیکی زور و پاک و پیروزی و مرگرتووه - کهس پیی دا نه گه شتووه ته وه - و ژماره یه کی وزور له هاوه لان و له (تابعین) فهرمووده یان لی و مرگرتووه . چوارسال هاوه لایه تی پیغه مبر ی خوا ی کرد (ﷺ) . زه هه بی ده لیت : نه م رایه راسترین رایه ، چونکه ماوه ی نیوان پزگار کردنی خه یبه ر و وه فاتی چوار سال و چه ند شه ویک بوو .^٢

" بیر (ذاکرة) ی سه رده می دابه زینی سروش "

به دخوازان هه لمه تیکی ناپه سه ندیان کرد بوه سه ر ابی هریره به هو ی زوری نه فهرموودانه ی له پیغه مبر ی خوا (ﷺ) گیراوی ته وه و ه یانه تانه ی له راوی یه کانی

^١ - دانه پاله که ی (حسن) ه ، ترمزی ده ری هی ناوه (٢٨٤٠) و ده لیت : فهرمووی (حسن) ه ((صحیح الترمزی)) ٣٠١٦ .

^٢ - بر وانه : سیر اعلام النبلاء (٢ / ٥٩٠) .

داوه .. به لām زانایانی ئوممه تی ئیسلام ئه و سا و ئیستاش بهرام بهریان وه ستاون و بهباشترین بهیان و پروونکردنه وه ره تیان داونه ته وه خوا پاداشتیان بداته وه ^۱.

" بۆچی ابو هريره رپوايه تی زۆر بووه ؟ "

ئهمه چه ند هۆکاریکی مه بووه له وانه :

۱ - له ابو هريره وه ، ده لیت : ئیوه ئه لێن که ئه بوهريره فهرمووده ی زۆری له پیغه مبهری خوا (ﷺ) گێڕاوه ته وه ده لێن : ئه ی بۆچی کۆچبه ران و پشتیوانان وه که ئهم فهرمووده یان لی نه گێڕاوه ته وه ! منیش ده لیم : برا کۆچبه ره کانم و برا پشتیوانه کان خه ریکی کاسبی و کپین و فروشتن بوون ، به لām من که سیکی که م ده ست بووم و له بازرگانی و کپین و فروشتنه وه دوور بووم و زۆر جارن له گه ل پیغه مبهری خوا (ﷺ) ده مامه وه و کاتی ئه وان دیار نه بوون من له لای بووم وه کاتی ئه وان فهرمووده یه کیان له بیر ده چوو من وه بیرم ده هاته وه ، وه پیغه مبهری خوا (ﷺ) له فهرمووده یه کدا ، به ابو هريره ده لیت : (إنه لن یسط احد ثوبه حتی اقضى جميع مقالتي ثم یجمع الیه ثوبه ، الا و عی ما أقوله) .

واته : هه ر که سی که راسه که ی راخست تا من له هه موو قسه کانم ده بمه وه و ئه و جا کراسه که ی به خویه وه کۆبکاته وه (له خوی بگریت) ئه وه بیدار وشیار ده بی له وه ی که ده لیم . منیش بوورده که م راخست تا له فهرمایشته کانی بوویه وه ، و ئه و جا له سینهم گرت ، به و جوړه له و فهرمایشته نه ی هه چم له بیرچوو ^۲.

له رپوايه تیکی دیکه دا هاتوو : ده لیت : ده لێن که بۆچی رپوايه تی زۆرم له پیغه مبهری خوا (ﷺ) هه یه - خوا شاهیده - که من کابرا یه کی نه دار بووم ، ئه وه نده ی تیری سکی خۆم پۆژانه هه بوو نه زیاتر و زۆر جارن له گه ل پیغه مبهری خوا (ﷺ) بووم وه پۆژی پیمانی فهرموو : (من یسط ثوبه حتی اقضى مقالتي ثم قبضه الیه ، لم ینس شیئا سمع منی ابدا) فهرمووی هه رکه س جله کانی بلاوکاته وه و راخات تا له قسه کانم ده بمه وه و ئه و جا جله کانی کۆکاته وه و له خوی بگریت هه رگیز ئه وه ی له منه وه ده بییستی له بیر ناچیت

^۱ بره وانه کتبی : (الاسرائیلیات و الموضوعات فی کتب التفسیر) ی ابی شهیه .

^۲ - صحیح / بوخاری ده ری هیناوه (۴ / ۲۴۷) ، مسلم (۲۴۹۲) .

منیش وام کرد . دهی سویند بهی که سهی (محمد) ﷺ ی به هق ناردووه هرگیز شتیکم لییه وه گوی لی بو بیت له بیرم نه چوه ^۱ .

۲ - ابو هريره هات بو مالی عائشه (رضی الله عنها) ، خاتوو عائشه پیی وت : بهراستی زورت له پیغمبرهی خوا (ﷺ) وهرگرت ! وتی : ئه ری و هلا دایه ، نه ئاوینه و نه کلدان و نه خمزبمز سهرقالی نه کردووم لیی . ئه ویش فهرمووی : ئه لبهت (یاخود دهشی وابی) ^۲ .

" پی لئانی هاوه لآن به زانستی ابوهریره "

۱ - له (ابن عمر) هوه ، به ابو هريره ده لیت : بهراستی تو له هه موومان زیاتر په یوه سستی پیغمبرهی خوا (ﷺ) بوویت و له هه موویشمان زانانریست به فهرمایشته کانی ^۳ .

۲ - ابو هريره له دیوه که ی عائیشه دا ئه نیشنت ، و قسه ی ده کرد ، ئه و جا ئه ییوت : ئه ی خاوه نی ئه م دیوه ، ئایا هیچ نکولیت له قسه کانم هیه ؟ ئه ویش که له نوێژه که ی ده بووه ، هیچ نکولی یه کی له قسه کانی نه بوو ، به لām ده ییوت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) وهك ئیوه قسه کانی نه ده هونیوه (سهر د نه ئه کرد) ^۴ .

هرچی ئه م فهرموده یه شییه تی (رضی الله عنه) که ده لیت : له پیغمبره ی خوا (ﷺ) دوو ئامان له زانست و فهرمایشته کانیم له بهر کردووه یه کیکیانم به ناو خه لکیدا بلاو کردووه ته وه ، به لām ئه ری دیکه یان ، ئه گهر بلاوم کردایه ته وه ئه م گهرووم به برین ددا ^۵ ، زه هه بی ده لیت : ئه مه به لگه یه له سهر به نه ئینی هیشتنه وه ی هه ندی له و فهرمودانه ی که فیتنه ئه بزویی له ناو بنچینه و لقه کاند ، یان له پیا ه لدان و به دوێژی یه کاند ، به لām

^۱ - صحیح / بخاری (۱ / ۱۹۰) و مسلم (۲۲۹۴) .

^۲ - صحیح : حافظ له ((الاصابه) دا باسی کردووه گه راندویه تیه وه بو ابن سعد و دانه پاله که ی به (جید - باش) داناوه .

^۳ - دانه پاله که ی (صحیح) ه : ترمزی له (المناقب) دا دهره ئانی کردووه و بپوانه صحیح سنن الترمزی (۳۰۱۳) .

^۴ - صحیح : مسلم دهره ئانی کردووه (۲۴۹۳) .

^۵ - صحیح / بخاری دهره ئانی رنوه (۱ / ۱۹۲ ، ۱۹۳) له بابی (زانست) دا .

ئەو فەرموودانەى پەيوەندى يان بەحەلّ و حەرامەو ھەيە ، بە ھىچ شىوہەك نابى بشاردريتەو ، چونكە لە بازنەى بەلگە و پروون كردنەو ھى ريگەى راستدايە .

لە صەحىحى بوخارىدا فەرمايشتى عەلى (ﷺ) ھا توو دەفەرموى : (لەگەل خەلكيدا قسە لەسەر شتانىك بكەن كە ئاشنايەتيان پيى ھەيە و ئەو ھەشى كە نكولى لى دەكەن و بى بېوان پيى واز لى بينن ، مەگەر دەتانەوى و حەز ئەكەن خودا و پيغمبرەكەى بە درۆ بخريئەو ؟)

ھەر بەو جوړەش ئەگەر ئەبوھريرە ئەو بەشە زانستەى بلاوبكردايەتەو ، ئازاردەدرا ، بەلكو دەكوژا ^١ . وە مامۇستا (شعب الارنئوط) دەليّت : زانايان ئەو ئامانەى كە ابوھريرە بلاوى نەكردەو ئەخەنە بابى ئەو فەرموودانەى كە پيشەوايانى خراپە و خراپەكارى نيشان دەدات ، لەگەل حال و سەردەمياندا .

و ئەبو ھريرە بە ناراستەوخۆ ھەندىكيانى ناودەبرد و بەراشكاي نەيدەوت لە ترسى گيانى خوى لييان ، وەك ئەم فەرمايشتەى : (پەنا ئەگرم بە خوا لەسەرى شەست و ئيمارەتى ھەرزەكان ئامازەيە بە جينشينايەتى يزىدى كوپى معاويە ، چونكە لە سالى شەستى كوچيدا بوو ، وە خوا گەورە دوعاكەى گيرا كرد و پيش ئەو سالا كوچى دوايى كرد .

وە ابن المنير دەليّت : ھەندى كەس ئەم فەرموودەيان كردووەتە بيانوو بۆ بەراست دانانى بيروپا پوچەكانيان و بروايان وايە كە شەريعت سەروژيرى ھەيە (شتى ئاشكرا و ديارى ھەيە و شتى ناوەكى و نيھينيش ھەيە) ئەمەش بيروپايەكى پوچەلە ، و دەرئەنجامەكەى ھەلۆەشانەوہيە لە ئاين . ئەبو ھريرەش (ﷺ) مەبەستى لە فەرمايشتى كە دەليّت : (بپينى لى دەكەوتەو) ئەوہيە : گەر ئەھلى خراپە گوڤيان لى بى كار و كردەوەكانيان عەيدار ئەكات و ھەلۆەكانيان بە گوپراى و پى ھەلەكردن دائەنى ، دەدەن لەسەرى و دەيكوژن .. وە ئەمە پشتگيري ئەو پايە ئەكات كە دەلى ئەو فەرموودانەى پەيوەندى يان بە حوكمە شەرى يەكانەو ھەيە نابى لە بازنەى نەينيدا بمينيئەو ^٢ .

^١ - بروانە : سير اعلام النبلاء (٢ / ٥٩٧ ، ٥٩٨) .

^٢ - بروانە : پەراويزى (سير اعلام النبلاء) (٢ / ٥٩٧) .

" بهره که تی دعای پیغه مبه ری خوا (ﷺ) بۆ دایکی ابو هریره (رضی الله عنه)"

له (ابي كثير السحمي) یه وه ، ده لیت : ابو هریره پئی وتم : سویند به پهروردگاری هه ق ، خوا که سیکی ئیماندارێ خهلق نه کردوه ناوی منی بیستبی و خوشی نه ویستبم .

وتم : جا چۆن ئهزانیت ؟

فهرمووی : دایکم که سیکی بۆ باوهڕ بوو ، وه من بانگم نه کرد بۆ ئیسلام ، به لام وه لامی نه ئه دامه وه و باوهڕی نه ئه هیئا ، پۆژیکیان دووباره بانگم کردوه بۆ ئیسلام به لام شتانیکی وت دهرباره ی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) پیم ناخۆش بوو . بۆیه هاتم بۆ لای پیغه مبه ری خوا (ﷺ) به دهم گریان وه وه وه له کهم پئی دا و داوام لی کرد دعای بۆ بکات . ئه ویش فهرمووی : (اللهم اهد ام ابی هریره) فهرمووی : ئه ی پهروردگار هیدایه تی دایکی ئه بو هریره بده ...

منیش خیرا به ره ولای دایکم پۆشتم تا مژده ی پئی بدهم ، هاتم ده بینم دهرگا که داخراوه ده نگی شلپه ی ئاودیت ، شتیکم کرد بۆ ئه وه ی هه سته پئی بکات ئه و جا دهرگا که ی بۆم کردوه ده بینم جل و به رگه که ی له بهر کردوه و سه ری داپۆشیوه و ده لیت : ((الشهد ان لا اله الا الله ، و ان محمدا عبده و رسوله)) . ده لیت : خیرا گهرامه وه بۆ لای پیغه مبه ری خوا (ﷺ) و له خۆشیدا ئه گریام وه ک چۆن پینشت له خه فته دا گریام ، و وه وه له کهم پیدا و وتم : ئه ی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) ، داوا له پهروردگار بکه با من و دایکم له لای بهنده ئیماندارهکانی خۆشه ویست بکات . ئه ویش فهرمووی : (اللهم ، حب عبيدك هذا و امه الى عبادك المؤمنين ، و حبهم اليهما) .^۱

ئه ی پهروردگار ، ئهم بهنده یه ی خۆت و دایکی خۆشه ویست که لای بهنده ئیماندارهکانه وه بهنده ئیماندارهکانیشت له لای ئه وان خۆشه ویست که .

^۱ - اسناده که ی (حسن) ه : احمد (۲ / ۲۱۹ ، ۲۲۰) زه ه ببی له (السیر) ده لیت : اسناده که ی (حسن) ه

" سوپاسگوزارى "

لە (مضارى كۆپى حزن) ھو ، دەلىت : شەۋىك رېم دەكرە ، گويم لە (الله اكبر) پياۋىك بوو ، خىرا بە خۆم و ولاخەكەمەو بەرە و لاى پۇشتىن . پرسىم : كىت ؟ وتى : ابو ھىرە . وتم : ئەم تەكبىرە يە چى بوو ؟ وتى : سوپاس كردنى خوا بوو . پرسىم لەسەر چى ؟

وتى : بەكرى گىراۋى (سىرەى كچى غزوان) بووم بە شوين قاچەكاندا و ئەۋەندەى تىرى سكى خۆم نانم ھەبوو . كاتى ئەوان بەسەر ولاخەكانەو بوون من بە پىي پىشەرەویم دەكردن وەكاتى لە جىيەك دادەبەزىن خزمەتم دەكردن ، دواتر خواى گەرە كردى بە خىزانم ! و ئىستا ژنى منە .^۱

وہ جارىكيان (ﷺ) نويزى دەكرد و كاتى سەلامى دايەو ، دەنگى بەرزكردەو و ھەرموۋى : سوپاس بۆ ئەو خوايەى ئەم ئايىنەى كردوۋەتە بناغەى شتەكان و ابو ھىرەى كردوۋەتە نىمام و پىشەوا ، دواى ئەۋەى بەركرى گىراۋى كچى غزوان بوو و ھىندەى تىرى سكى خۆى ھەبوو ، لەسەر قورسايى و باركىشى قاچەكانى^۲

" دادگەرى "

چەسپاۋە كە عمرى كۆپى خەتاب (ﷺ) ابا ھىرەى كردوۋە بە سەركار لەسەر (بحرين) ھو ، ئەۋە بوو بە بېرى دە ھەزارەو ھاتەو . عومەر (ﷺ) پىي وت : ئەم مالىت ھەلگرتوۋە بۆ خۆت ئەى دوژمنى خوا و دوژمنى قورئانەكەى ؟
ابوھىرەيش پىي وت : من دوژمنى خوا و قورئانەكەى نىم ، بەلكو دوژمنى ئەۋەم كە نژايەتى خوا قورئانەكەى دەكات . ئەۋىش ھەرموۋى : ئەى ئەم پارەيەت لە كۆى بوو ؟ ئەۋىش وتى : بەرو بووم و قازانجى مالى خۆمە و نرخى دەغل و دانى بەندەيەكى (كۆيلە) خۆمە و لەگەل موچەى خۆمدا كە كۆبەتەۋە ..

^۱ - پياۋانى جى متمانەن : ابونعيم (۱ / ۲۸۰) و غەبرى ئەۋىش . الارنؤوط (سىر) ۶۱۲ .

^۲ - ابونعيم لە (الطيه) (۱ / ۲۷۹) دەرھىتانى بۆ كرەوۋە .

به دواى بابه ته كه دا چوون ، ده بینن ههروایه كه نه بوهریره وتی : دواى نهوه پیشهوا عمر بانگی کردهوه كه ویلايه تیكى بداته دهست ، پازی نه بوو .. عومهریش (ﷺ) پیى وت : رقت له گرته دهستی کاره ، له کاتی کدا له توباشتر داواى کارى کردووه : نهویش (یوسف) بوو سهلامى خواى لی بیّت ! ابوهریرهش (ﷺ) فهرمووی : یوسف پیغمبره کورى پیغمبره کورى پیغمبره و من (ابوهریره کورى امیمه) م . و له دوسى شت نه ترسم . فهرمووی بو نالییت : له پینج شت ؟

ابوهریره فهرمووی : نه ترسم بهی ناگایى و بهی زانیاری شتی بلیم ، وه نه ترسم به پهله و بی پشوو دریژى داوهرى بکه و نه ترسم له دواوه لیم بدریت وه له مال و مولکم دابمالریم و جنیو به ناموسم بدریت ^۱

بهه جوړه ده بینن كه عمر (ﷺ) لا گری و یارمه تی كهس ناكات ههروهك موجهاله هیچ دروستكراویك ناكات باهوه لی پیغمبره خوایش بیّت (ﷺ) ، وه عمر (ﷺ) نه گهر خوى كهسیك بوايه دهستی بو (بیت المال) ی موسلمانان بریدایه ، بوى نه بوو نهوه به ابوهریره بلی .

وه نیمه له نیستاو له سهردهمانی دیکه شمان بیستوه كه یه کلاکردنهوه ی کیشه و لادانهكان له رزۆكى پیوه دیار بووه و زۆر جاریش نیشانهكانی ههق و راستی له دهست داوه . له بهر نهوه ی بهرپرسی یه كهه له نامرازی حوكم دا دهستی هه بووه له لادانه كه دا و دواتریش هیژى ریگریکردنی لادانی نه بووه ، چونكه خویشی تیا ییدا به شدار بووه ^۲ .

"وفاات"

ژیانی ابیهریره دریژه ی کیشاو .. لهوه دهترسا توشی فیتنه و ستهه بیّت .. بویه دوعای نه کردو نه یه فهرموو : ((نهی پهرومردگار ، نه مگه ی نیته سالی شهست)) ^۳ نهوه بوو لهو ساله دا یاخود به سالیك پیشتر وه فاتى کرد . نهوه بوو کاتى نه خوش كهوت (ﷺ) ، مروان هاته لای و پیى وت : خوا شفات بدات نهی نه باهریره . نهویش

^۱ - پیاوانى جی متمنه ن : ابن کثیر له (البدایه) باسی کردووه ، (۸ / ۱۱۳) له عبدالرزاقه وه .

^۲ - (من فقه عمر) ی د . محمود محمد عماره (۵۱) .

^۳ - پیاوانى جی متمنه ن : الحافظ له (الفتح) دا (۸ / ۱۳) باسی مریوه الارنوط (سیر ۲ / ۶۲۶) .

فەرمووی: ئەی خوای پەرۆردگار ، بەراستی حەزم بە لێقای تۆیە ، دە تۆش حەز بە لێقای من بکە . ئەو بوو هیشتا مەروان نەگەشبتوووە ئاوەراستی بازار لە گەپانەویدا ، ئەبو ھەیرە (ﷺ) وەفاتی کرد . وە لە (سلم ی کوپی بشیر) ھو ، ئەبو ھەیرە (ﷺ) لە کاتی نەخۆشی یەکەیدا گریا پرسى یان بوچی دەگریت ؟ فەرمووی : بۆ ئەم دنیایەى ئێوە ناگیرم ، بەلکو بۆ دووری سەفەر و کەمى تۆیشوو دەگیرم وە بۆ ئەو دەگیرم کە دلتیام بەسەر (سراط) دا دەپۆم کە یان ئەکەومە ئاگرەو یان بەھەشت و نازانم بۆ کامیان دەبریم ^۱ .

پاش وەفاتی ئەبو ھەیرە (ﷺ) پێشەوا وەلیدی کوپی عتبە دواى نوێژی (عەسر) نوێژی لەسەر کردوو (ابن عمر) و (ابو سعید) جەنازەکەیان بەرپى کردوو و لە (بقیع) سپاردەکراو .

^۱ - بیوانه : الحلیه (۱ / ۲۸۳)

" ٤٤ - خباب ی کوپی الارت (ﷺ) "

" کیوون له نارامی "

خه بابی کوپی ئه رت ی کوپی خوه یلیدی کوپی سعدی کوپی خزیمه یه وه به (ابا عبدالله) ناو ده مینریت . به دیل گیرا و فروشرا به (ام انمار) له مه ککه ، وه (خباب) پیش ئه وه ی پیغه مبهری خوا (ﷺ) بجیتته مالی (ارقم) ، موسلمان بووه ، وتراوه که (شه شه م کهس بووه موسلمان بیت ، واته شهش یه کی نیسلام بووه ههروهک (کردوس) ده لیت : ^١ له خانه دان و په سه نه یه که مینه کانه ، ناماده ی به درونه وانی تریش بووه .

" نارامگری له سه ره شه که نه ده دان "

(طارق ی کوپی شهاب) ده لیت : خباب له کوچمه ره یه که مینه کان بوو وه یه کی بوو له وانه ی له پیناوی خوادا نه شه که نه ده درا . وه (ﷺ) مه ولای (ام انمار) ی کچی سباعی خزاعی بوو ، بی باوه ران به جو ره ها شیوه نازاریان ددها .. به قزرا یانده کیشا و وه ملیان زور به توندی باده دا و چه ن دین جار له سه ره سکلی داگرساو پالیان ده خست و به ردیان له سه ری دانه نا بو ئه وه ی نه توانی هه لسیته وه ^٢ .

خاب ده لیت : پیغه مبهری خوا (ﷺ) له سه ره بورده که ی له ژیر سیبه ری که عبه دانیشتیوو ، سکا لای حالی خو مانمان برده ی و پیمان وت : ئایا یارمه تیمان بو ناخو ازیت ، ئایا دو عامان بو نا که یت ؟؟ ئه ویش فهرمووی : ((قد کان من قبلکم یؤخذ الرجل فیحفر له فی الارض فیجعل فیها ثم یؤتی بالمنشار فیوضع علی راسه فیجعل نصفین ، و یحشط بأمشاط الحدید ما دون لحمه و عظمه ما یصده ذلک عن دینه ، واللّٰه لیتمن اللّٰه هذا الامر حتی یمیر الراكب من صنعاء الی حضرموت فلا یخاف الا اللّٰه ، والذنب علی غنمه و لکنکم تستعجلون)) ^٣

^١ - میثمی ده لیت : ته به رانی به (مرسل) ی گێراویه یتیه وه وه پیاوانی هه تا نه گاته کردوس پیاوانی (الصحیح) ن (کردوس) یش جی متمانه یه . المجمع (١٥٦٢٩) .

^٢ - ئه وانه : الرصی المختوم (٧٩) .

^٣ - صحیح / بوخاری پیاویه تی کردوه .

فهرمووی : له نه ته وه کانی پیش ئیوه دا پیاویان ده هیئا و چالیان بۆ هه لده که ند و ده خرایه ناوی ، ئه و جا مشاریان ئه هیئا و له سه ریه وه ئه یان کرد به دووبه شو به شانیه ئاسنین گوشتی له شیان له ئیسکه کانی را ده مالی ، که چی ئه وه هه رگیز له ئاینه که ی لای نه ئه دا و په شیمانی نه ئه کرده وه ، سویند به خوای گه وه ، په رومردگار ئه م ئاینه وه هاسه ر ده خات که گه شتیار له (صنعاء) وه بچیت بۆ (حضر موت) و له هه یچ شتیکی نه ترسی ته نها خوا نه بی و له کاتیکا گورگ به سه ر مه ره کانیه وه یه تی ، به لام ئیوه په له تانه .

((ئه بی پیغمه مبه ری خوا (ﷺ))) چی له ده ست بی بی کات بۆ ئه و بی چارانه ؟ له راستیدا ئه و ناتوانی پارێزگاری له هه یچ که سیکیان بکات ، چونکه ئه و توانای به رگری کردنی نه فسی خویشی نی یه ، ئه و له نوێژه کانی دا و له کاتی کړنوش برندا ریخۆله و ناوسکی گیانه وه ری سه رپراویان فره ئه دایه سه ری و... پیسی له به رده م ماله که یدا پۆنه کرا ، و جگه له ئارامگرتن کاریکی تری له ده ست نه ئه هات .

پیغمه مبه ری خوا (ﷺ) هاوه لانی کۆنه کرده ته وه له سه ر سوود و قازانجیکی ثانی یان دواخراو ، به لکو ئه و به رچاو پوونی کردوون و ئه و هه قه ی خسته پوو که سه رده مانیکه په رده ی به سه ردا دراوه ، و لیلی و بارگرانی به سه ر دلکه نه وه سه ریوه ته وه تا ناشنا بیته وه یه قینه سه روشتی یه که له سه ری هاووته بوون و بی ناگایی مه حروم و بی به شی کردووه لی ، ئه و مروقی گه یاند به په رومردگاری و به وه ش به ستیه وه به ریشه ره سه نه که یانه وه .. له کاتیکا که ئه وان پیشتر په رۆش و هه ناسه سارد بوون ، ئه و نه مری و فه نابوونی بۆ خه لکه ی به راورد کرد ، ئه وانیش ئاخیره تی هه میشه ی یان هه لبژارد به سه ر دنیا ی کۆتایی ها توودا ، هه روه ها مافی هه لبژاردنی دا پییان له نیوان چه ند بیتیکی بی بایه خ و په رومردگاریکی مه زندا ، ئه وانیش رقیان له و بته دروست کرا وانه هه لگرتو پویان کرده به دیه ی نه ری ئاسمانه کان و زه وی .

محمد (ﷺ) ئه وه نده ی به سه ئه م چاکه مه زنه پیشکه ش کات ، هه روه ها هاوه لانیشی ئه وه یان به سه له ژیر چاودیری و خه مخوری ئه ودابن ، وه هه رکات ئازاردان با چاوه رپی پاداشت بن ، و هه رکات دژایه تی کران له لایه ن به نده و کۆیله ی بته پیسه کانه وه با په یوه ست بن به وه وه پیی ناشنان ولیی ناگادار کراون ، بی گومان شه ری نیوان کوفر و باوه ره میشه به رده وامه ، و پۆژیک ته پ و تۆزی ئه و جه نگه داده مرکیت و په رده به روه ی شه هیدان له لایه ک و تیا چوان له لایه کی تره وه هه لده دریته وه . هه روه ک

په رده له سهر پوی باوهر دارانیک که له سهر فرمانی خوا هه لساون و بی باوهرانی که به فرمانی نهو زاته سهر شوږ کړاو هه لده دریته وه^۱

" مانه وهی له سهر حق "

له (خباب) وه ، ده لیت : من له مه که شمشیرم دروست نه کرد ، نه وه بوو شمشیریکم بؤ (عاسی کوپی وائل) دروست کرد و هاتم داوای پاره که ی لی بکه م ، پیی وتم : ناتده می هه تا محمد (ﷺ) به درونه خهریته وه ، منیش پیم وت : من محمد (ﷺ) به درونا خمه وه تا وه کو دهریت و زیندوو نه کریته وه (واته : مه حاله شتی وابهکم) .

وتی : دهی نه گهر زیندو ش کرامه وه نه وه من خاوه نی مال و سامانم و داوهریت نه که م . منیش نه مه م بؤ پیغه مبر ی خوا (ﷺ) باس کرد . نه وه بوو نایه تی : ﴿ أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا .. ﴾ سوره مریم (۷۷) . دابهزی^۲ . واته : نایا نهو جوړه که سانه ت بینیه که باوهری به نایه ت و فرمانه کانی نیمه نی یه ؟

" به خشیني له پیناوی خوادا "

له (ابی وائل شقیق ی کوپی سلمه) وه ، ده لیت : له کاتی نه خوشی یه که یدا هاتین بؤلای خبابی کوپی الارت ، فهرمووی : نه م تابوته هه شتا هزار دره می تیا به ، سویند به خوا هیچ قهیتانیکم پی تووند نه کردوه ته وه (واته : مالی دنیا م پی نه پازاندوه ته وه و سهر قالم کات) و هیچ دهروزه که ری کشم (سائل) لی بی به ش نه کردوه نه و جا دهستی به گریان کرد . پرسیان : بؤچی ده گریه ؟ فهرمووی : بؤ نه وه نه گریه که کاتی هاوه لآنم کوچیان کردو پویشتن دینا هیچ شتیکی لی که م نه کردن وه نیمه ش دواي نه وان ماینه وه و تاوامان لی هاتوه هیچ جیه که شک نابهین جگه له خول و خاک^۳ .

^۱ - پروانه : (فقه السیره) ی غه زالی (۱۱۲ ، ۱۱۳) .

^۲ - دانه پاله که ی (صحیح) ه بخاری گتړاویه تیه وه ، عاسی کوپی وائل له بی باوهرانی قورده ش و نه وانه بوو گالته ی به زیندوو بوونه وه نه هات .

^۳ - پروانه : صفه الصفوه (۱ / ۲۲۳) .

وه له قیس ی کوپی حازمهوه ، دهلیت : سەردانی (خباب ی کوپی ارت) مان کرد له نهخۆشی یهکهیدا ، ئەو حەوت جار لەسەر سکی داخ کرابوو ، فەرمووی : لەبەر ئەوه نەبوايه که پیغه مبهری خوا (ﷺ) نەمی لی کردووین دوعای مردن بکهین ئەوه داوام دەکرد ، بەراستی نهخۆشی یهکهەم درێژهی کیشا ^۱ .

وه (ﷺ) له کوفه وهفاتی کرد و علی کوپی ابی تالیب (ﷺ) نوێژی لەسەر کرد. بهو جوړه جهستهی ماندووی له دنیا پرگاری بوو تا له پال پیز و کهره می خودای میهره باندا بجهوێتهوه .

^۱ - بڕوانه : صفوة الصفوة (۱ / ۲۲۲) .

" ٤٥ - عبدالله ی کوپی عمر (ﷺ) "

" بهراستی عبدالله پیاویکی باشه " فرموده ی پیروز ..

کی یه ؟

عبدالله ی کوپی عمری کوپی خهتاب (ﷺ) و پیشه‌وای پابر و شیخی نیسلام (ابو عبدالرحمن) ه ، هر به مندالی موسلمان بوو ، پاشان هیشتا بالغ نه‌بوو بوو له‌گه‌ل باوکیدا هیجره‌تی کرد .. پوژی نوحود به بچوک دانرا و بهشداری پی نه‌کرا بویه یه‌که‌مین غمزا ، که بهشدار بوو تیایدا (خنده‌ق) بوو . ه‌روه‌ها یه‌کینکه له‌ی به‌ریزانه‌ی له‌ ژیر داره‌که‌دا به‌یعه‌تیا ن دایه پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) .

بخاری له (ابن عمر) ه‌وه ده‌گیریت‌ه‌وه ، وتویه‌تی : پوژی نوحود نی‌شانی پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) درام نه‌و کاته چوار ده سال ته‌مه‌نم بوو ، له‌بهر نه‌وه مؤل‌ه‌تی نه‌دام ، بهشداریم . مجاهید ده‌لایت : ابن عمر له پوژی فه‌تی مه‌که‌دا ناماده بوو ، ته‌مه‌نیشی بیست سال بوو ..

" چاکی یه‌کانی "

- ١ - له دایکی نیمانداران (عائشه) وه (ﷺ) ، ده‌لایت : که‌سم نه‌دیوه هی‌نده‌ی (ابن عمر) په‌یوه‌ست بی به‌قورئان و جیبه‌جی کردنیوه ...
- ٢ - وه له جابری کوپی عبدالله وه ، ده‌لایت : (که‌س نی یه له نیمه به دنیا که‌یشتبی و نامانجی تیدا دروست نه‌کردبی ، ته‌نها (ابن عمر) نه‌بیئت) .
- ٣ - وه نه‌بو سه‌له‌مه‌ی کوپی عبدالرحمن ده‌لایت : (ابن عمر وه‌فاتی کرد ، نه‌و له پله‌و پایه و چاکه‌کاریدا له ناستی باوکیدا بوو) .

" خه‌ویتیکی راست "

سالم له باوکیه‌وه ده‌گیریت‌ه‌وه ، ده‌لایت : هر پیاویک له ژیا نی پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) خه‌ویتیکی بدی‌بایه‌ی بوی ده‌گیرایه‌وه ، وه من کوپیکی سه‌لت و لاو بووم ، وه له

مژگوت دهخوتم ، جارېك له خورنمدا دوو فريشته هاته لام و برديان بۆ لای جهه ننه دمبينم ناگرې جهه ننه همروك بير لولخور دوو (پيچراويه) و (شاخی) * هيه و خهلكيكي تيا بوو نه مناسينهوه ، و هر لهبر خو موه دهمووت : (أعوذ بالله من النار) پهنا دگرم به خوا له ناگر ، نوجا فريشته يه هاته لامان و فرموي ئهوه چاره نووسی تۆ نيه ، منيش خورنكهم گيږايهوه بۆ حه فسه ^۱ ، ئه ویش گيږايهوه بۆ پیغمبري خوا (ﷺ) ، پیغمبري خوا (ﷺ) فرموي : (نعم الرجل عبدالله لو كان يصلي من الليل) .

واته : باشتري پياو عبدالله يه ، نه گهر شتيك له شهودا بيدار كاتهوه و نويزي تيا بكات .. ئهوه بوو عبدالله (ﷺ) دواي ئهوه زور بهكمي شهو دهنووست و زور بهي كاته كاني شهوي زيندو دكر دموه ^۲ . همروها (نافع) هاوشيوه ئه مه گيږايه تيه وه و تيايدا هاتوه پیغمبري خوا (ﷺ) فرمويته تي : (ان عبدالله رجل صالح) بهر استي عبدالله پياوي باشه ..

" وړ له گه ل سونه تي پاكي پیغمبري خوادا (ﷺ) "

ابن عمر زور دستگر و پيداگر بوو له سمر سوننه و هيندهي خه تي دهستي ليی لاي نه ددا . بهلگهش له سمر ئهوه زوره ، له وانه :

۱ - له (نافع) وه ، ابن عمر شوين پي پیغمبري خواي (ﷺ) ه لده گرت له هر چيه كدا نويزي تيا بكر دايه ، هتا جار يكيان پیغمبري خوا (ﷺ) له ژير دار يكد دابهزي دواي ئهوه ابن عمر زوو دچوو له ئه داره و ئاوي ددا تاوه كو وشك نه ييت ^۳ .

* - (قرن يان شاخ) ي بير / دوو مناره يه له سمر بيردا دروست نه كړين و تهخته يكي له سمر دانه نريت بۆ به ستنه وه ي گوري سه كه پييه وه .

^۱ - حه فسه ي كچي عمر (ﷺ) و خوشكي عبدالله و دايكي نيماندارانه .

^۲ - صحيح بخاري و مسلم گيږلويانه توه .

^۳ - بېروانه : اسد الغابه (۲ / ۲۴۱) .

۲ - هر له (نافع) هوه ، له ابن عمر هوه ، دهلیت : پیغمبره خوا (ﷺ) فهرمووی : (لو تركنا هذا الباب للنساء) نهگهر نههم دهرگایه مان بهجی هیشتایه بو ئافرهتان باش بوو ... نافع دهلی : دواي نهوه ابن عمر لهو دهرگایه وه هات و چووی نهکرد ههتا وهفاتی کرد ^۱.

۳ - هر له (نافع) هوه ، له ابن عمر هوه ، له سهر پښگای مهککه سهری ولاخهکهی دهگرت (لغاوهکهی) و پیچی پی نهکرده و نهیووت : بهلکو سمنک بکهوینه سهر سم ، واته بهلکو نههمه خوا یه پیی ولاخهکهی بکهوینه سهر شوین پیی ولاخهکهی پیغمبره خوا (ﷺ) . وادیاره یغمبره خوا (ﷺ) ی بینیه که لهو شوینهوه ولاخهکهی تیپهراندوه .

" ترسی ابن عمر (رضی الله عنه) "

جاریک پیاوی به (ابن عمر) ی وت : نهی باشتین کهس ، یاخود نهی کوپی باشتین کهس . نهویش فهرمووی : نه باشتین کهسم و نهکوپی باشتین کهسیشم ، بهلکو بهندهیهکم له بندهکانی خوا ، و تکاکارم له زاتی (الله) و لیی دهترسیم ، سویند به خوا واز له پیاو ناهینن تا بهههلاکهتیا نهبن ^۲.

پروانه ، خوینهری بهرین چوون نههم پیشهوا مهزنه نهخووشی له خو پازی بوون له خووی دور نهخاتهوه ... کهچی له پوژگاری نهمرؤماندا کهسانیک نهبینن خو بهزلزاین و له خو بایی بوون خواردوویهتی و له بنچینهشدا له تهرزودا هیچ نرخیکی نیه ، بهراستی مروؤ زور سوک و بی بایهخه کاتی قهدری خووی نازانی . ههروهه کاتی قورنانی دهخویند دلی خشوعی دهبرد و فرمیسک له چارهکانیهوه دادهباری - له نافعوهوه ، دهلی : کاتی ابن عمر نههم نایهتهی دهخویند : ﴿ اَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ ... ﴾ سورة الحديد، آیه (۱۶) .

^۱ - پیاوانی جی متمانهن : ابن سعد (۱۶۲ / ۴) مه بهستیش یهکیکه له دهرگاکانی مزگهوت (مسجد الحرام) .

^۲ - دانه پالنهکهی (صحیح) ه : ابونعیم (۳۰۷ / ۱) .

واته : ئایا ئیتر کاتی ئەوه نەهاتوو بۆ ئەوانەى که باوەریان هێناوه ، دڵەکانیان بە نووری ئیمان ملکهچ و پوناك بێتەوه ، ترسی خۆى تیدا برۆینن بە هۆى یادی بەردەوامى خواوه ... دەگريا هەتا گریان بەسەریدا زال ئەبوو^١ .

پەرستشی

میژوو چەند بەرەهەمیکی جوانمان لە پەرستشی (عبدالله) (ﷺ) بۆ دەگوازیتەوه ، لەوانه :

١ - بەردیكى گەورەى هەبوو که بۆ ئاوتیگردن هەلکۆلرا بوو ، هەتا ئەیتوانى لە ناویدا نوێژى ئەکرد و ئەوجا ئەچوووە سەر جیگا و سەر خەویکی ئەشکاند و دووبارە هەلەسایەوه دەستنوێژی دەگرت و نوێژی ئەکرد ، لە شەویکدا چوار تا پینج جار ئەمەى دووپات ئەکردەوه^٢ !!

٢ - بە نافع یان وت : ابن عمر لە مالهەکیدای چى ئەکرد و خەریکی چى بوو ؟ وتى : ئیوه هەرگیز بەرگەى ناگرن ، دەستنوێژی تازه بۆ هەموو نوێژێک و قورئان خویندنیشت لە نیوان نوێژێک و یەکیکی تردا^٣ .

٣ - هەر لە (نافع) هوه ، دەلیت : ئەگەر ابن عمر نوێژێکی جەماعەتى لە کیس چووايه ئەو شەوه هەمووی زیندوو ئەکردەوه بە نوێژ کردن^٤ .

خۆشەویستی (ابن عمر) (ﷺ) بۆ پیغمبەرى خوا (ﷺ)

لە (عاصم ی کوپرى محمدی العمرى) یهوه ، لە باوکیهوه ، دەلیت : هەر جارێک پیغمبەرى خوا (ﷺ) باس کرا بێت ، (ابن عمر) دەستی بە گریان کردووه .

^١ - پیاوانى جى متمانهن : لو نعيم له (الحليه) دا دەرى مێناوه ، الارنؤوط (سى ٣ / ٢١٤) .

^٢ - پیاوانى جى متمانهن : الارنؤوط (سیر ٢ / ٢١٥) .

^٣ - پیاوانى جى متمانهن : ابن سعد دەرى مێناوه (٤ / ١٧٠) ، الارنؤوط (سیر ٣ / ٢١٥) .

^٤ - پیاوانى جى متمانهن : حليه الاولياء (١ / ٣٠٣) ، الارنؤوط (سیر ٢ / ٢١٥)

وه یوسف ی کورې ماهک ، ده لیت : (ابن عمر) م له لای (عبیدی کورې عمیر) بینې ، عه بیید خه ریک بوو باسی پیغه مېهری خوای (ﷺ) ده کرد و (ابن عمر) یش فرمیسک له چاوه کانیوه دهاته خوار .. وه عبیدی کورې عمر ثم نایه ته ی خویند : ﴿ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ ... ﴾ سورة النساء ، آیه ۴۱ . واته : ده بیت حالی شو خه لکه چو ن بیت کاتی له هر میلله تی شایه تی کمان هیئا ...

ابن عمر دهستی به گریان کرد ، نه ونده گریان یش و کوشی تهر بوو ، پیاویک نه ونده به حالی ابن عمر ناراحت بوو ، وهخت بوو به باوکم بلای قسه کانت کورت کهر وه ، به راستی ماموستات نازاردا (واته ابن عمر) ^۱ .

همروهک (ﷺ) که سیکی زور دل ناسک و گریاو بووه له کاتی به سر کردنه وه ی قورئان و گوئی لی بوونی دا . نافع ده لیت : هر گیز نه مدیوه ابن عمر ثم دوو نایه ته ی کوتایی سوره تی به قهره ی خویند بی و نه گریا بیت : ﴿ ... وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ ... ﴾ سورة البقرة ، آیه (۲۸۴) .

واته : نه گهر نه وه ی له دل و دهر و نتانا جیگیر بووه ، دهری خه ن یان بیشارنه وه خوا دهر باره ی هر لیان دهر پیسته وه ...

وه دهیفرموو : به راستی ناماریکی سهخت و گرانه (احمد گپراویه تیه وه) همروه ها جاریک (ﷺ) ثم نایه ته ی خویند : ﴿ وَيَلِّ لِلْمُطَفِّفِينَ ... ﴾ تا که یشته ﴿ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ سورة المطففين ، آیه (۱ - ۶) . ده لیت نه ونده گریا و هه نسکی دا بی هیژ و گیان بوو ، و نه ی توانی به رده وام بی له سر خویندنه وه . (احمد گپراویه تیه وه)

^۱ - ابن سعد دهری هیئا وه (۴ / ۶۲) .

^۲ - واته : هاوار و ناله بو ته راز و بازه کان ، نه وانه ی که له کی شانه و پیوانه دا فیل ده کن (یان له هه لسه نگاندنی خه لکیدا راست نالین ، نه وانه ی کانتیک شت له خه لکی نه کرن به زیاده وه یان به ته وای لیان وهرده گرن ، که چی کاتی شتیان بو دپیوه یان ده کیشن لی دهنه وه که میان دهنه ی به فیل ، نایا نه وانه گومان نابه ن که به راستی زیندو نه کرته وه ، بو پوژیکي نذر سامناک و ترسناک و گهره ، نه و پوژه ی که هه موو خه لکی به پی دوه وستن له به رده م دهسه لای په روه رنکاری جیهانیان .

وه له (سمیری ریاحی) یه وه ، له باوکیه وه ، ده لیت : عبدالله ی کورې عمر بریک
 ټاوی ساردی خوارده وه ، دهستی به گریان کرد و ژور گریا ، پرسپاری لی کرا : له بهر
 چی ده گریه ؟ فهرمووی : یادی نایه تیکی پیروزم که وته وه : ﴿ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ
 ... ﴾ سورة سبا ، آیه (۵۴) . واته : نهوسا ټیر له نیوان نه مان و همرشتیک که نارهنووی
 ده که ن بهر به ست دانرا ..

وه زانیومه نه هلی ناگر نه ونده ی نارهنووی ټاو ده که ن نارهنووی هیچ شتیکی
 دیکه نا که ن ، وه خوی گه وه نه فهرمویت : ﴿ ... أَيْضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ
 ... ﴾ سورة الأعراف ، آیه (۵۰) . واته : (دوزخیه کان به دم هاوار و ناله وه) هاواریان
 له به هه شتیکان ده کرد و لیان دپارانه وه : نه ختیک ټاومان به سهردا بریژن ، یان به
 شمان بدن لهو پوزیه ی خوی پی ی به خشیون .

چند مرواری یه که له ټاموزگاری یه کانی (ﷺ)

له (عبدالله ی کورې سبره) وه ، ده لیت : کاتی ابن عمر پوژی لی ده بوویه وه ،
 نه فهرموو : نه ی خوی پهره دگار بمکه یه کی لهو به ندانه ت که گه وره ترین به شیان
 هیه لهو خیر و چاکه یه دا که به یانیا ن دابه شی ده که یه ت و په خشی نه که یه ت ، و له و
 پووناکی یه ی پیگای پی پوناک ده که یه ت وه و پینوماپی پی ده که یه ت و لهو به زه یه ی بلاوی
 ده که یه ت وه و له و پوژی یه ی ده بریژیت بو به نده کانت و له هه لگرتنی به لاو لی لادانی
 فیتنه دا ...^۱

وه له (مجاهد) وه ، له ابن عمر وه ، ده لیت : (همر به نده یه که شتیک له دنیا
 بیته به شی ، نه وه ټیلا له پله ی که م ده کاته وه له لای خوی گه وه ، با به خشنده یش بیت
 به سهریه وه .^۲

^۱ - پروانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۹۵) .

^۲ - پروانه هه مان سهرچاوه .

^۳ - هه مان سهرچاوه .

وہ پیی وترا : فلان کەسی ئەنصاری وەفاتی کرد ، فەرمووی : پەحمەتی خۆی لێ بێ ، ئەوجا پیی وترا ، سەد ھەزاری بە جی ھێشتوو ، ئەویش فەرمووی : بەلام پارەکە ئەوی بە جی ھێشتوو .

وەسیەتەکانی ابن عمر (رضی اللہ عنہما)

لیث ی کوپی سعد و غەیری ئەویش گێراویانەو ، دەلێن : پیاویک نامەیکە نووسی بۆ ابن عمر تییدا وتبوی کە داوا ئەکەم ھەموو زانستم بۆ بنووسی .

ابن عمریش (رضی اللہ عنہما) بۆی نووسی : (لە راستیدا زانست زۆر و ھەمە چەشنە ، بەلام ئەگەر توانیت بە جۆریک بەلیقای پەرەدگار بگەیت کە باری سەرپشتت سوک بێ خوینی خەلک و ورگت خالی لە مال و سامانیان و زمانت بەستراو بێ لە ناموسیان و پەییوەست و مولتەزیم بێ بە کاروباری کۆمەڵی موسلمانان ، ئەو ئەو کارە بکە ^۱ ...

ھەرۆھا ابن عمر پەمزا و پەحمەتی خۆی لەسەر بیئت زۆر موحاسەبەیی دەرونی خۆی دەکرد و بەردەوام و بەشیۆیەیکە دەوری ھەلدەسابە لە خۆپەرسینەو و پاکژکردنەو و خاوین کردنەو دەل و دەرونی ..

ابن شەھاب دەلێت : جاریک ابن عمر ویستی نەفرەت لە خزمەتکاریک بکات ، فەرمووی : (یاخوا نەفر ...) و تەواوی نەکرد و فەرمووی ھەزناکەم ئەم وشەییە لە زارم بیئەدەر ^۲ . وە لە (میمونی کوپی مەھران) ھو : پیاویک لە کوپانی (عبداللہ ی کوپی عمر) داوای پۆشاکی لێ کرد و وتی : جلەکانم دپاون ، ئەویش فەرمووی : دەی پینەیکە و دواتر لەبەری کە ، کوپەیکە ئەمە ی پی ناخۆش بوو ، (عبداللہ) ش پیی فەرموو : چیتە ! لە خوا بترسە و لەو کەسانە مەبە ئەو ی خوا پیی بەخشیون لەناوسک و لەسەر پشتیان ھەلیدەگرن .

^۱ - بڕوانە : سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۲۲) .

^۲ - ھەمان سەرچاوە (۲ / ۲۱۸) .

به خشینی له پیاوی خوادا

ابن عمر (رضی اللہ عنہ) ئەگەر زۆر موعجبی شتیکی خوێ ببوایه دهیبه خشی ، نافع دهلیت : بهندهکانی بهمهیان زانیبوو ، بۆیه یهکیکیان ئەم ئاکاره ی ابن عمری قوستانه وه و بهردهوام له مرگهوت دهمایه وه ، ابن عمریش (رضی اللہ عنہ) که بهم حاله وه بیینی خوشیویست و ئازادی کرد !! هاوه لانیشی پیاوان وت : ئەه ئهبا عبدالرحمن سویند بهخوا دهتخه له تیئن و راست ناکهن . ئەویش فرمووی : دهی همرکس بهخوادا (واته به خوا په رستی و پرو له خوا کردن) بهمانخه له تیئن بۆی دهخه له تیئن .. قهیدی نی یه .

هه لۆیستی له ئاست میرنشی و فیتنه گاندا

عبدالله ی کوپی عمر بیزار و وهرس بوو له میرایه تی (ئیمارهت) و .. ههروه ها که نارگیری کرد له فیتنه که و تاییدا به شار نه بوو .

له (عاصم) وه ، دهلیت : مروان به ابن عمری وت (دوا ی مردنی یزیدی کوپی معاویه) وه ره دهستت بینه بابهیعهت بدهینی ، چونکه تو گه وه ره ی عه رب و کوپی گه وه ره کهیشیتی ..

ئەویش فرمووی : ئەه چی به ئەهلی رۆژه لات بکه م ؟

وتی : لییان ددهین تا بهیعهت ددهن .

فرمووی : دهی سویند بهخوا هه زناکه م هه فتا سال ملکچه م بن ، به لام به شمشیری من ته نها پیاویک بکوژریت .

ههروه ها (رضی اللہ عنہ) سهلامی دهکرد له (الخشبه) و (خوارج) یش له کاتی کهدا ئەوان خه ریک بوون له گه ل یه ک شه ریان ئەکرد ، و دهیفرموو : ئەوه ی بلی (حی علی الصلاه) واته (هه لسن وهرن بۆ نوێژ) له گه لی دیم و وه لامی ددهمه وه و هه مرکه سیش بلی (حی علی قتل اخیک المسلم) هه لسه وه بۆ کوشتنی برا موسلمانه کهت و خواردنی مال و سامانی ، ئەوه بهدم داواکه یه وه نایه م ^۱.

^۱ - ابن سعد دهی هیناوه (۱۶۹ / ۴ ، ۱۷۰) و الارنوط دهلیت : دانه باله که ی (سند) هکه ی (حسن) ه

" فرمانگردنی به چاکه و نه می گردنی له خرابه "

نهگهر چی ابن عمر (ﷺ) که نارگیر بوو له فیتنه و خویشی له میرنشینی و جینشینایه تی به دور نهگرت ، به لام نهو دوره پیریز له سردم و چاخی خوئی نه نه ژیا ... به لکو برده وام ده چوو ژیرباری وتنی قسه ی هق و له پیناوی خوادا له لومه ی هیچ لومه کاریک نه ترساوه .. نهو دهیزانی که فرمانگردن به چاکه و پیگری کردن له خرابه ته وری همره گهره ی نه م ناینه یه و نهو ده ستاره یه که نیسلامی له سر ده سوپیتوه ، به لکو پیداکری و چوونه ژیر باری قسه ی حق هوئی وهفاتی (ابن عمر) بوو (ﷺ) .

له (اسحاقی کوپی سعیدی کوپی عمری لومه ی) یهوه ، له باوکیهوه ، له ابن عمرهوه ، ده لیت : ابن عمر هه لساوه له کاتیکدا (حجاج) وتاری نهدا ، پیی فرموو : (نهی دوژمنی خوا !! که حمرمی خوات شکاند و بی شمرمیت تیدا کرد و مالی خوات پوخاند ..

(حجاج) یش وتی : نهی نهو شیخه ی خه له فاوی ، نهو جا که خه لکه که بلاوه یان لی کرد حجاج یه کی له ده ست و پیکانی نارد و حمریه یه کی ژه راوی هه لگرت و دای له (ابن عمر) و نه خویشی خست و پییه وهفاتی کرد .

نهو جا حجاج چوو بولای وه که به سر کردنهوی ، سه لامی کرد ، وه لامی سه لامه که ی نه دایهوه ، و قسه شی له گهل کرد ، به لام وه لامی نه دایهوه ^۱ . نهو بوو حجاج فرمانی کرد بوو به هه لگرتنی چک له حمرمه دا !

وه بخاری دمرهینانی کردوه ، ده لیت : حجاج هات بولای ابن عمر کاتی له سر جیگه ی که وتبوو پرسی : نیستا چونی ؟ ابن عمر (ﷺ) فرمووی : ده سازم ، وتی :

^۱ - حجاج / حجاجی کوپی یوسفی په قهقی یه ، که سکی ستمکاری فریودروای ناپاک بوو سالی (۹۵) مردوه ، زه هه بی ده لیت : که سکی ستمکار و زهر به ده ست و پیس و خوینرپژ بووه .. نیمه ش له بهر نهوه قسه ی پی ده لیتین و خوشمان ناویت ، به لکو له بهر خوا رقمان لیته تی ، چونکه نه م کاره مان باشتین و توندترین به ندی باوره .. و له ناو نهو دریا ی تاوانه یدا چاکه یشی هه بووه ده دیده نه ده ست خوا .. سیر اعلام النبلاء (۴ / ۲۴۲) .

^۲ اوانی جی متمانه ن : سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۳۰) .

کې لېی دایت ؟ فرمووی : نه وه لیدام که فرمانی کرد بوو له پوژیکدا چک هه لېگیری که حرامه (واته حجاج) .

به جوړه موسلمان دهبی ثاویتهی واقع بیت و جی دهستی دیار بی له فرمانکردن به چاکه و پیگیری کردن له خراپه .. و دووره پریز نهبی له کومه لگاکی بو نهومی باتل و ناهق پی پانه کیشتن و حهق و راسته کان ون بن .

" وفاتی ابن عمر (رضی الله عنه) "

له (سعیدی کوپی جبر) هوه ، ده لیت : ابن عمر له سهرمه رگدا ، فرمووی : خهفت بو هیچ شتیکی دنیا ناخوم ته نها سی شت نهبی : تینویتی گهرمای نیوه پروان (کاتی به پوژوو بوون) و هه لسان و زیندو کردنه وی شهو ، هه روه ها نه وهش که دژی (کومه لی تاو نبار هکه - الفنة الباغية) شهرم نه کرد (واته حجاج) ^۱ .

ده سا رمزای خوات لی بیت ، دهبی وینهی تو له کوئی بینین له بو ثاینه که ی و له خواترسان و زاست و ترسی و ثاهی له پهرومردگاری ، که سیك جین شینایه تی پی بسپیردریت پرتی کاته وه ، و له لایه ن که سیکی وهک (عوسمان) دادوه ری پی بدریت ، پرتی کاته وه و له لایه ن (علی) ویلایه تی شامی پی بدریت ، پرتی کاته وه و لی هه لیت .. به راستی خوی گوره هه رکه س بیهوی بو لای خوی دهیبات و رینمونی دهکات ^۲ .

^۱ - دانه پاله که ی (صحیح) : ابن سهد دهری هیناوی (۴ / ۱۸۵) .

^۲ - بیوانه : سیر اعلام النبلاء (۳ / ۲۳۵) .

" ٤٦ - جلیبیب (ﷺ) "

" پیغمبره خوا (ﷺ) به بازووی خوی هه لیگرت !! "

هاوه لیکی پایه بهرزه .. که سیکه نه خاوهن دارایی و نه جوانی ، به لام خاوهنی باوه پیکه جیگیرتر له کیوه کان ..

بهراستی خودا سهیری وینه و لاشه مان ناکات ، به لکو له دلکانمان و له کرده و کانمان دهروانی .. وه دلکان جیگای سهرنجی پهروهر دگاران .

(حسن) به پیاویکی وت : (دلت تیمارکه ، چونکه نه وهی خودا له بهنده کانی خوی دهویت سهلامه تی دلپانه) .

وه خاوهنی ئەم چیرۆکه له دنیا دا جگه له باوه پرکهی هیچی شک نه نه برد .. ابو برزه ی نهسله می چیرۆکی ژنهینانی (جلیبیب) مان بهم شیوهیه بو دهگیریته وه ، دهلیت : جلیبیب یهکی بوو له پشتیانان ... وه هاوه لانی پیغمبره خوا (ﷺ) عاده تیان کرد بوو ئەگەر کچیان هه بوایه نه یانده دا به شوو هه تا پیغمبره خویان (ﷺ) لی ناگادار نه کرده وه تا بزانهن نه دهیهوی یان نا ...

نه وه بوو جاریک پیغمبره خوا (ﷺ) به پیاویکی له پشتیانان فهرموو : یا فلان زوجنی ابنتک . نهی فلان کچه که تم بدهیه .. نهویش وتی : به لی ، جاکلی له تو باشتر .. فهرمووی : (انی لست لنفسی اریدها) من بو خوم داوای ناکهم .

وتی : نهی بوکی ، فهرمووی : بو جوله بیبیب وتی : نهی پیغمبره خوا (ﷺ) با بزانه دایکی کچه که ده لی چی ..

هات بو لای دایکی کچه وتی : پیغمبره خوا (ﷺ) داخوازی کچه که تی کردوه ، وتی : به سهر چاو .. جاپی له وه باشتره ، کچه که م بیته خیزانی پیغمبره خوا (ﷺ) .. نهویش وتی : نایهوی بو خوی ، به لکو بو جوله بیبیب ، وتی : بهراسته ؟ سویند به خوا نایده مه جلیبیب .

نه وه بوو کاتی باوکی کچه که هه لسا بگه ریته وه بو لای پیغمبره خوا (ﷺ) و وه لامه که ی پی بگه یه نیت .. کچه که یان به شهرمه وه وتی : کی منی له نیوه خواستوه ؟ وتیان : پیغمبره خوا (ﷺ) .

وتی : دهی ئەتانهوی فەرمانی پیغمبر خا (ﷺ) ڕەت کەنەوه ؟ بدمەرە دەستی بەراستی دلنایام کە ئەو ویلم ناکات .

ئەوه‌بوو باوکی کە چوو بو لای پیغمبر خا (ﷺ) پێی وت : ئەوا دەیدەمە دەستی تو ، بفەرموو بیدەبە جلیبیب (اسحاق کوپی عبدالله ی کوپی ابی تەلحە) بە ثابت ی گوت : ئەزانی پیغمبر خا (ﷺ) چ دوایەکی بو ئەو کچە کرد ؟

پرسی : چ دوایەکی بو کرد ؟

وتی : (اللهم صب عليها اخير صبا ولا تجعل عيشها كدا) واتە : ئەی پەرورەدگار خێر و بێری بەسەردا بڕێژە و مەهێڵە ژبانی مەینەتی و کوێرەوهری بیت .

ثابت دەلێت : ئەوه بوو پیغمبر خا (ﷺ) کچەکە ی لە جلیبیب مارە کرد ، وە لەیەکی لە غەزاکانیدا پیغمبر خا (ﷺ) پرسى ؟ (هل تفقدون من احد ؟) کەس هەیه دیار نەبی و بەدوایدا بگه‌ڕێن ؟

وتیان : فلان و فلان دیارنین .

دیسان فەرمووی : (هل تفقدون من احد ؟)

وتیان : فلان و فلان .

ئەمجارەش فەرمووی : (هل تفقدون من احد ؟)

وتیان : نەخێر ... ئێتر هەر ئەوانە ی کەوتمان .

فەرمووی : (ولكن افقد جلييبا فاطميه في القتل) بەلام من بەدوای جلیبیب دا دەگه‌ڕێم لە ناو کوژاوه‌کاندا بۆی بگه‌ڕێن .

گه‌ڕان تا دۆزیانەوه لە نێوان حەوت کەسدا کەوتبوو کە کوشتبوونی و دواتر خۆیشی کوژرا بوو .

پیغمبر خا (ﷺ) فەرمووی : (هذا مني و انا منه ، اقتل سبعة ثم قتلوه ؟ هذا مني و انا منه ، اقتل سبعة ثم قتلوه ؟ هذا مني و انا منه) .

دەفەرمووی : جلیبیب لە منە و منیش لە ئەوم ، حەوت کەسی کوشتوو و ئەوجا کوشتویانە ؟ ئەو لە منە و منیش لە ئەوم حەوت کەسی کوشتوو و دواتر کوشتویانە ؟ ، ئەو لە منە و منیش لە ئەوم .

ئەوجا پیغمبەری خوا (ﷺ) ھەلیگرت و ھاوہلانیش گۆریان بۆ کەند .. ئەو جیئەکی نەبوو لەسەری داینی بێجگە لە بالەکانی پیغمبەری خوا (ﷺ) ھەتا خستیانە ناو گۆرەکە ی .

ثابت دەلیت : ئەو بۆو لەناو ئەنصاردا ھیچ بیوژنیك نەبوو لە بیوژنەکە ی جلییب بژیوتر^۱ .

بەرستی ئەمە پیرۆزی و بەرەکەتی گۆپرایەلی و فرمانبەرداری پیغمبەری خوا (ﷺ) و بەرەکەتی دوعای سەرۆمەر . وە ئەم چیرۆکە چەندین ئامۆزگاری و پەندی لە خوگرتوووە کە ناشاررینەووە ، لەوانە : -

ئایینی ئیسلام (دین) ی پیش مال و جوانی خستوووە .. ھەرەک لەم فەرمودەدا (لأمۃ سوداء ذات دین افضل) واتە : کەنیزەکیکی ئەسمەری دیندار باشترە ، بەلام ئەمە ، وەھا ناگەینیت کە ئیسلام مال و جوانی ڕەت دەکاتەووە ، نەخیر ، بەلکو پیشوازی لە جوانی یەک دەکات پەیوہست بێ بەشەرعی پاکەووە و پیشوازی لە مال و سامانیك دەکات کە لە خو بوردویی لەگەڵدا بیئت .. وە ئیسلام ھەرگیز دژی فیطرەتی مرقایەتی نیە ، بەلکو ئامانجی پەرۆمەرە کردن و بژاردن و راستکردنەوہی خواستەکانە ، و ستایش بۆ پەرۆمەرەگار ..

^۱ - ھیشمی دەلیت : : لە (صحیح) دا ھاووہ بە بێ باس کردنی داخوازی و زەواج : احمد گۆپرایەتیەوہ و پیاوانیشی پیاوانی (صحیح) ن . المجمع بە ژمارە (۱۰۹۷۷) .

٤٧ - طفیل ی کورې عمرې دوسی (ﷺ) "

" خاوهنې پوناکی "

هاوه لایه تی پیغمبرې خوا (ﷺ) ی کردوه . گه وره و فرمانېو شتو بو و له ماقولانی عمرې بووه له هوزی دوس (و دوس نه وه یکن له (الزد) .
وه (طفیل) نازناوی (خاوهنې پوناکی) ی هه بوو ، له مه کهه پیش هیجرت موسلمان بووه .

هشامی کورې الکلبی ، ده لیت :

بویه طفیل ی کورې عمرې کورې طریف به (خاوهنې نور) ناوړا ، چونکه جاریک به پیغمبرې خوا (ﷺ) ی وت : نهی پیغمبرې خوا (ﷺ) ! دو سیه کان زینایان له ناو بلاو بوتوه ، له بهر نه وه دوعایان لی بکه .

نه ویش فرموی : (اللهم اهد دوسا) نهی پهروردگار پیموی دوسه کان بکه .
پاشان طفیل وتی : نهی پیغمبرې خوا (ﷺ) ! بمنیره بولایان و بهلگه یه کیشم پی بده ، فرموی : (اللهم نور له) پهروردگار پوناکی پی بده . نه وه بوو له نیوان چاوه کانیدا پوناکی یه که ددره وشایه وه ، طفیل وتی : نهی پهروردگار نه ترسم پیم بلین که سیکی نابوت و شیواوه نه وه بوو پوناکی یه که گوازیه وه بو سهریکی قامچی یه که ی و له شهوی تاریکدا پرشنگی دداو ددره وشایه وه ، له بهر نه وه ناوړاوه (خاوهنې پوناکی)^١ .

بهو جوړه نه بی بانگخواز .. دوعا له هوزه که ی نه کات ، به لکو دوعایان بو بکات ...
وه که چاولیکردن و شوین پیه لگرتنی پیغمبرې خوا (ﷺ) و په لهی هاتنی سزای نه بیټ ، به لکو نه مه خوايه پینموی و مرگرن .

همروه که و تراوه : (الابالصبر تبلغ ما تريد و بالتقوى یلین لك الحدید) واته :
ناگادار به که به نارامگرتن ده گه یت به هر شتی بته وی و به له خوا ترسان ناسنت بو نهرم ده بیټ .

^١ - ابن عبدالبر له (الاستیعاب) دا گپړاویه تیه وه (٥ / ٢٢٣) .

ئەوجا طفیل چوو بۆ بانگه‌وان کردن له‌ناو هۆزه‌که‌یدا و له‌سەر دەستی ئەو خوای پەرهم‌دگار هدايه‌تی دان ، ئەوه بوو کاتێ پیغمه‌مهری خوا (ﷺ) کۆچی کرد بۆ مه‌دینه طفیل به‌ خووی و (٩٠) خیزان له‌ ماله‌کانی دوس که موسلمان بوو بوون هاتن بۆلای پیغمه‌مهری خوا (ﷺ) .

طفیل (ﷺ) له‌ جه‌نگی (یه‌مامه) دا له‌گه‌ڵ موسلماناندا ئاماده‌ بوو له‌گه‌ڵ (عه‌مری) کورپیدا له‌ خه‌ونیدا وه‌ک ئەردی سه‌ری تاشراو بی‌ت و ژنی‌ک ده‌یخاته‌ ناو دامینی‌هوه ^١ ، کورپه‌که‌شی هه‌ولێ ده‌دا پییدا بگاته‌وه ، به‌لام نه‌گه‌یشته .. یه‌که‌مینێ ئەوه‌ی گه‌یاند که ئەکوژریت و سپارده‌ ئەکه‌ریت و کورپه‌که‌شی سوره له‌سەر شه‌هادت ، به‌لام له‌ جه‌نگی (یمامه) دا به‌ دەستی ناهینیت . وه‌ هه‌روایش بوو طفیل شه‌هید بوو ، کورپه‌که‌یشی مایه‌وه‌ تا له‌ پۆژی (یه‌رموک) ^٢ دا شه‌هید بوو (ﷺ) .

^١ - ئەو ئاگره‌ته‌ی له‌ خه‌وه‌که‌یدا بینیبوی زه‌وی یه .. وه‌ک له‌ فهرمووده‌یه‌که‌دا هاتوه ((تحفظوا من الارض فنها امکم)) گه‌رانی گرێویه‌یه‌وه . واته : پارێزگاری له‌ زه‌وی بکه‌ن ، چونکه‌ دایکتانه .
^٢ - بروه‌نه : البدايه‌ والنه‌ایه (٥ / ٤٥) .

٤٨ - خبیب ی کورپی عدی (ﷺ)

" ریز و شکوهمندی دۆستانى خودا "

نەنصارى شەهید ، داستانى قوربانیدان و خۆبەخت کردن و ئایەت و نیشانەى خەبات و فیداکارى .. خبیب ی کورپی عدی .. ئای چەندە ئوممەتى ئىسلام ئاتاجى نمونەى وەك (خبیب) له پۆژگارێکدا دڵسۆزى تیا وشك بووه و خەلکى بارەشیان بە دنیا دا کردووه ... و خەبات له پیناوى ئەم ئاینە پایەبەرەدا کەم بۆتەوه .

خبیب (ﷺ) له جەنگى بەدر و ئوحد وەك پالەوان بەشداری کردووه ، چیرۆکى پۆژى (الرجیع) یشى هەرگیز لەبیر ناکریت .

ئەم چیرۆکە کامەیه ؟ سەرچاوهى چیرۆکى (رجیع) ^١ لەوهوه بوو ، نوێنەرانیك له هۆزەکانى (عضل و قارة) هاتن بۆلاى پیغمبەرى خوا (ﷺ) و باسى ئەوهیان کرد که دەنگ و هەوالى ئىسلامیان پى گەیشتووه و ئیستا پێویستیان بە پیاوانیکە لەو ئاینە شارمزیان کات و قورئانیان بۆ بخوینن ..

پیغمبەرى خوا (ﷺ) ژمارەیهك له بانگخوازانى لهگەڵدا ناردن بەسەرکردایەتى (عاسم ی کورپی ثابت) و هەمووان بەرى کەوتن تا گەیشتنه نیوان (عسفان) و (مەککە) و نزیک ئاوهکانى (هذیل) لەوى هاوهلان هەستیانکرد که وهفدهکە ناپاکى یان لهگەڵ کردوون و درۆیان کردووه ... ئەوه بوو دەستەکه هاواریان کردە هۆزى (هذیل) بەسەر هاوهلانەوه .

هاوهلانیش پەنایان بردە چەکهکانیان تا بکەونه شەر لهگەڵ ئەو ناپاکانە و ئەوانەش که هاوکارى یان کردن له هۆزى (هذیل) ، بەلام شەرکردنى چەند کهسیک که بە پەنجەى دەست دەژمێردرین لهگەڵ نزیکەى سەد تیرهاویژدا که هۆزەکهیانیان له پشتهو توانیان دەدەنى چى به چى دەکات ؟

لەبەر ئەوه زۆرى نەبرد عاصم و هاوهلهکانى کوژران و سى کهسیان ناچار بوون خۆیان بەدەن بە دەستەوه ئەوایش ، خبیب و زیدی کورپی الدثنه و عبدالله ی کورپی

^١ - بووداوهکانى ئەم چیرۆکە دواى غەزای (ئوحد) له سالى (٢) ی کۆچیدا روویدا .

طارق بوون . ئەوە بوو (هذلي) یەکان کردنیان بە کۆیلە و بردنیان بۆ مەککە تا لەوی بیانفرۆشن .

ئەمەش مانای ئەوە بوو کە بیانخەنە ژێر دەستی ئەو پیاو کۆژانەی لە مەلەسدا بوون بۆیان و چاوەڕێی دەرەتییکی وابوون ، چونکە ئەو چەند کەسە لەو ھاوولەبە بوون کە لەگەڵ پیغەمبەری خوا دا (ﷺ) لە جەنگی بەدرو ئوحد جەنگا بوون ، بۆیە ئەهلی مەککە دەیانویست تۆلەیان لی بکەنەو و شیفای دلایان بیست .^۱

با باسەکە بۆ پیشەوا (بخاری) بە جی بیلین بزانی چۆن باسی چیرۆکەکیان دەکات لە ئەبی ھریرەو ، دەلیت : پیغەمبەری خوا (ﷺ) دە کەس لە ھاوولەبە نارد بۆ ھینانی ھەوال و عاصم ی کوپی ثابت ی کردە فەرمانزەوایان ئەوان بەرپێ کەوتن تا گەیشتنە (الھد) لە نیوان (عسفان) و (مەککە) کە جیگایەک بوو دەگەڕایەو بۆ ھۆزی (هذیل) پێیان دەوترا (بنولحیان) ... لەوی نزیکە سەد کەس لە تیرھاوێژانی ئەو ھۆزە شوین پێی ھاوولەبەیان گرت تا لە جیئەکدا کە لێی دابەزیبوون پاشماوہی ناوکە خورمایان دیتەوہ کە خوارد بوویان وتیان : خورمای یەثرەب و ھو جۆرەشوینیان کەوتن . کاتی عاصم و ھاوولەکانی ھەستیان پێ کردن ، پەنایان بردە جیگایەک ، بەلام ئەوان دەورەیان لی دان و پێیان وتن : دابەزن و ھەرچی یەکتان پێیە تەسلیمان بکەن ، پەیمان و بەلێنتان پێ ئەدەین کە ھیچ کەسیکتان لی نەکوژین .

عاصم ، فەرمووی : سەبارەت بە خۆم ، ناچمە ژێر باری (سایە) ی بی باوھران ئەی پەروردگارا ھەوالی ئیمە بگەینە بە پیغەمبەرەکەت ... ئەوانیش تیربارانیان کردن ، عاصم و شەش کەسی کەیان لی کوشتن ، ژمارەییکیان چوونە ژێر پەیمان و بەلێنەکیان ئەوانیش ، خبیب و زەیدی کوپی الدثنە و پیاویکی تربوون^۲ ... بەلام ھەر ئەوئەندە لەو سێ ھاوولە چەکەکانیان دانا و دەسەلاتیان بەسەریاندا زال بوو دەست و پێیان بەستەوہ .

ئەوە بوو پیاوی سنیەم وتی : ئەمە سەرەتای ناپاکی یە ، سویند بەخوا شوینیان ناکەوم و لەگەڵتان نایەم ھەروە ھاوولەبە (مەبەستی کوژراوہکانە) .

^۱ - بڕوانە : فقہ السیرە / ی غەزالی (۲۹۴) .

^۲ - عبدالله ی کوپی تاریق بوو ھەروە لە ڕیوایەتەکی پێششودا ھاوہ .

ئەوانیش پرایانکیشا بەدوای خۆیاندا ، بەلام کاتی خوگری کرد لەوەی لەگەیاندا
 بھوات و پێگە ی پێ ئەدان ببەن ، کوشتیان ، (خبیب و زەید)یان برد و لە مەککە
 فرۆشتنیان ئەوەبوو کورانی (حارث ی کوپی عامری کوپی نوفل) (خبیب) یان کپی ،
 خبیب پۆژی بەر (حارث ی کوپی عامر) ی کوشتبوو ، ئەو بوو بە بەندکرایی لایان
 مایەو تا بپاری کوشتیان دا ، ئەویش پێش جیبەجی کردنی بپارەکە داوای
 گوێزانیک ی لە یەکی لە کچانی (حارث) کردبوو بۆ مو تاشین ئەویش پێی دا بوو دواتر
 ئافرهتە دەبینی کوپیک ی بچوکی بە بی ناگای ئەم چووته لای (خبیب) و ئەبینی لەسەر
 رانی دانیشتوووە و (خبیب) ییش گوێزانەکی بە دەستەوێه ئافرهتەکە توقی و (
 خبیب) بەمە ی زانی و فەرمووی : ئەترسی بیکوژم ؟ ئەو من نیم شتی وا بکەم .

ئەو ئافرهتە دەلیت : سویند بەخوا هیچ بەند کراویکم نەدیووە باشتر لە (خبیب) ،
 سویند بەخوا پۆژیکیان بینیم بۆلە تریهکی بە دەستەو بوو دەخوارد ، لە کاتی کدا
 دەستیشی بە ئاسن بەسترا بوو ، لە مەککەش هیچ بەروبو میک نەبوو ، دەلیت : ئەو
 پۆزی یەک بوو لە لایەن خوای پەروەردگارەو بە (خبیب) درابوو . ئەو جا کە لە حەرەم
 هینایانە دەرەو تابی کوژن لە دەرەو ی حەرەمدا ، خبیب وتی : بێلن با دوورکات نوێژ
 بکەم ، ئەوانیش وازیان لی هینا تا دوو پکاتە نوێژەکی کرد و فەرمووی : سویند بەخوا
 لە بەر ئەو نەبوا یە کە پیم بێلن لە مردن ئەترسیت بەردەوام دەبووم لە نوێژ کردندا ، ئەو
 پەروەردگار هەموویان بە ژمارە نامارکە و وە یەکە یەکە بە پەرته وازی بیانکوژە و هیچ
 کەسیان لی مەهیلە ، فەرمووی :

ولست أبا لي حين اقتل مسلماً علی أي جنب كان في الله مصرعی

و ذلك في ذات الاله و ان يشأ یبارک علی أوصال شلو ممزع^١

ئەو جا (ابو سروە عقبە ی کوری حارث) هەلسا کوشتی .

بەو جوړە (خبیب) ئەو کەسە بوو سوننەتی ئەنجامدانی دوورکات نوێژی بۆ
 موسلمانان دامەزراند لە کاتی کدا بە بەستراوێی بکوژریت .

^١ - ماناکە ی / گرنگ نیە بەلاموە کاتی بە موسلمانانی دەکوژیم بە هەر بارێک و لە هەر لایەکەو بیت لە
 پیتاو خوادایە ، ئەمەش ئەگەر خوای پەروەردگار ویستی لەسەر بی ئەو پارچە پارچە کراوانە ی لەشم
 پیروژ دەکات .

دواتر (أبو سروعه) موسلمان بوو ، فەرمودەیشی لە پێغه مبه‌ری خوا وه (ﷺ) گێراوه‌ته‌وه . وه‌ خودای په‌روه‌ردگار دوعاکه‌ی (عاصم) ی گێرا کردوو هه‌والی ئه‌وانی گه‌یانده‌ پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) .

سعیدی کوپی عامر ده‌لێت : ناگاداری کوشتنی (خبیب) بووم ، قوره‌یش گۆشتی له‌شی پارچه‌ پارچه‌ بریوو ، ئه‌وجا له‌سه‌ر ته‌خته‌یه‌ک هه‌لیان گرت و وتیان : ئایا هه‌ز ئه‌که‌یت (ﷺ) له‌ جێی تۆدا بوایه ؟ فەرمووی : سوێند به‌خوا هه‌زناکه‌م من له‌ناو مال و ئه‌هلی خۆمدا بم و (ﷺ) یه‌ک تاکه‌ درکیکی پیاچی^١ .

و له‌ ابراهیمی کوپی اسماعیله‌وه ، ده‌لێت : جعفری کوپی امیه‌ له‌ باوکیه‌وه هه‌والی پێدام ، که‌ پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌ ته‌نها ناردمی وه‌ک هه‌والده‌ریک به‌سه‌ر قریشه‌وه .

ده‌لێت : منیش هاتم بۆلای ئه‌و ته‌خته‌یه‌ی (خبیب) ی له‌سه‌ر دانرا بوو ، هه‌ر ئه‌ملاو لایشم ده‌کرد نه‌با که‌سی بمبینی ، ئه‌وجا هه‌لزنه‌م پیایدا و (خبیب) م له‌ قه‌یده‌کانی کرده‌وه ، ده‌بینم که‌وته‌ سه‌ر زه‌وی ، بۆ ساتنیک روم لی وه‌رگێراو چومه‌ ئه‌و لاتر تابزانم که‌س دیار نیه‌ ، ئاوێم دایه‌وه‌ ده‌بینم (خبیب) نه‌ماوه‌ وه‌ک ئه‌وه‌ی زه‌وی قوتی دا بێت .. هه‌تا ئه‌م سه‌عاته‌ش که‌ بۆتی ده‌گێرمه‌وه‌ (خبیب) (په‌زای خوای لی بیت) نه‌بینراوه‌ته‌وه‌ و شوینه‌واری نه‌بووه .^٢

^١ - بروه‌نه / صفة الصفوة (١ / ٢١٥) .

^٢ - هه‌مان سه‌رچاوه .

" ۴۹ - زیدی کوری خهتاب (رضی اللہ عنہ) "

"تۆۋجۆن شەھادەتتە دەۋى مەنەش ھەروا تەمەۋى"

ئەزانن كىيە ؟ ناوھكە لەبەرھەن ، چونكە مەزھەل ئەو كەسدا لایپرسینەوہی لى
ئەكرى كە خوشى وىستووہ ..

"زیدی کوری خہتاب (رضی اللہ عنہ)"

سەرۆهری شههید و خهباتکاری له خواترس ، ابو عبدالرحمن ی قوره‌یشی عه‌دوی یه ،
 برای پێشه‌وای موسلمانان عمری کوپی خه‌تابه .
 وه له عمر گه‌وره‌تره و پێش نه‌ویش موسلمان بووه . که‌سیکی نه‌سمهری بالابه‌رز بووه ،
 له‌بهر و غه‌زاکانی تریشدا ئاماده بووه .
 پێشه‌وا (عمر) پوژێ به‌در پێی وت : تو (درع)^١ هکه‌ی من له‌به‌رکه . نه‌ویش وتی :
 منیش وه‌ک تو شه‌هاده‌تم نه‌وی .

دەلتا : ئەو حا کەسیان لەبەریان نەکرد و وازیان لی هینا .

زەيدى كۆرى خەتاب (ﷺ) پۆرى (يىمامە) ئالاي مۇسلىمانانى ھەلگرتىبوو ئەوھبوو مۇسلىمانان بۇ دۆرتمان بەدەرگەوتن (كەوتنە بەردەستيان) تا (بنو حنىفە) لە جەولەيەكى شەرەكەدا دايان بەسەر چادرگەكە ...

زەیدیش بەو عەرەبە دەشتەکی یانەی ناو موسلمانان کە ھەلاتبوون دەوت : بۆ کوێ ھەلدین و پاشان بە ھەموو دەنگی ھاواری کرد : چادرگە بە جی مەھیئن و فرارمەکن . ئەو خوای پەرەردگار من داوای لێ بوردنت لێ ئەکەم لە ھەلاتنی ھاوڵەکانم وە بێ بەریم لەوہی (مسلیمە) کردوویەتی و ھیناویەتی ، ئەوجا بە ئەوپەری توانای پوبەپروی دوزمنانی خوا وەستا و شمشیرەکە ی بۆ خستە کار ھەتا کوژرا و ئالاکە ی کەوت ، ئەوجا (سالم ی مەولای ابی حذیفە)^۲ ھەلیگرت ئەوجا موسلمانان

۱ - درع / کراسی ٹاسنین (چنراولہ ٹاسن ، بوشہر بہ کاریان دہیٹنا) .

۲ - بیشتر باسی ژبانی کراوه (رَحْمَةُ اللهِ) .

وتیان : ئەى سالم ئەترسین لەولایەى تۆوه بێن بۆمان ئەویش فەرموو : (ئەگەر وابى و لەولایەى من پارێزگارى لى ئەکەم بێن بۆتان ، ئەوا خراپترین ھەلگى قورئان منم)^١ .
عمرى کوپى خەتاب (ﷺ) زۆر خەفەتى بە شەھید بوونی براکەى دەخوارد و لە یادى دەرنە ئەچوو .. سۆز و عەتفى بۆى زۆر بوو ... ھەمیشە ئەیفەرموو : پێش من موسلمان بوو ، وە پێش منیش شەھید بوو . ھەروەھا ئەیفەرموو : ھەرکە شنەى با ھەلدەکات بۆنى زەھیدی لى ئەکەم^٢ ...

(پەمزاى خاویان لى بێت)

^١ - بېروانە : صفة الصفوة (١ / ٢٢٢) .

^٢ - بېروانە / سیر اعلام النبلاء (١ / ٢٩٨) .

" ۵۰ - ثابتی کوړی قیس (ﷺ) "

" وتاریبژئی پشتیوانان "

لهو پشتیوانان په که دالده و پشتیوانی یان له موسلمانان کرد .. و شوین ئهو پروناکی یه کهوتن که بؤ پیغه مېهری خوا (ﷺ) دابهری ..

وتاریبژئی نه نصاره ... و یه کیکه له هاو له نه جېبزاده کان ، له به دردا به شدار نه بووه ، به لام له ئوحد و به یعتی (رضوان) دا ناماده بووه .

ثابت (ﷺ) دهنگیکسی بلندی هه بوو ، وتاریبژئیکی رهوانبیز بوو ، کاتی پیغه مېهری خوا (ﷺ) هاته مه دینه ثابت پیی وت : نه گهر خو مان و مال و منالمان له هرچی بیاریزین ئیوه شی لی بیاریزین ، له بهرام بهردا پاداشتی ئیمه چی یه ؟ فرمووی (الجنة) به هه شته ... ئهوانیش وتیان : پازی بووین .

وه (ثابت) له گهل نایه ته کانی قورنانی پیروژدا کاریگر ده بوو ... هه میشه حال و قسه کانی خوئی به ترانوی پاکی شمرع ده پیوا .. حمزی ده کرد له هه موو شتیکیدا ره بېانی بیت . له (انس ی کوړی مالک) هوه ، ده لیت : کاتی نایه تی ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ ... ﴾ سورة الحجرات ، آیه ۲۲ . دابهری ، ثابت له مال دانیشیت و ده یووت : من له ئه هلی ناگرم . وه خوئی له پیغه مېهری خوا (ﷺ) به دوور نه گرت تا پیغه مېهری خوا (ﷺ) له سه عدی کوړی معاذ (ﷺ) هه والی پرسى ، فرمووی : ﴿ يَا ابا عمرو ، ما شأن ثابت ؟ اشتكى ؟ ﴾ .

فرمووی : ئه ی نه با عمر ، ثابت چیه تی ؟ نه خوشه ؟

سعد فرمووی : له راستیدا دراوسیمه و نه مبیستووه نه خوش بیت .

ده لیت : ئه وه بوو سعد چوو بولای ثابت و پیی وت که پیغه مېهری خوا (ﷺ)

هه والی پرسیه (ثابت) یش (ﷺ) فرمووی : ئهو نایه ته دابهریوه ... منیش ئه مزانی

۱ - حاکم گنرلویه تیه وه (۲ / ۲۲۴) و ده لیت : اسناده که ی (صحیح) ه و زه ه بیش هاوپایه .

۲ - مانای نایه ته که : ئه ی ئه وانى باوه پتان هیناوه ، دهنگتان به سه ر دهنگی پیغه مېهری خوا (ﷺ) به رزمه که نه وه له کاتی گفتوگودا ، قسه بئ پرده مه که نه له خزمه تیدا ، وه کو بؤ یه کتری ده که نه ، نه وه کو کرده وه کانتان بوچ بیتوه هه ستیی پی نه که نه .

له هه مووتان زیاتر دهنگم به‌سهر پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) بلنده ، بی گومان من له نه‌هلی ناگرم . (سعد) یش نه‌مه‌ی بۆ پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) گێڕایه‌وه ، فهرمووی : (بل هو من اهل الجنة) به‌لکو نه‌و له نه‌هلی به‌هه‌شته ...

جاریکی تر و له کاتی دابه‌زینی نایه‌تی : ﴿ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبْنَهُمْ بِمَقَارَةِ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ سورة آل عمران ، آیه (۱۸۸) .

واته : واگومان مبه به‌وانه‌ی دلخۆشن به‌وه‌ی که هه‌یانه و هه‌زده‌که‌ن باس بکریڻ و خه‌لکی سوپاسیان بکات له‌سهر کاروچاکه‌یه‌ک که نه‌یانکردوه ، هه‌رگیز وامه‌زانه نه‌وانه له ده‌ست سزا پزگاریان ده‌بیټ ، به‌لکو سزایه‌کی به ئیش چاوه‌پییانه ... ثابت که‌وته خه‌فه‌تخواردن و باری ده‌رونی گران بوو ، له حالی خۆی ده‌ترسا که‌به‌ره‌و هه‌لاکه‌تی به‌ریټ .. بۆیه به‌په‌له‌ خۆی گه‌یانه پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) و پیی وت : زۆر نه‌ترسم له‌وه‌ی به‌هه‌لاکه‌ت بچم ، نه‌ی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) ، په‌روه‌ردگار پیگ‌ریمان لی ده‌کات له‌وه‌ی هه‌زبکه‌ین سوپاس بکریڻ له‌سهر شتی‌ک که نه‌مانکردوه ، به‌لام من هه‌زم له سوپاسکردنه .

هه‌روه‌ها په‌روه‌ردگار پ‌قی له خۆبادان و خۆبه‌گه‌وره زانینه و پیگ‌ریمان لی ده‌کات وه‌هایڻ ، به‌لام من که‌سی‌کم هه‌زم له جوانی یه ، هه‌روه‌ک پیگ‌ریمان لی نه‌کات ده‌نگمان به‌سهر ده‌نگندا به‌رن بکه‌ینه‌وه ، به‌لام من پیاویکی ده‌نگ به‌رزم نه‌ویش فهرمووی : (یا ثابت ! اما ترضی ان تعیش حمیداً ، و تقتل شهیداً ، و تدخل الجنة)^۱ فهرمووی : نه‌ی ثابت ! نایا رازی نیت به‌وه‌ی به سوپاسکراوی بژیټ و به شه‌هیدی بکوژژیټ و بجیته به‌هه‌شته‌وه .

به‌لی ، به‌پ‌یزان نه‌وان به‌و جوړه بوون له‌گه‌ل ئیسلامه‌که‌یانه ... هه‌ر نه‌و دلسۆزی و خۆشه‌ویستی یه یان بۆ ناینه‌که‌یان نه‌و عیززه‌ت و هی‌ز و خیره‌ی پیدان که به‌هۆیانه‌وه بوونه گه‌وره و شکۆمه‌ندی سه‌ره‌وه‌ی و چه‌ندین ئومه‌ت‌یان پ‌شپه‌وه‌ی کرد .

^۱ - صحیح / مسلم گێڕایه‌تی‌ه‌وه (۱۱۹) .

^۲ - دانه‌پاله‌که‌ی به‌هیزه ، به‌لام (مرسل) ده‌روه‌ک حافظ له (الفتح) دا (۶ / ۶۲۱) . باسی کردوه .

به لّام کاتى موسلمانان له م چاخانهى دواييدا له نايينه کهيان دواکهوتن .. نه مه وای کرد تاوان و گوناوه نه وه یه کی لاوان دمرېدات که لای ناسایى یه پړيز و کهرامه تی خوۍ به سهر سینی یه کی نالونينه وه پيشکه شى دوژمنه کی بکات .

" ثابت له سهر مهيدانى جهنگ کفن دهپوشيت !! "

کاتى پيشهوا ابوبهکر (رضي الله عنه) بانگى موسلمانانى کرد بو شهر کردن له گهل هه لگه پراوه کان و نه هلى يه مامه و موسه يله مه دا ، (ثابت) يش له گهلاندا دمرچوو ، نه وه بوو کاتى به (مسيلمه و بنى حنيفه) گه يشتن ، سى جار شکستيان به موسلمانان هيئا ، نه و جا (ثابت) و (سالمى مهولای ابى حذيفة وتيان : نه وسا ئيمه له گهل پيغمبرى خوا (ﷺ) بووين ، کهى وا شهرمان ده کرد ، هه لسان چاليکیان بو خويان هه لکه ند و چوونه ناوى و شهرپان کرد هه تا کوژران .

وه له (انس) وه ، ده لیت : ثابتى کوپى قيسى کوپى شماس پوژى يمامه هات کفنه کهى راخست و خوۍ بوخوشى کردو و فهرمووى : نهى خواى پهرومردگار بى بهريم له وهى نه مانه هيئاويانه (واته موسه يله مه و هاوه لانی) و داواى ليبوردين و ليخوش بوونيشت لى نه کهم له وهى نه مانه کرديان واته هه لاتن ، نه و جا کوژرا .^۱

بهو جوړه نه و پالنه وانه شه هاده تی به ده ست هيئاو پوچه پاکه کهى بهرو جيهانى بهرزه خى بالا کهوتېرى تا له ناو پروباره کانی به هه شتدا بجه ويته وه و له که نار چرا هه لواسراوه کانی عهرشى (رحمان) دا لانه دروست بکات .

ههروه ها تاوه کو بگات بهو قافله موباره کهى هه موو شتيکی خوۍ پيشکه شى پهرومردگارى کرد و نه و شهره فمهندي يهى به ده ست هيئاو نه و نيشانه ی له ئيخه دا : ﴿ هَذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُمْ مَشْكُورًا ﴾ سورة الانسان ، آية (۲۲) .

واته : بهراستى نه م پاداشته شايسته ی ئيوه يه ، هه ول و کو شش و کارو کرده وهى ئيوه شايانى سوپاس و پړزه ...

^۱ - هيشمى ده لیت : طبرانى گيتراويه يته وه ، پياونيشى پياوانى (الصحيح) ن . المجمع (۱۵۷۶) .

" وېژدانيتكى زېندوو ههتا دواى مردنيس !! "

بهرپاستى سهر سوپهينهره .. ئايا گويتان لى بووه كهسيك دواى مردنى وهسيهت بهدانهوى قهرزهكهى بكات !!؟ و پاشتر وهسيهتهكهشى جيبهجي بكريت ؟! ههروهها نامارژه بهجيگاي (درع) يكي دزراوى بكات !!؟

بخوينهروهه : - دواى شههيد بوونى (ثابت) (ﷺ) ، پياويك له خهويدا ثابتى بينى پيى وت : (كاتى كوژرام ، پياوى له موسلمانان (درع) كهه لى كردمهوه و شارديهوه و پريك بهردى لهسهر دانا و كوپاننيكيشى بهسهردا دا ، برو بولاي پيشهواى ئيمانداران و ئهم ههواله لى پى بده نهكه لى بلئى : ئهمه خهونه و گوئى پى نهدهى ، وه ئهگهر هاتيتيه مهدينه ، به جينشينى پينغه مېهرى خوا (ﷺ) بلئى كهمن ئهوهنده و ئهوهنده قهرزم بهسهرهويه و فلان كهسى غولاميشم نازادكه ، نهكه لى بلئى ئهمه خهونه و گوئى پى نهدهى ، پياوهكهش هات بولاي خهليفه و ههوالهكه لى پيدا ، ئهويش راسپاردهكه لى جيبهجي كرد !!

عبدالرحمن ي كورپى يهزىدى كورپى جابر كه راوى فهرمودهكه لى پيشووه ، دهليت : (نه ماندينهوه و ناگدار نين له وهى كهسيك پاش مردنى وهسيهتى كردبيت و بوئيشى جيبهجي كرابيت ، جگه له (ثابتى كورپى قيس) پهزاي خواى لهسهر بيت ^١ . وه له پړوايه تيكي ديكه دا هاتووه : گهراون دهيينن (درع) كهه لى ههر لهو جيبه كهوتبووى و ئهوجا وهسيهتهكهيشى جيبهجي كرا بوو . ^٢ ئهمهش بهرپاستى ريز و پلهيهكى گهورهيه بو ئهم هاوهله موبارهكه (پهزاي خواى لى بيت) .

^١ - هيثمى دهليت : گبرانى گيړاويه تيهوه ، له ناوياندا كچهكه لى ثابت كورپى قيس ههيه كه نه مناسيوه ، و باقى پياوانى فهرمودهكه جى متمانه ن . المجمع (٩ / ٣٢٢) . بوصيرى دهليت : سه رجارهكه لى له (صحيح ي بخارى) دا ههيه .

^٢ - حاكم گيړاويه تيهوه و دهليت : صحيح و زهه بيش هاورايه . (٢ / ٢٣٤ - ٢٣٥) .

" ۵۱ - عباسی کوړی عبدالمطلب (ﷺ) "

" نه وهی نه زیه تی عباس بکات نه وه نه زیه تی منی کردووه "

فهرموده ی پیروز

مامی پیغمبر ی خوایه (ﷺ) ، ... پیش هیجرت موسلمان بووه و ئیسلامبوونی خو ی شارده ته وه ، له پوژ ی به دردا له گه ل هؤزه کیدا چو ته دهر وه و له لایه ن موسلمانان وه ده ستگیر کراوه (دلیل کراوه) و وتویه تی که موسلمان بووه ، خوایش با شتر ده زانی .

عباس (ﷺ) یه کی نه بووه له وانه ی که پ یان ده وتن (الطلقاء) واته : نازاد کراوان ، چونکه پیش پزگار کردنی مه که هات بو لای پیغمبر ی خوا (ﷺ) ئه ی نابینی دالده ی (نه بو سفیانی کوړی حرب) یشی داوه ..

زه ه به ی ده لیت : بالای زور به رزبووه ، جوانچاک و مهن و دهنک بلند بووه له گه ل نه وه شدا زور ه یمن و به یقار بووه .. پاریزگاری له دراوسی کردووه و مالی به خشیوه و له کاتی سه خله تی و نه هاته کاند ا ده ستی یار مه تی در یژ کردووه . پیغمبر ی خوا (ﷺ) زور خو شی ویستووه .

له ابن عباسه وه : پیاویک له پشتیانان که و ته ناو له وه پگایه کی عباس له جاهلیه تدا ، عباسیش زلله کی لی دا ، هؤز و عه شیر ته تی نه و پیاوه هاتن وتیان سویند به خوا ده بی زلله کی لی بدهینه وه ، چه کیان هه لگرت ، نه مه ش به پیغمبر ی خوا (ﷺ) گه یشت ، چوه سهر بلندگو و فهرمووی : (ایها الناس ، أي اهلی الارض اکرم علی الله ؟)

(نه ی خه لکینه ، کام که سی سهر نه م زهویه له لای خوا له هه مووان به ریزتره ؟ وتیان : تو ، فهرمووی : (فإن العباس مني و أنا منه ، ولا تسبوا أمواتنا فتؤذوا أحياءنا) واته : ده ی عباس له منه و مینش له نهوم ، نه که ن جنیو به مردوانمان بدهن ، چونکه نه مه نازاری زیندوه کاتمان ده دات .

قهرمه که هاتن و وتیان : په نا نه گرین به خودا له توره بوونت ، نهی پیغه مبهری خوا (۱) . وه رۆژیک عباس هات ، پیغه مبهری خوا (۲) . فهرمووی : (ههنا العباس عم سید احمود قریش کفا و اوسلها) . واته : نه مه (عباس) ه مامی پیغه مبهره که تانه ، له ناو قوریشدا له هه مووان به خشنده تره و یارمه تیدهر تره ..

" هه لۆیستی له رۆژی (به یه تی عه قه به دا) "

له (اشجعی) یه وه ، ده لیت : پیغه مبهری خوا (۳) . عباسی له گه ل خوی برد ، عباس که سیکی خاوه ن بیر و بۆچونی باش بوو .. ئه وه بوو عباس به حه فتا که سه که ی به یه تی عه قه به ی فهرموو : بانوی نه رتان قسه بکات و درێژهی پی نه دات ، چونکه چاو دیری نه کرین (واته : سیخوران چاو دیریتان ده کهن) .

اسعدی کوری زراره ش فهرمووی : نهی پیغه مبهری خوا (۴) ، هه رچیه کت له ئیمه نه وی له بۆ خوا ئه نجامی بده ن داوای که ، هه روه ها هه رچیه کیشته نه وی بۆ خۆت و هاوه لانت له ئیمه ، داوای که ، پاشان له بری ئه وه پیمان بلی که چیمان به سه ر خوداو ئیوه وه هه یه .

پیغه مبهری خوا (۵) . فهرمووی : (أسألكم لربي ان تعبدوه ، ولا تشرکوا به شیئاً ، و أسألكم لنفسی و أصحابی ان یتروونا ، و یتصرونا ، و یتعنونا ما تمعنون منه انفسکم)

واته : ئه وه ی ئه مه وی بۆ خوا ئه نجامی بده ن ئه وه یه که بیه رستن و هه یچ هاوه لیکی بۆ دانه نیی ، وه ئه وه شی بۆ خۆم و هاوه لانت له ئیوه م ده وی ، ئه وه یه که دالده مان بده ن و پشتگیریمان لی بکه ن و بمانپاریزن له هه رشتی خۆتانی لی ده پاریزن .. وتیان : نهی که وامان کرد پاداشتمان چی یه ؟ فهرمووی : به هه شته . وتیان : رازین .^۱

^۱ - دانه پالاکه ی (حسن) ه : حاکم رپوایه تی کردوه (۳ / ۲۲۹) ده لی : (صحیح الاسناد) و زده به بیش هاو رایه .

^۲ - حاکم ده ری هیناوه (۳ / ۲۲۸) . ده لیت : (صحیح) ه و زده به بیش هاو رایه .

^۳ - ابن سعد ده ری هیناوه (۴ / ۹) پیاوانی چی متمانه ن ، به لām به بچرچی ها تووه .

" بەدیل کرتی له رۆژی بەدردا "

عباس رۆژی بەدر ھاوێی لەگەڵ بێ باوەرێدا بەناچارى (واتە ئەو پۆژە شەپى نەکرد) ھاتەدەر ، پیغمبەرى خوا (ﷺ) ھاوێیانى راسپارد بوو کە نەیکۆژن (ھەروەک لە باسى ژيانى ابى حذیفەى کۆپى عتبەدا باسمان کرد) .

ابو الیسر دەلیت : رۆژی بەدر سەیری عباسم کرد ، ئەبینم وەک بت وەستاوه و فرمیسک لە چاوەکانى دیتە خواری .. پێم وت : خوا خۆی پاداشتت باتەوه بۆ چ خزمیکى خراپ بووی ! شەپ لەدژی برازاكەت ئەکەیت لەگەڵ دوزمەكەیدا ؟

وتی : چى ئەكات^١ ، کۆژاوه ؟

وتم : خوا زۆر لەوه بالادەست تر و پارێزەرترە بۆی .

وتی : چیت لێم ئەوی ؟

وتم : بەدیل بتگرم ، چونکە پیغمبەرى خوا (ﷺ) پێگى لى کردوین کە بتکۆژین .

وتی : ئەمە یەكەمین چاکەى نەبووه . منیش : بە دیلم گرت و پاشان ھێنام بۆ لای پیغمبەرى خوا (ﷺ)^٢ . پیغمبەر (ﷺ) بە (ابى الیسر) ی فرموو : (کیف اسرتە؟) چۆن دیلت کرد ؟ وتی : پیاویك بۆ دیل کردنى ھاوکارى کردم کە ھەرگیز چاوم پى نەکەوتبوو . شیوەى وەھاو وەھا بوو .

فرمووی : (ئەوه فریشتەیهكى بەرێز بووه ھاوکارى کردوویت)^٣ .

وہ کاتى عباس دیل کرا ، پیغمبەرى خوا (ﷺ) ئەوەندە سۆز و عەتفی بۆی ھەبوو ، خەوی لى نەئەکەوت ؟

لە (ابن عباس) ھوہ ، دەلیت : پیغمبەرى خوا (ﷺ) شەوی بەسەردا ھات و بەندکراوەکان بە بەستراوھى ماپوونەوہ ، ئەوہبوو سەرھاتى شەو ھەربەخەبەر بوو .. وتیان ئەى پیغمبەرى خوا (ﷺ) ، لەبەر چى ناخەویت ؟

^١ - واتە پیغمبەرى خوا (ﷺ) چۆنە ، ماوہ ؟

^٢ - ابن سعد دەرى ھێناوہ (١٢ / ٤) .

^٣ - فرمودەكە : (لقد اعانك عليه ملك كريم) ھەمان سەرچاوە .

فهرمووی : (سمعت انین عمی فی وثاقه) گویم له نالهو نکهی مام بوو به به ستر او هی .

هاو لآن چوون دهست و پیی (عباس) یان کردهوه ، ئه ویش بی دنگ بوو ، ئه و جا پیغه مبری خوا (ﷺ) خوی لی کهوت ^۱ .

ههروهک پیغه مبری خوا (ﷺ) بهرگهی نه ئه گرت گوئی له که سیکه وه بیت نازاری عباس بدات .

ئه وه ته له (مطلب ی کوپی ربیعه) وه ، ده لیت پیغه مبری خوا (ﷺ) فهرمووی : (مابال رجال یؤذوننی فی العباس ، و إن عم الرجل صنو أبیه ، من أذى العباس فقد أذانی) ^۲ . واته : پیاوانیک چیا نه به نازاردانی عباس نازارم نه دهن ، ئهی نازانن مامی مروؤف ، برای باوکیه تی ، ئه وه ی نازاری عباس بدات ئه وه نازاری منی داوه .

" ریز له که ل پیغه مبری خوا (ﷺ) "

له (ابی رزین) وه ، ده لیت : به (عباس) یان وت : تو گه ورهیت یان پیغه مبری خوا (ﷺ) ؟ فهرمووی : ئه و له من گه وره تره و من پیش ئه و له دایک بووم ^۳ . ئه مهش دابی (عباس) (ﷺ) نه بوو به ته نها ، به لکو هه موو هاو لآن له م ریزه دا به شدارن ، به لکو پیاو چاکان به گشتی ...

گوئی بگره خوینهری به ریز بو ئه م گفتوگو یه : (هاتووه که عمر (ﷺ) هه لساوه ئاوه پزیه کی عباسی هه لکه ندوه و لایبردووه که له سهر پیره وی خه لک بووه .

^۱ - هه مان سه رچاوه .

^۲ - ترمزی له (المناقب) (۲۷۵۸) باسی کرئوه ، ده لیت : فهرمووده ی (حسن صحیح) ه .

^۳ - هیثمی له (المجمع) (۲۷۰ / ۹) دا ده لیت : گبرانی گیزاویه تیه وه و پیاوانی فهرمووده که ئه وانه ی (الصحیح) ن .

عباسیش پیی وتووہ : شایہ تم کہ پیغمبرہی خوا (ﷺ) خوی له ویدا ئہو
 ناومرویهی دانا .. عمریش (ﷺ) سویندی عباسی دا و وتی : ئہبی له جیی خوی
 داینییتہوہ ^۱.

" جیگیری له روژی (حنین) دا "

کاتی موسلمانان هه لهاتن و پریان کرد له روژی (حنین) دا .. و پیغمبرہی خوا
 (ﷺ) مایہوہ ، فرمانی کرد به عباس کہ هاواریان لی بکات بلی (یا أصحاب الشجره)
 واتہ : ئہی ئہوانہی بهیعتتان دا له ژێردارہکەدا .. وه (ﷺ) لهکاتی شکستدا به
 خوگری مایہوہ و پرهشوهی هیسترهکە ی پیغمبرہی خوا (ﷺ) ی گرت هه تا سهرکهوتنی
 خوایی هاته پیش ^۲.

" داواہکی وه لام پی دراو "

له (انس) هوہ ، عمری کوپی خهتاب (ﷺ) کاتی بی بارانی و نهبوونی هاته
 پیش داوا ی بارانی له پهروردگار ئه کرد لهپی (عباس) ی کوپی عبدالطلب (ﷺ)
 و دهیفرموو : ئہی پهروردگار ئیمه ئهوسا به هو ی پیغمبرهکهتہوہ (ﷺ) لیٹ
 ئه پاراینهوه ، توش بارانت بو دائه باران دین وه ئیستاش به هو ی مامی
 پیغمبرهکهمانهوه ، لیٹ دهپاریینهوه دہسا بارانی پرحمہتمان بو دابارینہ ، دهلیٹ :
 خوی پهروردگار داواکە ی وه لام دہدایه و بارانی دهینا ^۳.

خافظ له (الفتح) دا دهلیٹ : زبیری کوپی بکار له (الانساب) دا ئه و سیفہتہی
 بهیان کردووہ کہ له م واقعیه دا چون (عباس) داوا ی کردووہ ، له گهل ئهوکاتہ شدا کہ
 رووداوہکە ی تیارووی داوہ ، ئهوتہ به ئیسنادیکی خوی دهلیٹ :

عباس (ﷺ) کاتی (عمر) (ﷺ) داوا ی بارانی له پهروردگار کرد به هو یهوه ،
 عباس فہرموی : (ئہی پهروردگار .. بی گومان کہ به لایهک دانہبزیوہ به هو ی

^۱ - دانہ پالہکە ی (حسن) ه : احمد دہری میناوه (۱ / ۲۱۰) .

^۲ - صحیح : سہراوہکە ی له (صحیح) ی مسلم (۱۷۷۵) وەرگێراوہ له (الجہاد) بای (غەزای حنین) .

^۳ - صحیح : بخاری دہریہیناوه (۲ / ۴۱۳) له (الاستشہاد) دا .

تاوانیکه‌وه نه‌بوو بیټ ، وه هه‌لیشه‌نگیراوه به گه‌رانه‌وه بۆلای تۆنه‌بیټ ، وه ئهم خه‌لکه پروویان له من کردووه تا داوات لی بکه‌م به هۆی نه‌و پله‌و پایه‌ی هه‌مبوو له‌لای پیغه‌مبهره‌که‌ت . وه ئهمه ده‌سته‌کانمانه لیوان له تاوان به‌رزى ده‌کهینه‌وه بوټ ، وه ئهمه‌ش چاره‌نووس و نیو چه‌وانمانه که له ده‌ستی زاتى تۆدایه و به ته‌وبه و گه‌رانه‌وه ڕوت تی ده‌کهین ، ده‌سا بارانى ره‌حمه‌تمان بۆ بیارینه .

ئهو جا ئاسمان چڕ بوو له هه‌ور و بارانى ره‌حمه‌ت دابارى بۆ خه‌لکه‌که ... ئهمه‌ش سالى بى بارانیه‌که بوو له (١٨) ی کوچیدا ..

" بۆ مالى ئاخیره‌ت "

کاتى نه‌جه‌لى (عباس) نزیک بوویه‌وه و پیش ئه‌وه‌ی وه‌فاته‌ بکاته (٧٠) به‌نده‌ی ئازاد کرد . وه کاتى وه‌فاته‌ی کرد (ﷺ) .. عائشه‌ی کچی سعد ده‌لیت : په‌یامنی‌ری پیشه‌وا (عوسمان) هاته بۆلامان له کاتی‌که‌دا ئیمه له‌ماله‌که‌ماندا بووین که نزیکه‌ی ده‌میل له مه‌دینه‌ دوور بوو ، پیی راگه‌یاندین که (عباس) وه‌فاته‌ی کردووه .

ئینجا باوکم و سعیدی کوپری زه‌ید و ابو هریره‌ شه‌و به‌ریکه‌وتن . و پاش ڕۆژیک باوکم هاته‌وه و وتی : نه‌مانتوانی له ته‌رمه‌که‌ی نزیک بینه‌وه به هۆی زۆری خه‌لکه‌که‌وه ، هه‌زم ئه‌کرد خۆم هه‌لیگرم^١ ... وه ابن سعد له (الطبقات) دا (٣٢ / ٤) ده‌لیت : که عباس (ﷺ) له بقیع سپارده‌ کراوه .

^١ - ابن سعد ده‌ری هه‌تاوه (٣٢ / ٤) .

" ۵۲ - حارثه ی کوری نعمان "

" له به ههشتدا قورنان دهوړ ده کاته وه !! "

نهم ناوه باش له بهرکهن : (حارثه ی کوری نعمان) ، چونکه به ناو هیښانی به زه یی خوایی داده به زیت .. نهم به ریزه هاو دلیکی نه نصاری خه زه جی یه ... له به در و نه وانی تریشدا به شدار بووه . دینداریکی باش و که سیکی زور چاکه کار بووه بۆ دایکی . وه نهم هاو له (ﷺ) هه تا جینشینایه تی معاویه ژیاوه . پیغمبر ی خوا (ﷺ) گوئی لی بووه که له به ههشتدا دوری قورنای کردو ته وه !! و به دنگی زولال خویندوویه تی ..

له عانسه وه (ﷺ) . ده لیت : پیغمبر ی خوا (ﷺ) فهرمووی : (و دخلت الحسنة فمعت منها فرأته ، قلت : من هذا ؟ قالوا : حارثه بن النعمان کذاکم النیر ، کذاکم النیر) . ده فهرمووی : چوومه به ههشت ، له وی گویم له خویندنی قورنان بوو ، پرسیم : نهمه کی یه ؟ وتیان : حارثه ی کوری نعمانه ، نانه وه چاکه یه .. نانه وه چاکه یه .. وه نهو له گهل دایکی چاکه کار بوو^۱ .

به راستی نهمه ریز و پله یه کی زور گه وره یه .. وه خوی په وهر دنگار بۆ هر که س ویستی له سر بی منه و چاکه ی خوی داده بارینی ..

هرودها ریز و پله یه کی گه وره ی دیکه ش هیه که ته نها (المقربون) : نه وانه ی زور له خودا نزیکن و خوشی دهوین به دهستی دهینن .

حارثه (ﷺ) خوی نهم پله و ریزه مان بۆ ده گیریتته وه ، ده فهرمووی : (جبریل له ته مه نمدا دوو جار بینووه : جاری یه کهم له پوژی (الصورین)^۲ ، کاتی پیغمبر ی خوا (ﷺ) چوده دروه بۆ کوشتاری بنی قریظه ، جبریل (سهلامی خوی له سر بی) له سر ویته ی (دحیه)^۳ به لاماندا رویششت و فرمانی پی کردین خو مان به ستینه وه و چهک

^۱ - هیشمی ده لیت : احمد و ابو یعلی گیراویانه ته وه ، پیاوانی فهرموده که نه وانه ی (الصبح) ن . المجمع (۱۵۷۳۶) .

^۲ - الصورین : جیگایه که ده که ویتته (بقیع) له شاری مه دینه .

^۳ - ده حیه ی کلبی / هاو دلیکی به ریز و جوان چاکه . جبریل (علیه السلام) له شپوه یدا خوی درخست .

هه لگړین . جاري دووهم پوژي دانان و شويني جه نازه کان که له (حنين) گهراينه وه ، من تپه پريم ده بينم له گهل پیغه مبري خوا (ﷺ) قسه ده کات ، من سه لام نه کړد . جبريل (سه لامی خوی له سمر بیت) فرمووی : ئه مه کی یه ئه ی ﷺ ؟

فرمووی : حارثه ی کوږی نعمانه .

فرمووی : (أما انه من المائة الصابرة يوم حنين الذين تكفل الله بأزراقهم في الجنة ، ولو سلم لرددنا عليه)^۱.

واته : بی گومان ئه یه کیکه لهو سهد که سه ی له پوژي (حنين) دا خوگري یان کړد و له گه لندا مانه وه ، ئه وان ه ی که خوی په روه رډگار بووه که فیلی پوژي دانیان له بهه شتدا ... خو ئه گهر سه لامی بکړدایه وه لآمان دده دایه وه .

هروه ها به ئیسنادیکی بچر بچر گپړاویه تیه وه که : حارثه چاوی (بینایي) له ده ست داوه ، بویه گوریسیکی له نیوان جیگا نویژه که ی و ژوره کهیدا داناوه بو ئه وه ی ده ستی پیوه بگریت لهو نیوانه دا و هروه ها بړیک خورما و شتی تری له ژوره که ی داناوه ، هر که هه ژاریک سه لامی بکړدایه به شی ددا ، و ده ستی به به نه که وه ده گرت هه تا ده گه یشته لای درگای ژوره که ی و دیدایه ده ستی هه ژاره که . مال و خیزانه که ی پیان دهوت : که ئه و کاره بو ئه وان دانیت ، به لآم ئه و ئه ی فرموو : گویم له پیغه مبري خوا (ﷺ) فرموویه تی : (مناولة المسکین تقي مئة السوء)^۲ واته : به خشین به نه داران به ده ستی خوت ، ده تپاریزی له مردنی خراپ و عاقبه تی خراپ .

حارثه (ﷺ) له سهرده می جینشینایه تی (معاویه) دا وه فاتی کردووه .

له نه وه کانی (حارثه) : محمدی کوږی عبدالرحمن ی کوږی عبدالله کوږی حارثه ی کوږی نعمانی ئه نصاری یه که یه کیکه له (محدثون) ئه وان ه ی زانا و شاره زان له فرمووده ی پیغه مبري خوا دا (ﷺ) کوږی خاتوو (عمره) ی زاناو فقهی مده نی یه . که شه ش فرمووده که ی لی گپړاوه ته وه .

^۱ - دانه پاله که ی (حسن) ه ابن سعد به بی به لکه ده ری هیناوه . له لای طبرانی به ژماره (۲۲۲۵)

هاتووه . هیثمی ده لیت : دانه پاله که ی (حسن) ه . المجمع (۹ / ۳۰۱۴) .

^۲ - طبرانی گپړاویه تیه وه (۳ / ۲۵۸) .

" ۵۳ - ابو موسای نه شعری (ﷺ) "

" نیمانداریکس هه میشه گهراوه و نهوبه کاره "

فهرموده ی پیروژ

پیشهوای گه وره ، هاوه لی پیغمبری خوا (ﷺ) : ابو موسای نه شعری ته میمی و زانای قوران خوین : (عبدالله ی کوپی قیس) یه مهنی یه .. له مه کهه موسلمان بووه ، پاشان له گهل نه هلی دوو که شتی یه که دا پاش پرگار کردنی خه ییبر به سی پوژ هاتنه خه ییبر و پیغمبری خوا (ﷺ) له غه نیمه ته کان به شی دان له گهل پیغمبری خوا دا (ﷺ) غه زای کردووه و خه باتی کردووه و زانستیکی زوری لی هه لگرتووه .. له سه رده می جینشینایه تی هه ردو پیشه و عمر و عوسماندا والی به صره بووه ، دواتریش بووه ته والی کوفه ، و له وی وه فاتی کردووه .. وه یه کیکه له و به پیزانه ی هیجره تیان کرد بو حه به شه .

پیشهو (نه بی) ره حمه تی خوای لی بیت ، ده لیت : ابو موسا که سیکی زور پوژووگر و شه نویتکار بووه ، که سیکی ره بیانی و زاهید بووه . له و که سانه بووه زانست و کارو خه بات و دروستی دل و دهرونی پیکه وه گری داوه ، هه رگیز ئیماره ت فریوی نه داوه و دنیا و خوشی یه کانی نه یانگوپیوه ^۱ . ابو موسا (ﷺ) چیروکی کوچکردنی خویمان بو باس ده کات و ده لیت : (له یه مه نه وه له گهل په ناجاوشتی له قه ومه که مده که وتینه ری ، ئیمه سی برا بووین : من و ابو ره هم و ابو عامر . و که شتی که مان به ره و لای نجاشی بردینی که له وی جعفر و هاوه لانی لی بوون ، نه و جا پاش پرگار کردنی خه ییبر هاتین بو خه ییبر ، پیغمبری خوا (ﷺ) پیی فهرموین : (لکم الحجره مرتین : هاجرتم الی النجاشی ، و هاجرتم الی) ^۲ . واته : ئیوه دوو جار هیجره تان کردووه ، جاریک بولای نجاشی و جاریک بولای من ... وه پیغمبری خوا (ﷺ) نه بو موسا و قه ومه که شی بی سنور خوشده ویست .

^۱ - بروانه : سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۹۶) .

^۲ - صحیح : بخاری و مسلم و غهیری ئه وانیش گیلوایانه ته وه .

له (انس) هوه ، دهلیت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) فرموی : (یدم علیکم غدا قوم هم ارق قلوباً لاسلام منکم) واته : سبهینی خه لکانیک دین بولان که دلیان له بولیسلام له دلی نیوه به سوزتر و پروسوشره .. نهوه بوو نه شعری یه کان هاتن .. که نریک بوونهوه نه مهیان دوت :

غدا تلقي الاحبة محمداً وحزبه

واته : سبهینی به خوشه ویستان ددگهین ، به محمد و کومه له کی . کاتی گه یشتن ته و قه یان کرد ، نهوان یه کهم کهس بوون ته و قه کردنیان داهینا . وه له عیاض ی نه شعری یه وه ، دهلیت : کاتی نایه تی : ﴿ ... فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُ وَيُحِبُّونَهُ ... ﴾ سورة المائدة ، آیه (۵۴) . دابهزی ، واته : له ناینده دا خوا که سانی که دهینیته کایه وه ، پروه ردگاری مه زن خوشی دهوین ، نهوانیش نهویان خوشدهوی ... پیغمبره ی خوا (ﷺ) فرموی نه و که سانه قه و مه که ی تون نه ی نه بو موسا و ناماره ی بو کرد)^۲

" دهنک خوشی نه بو موسا بولورئان خویندن "

له هاوه لاند له نه بو موسا (ﷺ) دهنک خوشتریان تیانه بووه . نه و ته له (ابی موسا) وه (ﷺ) دهلیت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) فرموی : یا ابا موسی لقد اعطیت مزاراً من مزار من آل داود^۱ .

واته : نه ی ابی موسا به راستی له ناوړه کانی نالی داود ناوړتکت پی دراوه . وه له (انس) هوه ، دهلیت : نه بو موسی دهنکی خوش بوو ، شه ویکیان هه لساو نویژی ده کرد ، خیزانه کانی پیغمبره ی خوا (ﷺ) گوینان لی بوو ، هه لسان و گوینان بولر اگرت . کاتی پورژبوویه وه ، پی و ترا که خیزانه کانی پیغمبره ی خوا (ﷺ) گوینان بولر اگرتویت .

^۱ - دانه پاله کی (صحیح) د ، احمد دهری هیناوه (۲ / ۱۵۵) غیری نه یوش .

^۲ - حاکم دهری هیناوه (۲ / ۲۱۲) و دهلیت : (صحیح الانساد) ه زده بهیش هاوړایه (فرموده که) یا ابا موسی لقد اعطین مزار من مزار من آل داود)

^۳ - صحیح : بخاری و مسلم گیراویانه ته وه ، بروانه / صحیح سنن الترمزی (۲۰۲۹) .

فەرموی : ئەگەر ئەمزانى گویم بۆ رائه گرن ، وەها و وەها بۆم دەپازاندنەو و سەرنجیانم بۆ پادەکیشا ^۱ ! ..

و ئەبو عوسمان ی ئەدی دەلیت : هیچ مۆسیقایەکم لە سەنتور و ساز (صنچ) گوێ لى ئەبوو خۆشتر لە دەنگى ابى موسى ، کاتى نوێژى بۆ دابەستیانە هاوارى لى ئەکرا کە سۆرەتى (بقره) بخوینى ئەوەندە دەنگى خۆش بوو ^۲ .

و ئە (ابى سلمه)و : کاتى عمر (ﷺ) دادەنیشت ئەگەر (ابو موسى) ی لەگەڵدا بوايە ، زۆر جار دەیفەرموو : خوامان وەبیربێنەرەو ئەى ئەبى موسى ، ئەویش قورئانى دەخویند ^۳ .

و ئە (ابى نضره)و : بە ئەبى (موسى) ی فەرموو : تامەزۆمان بکە بۆلای پەرەردگارمان . ئەویش قورئانى دەخویند ... خەلکەکش دەیانوت : وەختى نوێژە .. دەیفەرموو : ئەى ئەمە نوێژنیه ^۴ !

" شەرم و عیقفەتى "

ابو موسا دەلیت : پیم خۆشە لوتم پەر بیّت لە بۆنى لاکی بۆنکردوو ، و بۆنى ئافرهتیک ئەکەم ^۵ ...

و ئە (انس) وە ، ئەبو موسا شەرپ والى هەبوو هەمیشە لەبەرى دەکرد لە ترسى ئەوەى ئەبا دەرکەوینت ^۶ .

^۱ - دانەپالەکەى (صحیح)د ، ابن سعد له (الطبقات) دا (۱۰۹ / ۴) .

^۲ - ابن عساکر (۵۲۷) لە ریبی پیشەوا احمدەو .

^۳ - ابن سعد دەری هیناوه (۱۰۹ / ۴) و ارتووط دەلیت : پیاوانى جیى باوەرین سیر (۳۹۱ / ۲) .

^۴ - دانەپالەکەى (صحیح)د : ابن سعد (۱۰۹ / ۴) .

^۵ - پیاوانى جیى متمانەن : سیر اعلام النبلاء (۳۹۹ / ۲) .

^۶ - ابن عساکر باسى کردوو (۵۲۶ ، ۵۲۵) .

" ئامۆزگار بکارتک له ئاسمانەوه "

له ابی موساوه ، دەلێت : جارێک له دەریادا غەزەمان کرد ، پۆشتین ، تا گەشتینە ناوهراستی دەریا ، گوێمان له دەنگێک بوو بانگی دەکرد ، ئەو ئەهلی کەشتیەکه ، راوەستن پێتان بلییم ، منیش هەلسام ، سەیری راست و چهپم کرد هیچم نەدی ، تا حەوت جار بانگی کردەوه ، وەم : ئەو نازانی ئیتمە ئیستا له چ جێیەکدا ، ناتوانین بوەستین . دەنگەکه وتی : ناتەوێ هەواییکت پێی بلییم ، فەرمانێک که خودا بەسەر خۆیدا چهسپاندوویەتی ، ئەویش ئەوێه : هەر کەس له پێناوی خوا له پۆژێکی گەرما خۆی تینوو کات ، ئەوه خودا له پۆژی قیامەتدا تینویتی دەشکێنیت . دەلێت : لەوکاتەوه ئەبو موسا هەر پۆژێکی گەرم بتدیایه ، ئەتبینی که بەپۆژووہ^١ .

وه بەهۆی زۆر دڵسۆزی یهوه (ﷺ) قسەکانی زۆرشیرین بوون وه کاریگەری یەکی سەر سوپەینەریان هەبوو . له (ابی لیبید) هوه ، دەلێت : قسەکانی ابی موسامان به قەصاب (دەشوبهاد) که هەرگیز له جومگە لاینەئەدا و راست دەپێکا^٢ .

" چەند نموونەیک له خەباتی ئەبی موسا (ﷺ) "

دوای ئەوێ پیغەمبەری خوا (ﷺ) له (حنین) بوویەوه ، ابا عامری بەسەر سوپای (اوطاس) هوه نارد ، ئەوه بوو به (دریدی کوپی صمه) گەشت کوشتی و خوای پەروەردگار شکستی بەهاوێپکانی (درید) هینا ، بەلام پیاویک به تیریکی دای له ئەژنۆی ئەبا عامر و له جیی خۆی خستی .

وتم : مامەگیان ، کێ بوو تیرەکهی لی دایت ؟ ئەویش ئاماژەیی بۆ کرد . پۆشتم بەدوایدا و پیایدا گەشتمەوه ، که منی بینی ، پشتمی هەلکرد و رایکرد ، پیم و ت : شەرم ناکەیت ؟ مەگەر عەرەب نیت ؟ بۆچی ناوەستی پیاوانە شەپ بکەیت ؟

^١ - ابن عساکر دەری هیناوه (٥٢١ ، ٥٢٢) ارئووط دەلێت : پیاوانی جی متمانەن جگە له - ابو الغیرە - به پراویزی سر اعلام النبلاء (٢ / ٣٩٣) .

^٢ - دانەپالەکهی (صحیح) ه / ابن سعد (٤ / ١١١) .

دهلێت : ئهو جا وهستا و بهیهك گه‌یشتین ، یهك و دوولێدان له نیوانماندا پرووی دا و كوشتم ...

پاشان گه‌رامهوه بۆلای ابی عامر ، پێم وت : خوا ی پهرمه‌ردگار ئه‌وه‌ی دا به كوشت كه تیره‌كه‌ی لی دابوویت .

وتی : ئهم تیره له ئه‌ژنۆم ده‌ریڤنه ، مینش دهرم هیئا ، ده‌بینم ئاوی لی یه‌ته‌ده‌مه‌وه . وتی : بران‌اگیان ، برۆ بۆلای پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و سه‌لامی منی پی بگه‌ینه‌و پیی بلی : داوا ی لی خوشبونم بۆ بکات . ئه‌وجا ابو عامر منی له جیی خۆی دانا به‌سه‌ر خه‌لکه‌که‌وه و زۆری نه‌برد خۆی وه‌فاتی کرد .

كه گه‌شتینه‌وه لای پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، هه‌واله‌كه‌م پێدا ، ئه‌ویش هه‌لسا ده‌ست‌نوێژی گرت و ده‌سته‌كانی به‌رزكرده‌وه و فهرمووی : (اللهم اغفر لعبید ابی عامر) ئه‌وه‌نده ده‌ستی به‌رزكرده‌وه سپیای ژیر بالیم چا و پی كه‌وت . پاشان فهرمووی : (اللهم اجعله يوم القيامة فوق كثير من خلقك) ئه‌ی پهرمه‌ردگار ، له پۆژی قیامه‌تدا بیخه‌ره سه‌رووی زۆریك له دروست‌كراوانت . منیش وتم : ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، بۆ منیش داوا بكه ؟ فهرمووی : (اللهم اغفر لعبد الله بن قيس ^١ ذنبه ، و أدخله يوم القيامة مدخلا كريماً) ^٢

واته : پهرمه‌ردگارا له تاوانی عبدالله ی كۆپی قیس خوش به‌وه له پۆژی قیامه‌تدا جی‌گایه‌کی رێزدار ی بۆ ئاماده بكه ..

" خۆ ئاماده‌کردن بۆ مه‌رك "

له نیشانه‌كانی خه‌یر و چا‌كه له مو‌سه‌لماندا ئه‌وه‌یه كه هه‌تا ته‌مه‌نی درێژ بی و ئه‌جه‌لی نزیک بێته‌وه زیاتر گوێ‌دی‌ری خوا ده‌كات و کاری چا‌كه ده‌كات . بۆ ئه‌وه‌ی له باشت‌رین حا‌لیدا وه‌فات بكات .

^١ - له سه‌ره‌تا‌دا وتیومان كه ناوی ابو موسی : (عبدالله ی كۆپی قیس) ه (ﷺ) .

^٢ - صحیح : بخاری و مسلم گێ‌راویانه‌ته‌وه . هه‌روه‌ها غه‌یری ئه‌وانیش . (اوطاس) یش / دۆ‌لی‌كه‌ لای ما‌كه‌مانی (هوزان) دا .

وه له پیغه مبهەری خوا (ﷺ) یان پرسى : كى ژیرترین كهسه ؟ فهرمووی :
(أَكْثَرُهُمْ لَمَمَاتٍ ذَكَرُوا وَأَحْسَنُهُمْ مَا بَعْدَهُ اِمْتِعَادًا) اَوَّلَاتِ الْاَكْيَاسِ ^١

واته : ژیر ئەو كهسانەن كه له هەمووان زیاتر یادی مردن دەكەنەوه و له هەمووان
باشتر خۆیان بۆ دواى مردن ئاماده ئەكەن .

هەروەها (التیمی) پەحمەتى خۆای لى بیّت ، دەلیت : (دوو شت خوشى و
چیزى دنیاى لى سەندمەوه ، یادی مەرگ و یادی راوەستان له نێو دەستى پەرەردگار
دا) ...

جا كى هەیه له هاوێلانی پیغه مبهەری خوا (ﷺ) زیاتر بۆ مەرگ ئاماده بیّت .
صالح ی کوپى موسای طلحى له باوكیهوه ، دەلیت : (الاشعری) پیش مردنى له
پادەبەدەر تێدەكوژشا و جوهدى ئەكرد ، تا پى ی وترا ، بۆ تۆ بەزەیت به خۆتدا نایەتەوه
و پشووێك به خۆت نادهی ؟

فهرمووی : له راستیدا سوار كاتى نزیک دەبیتهوه له جیگای مەبەستى زیاتر
تیرۆرهوى دهكات و هەموو توانای ئەخاته كار ، وه ئەوهى له ژيانى من ماوه زۆر لهوه
كه مەتره ^٢ .

ابو موسا (رضی اللہ عنہ) له مانگی (ذي الحجة) ی سالى (٤٤) دا وهفاتی کردوو ،
هەروەك (ذهبی) دەلیت .

^١ - فهرموودهی (حسن) ه : ابن ماجه گیراویەتیەوه (٤٢٥٩) هەروەها غەیری ئەویش .

^٢ - ابن عساکر باسی کردوو (٥٢٤) .

" ٥٤ - ابو نه یوبی نه نصاری (ﷺ) "

" خاوه ننی پاسپاره سهر سور هینره که "

کی یه ؟

پیشهوای مه زن ، ابو نه یوبی نه نصاری خه زره جی به دری یه ، نهو که سه یه که پیغمه مبری خوا (ﷺ) تایبه تمه ندی کرد به وهی له ناو مالانی (بنی النجار) دا له مالی نهو دابه زیت ، هه تا ژوری (سوده) ی دایکی ئیمانداران بنیاتنرا و دواتریش مزگه وتی پیروژ دروست کرا ...

ابو ایوب له جهنگی (به در) به شدار بووه ، ههروه ها له هیچ غه زایه کی تردوا نه که وتوو هه تنها سالیك نه بی که لاویك کرایه سه کرده ی سوپا ، (ابو ایوب) هه ناخ و داخی هه لده کیشاو نه یوت : قهیدی چی یه که سیك کراوه به فه رمانره وای من نه خوش کهوت (یزیدی کوپری معاویه) ش و به سه ر سوپاوه بوو ، نهو جا هات به سه ری ده کرده وه ، پنی وت : نه گهر مردم بمخه سه ر ولاخیک و بمگه یه نه سه ر زه وی دوژمن نه گهر توانیت ، نه گهر نه یشت توانی ، بمسپیړه به خاک و بگه پیړه وه .

نهوه بوو که مرد ، بردی و دفنی کرد و نه یفه رموو : پهروه ردگار ده فه رمویت : گهر داواکران بو غمزا ، نهوه به چه کی سووک و سه نگین ، به سواره و پیاده تانه وه راپه رن و ناماده بن .

" ریز کرتن له پیغمه مبری خوا (ﷺ) "

له (ابی رهم) هوه ، ابا ایوب بو ی باسکر دووه کهوا پیغمه مبری خوا (ﷺ) له مالی ئیمه دابه زی نهو له قاتی خواره وه مایه وه و خویشمان له قاتی دووه مدا بووین نهوه بوو له سهروه بریک ناو پرژا خیرا من و ام ایوب هه رچی هاوبه ده ستماندا له قوماش و پهرو هه لمان گرت تا نه یه لین ناوه که برژیتته خواره وه و سرپیمان ، دواتر دابه زیم و

١ - واته له مه که که کوچی کردوو له مه دینه دابه زی ، وه ک میوانیکی به ریز له مالی ابو ایوب مایه وه ، که نه مه ش شانازی یه کی گه ورده یه .

چووم بولای پیغمبر خا (ﷺ) پیم وت : ناکری ئیمہ لہ سہری تووہ بین ، بہ لکو بیگوازی تہوہ قاتی سہرہوہ .

ئہو جا فہرمانی کرد و کھل و پھلہکانی - کہ زور کہم بوون - برایہ سہرہوہ ، وتم : ئہی پیغمبر خا (ﷺ) کہ خواردنت بو دہناردین ، سہیرم دہکرد بزائم شوین پھنجہی تو لہ کویدایہ ، منیش لہو یوہ لیم دہخوارد .^۱

" خوشہوہستی بی شوماری ہاوہلان (ﷺ) بو پیغمبر خا (ﷺ) "

ہاوہلان ئہو پڑہی ابو ایوبیان لہ یاد نہ چووہ بوو کہ لہگہل پیغمبر خا (ﷺ) کربووی و ئہو پڑہفتارہ جوانہی لہ ئاستی پیغمبر خا (ﷺ) دا ئہنجامیدا بہ میوانداریکردنی کاتی چووہ مالیان .. ئہمہش وای کرد (ابن عباس) زیاد لہ سنور پڑی ابو ایوب بگریئت .

لہ (ابی حبیب ی کوپی ابی ثابت) ہوہ : ابو ایوب ہات بو بہصرہ بولای ابن عباس ، ابن عباس ہلہسا مالہکھی بو چول کرد و پیی وت ئہبی تو چیت لہگہل پیغمبر خا (ﷺ) کرد منیش وہہات لہگہل بکہم .. ئینجا پرسى : چہند قہرزایت ؟ فہرموی : بیست ہزار ، ابن عباس چل ہزاری پی دا لہگہل بیست بہندہ و کھل و پھل مالہکھیش .^۲

" شوین پی ہلگرتنی پیغمبر خا (ﷺ) "

لہ (محمدی کوپی کعب) ہوہ ، دہلیت : ابو ایوب سہرپیچی (مروان) ی دہکرد ، وتی : بوچی وادہکھی ؟ وتی : چاوم لہ پیغمبر خا (ﷺ) بوو کہ نویرہکانی دہکرد ، خو ئہگہر وک ئہو ئہنجامت دا ، ئہوا ئیمہش دینہ سہر پای تو و سہرپیچیت ناکہین ئہگہر وک ئہو نہبوو ، ئیمہش بہگویت ناکہین .^۳

^۱ - دانہ پالہکھی (صحیح) ہ ، احمد لہ (المسند) دا دہری ہیناوہ (۵ / ۴۲۰)

^۲ - حاکم دہری ہیناوہ (۲ / ۴۶۱ ، ۴۶۲) و جہلیت : (صحیح الاسنادہ) و زہمہ بیش ہاوپاہ .

^۳ - طبرانی دہری ہیناوہ ، پیاوانی جی متمانہن ، المجمع (۲ / ۶۸) .

" واسپارده یه کی سهر له کاتی مردندا "

له (ابی ظبیان) وه ، دهلیت : ابو ایوب چو بو غهزا و لهوی نه خوش كهوت و
فهرمووی : نهگهر مردم ، ههلمگرن ، و کاتی كه بهرامبهر بوونهوه لهگهله دوژمناندا له ژیر
پیتاندا فریم دن ، بهلام نه مهوی فهرمایشتیكتان پی بلیم كه له پیغمبهری خوا (ﷺ)
م بیستووه ، فهرموویه تی :

(من مات لا یشرك بالله شیئاً دَخَلَ الجنة)

واته : ههر كهس بمریت و هاوهلی بو خوا بریار نه دابی ، دهچیته بههشت .
نوسهر دهلیت : لهوانهیه (رهزای خوی لی بیت) ویستوویه تی له سهرزهوی
دوژمن سپارده بکری بو نهوهی هیمه تی موسلمانان بهرز بیتهوه كه نهوهی یه له
دهستی دوژمنانی خودا پرگاری بووه ... وهك نهوهی بیسهلمینن كه موسلمانان خاوهنی
نهوهی یه .. خوایش باشت دهمانی .

" ۵۵ - زهیدي کورې ثابت (ﷺ) "

" شیخ و ماموستانای قورنان خوینان "

پیشهوای مهزن و شیخی قورنان خوینان و شارهزایانی زانیاری فهرز و نهرکهکان، فهتوادمري مهدينه ابو سعيد و ابو خارجه ی خمرهجي نه نصاری ، نووسمري سروش (وحي) یه (رهزای خوای لی بیت) ...

وه عمری کورې خهتاب (ﷺ) که نه چوو بو حهجي مالی خوا (زهید) ی بهسر مهدينهوه دادهنا له جی خوی . وه نهو بوو پوژي (یهرموک) ههلسا به دابهشکردنی غنیمهتهکان . باوکی پوژي (بعث) پیش هیجرهت وهفاتی کردوه ، بویه به ههتیوی بهخیو کراوه .

زهید یهکی بوه له زیرهک و بلیمهتهکان ، کاتی پیغمبري خوا (ﷺ) کوچی کرد بو مهدينه ، موسلمان بووه و تهمنی نهو کاته تهنها (۱۱) سال بوو ، پیغمبري خوا (ﷺ) فهرمانی پی کرد که فیری زمانی (نووسینی) جولهکه بیت تا پهیام و نووسراوهکانیان بو بخوینتهوه و دهیفرموو : (فانی لا امنهم) ، چونکه من باومریان پی ناکم - واته : باومر به جولهکه ناکم بوم بخوینتهوه - .

له (خارجه) وه له باوکیهوه ، دهلیت : پیغمبري خوا (ﷺ) هینامی بو (داخل) ی مهدينه ، وتیان : نهی پیغمبري خوا (ﷺ) نهه غولامیکه له (بنی النجار) ، و لهو قورنانهی بوتو دابهزیوه حهقه سورهتی خویندهوتهوه ، منیش بوم خویندهوه و پیغمبري خوا (ﷺ) پیی سمرسام بوو ، و فهرمووی : (نهی زهید ! خوت فیری نووسینی جولهکه بکه بوم ، چونکه له راستیدا من لیان به گومانم پهیامهکانم بنووسن)^۱

دهلیت : منیش خوم فیر کردوو ، پانزه پوژي نهبرد تیایدا کارامه بووم ، نهو جا دواي نهوه نهگمر پیغمبري خوا (ﷺ) پهیامی بویان بناردا یه من بوم دهنووسی^۲ .

^۱ - فهرمودهکه : ((یا زید تعلم لی کتاب یهود ، فانی ما امنهم علی کتابی) .

^۲ - دانهپالهکی (حسن) ه / بخاری دهري هیناوه له (التاریخ الکبیر) ۲ / ۳۸۰ و ههروهما ابو داوود (۳۶۴۵) و غیری نهوانیش .

زهید ، ده‌لټ : پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) پیمی فهرموو : (اتحسن السریانیه ؟)
زمانی سریانی دهمانی ؟ وتم : نه‌خیر : فهرمووی : دهی فی‌ری ببه ... ئه‌وه بوو به‌ماوه‌ی
حه‌قه‌ه پوژ فی‌ری بووم ^۱.

وه‌له‌ ری‌وایه‌تیکی تردا ! فهرموویه‌تی : پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمانی پی‌ کردم
نووسینی جوله‌که‌ فی‌ربم و فهرمووی : (ای و الله ما آمن یهود علی کتاب) واته : سویند
به‌خوا من لی‌یان دل‌نیانیم شتم بو بنووسن . ده‌لټ : ئه‌وه بوو نیو مانگم تی‌نه‌په‌راند ،
فی‌ری بووم بو پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) .

ده‌لټ : دواى ئه‌وه‌ی فی‌ری زمانی یه‌هود بووم ، ئه‌گه‌ر په‌یامکیان بناردایه‌ من
بو‌م ده‌خوینده‌وه ، ئه‌گه‌ریش پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) په‌یامی بو بناردنایه‌ من بو‌م
ده‌نووسی ^۲.

نووسه‌ر ده‌لټ : به‌م جو‌ره پیغه مبه‌ری ئازیز (ﷺ) له‌ نه‌خشه‌ و پلانی
فهرمان‌په‌واکانی زایونی به‌ ئاگامان دینیته‌وه ، چونکه‌ ئه‌وان هه‌ر له‌ سه‌ره‌تای ئه‌م ئاینه‌وه
له‌ نه‌خشه‌ دانان و ته‌له‌که‌ بازیدان بو ئه‌م ئوممه‌ته .. به‌لام خوا خو‌ی ده‌وره‌ی داون و
لی‌یان ئاگاداره .

" نووسه‌ری سروش "

ئه‌م هاوه‌له‌ به‌ریزه‌ شانازی نووسینی وه‌حی ئاسمانی پی‌ درا ، و پیغه مبه‌ری خوا
(ﷺ) بو ئه‌م کاره‌ پایه‌ به‌رزه‌ بانگی ده‌کرد .

زهید ده‌لټ : کاتی سروش بو پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) داده‌بزی ، ئه‌ینارد به‌
دواماو بو‌م ده‌نووسی ^۳.

وه بخاری له‌ (البراء) وه ، گپ‌راویه‌تیه‌وه ، ده‌لټ : پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) پی‌ی
وتم : (ادع لی زیداً ، و قل له‌ یجی بالکف و الدواة) .

^۱ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) ه ، احمد ده‌ری هیناوی (۱۸۲ / ۵) هه‌په‌ده‌ها غه‌یری ئه‌ویش .

^۲ - فهرمووده‌ی (حسن لغیره) ترمزی گپ‌راویه‌تیه‌وه ، پروه‌نه : فضائل الصحابه (شیخ العدوی) (۶۲)

^۳ - طبرانی گپ‌راویه‌تیه‌وه هیشمی له‌ (المجمع) دا ده‌لټ دانه‌پاله‌که‌ی (حسن) ه (۱۷ / ۹) .

واته : زه‌یدم بۆ بانگ که‌و ، پێ بلی ئامرازێ نووسینش له‌گه‌ڵ خۆیدا بێنیت .
ده‌لیت : نه‌وجا فه‌رمووی : (اکتب : ﴿ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ ... ﴾ سورة النساء آية (٩٥) .

و (ابن ام مکتوم) له‌ دواى (پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) دانیشتبوو - که‌ نابینا
بوو- وتی : ئە‌ی پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) ، من که‌سیکم نابینا و که‌م ئە‌ندامم - واته‌ :
به‌ده‌ستى خۆم نیه‌ که‌ ناتوانم بێم بۆ جیهاد - نه‌وجا له‌ جێ ئایه‌ته‌که‌ی پێشوو ئە‌م
ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه‌ : ﴿ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ ... ﴾ سورة النساء آية (٩٥) .

واته‌ : ئە‌وانه‌ی دانیشتوون له‌ ئیمانداران و ناجه‌نگن - مه‌گه‌ر ئە‌وانه‌یان که‌
ناته‌وان - (کوێر ، شه‌ل ، نه‌خۆشى ، ... هتد) له‌گه‌ڵ ئە‌وانه‌دا که‌ جیهاد ده‌که‌ن له‌
پێناوی خوادا به‌مال و سامان و گیانیان ، چوونیه‌ک نین .
هه‌روه‌ها پێشتریش له‌ باسی ژیا‌نی پێشه‌وا ابوبه‌کری صدیق (دا باسی ئە‌وه‌مان کرد که‌
زه‌ید چۆن قورئانی کۆکرده‌وه‌ (ﷺ) .

" هه‌لۆیستیکی زیندو دواى وه‌فاتی پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) "

دواى وه‌فاتی پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) وتاریژانی ئە‌نصار هه‌لسان و قسه‌ی
خۆیان کرد وتیان : با پیاویک له‌ ئێمه‌ و پیاویکی‌ش له‌ ئێوه‌ - واته‌ کۆچه‌ران -
بێته‌جێنشین . له‌وێدا زه‌یدی کوپری ثابت هه‌لسا و فه‌رمووی :
له‌ راستیدا پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) له‌ کۆچه‌ران بوو ، ئێمه‌ش پشتیوانی ئە‌وین ،
وه‌ پێشه‌واش ده‌بی له‌ کۆچه‌ران بێت و دیسان ئێمه‌ پشتیوانی ده‌بین .
ابوبه‌کریش (ﷺ) فه‌رمووی : خوا‌ی گه‌وره‌ پادا‌شتی چاکه‌تان بدا‌ته‌وه‌ ئە‌ی ه‌وژی
پشتیوانان و بێژمه‌ره‌ که‌شتان دامه‌زوتر بکات ، ئە‌گه‌ر غه‌یری ئە‌مه‌تان بووتایه‌ ، رێک

نەئەکەوتیت^١. بەو جوۆرە دڵسۆزی و خۆشەویستی تەواو بۆ خوا و پیغمبەرەکی دەرەکەوتیت ... ئیدی هیچ بوارێک بۆ ئارەزو دەسەلاتی شەیتان نیە .

"زانستی زەید (ﷺ)"

لە ابن عباسەوه ، دەلیت : (المحفوظون)^٢ لە هاوێلانی پیغمبەری خوا (ﷺ) زانیویانە کە زەیدی کوپی ثابت یەکیکە لەوانە ی لە زانستدا پوچوو و^٣ شوین پیی جیگیر بوو .

وە ابن عباس لەگەڵ ئەوەشدا خۆی لە زانستدا پیگەیهکی باشی هەبوو وە یەکی بوو لە زانیان ، بەلام پێزی زەیدی زۆر دەگرت وە زانیەک .

ئەوتە لە ئەبی سەلمەوه ، ابن عباس هەلسایەوه لەبەر زەیدی کوپی ثابت و ئاوەزەنگی و لاخەکی بۆ گرت ، فەرمووی : خۆت لادە ئە ی کوپە مامی پیغمبەری خوا (ﷺ) ! ابن (عباس) ییش فەرمووی : ئیمە وەها دەجوێینەوه لەگەڵ زانا و پیاوه گەورەکانماندا !!^٤

ابن عباس پەشوو ی و لاخەکی زەید بگریت !!

دە ی ئیتر پەلکیشان چوون ئەتوانن لە پەرمزە ئیسلامی یەکانمان دەدەن ؟!! وە مەسروق دەلیت : ئەو هاوێلانی پیغمبەری خوا (ﷺ) کە فەتویان دەدا ئەمانە بوون : عمر ، علی ، ابن مسعود ، زید ، ابی ، ابو موسا ، (رەزای خویان لی بیّت) ...

^١ - دانەپالەکی (صحیح) ه ، احمد (١٢٢ / ٥) زەهەبی دەلیت : دانەپالەکی (صحیح) ه . (سیر ٢ / ٤٣٣) .

^٢ - المحفوظون : لە چەند (معجم) و فەرەهەنگێکدا بۆمانای زاراوەی ئەم وشە گەرام نەمدیوه ، بەلام پیم وابی مەبەست ئەو هاوێلانیە کە بیرتێن و شتیان لە بیر نەچوو (وەرگێڕ) .

^٣ - حافظ لە (الاصابه) و داویانەتەپال (البغوی) و ارئوط دەلیت دامە پالەکی (صحیح) ه .

^٤ - دانەپالەکی (حسن) ه / حاکم دەری میناوه (٢ / ٤٢٣) دەلیت (صحیح) ه و زەهەبیشت هاوڕایە .

"بابه تیکسی شرعی (مهسه له یه کی شرعی)"

له مهسروقه وه : له عبدالله کوپری مسعوده وه ئه لیت : که عبدالله (ﷺ) دهرباره ی خوشک ی دایک و باوکی و خوشک و برای باوکی دهیفرموو : خوشکانی دایک و باوکی دوو له سهر سی یان ده که ویت ، و نه وه ی ده مینیتته وه بۆ کوپه کانه و به شی ئافره ته کانی لی نادری .

ئه و جا مهسروق هاته مه دینه ، له و ی دهرباره ی ئه و مهسه له یه گو یی له (زهید) بوو ، ئه وه بوو پای زهیدی به دل بوو . بۆیه هه ندی له ها وه لانی پیاوان وت : ئه لیتی وان له پای عبدالله ده هیئت ؟ ئه ویش وتی : ئاخ زهید ئه وانه ی که ما بوو نه وه به یه کسان ی به شداری ده کردن^۱.

خوینهری به ریز وه بیر دینینه وه که (مسروق) قوتابی عبدالله کوپری مسعود بو (ﷺ) ، له گه ل ئه وه شدا ده مارگیری بۆ ما مۆستاکه ی نه بوو ، به لکو له گه ل به لگه دا ده رۆشت له لای ههر که سی بوا یه ئه مه ش داد په روهر دانه و به ویز دانی یه .. و وانه یه کی گه وره یه بۆ زانستخوانان .

"حالی زهید له گه ل خیزانه کهیدا"

خوشحالت ترین و به خته وهرترین که سی که سی بانگخوان و موسلمان ی راسته قینه خیزانه که یه تی ههروهک له م فهرمووده پیرو زه دا هاتووه : (خیرکم خیرکم لأهلہ و انا خیرکم لأهلہ) واته : باشت رینتان ئه وه یه که باشت رین که س بیت بۆ خیزانه که ی ، وه من باشت رینتانم بۆ خیزانه که م .. زهیدیش ههر به و جو ره بوو .

له (ثابت ی کوپری عبید) وه ، ده لیت : زهیدی کوپری ثابت یه کی بوو له پروو خوشترین و دم به پیکه نینترین که سان بۆ مال و منداله که ی .

^۱ - دانه پاله که ی (صحیح) ۵ : تهذیب ابن عساکر (۵ / ۴۵۱) .

" وهفاتی زهید (ﷺ) "

پاش ژيانیکى لیوان له بهخشش ... که پیشهوا ذهبی له مه دا کوۍ کردو ته وه .
 (له گهره یی و پایه بهرزی زهید ، پیشهوا (صدیق) پشتمنى پى بهستوه له نووسینی
 قورئانی پیروژدا له پراودا ، و له پاش کوکړدنه وه ی له دهمى خه لک و له سهر پارچه
 تهخته و پیسته کانه وه ، وه ماوه یه ک نه و پراوه یان هه لگرت ، و یه که مجار له لای (صدیق)
 مایه وه ، پاشان عمری (الفاروق) دواتر له لای (حفصة) ی دایکى ئیمانداران مایه وه ،
 تاوه کو پیشهوا عوسمان ، زهیدى کوپى ثابت و ژماره یه ک له قریشی یه کانى هه لېژارد بو
 نوسینه وه ی نه م پراوه عوسمانى یه ی که ئیستا زیاد له هزار هزار وینه ی له سهر
 زهیدا هیه ^۱ و جگه له و پراوه سوپاس بو خودا هیچ جوړه وینه یه کی تر به دهستی
 نوممه تی ئیسلامه وه نیه .) ^۲ پاش نه و ته مه نه پیروژه و نه و خه با ته زیندوه
 ... زهید گه پراوه لای پهر و مردگاری به دلۍ راحت و پازى . و مروان نویژى له سهر کرد .
 کاتى وهفاتی کرد ، ابو هريره فهرمووی : باشتړینی نوممه ت وهفاتی کرد ! به لکو
 خودا ابن عباس بکاته جینشینی و شوینی بگریته وه . وه له عه ممداری کوپى ابی
 عماره وه ، ده لیت : کاتى زهید وهفاتی کرد ، له گه ل (ابن عباس) دا له سیبهر ی کدا
 دانیشتن ، وتی : پوشتنى زانایان به م جوړه یه ، نه مړو زانستیکى زور له گوپنرا ..
 رمزای خواى پهر و مردگار له سهر زهید ... و خودا بمانکاته شوینکته و ته ی نه و
 له گه ل زهید و هاوه لانیدا هه شرمان بکات . " آمین "

^۱ - نه م ژماره یه له سهرده مى (زهه بى) دا بووه په حمه تی خواى لى بیت ، به لام ئیستا له بهر زوړی ،
 ژماره ناکریت ، بپوانه : سیر اعلام النبلاء (۲ / ۴۴۱) .

^۲ - ابن سعد و غیری نه وى دهریان هیناوه (۲ / ۲۶۲) وه ارنووط ده لیت : پیاوانى جى متمانن . (سیر
 . (۲ / ۴۳۹)

" 01 - نه بو قه تادهی نه نصاری (ﷺ) "

" سوار چاکی پیغمبر خا (ﷺ) "

ناوی ابو قه تادهی نه نصاری سه له می یه . و سوار چاکی پیغمبر خا (ﷺ) ه
و له ئوحد و حوده ییبه دا به شداری کردوه .
پیغمبر خا (ﷺ) فهرموویه تی: (خیر فرساننا ابو قتاده ، و خیر رجالتنا سلمة بن الاکوع)^۱
واته : باشتین سوارمان نه بو قه تادهیه ، و باشتین پیاده شمان سه له مهی کوپی
(الاکوع) ه .

" بیّ پهروای یه ک ئاسن ده بریت !! "

له ژبانی ئهم هاوه له بهر پژه خهباتکاره په بانی یه ، چه ند وینه یه ک نیشان
ده دین که به لگن له سمر ئازایه تی و چا که کاری .
وینه ی یه که م :

ابو قه تاده خو ی بۆمان ده گپ رته وه ، ده لیت : خه ریک بووم سه رمم ده شو رد ،
نیوه ی سه رم ته واو کرد بوو ، که گویم له حیل ی نه سپه که م بوو ، وه سمه کانی شی
به زه ویدا ده هینا .

وتم : بی گومان شه ره و هه لسا وه ، ده بی هه لسم ، به بی ئه وه ی لایه که ی تری
سه رم بشو رم ، خیرا سوار ی نه سپه که م بووم و بورده یه کم به سه ر شانه وه بوو ، ده بینم
پیغمبر خا (ﷺ) هاوار ده کات و ده فهرمو ی : (الفرع ! الفرع !) واته : خو
ئاماده که ن بو هاو کاری ... ده لیت ئه و جا به (مقداد)^۲ که ی شتم و ماوه ی کاتر می ریک
له که لی ریم کردو پاشان نه سپه که م پیشی که وت ، ئه وه بوو نه سپه که ی من له وه ی (مقداد)
باشتر بوو .

^۱ - دانه پاله که ی : طبرانی و غهیری ئه یوش گپ راویانه ته وه (۲۲۷۰) .

^۲ - هاوه لی بهر پز (مقدادی کوپی عمر) ه (ﷺ) .

مقداد پی ی و تم که (مسعدہ) ، (محرزی کوپی نضله) ی کوشتووه ، منیش و تم، یان ئه بی بمرم یان بکوژی (محرز) بکوژمه وه . ئه وه بوو (مسعدہ) دای له ئه سپه که ی و پوشت ، ابو قتاده ش شوینی کهوت ، تا (مسعدہ) بو ی وهستا و ئه بو قتاده دابهزی و کوشتی ، و ئه سپه کهیشی له گه ل خویدا هیئا .

ده لیت : ئه و جا که خه لکی تیپه ر ده بوون و به دوا ی یه کدا دهر ویشتن ، سهیری بورده که ی منیان ده کرد (دابوم به سمر مهیته که ی مه سعه ده وه) ، ناسیانه وه و وتیان : ابو قتاده کوژراوه ! پیغمبری خوا (ﷺ) فرمووی : (لا ، و لکنه قتیل ابی قتاده علیه برده ، فحلوا بینہ و بین سلبه و فرسه) .

واته : نه خیر ، به لکو ئه وه ی وا کوژراوه به دهستی ابو قتاده کوژراوه و بورده که ی ئه وی وابه سه ره وه .. ده ی ریگی بو چو ل کهن بو خو ی ئه سپه که ی و غه نیمه که ی . ده لیت : که گه یشت به پیغمبری خوا (ﷺ) فرمووی : (اللهم بارک له فی شعره و بشره ، افلح و وجهک ! قتلت مسعدة ؟)

واته : ئه ی پهروه ردگار مووی سه ری و پیستی موباره ک که ، خودا پروت سپی کات و سه ر بهز بیت ، ده لیتی مه سعه دت کوشت ؟ و تم : به لی . فرمووی : (فما هذا الذي بوجهک ؟) ئه ی ئه وه چی یه به ده م و چاوته وه ؟ و تم : تیری ک بوو لی دام و وه های لی کرد .

فرمووی : (فادن مني) ده ی لی م نزیک به ره وه . لی نزیک بوومه وه و تفی موباره کی لی دا ، له دوا ی ئه وه نه هیچ زیپکه یه که نه هیچ خه وش و په له یه که به ده م و چاومه وه نه بینراوه . وه کاتی ابوقتاده وه فاتی کرد ته مه نی حه فتا سال بوو ، وه ک کوپیکی پانزه سال و ابوو ... وتی : ئه و جا پیغمبری خوا (ﷺ) چه ک و ئه سپه که ی (مسعدہ) ی پیدام ^۱ .

وئنه ی دووه م :

ئهمه ش وئنه یه کی زیندووی سه رمه یدانی جهنگی (پوژی حنین) ه و هه ر ابوقتاده (ﷺ) خو ی بو مان ده گیر پیته وه ، ده لیت :

^۱ - طبرانی گپراویه تی وه له (المعجم الصغير) دا (۲ / ۱۵۲) و (المستدرک) (۳ / ۴۸۰) .

(له گهل پیغمبره خوا (ﷺ) سالی (حنین) چوینه دهرهوه ، کاتی به دوزمنان گه یشتین ، پیاویکم بینی چوو بووه سهری موسلمانان ، له دواوه بوی چووم و شمشیریکم دا له گهردنی و (درع) ه کیم بری ، پوی تی کردم و وهک نهوهی خوی فبری دایه باوه شم ، دهمزانی بونی مردنی لی دیت ، نهوجا بهری دام و کهوت و مرد ، وه دهلیت : پیغمبره خوا (ﷺ) نهو پوژه فهرمووی : (من قتل قتیلأ له بینة ، فله سلبه) ههر کس یهکی بکوژی و بهلگهی هبیت ، نهوه غهنیمه کهی بو خوی دهلیت ..

منیش هه لسام وتم : کی شایه تیم بو دهادت ؟ و چیرۆکه کهم بو گیرایه وه ، پیاویک هه لساو وتی : راست نهلیت ، نهی پیغمبره خوا (ﷺ) ، وه غهنیمه ی نهو پیاوهش له لای منه .

ابوبهکر ، فهرمووی : نابه خوا ، ههرگیز شیریک له شیرهکانی خوا ناجهنگی له پیناو خواو پیغمبره کهیدا و غهنیمه کهی خوی بهتو بدات ! پیغمبره خوا (ﷺ) فهرمووی : (ابو قتاده راست دهلیت) و نهوجا غهنیمه کهی پیدام ، (درع) کهم فروشت و دام به باخیک له (بنی سلمه) ، نهوه یه کهمین شتیک بوو له ئیسلامدا دهستم کهوت^۱.

وتنه ی سیهم :

عبدالله ی کوپی عبیدی کوپی عومهیر دهلیت : عمر (رضی الله عنه) ابو قتاده ی نارد بو جهنگیک ، به دهستی خوی پادشای فارسی کوشت که کهمهر به ندیکی پیوه بوو نرخه کهی پانزه هزار بوو ، پیشهوا عومهیر دای به (ابو قتاده)^۲.

"پاسهوانی پیغمبره خوا (ﷺ)"

له ابی قتاده وه ، دهلیت : لهیهکی له گه شتهکانیدا له گهل پیغمبره خوا (ﷺ) بووین ، له حهوانه وه و سرهوتی دوا کهوتبوو ، بویه من جهستم کرده سهرینی

^۱ - صحیح : الموطأ (۲ / ۱۰ ، ۱۲۰) بخاری و مسلم و غیری نهوانیش .

^۲ - ارثووط دهلیت : پیاوانی فهرموده که جی متمانه ن (سیر ۲ / ۴۵۲) .

تا وه خه بهر هات و فهرمووی : (اللهم احفظ ابا قتادة كما حفظني من الليلة ، ما ارانا الا قد شققنا عليك)^۱

ئه‌ی په‌روهر دگار ههر لهم شه‌وه‌وه ابا قتاده بپاریزه هه‌روه‌ه چۆن پارێزگاری له‌ من کرد ، ده‌بینم حنستمیته نارچه‌تی‌ه‌وه ...؟

" وه‌فاتی (ﷺ) "

ابا قتاده (ﷺ) له‌ سه‌رده‌می جین‌شینایه‌تی علی کو‌ری ابی طالب (ﷺ) وه‌فاتی کرد . (و علی نویژنی له‌سه‌ر کرد و هه‌وت جار (الله اکبر) ی به‌سه‌ردا کرد) ابن ابی شیبه له‌ (المصنف) دا گێڕایه‌ویته‌وه (۳ / ۳۰۴) پیاوانی فهرمووده‌که‌ش جی‌ی متانه‌ن .

^۱ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) ه / طبرانی گێڕاوه‌یه‌وه (۲۲۷۱) و له‌لای (مسلم) یش هه‌یه .

" ۵۷ - عمرانی کوړی حصین (رضی الله عنه) "

" نه و هاوه لهی فریشته کان سردانیان ده کرد !! "

ئهم هاوه له کییه که نهو شانازی یه ی به دست هیئاوه .. پیاویک فریشته کان به سهری بکه نهوه .. و سهلامی لی بکه ن !!؟ به لی ، ئهم هاوه له بهر یز و پیشهوا پابه ره ، عمرانی کوړی حصین (ابو نوجهیدی خوزاعی یه) ، له گهل باوکی و ابوهریره دا له یه ک کاتدا سالی حه وتی کوچی موسلمان بوون .

وه بووه ته داده وهری به صره ، و عومر (رضی الله عنه) نارد بوونی بو به صره تا خه لکه که له ناین تی بگه یه نیت ، حه سهنی به صری سویندی ده خوارد و دهیوت : که س نه ها تووه ته به صره بو تی گه یاندنی خه لکه که ی باشر له عمرانی کوړی حصین . وه له محمدی ابن سیرینه وه ، ده لیت : له هاوه لانی پیغمبره ی خوا (ﷺ) نه وانه یان که ها توونه ته به صره که سیان نه دراو نه به سهر عمرانی کوړی حصین دا له چاکه دا ... له گهل پیغمبره ی خوا (ﷺ) له چه ندین غمزا دابه شداری کردوه ، و هر له مه نزل و ناوچه ی قه ومه که ی خویدا ماوه ته وه تا وه کو چووه به صره ، له وی مایه وه و نه خوش که وت .^۱ ابن سیرین ده لیت : عمران تووشی نه خوشی یه ک بوو که نه ویش بریتی بوو له وه ی زهر داویک له ناو سکیدا کو ده بوویه وه ، سی سال پیوه ی ده تلایه وه و پیمان ده وت که داخی کات ، به لام نه و پازی نه نه بوو داخ بکریت تا پیش دوو سال بهر له وه فاتی . نه و جا پازی بوو داخ بکری .^۲

" فریشته کان به سهری ده که نه وه !! "

مطرف کوړی عبدالله ده لیت : عمرانی کوړی حصین وتی : شتیکت بو باس ده کم ، به لکو خوا بیکاته مایه ی سوود و قازانچ بو ت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) حه ج و عمره ی پیکه وه گری دها ، و ریگریشی لی نه کردوه هه تا وه فاتی کردوه ، وه قورئانیشی له و باره یه وه بو دانه به زیوه که حرامی بکات ، ههروه ها نه مه وی پیت بلیم

^۱ - بروهانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۴۶) .

^۲ - ابن سعه ده هیئاویه تی (۴ / ۲۸۸) وتراوه کوتا ده رمان (داخ کردنه) ... (صحاح) ۹۲۶ (وه رگتی) .

که من هه تا داخ کرام فریشته کان ده هاتن و سه لامیان لی ده کرم ، به لام دواي ئه وهی داخ کرام نه هاتنه وه ، هه تا وازم له داخ کردن هیئایه وه دوباره گه رانه وه و سه لامیان لی ده کرم)^۱ .

" ریز له گهل پیغه مبهري خوا (ﷺ) "

له (عمران ی کوپی حصین) وه (ﷺ) ده لیت : (له و کاته وهی به یعه تم به پیغه مبهري خوا (ﷺ) داوه دهستی راستم بهر عه وره تم نه که وتوه)^۲

" که نارگیری له فیتنه که "

(عمران (ﷺ) یه کی بوو له وانه ی خو ی به دوور گرت له فیتنه و ئاژاوه که و له گهل (علی) دا شه ری نه کرد) . وه له ابی قتاده وه : عمران ی کوپی حصین پیی وتم : له مزگه وت بمینه ره وه و لی مه یهره دهره وه . وتم : ئه ی ئه گهر هاتن بوم له مزگه وت ؟ وتی : له ماله گه ت مه یهره دهره وه و بمینه ره وه . وتم ئه ی ئه گهر هاتنه ماله وه ش بوم ؟ فمرمووی : ئه گهر که سیک هاته سه رم بو کوشتم یان بو بردنی مالم ، ئه وه ئیتر کاتی ئه وه یه که بیکوژم^۳ .

" دان به خودا گرتن له ئاست نه خوشیدا "

عمران (ﷺ) ماوه ی سی سال نه خوش بوو . نه یده هیشت چاره سه ری بکری (که چاره سه ره که ی به داخ کردن بو) ، تا زوری بو هات ، و له بهر ئازار هاواری ده کرد ، وه له (مطرف) وه ، ده لیت : به عمرانم وت : له بهر ئه م حاله خراپه ت هه زنا که م سه ردانت بکه م .

^۱ - صحیح / مسلم گیلرلویه تیه وه (۶۲۲۶) (۱۶۷) له بابی (الحج) دا .

^۲ - پیاوانه جی متمانه ن حاکم گیلرلویه تیه وه (۳ / ۴۷۲) و ده لیت : (صحیح ه) ، زه هه بی هاوړاپه .

^۳ - پیاوانی جی متمانه ن : و له (الطبقات) دا هاتووه (۴ / ۲۸۸) .

فەرموۋى : ئەو كارە مەكە ، چۈنكى خۇشەويستىن شتى ئەم نەخۇشى يە لەلام
ئەۋەيە لە خودام نزيك دەكاتەۋە و خۇشەويستىم دەكات ^۱ .
ۋە دەيفەرموو : خۇمان داخ كرد ، بەلام نەسەرکەۋتوو بوون و نەچاكيان كرد
(ۋاتە: ئەۋانەي ھەلسان بە چارەسەرکردنى) ^۲ ، ۋە لە سالى (۵۲) ى كۆچى ۋەفاتى كرد
... (رەزاي خۋاي لى بيت) .

^۱ - پياۋانى جى متمانەن : ابن سعد (۴ / ۲۹۰) .

^۲ - دانەپالەكەي (صحيح) ە : ابوداود (۲۸۶۵) و غەيرى ئەۋيش .

" ۵۸ - جریری کوږی عبدالله (ﷺ) "

" یوسف ای نهم نومه نه !! "

پیناسی : جریری کوږی عبدالله ی بجلی یه ، پیشه‌وای خانه‌دان و جوانچاک و له (قحطان) هکانه و له هاوړه له هه لکه وتووه کانه . بهیعتی دابه پیغمبري خوا (ﷺ) که دلسوز و نامورگاریکېر بیت بو هه موو موسلمانیک .

حافظی ذهبي دهلیت : له پاده به دمر جوان بووه ، له جوانیدا کامل بووه . جریر ، دهلیت : کاتی له مه دینه نزيك بوومه وه ، چوکم به ولاخه کم دا و توره که کمم کرده وه و جل و بهرگی پاک و پیک و لیکم لى دهریناو له بهرم کرد ، پاشان چومه مزگهوت ، دهبینم پیغمبري خوا (ﷺ) و تارده دات ، خه لکه که هه موو به جاری له منیان پوانی . له وهی له تهنیشتما دانیشتیوو پرسیم : باشه ، پیغمبري خوا (ﷺ) باسی من کرده وه و سهریم نه کهن ؟ وتی : به لی ، به باشتړین شیوه باسی توی کرد له کاتی کدا وتاری ددا ، له نیوهی و تاره کهیدا فهرمووی : (انه سيدخل عليكم من هذا الفج من خير ذی يمن ، الا و ان علی وجه مسحة ملك)^۱

واته : لهم پړوه که سینک دیتته لاتان که له باشتړینی خه لکی یه مه نه و ، له سهر دهم و چاوی (مسحه)^۲ یه کی فریشته یی هیه . (واته ده لی فریشته یه) هوجا سوپاسی خوام کرد ...

" نه دهب و ږیری پیغمبرایه تی "

کاتی جریر هاته ژوړه وه بو لای پیغمبري خوا (ﷺ) پاخهره کی بو دانا ، تا له سهری دابنیشیت ، به لام جریر له سهر زهوی یه که دانیشت . پیغمبري خوا (ﷺ) پی فهرموو :

(أشهد أنك لا تبغي علواً في الأرض ولا فساداً) واته : شایه تی ددهم بوټ که تو ناتهووی له سهر زهوی خراپه کاری بلاو بکه یته وه و له خوټ بایی ببیت .

^۱ - دانه پالاکه ی به میزه : احمد له ((المسند)) (۴ / ۳۶۴) ، ارنوط (سیر ۲ / ۵۳۱) .

^۲ - مسحه : شوینه واریکی که م ، به لام بهرچاو و دیار .

ئەویش موسلمان بوو ...

پاشان پیغمبری خوا (ﷺ) بەهاوە لانی فەرموو : (اذا أتاكم كريم قوم ، فأكرموا)^١
ئەگەر پیاویکی بەرێز هاتە لاتان ، پێزی بگرن .

نووسەر دەلیت : جریر (ﷺ) سالی (١٠) ی کۆچی موسلمان بوو ، کەسیک بوو خۆی
بەسەر ئەسپەوێ رانەگرتوو ، تا پیغمبری خوا (ﷺ) دوعای بۆ کرد .

له (جریر) هه ، پیغمبری خوا (ﷺ) پێی وتم : (الا ترخني من ذي اخلصة ، بيت
حنعم) ناتەوی راحەتمان کەیت لەو بته کە ناوی (بیت خثعم) ؟ (بە کەعبە ی یەمەنی
ناسراو بوو) .

دەلیت : ئیمەش پوو خاندمان ، یان سوتاندمان و وەك حوشتی گەڕ وازمان لی
هینا و هاتین تا مژدە بە پیغمبری خوا (ﷺ) بدەین ، پێنج جار بەسەر ئەسپە کەمەو
دابەزیم .

دەلیت : ئەوجا وتم : ئەی پیغمبری خوا (ﷺ) ، ناتوانم بەسەر ئەسپەوێ خۆم
پاگرم . ئەویش دەستی موبارەکی لەسەر دەم و چاوم دانا ، لە پایاویەتیکی تردا (لەسەر
سنگم داناو) و فەرمووی : (اللهم اجعله هادياً مهدياً)^٢ ئەی پەروەردگار بیکەرە کەسیکی
هیدایەتدار و پێنمو نیکار ..

هەروەها لە جریرەو ، دەلیت : لەو کاتەو موسلمان بووم هەرگیز پیغمبری
خوا (ﷺ) خۆی لێم لانه داو و هەر کات منی بینیبیت لەرودا پیکەنیوێ^٣ .

^١ - فەرموودە کە بەلگەی لاوازی هەبە و لە لای ابن ماجه و بزار و غیری ئەوانیش کە بەرزی دەکاتەو بۆ
(حسن) . الارنؤوط (سیر ٢ / ٥٢٢) .

^٢ - صحیح : بخاری و مسلم گێڕاویانەتەو ، هەروەها (احمد) ییش .

^٣ - وەرگێڕ : لە صحیحی بخاری فەرموودە (٢٨٢٢) لاپەرە (٩٦٢) وەرگێڕاوە .

" پیاوه لدانی هاوه لان بوی "

له جریره وه ، ده لیت : عمر (ﷺ) منی به نیوهروتی بینی ، بانگی کردم
 فرمووی : جله کانت له بهرکه ، جله کانت له بهرکه . منیش جله کانت له بهر کرد ، پاشان
 هاتم بولای خه لکه که و پرسیم : چیه تی ؟

وتیان : کاتی بهو جوړه تووی بینی ، فرمووی : (که سم نه دیوه وهک ئەم
 وینه کرایت ، مه گهر (یوسف) سهلامی خوی له سهر بیت ^۱ . وه له ریوایه تیکی ترده هه
 له جریره وه (ﷺ) ، عمر (ﷺ) فرموویه تی : جریر یوسفی ئومه تی ئیسلامه ^۲ . وه له
 علی کوپی ابی تالیبه وه (ﷺ) سی جار فرموویه تی : (جریرله ئیمهیه له نههل و بهیت) ^۳
 . وه له (الشعبی) یه وه : عمری کوپی خه تاب (ﷺ) له مالیکدا بوو ، (جریری کوپی
 عبدالله) شی له گه لدا بوو ، له ماله که بوئیکی ههست پی کرد ، فرمووی : باخواهنی
 نهو بو نه هه لست دهنوژ بگریت . جریریش وتی : نهی نه میری ئیمانداران نایا
 هه مووی دهنوژ بگریت ؟ عومهریش (ﷺ) فرمووی : په حمه تی خوات لی بیت ،
 جریر ، بهراستی له جاهلیه تدا باشتین پیاو بوویت ، ئیستاش که له ناو ئیسلامدایت
 باشتین پیاویت ^۴ .

" خه باتی جریر (ﷺ) "

جریر (ﷺ) له زور جهنگ و بونه دا دژی دوژمنانی ئیسلام شه پی کردوه و
 تیایدا پاله وانیتی و دلسوزی خوی نیشانداده . الشعبی ده لیت : پوژی (قادیسیه) جریری
 کوپی عبدالله به سهر دهسته راستی سوپاکه ی سعدی کوپی ابیوقاص وه بوو .
 وه ابن سعد ده لیت : یه زیدی کوپی جریر له باوکیه وه ، ده لیت : پی شه وا (عمر)
 له کاتیکدا خه لکی خویان به دورور نه گرت له عیراق و شه پرکردن له گه ل ^۵ (عهجه مه کاند -

^۱ - پیاوانی جی متمانه ن : حافظ له (الاصابه) (۷۷ / ۲) باسی کردوه و گپراویه تیه وه بو (النجوی) .

^۲ - پیاوانی جی متمانه ن الارنوط (سیر اعلام النبلاء ۵۳۵ / ۲) .

^۳ - بروه / سیر اعلام النبلاء (۵۳۴ / ۲) ، به لام ناگونجی .

^۴ - بروه / صفة الصفوة (۲۷۶ / ۱) .

نا عمره به کان) ، پیی وتم : خوټ و هوزه که ت بگه یه نمره نه وی و ده ستت به سمر هر چیه کدا گرت چواریه کی بو خوټ . نه وه بو دواي نه وه ی غه نیمه کانی (جلولا) کوکرایه وه ، جریر وتی که چواریه کی هه موو غه نیمه که هی نه وه . (سعد) یش په یامیکی نارد و بو عمری کوپی خه تاب (ﷺ) بهو بو نه یه وه ، له وه لامدا (عمر) فهرمووی : جریر راست ده لیت ، نه وه م پیی وتبوو .

وتی : نه گهر له سمر به لیتیک که پیی دراوه ، ویستی با نهو چواریه که به ریت بوخوی و هوزه که ی ، و پیی بدن ، وه نه گهر له پیناوی خواو ناینه که ی و به هه شته که یدا شه پی کردووه ، نهوا نهویش پیاویکه له موسلمانان و ههروه نهوان ماف و نهرکی هه یه .

نه و جا که په یامه که ی عمر (ﷺ) گه یشته ده ستی (سعد) ، ههواله که ی به (جریر) دا ، جریریش فهرمووی : پی شه وای ئیمانداران راست ده لیت ، من پیویستم بهو غه نیمه یه نیه ، و یه کیکم له موسلمانان ^۱ .

به م جوړه هاوه لان خویان بو خواي خویان یه کلایی کردو ته وه .. وه کاتیکیش فیتنه و ناژاوه که سمری کی شا ، (جریر) (ﷺ) خوی که نارگیر کرد و له (علی و معاویه) خوی دور گرت له دهووبه ری دوورگه ی عمره ب ، تاوه کو له سهرده می ویلایه تی (ضحاک ی کوپی قیس) به سمر کوفه وه له (الشراة) وه فاتی کرد ^۲ . (رهزای خواي لی بیت) .

^۱ - بروانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۷۶) .

^۲ - ابن سعد (۲ / ۲۲) .

" ۵۹ - ابو ته علیه خشنی (ﷺ) "

" له کاتې سوچه بردندا وهفانې کرد !! "

(ټېو ته علیه خشنی) ی هاوړلی پیښه مېری خوا یه (ﷺ) ..
دار قطنی و غیری ټویش ، ده لیت : یه کیکه له وانه ی له بهیعتی (رضوان) دا
به شدار بوون ، و پوژي خه بهر پیښه مېری خوا (ﷺ) له غه نیمه بهشی ټویشی
جیا کرده ، هروها ناروویه تی بولای هوژه که ی وه عمری کورې جرم ی برای ، هر
له سرده می پیښه مېری خوا (ﷺ) موسلمان بووه ^۱ .
و کاتې له راستی ټم ټاینه گه یشتوو ، موسلمان بوو ، دنلیا بوو له وه ی ټم ټاینه
بو هه میشه یی به نمری ده می ټیته وه و خوی په رومردگار ټه هله که ی بالا ده ست ده کات و
منه ت و چاکه ی خوی به سر چه وساوه کانی سر زه ویدا ده بارینې و ده یانکاته پیشه و
میراتگر له سر زه ویدا .

ابو ته علیه ده لیت :

هاتم بولای پیښه مېری خوا (ﷺ) پیم وت : ټی پیښه مېری خوا (ﷺ) ،
بمنیره بو فلان و فلان جیگا له شام (تا ټم ټاینه یان پی راگه یه نین) ټو کاته هیشتا
پیښه مېری خوا (ﷺ) ده ستی نه گه یشتبووه ټو جیگایانه - فرمووی : (الا سمعون ما
يقول هذا ؟) گویتان لی یه ټم پیاوه چی ده لیت ؟

ټېو ته علیه وتی : سویند بهو که سه ی گیانی منی به ده ست ، دنلیام که ده گه یه
ټو ی و تیایدا بالا ده ست ده یین . پیښه مېری خوا (ﷺ) په یامی خوی نووسی و پیایدا
ناردی ^۲ !!

به ریزان ، سهیری دنلیایی و باوهری بکه ن بهو په یمانه ی خوا به بهنده
ټیمانداره کانی خوی داوه ، ټی پیښه مېری خوا (ﷺ) به خبابی نه وت - وه ک پیشتر
باسمان کرد ، و الله لیمن الله هذا الامر حتى یسیر الکرک من صنعاء الی حزموت ..)
فهموده که . سویند به خوا خوا فرمانی خوی جی به جی ده کات بهو جوړه ی سوار له)

^۱ - الاصابه (۷ / ۲۷۶) ، زانی عمری کورې ثعلبی خشنی .

^۲ - دانه پالکه ی (صحیح) ه : احمد له (المسند) دا گیراویه تیه وه (۴ / ۱۹۳ ، ۱۹۴) .

صنعاء) هوه بهرهو (حضرموت) بهرې دهكويټ و له هيچ شتې ناترسى ... تا كوټايى
فهرموودهكه .

" له وته كانى "

له اسماعيل ى كورې عبيدالله وه ، دهليټ : ابو ته علېبه و كعب دانىشتبون ، ابو
ته علېبه وتى : ئهى ابا اسماعيل ، هر بهندهيهكى خوا خوى بو خواپهرستى
يهكلاكاتهوه ، ئهوا له پيوستى دنيا بى نيازى ئەكات . كعب وتى : له پهاوى خواى
پهرومردگاريشدا هاتوو^۱ : هر كهس خه مه كانى له يهك خه مدا كوټاتهوه ، نهویش
گويديرى خوا بيت ، نهوه خواى گهوره بى نيازى ئەكات له هه موو خه مه كانى و
ناسمانهكان و زهوى زامن دهكات بوى و پوزى دهكويټه لای خوا و كارو كردهوشى بو
خويهتى . هر كهسيش خه مه كانى جيا بكاتهوه و بيانرثميټ و له هر دؤليك خه ميټ دا
نيټ لای خواى گهوره گرنگ نيه له كامه دؤلياندا تيا دهچيټ . پيشهوا (زهه بى) ،
دهربارهى ئه مه دهليټ : (گهړان به دواى هوكاره كانى ژيانيشدا جوړيكه له خويه كلا
كردنهوه بو خواپهرستى ، به تاييهتى نهوهى خاوهنى مال و مندا ل بيت ، پيغمبهرى
خوا (ﷺ) فهرموويهتى : (إن أفضل ما أكل الرجل من كسب يمينه)^۲ باشتري شتيك پياو
بيخوات ، نهوهيه له كه سابهتى دهستى خوى په ياي كرديټ .

هر كهسيش به هووى لاوازي يهوهيان فهاهم نه بوونى بوارهوه نه توانيټ
هوكارهكان بگريټه بهر ، نهوه خواى گهوره له رېى (زهكاتهوه) بهشى ديارى كردهوه^۳.

" مردنيكى بهرڼر "

ته مه ن دريژهى كيټشا له گهل ابى ته علېبه دا (ﷺ) و تامه زورى ليقاى
پهرومردگارى دهكرد و له ژيانيدا ناواتيكي هه بوو نهویش نهوه بوو كه به كړنوش برندنهوه

^۱ - ئه مه له فهرموودهيهكى پيروزدا هاتوو ، و به ماناكه ى باسكراوه .

^۲ - دانه پالعه ى له رېى شاهيده كانهوه (حسن) ه طبرانى له (الكبرى) و (الوسط) دا گنپراوايه تهوه
پياو انيشى جى متمانه و هك هيپمى دهليټ له المجمع دا (٤ / ٦١) .

^۳ - بروهانه : سير اعلام النبلاء (٢ / ٥٧٠) .

به ليقای پهروەردگاری بگات . دهيفهرموو : (تکام وایه خودا خهفهم نهکات
(نه مخکنینی) وهک خه لکی دهخنکینیت) - مروژ له کاتی گیانکیشاندا هه ناسهی گیر
دهبی و دهخنکیت .

ئه وه بوو له کاتیکدا خه ریکی شهو نوێژ بوو له نیوه شهودا ، و له کاتی کړنوشدا ،
وه فاتی کرد . کچه که ی له خهونیدا بینیبوو ی که باوکی مردوو ، بهتوقیوی خه بهری
بوویه وه ، و دایکی بانگ کرد : پرسى : باوكم له کوێه ؟

وتی : له جیگای نوێژه که یه تی : بانگی کرد ، وه لām نه بوو ، دهویست به ناگای
بینیت - رایوه شاند - دهبینی وه فاتی کردوو^۱ .

ابو حسانی زیادی و ابو عبید ، دهلین : سالی (۷۵) ی کوچی وه فاتی کردوو
(رهزای خوا ی لی بیت) .

^۱ - بروانه / الاصابه (۱۱ / ۵۶) .

٦٠ - " معاویہ کی کوپی ابی سوفیان (رضی اللہ عنہ) "

" خالی مومنانان و نوسہری سروشی پیغمبر کی خوا (ﷺ) "

کیّ یہ ؟ معاویہ کی کوپی ابوسفیانی کوپی امیہ کی کوپی عبدشمس ی عبدمنافہ ..
پیشہوای ئیمانداران ، میری ئیسلام ، ابو عبدالرحمن ی قورہیشی ئومہوی مہکی یہ
...^۱ خالی ئیمانداران و نوسہری سروشی پیغمبر کی خوا (ﷺ) جیہانیانہ^۲ .
ہندی کچی عتبہ کی کوپی ربیعہ دایکیہ تی ، و تراوہ : لہ کاتی (عمرہ القضاء) دا
و پیش باوکی موملمان بووہ ، و لہ ترسی باوکی نہیو تراوہ شوین پیغمبر کی خوا
(ﷺ) بکہویت ، و لہ پوژی فہتی مہککہ دا ئیسلامبوونی خوئی ناشکرا کرد .
(ابن ابی الدنيا) و غیری ئویش دہلین کہ : معاویہ کہسیکی بالآ بہرزی پیست
سپی جواچاک بووہ .

" چاکہ گانی "

۱ - لہ عبدالرحمن ی کوپی ابی عمیرہ وہ ، کہیہکی بووہ لہ هاوہ لانی پیغمبر کی
خوا (ﷺ) ، لہ پیغمبر وہ (ﷺ) دہگیریتہ وہ بہ معاویہ کی فرموو : (اللهم اجعلہ ہادیاً
مہدیاً و اہدبہ)^۳ ئہی پەروردگار پینمونی معاویہ بکہو با ببیتہ کہسیکی پینمونیکراو و ،
خہ لکیش لہ سہر دہستی ہدایہ ت بدہ .
۲ - وہ لہ ابی ادیریسی خولانی یہ وہ ، دہلین : کاتی عمری کوپی خہتاب (ﷺ)
، عمری کوپی سعدی لہ (حمص) لہ کار لابرد ، معاویہ کی کردہ والی ئہوی . خہ لکیش
دہیانوت : عمری لابرد و معاویہ کی لہ جیی دانا !؟

^۱ - بپوانہ : سیر اعلام النبلاء (۳ / ۱۲۰) .

^۲ - بپوانہ : البدایہ والنہایہ ، ابن کثیر (۵ / ۶۱۹) .

^۳ - صحیح / بپوانہ صحیح سنن الترمزی (۳۰۱۸) ، فرمودہ کی (۱۹۶۹) .

عمیریش وتی : کهس باسی معاویه نهکات به چاکه نه‌بیت ، چونکه گویم له پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) بووه دوعای بۆ معاویه ده‌کرد و ده‌یفرموو : (اللهم اهدبه)^۱ ئه‌ی خوا ی پهره‌ردگار له‌سهر ده‌ستی ئه‌و خه‌لکی رینمونی بکه ...

۳ - وه له عبدالله ی کوپی عه‌مه‌روه ، ده‌لئیت : معاویه (سروش) ی بۆ پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌نوسیه‌وه .^۲

۴ - له (عرباض ی کوپی ساریه) وه (ﷺ) ، گوئی له پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) بووه فهرموویه‌تی : (اللهم علم معاویه الكتاب ، و الحساب ، و قه العذاب)^۳ واته : خوایه‌گیان معاویه فی‌ری نووسین و ژماردن بکه و له ئازار و دهرده سه‌ری بیپاریزه .

وه عمری کوپی خه‌تاب (ﷺ) کردوویه‌تی به والی به‌سه‌ر شامه‌وه و دواتریش (عوسمان) (ﷺ) پیی لی ناوه و هه‌ر به والی شام هیشتویه‌تیه‌وه .

پیشه‌وا (زه‌ه‌بی) ده‌لئیت : ئه‌وه‌نده به‌سه بۆ که‌سیک عومه‌ر بیکاته پیشه‌وا ی هه‌ریمیک و دواتریش (عوسمان) ، له کاتی‌کدا ئه‌و هه‌ریمه‌ پرپه‌تی له ناته‌واوی و که‌لین ، و هه‌ل‌سیت به‌ ساز کردن و هه‌ل‌سانه‌وه‌ی به‌ ئه‌وپه‌ری ریک و پیکی و خه‌لکی به‌ به‌خشنده‌یی و له‌سه‌ر خۆی خۆی په‌زامه‌ندکات ، ئه‌گه‌ر چی هه‌ندیکیان بۆ جاریک دلیان نی‌شا ، قه‌یدی نیه بامیر وه‌ها بیت ...

- ئه‌گه‌ر چی هاوه‌لانی تری پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) زۆر له ئه‌م باشت‌ر و چاک‌ساز تر بوون ، به‌لام به‌ ئه‌وپه‌ری له‌سه‌ر خۆی و سنگ‌فراوانی و به‌هیزی زیره‌کی و بیروپای خۆی سه‌رکردایه‌تی جیهانیکی کردووه . هه‌ندیکیش هین و مینی هه‌یه (واته خه‌سه‌له‌تی ناباشیشی که‌میک هه‌بووه) ، خوا خۆی حوکم ده‌کات له قیامه‌تدا ..

به‌گشتی که‌سیکی خۆشه‌ویست بووه له‌لای په‌غیه‌ته‌که‌ی ، بیست سال نوینه‌رایه‌تی (شام) و بیست سالی‌ش جین‌شیننی کردووه ، و که‌سیش له به‌ریوه‌بردنی

^۱ - (صحیح) ه به‌وه‌ی پیش خۆیه‌وه : (صحیح) ی سونه‌ته‌کانی ترمزی (۲۰۱۹) .

^۲ - پیاوانی جینی متمانه‌ن : الارنوط ((سیر اعلام النبلاء ۲ / ۱۲۳) .

^۳ - احمد له (المسند) (۴ / ۱۲۷) دا گێڕاویه‌تیه‌وه . و له اسنامه‌که‌یدا (حارثی کوپی زیادی شامی) هه‌یه ، حافظ له (التقریب) دا ده‌لئیت : که‌سیکی قسه‌ته‌ره (لین الحدیث) و باقی پیاوانی فهرمووده‌که جی متمانه‌ن . زه‌ه‌بی ده‌لئیت : فهرمووده‌که شاهیدیکی به‌هیزی هه‌یه .

قسهی نهبووه ، بهلکو نهتهوهکان ملیان بۆ کهچ کردووه و فرمانزدهوای عه‌رب و عه‌جه‌می کردووه ، سنوری فرمانزدهوایی له هه‌ردوو حه‌رم و مصر و شام و عی‌راق و خوراسان و فارس و جزیره و یه‌مه‌ن و مه‌غریب و غه‌یری ئه‌وانیشدا بووه^۱ .

" واسپاردهی پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) بۆی "

له (المسند) ی پیشه‌وا (احمد) داهاتووه : معاویه ، تویشووی سه‌فه‌ری هه‌لگرتووبه‌ پێ کهوت ، پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) سه‌ری بۆی به‌رزکرده‌وه و فه‌رمووی : (یا معاویه ، ان و لیت امرأ ، فاتق الله و اعذل) . واته : (ئه‌ی معاویه ئه‌گه‌ر کاروباریکت گرته ده‌ست ، ئه‌وا له خوا بترسه و دادپه‌روه‌به .

معاویه ، ده‌لیت : به‌رده‌وام گومانم وابوو له‌و قسه‌یه‌ی پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) وه ، که له کاریکدا تووشی تاقیکرنه‌وه ده‌بم ، هه‌تاوه‌کو له کو‌تاییدا تووشی بووم)^۲

" پیاوه‌لدانی هاوه‌لان (ﷺ) بۆی "

له (کوره‌یب مه‌ولای ابن عباس) وه ، ده‌لیت : معاویه ی بینى نویژی شیوانی ده‌کرد ، پاشان ته‌نها یه‌ک پکات نویژی (وتر) ی کرد ئه‌هیش بۆ (ابن عباس) ی گێڕایه‌وه ، ابن عباس فه‌رمووی : پێکاویه‌تی (واته‌ ته‌واوه) ، کو‌رم ! که‌سمان له معاویه شاره‌زا ترنین ، نویژی (وتر) یش یان یه‌ک پکاته یان پینج یان هه‌وت یان زیاتر^۳ .

وه (مجالد) له (الشعبي) وه له (الحارث) وه ، له‌ علی کو‌پی ابی تالیبه‌وه (ده‌گێڕێته‌وه ، فه‌رمووی : رقتان له‌ پێشه‌وایه‌تی معاویه نه‌بی‌ت ، چونکه‌ ئه‌گه‌ر له ده‌ستتان بجێ ده‌بینن که‌ چۆن سه‌ره‌کان له‌ لاشه‌ ده‌بنه‌وه (هاته‌ کوشتار دروست ده‌بی)^۴ .

^۱ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۱۳۳) .

^۲ - پیاوانی جێ متمانه‌ن : احمد (المسند) (۴ / ۱۰۱) .

^۳ - ارنووط ده‌لیت : پیاوانی جێ متمانه‌ن و له (مسندی شافعی) داهاتووه (۱ / ۱۰۸) سیر (۳ / ۱۵۲) .

^۴ - بروهانه / تاریخ الاسلام (۲ / ۲۸۷) .

" هیرشیکي گومانوی !! "

هه لپه رستان ، نه وانه ی هه میشه ده یانه وی تانه له ئاینی خوی پمرو دگار بدن ،
 نه و ناکوکی یه ی له نیوان علی و معاویه دا (رمزای خوی لی بیت) پوی دا کردو ته
 پالپشتیک بۇ دان له ئایین و گومان دروست کردن له نیه تی هاوه لانی پیغه مبهړی
 خوا(ﷺ) و شته کانیان سهره وژوور کرده و به و جوره و اتاکان شیوان و گوپان و ...
 زوریک له خه لکی له ری لایاندا که تینه گه یشتوی یان له م ئاینه هویه بوو بۇ لادانیان ،
 پاشان نه و پویاوه ته دروست کراو و پوچانه ی که له میژودا به مبه سستی دستکاری
 کردن و گوپینی و اتاکان هه لیه ستر بوو هوی سهرکی هم لادانه بوو ، له بهر نه و بۇ
 دمرخستنی هق و راستی رای زانیانی ئیسلام نیشان دده یین . بابزانین زانیانی
 ئیسلام و فقیه و شارمزیانی نه ته وه ی ئیسلام دهرباره ی نه م ناکوکی یه چی ده لئین ؟

الحافظ ابن کثیر ، ده لئیت :

(... پاشان نه وه ی له نیوان معاویه و علی دا هه بوو پاش کوژرانی عوسمان ، له
 پئی کوشش (اجتهاد) و بیروپاوه بوو ، و کوشتاریکی گه وړه له نیوانیاندا پوی دا
 وه هق و راستی له لای (علی) یه وه بوو ، به لأم (معاویه) ش له لای کومه لی زانیان له
 کون و ئیستا دا عوزی هیه (به هانه ی هیه) ، وه زور فرموده ی (صحیح) هیه که
 شایه تی ئیسلامیه تی هردوو کومه له که یه ، هروک له م فرموده (صحیح) دا هاتووه :
 (تَمَرَقَ مَارَقَةَ عَلِي خَيْرَ فِرْقَةِ الْمُسْلِمِينَ ، فَيَقْتُلُهَا اَدْنَى الطَّائِفَتَيْنِ اِلَى الْحَقِّ) .

واته : کومه لیک که (خوارج) ن دزه ده که نه ناو باشتیرین کومه ل له موسلمانان ، و
 نه وه یان که له هه قه وه نزیکترینیانه ، ده یانکوژیت .

وه (المارقة) مبه سته له (خوارج) هکانه و علی و هاوه لانی ده یانکوژن ، پاشان (علی)
 ده کوژیت و کار له ده سستی (معاویه) دا ده مینیته وه نه مه ش سالی (۴۱) ، وه معاویه
 له هر سالی که دوو جار غمزای پومی ده کرد ، جاریک له هاویندا و جاریک له زستاندا و
 فرمانی ده کرد به پیاویک له هوزکه ی تا (هج) به و خه لکه بکات ، و خویشی
 سالی (۵۰) هه جی نه جامدا و (یزید) ی کوپیشی سالی (۵۱) ... وه له و ساله یان
 سالی دواتر بوو غه زوی . ولاتی پژمیان کرد ... نه وه بوو خه لکیکی زور له هاوه له

به‌رېزه‌كان له‌گه‌لې چوون هه‌تا گه‌ماروې (قسطنطينه)ى دا ، و له (صحيح) يشدا هاتووه : (اول جيش يغزو القسطنطينة مغفور لهم)^۱ .

واته : يه‌كه‌مين سويا غه‌زوې قسطنطينه ده‌كات خودا لييان خوښ بووه . هه‌روه‌ها (الحافظ الذهبي) په‌حمه‌تى خواى لى بيت ، ده‌ليت : (معاويه له باشتريڼ نه‌و ميرانه‌يه كه دادپه‌روه‌رى يان به سهر سته‌مياندا زال بوو ، وه له خراپه‌ش (هنا) به‌رى نه‌بوو ، وه خودا ليى خوښ ده‌بيت)^۲ . بېوانه : خوښه‌رى به‌رېز .. له نه‌ده‌ب و ويژدانى (زه‌ه‌بى) په‌حمه‌تى خواى لى بيت .

وه پرسىار له ماموستاى ئيسلام (ابن تيميه) كړا ، دهرباره‌ى نه‌وكه‌سه‌ى نه‌فرت له معاويه بكات ، سزاى چى يه ؟

فهرمووى : (سوپاس وستايش بو خوا ، نه‌وه‌ى نه‌فرت له هاوه‌لانى پيغمبره‌ى خوا (ﷺ) بكات وهك معاويه‌ى كوپى ابوسفيان و عه‌مرى كوپى عاص و وينه‌ى نه‌وان نه‌وه شايسته‌ى سزايه‌كى گه‌وره‌يه . به پاى هه‌موو پيشه‌وايان و زانايانى هم دينه ، به‌لام له‌سهر جوړى سزاكه‌ى جياوازي را هه‌يه ، تايا سزاكه‌ى كوشتنه ؟ يان كه‌متر و خوارتره له كوشتن ؟^۳

وه (الميمونى) ده‌ليت : احمدى كوپى حنبل پيى ، وتم : نه‌ى (نه‌با حه‌سه‌ن) نه‌گه‌ر پياويكت بينى يه‌كى له هاوه‌لانى به‌خراپه باس كړد نه‌وا دهرباره‌ى ئينتماى بو ئيسلام تومه‌تبارى بكه^۴ .

وه (الفضل بن زياد) ، ده‌ليت : گويم له ابا عبدالله بو ، واته : احمدى كوپى حنبل ، دهرباره‌ى پياويك كه له پله‌و پايه‌ى معاويه و عه‌مرى كوپى عاسى كه‌م كړدبووه وه ، پرسىارى لى كړا تايا پيى ده‌وتريت (رافضى) ؟

فهرمووى : نه‌وه‌ى كه‌واى لى كړدووه بويړى يان له ناستدا بكات بوونى خراپه يه له ناخيدا ، هه‌ركه‌سى يه‌كى له هاوه‌لان به‌كه‌م سه‌ير بكات نه‌وه خراپه له ناخيدا هه‌يه^۱ .

^۱ - بېوانه / البدايه و النهايه (۵ / ۶۲۹ ، ۶۳۰) له باسى ژيانى (معاويه) دا .

^۲ - بېوانه : سير اعلام النبلاء (۲ / ۱۵۹) .

^۳ - بېوانه / مجموع الفتاوى (۱۸ / ۲۷ ، ۲۸) طبع (دار الوفاء)

^۴ - بېوانه : البدايه و النهايه (۵ / ۶۴۴) .

له پاشان : ښه مه پرای زانایانی نوممه ته دهر باره ی پیشینه پاک و چاکه کانونمان ..
 نیتړ په لکیشان له م چاڅه ماندا چی ده لئین ؟! وه له قازانجی کی ښم هیرشه گومانوی یه
 دهکونه سهر هاوه لانی پیغمبره ی خوا (ﷺ) و تومه تی ده بنگی و ناپاکی لی ددهن ؟
 بانگوخوای گه وره (ماموستا محمد غزالی) په حمه تی خوی لی بیت ده لیت : (له
 واقعدا زور خه فته بار بووم به وهی که خه لکانیکی هیچ و پوچ بهو شیوازه به دکارانه یه
 دهر باره ی هاوه لانی پیشنه یه که مینه کان ددهوین ، جا نه گهر ښو سهر کردانه ی که بزگاری
 یان هیناوه ته بوون بهم شیوازه خراپه هیرشیان بکریته سهر و سووک بکرین ، چ له
 میژووی نومه تمان ده مینیته وه ؟

له راستیدا پیغمبره ی خوا (ﷺ) ښوکه سه ی که بی ښه ده بی ده کات له گهل
 گه وره پیاوانی نیسلامدا و هه ولی روشنندی که سایه تی یان ددات له بازنه ی کو مه لی
 موسلمانان ددوری خستوه ته وه ، ده فهرمویت :
 (لیس منا من لم یقر کبیرنا ، و یرحم صغیرنا ، و یعرف لعاننا حقہ) . واته : له ښمه نی یه
 همر که سی ریز له گه وره کانونمان نه گری و به زه یی به بچوکه کانونماندا نه یه ته وه و مافی
 زاناکانونمان نه دات .

وه من بویه ښه ده لیم ، چونکه تی بینیم کردوه له ناو پیاوانماندا جوړه
 ژاوژاوکی نیسلامی سهری هه لداوه همر له چاخی یه که مه وه تا ښم چاڅه ی نیستامان ،
 ده بینی تنها هه لیه که بدوړه نه وه هزاران جار گه وره ی دهکن !
 باشه له بهر ژوه وندی کی ښم جهور و سته مه ؟ له قازانجی کی ښم نوممه ته مان
 له پروو لاوان دهر که ویت له جیهانیکدا که نه فت و که ساسه کان له هه ولی گوشتگر تندان .^۱

" وه فاتی معاویه (رضی الله عنه) "

کاتی سهره مهرگ وه سیه تی کرد نیوه ی دارایی یه که ی بخریته (بیت المال) .
 پاشان حالی خراپ بوو ، فهرمووی : (نه فرتت لی بیت بو چ مالیک بوویت ، چل سال

^۱ - بروانه / البدایه و النهایه (۵ / ۶۴۴) .

^۲ - الحق المر / محمد غزالی لاپه ره (۱۱۶ ، ۱۱۷) به ده ستکاری یه وه .

خاوەنت بووم ، بیستی ئەمیری و بیستی جینشینایەتی ، نێستاش ئەمە حالی منه و چارەنووسی منه لەگەڵدا ، نەفرەت لە دنیا و ئەوەشی حمزی لە دنیاوە .

محمدی ابن سیرین دەلیت : کاتی معاویە کەوتە سەرە مەرگ بەردەوام پوومەتی دەخستە سەر زەوی و پووی وەرەگیراوە لایەکی تری پوومەتی لەسەر زەوی دادەناوە دەگریا و دەیوت : ئەی خوای پەرەردگار خۆت فەرمووتە : ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا﴾ سۆرە النساء ، آیە (٤٨) .

واتە : بەراستی خوا خۆش نابێت ئەگەر هاوێلی بۆ بپاریا بدریت ، بێجگە لەوە لەهەر گوناھیکی تر بیهویت خۆش دەبێت لەهەر کەسیک کە دەیهویت .

دەسا پەرەردگار بەویستی خۆت بمکەیهکی لە لیخۆشبوان ^١ . وە لە کتییی (الاحیاء) داهاوووە : (کاتی معاویە کەوتە گیاندان فەرمووی : دامنیشتین ، دایاننیشان ، بەردەوام تەسییحاتی خوای دەکرد پاشان دەستی کرد بەگریان ، فەرمووی : ئەی معاویە دوا ییری و پەککەوتە یادیی پەرەردگار ئەکەیت ! و ئەوەندە گریا دەنگی گریانێ بەرز بوووە و فەرمووی :

ئەی خوای پەرەردگار لەم شیخە سەر پیچیکارە دلرەقەیی خۆت خۆش بەو پەحمی پی بکە ، پەرەردگار پەشیویم کەم کەرەو و لە تاوانم خۆش بەو میهرەبانی خۆت بگێرەو بەسەر ئەم بەندەیهێدا کە لە غەیری تۆ تکاو رەجای نیه و جگە لەزاتی تۆ لە کەس دلنیا نەبوو ^٢ .

وە لە (عبدالأعلى کوپی میمونی کوپی مهران) دەو ، لە باوکیەو ، دەلیت : معاویە وەسیەتی کرد ، فەرمووی : (کاتی خەریک بووم ئاوم دەکرد بە دەستی پیغمبەری خوا (ﷺ) بۆ دەستنویژ ، کراسەکی داکنەد و منی پی داپۆشی منیش دوا یی لامبرد و هەلمگرت و سەرە نینۆکەکانیم - ئەوێ کە فەری ئەدری پاش نینۆک کردن - کوکردهو و شاردمهوه ، ئەگەر مردم ، ئەو کراسە بکەنەبەرم و نینۆکەکانی وردکە ئەناوچاوم ، بەلکو بە بەرەکەتی ئەوانە خوا پەحم پی بکات ^٣) ، (رەزا و پەحمەتی خوات لی بیت) .

^١ - بپوانە : البدایه و النهایه (٥ / ٦٤٦ ، ٦٤٧) .

^٢ - بپوانە : الاحیاء (غەزالی) (٤ / ٤٨) .

^٣ - بپوانە : تاریخ الاسلامی (٢ / ٣٢٣) ، تاریخ الطبری (٥ / ٣٢٦ ، ٣٢٧) .

۱۱ - سعادی کوپی عبید (ﷺ) "

" شهیدیک سره خوشی له خوی دهکات !! "

ناوی (سعادی کوپی عبید) باش له بهرکهن ، چونکه ههوا لیک سهر و سهر سوپه نهری هیه . هاوه لآن به (سعادی قورئان خوین) ناویان دهر د .
خاوه نی دهنگ لیک خوش و ئاوازیکی نهرم و ناسک بوو که ئایه تهکانی خوی گهره دی ده خوینده وه دهرونی پر ده کرد له ترس و هیهبته و گهره یی . و دلهکانی دهه ژاند و فرمیسکی له چاوان دهراند .. و قورئان تهواو کاریگری له سهر دلی (سعادی کوپی عبید) دانا بوو ، پری کرد بوو له ترس و سام و سوژ و تامه زرویی بو لای پهروردگار ..

به جوړه کاتی له گهل دوژمانی خوا دا پرو به پرو ده بوویه وه ، دهرونی به هیوا و نامانجی به دهست هینانی شه هادهت بوو تاوه کو خوی بخاته پیزهکانی ئه و به پیزانه ی خوی پهروردگار دهر باره یان ده فهرموی : ﴿ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالضَّالِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا ﴾ سورة النساء ، آیه (۶۹) .

- سعاد یه کیکه لهوانه ی له سهر ده می پیغمبره ی خوا (ﷺ) قورئانیان کو کرده وه . وه له هیچ غهزا و بونه کدا که پیغمبره ی خوا (ﷺ) ناماده ی بویته ، دوانه که وتوه و به شدار بووه .

(کاتی کش پیغمبره ی خوا (ﷺ) وه فاتی کرد ، و دوپروه کان رووی راسته قینه ی خویان ئاشکرا کردو به پاشکاو ی له ناین هه لگه پرانه وه ، سعاد ی کوپی عبید له پیزی پیشه وه ی ئه و که تیه ئیماندار وه بوو که هه لگه پر اوانی له (یه مامه) به سزای خویان گه یاند .

سعاد له سهر مهیدانی جهنگ هه میسه خوی ده هاویشته ناو دهرگاکانی مهرگه وه به ئومیدی ئه وه ی پره زامه ندی خوا به دهست بین ی و شهید بیت ، به لام به ویستی خوی پهروردگار له هه موو جهنگه کاند ا به ساغ و سه لامه تی ده مایه وم ئه و جا هه لمه تی پر زگار کردنی عیراق هاته پیش که پیشه وای داد پهرور (عمری کوپی خهتاب) به پری ده کرد ،

سەعد ديسان لە پيشەوێ خەباتکاراندا بوو ، بە پۆژ لەگەڵ بى باوەڕان شەرى ئەکرد و بە شەویش باوەشى بە قورئانخویندندا دەکرد .

هەلمەتەكەش لەسەر كەوتنىكەوێ دەچوو بۆ سەرکەوتنىكى دىكە ، تا پۆژى (الجسر)^١ ھاتە پيش ، ئەو كاتەى شمشىرەكانى (فرس) و فیلەكانیان لە دەورى موسلمانان زیاد یان كرد و ھەلگری لیوا (ئالای) موسلمانان یان كوشت كە ناوى (ابو عبیدى ثقفى) بوو فیلێكى زۆر گەورە لەسەرى چۆكى داواو پاشان براكەشیان كوشت و دواتر (جبر) ی كوریشى كوژرا ، و یەك لە دواى یەك ئالاکەیان دەدا یە دەستى ئەوى تریان ، تالە كوئایى دا (مثنى كوپى حارثە) ئالاکەى وەرگرت و موسلمانانى بەرەو جیگایەكى دُنیا كیشایەوێ كە لەو پاراستنى بە تەواوى تیا بچن .

سەعدى كوپى عبید ییش ئەو كاتە یەكی بوو لەوانەى خۆیان پزگار كرد لە دەستى فارسەكان ، ئەو بوو كاتى ئاشى جەنگەكە ھیور بوویەو ، و سەعد بەخویدا چوویەو ، زۆر سەرزەنشتى خۆى كرد كە بۆچى ھەولێ خۆ پزگار كردنى داو ، لە كاتیكدا كە ئەو لە ھەموو جەنگیكدا خۆى فری داو تە لیواری مەرگەوێ بە ئومیدی شەھید بوون .

وێ ھەم ھەلویستەى بەردەوام دەروونی ناپەرھەت دەکرد و خەونى لە چاوانى ئەتۆراند تا ئەوكاتەى بانگیبێژى پيشەو (عمر) بانگی لە موسلمانان كرد خۆیان بگەيەننە قافلەى (سەعدى كوپى ابى وقاص) كە بۆ كوشتارى فارسەكان بەرى كەوتبوو ، سەعد ئەمەى بەھەل زانى بۆ قەرە بوو كردنەوێ ئەو ھەلەییەى لە پۆژى (الجسر) دا كردى ... سەعدى پالەوان شمشىرەكەى ھەلگرت و سواری و لاخەكەى بوو بەرەو لای سەعدى كوپى ابى وقاص كەوتەرى تا بچیتە پال پیزی خەباتکارانەوێ و ... لە ژێر ئالای یەك تاپەرستیدا خۆى بگەيەنیتە قافلەكەى سەعدى كوپى ابى وقاص .

ئەوجا سەعدى كوپى ابى وقاص ، سەعدى كوپى عبیدى ناردە لای نعمانى كوپى منذرى پادشای نەصرانى (حیرە) كە بەفەرمانى (كسرى) دەویست لەگەڵ موسلماناندا وتویژ بكات ... سەعد دیتە ناو كۆشكى بەرز و سەر بلندی (نعمان) ، دەست و پێیەكەى (نعمان) ھاواری لى دەكەن كە كرنووش بۆ نعمان بەریت ، بەلام ئەو گالتەى لى دیت و بەردەوام دەروات تا دەگاتە لای تەختى پاشایەتى یەكەى (نعمان) و

^١ - ناو نراوێ پردى ابى عبید .

به عیززه تهوه په یامی موسلمانانی پی دهگهیه نیت که نهویش نهوهیه : یان دهبی موسلمان بین یان سهرانه بدن به ملکه چی ، یان شهر بکهن .

پاشان سهعدی کوپی عبید گه پرایه وه لای سهر کرده کی و وه لای (نعمانی) له خوبایی پی یه که نهفسی خراپه کار و بالا دهستی شهیتان به سهریدا هیچ ریگهیه کی دیکه ی پی قبول نه کرد ... کوشتار نه بیت .

وه له پوژی دوا پیدا سهعدی کوپی ابی وقاس سوپاکه ی ناماده کرد و سهعدی کوپی عبیدی به سهر دهسته راستی سوپاکه وه دانا شهر بۆ ماوه ی دوو پوژ بهرده وام بوو ، کوژراوان به بی ژماردن له وناوه دا که وتبوون ، پاشان شهرکه له ئیواری پوژی دووه مدا بریک هیور بوویه وه ، نهوجا سهعدی کوپی عبید ههستا و وتاری بۆ سهربازهکانی دهسته راست داو فرمووی :

(نهی نهوانه ی خوتان به پهرومردگار فروشتوو ، سبهینی به دوژمنانمان دهگهین و شهید دهبن و کهس نامانشوات و به جلهکانمانه و سپارده نه کریین !!! و له ناو سهربازاندا چپهیه کی نزم دهستی پی کرد : وهک نهوه ی سهعد بۆ ئیمه خوی دهلاوینته وه و سهر خویشی دهکات .

ههرواش بوو ، نهوه بوو له پوژی سییه می شهرکه دا پوژی (الهیریر) سهعدی کوپی عبید وها بهرو پووی شهر بووه وه وهک نهوی له دهرگاکانی بهههشت بدات ، و نهوه ی ویستی به دهستی هینا و شهید بوو ... موسلمانانیش نهو پوژه سهرکه وتنیکی ناوازه یان به دهست هینا ... و مرژده ی سهرکه وتن گهیشته پیشهوا (عمری کوپی خهتاب) ، نهویش دهستی بهستایش ی پهرومردگاری کرد ، بهلام ههوالی شهید بوونی سهعدی کوپی عبید وهک ههوره تریشقه دا دههزیه سهر دلی عومهر (ﷺ) و بۆ ئه و بۆ هاوهلانی تری شهید بووی زور نا بهرحت دهبی ، دهفرمووی : سویند بهخوا کوژرانی سهعد ئهم خویشی یه ی لی زهوت کردم ^۱ . (رهزای خوا له سهر سهعد و هاوهلانی) .

^۱ - بروهانه : (مواقف بطولية من صنع الاسلام . زیاده ابو غنیمه) (۷۷ - ۸۰) .

" ٦٢ - عه مری کوپی عاص (ﷺ) "

" خه لکی موسلمانان بوون و عه مری کوپی عاص نیمانی هیئا "

فهرموده

کی یه ؟ پیشه وای نه میر ، عه مری کوپی عاصی کوپی وائله . بلیمه تی ناو
قوپهیش ، و پیای زانا و که سیکه له زیره کی و قایمکاری و و هوشیاریدا به نمونه
دهینریته وه .

له سهره تا کانی سالی هه شتدا به هاوه لی خالدی کوپی وه لید و عوسمان کوپی
ته لحه به موسلمانان کوچیان کرد بو لای پیغه مبری خوا (ﷺ) ، نه ویش به هاتن و
موسلمان بوونیان خوشحال بوو ، عه مری کرده سهر کرده ی به شیک له سوپا و بو غمزا
ناماده ی کرد .. بخاری ده لیت : پیغه مبری خوا (ﷺ) کردیه سهر کرده ی سوپای (ذات
السلاسل) . له مه دینه دابه زی و دواتر له میصر و له وی وه فاتی کرد .

چا که گانی

١ - له ابی هریره وه (ﷺ) ، پیغه مبری خوا (ﷺ) فهرمودیه تی : (إنا العاص
مؤمنان ، عمر و هشام)^١ واته : هه ردو کوپی (عاص) ، که (عه مری و هشام) ن ئیماندارن .
٢ - له (عقبه) وه ده لیت : گویم له پیغه مبری خوا (ﷺ) بوو دهی فهرموو :
(اسلم الناس و آمن عمر و بن العاص)^٢ واته : خه لکی موسلمان بوون ، به لام عه مری کوپی
عاص باوه پی هیئا .

٣ - زه هه بی ، ده لیت : له (ابی عوسمان نه دی) یه وه به (صحیح) ی هاتووه ،
له عه مری کوپی عاصه وه ، پیغه مبری خوا (ﷺ) عه مری کرده ته سهر کرده ی سوپای
(ذات السلاسل) له کاتی کدا که سانی وه ابویه کر و عومر له ناو سوپا که دا بوون^٣ .

^١ - دانه پاله که ی (حسن) ه : احمد ده ری هیئا وه (٢ / ٢٠٤) غهیری نه یوش .

^٢ - دانه پاله که ی (حسن) ه : احمد (٤ / ١٥٥) ، ترمزی (٢٨٤٤) .

^٣ - صحیح : بخاری ده ری هیئا وه (٧ / ١٨ ، ١٩) مسلم (٢٣٨٤) .

هەرودەها زەهەبی ، دەلیت :

(عەمر لە شەپ و جەنگدا لە هەموو پیاوانی قورەیش زیاتر پای دروست و بەتەکبیر بوو و قایمکار تر و لیھاتوو تر بوو و بەرچاو پونتر بوو . هەرودەها لە میرە خانەدانەکانی عەرەب و گەرە پیاوانی کۆچبەرەکان بوو ، خۆداش لیۆ خۆش دەبیۆت و دەبوریۆت .. خۆشەویستی بۆ دنیا و خۆگلاندنە چەند شتێک نەبواوە ، عەمر بۆ کاری جێنشینیایەتی زۆر شیواو بوو ، لەراستیدا ئەو پێشینەیهکی هەبوو کە معاویە پێشینەیی وای نەبوو ، ئەو بوو بە هۆی بەرچاو پوونی و بلیمەتی یەوێ کراوەتە ئەمیر بەسەر پیاوانی وەک ابوبەکر و عومەر (رەزای خایان لی بیۆت)^١ .

" موسلمان بوونی "

لە (قەسی کۆری سمعی) یەوێ ، عەمری کۆری عاص و تی : ئەو پێغمبەری خوا (ﷺ) ! بەیعتەت دەدەمێ لەسەر ئەوێ کە خوا لە تاوانەکانی پێشوم خۆش بیۆت ؟ فەرمووی : (ان الاسلام و الحجرۃ نبیان ماکان قبلهما) واتە : ئیسلام و هیجەرەت هەموو پێشینەکان دەسپرنەوێ لە گوناھ و تاوان .
دەلیت : سویند بە خوا لە هەمووان زیاتر لە پێغمبەری خوا (ﷺ) شەرم دەکرد ، هەرگیز چاوم لە بینینی تیر نەبوو و نەمتوانیوێ چاوم لە ناستیدا هەلێم^٢ .
- هەرودەها لەگەڵ کۆچبەرانی (حبشە) دا چیرۆکیکی هەیه و پێشتر لە ژیاانی جعفری کۆری ابی تالیب (دا باسماں کرد (ﷺ) .

" دڵسۆزی عەمر (ﷺ) "

لە (موسای کۆری علی) یەوێ لە باوکیەوێ ، گوێی لە عەمر بوو فەرموویەتی :
پێغمبەری خوا (ﷺ) ناردی بەدوامدا و فەرمووی :

^١ - بڕوانە : سیر اعلام النبلاء (٢ / ٥٩) .

^٢ - احمد لە (المسند) دەریھێتاوێ (٤ / ٢٠٤) .

(خذ عليك ثيابك و سلاحك ، ثم اتني) واته : جل و بهرگه کانت (جلی شهر) بیوشه و چه که که ت هه لگر و وهره بۆ لام . منیش چووم بۆ لای ده بینم ده ستنوژ ده گریخت ، چاوی لیم هه لپری و لیمی پروانی و فهرمووی : (ان ارید ان ابعثت علی حیش ، فلیسلمت الله و یغنمک ، و أرغب لك رغبة صالحة من المال) . واته : من ئەمەوێت بەسەر سوپایه که وه ردوانه ت کهم ، تکام وایه خودا سه لامه ت کاو غه نیمه تیکی باشیش به نسیت بکات : وه من ناره زوویه کی باشت بۆ ده کهم مال و ده سته و تیکت چنگ بکهوی منیش وتم : ئەه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ! من له بهر مال و سامان موسلمان نه بووم ، به لکو ره غبه تم له ئیسلام خووی بوو بۆیه موسلمان بووم ، هه ره وها له به نه وه ی له گهل پیغمبره ی خوا (ﷺ) دا بم . فهرمووی : (یا عمرو ، نعمًا بالمال الصالح للرجل الصالح)^۱ واته : ئەه ی عه مر ، باشت رین شت مالی چاکه بۆ پیاوی چاک .

" فیهی عه مر (ﷺ) "

ها وه لانی پیغمبره ی خوا (ﷺ) زانست و کاریان پیکه وه گری ددها .. هه یانبوو له نوێژدا ئیمام و پیشه ورا بوو ... له خه باتیشدا دیسان وا بوو ، سه ریکیش بوو له زانست و کارکردن دا و به و جوړه بوونه پیشه نگه ی میله تان ، و ولاتان ملیان بۆ که چ کردن . له راستیدا هووی دواکه وتنی میله تان ده گه ریته وه بۆ ته مه له ی و کار دواخستن و نه بوونی پخوا .. و بواریان بۆ دوژمنان کرده وه سه رکردایه تی یان بکه ن ، به لام نه وه ی له عه مره ی کوپری عاص به وانی ، ده بیننی له جه نگه کاندایه سه رکردایه تی ده کات و له ئایینه که شیدا شاره زا و فه قیه یکه . ده فهرمووی : له شه ویکه ی ساردی شه وه کانی غه زای (ذات السلاسل) دا تووشی (احتلام) بووم ، له به رزری سه رما ترسام له وه ی نه گه ر خویم بشوړم تیا بچم ، بۆیه (تهیه موم) م کرد و پاشان نوێژی به یانیم بۆ ها وه له کانه دابه ست ، نه وانیش ته مه یان بۆ پیغمبره ی خوا (ﷺ) گپرایه وه ، فهرمووی : (یا عمر و صلیت باصحا مکت و انت حنب ؟) واته : ئەه ی عه مر ئەلێی به له ش پیسی یه وه نوێژت بۆ ها وه لانت دابه ستووه ؟ ده لیت : منیش هووی خو نه شوړدنه کهم بۆ باس کرد و وتم : گویم لی بووه

^۱ - دانه پالعه ی (صحیح) ه ، احمد وه بخاری له (الادب المفرد) دا (۲۹۹) .

له نایه تیکدا په روه ردگار فهرموویه تی : ﴿ ... وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ۝ ﴾
سورة النساء ، آیه (۲۹) . واته : خوتان مه کوژن ، بهراستی خوا میهره بانه پیتان .
پیغه مبهری خوا (ﷺ) پیکه نی و هیچی نهوت ^۱ .

" خه باتی عمر (ﷺ) "

عمری کوپری خه تاب (ﷺ) سهیری عمری کوپری عاصی کرد و فهرمووی :
ناکری (ابی عبدالله) به سر زهویدا بروات ، نیلا ده بی پیشهوا بیت . وه نه گهر بهدوای
هه لوئسته خه باتکاره کانیدا بگهړینن ... نهوا بوار نابی باسی بکهین و بیژمیرین ...
تهنها نه وه نده بهسه برانین که :

- ۱ - له یرموک پالنه وانیتی خوئی سه لماندووه .
- ۲ - ابو عبیده ، ناردوویه تی بو حله ب و انتاکیه و له گهل نه هلی نهو دوو
جیگایه دا ناشته وایی کردووه ، هه موو (قنسرین) ی به زور نازاد کردووه .
- ۳ - بهره و میصر پوشتووه و نازادی کردووه .
- ۴ - نه سکه ندهری یه ی پزگار کردووه .
- ۵ - سالی (۲۴) ته رابلوسی پوژناوای پزگار کردووه ، و تراویشه که سالی (۲۳)
بووه ، نیدی دوژمنانی عمر و نهوانه ی پقیان لیته تی ، خو یان چی یان بو نیسلام کردووه
؟ له راستیدا دوژمنانی نیسلام چند شتیکیان به درو و بوختان بو هه لبه ستووه که لی
بهری یه ، ناگادار بن . نهویشی له پوژنی (حنین) دا پروی دا ... له باسی ژییانی
(معاویه) دا (ﷺ) شتیکیان باس کرد . و لهو کاروبارانه دا بوو دستین و له سهری نه روین
باشتره .

^۱ - (حسن) ، ابو داود و بیهقی گپراویانه ته وه ، بخاری له صحیحه کهیدا به هه لپه سیردراوی
هیشویه تیه وه (۱ / ۳۸۵) .

رېځگايه کمان نى يه جگه له لى خوش بوونى تو نه بښت ... بهر د ه و ا م دا و اى لي خوش بوونى ده کړد هه تا گيانى سپارد ^۱.

و ه له عبدالله كورې عمره وه ، ده لښت : باوكى و ه سیه تی بو كړد وه : - نه گهر مردم ، جاريك به ناو بمشوره و له جليكد ا وشكم ب كره وه ، پاشان بو جارى دووم به ناوى پاك بمشوره و وشكم كره وه و بو جارى سى يه م به ناويك بمشوق كافورى تيدا بښت ، نه و جا وشكم كره وه و پاشان جله كانم له بهر كه و پاشان نه گهر له سهر جيگا كه م هه لنگر تم دوو هه نكاو پرؤ كه ميك بوه سته ، و له دواى جه ناز كه م وه به ، چونكه پيشه وه بو فريشته كانه ^۲ و دواوه بو نه وهى ئا دمه ، و نه گهر به گور ت سپار دم خو لم به سهر دا پو بكه ، پاشان وتى : نهى په روه ر دگار فهرمانت پى كړدين ، به لام گويمان پينه داو ، رېنگريت لى كړدين ، به لام نه نجامان دا ، و نه ئستا كه سيكى بى تاوان نيم تا به هانه ت بو بينمه وه ، و هره و ك د ه سه لاتم نيه خو م پرگار كه م ، به لام هيچ خودايه نيه جگه له زاتى ﷺ ، بهر د ه و ا م دهيو ته وه تا گيانى سپارد ^۳. (يحيى كورې بكير) ، ده لښت : عمرى كورې عاص شهوى جه رنى په مه زان سالى (۴۲) له ميصرو ه فاتى كړد ، و جه رن سپار د كرا ، عبدالله ي كورې نو يژى له سهر كړد ، ته مهنى عمر نه و كاته نزيك ده بو وه و ه له (سهد) سال ؤ وه مال و سامان و مولك و بهنده يه كى زورى له دواى خو ي به جى هښت ^۴.

^۱ - دانه پاله كهى (صحيح) ه / احمد له (المسند) پړوايه تى كړد وه (۴ / ۱۹۹ ، ۲۰۰).

^۲ - نه لبانى ده لښت : به فيعلى له پيغمبرى خوا (ﷺ) جيگير بوو / احكام الجنائز (۷۳).

^۳ - دانه پاله كهى به ميژه / طبقات ، ابن سعد (۴ / ۲۶۰).

^۴ - هيثمى ده لښت : گبرانى گيړاويه تيه وه ، پياوانى جى متمانه ن تا بيژد ره كهى المجمع (۱۵۹۰۱).

^۵ - پړوانه : سير اعلام النبلاء (۲ / ۷۷).

" ٦٣ - محمدی کوپی مه سله مه (ﷺ) "

" نازاوه که زیانی پی ناکه یه نیت " فرموده ی پیروز

محمدی کوپی مه سله مه ی کوپی سه له مه ی کوپی حریش ی نه نصاری نهوسی یه. له بهر و جهنگه کانی دوا ی بهدریش به شدار بووه. ابن سعد، ده لیت: پیغه مبهری خوا (ﷺ) له گهل (ابی عیبه) دا کردنی بهرا، و له جهنگی (تبوک) دا به سهر مه دینه وه داینا^١.

زه هه بی، ده لیت:

" محمد (ﷺ) له وانه بوو خویان له نازاوه که که نارگیری کرد. و نه له (الجمل) و نه له (صفین) به شدار نه بوو، به لکو له ته خته شمشیریکی بوو خوی دروست کرد و بهرو (په بزه) پوشت و ماوه که له وی مایه وه^٢ "

وه پیشهوا عمر (ﷺ) بوو کوکردنه وه ی زه کاتی (جهینه) به کاری هیناوه، وه نه گهر یه کی له کریکاره کانی سکا لایه کی ببردایه ته لای (عمر) (ﷺ) نهو، محمدی بوو ده ناردن تا بزانیته کی شه که یان چی یه.

وه نه م بوو که (کعب ی کوپی نه شرفی جوله که) ی کوشت، ههروه که له ههردوو (صحیح) دا هاتوه.

کوشتنی (کعب ی کوپی نه شرف):

که عبی کوپی نه شرف تا غوتیکی زورداری جوله که بوو که په یمانشکینی له گهل موسلماناندا کردوو، یارمه تی و هانی (قریش) ی دها بوو سهر عه ره به کان، دهر باره ی کوژراوانی بی باوه رانی پوژی بهر نه یوت: نه وانه پیاو ماقولانی عه ره ب و پاشای خه لکن، سویند به خوا نه گهر (محمد) دا بیته ی له وانه، ده ی نه وه ناو جهرگه ی زهوی باشته ره له سه پرشتی زهوی.

له (جابری کوپی عبدالله) وه، ده لیت: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرمووی: (من لکعب بن الاشرف ؟ فإنه قد آذى الله ورسوله). واته: کی ئاماده یه بوو کوشتنی که عبی

^١ - پروانه / تاریخ الاسلام (٢ / ٢٠٥) ی پیشهوا زده هه بی ط. دارلعد العربی.

^٢ - پروانه / سیر اعلام النبلاء (٢ / ٢٩٦). الاصابه (٩ / ١٢٢).

کۆپی ئەشەرف ، بەراستی ئەو نازاری خودا و پیغمبەری داو (واتە بێ شەرمی کردووە لە ئاستیاندا) محمدی کۆپی مسلمە هەلساوە فرموی : ئەی پیغمبەری خوا (ﷺ) ، حەز ئەکە ی بیکۆژم ؟ فرموی : بەلێ ، وتی : دەی مۆلەتم بدە باشتی بلیم . (واتە باپلانیکی بۆ دانیم)

فرموی : بیلێ ..

ئەوجا محمدی کۆپی مسلمە هات بۆ لای (کعب) و پێی وت : ئەم پیاو (واتە پیغمبەری خوا (ﷺ) داوای (صدقه) مان لێ ئەکات ، بەراستی ماندوی کردوین ، ئیستا من هاتووم داوای قەرزت لێ بکەم) .

وتی : بەراستی تاکە ی وازی لێ ناهێنن و بەگویی ئەکەن ؟ وتی : بلین چی ، تازە شوینی کەوتوین و نامانەوی وازی لێ بێنن تا بزانی کۆتایی یەکە ی بە چی ئەکات ، ئیستا هاتووین باری و شترێ یا دوو حوشرمان بەقەرز بدەیت . ئەویش وتی ، باشە ، بەلام شتیکم بە بارمە لەلانی . وتیان ، چی دانی ؟ وتی : ئافەرتە کانتان . وتیان : چۆن ئافەرتە کانتان لەلانی ئەکات ؟ وتی : ئافەرتە کانتان ؟

وتی : دە ی کۆرە کانتان ..

وتیان : چۆن کۆرە کانتان بە بارمە پی بدەین ، داوی ئەگەر شەریان بوو ، بەیەکتر بلیت ، تۆ لەبری یەک دووبارە حوشر کراویت بە بارمە ؟ ئەو دەبیته نەنگی و عیبە بۆمان ، بەلکو چەکت بۆ دینن بە بارمە ، و وادە یەکیان دانا کە تیایدا چەکەکی بۆ بێنیت ، ئەو بوو شەو هاتەو بۆ لای کعب و (نائله) شی لەگەڵدا بوو - نائله برای شیریی کعب بوو - و بانگیانی کرد بۆ لای قەلاکە یەو و خۆشی چوو بۆ لایان ، ژنەکی پی وت : بەم سەعاتە بۆ کوی ئەچیتە دەرەو ؟

وتی : مەترسە ئەو محمدی کۆپی مسلمە ی برامە (وەک برامە) و لەگەڵ ابو نائله ی برامدا . وتی : بەراستی بۆنی خوین دەکەم . وتی : بۆچی وا ئەترسی ، وتی : خو محمدی برام و برای شیریم ابو نائله یە ، وکەسی بە خشنە و بەرێژ ئەگەریش بۆلیدانی بە خەنجەریک بە شەو دا بانگ بکریت هە ر دە چیت بە دەم بانگەرەکیە وە .

١ - ئەبێ چ ریز و بە خشنە یی یەک لای ئەم نەفرەت لێ کراو هەبێ ؟

ئەو بومحمدی کوری مەسلەمە خۆی و چەند پیاویک کە (أبو عبس ی کوری جبر و حارث ی کوری أوس و عبادی کوری بشر بوون) چوێ ژۆرەو، محەمەد وتی:

ئەگەر هات بۆلام شتێک لە سەر سەر و قژی ئە لیم و بۆنی ئەکەم، وەئێوەش هەرکە زانیان توانام بە سەریدا شکایەوێ لێدەن. ئەو بوخۆی پێک و پێک کردبوو بۆنیکێ خوشیشی ئی دەهات، محمد وتی: بەراستی تانیستابۆنی واخۆشم نەکردبوو.

وتی: من لە بۆنخۆشترین نافرەتانی عەرەب و کاملەریانم لەلایە.

وتی: مۆلەتم ئەدەی بۆنی سەرت بکەم؟

وتی: بۆنا، ئەویش بۆنی کرد و پاشان ئامازەیی بۆ هاوێلانی کردو وتی: مۆلەتم ئەدەی؟ وتی: بەلێ: ئەو بوو لەوکاتەدا وتی: وەرێ بیکوژن، کوشتیان و پاشان هەوێلەکیان دا بە پێغەمبەری خوا (ﷺ).^۱ فەرمانکردنی بە چاکەو پێگریکردنی لە خراپە: - لە موسای کوری ابی عیساو، دەلێت:

عومەر (ﷺ) هاتە لای شەربەیی (بنی حارثە) و، محەمەد کوری مەسلەمەیی بیینی، فەرموی: ئەی محەمەد، چۆن لە من دەروانی؟ وتی: چۆن حەز ئەکەم، وەها دەتبینم، یان ئەوێ خەیر و چاکەیی تۆی دەوێت، چۆن حەز دەکاتوێ هایت، لەسەر کۆ کرێوەمان بەهێزیت و لێی پاکیزەیت و لە دابەشکردنیدا دادپەرورەیت، وە ئەگەریش لاتدا راستت دەکەینەوێ هەرۆک چۆن تیر لە ناو (ثقاف) دا، راست دەکێتەوێ، ئەویش فەرمووی: سوپاس بۆ ئەو خاوەنی کە منی خستووێتە ناو خەڵکانێک ئەگەر لامدا، راستم دەکەنەوێ.^۲

"کەناڕگیر کردنی لە فیتنە کە"

کاتی ئازاوەکە (جەمل و صفین) هەلگیرسا.. محەمەد کوری مەسلەمە خۆی لێ دوور خستەوێ و نیشتەجێی (رەبزە) بوو.

^۱ - بخاری و مسلم گێڕاویانەوێ.

^۲ - ئامرازیکە بۆ تیزکردن.

^۳ - پیاوانی جێی متمەنان / بەلکو بە بچر بچری هاتووێ. - الارنؤوط پەراوی / (سیر ۲ / ۲۷۲).

له ابی (بورده) وه ، دهلیت :

له لای (ره بزه) دا رت بوین ، چاومانکهوت به خپوه تگاگه ی محمدی کوپی مه سلمه ، پیم وت : بۆ ناچیته لای ئه و خه لکه و قسه یه کی باشیان بۆ بکهیت ؟
وتی : پیغهمبری خوا (ﷺ) پیی فهرمووم : (یا محمد ، سكون فرقة ، وفتنة و اختلاف فاکسر سيفك ، واقطع و ترک ، و اجلس في بيتك)^۱

واته : ئه ی محمد پوژی دی پهرت پهرت بوون و فیتنه و دووبهره کی پرووده دات ئه و پوژه تو شمشیره کهت بشکینه و که وانه که یشت له ت بکه و له ماله که ی خوتدا دانیشه .

منیش هه ر ئه و کاره ده که م که پیغهمبری خوا (ﷺ) فهرمانی پی کردووم .
له حذیفه وه ، دهلیت :

له هه موو که سیك ترساوم تووشی ناژاوه که بیئ ، بیجگه له محمدی کوپی مه سلمه ، چونکه به راستی گویم له پیغهمبری خوا وه بووه (ﷺ) فهرموویه تی : (لاتضره الفتنة)^۲

واته : ئاژاوه و فیتنه که زیانی پی ناگه یه نیئ . وه له (حسن) هوه ، پیغهمبری خوا (ﷺ) شمشیریکی دا به محمدی کوپی مسلمه و پیی فهرموو : (قاتل المشركين ، فإذا رایت المسلمين قد اقبل بعضهم علی بعض ، فاضرب به احدا حتی تقطعه ، ثم اجلس في بيتك حتی تأتیک يد خاطئة ، او منیة قاضية)^۳ واته : له گه ل هاوه لگه راندا بجهنگه ، و هه رکه بینیت موسلمان پووبه پرووی یه کتر وهستان ، شمشیره کهت بده به کیوی ئو خوددا تا له تی ئه کات ، و پاشان له ماله کهتدا دابنیشه تا دهستیکی تاوانکار یان مردنیکی نه گه پاره به سه رتدا دیئ .

^۱ - احمد دهرمینیانی بۆ کردووه (۲ / ۴۹۳) تیایدا (علی کوپی زهید) لاوازه ، و باقی پیاوانی جی متمانهن .

^۲ - پیاوانی جی متمانهن : بغوی ، دهرمینیانی بۆ کردووه الاصابه (۹ / ۱۳۲) .

^۳ - پیاوانی جی متمانهن ، به لام بچر بچره ، (حسن) له محمدی کوپی مسلمه وه گوئی لی نه بووه ، احمد گپراویه تیه وه (۴ / ۲۲۵) .

وہلہ پیوایہ تیکی تردا لہ (زہیدی کوپی اسلم) وہ ، (کاتی پیشہوا عوسمان (رضی اللہ عنہ) کوژرا ، محمدی کوپی مسلہمہ چووہ لای بەردیک و بہ شمشیرہکە لەبەردەکیدا تا شمشیرہکە لەت بوو ^۱ . وہ اسحاقی کوپی ابی فروة ، دەلیت : بہ (محمد) یان دەوت پاسەوانی پیغەمبەری خوا (ﷺ) وە کاتی شمشیرەکە لەت کرد ، لە تەختە شمشیریکی بۆ خۆی دروست کرد و لە پەنایەکی مالهەکیدا دایدەنا ، وہ دەلیت : بہ دیوارەکەوہ هەلمدەواسی تا پیاو خراپی پی بترسینم .

" چۆنیەتی وەفاتی (ﷺ) "

لە جابری کوپی عبداللہ وہ ، دەلیت :
معاویہ لەگەڵ ئەهلی شام دا هاتنە مەدینە ، ئەوہ بوو بەیەکی لە ئاژاوہ گیرانی خەلکی ئوردون گەیشت کەوا محمدی کوپی مسلەمە بە بی لایەنی دانیشتووہ و نەلە پال (علی) دا بووہ و نە (معاویہ) ، ئەوہ بوو ھێرشی بردەسەر مالهەکی و کوشتی ^۲ .
ئەمەش لە سالی (۴۳) ی مانگی (صفر) دا بوو ، ھەروەک (زھبی) لە (تاریخ الاسلام) دا دایدەنی .

^۱ - برانہ : تاریخ الاسلام (۲ / ۲۰۶) .

^۲ - برانہ : تاریخ الاسلام (۲ / ۲۰۶) .

" ٦٤ - خالدی کوږی وه لید (ﷺ) "

" شمشیری خودا "

پیناسی :

خالدی کوږی وه لیدی کوږی مغیره ... شمشیری خودا و سوار چاکی ئیسلام و شیري جهنگه کان ، پیشه وای مه زن و ئه میری پایه بهرن و سهر کرده کۆچبه ران ، ابو سلیمانی قوره یشی مه خرومی مه کی و خوشکه زای دایکی ئیمانداران ، میمونه ی کچی حارثه .

له مانگی (صفر) ی سالی هه شتی کۆچیدا به موسلمانان هیجره تی کرد ، پاشان بو غه زاکه و ته پری و له جهنگی (مؤته) دا به شداری کرد که هه رسی پیشه واکه ی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) داینا بوون زهید و جعفری ئاموزای و ابن رواحه ، شهید بوون و سوپاکه به بی پیشه وایه مه وه ، تا خالد به په له پیشه وایه تی کردن و ئالاکه ی هه لگرت و دای به سهر دوژمندا و بووه مایه ی سهرکه و تنی موسلمانان و پیغه مبهړی خوایش (ﷺ) ناوی لی نا (شمشیری خودا) . هه روه ها ئاماده ی (فه تیح) و (حنین) بووه ، و له ژيانی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) پیشه وایه تی کردووه ... دژي هه لگه رپاوان و موسه یله مه شه پری کردووه و غه زوی عراقی کردووه و خوی و چه ند سهر بازیک به ماوه ی (٥) شه و له سنووری عیراقه وه تا سهره تای (شام) یان برپوه ، و له جهنگه کانی شام دا به شداری کردووه ، و هیچ بستیک له جهستهیدا نه ماوه بریندار نه کرا بیئت . چاکه کانی زوژن ، (صدیق) کردوویه تیه ئه میری هه موو ئه میره کانی (الاجناد) و دیمه شق ی گه مارو دا و له گه ل (ابی غبیده) دا پزگاریان کرد . شه ست سال ژیاوه ، کۆمه لی پالنه وانی کوشتووه و دواتر له سهر جی و ه فاتی کردووه ^١ ، له (حمص) ، ئه مه ش به پای کۆمه لی زانایان له سالی (٢١) دا بووه .

^١ - بروهانه: سیر اعلام النبلاء (١ / ٢٦٦ ، ٢٦٧) .

"چەند ھەلوۆستیکی میروویی لە ژیا نیدا"

یەكەم : دواى فەتەحى مەككە :

كاتى پیغمبەرى خوا (ﷺ) لە سالى (الفتح) دا مەككەى پزگار كرد ، خالى نارد بۆ (لات و عوززا) ، ئەویش گەيشتە سەریان و وتى :

يا عز كفرانك لاسبجانك انى رايت الله قدأ هانك

" واتە : ئەى بتى عوززا بى باوەرم بێت نەك ئەوەى پاك و بێگەردیت پى بلىم بە

پاستى ئەبینم كە خودا سەر شوپى كردیت "

و ھە (قەتادە) و ھە ، دەلیت : پیغمبەرى خوا (ﷺ) خالى نارد بۆ (عوززا) كە لە (ھوازن) دا بوو ، فەرمووی : بپۆ ، لەوى ئافره‌تێك بۆت دێتە دەرەو ، زۆر پەش پیستە و قژی درێژە سنگى گەورە و بالای كورته ، ئەو ھوو خال لێداو كوشتى و فەرمووی : ئیدی عوززا پۆشت و لە ئیستا بە دواو (عوززا) یەك نى یە بپەرستى^١ .

دووھم : گەیشتنى بە (ھرمز) : - حمیدی كوپى منیب دەلیت : (اوس) ی باپیرم دەیوت ، كەس ھێندە (ھرمز) دۆژمنى عەرەب نەبوو ، لەبەر ئەو كە لە كوشتنى (مسیلمە) بوینەو ھاتینە ناوچەى بەصرە و لە (كاظمە) بە (ھرمز) گەیشتن ، خالد مەیدانكارى لەگەڵدا كرد (مبارزە) و كوشتى ، (صدیق) یش غەنیمەكى (ھرمز) ی پى دا كە تەنھا كڵاوەكەى باپى سەد ھەزار درھەم بوو !!

سییەم : پۆژی مۆتە : وتمان كە پاش شەھید بوونی سى ئەمیرەكەى سوپای (مۆتە) خالد خۆی كردە پیشەوایان ، دەلیت : پۆژی مۆتە نو دانە شمشیر بە دەستەو ھەت بوو (یان كول بوو) تا لە كۆتاییدا شمشیریكى یەمانیم بە دەستەو ما^٢ .

و ھەو پۆژە پیغمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى خالد فەرمووی :

(... ثم اخذ الراية سيف من سيف الله حتى فتح الله عليكم)^٣ و ھە پاشان شمشیریك لە

شمشیرەكانى خوا ئالاکەى ھەلگرت و خوا سەرى خست و سوپاكەى ھێنا ھەو بۆ مەدینە و لە شكستیكى دُنیا پاراستنى (ﷺ) .

^١ - بڕوانە / ابن هشام (٢ / ٤٣٦ - ٤٣٧) .. ئەو ئافره‌تەنە ھەك پاسەوان .

^٢ - صحیح بخارى دەرھێناو (٤٢٦٥) .

^٣ - صحیح / بخارى دەرى ھیناوى (٧ / ٤١٣) ھەروەھا غەیری ئەویش .

چوارم : کاتی ئه بوبه کرى صديق (ﷺ) بهرې كهوت بو سهر هه لگه پراوه كان ، خالدى كوپى وه ليد ئالاکه ی هه لگرتبوو ، ئه و جا كه خه لکه كه به دواى يه كدا هاتن خالدى كرده سهر كرده و خوى گه پرايه وه مه دينه ، خالد ئه و پوژه ده يوت : نازانم له كام پوژم هه لیبم ؟ له و پوژهى كه پهروه دگارم شه هاده تم پيشكهش بکات يان له و پوژهى كه خواى گه و ره تيايدا پڙز و كه رامة تم پى ببه خشى^۱ ؟

پينجه م : پوژى (يه مامه) : -

دواى ئه وه ی عكرمه ی كوپى ابو جهه ل و (شرحبيل) ی كوپى حسنه (ﷺ) سهر نه كه وتن له له ناو بردنى هه لگه پرايه كان له (يه مامه) ، خالد بهرې كهوت بو ئه و ی (ﷺ) و له دوورى شه و يك پى له سهر بازگه ی مسليمه وه ، هيرشى برده سهر مه فره زيه ك له (بهنى حنيفه) كه (مجاعه ی كوپى مراره ی حنفى) پيشه ويان بوو نزیکه ی سى تا چل سوارچاكى له گه لدا بوو به ديل گرتنى و هاوه لانی (مجاعه) ی كوشت و ئه و ی هيشته وه وه ك بارمته به و ی ئه وه وه مجاعه لای بنى حنيفه پڙيكي هه بوو ، ئه و جا ههردو سوپا له (عقرباء) به يه ك گه يشت و شه ر و كوشتاريكى بى وینه له نيوانياندا پرووى دا و موسلمانان شكان تا ئه و كاته ی بنو حنيفه هاتنه خيوه تگا كه ی خالد ، به لام موسلمانان دووباره گه پرايه وه و شه ر ده ستى پى كرده وه ، خالديش فره مووى :

(ئه ی خه لکينه ، جيا ببنه وه تا بزانيں له كويوه بو مان ديں) و ئه و جا دواى كو ششيكي زورى پشتيوانانى ئاينى خودا سهر كه وتن به ده ست هات ، سيانزه ههزار موسلمان سهر كه وتن به سهر سوپا كه ی مسيلمه دا كه نزیکه ی " چل ههزار شه ركهر زياتر ده بوون " .

ئه و پوژه له پياوانى (بنى حنيفه) چوارده ههزار كه س كوژران و ههروه ها دوژمنى خوا (مسليمه) و كهوت ههزارى تريش له گه ليدا كوژران هه رچى موسلمانانه له ناو كوچبه ران و پشتيواناندا (٣٦٠) كه س كوژران و له كوچبه رانى غه يرى ئه هلى مه دينه (٣٠٠) كه س و له شوينكه وتوان (تابعين) سى سه د كه س و له ناو قورئانخويناندا پينج سه د كه سيان كوژران ، به گشتى تيكرای كوژراوانى موسلمانان (ههزار و دوو سه د) شه هيد بوون . واته : بهرپژهى سه دا شه شى كوژراوانى بى باوه ران ، ئه مه ش له هه ره باشتريں سهر كه وتنه كان ئه ژمار ده كريت .

^۱ - بپوانه / صفة الصفوة (١ / ٣٣٢) .

" جهنګه ګانی خالد (ﷺ) له ګهډ فارسه ګاندا "

خالد (ﷺ) شهر ګه لیکي له ګهډ فارسه ګاندا نه ګانداوه ، له ناویاندا هندیګیان

باس دهګین :

شهری (کاظمه) : -

تیايدا هاتووه که (خالد) به پیاوینګدا که ناوی (ازاذبه) بووه په یامیکي نارودوه
بو (هرمز) ی سمرکرده ی فارسه ګان . تیايدا نووسیووی : (له پاشان ، موسلمان به
سه لامهت ده بیت ، یان بو خوت و قه ومه کهت پریاری دانی (سهرانه - جزیه) هه لېژیره ،
نه ګهړ نا نه وه ته نها لومه ی خوت بکه ، چونکه خه لیکم له ګهډ خوم بوته هیناوه ، تو
چهنده حزت له ژیانه ، نه وان نه وه نده حزیان له مردنه) . هرمز ، موسلمان بوونی پرت
کرده وه و خوی بو شهر ناماده کرد .

خالد له سیاسه تی شهر دا له لوتکه دا بوو ، همره ها توانایه کی نمونه یی هه بوو
له خه له تاندن و سهر لی شیواندنې دورژمندا ، بو نه وه ی که مترین زیان له سوپای
موسلمانان بکه ویت ... هرمز وای بو چوو که (خالد) سهره تا سوپاکه ی بهره و (کاظمه)
به ری ده کات ، بویه سهرجه م هیزه ګانی خوی به ناراسته ی (کاظمه) به ری کرد و له وی
خویان ناماده باشی شهر کرد و چال و خه نده قیان لیندا ، به لام خالد که سوپاکه ی کرد
بوو به سی به شه وه و ، همره ها به هیچ پیه کدا نه بیردن تاوه کو له چاوی دورژمنه کیدا
دیار نه بن و هه تا دواسات له ګومان و سهرګهردانیدا بیت ، نه وه بوو (خالد) سمرکرده ی
سوپای فارسی ویل کرد و سهری لی شیواند و به تیپهر بوونی به (کاظمه) دا و
پویشتن بهره و (الحفیر) که له سهروی (کاظمه) وه بوو ده که و ته پوژئاوی (الابله) ...

نه و ګا (هرمز) هیچ شوینه واریکی (خالد) ی له (کاظمه) به دی نه کردو و زانی
که نه ویی تیپهراندووه بهره و (الحفیر) ، توپه بوو ، فره مانې ده کرد بو که تیه ګانی
سوپاکه ی که هه موویان بهره و (الحفیر) بو پووه پروو بونه وه ی سوپای (خالد)
بکه ونه ری ، و فره مانې ده کرد که زور خویان ماندوو بکه و په له بکه ن تاوه کو پیش
خالد بګه نه (الحفیر) ... نه مه یش ههر نه وه بوو (خالد) ده ویست نه ویش ماندوو
شه که ت کردنی جهسته یی و دهرونی دورژمنه که ی بو پیش ده ستپیکردنی شهر ، وه ههر
به قهستی (خالد) خاوه خاوی به سوپاکه ی ده کرد بو ګه یشتن بهره و (الحفیر) تاوه کو

هرمز (پيش نهوان بگات ، وه ههروا بوو (هرمز) پيش خالد كهوت و گهيشته (الحفیر) و فهرمانی دهرکرد بهسهر سهربازانیدا كه له (الحفیر) خندهق لی بدن بؤ خو ناماده كردن بؤ پرووبه پرووونه وهی سوپاكه ی خالد ، نهوجا كه ههوالدهران ههوالی نهوهیان گهیانده (خالد) كهوا هرمز سهربازهكانی خو شكهت كردهوه به خندهق لیدان و خو ناماده كردن بؤ شهر ، پیچی كردهوه و سوپاكه ی بهرهو (كاظمه) گهپانه وه ..
نهوه بوو پالنهوانانی فارس دواي چال و كهنډهكان ، خویمان به زنجیر بهستهوه به یهكهوه ، تاوهكو پرووبه پرووی مردن ببنهوه و لیی رانهكهن یان سهركهوتن به دهست بینن ..

نهوجا كه ههوالدهرانی هرمز نهوهیان پی گهیانده كه (خالد) و سوپاكه ی گهپاونه تهوه بؤ (كاظمه) ، هه لچوو ، تووشی شلژانیکی دهرونی هات ، و فهرمانی بهسهر سوپاكه یدا دهرکرد كه بگهپنهوه بؤ (كاظمه) و لهوی دهبینی خالد سوپاكه ی ناماده كردهوه و چاوهپیه تی ، هیژهكانی فارس چهندان نهوندهی موسلمانان دهبوون (هرمز) پیگه ی نیوان موسلمانان و پرووباری (فرات) ی گرت تا له ئاو دا بپړین ، (خالد) یش (ﷺ) وته هه میشه زیندووهكه ی ئاراسته ی موسلمانان كرد و فهرمووی :
(وهرنه مهیدان و بارخانه تان دانیین ، سویند بهخوا ئاوهكه بؤ پیشوو دریزترین و ریزدارترین سوپا دهبیئت)^۱.

نهوجا (هرمز) خالدی بانگ كرد بؤ مهیدانكار ی (مبارزه) نهویش بی سی و دوو وهلامی دایهوه ، بهلام (هرمز) ی پیس كه به نمونه ی پیسی دههینریتتهوه و زورجار دهوتریت (فلان له هرمز پیستره) به ههندی له سوارچاكهكانی خو و تبوو كه ناپاكی لهگه ل (خالد) بكهن واته : بی ئاگا لیی بدن نهوهبوو كه خالد دابهزی هرمزیش دابهزی ، و خالد بهرهو پرووی رویشتن و بهیهك گهیشتن و چهند لیدانیک له نیوانیاندا پرووی داو خالد باوهشی پیاكرد (كهبیكوژی) لهویدا پاسهوانانی هرمز هاتنه پيش بؤ خالد به ناپاكی و غدر و شوین خالد كهوتن ، بهلام نهوه سهر قالی نهكرد واز له (هرمز) بینیت ، ههروهها (قعقاعی كوپری عهمر) ی پالنهوان هاته پيش له پاسهوانانی (هرمز) و تهروتونای كردن ، ههرچی (خالد) يشه همرزوو له (هرمز) ی دا و وهك مهپ سهری بپری

^۱ - تاریخ الطبری (۲ / ۲۴۹) .

، و بهمهش فارسه کان به کوژرانی سرکرده کهیان کشانه وه و هه لاتن ، موسلمانانیش به دواياندا خوځيان توند کرده وه و لييان دهکوشتن و لييان به ديل دهکردن و له فارسه کان کهس نهيتوانی خوځی پرگارکات ئهوانه نهبيت که توانی يان خوځيان بگهيننه کهشتيه کان ، ئهوجا (خالد) يش غه نيمه و کهل و پهله کانيانی کو کرده وه له ناويشياندا (زنجيره کان) و قورسايی هر زنجيرکيان هزار نوقيه ده بوو بويه ئه جهنگه ناوئرا (ذات السلاسل) ئه بويه کري صديق (ﷺ) کلاره کهی (هرمن) ی دا به (خالد) که نرخه کهی سه ده هزار بوو .^۱

شه شهه : جهنگی (الابله) : -

خالد سوپاکه ی بهره و (الابله) بهری کرد که لهوی ژماره یه کی زوری سهربازانی فارسی لی بوو ، (سویدی کوپی قطبه ی ذهلي) که له سوپاکه ی خالد دا بوو ، پيش (خالد) کهوت بهره و (الابله) و لهوی بازگه ی لهو ده ور بهره دانا ، ئهوجا که خالد هیزه کهی خوځی گه يانده به صره ی ئیستا ، ده بينی (سوید) چاوهرپی ئه هلی (الابله) یه که هیرشیی بو بینن و له دهره وه ی شاره کهیان له گه لیاندا به شهر بیت ، به لام (سوید) به (خالد) ی راگه ياند کهوا ئه هلی (الابله) له (خالد) دهرسن و ناویرن له قه لاکانياندا بيته دهره وه مادهم (خالد) له ناو سهربازگه کهدا بيت ، بويه (سوید) به (خالد) ی وت : ئه هلی (الابله) بو من کو بوونه ته وه و وايش گومان ئه بهم که ته نها تو بويته ته ريگر له وه ی هیرشم بو بینن و له تو ئه ترسن .

له ویدا خالد له گه ل (سوید) پلانیکیان دانا که فارسه کانی پی بخه له تینن و ترسیان نه مینی له هیرش هینان بو (سوید) ئه ویش به وه ی کهوا بزائن ئه و (خالد) هی ئه وان لی تو قیون (له پاش کوشتنی هرمن) سهربازگه ی (سوید) ی به جی هینشتووه و جگه له (سوید) خوځی هیچ سرکرده یه کی دیکه ی موسلمانانی له گه لدانی یه ، (خالد) به (سوید) ی وت : پام وایه به پوژ له سهربازگه که بچمه دهره وه و شهو بگه پیمه وه ناوی ، خووم و هاوه لانم ، ئهوجا که پوژ بوویه وه له گه لیان به شهر بی ، ئهوجا خالد پلانه کهی جی به جی کرد بو ویل کردن و سه رلیشیواندن چاودیران و پاسه وانانی (الابله) ی فارسی و رایانکیشی بو شهر کردن له گه ل (سوید) ، ئه وه بوو زورینه ی

سوپاکه ی بهر پوژی پووناک بهرو (حیره) بهری کرد ، فارسه کانی دلنیا کرد که (خالد)
 نهو جیگایه ی به جی هیشتووه ، که شهو داهات خالد (ﷺ) هیزه که ی گه پرانده وه بو
 سهر بازگه که ، نهوه بوو که سوپای فارسه کان له (الابلّة) هاتنه دهر وه به ناراسته ی
 (سوید) بو هیرش کردنه سهری ، هیشتا نه گه شتبوونه سهر بازگه که ی (سوید) ده بینن
 سهر بازانیکی زور خویمان ناماده کردووه بو پوویه پوویوونه وه ی و هر که زانی یان
 (خالد) له ناویاندا یه و نهو یی به جی نه هیشتووه ، ده ستیان وشک بوو نه یان توانی
 شمشیریک بوه شینن بهرو ی (خالد) دا و هه موو نامانجیکیان راکردن و هه لائن بوو بو
 ناو قه لاکانی (الابلّة) و خیرا رایانکرد بهرو دهرگا کانی شار ، به لام خالد پیگه ی لی
 گرتن و بهو جوژه سوپای فارس لیک ترازا و پهرته وازه بوو ، کوژراویکی زوریان لی
 که و ته وه و هه ندیکیان له تاوا خویمان فری دایه ناو پوویاری دیجله و فوراته وه و خنکان ،
 پاشان (خالد) " معقل ی کوپی مقرن ی موزنی " نارد بو (الابلّة) که هیچ شهر که ریکی
 تیانه مابوو ، به بی شهر دهستی به سهر دا گرت و هه رچی تیا بوو له چهک و تفاق کردیانه
 غه نیمه ^۱.

حه وته م : جهنگی (المذار) :

(شیروه ی) پادشای فارس سوپایه کی مهزنی ناماده کرد و گه وره ترین
 سهر کرده ی له ناو سهر کرده کانیدا که (قارن ی کوپی قریاس) بوو کرده پیشه وای
 سوپاکه و به هاوکاری و پالپشتی دوو سهر کرده ی به هیزی تر نه وانیش : (الانو شجان)
 و (قباد) بوون ، ههروه ها نه سوپایه پاشماوه کانی (المذار) و (کاظمه) و نه هلی
 نه هواز و فارس و سواد و الجبل یشی له خو گرتبوو ، پهیمانان دابوو که هه لنه یه ن .
 ژماره ی هیزه که ی فارس نزیکه ی (۸۰) هه شتا هزار ده بوو ، به لام سوپاکه ی خالد له
 هه ژده هزار سهباز تینه په ری ، جهنگه که به بانگی قارن بو مهیدانکاری (مبارزه)
 دهستی پی کرد ، خیرا دوان له موسلمانان بهرو پووی چون نه وانیش (خالد ی کوپی
 وه لید و معقل ی کوپی الاعیش النباشی) پاله وان بوون . (معقل) به سهر نه سپه که یه وه
 پیش (خالد) کهوت و له گهل (قارن) دا که وته مهیدان و خیرا کوشتی .

له ولاشهوه (عاصم ی کورپی عمر) هیرشی هیڼایه سر (الانو شجان) و خیرا کوشتی، پالوانی به فهریش (عدی کورپی حاتم) خوی گهیانده (قباد) ی سهرکرده و کوشتی، بویه فارسهکان په رته وازه بوون به کوژرانی (قارن) و سهریان لی شیاو و هر له مهیداندا سی هزار یان لی کوژرا جگه له وانه ی له دیجله دا نقوم بوون^۱.

" دلسوزی خالد (ﷺ) "

دواى ثوہی (عمری کورپی خهتاب) (ﷺ) به سهر سهرکرده ته تی سوپاوه لایبرد ... (خالد) ههروک جهنگاوهریک له (حمص) مایه وه تا نه خوش کهوت و (ابو الدرداء) هاته سهردانی، خالد پیی وت: نه سپه کهم و چه که کهم له پیڼاوی خوادا بیت و مال که شم له مه دینه (صدقه و به خشش) بیت، وه من داومه ته دهست (عمر) به راستی نهو باشتیرین پشتگیری یه بو ئیسلام وه پاسپارده کهو جیبه جی کردنی په یمانه کهم داو ته دهست (عمر)، نه وه بوو که وه سیه ته که ی به دهست عومهری کورپی خهتاب (ﷺ) گه یشته، قبولی کرد و داواى په حمه تی بو کرد ... بهر وانه خوینهری به ریز نهو دلسوزی یه و نهو خویه کلائی کرد نه وه ته واهو بو پهرومردگار و بو ناینه که ی .. عومهری کورپی خهتاب له سهر کار لایبرد وه، که چی هیچ نه گوړاوه له ناستیدا، چونکه نهو به دواى پیښه وایه تیدا ناگهری، به لکو ته نها به دواى په زمانه ندی خواى گه ورده دا ده گهری.

" باشت له شهوی بووک گواسته نه وه "

خوشه ویستی جیهاد دلی (خالد) ی داگیر کرد بوو ... وه نهو ته نها له سهر پشتی نه سپه که ی دهحه وایه وه .. هه موو روژیک پارچه زهویه کی تری بو ئیسلام زیاد نه کرد !! جا چ خوشی یه که له مه خوشتر هیه ؟! گوئی راگره بزانه (خالد) چی ده لیت: شهویکی

^۱ - تاریخ الطبری (۳/ ۳۵۲) صلاح الامه (۲/ ۵۵۵، ۵۵۶).

زۆر سارد و بەستوو کە بە (سەریە یەك) پۆژ بەسەر دوژمنەكەمدا بکەمەوه^١ .
خۆشەویستەرە لەلام لەشەوی تیایدا بوو کەمەم پیشکەش بکری .

" وەفاتی (خالد) (ﷺ) "

پاش ژیا نیکی لیوان لە بەخشندەیی .. کە لە میانەیدا چەندین وانەیی پیشکەش کرد لەسەر عیززەت و سەربلندی و باوەڕ و متمانە بوون بە خودای پەرەردگار و ھەروەھا و وانەییکی وای نیشانی دوژمنانی خوادا کە ھەرگیز لە یادی نەکن ... خالد ، ئاواتی ئەو بوو کە شانازی شەھادەت لە پیناوی خوادا بە دەست بێنیت لە سەر مەیدانی جەنگ ، بەلام ویستی پەرەردگار وابوو کە لەسەر جی وەفات بکات . ﴿ ... كَانْ ذٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴾ سورة الاحزاب ، آية (٦) . واتە : ئەوەتان لە نامەیی کردووە کانتاندا بۆ تۆمار کراوە . ئەو بوو لە سەرەمەردگا فەرمووی : (ھەمیشە دەمویست لە مەیدانی جەنگدا بکوژیم ، بەلام چارەنووسم وابوو لەسەر جی بمرم .. وە پاش باوەڕ و ئیمانم بە یەکتایی خوای پەرەردگار ھیچ کاریکم لەلام خۆشەویستەر نەبوو لە بەرێ کردنی شەویکدا بە خۆ بەستوونی و ئامادەباشی بە چەك و تفاق لە ژێر چەتری ئاسماندا و لە چاوەڕێی ھاتنی بەیانی دا تاوەکو بەدین بەسەر بی باوەرێندا ، پاشان فەرمووی : ئەگەر مرەم ، چەك و ئەسپەكەم بکەنە بەخشش لە پیناوی خوادا) . ئەوجا گریا و وتی : ئەوەندە و ئەوەندە جەنگ و بۆ نەم بینووە و بەستێك لە جەستەمدا نەماوە شمشیرێك یان لێدانێك بە پەم یان تیر لێ نەدرا بیت ، کەچی ئیستە وەك چۆن حوشتەر بەسەر لوتیدا دەکەوێت وە منیش لەسەر جیگا دەمرم^٢ .

" پەحمەتی خوات لێبێت ئەی پالەوان ... "

^١ - ھیشمی لە (المجمع) دا (٩ / ٢٥٠) دەلێت : ابو یعلی گێراویە تیەو ، پیاوانیش پیاوانی (الصّحیح) ن .

^٢ - بێروانە / صفة الصفوة (١ / ٢٢٢) .

" ٦٥ - طلیحه ی کوپی خویلید (ﷺ) "

" هه لگه پراوه ی نه و به کار ، و پاله وانای شه هید !! "

ئیمه ئیستا له بهردهم پرسیکی گرنگداین له پرسهکانی مروّقیه تی ، ئه ویش زیاده پویی کردنی مروّقه به سهر خۆیدا و به ستهم له خۆ کردن و بوختان و بی باومر بوون ، که ههر کاتی هه لسا یه وه و به ئاگاهاته وه ده چیتته لوتکه ی ئازایه تی و باومر ... وه ئیمه ش مادم نه له (صدیقین) یین و نه له پیغه مبرانین ، هه له ده که یین و ده که وینه گونا هه وه .. له (طلیحه ی کوپی خویلید (ﷺ)) دا نموونه یه که به دی ئه که یین بو ئه وه ی په ندی لی و مر بگرین و بیکه یینه پیشره ومان له هیدایه توهر گرتندا ... طلیحه (ﷺ) کی یه ؟

ناوی طلیحه ی کوپی خویلیدی کوپی نوفل ی ئه سه دی یه ... پاله وانای به هه لمهت و هاوه لی پیغه مبری خوا یه (ﷺ) و که سیکه له ئازایه تیدا به نموونه ده هیتریتته وه ، له (بنی اسد) ه که یه کیکه له و تیرانه ی له نیوان (نجد) و (فرات) دا نیشته جین .

سالی (٩) ی کوچی شاندی به نی ئه سه د که (طلیحه) شیان له ناودا بوو هاتنه مه دینه تا له سه رده ستی پیغه مبری خوا دا (ﷺ) ئیسلام بوونی خویان رابگه یه نن ، طلیحه موسلمان بوو ، به لام دواتر له ئاین هه لگه پرا یه وه و به مه ش سته می له خوی کرد ، و له (نجد) ئیدیا و بانگه وازی پیغه مبرایه تی کرد ، چه ند پرو بهر و بوونه و یه کی له گه ل موسلماناندا هه بوو ، که تیایدا ، شکستی هینا و سهر شوپ بوو . ئه وه بوو پیش وه فاتی پیغه مبری خوا (ﷺ) ئازا وه سهری کیشا بوو که (طلیحه) یه کی بوو له وانای ده ستیان تیایدا بوو .. ئه وه بوو (خیال) ی برای نارده لای پیغه مبری خوا (ﷺ) تا هه والی ئه وه ی پی بدات ئه مییش وه که ئه بووه ته پیغه مبر ، و بانگی بکات بو واز هینانی له دوژمنایه تی کردنی و ئاشت ببنه وه و ئه م جوړه په خشانانه ی ئه و ته وه : (و الحمام و الیمام ، و الصرد و الصرام ، قد صمن قبلکم بأعوام ، لیبلغن ملکنا العراق و الشام !!!) .

واته : بالنده و کوتر .. بازو پی (جوړه بالدریکه) ئازا و پاله وان ، چه ندین سال پیش ئیوه به روژوو بوون ، تابگه نه عیراق و شام ی مولکمان !!!

پیغمبري خوا (ﷺ) ، ضراری کوږی الوری نه سدی ، نارد تاروبه پروی (طلیحه) بیته وه ، نه وه بوو (ضرار) ، طلیمۍ تووشی ترس کرد ، موسلمانان له زیاد بووندا بوون ، و هرچی کومه لکه ی (طلیحه) ش بوو که میان ده کرد تاوه کو ضرار شمشیر که ی بو هینایه وه بهرودا به لام (طلیحه) خوی لی لا دا ، نه وه بوو (طلیحه) شهر که ریکی ناوړه بوو له هیژ و لیاقت و بزاوتنیدا ، نه مه ی قوستره وه و وتی که چه کاری تی ناکات !! .. و له و ماوه یده پیغمبري خوا (ﷺ) وفاتی کرد و خه لکی لای (ضرار) یان چول کرد و له دوری (طلیحه) کوبونه وه .

هرچی (ضرار) و نه وانه ی له گه لیدا مابونه وه له دهستی (طلیحه) خویان دمر باز کرد ... نه و جا مه ترسی (طلیحه) بوسه موسلمانان زیاد ی کرد ، له بهر نه وه پیشه و (ابوبکر) چهند لیوایه کی ناماده کرد بو شهر کردن له گه ل ه لگه پراوه کاند و خالدي کوږی و لیدی له گه ل پینچ هزار جهنگا و ردا نارد بو (طلیحه) و له گه ل (طلیحه) بهیه ک گه یشتن که سوپاکه ی زیاتر بوو له وه ی (خالد) ...

(طلیحه) له مال دانیشتبوو شهریش له حوشه ی ماله کیدا ه لگیرسا بوو ، نه وه بوو (عینه کوږی حصن) زوو زوو له نیوان (طلیحه) و سوپاکه یده هات و ده چوو ، لئی ده پرسى : جبریل نه هاته لات ؟ نه ویش نه یوت : نه خیر .. شهریش بهر ده وام بوو خه ریک بوو شکستیان ده هینا .. و له کوتاییدا ئیدیعی کرد که و سروشی بو دابه زیوه و پیی نه لی : (ان لك رحا کرحاة ، و حدیثاً لاتنساه !) واته : تویش ده ستها ریکت هیه هاوشیوه ی نه و ، وه فرمایشتیکت هیه که له بیرى ناکه ی ! .. (عینه) ش خیرا هاواری کرد له خه لکه که وتی : نه مه سویند به خوا دروژنه له بهر نه وه برون و ه لیین ، (طلیحه) ش پاش شکسته ینانی دانی نابه دروکه یدا و خیزانه که ی ه لگرت و به سواری نه سپه که ی رایان کرد و وتی : هر کامتان توانی وه ک من با مال و خیزانه که ی پرگار بکات و رابکات ، شهر له سهر ره چه له کتان بکه ن ، هرچی نایینیشه نه وه شهرى له سهر نه که ن - واته : نه و ناینه ی من پیم راگه یاند بوون - چونکه وجودی نیه ! به و جزه رایکرد بو (شام) و جهنگه که کوتایى هات .

" له ناین دهر چووی ته و به کار "

(طلیحه) له شام خوځی گه یانده (آل جفنه) ی غه سانی ^۱ ، له وی به خویدا چووه وه ، هاته وه باوه شی ئیسلام ... و چووه دهره وه بو (عمره) ، نه وه بوو که به لای مه دینه دا تییه پ بوو له پړی (مه که) دا .. به نه بی به کری (صدیق) (ﷺ) یان وت : نه وه (طلیحه) یه !! فهرمووی : چی لی بکه م ، وازی لی بینن ، نه و خوا پینمونی کردوه بو ئیسلام . (طلیحه) له (شام) مایه وه تا ابوبه کر (ﷺ) وه فاتی کرد ، نه وه بوو ابوبه کر (ﷺ) پیگری کرد بوو له وانه ی پیشت له ئیسلام هه لگه پابوونه وه ، له ناو سوپادا بن و به شداری (فتوحات) بکه ن ، بویه (طلیحه) له مالی خویدا مایه وه پاشان پیشه و (عمر ﷺ) پیگه ی پی دان به مهر چی سهر کردایه تی یان پی نه سپیردریت . (طلیحه) هات به یعه ت به (عمر ﷺ) بدات ، نه م وتویر له نیوانیاند ا پرووی دا : -
عمر فهرمووی : تو بکوژی (عکاشه ی کوپی محصن) ی پیاو چاکیت ^۲ له گهل (ثابت ی اقرم) دا ، سویند به خوا همرگیز خوشم ناوینت .

نه وه بوو (طلیحه) که سیکی قسه ناماده بوو ، وتی : نه ی نه میری باوهرداران نه وان دوو پیاوان ، خوا له سهر دهستی من پړزی لی نان و منی سهر شوپ نه کرد به دهستی نه وان . وه خه لکیش له گهل بوونی پیشینه ی خراپیش نه کری پړک بکه ون .
- واته ده کری له گهل که سیکی وه ک منیشدا پړک بکه ویت - پیشه و (عمر) یش قسه کانی به دل بوو ، و لیی رازی بوو ^۳ .

^۱ - پروانه / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۳۱۷) البدایه والنهایه (۵ / ۱۹۶) .

^۲ - باسی ژبانی نه میش دپته پیش (ﷺ) ، له گهل پابتی کوپی اقرم دا (خاد) پوژی (بزاخه) ناردبوونی ، طلیحه و براکه ی کوشتیانن .

^۳ - تکامان وایه عکاشه و طلیحه له وان بن که پیغه مبهړی خوا (ﷺ) فهرمووی دره باره یان : (یضحک الله الی رجلین قتل احدهما الاخر ، یدخلان الجنة ، یقاتل هذا فی سبیل الله فیقتل ، ثم یتوب الله علی القاتل فیسلم ، فیقاتل فی سبیل الله فیستشهد) بخاری و مسلم ریوایه تیان کردوه . مانای فهرمووده که ی : (خوای په روه رگار به دم نوو پاوه وه پی ده که نی که یه کیکیان نه وی دیکه ی کوشتنوه ، ده چنه به هه شته وه ، یه که میان که له پیناوی خوادا جه نگاه و کوژراوه ن پاشان له بکوړه که ی خوش ده بی و موسلمان ده بی و نه ویش له پیناوی خوادا ده جه نکیت و شهید ده بی .

ئەو بوو (طلیحە) چوو ژێر ئالای ئیسلام وەک خەباتکاریک لە پیناوی خوادا ... سالی (۱۴ کۆچی) لەگەڵ سوپای (سعدی کوپی ابی وقاص) دا بۆ پرگار کردنی عێراق کەوتە پری ... سوپای موسلمانان زیاد لە (۳۰) سی هەزار جەنگاوەر بوون ، کە سی هەزاریان لە (بنی اسد) بوون و طلیحە یەکیکیان بوو - سەرکردایەتی نەدە کردن - هەرچی سوپای فارسەکانە خۆی دەدا لە سەد و بیست هەزار ، سەعد حەزی کرد سەرەتا قەرەوێکی پشکنین بنیڕیت و یەکی لە سوپاکە ی فارس دیل بکات تاوەکو هەوالی لی وەرگریت ئەو بوو بۆ ئەم جۆره کارانەش کە سانی شیاو و زۆر بە جەرگ و لیها توو بوایه هەلیان دەبژارد ئەو بوو (عمری کوپی معد) ی لەگەڵ چوار کەسدا بە جیا نارد (طلیحە) شى بە تەنها نارد ... هەرچی (عمر) و هاوێهەکانیەتی هەر کە بینی یان سوپای فارسەکان لە قادسیه نزیک دەبنەو ، گەرانهو ، بەلام (طلیحە) بە تەنها پویشت تا بە شەودا بە دزیههه چوو ناو سەربازگەهه (روستم) و مایههه و چاودیژی سوپاکهه ئهکرد !! لە کۆتایی شەودا ئەسپێکی بە دل بوو بە شمشیرەکهه کە مندهههه بپری و بۆی دەرچوو ، ئەو بو ئاگر پرستان هەستیان پێ کرد و بە دوایدا پوشتن ، بەلام پیایدا نەگەیشتن ، پیاویکیان نەبیت کە لە (طلیحە) نزیک بوو یهههه و پمەکهه بۆ هەلدا لەدواوه ، بەلام (طلیحە) خۆی لی لادا و نەپێکا ، هەرچی سوارهههه بهردهم (طلیحە) ی گرت ، بەلام طلیحە دەستپێشخەری کرد و پمەکهه زووتر بۆ هاویشت و کوشتی ئەمجاره یهکیکی تر شوینی کەوت ئەویش ههروهک یهکەم بە دەستی (طلیحە) کوژرا و سییهه کەس کە شوینی کەوت (طلیحە) دیلی کرد و لەگەڵ خۆی پاپیچی کرد و دایه دەست (سەعدی کوپی ابی وقاص) (ﷺ) !!

" پالەوانی شهید "

(رۆستەم) بە خۆی و فیلهکانیەوه هات و ... شەر هەلگیرسا ... (طلیحە) یهکی بوو لە وانەهه وتاری بۆ سوپای موسلمانان دەوت و ئەو پەری هیمەت و کۆششی دەکرد بە گرنهترین کار هەلدهسا ئەویش هێرش کردنه سەر فیلهکان بوو ... و جی دەستی خۆی وەک پالەوان دیاری کرد ... ئەو بوو پێشهوا عمر کوپی خەتاب (ﷺ) چوار

شمشیر و چوار نه سپی نارد بو سعدی کوپی نه بی وه قاص وه که خه لات بو پالنه وانانی سوپا ، (طلیحه) ش شمشیریکی له وانه بهر که وت .

وه له جهنگیکی تردا که له (جله ولا) پووی دا ، دیسان (طلیحه) پالنه وانانی جهنگه که بوو . له جهنگی (نهاوند) یشدا فارسه کان نزیکه سی سد و په نجا سمر باریان کو کرد بووه وه بو پرت دانه وهی موسلمانان کان ، نه وه بوو پی شه واه عمری کوپی خه تاب (نعمانی کوپی مقرر) ی به سهر (سی) هزار جهنگاه وهوه بو ناردن و فرمانی پیکرد که له گهل هریه که (طلیحه) و (عمری کوپی معدی) ی کرب و عمری کوپی سه له می) دا پراویژ بکات نه وه بوو (نعمان) یش وه که پیش قهره ولیکی پیشکنین ناردنی ... و هریه که یان له ریگه یه که وه پویشتن ، نه و دوانه (عمری کوپی معد و عمری کوپی ابی سلمی) هروا گه پانه وه هیچیان پی نه کرا ، (طلیحه) ش به ته نها (۱۳۰) کم پی کرد تا گه یشته (نهاوند) و له وی نه وهی ویستی بوی دهر که وت و پاشان گه پاره وه !!

نه وه بوو که ماهیه کی زور دیار نه ما موسلمانان وایان گومان برد که دیسان هه لگه پاره وته وه له ناین .. به لام هر که بینیان واه گه پاره وه دهستیان به (الله اکبر) وتن کرد ... نه ویش همرچی بینیبوو گپاره وه بو (نعمان) .

هردوو کو مه ل به یه که گه یشتن ... نه و پوژه (طلیحه) گه وه ترین شه ری کرد و به هزار سوار چاک نه ژمار ده کرا .. هه وه که خوا وهی (الطبقات)^۱ باسی ده کات ... نه و پوژه (نعمان) (ﷺ) شهید کرا و هه وه که (طلیحه) ش (ﷺ) پاش نه وهی کارگه لیکی به سوپای فارس کرد ، شهید کرا . پی شه واه هه بی ده لیت : (طلیحه) (ﷺ) پوژی (نهاوند) نه کی خوی جیبه جی کرد به زیاده وه و پاشان شهید بوو ، خوالیخوش بیت ، وه به م نایه ته ی په روه ردگار کوتایی به باسی ژیان دینین که ده فرموی : ﴿ قُلْ يٰۤاَعْبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰۤى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغۡفِرُ الذُّنُوۡبَ جَمِیۡعًا اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝۱۰۳ ﴾ سورة الزمر ، آیه (۵۳) . واته : نه ی پیغه مبرمی خوا (ﷺ) پییان بلئ ، خوا ده فرمویت : (نه ی به نده کانم .. نه وانه ی که خوتان گونا هبار کردووه و

^۱ - محمدی کوپی سعد له (طبقات) دا و له (الطبقة الرابعة من الصحابة) دا باسی طلیحه ی کوپی خویلدی کردووه ، ده لیت : له نازیه تی و بهرچا و پونیدا ، پوویدا له جی هزار پیاو بوو له جهنگدا (البدایه / ۵ / ۱۹۶) .

هه‌لەتان زۆره ، نا ئومید مەبن لە پەحمەتی خوا ، چونکە بەراستی ئەگەر ئێوە تەوبەیی راست و دروست بکەن ، خوا لە هەموو گوناھەکانتان خوش دەبێ ، چونکە ئەو خوایە زۆر لیخۆشبوو ، بە سۆز و میهرەبانیشە . هەروەها دەفەرموی : ﴿... كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ سورة الأنعام ، آية (۵۴) .

واتە : پەرەمەردگار تان فەرزێ کردووە لەسەر خۆی کە لەگەڵتاندا بەرەحم و میهرەبان و دلۆقان بێت ، ئەگەر کەسیکتان بەنەفامی ، بە نەزانی گوناھێکی کرد و لەویدا تەوبەیی کردو پەشیمان بوووە وە پاش ئەنجامدانی خراپە کە چاکسازی کرد ، ئەو بە دڵنیا بێت کە پەرەمەرگار زۆر لیخۆش بوو ، و میهرەبانه ...

" ٦٦ - عكاشه ی كوپى محسن (ﷺ) "

" به بى لیپرسینه وه دهجیتنه به ههشت !! "

شه هیدی به خته وهر ، عكاشه ی كوپى محسن ی كوپى حرثان ی كوپى قیس كوپى مره ی ئه سه دی هاوپه یمانی قوره ی شه .. له پیشینه یه كه مینه كان و (به درى) یه كانه له ئه هلی به ههشت .. نازناوی (ابا محسن) بوو ، له گه وهره پیاوان بوو له ناو هاوه لآندا و یه كى بوو له خاوه ن فزله كان و ههروه ها جوانچا كترینیشیان بوو . كوچى كردووه و له به دردا وهك پآله وانیک ئاماده یی خوی نیشانداووه و ههروه ها له ئوحوود و خه ندهق و جهنگه كانی دواى ئه وانیشدا به شدان بووه (ﷺ) .^١

" بهر جوویهك (معجزه یهك) "

ابن اسحاق ، ده لیت : عكاشه ی كوپى محسن .. ی هاوپه یمانی ابن عبد شمس بن عبدمناف رۆژى به در شه ری كرد تا شمشیره كه ی له ده ستیدا له ت بوو ، هات بۆلای پیغه مبه ری خوا (ﷺ) كه پارچه ته خته یه كى پیدا - له ریوایه تیكى ديكه دا لاسكى دارخورمایه كى پیدا - و فهرمووی : (قاتل هذا یا عكاشه) !! ئه ی (عكاشه) به مه شه ر بكه ، ئه وه بوو كه له پیغه مبه ری خوا (ﷺ) ی وهرگرت و رایوه شاندا ، بووه شمشیریكى دریت به ده ستیه وه ، تۆكمه و نوك سببی ، شه ری پى كرد تا سهركه وتن بۆ موسلمانان هاته دی^٢ ، وه ئه و شمشیره یان به (العون) ناو ده برد بهردهوام له هه موو جهنگه كاندا شه ری پى ده كرد هاوپى له گه ل پیغه مبه ری خوا (ﷺ) ، تا له جهنگی هه لگه راوه كاندا كوژا و شمشیره كه ی به ده ستیه وه بوو .

^١ - بروهانه / البدايه و النهايه (٥ / ٤٦) و سير اعلام النبلاء (١ / ٣٠٧) .

^٢ - بیهقی له (دلائل النبوة) دا باسی كردووه (٢ / ٩٨ ، ٩٩) له رى ابن اسحاق وه به بى ئيسناد ، ههروه ها ابن حجر له (الفتوح) (٧ / ٤١٩) به بى ئيسناد باسی كردووه و لى بى دهنك بووه ، ههروه ها (ابن كثیر له البدايه و النهايه) (٥ / ٤٦) باسی كردووه و لى بى دهنك بووه و سير اعلام النبلاء (١ / ٢٠٨) و زه هه بيش لى بى دهنك بووه . داته پآله كه ی لاوازه .

وه پیغه مبرى خوا (ﷺ) به سهر سريهى (الغمر)^۱ هوه ناردوويه تی به بى شېر به ده سستی پر گه پراوه ته وه .

" سهر که وتنى گه وره "

ئهم پیاوه مهن و به خته وهره ، شکومه ندی دنیا و قیامه تیشی به ده ست هیئا ...
ئوه ته پیغه مبرى خوا (ﷺ) مژده ی پى داوه که یه کیکه لهو حه فتا هزار که سه ی به بى لیپرسینه وه ده چنه به هه شت !!! مژده ت لی بیت نه ی به خته وهر .

له (ابن عباس) هوه (ﷺ) ، ده لیت : پیغه مبرى خوا (ﷺ) فهرمووی : (عرضت علي الامم ، فجعل النبي و النبيات عرون معهم الرهط ، والنبي ليس معه احد ، حتى رفع لي سواد عظيم ، قلت : ما هذا ؟ امي هذه ؟ قيل : بل موسى و قومه . قيل : - انظر الى الافق ، فإذا سواد بدلاً الافق ثم قيل لي : انظرها هنا ها هنا - في آفاق السماء - فإذا سواد قد ملأ الافق ، قيل : هذه أمك ، و يدخل الجنة من هؤلاء سبعون ألفاً بغير حساب) .

واته : نه ته وه کانم پیشاندره تیپه ده بوون ، ده مبینی پیغه مبرى وا هه بوو چهند که سیکی له گهل بوو ، هه بوو هیچ که سی له گهلدا نه بوو ، تاوه کوره شایی یه کی گه وهرم به سهردا هه لدرایه وه ، واته : که سانیکى زورم بهر چاوکه وت (به هوئی زوری یانه وه وهک پارچه یه که ره شی دهرده که وتن) وتم : نه مانه کین ؟ ئوممه ته که ی منن ؟ پیم وترا نه خیر ، به لکو ئه وانه (موسى) و ئوممه ته که ی ئه ون .

پیم وترا سهیری ئه و لایه بکه دیم ره شایی یه که هه موو ئاسوی داگیر کردووه ، پیم وترا سهیری ئه ملا و ئه ولا بکه له پانتایی ئاسماندا ده مبینی له بهر زوری خه لکه که

^۱ - له سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۰۷) داهاتووه له (معجم البلدان) ۴ / ۲۱۲ : به (الغمره) هاتووه ، هه روه ها له (السیر) (۲ / ۶۱۲) دا .. یاقوت ده لیت : کانی یه که له سهر پیگه ی مه کهه ، و نیشته نگایه که و نه که ویتنه نیوان (تهامه) و (نجد) .

ابن القيم ده لیت : (غمره) نه که ویتنه سهر پیگای (نجد) ، پیغه مبرى خوا (ﷺ) (عکاشه ی کوری محسن) ی نارد بق غزای له گهل (۴۰) پیاودا ، که چوونه لای (الغمر) خه لکه له هاتنیان ئاگادار بوون و پایان کرد ، له سهر ئاوه کانیان مایه وه (مه نزلی کرد) و چهند هه والده ریکی نارد تا جیگای ولاخ و مه رو مالاته کانیان بدوزنه وه ، ئه وه بوو دوو سه د حوشتریان بینیه وه نوای ئه وه ی غزویان کرد ، حوشتره کانیان برده وه بق مه دینه .

ناسمان پدش بوو ، پیم و ترا ئەمه ئوممهتی تویه و لهوانه ههفتا ههزاریان به بی لپرسینهوه دهچنه بههشت .

پاشان چوووه ژوهرهوه هیچی بو بهیان نهکردین ، خه لکه کهش دواى نهوهی بلاوهیان لی کرد وتیان : ئیمه لهوانهین ، چونکه باومرمان به خوا هیناوه و شوین پیغمبره کهی کهوتوین ، یان مندا له کائمان لهوانه که له ناو ئیسلامدا هاتونه ته دنیاوه ، ئیمه له جاهیله تدا هاتووینه ته دنیا ، ئەمه به پیغمبرهی خوا (ﷺ) گهیشته ، چوووه دهرهوه و فهرمووی :

(هم الذين لا یسترقون ، و لا یطیرون ، و لا یکتون ، و علی ریحم یتوکلون) ، به لکو ئەوانه که دزی ناکه و پدهشین نابن و هه لئاسن به (داخ کردن) - بو چاره سهر و پشت به خوای خویان ده بهستن . (عکاشه ی کوپی نعمان) یش فهرمووی : ئەی پیغمبرهی خوا (ﷺ) من له ناو ئەواندا هم ؟

فهرمووی : به لی .. ئەوجا یه کیکی تر له ناویاندا هه لئاسیه وه ئەویش پرسى : ئەی من چی ، ئەی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ؟ فهرمووی : (سبقك بما عکاشه)^۱

واته : عکاشه پیش توی دایه وه له گهیشته به وهدا ... پوو نکر د نه وه یه ک : - خو تیمار کردن له چه ندین فهرمووده ی (صحیح) دا هاتوووه بو نموونه :

۱ - له ئەبی هریره وه ، ده لیت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) فهرمووی : (ما أنزل الله من داء الا انزل له شفاء)^۲

واته : خوای گهره هه نه خووشی و دهر دیکى دابه زان دیت ، چاره سه ریکیشی بو دابه زاندوووه .

۲ - له (اسامه ی کوپی شریک) هوه ، (ﷺ) ده لیت : له لای پیغمبره ی خوا دا بووم (ﷺ) که ده شته کی یه ک هات بو لای وتی : ئەی پیغمبره ی خوا (ﷺ) تیماری خو مان بکهین ؟ فهرمووی : (نعم یا عباد الله تدا و وا ، فإن الله عزوجل لم یصنع داء الا وضع له شفاء غیر داء واحد) واته : به لی ، ئەی بهنده کانی خوا ، تیماری خو تان بکهن ، چونکه

^۱ - صحیح / بخاری له کتابی (الطب) (۵۷۰۵) دهری هیناوه ، وه مسلم و ترمزی و غهیری ئەوانیش .

^۲ - صحیح / زانایان کۆ دهنگن .

خودای پەرهمردگار هەر دەردیکی قەرار دابێت ، دەرمانیکیشی بۆ بێرارداوو جگه‌ له‌ یه‌ك دەرد . وتیان : کامه‌یه‌ ؟ فەرمووی : (الهرم) ^١ واته‌ : پیری .

٣ - وه‌ له‌ ئه‌بێ خزامه‌وه‌ ، ده‌لێت : وتم ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، چی ده‌لێت دهرباره‌ی (رقیه‌) ^٢ و دەرمان بۆ خۆتیمار کردن و (تقاه‌) ، ئایا ئه‌مانه‌ هیچ له‌ قه‌ردم و بێراری خوای گه‌وره‌ ده‌گێڕنه‌وه‌ ؟ فەرمووی : (هي من قدر الله) ئه‌وانه‌ له‌ بێرار و فەرمانی خودان ^٣ ...

٤ - هه‌روه‌ها له‌ (صحیح) دا له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا وه‌ (ﷺ) جیگێر بووه‌ که‌ مۆلّه‌تی (داغ کردنی داوه‌) !! ئه‌وه‌ته‌ له‌ (جابری کوپی عبدالله) وه‌ (ﷺ) پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پزیشکیکی نارده‌ لای (ابی کوپی کعب) هه‌لسا به‌ بێرینی دهرمانیکی و دوايش داغ کردنی شوینه‌که‌ی ^٤ .

ئێستا چۆن ئه‌و فەرموودانه‌ی رێگری ده‌کهن بسانێنین له‌ گه‌ل ئه‌و فەرموودانه‌دا که‌ رێگه‌ ده‌ده‌ن به‌و جۆره‌ چاره‌سه‌ر کردناوه‌ ؟

ابن القيم - په‌حمه‌تی خوای لی بێت - ده‌لێت : (له‌ فەرمووده‌ی صحیح دا هاتوه‌ که‌ فه‌مان به‌ تیمار کردن ده‌کات ، ئه‌مه‌ش وه‌ لانا‌ی پشت به‌ خوا به‌ستن ناگه‌ینیت هه‌روه‌ك چۆن نه‌هه‌شتنی برسیتی و تینوینی و گه‌رما و سه‌رما به‌ دژه‌کانیان ئه‌وه‌ ناگه‌یه‌نیت تو ئیتر پشت به‌ستنت . به‌خوا نه‌ماوه‌ ، یان که‌م بۆته‌وه‌ ، به‌لکو هه‌قیقه‌تی یه‌کتا په‌رستی ته‌واو نابیت مه‌گه‌ر به‌ گرته‌به‌ری ئه‌و هۆکارانه‌ی خوای گه‌وره‌ دایناون بۆ گه‌شتن به‌ داواکراوه‌ شه‌رعی و بێرار له‌سه‌ر دراوه‌کان ...

هه‌روه‌ها ده‌لێت : (ئه‌و فەرموودانه‌ی باسی (داغ کردن - الکي) ده‌کهن چوار جۆرن ، یه‌کیکیان / به‌کردار ئه‌نجامی داوه‌ ، دوومیان / سه‌زلی نه‌بوونی ، سێیه‌م / ستایش کردنی وان لی هه‌نانی ، چواره‌م / رێگری لی کردنی ، و سوپاس بۆ خوا هه‌یچیان

^١ - صحیح / احمد (٢٧٨ / ٤) دەری هه‌ناوه‌ ، ترمزی (٢٠٣٩) و ده‌لێت : فەرمووی (حسن صحیح) ه‌ .

^٢ - جۆره‌ چاره‌سه‌ره‌یکی ده‌رونی یه‌ .

^٣ - احمد دەری هه‌ناوه‌ ، (٤٢١ / ٣) غه‌یری ئه‌ویش وه‌ له‌ لای (حاکم) یش هه‌یه‌ ده‌لێت : (صحیح) ه‌ و پێشه‌وا (زه‌ه‌بی) ش هاوڕایه‌ .

^٤ - صحیح / مسلم (٢٢٠٧) له‌ (السلام) بابی / لکل داو دوا .

پیچ‌وایه‌ای یه‌کتر نین ، چونکه نه‌نجامدانی به‌کردار مانای پی‌پیدانیه‌تی و حه‌ز لی نه‌بوونیشی به‌لگه نیه له‌سهر نه‌وه‌ی قه‌ده‌غهی کردبیت . هه‌روه‌ها ستایش نه‌کردنیشی ، مانای نه‌وه‌یه‌که نه‌کردنی باشت‌ر و چاکتره . هه‌رچی پیگری کردنیشه لی ، له‌پی هه‌لبژاردن و (که‌راهه‌ت) هه‌یه یان بویه که‌سیکه که پیویستی پی نیه و له ترسی دهردی که نه‌جامی نه‌دا که هیشتا تووشی نه‌بووه ، خوداش باشت‌ر دهرانیّت)^۱ نووسهر ، ده‌لیت : له‌وه‌ی رابورد دهرده‌که‌ویت که نه‌وه‌ی وازی لی دینیت و نه‌جامی نادات له قایمکاری یه‌وه یه‌وه‌شی نه‌جامی ده‌دات و وه‌ک دهرمانیک نه‌وه کاری به مؤله‌ت (رخصه) کردووه ، به‌گشتی شته‌که له‌سهر توانا و وزه‌ی که‌سه‌که وه‌ستاوه . (وه به‌رزه‌وه‌ندی له کوی بیت شهرعی خوی په‌روه‌دگاریش له‌ویدایه) .

" شه‌هید بوونی (ﷺ) "

پیش‌هوا (ابن کثیر) ده‌لیت : (احمد له پی (وحشی کوپی حرب) هه‌ه گیراوه‌یه‌تی‌هه ، که ابوبه‌کری صدیق (ﷺ) کاتی لیوای پیکه‌وه نا بو (خالدی کوپی وه‌لید) بو کوشتاری هه‌لگه‌راوه‌کان ، وتی : گویم له پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌ه بوو فهرمووی : (نعم عبدالله و اخو العسیره ، خالد بن الولید ، سیف من سیوف الله سله الله علی الکفار و المنافقین) .

واته : باشت‌رین به‌نده‌ی خوا و برای عه‌شره‌ت (خالدی کوپی وه‌لیده) شمشیریکه له شمشیره‌کانی خوا ، و په‌روه‌دگار بو سهر بی باوه‌ران و دوو‌پروان له کیلان دهریه‌نا و فهرمانی پی کرد یه‌که‌مجار بجیته لای (طلحه الاسدی) و پاشان بولای (بنی تمیم) ، نه‌وه بوو (طلیحه) له‌ناو (بنی اسد) و (غطفان) دا بوو ... وه (بنو عبس و ذبیان) یش هاتنه پالیان .. نه‌وجا خالد به‌خوی و سه‌ربازمکانیه‌وه و (ثابتی کوپی قیس)^۲ له پیش‌هوه‌ی پشتیواناندا بوو نه‌وجا (ثابت ی کوپی ارقم و عکاشه‌ی کوپی

^۱ - زاد المعاد (۱۵ / ۴) ، (۶۵ / ۶۶) .

^۲ - هاوه‌لی پایه به‌رز پابت له‌به‌در و دوی نه‌ویشدا ناماده بوو هه‌روه‌ها یه‌کیک بووه له وانه‌ی له مؤته‌دا به‌شداری کرد و کاتیک عبدالله ی کوپی رواحه کورزا نالای موسلمانانای پیدرا ، به‌لام نه‌وه‌دایه ده‌سل

محسن) ی نارد بۆ پشکنین لهوێ طلحه و سلیمه‌ی برای و ئه‌وانه‌ی له‌گه‌لیاندا بوون به‌یه‌ک گه‌یشتن و له‌گه‌ل ثابت و عکاشه‌دا کهوتنه‌ مه‌یدان کاری ئه‌وه‌ بوو عکاشه‌ جوبالی کورێ طلیحه‌ی کوشت (طلیحه) ش هه‌لمه‌تیکێ بۆ هیناو عکاشه‌ی کوشت هه‌روه‌ها له‌گه‌ل سه‌له‌مه‌ی برابرا بۆ کورێ ارقم یان کوشت ئینجا که‌ خالید و هاوه‌له‌کانی گه‌یشتن و به‌ کوژراوی هه‌ردوو هاوه‌له‌که‌یان بینی ^۱ . ئه‌مه‌ زۆر بۆ موسلمانان نا په‌حه‌ت بوو پاشان خالید فه‌رمانی کرد به‌ جله‌کانی به‌ری خۆیانوه‌ وه‌ به‌ خۆینه‌که‌ یانه‌ وه‌ بسپێردرین (ﷺ) ^۲ .

خالیدی کورێ و دلید و پی‌ی وت تۆباشتری له‌ من و شاره‌زایی له‌شه‌پدا ، وه‌ هه‌روه‌ک باسما - کرد له‌گه‌ل عکاشه‌دا شه‌هید بوون : البدایه (۵ / ۴۱) .

^۱ - ئه‌م به‌یه‌که‌گه‌یشتنه‌ له‌لای سه‌رچاوه‌ ناوێکی بنی اسد دا بوو که‌ به‌ (بزاخه) ناو ده‌برا .

^۲ - بڕوانه : البدایه و النهایه (۵ / ۲۱) به‌ ده‌ستکاری یه‌وه .

" ٦٧ - نه بو لبابهی کوپی عبدالمنذر (ﷺ) "

" خاوهنی دهر و نیکی سر زه نشتکار "

کی یه ؟

وهلی له خواترس ، (نهو لبابهی کوپی عبدالمنذر) ه ... کهسیکی داناو بهرینه و ...
له (عهقه به) دا به شدار بووه . له گهل پیغمبرهی خوا (ﷺ) بو (بهر) بهر
که وتوو ، به لام پیغمبرهی خوا (ﷺ) گهراندیه وه بو مه دینه تا چاودیتری نهوی نکات و
له غه نیمه کانیش به شیکی بو خسته لاه .^١

وه نه م میوانه مان ، چیرۆکیکی له گهل (بنی قریظه) دا هیه تووشی هه لهیه ک
بووه .. پاشان گهراوه ته وه بۆلای پهروهردگاری و تهوبه ی کردوو و پیی راستی
گرتوو ته بهر ..

چیرۆکه کهشی نه مهیه : -

له غه زای (احزاب) دا ... پیغمبرهی خوا (ﷺ) پیکه و تنیکی له گهل (بنی
قریظه) دا گری دابوو ... یهکی له بهنده کانی نهو پیکه و تنامهیه نه وه بوو که ههردوو
لابه هاوبهشی پاریزگاری له مه دینه بکه نه گهر تووشی دوژمنکاری یهکی دهره کی هات
.. و کاتی (احزاب) کو بوونه وه به مه بهستی ریشه کیش کردنی ره چه له کی موسلمانان ،
و له دهر و بهر مه دینه قهر و لیان دانا ، هه والی په یمانشکی جوله که کانی (بنی قریظه)
گه یشت و وتیان : که هیچ گر به ست^٢ و په یمانیک له نیوان ئیمه و (محمد) دا نه^٣ !!
و خه ریک بوو نه م پلانه سته مکارانه یه هه موو موسلمانان له نا و بهریت نه گهر به زهیی و
لوتفی خودای بالا ده ست نه بوایه .. له (ابی سعیدی خدری) یه وه ، (ﷺ) ده لیت :
پۆژی (خندق) پرسیمان : نهی پیغمبرهی خوا (ﷺ) له راستیدا دل هکان گه یشتوو نه ته

^١ - بروهانه : اسد الغابه (٦ / ٢٦٥) .

^٢ - سهیری ژبانی (سعیدی کوپی معاذ) بکه (ﷺ) .

^٣ - شیخ محمدی غه زالی ده لیت : په رفتار و په وشتی (بنی اسرائیل) له ناستی په یمانه کانیاندا له کۆن و
نویدا و امان لئ ده کات دلتیابین له وهی که نه مانه واز له سوکیتی و نزمی ناهیتن ، هه رکاتی گویدریر وازی
له سه رین هیتا و ماروازی له گه ستن هیتا .. نهوا جوله کهش واز له په یمانشکاندن دینن (فقه السیره) .

گهرو له توقیندا چیمان پی دهلیت که نهجامی بدهین یان بیلیین ؟ نهویش فهرمووی :
(اللهم استر عورتنا و آمن روعاتنا) .

واته فهرمووی ، بلین : نهی پهروردگار عه ورت و دامینمان بپوشه و له ترس و
توقین دلنیا و نهمینمان که ...

دهلیت : نهوه بوو ، پهروردگار بهر شه با دای له دم و چاوی دوژمنان و
بهر شه با شکستی پی هیان ^۱ . خوا ی گه وره ده فهرمووی : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ
اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ حَاكَكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴾ سورة
الأحزاب ، آیه (۹) ^۲ .

نه و جا که پیغه مبهری خوا (ﷺ) له جهنگی (نه حزب) هکان بوویه وه .. بهرو (
بنی قریظة) موسلمان هکانی برد تا نابلقه یان بدن پاش نهوی له کاتی نه هات و
ناپه حه تیدا نهو په یمانه ی دابوویان شکان دیان و نه یان برده سر ..
ابن اسحاق دهلیت :

پیغه مبهری خوا (ﷺ) ، (علی کوری ابی تالیب) ی به خو ی و
نالاکه یه وه پیشخست بولای (بنی قریظة) ، و هر که نزیک قه لاکانیان بوویه وه ، گوئی له
قسه یه کی ناشیرین و نه شیا و بوو که به پیغه مبهری خوا (ﷺ) یان دهوت ، نهوه بوو
گه پراهیه تا له ریگا به پیغه مبهری خوا (ﷺ) گه یشت ، پئی فهرموو : نهی پیغه مبهری
خوا (ﷺ) ، نه گهر نزیک نه بیته وه لهو پیس و دهغه لانه باشتره .
فهرمووی : (لم ؟ اظنک سمعت منهم لی اذی ؟)

واته : له بر چی ؟ وادیاره شتیکی نازار دهرت لیان بیستووه دهر باره ی من ؟
فهرمووی : به لی نهی پیغه مبهری خوا (ﷺ) ... نهویش (ﷺ) فهرمووی : (لو
راونی لم یقولوا من ذلك شیئاً) نه گهر منیان بدیایه شتی وا له زاریان دهر نه ده چوو .

^۱ - احمد گپراهیه تیه وه له (المسند) دا (۲ / ۳) .

^۲ - واته : نهی نیمانداران یادی نیعمه تی خوابکه نه وه له سهرتان (له جهنگی خنده قدا) کاتی
سهر یازانی کوفر هاتنه سهرتان ، نیمه ش په شه بابه کی به هیژ و سهر یازیکمان ناردد سهر یان که
نه تانده بینین ، خوا ی گه وره بینا بوو به هه ول و کوششتان ...

ئەوجا كە پیغمبەری خوا (ﷺ) لە قەڵاكانیان نزیک بوویەو ، فرموی : (یا
إخوان الفردة ، هل اخراكم الله و انزل بكم نعمته ؟) واتە : ئەی براو خوشکی مەیموونەکان ،
دەلێی خوا پرسیوی کردوون و پقی خۆی بەسەرتاندا دا بەزاندوو ؟
وتیان : (ئەی ئەبا قاسم ، هەرگیز نەزان نەبوویت)^۱ .

ئەوجا پیغمبەری خوا (ﷺ) گەمارۆی دان بۆ ماوەی (۲۵) شەو ، هەتا ئەو
گەمارۆدانە جوله کەکانی شەكەت کرد ، و ترس و تۆقینی هاویشتە دلەکانیان ! و
پیغمبەری خوا (ﷺ) بانگی کردن كە بێن بە دەم فەرمان و بریاری یەو و ملکه چی بن .
ئەوجا (بنی قریظە) کە سێکیان ناردەلای پیغمبەری خوا (ﷺ) کە (ابا لبابه ی کۆری
منذر) ی برای (عەمری کۆری عەوف) یان بۆ بنێرێت (ئەوان هاو پەیمانی ئەوس بوون)
، تاوەکو پراوێژی پێ بکەین دەربارە ی حالی خۆمان ، پیغمبەری خواش (ﷺ) ناردی
بۆیان هەركەبێنیان ، پیاو و نافرەتیان دەستە و دامینی بوون و دەستیان بە گریان کرد ،
ئەویش بەزەیی پیاواندا هاتەو^۲ ، پێیان وت : ئەی ئەبی لبابه ! بەرای تۆ بە دەم فرمانی
(محمد) هەو بچین ؟

فرموی : بەلێ ، بە دەستی ئاماژە ی بۆ گەروی کرد ، کە مەبەستی کوشتن بوو ،
ابولبابە دەلێت : سویند بە خوا هینشتا لە جێی خۆم نەجولاً بووم زانیم کە نا پاکیم لە گەڵ
خوا و پیغمبەری خوا (ﷺ) کردوو ، پاشان (ابو لبابه) بۆی دەرچوو ، نەهاتە لای
پیغمبەری خوا (ﷺ) ، و لە مزگەوت خۆی بەستەو بە یەکی لە پایەکانه و وتی :
لەم جێیە ی خۆم ناجولیم تا خوا لێم خۆش دەبی لەسەر ئەمە ی کە کردم ، و پەیمان بە
پەروەردگار دە دەم کە هەرگیز پێ نەخەمە لای (بنی قریظە) وە و ئەو جیگایە نەبینم کە
تیایدا نا پاکیم لە خوا و پیغمبەر کرد و نهیننی یە کەم درکاند .

^۱ - حاکم له (المستدرک) (۲ / ۲۴ ، ۲۵) له عائیشەو (ﷺ) دەرھێنانی کردوو . بە لەفرێکی
هاویشتە دەلێت : لەسەر مەرجی هەردوو شە یخ (صحیح) ه و ئەوان دەرھێنانیان بۆ نەکردوو ،
زەھەبیش هاو پایە .. و ابن کثیر دەلێت : لە التاریخ (۴ ، ۱۱۸) : ئەم فرمودە چەند پێگە یەکی باشی
هە یە لە (عائیشە) و غەیری ئەویشەو .

^۲ - ابو لبابه ئە یزانی بریاری پیغمبەری خوا (ﷺ) چی یە بۆیان . وە مۆلەتی ئەو شە نەبوو کە ئەو
نەیننە بدرکێنی .

ابن هشام دهلیت : سفیانی کوپی عیینه له اسماعیل ی کوپی ابی خالدوه له عبدالله ی کوپی ابی قتادهوه دهلیت ، خوی گه وره دهر باره ی (ابی لبابه) نهم نایه ته ی دابه زاند : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ سورة الأنفال ، آیه (۲۷) . واته : نه ی نهوانه ی باوهرتان هیناوه : خیانهت مهکن له خوا و له پیغمبره ی خوا (ﷺ) ، ههروه ها خیانهتیش مهکن له نهمانهت و سپارده کانتان که بیتان ده سپیردریت ، له کاتی کدا نیوه دهمانن (که نهوه خیانهته) . ابن اسحاق دهلیت : کاتی ههوالی (ابو لبابه) به پیغمبره ی خوا (ﷺ) گه یشت نهوه بوو هر دیار نه مابوو که بیتهوه لای پیغمبره ی خوا (ﷺ) ، فهرمووی : (اما انه لو كان جاءني لأستغفرت له ، فأما اذ قد فعل ما فعل فما انا بالذي اطلقت من مكانه حتى يتوب الله عليه)^۱ . واته : نهگهر بهاتابه بو لای من نهوا داوای لی خوشبوونم بو دهکرد ، بهلام مادم نهوه ی کردوه که کردویه تی - له مزگهوت ماوهتهوه - نهوه منیش له جیی خوی بهرهلای ناکهم تا خوا لی خوش دهبی .

ابن اسحاق دهلیت : یزیدی کوپی عبدالله کوپی قسیط بو ی باس کردم که قبول کردن تهوبه که ی (ابالبابه) له کاتی سهر له بهیانیدا (سحر) دابه زیوه بو پیغمبره ی خوا (ﷺ) که له مالی (ام سلمه) دا بوو (ﷺ) ... ام سلمه ، فهرموویه تی گویم له پیغمبره ی خوا (ﷺ) بوو بهیانی زوو پیکنه ی ، پرسیم بهچی پی دهکنه ی نه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ؟ یاخوا هه میشه خوشحالیت ؟ فهرمووی : (خودا له ابی لبابه خوش بووه و تهوبه که ی وهرگرتوه) ، وتم : نهچم مژده ی پی بدهم نه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ؟ فهرمووی : (بلی ، ان شئت) برق ، نهگهر دهتهوی .. دهلیت : ام سلمه (ﷺ) له دهرگای ژوره که یهوه - لهوکاته دا هیشتا نایه تهکانی بالاپوشی نه هاتبووه خوارهوه - فهرمووی : نه ی ابالبابه مژده بی .. خوا گهرانه وه که ی قبول کردویت . ام سلمه ، دهلیت : خه لک هه موو بهرو پروی پرشتن تا بیکه نهوه (وتمان خوی به پایه که وه بهستبووه وه) ، فهرمووی : نا بهخوا ، ههروا ده منیم تا پیغمبره ی خوا (ﷺ) خوی دهست و بهنده کانم بکاتهوه به دهستی موباره کی نهوجا که پیغمبره ی خوا (ﷺ) بو نویژی بهیانی چوو بو مزگهوت دهست و بهنده که ی کردهوه^۲ . ابن هشام ، دهلیت : ابو لبابه به بهستراوه یی

^۱ - ابن جریری طبری له (تفسیر) کهیدا (۲۱ / ۹۷) و الواحدی له (اسباب النزول) (۱۹۳) .

^۲ - دانه پاله که ی (مرسل) ه : بیهقی له (الدلائل) (۴ / ۱۷) دا دهری هیناوه .

بوماوهی شەش پوژ خوی هیشتەوه و لەکاتی نوێژەکاندا خێزانەکە ی دەهات دەستی دەکردهوه تا نوێژەکە ی بکات ، و پاشان خوی دەبهستهوه به پایەکەوه ، هەروەک هەندی له زانستخوازان بۆیان باس کردووم . ئەو ئایەتەش کە له تەوبەکەیدا^۱ دابەزی ئەمە بوو کە پەروردگار دەفەرموی : ﴿وَأَخْرُونا عَتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ سورة التوبة ، آية (۱۰۲) . واتە : (بێجگە لەوانە) کەسانێکی تریش هەن کە دان بە گوناھ و هەلەکانیاندا دەنێن و کرداری چاک و کرداری خراپیشیان تێکەڵ کردووه ، ئەمانە نزیکە خوا تەوبەیان لی وەرگیریت ، چونکە بەراستی خوا لیخۆشبوو ، و میهرەبانە .. ابولبابە پاش دابەزینی ئەم ئایەتە به وەرگرتنی تەوبەکە ی ، بەوه فاداری بۆ ئاینەکە ی مایهوه و بهخوا پەرستی یهوه خەریک بوو ، تا ئەو کاتە ی وهفاتی بۆ هاته پیش و .. گەیشت به قافلە ی سەرفرازان . (رهزای خوای لی بیت).

^۱ - الواحدی النیشابوری له (اسباب النزل) (۲۱۴) و گێڕاویەتیوه بۆ (ابن جریر) (۱ / ۱۰) له پڕی (

الوالی) یهوه به بچرچری .

" ٦٨ - کعب ی کوړی مالک (ﷺ) "

" ابشر بخیر یوم هر علیک منذ ولدتك امك " فرموده ی پیروز

کی یه ؟

کعب ی کوړی مالک ی کوړی ابی کعب ی نه نصاری خزره جی عقه بی نوحودی و هاوړل و هوڼه ری پیغمبر ی خوا یه (ﷺ) و یه کیکه له و سې که سه ی که له جهنگی (تبوک) دواکه تن و خودا لیان خوش بوو.

وه له و هفتا که سه یه که ناماده ی (عقبه) بوون . ابن سیرین ، ده لیت : شاعیرانی هاوړلی پیغمبر ی خوا (ﷺ) نه مانه بوون ، حسان ی کوړی ثابت و عبدالله ی کوړی رواحه و کعب کوړی مالک .

عبدالرحمن ی کوړی کعب ، له باوکیه وه ده لیت : له پیغمبر ی خوا (ﷺ) ی پرسویه : نه ی پیغمبر ی خوا ، خودا دهرباره ی شاعیران فرمایشتکی دابه زاندوه^١ .
نه ویش فرمودی : (ان المجاهد ، مجاهد بسيفه و لسانه ، والذي نفسي بيده لكأنا ترموهم به نضح النبيل)^٢ .

واته : تیکوشهر نه وده به شمشیره که شی و به زمانیشی تیکوشیت ، سویند به و که سه ی گیانی منی به ده سته و ته کانتان وه ک تیر ده یانپیکې ... وه ابن ابی حاتم ، ده لیت : له سهرده می جینشینایه تی (معاویه) دا (ﷺ) بینایی له ده ست داوه .

^١ - مبهستی نه م نایه ته یه : ﴿ وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴾ (٢٢٤) أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ (٢٢٥) وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ (٢٢٦) ﴿ الشعراء (٢٢٤ - ٢٢٦) .

له سهر مانای ؟ (يَتَّبِعُهُمُ) ابن عباس ده لیت : گومرای جنوکه و مرقف - و تراویشه (الغون) نه وانه له هق لانه دن ، (شعر) یش : باشه که ی باشه و خراپه که شی خراپه ، پروانه تفسیری (القرطبي) بو نه م چه ند نایه ته .

^٢ - دانه پال که ی (صحیح) ه / عبدالرزاق له (المصنف) (٢٠٥٠) دهریپناوه ی . ارنووط نه م ده لیت له (سیر) ٢ / ٥٢٥ .

" خهباتی (کعب ﷺ) له پیناوی خوادا (جل جلاله) "

کعب ، باشتړین خهباتی کرد له پیناوی خوادا و له (نوحود) دا پالنه وانیستی خوئی نیشاندا .
هشامی کوردی عروه ، له باوکیه وه ، ده لیک :

پیغمبر خا (ﷺ) زیبیری کوپی عوام و (کعب ی کوپی مالک) ی کرده برا . نه وه بوو
کعب پوژی نوحود په پوت بوو نه وه ندې پیکرا بوو ، و زیبیر هینای بو پیغمبر خا
خا (ﷺ) ، په موه ردگاریش نه م نایه تی دابه زاند : ﴿... وَأَوَلُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ...﴾ سورة الأنفال ، آیه (۷۵) .

واته : نه وانه ش که په یوه ندی خزمایه تیشتان هیه ، هندیکیان شایسته ترن به
هندیکی تریان له بهرنامه ی خوادا ، بهراستی خا به موهو شتیکی زانا و به ناگایه .. وه
له (کعب) وه ، کاتی پوژی نوحود که وتینه بهر ده ست بی باوهران ، من یه که م که س
بووم پیغمبر خا (ﷺ) ناسیه وه مژده ی زیندوویه تیم به موسلمانان گه یاند نه وه
بوو پیغمبر خا (ﷺ) کعب ی بانگ کردو ، درعه که ی خوئی پیدا که زهر دیک بوو
، نه ویش له بهری کردو ، نه و پوژه شهریکی زوری کرد ، هه تا له حه قده لاهو بریندار بوو .

" دواکه وتی له جهنگی تبوک "

سالی (۹) ی کوچی پومیه کان بیریان له وه کرده وه که ده بی دوو باره بده نه وه
به سهر نیسلامدا هه والی نه م خو ناماده کردنه ی پوم به پیغمبر خا (ﷺ) گهشت ،
... بویه پیغمبر خا (ﷺ) پیکه یه کی که ی نه دیه وه باشت له وه ی موسلمانان
ناماده کات بو پوه پوه و نه وه ی نه م دوژمن کاریه ... نه و کاتانه ش پوژگاری نه بوونی و
که م بارانی بوو .

وه گه شستن به پومه کان پیویستی به کوشش و بژیویه کی گه وه هه بوو . وه
کوشتاری پوم بیریتی نه بوو له پوه پوه و نه وه له گه ل تیره یه کی ژماره دیاری کراو و
چه ک و تفاق سنوردار کراو ، به لکو کوششیکی تال بوو له گه ل ده وله تیکیدا که

۱ - پیاوانی جی متمانه ن : لای ابن الکثیریش هاتووه (۲ / ۶۶۸) ... هه روه ها (السیوطی) له (الدر المنثور) (۲ / ۲۰۷) باسی کردووه .. الارنؤوط (سیر : ۲ / ۵۲۴) .

دهسه لاتیکی به سهر دهسته یه قاره دا دهروات .. به لام کهسانی خاوهن بیر و باوه
له بهردهم نه هاهمه تکاندا چوک دانادهن و پشت هه لئا کهن ... وه به هوی ئه و بارودوخه
سهخته وه که تیایدا ئاماده کاری بۆ سوپای موسلمانان کرا سوپاکه ناوی لی نرا (جیش
العسره - سوپای نه بوونی و سهختی) .

موسلمانان به تفاقیکه وه بهری کهوتن که همرگیز پیشت به وینهی ئه وه وه بهری
نه کهوتبن ، به رهو باکوور بۆ ئه و جیگایه بهری کهوتن که سوپای پۆم قهرهولیان دانابوو .
ئاماده کاری سوپاکه ناوکروکی دهروونی موسلمانانی ئاشکرا کرد
دهوله مهندهکانیان هه موو سامانیان خسته کار بۆ ساز کردن و کۆمهکی کردنی سوپا ...
ههژارهکانیشیان که ئاماده بوون بکهونه پری له گه ل سوپادا .. له پیناوی خوادا گیانیان
بیبه خشن ، به لام به هوی نه بوونی تفاق و چهک و هوکاری شهڕ کردنه وه ، نه یانتوانی
بگه نه مهیدانی جهنگ و ئه وهش فرمیسکی بی دهسه لاتی له چاوانیاندا وهک باران
دائه باراندا که چۆن بی بهش بوون له و شانازی به گهریه ...

ههروهها دل لهرزۆکهکانیش ئاشکرا بوون ئه وانهی به پروکهش له ئیسلامدا بوون
و دلیان پری بوو له رق و قینه بۆ ئیسلام و ئه هله کهی و بهدوای بچوکتین بیانوو
داده گهران که له شهڕ هه ل بین و به هیچ شیوازیکی یارمهتی پیشکesh نه کهن ، له هیچ و
پوچترین ئه و بیانووانهی که ئه و دوو پوانه بۆ پیغمه مبری خویان (ﷺ) دهخته پروو
به مه بهستی ئه وهی نه یان با ته به رهی شهڕ ئه وه بوو (الجدی کوپی قیس) به پیغمه مبری
خوا (ﷺ) ی وت : مؤلتم بده با نه یه م و تووشی فیتنه و گونا ه نه بم سویند به خوا
هۆزه کهم لیم ئاگادارن که من چه ند موعجیبی ئافره تانم و ئه ترسم ئه گهر ئافره تانی (بنی
الاصفر) - واته پۆم - بیبنم خۆم پی پانا گیرئ له ئاستیاندا ! پیغمه مبری خوا (ﷺ)
پرووی لی وهرگیرا و .. دهر باره ی ئه م دوو پروو ، ئه م ئایه ته پیروزه دابه زی : ﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ
يَقُولُ اَنْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَاِنْ جَهَنَّمَ لَمْ حِطَّةً بِالْكَافِرِينَ ﴾ آیه (٤٩) سورة التوبة .

واته : (له و دوو پروو بی چاوو پوانه) کهسانیکن که ده لین : مؤلتم بده و تووشی
گونا ه و سه ریچیم مه که !! له حالیکدا ئه و جوړه که سانه باچاک بزائن که له گونا ه و
تاواندا پۆچوون ، بیگومان دۆزه خیش گه ماروی بیباوه رانی داوه (بزگار بوونیان
نهسته مه) .

هروهه له ناو نه هلی حق و راستیشدا کهسانیک به بی بهانه لهم جهنگه دواکهوتن که نهوانیش سی کهس بوون " کعبی کوپی مالک و هیلالی کوپی ئومهیه و مهرانه کی کوپی بیع) .

پیغمبره کی خوا (ﷺ) سوپاکه کی پیشپهوی کرد تا گهیشته (تبوک) لهویدا زیاد له ده پوژ مانهوه چاودی ری بیابانهکانی کرد ، که بینی (پومان) دیار نهماون ، بویه بریاری دا بگهپیتهوه بۆ مه دینه ... له گهپانهوهیدا سوپای (العسرة) زور بهپریزهوه پیشوازی لیکرا ، له راستیشدا گه ورهترین سوپابوو ، بهپی بخرین ، ژمارهیان نزیکه کی ۳۰,۰۰۰ سی ههزار کهس دهبوو .

نهوجا پیغمبره کی خوا (ﷺ) که هاته مه دینه ، چووه مزگهوت و دوو پکات نوپژی نهجامدا و دانیشته بۆ نهوه کی وتار بۆ خه لکه که بدات ، لهویدا دواکهوتوان (المخلفون) هاتن بۆلای دهستیان به بیانوو هینانهوه و سویند خواردن کرد ، ژمارهیان ههشتا کهس دهبوو ، پیغمبره کی خوا (ﷺ) پوکاری دهرهوه کی لی قبول کردن واته به پروکهش موسلمان بوون - بهیعهیتی لیوهرگرتن و داوای لیخوشبوونی بۆ کردن و دل و دهروونی دانه دهست خوا که نهو پی ی زانایه .

" لبقای کعب له گهل پیغمبره کی خوا (ﷺ) "

نهوجا (کعب کوپی مالک) هات بۆلای پیغمبره کی خوا (ﷺ) سهلامی کرد... پیغمبره کی خوا (ﷺ) بزه گرتی ، بزه کی کهسیکی توپه بوو ، پاشان فهرمووی : (تعال) وهره ، کعب دهلیت : هاتم تا له نیو دهستی دا دانیشتم .. فهرمووی : (ما خلّفك ؟ الم تكون قد اتعت ظهرك ؟)

واته : بۆچی له سوپاکه دواکهوتی مه گهر و لاخت نهکری بوو بۆ شهپ ؟ وتم : بهلی وایه ، بهخودا نه گهر له گهل یه کیکی دنیا ویستدا دانیشتمایه ههولم ددا یانویهک بۆ خۆم دروست بکه م تارازی بکه م ، وه من توانای نهو هشم هیه - واته له قسه کردندا پهکم ناکه ویت - بهلام دهزانم که نه گهر نه مپو دروت له گهلدا بکه م تو ی پی ی پازیکه م ، نهوا دوور نیه خودا رقی من له دلی تو دا جیگیر بکات ... له بهر نهوه راستیه که کی من هیچ بیانویهکم بۆ دواکهوتنم له شهپ نهبوو ، وه سویند به خوا ههرگیز وک ئیستا دارا و

بەتوانا نەبووم و بۆ شەپ شیاو بێ ، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا لەگەڵتدا دەرەنەچووم بۆ جەنگ
! پیغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (أما هذا فقد صدق ، فقم حتى يقضى الله فيك) .

واتە : ئەمەیان راستی و تە ، هەلسە تابزانین خوای گەورە چی بپاریکت لەسەر

دەدات ..

ئەوجا پیاوانیک لە (بەنی سەلەمە) دوام کەوتن و سەرزەنیشیان دەکردم ،
دەیانوت : سویند بەخوا پیشتر نەماندیوو تۆ گوناھ ئەنجام بدەیت ... ئەو بۆچی هەر
نەشتتوانی وەك ئەوانی تر بیانویەك بەئیتەوه بۆ پیغەمبەری خوا (ﷺ) ، بەراستی
داوای لیخۆش بوونی ئەو بۆت بەس بوو ...

فەرمووی : سویند بەخوا بەردەوام سەرزەنشتیان دەکردم ، تاوام لیھات خەریک
بوو بگەریمە و خۆم بەدرۆ بخەمەو - پاشان و تە : ئایا کەسی تریش هەیە وەك منی
بەسەر هاتبێ ؟ و تیان : بەئێ دوو پیاوی کەش هەن ، وەك ئەوەی تۆیان بە پیغەمبەری
خوا (ﷺ) عەرز کرد ، ئەویش چی بە تۆ فەرموو بە ئەوانیش هەروای فەرموو ، پرسیم
: کین ؟

وتیان : (مرارە کۆری ربیع ی عامری) و (هلالی کۆری امیە ی واقفی) و تیان
کە ئەمانە بەراستی دوو پیاو چاکن و لە (بەدر)یشدا بەشداری بوون ، و نموونەیین .
منیش دواي ئەوەی باسی ئەو دووانەیان بۆ کردم بەرپێی خۆمدا چووم ...

ئەوجا پیغەمبەری خوا (ﷺ) نەهی لە موسلمانان کردبوو کە قسەمان لەگەڵدا
بکەن - هەرسێکمان - و لەناو هەموو دواکەوتوانی (تبوک) دا تەنها ئەم سیانەمان ئەو
بپارەمان لەسەر درابوو ... ئیتر خەلکی خۆیان لێ دوور ئەخستینەو و لە ئاستماندا
گۆرانبوون ، هەتا سەرزەویش لەلامان گۆرا بوو ، ئەو زەوی یەئەوسا نەبوو کە
بەسەریدا پریم ئەکرد بەو شیوەیە پەنجا شەو مامەو ، بەلام دوو هاوڕێکە ی ترم
لەمالەکانیاندا مانەو و دەگریان ، بەلام من لەوان لاوتر و بەتواناتر بووم ، دەچووم لەگەڵ
موسلماناندا نوێژم دەکرد و لەبازارەکاندا هات و چۆم دەکرد ، لە کاتیکیدا یەك کەس
لەگەڵم نەدەدا و وە دەهاتم بۆ مزگەوت و دواي نوێژ دەچووم بۆلای پیغەمبەری خوا (ﷺ)
و سەلام لێ دەکرد ، و بەخۆم دەوت : ناخۆ لیوی جولاند بۆ وەلام دانەوێ
سەلامەکم یان نا ؟ ئەوجا لە نزیکێرە نوێژم ئەکرد و زوو زوو چاوم تێ ئەبەری ، کاتی
نوێژەکم دانەبەست لیمی دەروانی و کاتی پروم تێ ئەکرد پروی لیم وەردەگێرا .

سارد و سپری موسلمانان له گه لئا دريژهي كيشا و چووم تا به سهر ديوار يكي -
ديواري باخي ئه بي قهتاده دا سهر كه وتم - كه كوپه مام بوو ، خوشه و ستريني قه و مه كه م
بوو له لام ، سه لام لي كرد ، سويند به خوا وه لامی سه لامه كه ی نه دايه وه !
وتم : ئه ی ابی قتاده ... سويندت ئه دهم به خوا ، نازانی من چه نده خوا و
پیغمبره كه يم خوشده وی ؟ بی دهنك بوو ، هيچی نه وت ، دووباره پيم وته وه ، هر بی
دهنك بوو ، بو سی هم جار وتم سويندت ئه دهم به خوا وه لام بدمر وه وتی : خوا و
پیغمبره كه ی باشت دهمانن !

منیش فرميسك له چاوه كانم هاته خوار به ناره حهت توانيم بچمه سهر
ديواره كه وه ، جاريكيان له بازرا دا ده سوره وه له (مه دينه) كابرايه كي (نبطي) له
(نبطي) يه كانی شام ، ئه وانه ی خوار دنيان ئه هينا و له مه دينه ئه يانفروشت ، گويم لي
بوو ، هه والی منی ئه پرسى و ئه يوت : (كى كعب ی كوړى مالك م نيشان ئه دات ؟
ئه وانیش ئاماره يان بو من ده كرد ، كابرا هاته لام و نوو سوراويكي له لايه ن پادشای غسان
وه پيدام ، تيايدا هاتبوو :

(له پاشان ... پيم راگه يه نرا وه كه هاوه له كهت پشتی لي كردويت و ساردی
به رامبه رت ئه نويني ، وه تويش خوادينه ناوی تا له م ولاته دا به سوك سه يرت كه ن و
تياچيت ، ئيمه ش مافي ئه وه ت به سه رمانه وه يه كه دلنه وايت بكه ين ..) منيش دواي
ئه وه ی له خويندنه وه بوومه وه وتم : ئه مه يش به لايه كي تره ، فريم دايه ناو ته نوور و
سوتاندم .

ئو جا كه چل پوژ له (٥٠) پوژه كه تيپه ری ، په يامنيری پیغمبري خوا (ﷺ)
هات بولام وتی : پیغمبري خوا (ﷺ) فه رماني پي كردوويت له خيزانه كه ت
جيا بيته وه ، پرسيم : ته لاقی بدم يان چی ؟

وتی : نه خير ، به لام خوئی لي به دوور بگره و ليی نزیک مه به وه ، و هه مان
شتيشی به دوو هاوه له كه م گهياند بوو كه پي ی هه لسن .

منيش به خيزانه كه م وت : بچوره وه مالی باوانت و له وی بمينه ره وه تا خوا
فه رماني خو ی له م باره يه وه نيشانده دات .

ئه‌وجا خیزانه‌که‌ی هلالی کوپی امیه هاته لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و پیی وت :
ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) .. هلال پیاویکی به سال‌اچوو و خزمه‌تکاریشی نیه ، نایا
رقت لی نابیتته‌وه ئه‌گهر خزمه‌تی بکه‌م ؟

فه‌رمووی : (لا ، ولكن لا یقربك) نه‌خیر ، به‌لام لی‌ت نزیک نه‌بیته‌وه . وتی : سویند
به‌خوا هلال هیچ شتیکی به‌لاوه به‌گرنه‌ماوه و له‌و کاته‌وه به‌رده‌وام ده‌گری تا ئه‌م‌رو .
کعب ، ده‌لیت : هه‌ندی له‌ خزمه‌کانم پییان وتم بوچی تۆش ناچیت مۆله‌تی ئه‌وه
له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وهرگریت که خیزانه‌که‌ت له‌لات بمینیتته‌وه وه‌ک چۆن مۆله‌تی
خیزانه‌که‌ی (هلال) ی دا خزمه‌تی بکات ؟ وتم : سویند به‌خوا داوای شتی وا له
پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ناکه‌م ، من چۆزانم ئه‌گهر داوای لی بکه‌م چیم وه‌لام ئه‌داته‌وه ؟ له
کاتی‌که‌دا من پیاویکی گه‌نجم ؟

ئه‌وجا داوای ئه‌وه ده‌شه‌وی ترم به‌پێ کرد ، هه‌تا په‌نجا شه‌وی ته‌واومان تیپه‌راند
له‌وکاته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) رێگری کرد بوو له‌ دوواندنمان .
ئه‌وه بوو له‌ به‌یانی شه‌وی په‌نجا هه‌مین دا نوێژی به‌یانیم له‌سه‌ر سه‌کوێ مایک له
ماله‌کانمان ئه‌نجام دا ، و به‌و حاله‌ی خۆم که خوای په‌روهر‌دگار باسی کرد له
قورئانه‌که‌یدا دانیشتبووم ، خۆم له‌ خۆم بیزار بووم . زه‌وی به‌و فراوانی یه‌ له‌لام که‌سک
بوو بوویه‌وه ، گویم له‌ ده‌نگیکی به‌رز بوو هاواری کرد (یان به‌سه‌ر کیویکه‌وه هاواری
کرد) وتی : ئه‌ی کعبی کوپی مالک ، مژده‌ت لی بیت !
منیش له‌ جیی خۆم کړنوشی سوپاسم بو په‌روهر‌دگارم برد و زانیم که پزگاریم
له‌لایه‌ن خوداوه هاتوه .

ئه‌وجا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کاتی نوێژی به‌یانی بو موسلمانان کرد ،
رایغه‌یانده‌ به‌خه‌لکه‌که ، که‌وا په‌روهر‌دگار ته‌وبه‌که‌ی لی قبول کردوین و لی‌مان خو‌ش
بووه ، خه‌لکیش ده‌ستیان کرد به‌ مژده‌ پیدانی من و دوو هاوه‌له‌که‌م .. ئه‌وجا پیاویک
به‌سه‌ر ئه‌سپه‌که‌یه‌وه وه‌ک تیر بو‌ی دهرچوو خوی گه‌یانده‌ سه‌ر کیوه‌که و به‌ هه‌موو ده‌نگی
هاواری کرد و مژده‌ی پی دهادین ..

ئه‌وجا که ئه‌و پیاوه‌ی گویم له‌ ده‌نگی بوو مژده‌ی پی دهادم ، هاته‌لام ، جله‌کانی
به‌ری خۆم به‌ دیاری پی دا ، وه‌ سویند به‌خوا بیجگه‌ له‌و جلانه‌شم نه‌بوو ، بو‌یه

پۇشاکیکم به (استعاره) وەرگرت و لهبهرم کرد و بۆی دەرچووم بۆلای پیغمبهری خوا (ﷺ) !

خهلکی دهسته دهسته دههاته لام و پیروز با بیان لی ئەکردم ، ئەیانوت : پیروز بیت لیخۆش بوونی خودا ..

کعب دهلیت : ئەوجا گهیشتمه مزگهت ، دهبینم پیغمبهری خوا (ﷺ) دانیشتوو و خه لکیش له دهووبهریدا ، لهناویاندا (طلحة ی کوپی عبدالله) ههلسایه وه و باوهشی بۆ کردمه وه و پیروزبایی لی کردم ، سویند به خوا هیچ کام له کۆچهران بیجگه له (طلحة) ههلهسایه وه بۆلام ، وه من ههرگیز ئەوهی له بیرناکهه ، ئەوجا که سهلام کرد له پیغمبهری خوا (ﷺ) فهرمووی : - رووی له خۆشیدا دهردهشایه وه - (أبشر بخیر یوم مر علیک منذ ولدتک امک) .

واته : مژدهی باشتیرین رۆژت لی بیت (که ئەمرویه) و بهسهرتا تیپهر دهبی لهوکاتهوهی له دایک بووی ...

وتم : ئەهی پیغمبهری خوا (ﷺ) ئەم لیخۆش بوونه له لایه ن تۆوهیه یاخود له لایه ن پهروهردگار وه ؟

فهرمووی : (لا .. بل من عندالله) نهخیر ، به لکو له لایه ن خوی پهروهردگار وهیه . وه پیغمبهری خوا (ﷺ) ئەگهر دلخۆش بوایه دهم و چاوی دهگهشایه وه وهک پارچهیهک مانگ پرووناک دهبوو ، ئیمهش دهمانزانی که خۆشحاله . ئەوجا که له پالیدا دانیشتم وتم : ئەهی پیغمبهری خوا (ﷺ) ئەمهوی ئەوهش بخمه پال تهوبهکهه که مال و سامانه هه مووی بکهه بهخشش له پیناوی خوا و پیغمبهرهکهیدا ، فهرمووی :

(أمسک علیک بعض مالک ، فهو خیر لک) واته : به لکو هه ندی له ماله کهت بهیلهر وه بۆ خۆیشت خیره . وتم : دهی ئەوا من ئەو بهشهم کهله (خه یهر) وهرم گرت دههیلمه وه ، پاشان وتم ئەهی پیغمبهری خوا (ﷺ) ، خوی گه وه به هوی راستبیریم وه رزگاری کردم .

لهبهر ئەوه ئەوهش دهخمه پال تهوبهکهه که ههتا بمینم راست بلیم ، سویند به خوا له کاته وه ئەوهه بۆ پیغمبهری خوا (ﷺ) باس کردو ه ، نه میستوو ه هیچ کام له موسلمانان به راستبیری تاقی کرابیتته وه - ههتا ئەمرو وینهی من ، و سویند به خوا

ههتا نه مړو دروږ له زار نه هاتو ته د مړه وه ، و تګاشم وایه که په روهردګار تا کوټای ته مه نه بمپاریزیت له درو ، پاشان خوای گه وره نه م ټایه تانه ی دابه زاند بو پیغمبره که ی : ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُنَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۱۷) وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَضُغُوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (۱۱۸) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (۱۱۹)﴾ سورة التوبة .

واته : سویند به خوا به راستی خوا ته وبه ی قبول کرد له پیغمبره ی خوا (ﷺ) و کوچپهران و پشتیانان ، نه وانه ی که شوینی پیغمبره که وتن له کاتی سه غله تی و ته نگانه دا ، دوی نه وه ی که خه ریک بوو دلی دهسته یه کیان له خشته بچیت ، له وه و دوا ته وبه و په شیمانی نه وانیشی قبول کرد ، چونکه به راستی نه و په روهردګاره به سوژ و میهره بانه له گه ټاندا ، هه روه ها ته وبه ی نه و سی که سه شی و هرگرت که له (غه زای تبوک دا) دواخران دوی نه وه ی که زه و ی چهنده فراوانه لینیان ته نگ بو وه ، خویشیان له خوینان بیزار بوون دلنیاش بوون که هیچ په نایه که نیه ، جگه له وه ی خوینان بده نه په نای نه و زاته ، پاشان ته وبه ی لی و هرگرتن ، تا ته وبه بکه ن ، به راستی هه ر خوا ته وبه و هرگرو میهره بانه ، نه ی نه وانه ی نیمانتان هیناوه له خوا بترسن و پاریزگاربن ، هه ول بده ن هه میشه له گه ل راستگوینان و راستاندا بن .

وه سویند به خوا له دوی نه وه ی خوا پینمایي کردووم بو نیسلام هیچ به خششیکي به سهردا نه داوم گه وره تر بی له لام له وه ی که نه و پوژه راستم له گه ل پیغمبره ی خوا (ﷺ) وت و دروږ نه کرد تا دواتر منیش تیا بچم وه ک چو ن نه وانه ی دروینان کرد تیا چوون ، نه وه تا خوای گه وره به خراپترین شیوه باسیان ده کات و ده فمر موی : ﴿سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِعُرْضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رَجِسٌ وَمَآؤُهُمْ جَهَنَّمَ حَرًّا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (۹۵) يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِيَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ (۹۶)﴾ سورة التوبة .

واته : که نیوه گه پرانه وه (له غه ز) بو لایان سویندتان بو ده خو ن به خوا بو نه وه ی وازیان لی بهینن و سهره نشتیان نه که ن ، جا نیوه ش وازیان لی بینن و پشتیان تی بکه ن ، چونکه به راستی نه وانه (دل و دهر وون) پیسن و جیگه یان دوزه خه له پاداشتی نه و کاره و کرده وانه ی ده یانکرد ، هه ر سویندتان بو ده خو ن تا لینیان پازی بن و

چاپویشیان لی بکه‌ن ، خو ئه‌گهر ئیوه پازنی بن لییان ، ئه‌وه خوا له کهسانی له دین دهرچوو خو‌ش نابیت ..

کعب ده‌لیت :

کاری ئیمه دواخرا - ئه‌و سیانه‌مان - له‌وانه‌ی که دوا‌ی ئه‌وه‌ی سویندیان خواردو پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) لی وهرگرتن و به‌یعه‌تی دان‌ی و داوا‌ی لی‌خو‌ش بوونی بو کردن و، پرس‌ی ئیمه‌ی دوا‌خست تا ئه‌وکاته‌ی خوا‌ی گه‌وره خوی دهر‌باره‌مان پرسه‌که‌ی یه‌کلا کرده‌وه و فهرمو‌ی :

﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا﴾ سورة التوبة ، آیه (۱۱۸) .

واته : هه‌روه‌ها ته‌وبه‌ی ئه‌و سی کهسه‌شی وهرگرت که دوا‌خرا‌ن ...

ئه‌وه‌ی خوا‌ی په‌روه‌ردگار باسی ده‌کات که ده‌فهرمو‌ی : (خلفوا) واته : دوا‌خرا‌ن، باسی ئه‌وه نیه که ئیمه له غه‌زا دوا که‌وتین ، به‌لکو باسی ئه‌وه‌یه که پرسه‌که‌ی ئیمه‌ی دوا‌خست و له‌وانه جیا‌ی کردینه‌وه که سویندیان خوارد و لییان وهرگیرا ^۱ . (له دنیا‌دا لییان وهرگیرا - وهرگیر)

کعب (ﷺ) سا‌لی (۴۰) وه‌فاتی کرد ، و تراویشه سا‌لی (۵۱) وه‌فاتی کردوه په‌زای خوا‌ی له‌سه‌ر بیت .

^۱ - فهرمو‌وده‌ی صحیح : بخاری (۸ / ۹۲ - ۱۰۰) و مسلم (۸ / ۱۰۶ - ۱۱۲) ..

٦٩ - نعمانی کوپی مقرن (ﷺ)

" به راستی مالله که ی بنی مقرن له مالله کانسی نیمانه "

کی یه ؟ ناوی نعمانی کوپی عه مری کوپی مقرن ی کوپی عاڅد .. ښه بو عه مری (المرزني) پيشهوا ، يه که مين جهنگه کانی (احزاب) بوو ، هه روه ها له به يعه تي (الرضوان) دا ناماده بووه ، له (کوفه) نيشته جي بوو و پيشهوا عمر (رضي الله عنه) کردويه تي بهو الي (کسکر) پاشان لايبردووه و به سمر سوپاي موسلمانانوه ناردويه تي بو جهنگي (نه هاوهند) و له وي بووه ته يه که مين شهيد ي جهنگه که .. ښه مه و (نعمان) خو ي و براکاني و هوزه که شي^١ راستگو ي و دلسوز ي خو يان نيشانداوه له گهل خواو پيغمبره که يدا (ﷺ) له چهند هه لويستکيدا که جيگاي سمرجن و ښه هه لويستانه وای لي کرد له ناو هاوه لاندآ پيگه يه کی بهرز و پله وپايه يه کی مه زن و بهريزي هه بيت .

(نعمان) و براکاني و هوزه که يشي له (مهدينه) مانوه و ښه ويان به باشر زاني که له تهنشي پيغمبره مری خوا (ﷺ) بميننه وه ، هه روه ها نه بوو بوونه باربه سمر که سه وه ، به لکو ديده وانيک بوون له ديده وانه کانی سوپاي ئيسلام له تهنشت کوچبه ران و پشتيواناندا و چهند که سيک بوون هزار حسابيان بو دهکرا ، خو ښه گمر بانگيژ بانگي جهنگي بکردايه ښه وان له ريزي پيشه وه دا بوون.

" چهند لاپهريه کی پروناک له خه باتي (ﷺ) "

نعمان و پروژي (ذي القصة) : - (ذي القصة) جيگايه که له دوری (٢٤) ميل له مهدينه وه ، و له سمر ريگاي (نجد) ه ، له ويدا هوزه کانی (اسد) و (غطفان) و غهيري ښه وانيش - وهک باسما ن کرد - و به سه رکرايه تي (جبال^٢ بن سلمه بن خويلد) ي برازاي (طلحة) کووونه وه به مه به ستي دان به سمر مهدينه دا ...

^١ - هوزي (مزنيه) ، هوزه که ي نعمان به خوشييه وه له سه ره تا کانی سالي هه وتي کوچيدا هاتن بو مهدينه وه ئيسلام بووني خو يان ښاکرا کرد . ښه وکاته ي موسلمانان سه رقالي ښا بلوقه ي (خير) بوون .

^٢ - هه روه ها به (حبال) يش هاتووه .

وه پيش ئه وهى بهوکاره ههلسن ، شانديکيان نارده مهدينه و چوونه لای گه وه
پیاوانی مهدينه بۆ ئه وهى داوايان لیبکه ن بچه لای پيشهوا (ابی بکری صدیق) (ﷺ)
و داواى ئه وهى لى بکه ن که رازی بیّت له سهر ئه وهى ئه مان نوێژه کانیان ئه نجام بدن ،
به لام زه کات نه بدن . وه لامى (ابی بکر) یش (ﷺ) ئه مه بوو : (سویند به خوا ئه گهر
رشه وى و لاخیکيان دایبته پیغه مبرى خوا (ﷺ) و ئیستا به منى نه بدن - کۆى که مه وه
وهک زه کات - ئه و له سهرى خه باتيان له دژ ئه نجام ئه دهم و ئه گهر ته نها خویشم بم) .

ئهو جا شانده که گه رانه وه لای هۆزه کانیان که له (ذي القصة) گیرسا بوونه وه و
وه لامه که يان پى راگهيانن ، ههروه ها ئه وه شيان پى وت که موسلمانان ژماره يان که مه له
مهدينه و ته ماعيان خسته بهرده سيان .

پيشهوا ابوبهکر (ﷺ) شه ر و خراپه ی له ناوچاوى شانده که دا به دى کرد بۆيه
خوى بۆ ناپاکى يان ئاماده کرد ... و خه لکی له مزگه وت کۆکرده وه و پاش ستایشی
پهروه رگار و تاریکی بۆدان تيايدا فه رموى : (له راستيدا ئه وانه ئیوه يان به که م بينیوه ،
و ئیوه ش نازان به شه ودا ده بدن به سه رتاندان يان به رۆژدا .. وه ئه وان ئامانجى ئه وه يان
هه بوو که ئه وهى ئه وان داواى ئه که ن قبولى بکه ين و له گه لیان پیک بیين ، ئیمه ش
به وه رازی نه بووين و ئه و په يمانه مان له گه لیاندا نه وىست له بهر ئه وه خۆتانیان بۆ ئاماده
بکه ن) . ههروه هايش بوو ، ته نها سى شه و تیه پرى بوو هه لگه رپاوان هیرشيان هیئا و ...
چاودیران خیرا خویان گهيانده (ابی بهکر) و ئاگاداریان کردوه ، ئه ویش فه رموى که
له جیگای خۆياندا بمینن ، خۆیشی له گه ل چه ند که سیکا به سه ر چه ند حوشریکى
به سالآچووه وه به ره و رووى دوژمن رۆیشتن تا رپه به رویان بوونه وه ئه و جا به ره و (ذى
حسا) پاشه و پاش گه رانه وه بۆلای سه ربازگه ی سوپاکه .

هه لگه رپاوه کان فیلیکیان به کار هیئا ، ئه وه بوو چه ند پارچه پیسته یه کیان
به سه ته وه به چه ند په تیکه وه و فریيان دا به سه ر دهم و چاوى حوشره کاندان ، ئه وانیش
لى هه له اتن و به خویان و هه رکه س به سه ر پشتيانه وه بو پیچيان کردوه و هه رچى
موسلمانانیش نه یاننتوانى بیانیه ننه وه سه رخۆ و هیوریان که نه وه تا گه یشتنه وه مه دینه ،
به لام توشى هیچ زیانیك نه هاتن .. هه رچى هه لگه رپاوه کانیشه وایانزانى موسلمانان
لاوازی رووى تى کردن ... بۆیه خویان ئاماده کردوه بۆ هیرشیکى گبشتى ، به لام
(ابوبهکر) (ﷺ) ئه وشه وه له خو ئاماده کردندا بوو ، به خه ریک بوون به خۆچه ک کردن و

ناماده باشی مایه وه .. پاشان بهرې كهوت و (نعمان ی كوپى مقرن) ی به سهر دهسته راستى سوپا و (عبدالله ی كوپى مقرن) یش به سهر دهسته چه پی سوپاوه داناو هرچی پاشینه ی سوپایشه (مؤخره) ئه وه (سیدی كوپى مقرن) ی به سهر وه دانا .. !

له گهل هه لاتنى رۆژدا موسلمانان و دوژمنان له مهیدانیكدا بوون ، ئه وه بوو شهرېكى گهرم پرویدا له نیوانیاندا و تیایدا کوپانى مالى (مقرن) وینه ی کیو به جیگیری مانه وه ... و چه ندین هونریان به کار هیئا له نازایه تی و شهر کردندا و له پیشه نگدا بون .. هیشتا خور گهرم نه بوو بوو دوژمنان كشانه وه و رایان کرد و (جبال ی كوپى سلمه) ی سهر کرده یان كوژرا و ئه بو به كر (ﷺ) و موسلمانان شوینیان كهوتن تا (ذي القصه) ... پاشان ئه بو به كر (ﷺ) گهراپه وه بو مه دینه ^۱ ، ئه مه ش یه كه مین جهنگی بزگاری بوو له نژی هه لگه پراوه كان به گشتی له هر جییه ك بوون ^۲ .

" نعمان له رۆژی (قستر) دا "

(یه زده جرد) ^۳ بهردهوام ئه هلی فارسی هان دهدا ... تا پارێزه ران و پالنه وانانی ئه هلی فارس و ئه هلی ئه هوازی خسته بزوتن و په یمانیان به یه كتر دا و رېك كهوتن له سهر ئه وه ی پشتی یه كتر بهر نه دهن ، و بریاریاندا كه بهردهوام بن له به دوا دا چوونی شهر - پاش ئه وه ی له چه ند جهنگیكدا له سهر دهستی موسلمانان شكستیان هیئا - و بو ئه مه هه موو چوونه ژیرییه ك ئالا ..

ئه وه بوو كه پیشه و (عمری كوپى خهتاب) (ﷺ) به وه ی زانی ، په یامیكى نارد بو (سعدی كوپى ابی وه قاص) ی ئه میری كوفه كه سوپایه كی چروپ به سهر کردایه تی (نعمانی كوپى مقرن) به ره و ئه هوان بنیریت ..

^۱ - دواى ئه وه (ابوبكر) (ﷺ) خالدی كوپى وه لیدی نارد تا له گهل موسلماناندا بهردهوام بن له سهر رې .

^۲ - النعمان بن مقرن . ماموستا / محمد علی قطب (۹ - ۱۲) به ده ستاكاریه وه .

^۳ - پادشای فارس .

ئەوجا (نەمان) لە گەڵ ئەهلی کوفەدا بەناو گونەکاندا ڕێگهی کرد تا (دجلە) بپری و بەو وشکانیدا ڕۆیشت بەرەو (ئەهواز) ... و پاشان بەرەو (هەرمزان) ڕۆیشت کە لە (رامهرمز) نیشتهجێ بوو بوو .

هەرمزان بەو ئەگادار کراوە کە (نەمان) بەرەو ڕووی دیت و ویستی دەستپیشخەری بکات بە ئومیدی ئەوێ بەسەریدا زāl یی بەتەمای سەرکەوتن بۆ ئەهلی فارس کە لە هەموو جێیە کەووە هاتوون و کۆبوونەتەووە لە (تەستر) .

ئەوجا لە (ئەربک) کە شارێکە لە ئەهواز بە یەک گەیشتن و شەڕیکی توند لە نێوانیاندا ڕووی داو پاشان خوای گەورە (هەرمزان) ی سەر شوپ کرد و خوێ و سەربازانی پاشەکشە پێ کردو بەرەو (تەستر) هەڵهاتن . (نەمان) یش دەستی بەسەر (رامهرمز) داگرت و لەوێ مایەووە و خەریکی ڕێکخستنهووی ڕیزهکانی سوپا بوو ، چاومرپی فەرمانی دەکرد .

ئەوجا ئەهلی بەصرە بەسەرکردایەتی (ابی رهم ی کوپی سبره) هەوالی سەرکەوتنهکانی (نەمان) یان پێ گەیشتن لە گەڵ هەلاتنی (هەرمزان) بۆ (تەستر) ، بۆیە بەرەو (تەستر) کەوتنەپێ و بۆ ئەوێش پەيامێکیان نارد بۆ پێشەوا (عمر) ی ئەمیری موسڵمان ، ئەویش بەسەر چەند هیژیکی تازەووە (ابی موسای ئەشعەری) بۆ ناردن بۆ هاوکاری کردنیان .

لەوێ لە (تەستر) سوپاکانی موسڵمانان بەیەک گەیشتن و گەمارۆی (تەستر) یان دا کە (هەرمزان) ی لێ بوو ، و گەمارۆ کە چەند مانگی درێژە کێشا و هەردوو لە کۆتاییدا هێرشیان بۆ یەکتەر هێنا و داوی شەڕیکی توند^١ ... سەرکەوتن بۆ موسڵمانان بوو ، (هەرمزان) یشیان دیل کرد .. سوپاس بۆ خودا^٢ .

^١ - نەمان ابن مقرر : ماموستا / محمد علی قطب (٢٦ - ٢٩) بە دەستکاری یەو .

^٢ - پاشان هێنایانەووە بۆ مەدینە و موسڵمان بوو .

" نعمان ، روژی نهاوند "

عومهری کوپری خه تاب (ﷺ) په یامیکی بو (نعمانی کوپری مقرن) نارد : -
 " به ناوی خوای به خشنده میهره بان ، له بهندهی خودا (عمر) ی نه میری
 نیماندارانه وه بو ، (نعمان) ی کوپری مقرن ، سهلامی خوات لی بیت ، سوپاسی خودای
 پمرو دگارت له سمر دهکم که هیچ خودایهک نیه جگه له ذاتی نهو ، له پاشان : -
 پیم گه یشتووه که خه لکیکی زور له ناعمره بهکان (عهجه م) له شاری (نهاوند)
 بو تان کوپرونه توه ، له بر نه وه هر که نه م په یامه ی منت به دهست گه یشت ، به
 فرمانی خودا و به پشت بهستن به هاوکاری و سمر کهوتنی خودا ، له گهل موسلماناندا
 به ری که وه ، به لام له جیگای بهرده لان و سهختدا مه یانبه نه با نازاریان بدهی و هروه ها
 مافی خو یان لی زهوت مه که نه با کافرو بی باومر یان بکهیت و مه یان بهر ناو نسا روه ،
 چونکه به راستی پیایو یک له موسلمانان له لام خوشه ویستره له سه د هزار دینار ،
 والسلام) .

پاشان په یامیکی نارد بو خه لکی کوفه که خو یان بگه یه ننه (نعمان) به
 سمر کردایه تی (حزه یفه ی کوپری یمان) و هروه ها بو (ابی موسای نه شعمری) یش
 په یامی نارد که نه هلی به صره له گهل خویدا بهریت بولای نعمان ، وه خوشی خه لکانیکی
 له نه هلی مه دینه وه نارد له ناویاندا (عبدالله ی کوپری عمر) بو ؟
 پاشان نووسی بو (نعمان) : - نه گهر شتیکیشت به سمر هات نهوا (حذیفة ی
 کوپری یمان) ده بیته سمر کرده ی سوپا و نه گهر نه ویش شتیکی به سمر هات نه وه (نعیم
 ی کوپری مقرن) جیگه ی دهگریته وه .

" شهادهت له پناوی خودا "

سوپای موسلمانان به رهو (نهاوند) کهوته ری ... فارسه کان له چه ندین قه لای
 سهخت و قایم دا خو یان هیشته وه .. بویه له دور وه چه ند پیکدادانیک له نیوانیاندا
 پرووی دا ... و موسلمانان وای بو چوون که دریزه کیشانی ماوه ی گه مارودان زهره و
 زبانی خو ی هیه ، بویه له خیو ته که ی (نعمان) دا کوپرونه وه ، طلیحه کوپری خویلید
 فهرمووی : من وای بو دهچم چه ند نه سپسواریک بنی ریت بو شهر و دواتر بکیشنه وه و له

دوژمن هه‌لبین بو له خشته بردنیا^۱ . به دریژایی شه‌کردنمان له گه‌لیاندا ئه‌و نه‌خشه‌یه‌مان به کار نه‌هیئاوه ، له‌بهر ئه‌وه ئه‌گهر شتیکی وامان لی بیینن ته‌ماع ئه‌یانگریت و دینه‌ده‌روه بو شه‌کردن له‌گه‌لماندا و ئیمه‌ش به ویستی خوا سه‌رکه‌وتن به ده‌ست دین . ئه‌وه‌بوو (نعمان) و باقی سه‌رکرده‌کانی تری سوپارای (طلیحه) یان به باش زانی و له‌سه‌ر ورده‌کاریه‌کانی نه‌خشه‌که ریک که‌وتن ، و کات له به‌ره‌به‌یان نزیک بوو بوویه‌وه . (نعمان) یه‌کی له‌سه‌رکرده سوار چاکه‌کانی به‌ناوی (قعقاع ی کوپی عمری تیمی)^۲ به‌سه‌ر ده‌سته سواره‌کانه‌وه نارد تاوه‌کو له دهرگا‌کانی قه‌لاکانیان دا ، و سوارچاکه‌کانیان بۆیان هاتنه دهره‌وه و شه‌ر له نیوانیاندا پرووی دا . پاشان (قعقاع) له پیش چاویاندا به خوی و ئه‌وانه‌ش که له گه‌لیدا بوون پاشه‌کشی کرد ، بۆیه (عه‌جه‌مه‌کان) گومانی ئه‌وه‌یان برد که عه‌ره‌به‌کان به هوی لاوازی یانه‌وه پاشه‌کشی یان کردووه . له‌بهر ئه‌وه شوینیان که‌وتن و به‌دوایاندا پویشتن ئه‌مه‌ش باقی ئه‌و شه‌ر که‌ر و سوارچاکانه‌ی هاندا که هیشتا له‌ناو چال و قه‌لاکانیاندا مابوونه‌وه و هاتنه دهره‌وه و شوین (قعقاع) و هاوپی‌کانی که‌وتن هه‌رچی موسلمانانیشه له ئاماده باشی ته‌واوه‌تیدا بوون و نعمان فه‌رمانی پی کرد بوون که له جیگای خویاندا بمیننه‌وه و خویان نه‌گلینه شه‌روه تا مۆله‌تیان ده‌دات . ئه‌وه بوو سوارچاکه‌کان به‌ره‌و پوویان هاتن و تیربارانیان ده‌کردن .. نعمانی‌ش چاوه‌پی بوو تا هه‌موو سوارچاکه‌کانیان له‌ناو قه‌لاکاندا هاتنه دهره‌وه .. پاشان سواری ئه‌سه‌په‌که‌ی بوو ، به نیوان ریزه‌کانی سوپادا پویشتن و پی و شوینی بو دا ئه‌نان و هانی ده‌دان له‌سه‌ر ئارامگرتن و خه‌بات کردن ، پاشان فه‌رمووی : " سی جار ته‌کبیر ده‌که‌م (الله اکبر) ، له ته‌کبیری یه‌که‌مدا ئه‌وه‌ی خوی ئاماده نه‌کردووه با خوی ئاماده‌کات ، له ته‌کبیری دووه‌مدا با چه‌که‌که‌ی توندکات و ئاماده بیت بو هه‌لسان ، و له ته‌کبیری سیهه‌مدا من ده‌بم (به ویستی خوا) و ئیوه‌ش به دوامدا هی‌رش به‌رن ... " پاشان (نعمان) ده‌ستی به‌رز کرده‌وه بۆ ئاسمان و پارایه‌وه و فه‌رمووی : " ئه‌ی په‌روه‌رگار شه‌هات بکه به‌به‌شی (نعمان) و پژگاری به‌رووی موسلماناندا بکه‌ره‌وه "

^۱ - ئه‌م نه‌خشه‌ی شه‌رکردن بوو له‌لای عه‌ره‌بان .

^۲ - پی‌شه‌وا عمری کوپی خطاب (ﷺ) دهرباره‌ی فه‌رموویه‌تی : هه‌ر سوپایه‌ک (قعقاع) ی تی بیت شکست ناهینی .

نهوانیش (آمین) یان وتو سئ جار نالاکه ی راوه شاند و پاشان به سوپاکه یوه هیرش ی بو هینان ...

بهو جوړه (نعمان) د ورژمنیانی راپیچ ی دهره وهی قه لاکانیان کرد و شهریکی توند له نیوانیاندا پرووی دا و خودای په رومردگار دوعاکه ی نعمانی قبول کرد و بووه یکه مین شهید ی جهنگه که .. نهوه بوو نه سپه که ی (نعمان) له ناو خویندا هه لخیسکا و نعمانیش له سهری کهوت به مردووی .

خیرا (نعیم) ی برای به جله کانی دایپوشی و نالاکه ی هه لگرت و دایه دهست (حذیفة ی کوری یمان) . (نعیم) هه والی شهید بوونی براکه ی له سهر بازه کان شاردوه له بهر نه وهی کار له معنه ویاتیان نه کات ، و پاشان موسلمانانان بهر دهمام بوون له سهر شهر کردن به پی پلانه که . که شهو داهات هیزه کانی فارس تووشی شکست هاتبوون ، و موسلمانان له هه موو لایه که وه دهریان په راندن^۱ .

معقل ی کوری یسار ده لیت : (هاتم بولای (نعمان) هیشتا گیانی تیامابوو ، بریک ناوم هینا و دم و چاویم پی شورد له ته پ و توز .. پرس ی : کیتیت ؟ وتم : معقل . پرس ی : چی پرووی دا (خه لکه که به چی گه یشتن ؟) وتم : سهرکه وتنی خوایی . نهویش فهرمووی : سوپاس بو خوا . نهو مژده یه بنووسن و بینیرن بو پیشهوا (عمر ﷺ) و پاشان گیانی سپارد (ﷺ)^۲ .

" عمری کوری خطابیش بو دی ده گری "

له (ابی عوسمان) وه ، ده لیت : هاتم بولای عمر و هه والی شهاده تی (نعمانی کوری مقرن) م پی گه یاند ، دهستی خسته سهردهم و چاوی و دهستی به گریان کرد^۳ . حافظ ابن کثیر ، ده لیت : نعمان (ﷺ) یه کیکه له وانه ی خوی گه وه له هه قیاند د فهرمویت : ﴿ إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ ... ﴾ سورة التوبة ، آیه (۱۱۱)^۴ . واته : به راستی خواگیان و مالی له نیمانداران کریوه که به هشت بو نه وانه و به شیان ...

^۱ - زوربه ی بایه تی نه م باسه له کتیبی (نعمانی کوری مقرن) ی ماموستا محمد علی قطب وهرگرتوه .

^۲ - دانه پالکه ی (صحیح) ه / حاکم گتیراویه تی وه (۲ / ۲۹۳) .

^۳ - پروانه / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۴۰۴) .

^۴ - البدایه (۵ / ۱۹۸) .

۷۰ - سه‌عدی کوپی ربیع (ﷺ) "

" سه‌کرده‌ی شه‌هید "

" النقیب الشهید "

پیناسی :

سه‌عدی کوپی ربیع ی کوپی عه‌مری کوپی ابی زهیر .. ی نه‌نصاری خه‌زرجی به‌دری ... (نقیب) ی شه‌هیده .. یه‌کیکه له به‌پیزانی شه‌وی (عه‌قه‌به) و پوژی ئوحد شه‌هید بووه .

" چاکه‌گانی "

له (ئوم سه‌عدی کچی سه‌عدی کوپی ربیع) هوه ، هات بۆلای ابی بکری صدیق (ﷺ) نه‌ویش پارچه قوماشیکی بۆ داخست تا له‌سه‌ری دانیشیت ، ئه‌وجا عه‌مری کوپی خه‌تابیش (ﷺ) هات و پرسى : ئهم ئافره‌ته کى یه ئه‌ی خه‌لیفه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ؟

فه‌رمووی : ئه‌مه کچی ئه‌وه‌که‌سه‌یه که له من و تویش باشت‌ره و ته‌نها له پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) باشت‌رنیه ، پیاویک که له‌سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شه‌هید بووه و پینگه‌ی له‌به‌هه‌شت بۆ ئاماده‌ کراوه و من و تو ماوینه‌ته‌وه ^۱ .

" هه‌لوێستیکى (به‌رێز) "

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووت : ﴿ وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحْثُونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴾ سورة الحشر ، آیه (۹) .

^۱ - طبرانی گنځاویه‌تیه‌وه ، و له‌ناویدا : اسماعیلی کوپی قیس ی کوپی سه‌عدی زهید ، هه‌یه که هه‌یثمی ده‌لێت / لاوازه‌ المجمع به ژماره (۱۵۷۰۴) .

واتە : ئەوانەى كە پېشتەر مال و شوینی خۆیان ئامادەکرد بۆ پیشوایى لە كۆچبەرەن و دل و دەرونى خۆیان پازاندەووە بە ئیمان ، ئەوانەشیان خۆشەوى كە كۆچیان كردووە بۆ لایان و لە دل و دەرویاندا جیى هیچ جوړە حەسودى و بەخیلیەك نابێتەووە و حەز بەبەخشینى دەستكەوتەكان دەكەن بۆ كۆچبەرەن ، فەزلى ئەوانە دەدەن بەسەر خۆیاندا هەرچەندە هەژار و نەداریشن ، جا ئەوێ خۆى لە نەفسى پەزىلى بپاریزێت و زال بێت بەسەریدا ، ئا ئەوانە هەر سەرفرازن ...

(وە جیاوازی پالەو دا نیه كە ئەوانەى (تېئوالدار) وەك لە ئایتەكەدا هاتوو ، ئەو پشٹیوانانەن كە لە مەدینە نیشتەجى بوون پېش ئەوێ كۆچبەرەن هيجرەت بكەن بۆلايان)^١.

لە (انس ی كۆرى مالك) وە (ﷺ) ، دەلیت :

عبدالرحمن كۆرى عوف - لە زەمانى هيجرەتدا - هات بۆ مەدینە و پیغەمبەرى خوا (ﷺ) لەگەل سەعدى كۆرى ربیع ی ئەنصاریدا كردنى بەبرا ، سەد مال و ئەهلهكەى خستە بەردەم (عبدالرحمن) تا نیوێ بۆ خۆى بەریت ، (عبدالرحمن) یش (ﷺ) وتی : خوا مال و خیزانت لە خۆت پیروژ كات ، بەلام بازارم نیشاندە ، ئەو بوو لە فرۆشتنى پەنیر و چەورى بړىك قازانجى كرد^٢.

لە پیاوێتێكى تردا ، عبدالرحمن كۆرى عوف هاتە مەدینە و پیغەمبەرى خوا (ﷺ) لەگەل سەعدى كۆرى ربیع ی ئەنصاریدا كردى بەبرا ، سەعد پێی وت : براكەم من لە ناو خەلكى مەدینە دا لە هەمووان دارا ترم ، جابروانە سامانە كەم كە كردوومە بەدو بەشەو كەم بەشەیان و یست هەلیگرە بۆ خۆت !! وە من دوو خیزانم هەیە ، لییان بپروانە ، كامیان ت بە دل بوو با بۆتى تەلاق بدەم !! (عبدالرحمن) یش فەرمووی :

خوامال و خیزانەكەت لە خۆت پیروژكەت ، تۆ بازارم نیشاندە تاكو تى فەرموودەكە^٣ ... بپروانە خوینەرى بەرێز ، چۆن خۆشەویستی خۆى پەرورەدگار لە

^١ - بپروانە / الجامع الاحكام القرآن (١٨ / ٢١) .

^٢ - تەلوی فەرموودەكەى لەلای بخارى هەیه لە (٦٢) كتیبى : مناقب الانصار (٥٠) بابى كيف اخى النبى بين اصحابه (٢٩٢٧) .

^٣ - پېشەوا احمد دەرى هیناوە لە (المسند) دا بە ژمارە (١٢٨٦٤) .

دلیاندا جیگیر بووه وهای لی کردوون ژبانی هه میشهیی هه لبرترین به سهر ژبانی له ناوچوودا ... ئه مهش ته نها له سه عددان به بوو ، به لکو هه موو هاوه لان ئه وه هه لویستیان بوو ... چهن دین نمونه یان له پوناکی باوه و شیرینی ئیخلاص (دلسوزی) نیشانداه که لاپه رهکانی میژوی پی بونخوش کردوه ... تا خه لکی بزائن که ئه وه په روه رده یه کی ره ببنانی یه نه که مرویی ، هه روه که خوی په روه رده گار به (موسا) (علیهم السلام) ده فهرموئی : (ولتصنع علی عینی) .

۱ - له ابی هریره وه (ﷺ) ده لیت : -

پیاویک له پشتیوانان شه میوانیکی هات ، ئه ویش جگه له خوراکی بهشی خوی و منالهکانی ئه و ئیواره ی هیچی که ی لانه بوو ، بویه به خیزانه که ی وت : منالهکان هه رچون بووه بخه وینه و چراکه بکوژینه وه و هه رچی هه یه له میوانه که مان نزیکه که روه ، خوی په روه رده گاریش ئه م ئایه ته ی دابه زاند : ﴿ ... وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ... ﴾^۱ سورة الحشر آية (۹) .

له ریوایه تیکی دیکه دا ، له ابی هریره وه (ﷺ) ده لیت : پیاویک هاته لای پیغه مبره ی خوا (ﷺ) و وتی : که ماندوو برسی یه ، ئه ویش (ﷺ) وه لامی نارد بۆ یه کی له خیزانهکانی ، ئه ویش له وه لامدا وتی : سویند به و که سه ی تو ی به هه ق ناردوه ته نها ئاوم له لایه .

پاشان وه لامی بۆ یه کیکی دیکه یان نارد ، هه مان شتی وت ، هه تا هه موویان هه مان شتیان وت که ته نها ئاویان له لایه ، ئه ویش (ﷺ) فهرمووی : (کی ئه م پیاوه ئه مشه و ده کاته میوانی خوی ، په حمه تی خوی لی بیت ؟) پیاویک له پشتیوانان هه لساو وتی : من ئه ی پیغه مبره ی خوا (ﷺ) ئه و جا له گه ل خوی بردی و به خیزانه که ی وت :

هیچمان هه یه ؟

وتی : هیچمان نیه جگه له خوراکی بهشی منالهکان . ئه ویش وتی : ده ی به شتی سهرقالیان که و هه رکه میوانه که مان هات چراکه بکوژینه روه و وای نیشاندده که ئیمهش

^۱ - صحیح : صحیحی سونه تهکانی ترمزی (۲۶۲۲) مانای ئایه که :

نان ده خوین ، و هرکه دهستی برد بۆ خواردنه که چراکه بکوژینه ره وه (تانه مانبینی که نان ناخوین و با نهو نانی خوئی بخوات) .

دهلیت : دانیشتن و میوانه که نانی خوئی خوارد که روژ بوویه وه چوو ده لای پیغه مبر خوا (ﷺ) ، پیی فهرموو : (قد عجب الله - عزوجل - من صنعکما اللیله)^۱.

واته : خوای پهرومردگار زور معجبی نه کاره ی نه مشهوتان بوو .

۲ - ابن عمر ، دهلیت :

سهری مهریک پیشکه شی پیاویک له هاوه لانی پیغه مبر خوا (ﷺ) کرا ، وتی : فلان کهسی برام و مانله کانی زیاتر له من پیویستیان بهم سهری مهره هیه و ناردی بویان نهویش ههرواناردی بۆ یه کیکی تر ههتا ههوت مالی بهری کرد و هاته وه مالی یه که مجار !!

وهله پیاویه تیگدا که (الثعلبی) له (انس) وه باسی کردوه ، دهلیت :

سهری مهریک درابه یه کی له هاوه لانی که زور برسی بوو ، به لام نهو ناردی بۆ دراوسیکه و دوا ی نهویش ههوت دهستی کرد و گه پرایه وه مالی خوئی نهو جا خوای پهرومردگار نهو نایه ته ی دابه زاند : ﴿ وَيُؤْتُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ ۖ ﴾^۲.

۳ - حذیفه ی عدوی ، دهلیت :

پوژی (یرموک) له ناو کوژراوه کاندایه گه پام بۆ کوپه مامیکم و بریک ناوم پی بوو ، بهخویم دهوت : نه گهر هیشتا گیانی تیاماییت با توژی ناوی بدهمی ، نه وه بوو بینیمه وه و پییم وت : با توژی ناوت پی بدهم به سهری ناماژه ی کرد : (بهلی) لهو کاته دا گویمان به دهنگی پیاویک بوو دهیوت : ئاه ، ئاه و کوپه مامه کهم ناماژه ی بۆ کردم که ناوه که بدهم به نهو ، که گه یشتمه سهری ، ده بینم (هشامی کوپری عاص) ه وتم : ناوت پی بدهم ؟ ناماژه ی کرد که بهلی ، لهو کاته دا گوئی له یه کی تر بوو ، دهینا لاند ! هشام ناماژه ی کرد که بچم بۆلای نهو که سه ، که گه یشتمه سهری ده بینم گیانی دهرچوو ، گه پرامه وه لای

^۱ - صحیح / زانا یان هاودهنگن له سهری خهتابی دهلیت : (عجب الله) له فهرموده که واته : زور لیی رازی بوو . فتح (۸ / ۶۳۲) .

^۲ - پروانه : تفسیر قرطبی (۱۸ / ۲۴ ، ۲۵) .

(هشام) بینیم نهویش گیانی سپاردوده ، پاشان گه پامه وه لای کوپه مامه کهم سهیر نه کهم نهویش وه فاتی کردوه^۱ .

" بونی به هشت ... و شهادهت له پیاوی خوادا "

ابن اسحاق ، ده لیت :

له (محمدی کوپی عبدالرحمن ی کوپی صعصعه) وه ، پیغمبری خوا (ﷺ) دوا ی تهواو بوونی جهنگی نوحود فرموی : (من رجل ينظر لي ما فعل سعد بن الربيع ؟)
واته : کی هله سئ بزانی سعدی کوپی ربیع چی لی به سهر هاتوه ؟
پیاویک له پشتیوانان وتی : من ، چووه دهر و به ناو کوژاوه کانا گهرا ، تا (سعدی) به برینداری بینیه وه و ئاخرین هه ناسه کانی ژیا نی ددها ، وتی : نه ی سهعد !
پیغمبری خوا (ﷺ) فرمانی پی کردم بزائم تو له ناو زیندواندا ماویت یان له ریزی مردواندایت ؟

وتی : له ریزی مردواندام ، له بهر نه وه سه لام به پیغمبری خوا (ﷺ) بگهیه نه و پیی بلی ، سهعد وتی : خوی گه وره پاداشتی بداته وه به باشتین شیوه که پیغمبرانی خوی پی پاداشت ددهاته وه ، و ههروه ها سهلامی من بگهیه نه به قه ومه کهت و پییان بلی : سهعد ده لیت : به راستی هیچ بیانوو به هانه یه کتان له لای خوا نابی نه گهر بیت و دهستی دوژمان به پیغمبری خوا (ﷺ) بگات ، هه تا چاو یکتان مابیت بو تروکان (واته : هه تا کهسیکیان به زیندویی مابیت)^۲ .

وه له (خارجه ی کوپی زهیدی کوپی ثابت) موه ، له باوکیه وه ده لیت : پیغمبری خوا (ﷺ) پوژی نوحود ناردمی ههوالی سهعدی کوپی ربیع بزائم و پیی فرموم : ان رايته ، فأقراه مني السلام ، وقل له : (يقول لك رسول الله كيف تجدك ؟) ... نه گهر بینیت ، سهلامی منی پی بگهیه نه و پیی بلی ، پیغمبری خوا (ﷺ) هه وائت ده پرسیت ؟ ..

^۱ - بروهانه : تفسیر قرطبی (۱۸ / ۲۷) .

^۲ - بروهانه : ابن هشام (۲ / ۹۴ ، ۹۵) .

منیش به ناو کوژاوه کانداه گهرام ، تا دوزیمه وه هیشتا گیانی تیامابوو ، نژیکه ی
 حه فتا لیدانی پیوه بوو ، په یامه که ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) م پی گه یاند ئه ویش
 فهرموی : سه لامی خوا له سمر پیغمبره ی خوا (ﷺ) و له سمر توش ، پی بلای : ئه ی
 پیغمبره ی خوا (ﷺ) من بوئی به هشت ده کم ، و به هژده کم (انصار) بلای : له لای
 خوا هیچ عوزر و به هانه یه کیان نامینی نه گهر پیغمبره ی خوا (ﷺ) بکه ویته ده ست
 بی باوهران ماده م که سیک زیندووتان تیامابیئت ، ده لیت : پاشان گیانی پاک ی
 سپارد (ﷺ)^۱ .

" نایه ته کانی میراتگری "

له (جابری کوړی عبدالله) وه ، ده لیت : خیزانه که ی سعدی کوړی ربیع همدوو
 کچه که ی هیئا و هات بولای پیغمبره ی خوا (ﷺ) و وتی :
 ئه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ! ئه مانه کچی سعدن و باوکیان له گهل تودا بوو له
 نوحود شهید کرا ، و نیستا مامه یان همدوو مال که یانی بردوو و هیچی بو دوو
 کچه کم نه هیشتوه تهره و به بی پاره ش نادرین به شوو ، ئه ویش فهرموی : (يقضي الله في
 ذلك) خوی پروه دگار ئه وه یه کلا یی ده کاته وه .

ئهره بوو نایه تی میراتگری هاته خواره وه ، و ئه ویش ناردی به دوی مامی
 مناله کانداه و پی فهرموو : (اعط بنی سعد الثلاثين ، واعط امهما الثمن ، و ما بقي فهو لك)^۲ .
 دوو له سمر سی مال که بده به کچه کانی سعد و هشت یه کی لی بده به دایکیان و
 هرچی مایه وه هه لیگره بؤ خوت .
 پهرزای خوی گهره له سمر سعدی کوړی ربیع (ﷺ) و همدوو هاوه لان و
 شوینه که وتوانیان تا پوژی قیامت .

^۱ - بیهقی له دلائل النبوه دا گتیاویه تیه وه .

^۲ - فهرموده ی (حسن) : ابن ماجه گتیاویه تیه وه (۲۷۲۰) و بروانه / صحیح سنن الترمزی (۱۷۰۱) .

" ۷۱ - عبدالله ی کوپی حزافه (ﷺ) "

" خو بهرز پاگرتن به باوهر "

ناوی (عبدالله ی کوپی حزافه ی کوپی قیس ی کوپی عدی) یه و یه کیکه له پیشینه به‌ریزه‌کان .

کوچی کردوه بو حه‌به‌شه و پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) وهک په‌یامنی‌ریک ناردوویه‌تی بۆلای (کسری) . ابن منده ، ده‌لیت (له به‌در دابه‌شدار بوو ، وه (ابن شهاب) ده‌لیت : عبیدالله ی کوپی عبدالله ی کوپی عتبه هه‌والی پی‌دام ، ابن عباس هه‌والی پیداوه که : پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) په‌یامیکی نارد بو (کسری) له‌گه‌ل (عبدالله ی کوپی حزافه ی سهمی) دا و فره‌مانی پی‌کرد بیداته ده‌ست گه‌وره‌ی به‌حره‌ین ، ئه‌ویش (واته گه‌وره‌ی بحرین) دایه ده‌ست کسری ، هه‌رکه خویندیه‌وه پارچه پارچه ی کرد ، زه‌ری ده‌لیت : له‌به‌ر ئه وه پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) دوعای لی‌کردن که خودا پارچه پارچه‌یان بکات^۱ و خوای گه‌وره‌یش دوعاکه‌ی گیرا کرد و مولکی (کیسری) ی تیگ و پیک داو پارچه پارچه کرد .

" ئادابی قورئان خویندن "

له ئه‌بی سه‌له‌مه‌وه (ﷺ) ، عبدالله ی کوپی حزافه هه‌لسا و نوێژی دابه‌ست ، له نوێژه‌که‌یدا ده‌نگی به‌رزکرده‌وه ، پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) پی‌فرموو : یا ابن حذیفه ، لاتسمعن و سمع الله^۲ .

واته : ئه‌ی حذیفه .. مه‌یده به‌گوێی مندا ، به‌لکو با خوا گوێی لیت بیت . نووسه‌ر ده‌لیت : فره‌موده‌ی زۆریش له (صحیح) و غه‌یری ئه‌ویش هاتوون که به‌لگه‌ن له‌سه‌ر خوشویستنی ده‌نگ هه‌لپه‌ین بۆ قورئان خویندن ، وهک ئه‌م فره‌موده‌یه : (ما أذن الله لشيء ما أذن لنبي حسن الصوت يتغنى بالقرآن يجهربه)^۱

^۱ - صحیح بخاری گێڕاوه‌یه‌وه (۸ / ۹۶) له (المغازی) دا .

^۲ - پیاوانی جی متمنه‌ن : ابن سعد دره‌یه‌یناوه له (الطبقات) دا (۴ / ۱۹۰)

واته : خوای پهروهر دگار بۆ هیچ شتیک گوینی رانه گرتووه ، زیاتر له گوێراگرتنی بۆ دهنگی پیغه مبهریکی دهنگ خوێش که به ئاوازهوه قورئان بخوینی و دهنگی بهرزکاتهوه ... ئەمەش ئامارێهه که بۆ قبوڵ کردن و پازی بوون له سهری ^۲.

پیشهوا ابو حامدی غزالی (پهحمهتی خوای له سهر بی) ، دهلیت :

(بۆ ئەوهی فەرمووده جیاوازهکان که له مبارهوه هاتون پیکهوه گری بدهین ، دهلیت : نزم کردنهوهی دهنگ له (پیاو پوپامایی دورتره وه که له بهرز کردنهوهی دهنگ له بهر ئەوه هەر کهس له (ریاو) پیش چاوی دهترسیت وا باشته دهنگی نزم کاتهوه ، و بۆ که سیکیش له خوێ نهترسیت پیش چاوی بکات به دهنگ بهرز کردنهوهی ئەوا باشتروایه دهنگ ههڵپێ ، چونکه زیاتر کار بهمه کراوه و سودهکەشی بۆ کهسانی دیکهش دهگهڕێتهوه .. و دلی خوێنەر خویشی زیندوو رادهگری و بیری له لای قورئانهکه کۆ دهکاتهوه و گوئی لی دهبیته و خهون له چاوی لانهدا و چالاکی دهکات ، ههروهها خهوتوو و بی ئاگیانی دهوهر بهریشی به ئاگا دینیتهوه و چالاکیان دهکات ، وتویانه : ئەگەر ئەم نیهتانهی ههبوو یان یهکی لهم نیهتانهی ههبوو ، ئەوه دهنگههڵپێن بۆی باشته) ^۳

- لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق : - (بۆ ههرشتی سهريپچی خوای بهديهینهری تیا

بوو گویدیری هیچ دروستکراویک مهکن)

له (ابی سعید) وه ، دهلیت :

پیغه مبهری خوا (ﷺ) سهریهکی نارد به پیشپهروی (علقه کوپی مجز) و منیش یهکیک بووم له ئاویاندا ، و له نیوهی ریدا ههندیکیان مۆلهتیان لی وهرگرت ، ئەویش مۆلهتی دان و (عبدالله ی کوپی حزافه) ی کرده سههرکردهیان ، عبدالله له ئەهلی (بهدر) بوو ، ههروهها گیانی سوعبهتیشی تیدا بوو .

^۱ - صحیح : ژانایان له سهری هاودهنگن .

^۲ - البیان فی آداب القرآن ی نووی (۱۰۴) .

^۳ - احیاء علوم الدین غزالی (۱ / ۲۷۸ ، ۲۷۹) .

له کاتیکدا که بهرپوه بووین و له جیهه ئاگریکمان کردهوه تا له بهری بریک خویمان گهرم کهینهوه عبدالله ههلساو وتی : باشه من مافی ئهوه له سهرتان نیه گوپرایه لیم بکهن؟

وتیان : بهلئ :

وتی : دهی بهومافهی من هه مه به سهرتانهوه فهرمانتان پی ئه کهم خوتان بخه نه ناو ئه و ئاگردهوه ، ئهوانیش ههلسان و خویان توند کردهوه بو خو فپی دانه ناو ئاگردهوه ، تا ئهوکاتهی (عبدالله) زانی که ئهوان ئه و کاره ئه کهن و وا خهریکه خویان فپی دهنه ناوی پی و تن : وازیئن وشتی و مه کهن ، تهنها ویستم سوعه بهتتان له گه لدا بکه م .

ئهوجا که هاتنهوه بولای پیغمبره ی خوا (ﷺ) و بویان باس کرد ، فهرمووی : (من امرکم بمعصیه فلا تطیعوه)^۱ هه رکهس فهرمانی پی کردن به سهرپیچی یهک ، به گوپی مه کهن .

جیگیر بوونی له سهرههق : عبدالله ی کوپی حزافه ، نمونهیهکی پیشکesh کردوه له سهر ئارامی و مانهوه له سهر ههق ... و وانهیهکی نیشاندوین له سهر سهر بئندی و مل نه دان و بهرز راگرتنی ئیمان و باوهی که هه رگیز له بیرى نه کهین . له (ابی رافع) وه ده لئیت :

عمری کوپی خهتاب (ﷺ) سوپایهکی نارد بو پژهکان ، لهوی (عبدالله ی کوپی حزافه) یان دیل کرد و له گه ل خویان بردیان .

وتیان : ئه مه له هاوه لانی (محمد) ه . پادشا وتی : وه ره ببه نه صرانی ، نیوهی مولکه که مت پی ئه ده م ؟ وتی : ئه گهر هه رچیت ههیه پیم بدهی له گه ل هه موو مولکی عمره بیهشدا ، ئه و بو چاوتروکانیک له ئایینی (محمد) پاشگهنابمه وه .

ئهویش وتی : دهی ئه تکوژین ، وتی : دهی کهیفی خوته ... پاشان بهستیانه وه و فهرمانکرا تیر بارانی دهو رو بهری بکهن به بی ئه وهی بهر ئه و بکهوی و بهردهوام داوای لی ئه کرا بیته نه صرانی ، بهلام ئه و له سهر باوهپی خو ی مایه وه تا وازیان هیئا ئه و جا ئاوی کولای هیئا و دوو کهس له دیلهکانی موسلمانانی هیئا ، و فهرمانی کردو یه کیکیان تی

- دانه پالنهکی (صحیح) ه ، احمد و ابن ماجه گیرلویانه ته وه ، و زانایانی هاودهنگن له سهری .

فریدا ، و بهره‌وام پییان دھوت که ببیته نه‌صرانی ، به‌لام نه‌و پازی نه‌ده‌بوو ، پاشان عبدالله دهستی به‌گریان کرد .

وتیان به پاشا : دهگری نه‌ویش وای زانی ئیتز لاواز بووه و چاره‌ی نه‌ماوه ، وتی : بهره‌لای کهن و بۆم بیئن .. پیی وت : بۆچی گریایت ؟

وتی : به خۆم وت : گیانیکم هیه .. بیبه‌خشم ، حه‌زم نه‌کرد هینده‌ی تا له مووه‌کانی سهرم گیان و پۆحم تیابوایه و بخرایه‌ته ناو ناگر له پیناوی خوادا ، نه‌و تاغووته‌ش پی وت : ده‌ی وهره سهرم ماچ که ، بهره‌لات ده‌که‌م .

وتی : دیله‌کانی دیکه‌ش به‌ر ده‌ده‌یت ؟

وتی : به‌لی . نه‌ویش سهری ماچ کرد . و پاشان له‌گه‌ل دیله‌کاندا گه‌پرایه‌وه بۆ لای عمر (ﷺ) و هه‌واله‌که‌ی پیندا ؟ عمریش (ﷺ) ، فهرمووی : ههر موسلمانیک مافی نه‌وه‌ی به‌سهره‌وه‌یه سهری کوپی حذافه (ﷺ) ماچ بکات ، وه به‌خویشم ده‌ست پیده‌که‌م و سهری ماچ کرد .

وه له (مالک ی کوپی انس) هوه :

نه‌هلی (قیساریه) کوپی حذافه (ﷺ) یان به‌ دیل گرت ، پادشا که‌یان فهرمانی پی کردن و به‌ چه‌نده‌ها ریگه‌ تا‌قی یان کرده‌وه ، به‌لام نه‌و ئارامی له‌سهر هه‌موویان گرت . پاشان هی‌نایانه ژوریک و شه‌راب و گوشتی به‌رازیان سی پۆژ له‌سهر یه‌ک بۆ ده‌برد له جیاتی خۆراکدا ، ب‌ه‌لام نه‌و نه‌یده‌خوارد ، نه‌و جا به‌ پاشایان وت به‌راستی هی‌زی له‌به‌ر بپاوه ، نه‌گه‌ر ده‌ری نه‌که‌یت له‌و ژووره‌دا ، ده‌مریت ، نه‌ویش هی‌نایه‌ ده‌روه و لیی پرسى : بۆچی هی‌چ ناخویت ؟

وتی : نه‌گه‌ر چی له‌ ناچاریدا بۆمان هه‌لال کراوه ، به‌لام حه‌زم نه‌کرد وات لی بکه‌م که‌یفت خو‌ش بیئت له‌ ئیسلام (واته‌ هه‌ست به‌ جو‌ره سهرکه‌وتنیک بکه‌یت به‌سهر ئیسلامه‌وه) . نه‌وجا وتی : ده‌ی سهرم ماچ که ، سه‌د دیلت له‌گه‌لدا ئازاد ده‌که‌م . وتی : نه‌مه‌یانم قبوله ، و سهری ماچ کرد و له‌گه‌ل سه‌د که‌س له‌ دیله‌کاندا ئازادی کردن .

¹ - ارنووط ده‌لیت : ابن عساکر له‌ تاریخ دا له‌ پیی به‌یه‌قه‌ی یه‌وه ده‌ره‌یتانی بۆ کربوه و هه‌روه‌ها (حافظ یش له (الاصابه) دا و له‌ فهرمووده‌ی ابن عباسه‌وه ، له‌لای ابن عساکر .

هه وره ها ابن عائز چیرۆکی ابن حذافه ی گێڕاوه ته وه ، ده لێت : - وه لیدی کوپی محمد بۆی باس کردین وتی : ابن حذافه (ﷺ) به دیل گیراو ... پاشان به درێژی باسی چیرۆکه که ی کرد که تیایدا ها ته وه ، له گه ل عبدالله ی ابن حذافه دا سی سهد به ندرکراوی دیکه شی ئازاد کردووه و سی ههزار دینار وسی خزمه تکاری ئافرهت و سی خزمه تکاری پیاویشی پی به خشیوه .

پیشه وا (ذهبی) ده لێت : (له وانه یه ئهم پادشایه به نهینی موسلمان بووبیت ، و به لگه ش بۆ ئه وه زیاده پره وی کردنیه تی له پرێزلێانی عبدالله ی کوپ حذافه (ﷺ) ... و ئه وانه ی له ناخی خۆیاندا موسلمان بوون به و جوړه هه لس و کهوتیان کردووه ، و تکی ئه وه ی بۆ ده کری که بۆ هه میشه یی له ئاگردا نه مینیته وه ، چونکه جوړیک باوه پ له دلیدا گیرساوه ته وه و بۆ ئه وه شار دویه تیه وه نه کا ملکه چی ئیسلام و پیغه مبه ری خوا (ﷺ) بیت و باوه پی به هه قیتی ئیسلام هه بووه له گه ل باوه پی به وه ی که ئه وه له سه ر ئاینی راسته ، ده بینین که ئاینی یه کانی له لاکه وه ره بووه ، هه روه ک زوړیکی تر له (المسلمانية الدواوین) هکان ئه یانکرد ، به لām ئه مه له ئیسلامدا سوودی بۆ ی نیه تا له هاوه لدانان بۆ خودا خۆی پزگار نه کات)^۱ .

" وه فاتی "

عبدالله ی کوپ حذافه (ﷺ) له سه رده می جینشینایه تی پیشه وا عوسماندا (ﷺ) وه فاتی کردووه .

^۱ - بره وانه / سیر اعلام النبلاء (۲ / ۱۵ ، ۱۶)

" ۷۲ - خزیمه ی کوپی ثابت (ﷺ) "

" ذوالشهادتین "

" شایه تی دانی به شایه تی دوو پیاوه "

ناوی : -

خزیمه ی کوپی ثابتی کوپی فاکهیی کوپی ثعلبه ی کوپی ساعده یه ، زانا و فه قیه
نه بو عماره ی نه نصاری خه طمی مه دهنی یه و به " ذوالشهادتین " ناسراوه .
وتراوه : یه کیکه له نه هلی (بهر) به لام رای راست نه وه یه که له ئوحد و دوی
ئوحدو دا به شدار بووه . و یه کی بووه له مه زانی سوپای (علی کوپی ابی تالیب) (ﷺ)
و له پوژی (صفین) دا له گهل علی (ﷺ) دا شهید بووه . له جهنگی (مؤته) شدا
به شداری کردووه و سالی (۳۷) ی کوچی شهید بووه (ﷺ) و هه لگری ئالای (بنی
خطمه) بووه .

" ذوالشهادتین (خاوه نی دوو شهادهت) "

له عه ماری کوپی خزیمه وه ، ده لیت : مامی که یه کی بوو له هاوه لان بو ی باس
کرد وتی : پیغمبری خوا (ﷺ) نه سپیکی له کابرایه کی ده شته کی کپی و فهرمووی
که له دوی بیت تا پاره ی نه سپه که ی پی بدات ، نه وه بوو پیغمبری خوا (ﷺ) به
خیرایی دهروشت ، به لام ده شته کی یه که خاوه خاوی ده کرد و له پیدا چه ند که سیك
داوایان له ده شته کی یه که کرد که نه سپه که یان پی بفروشیته به ی نه وه ی بزائن که
پیغمبری خوا (ﷺ) لپی کریوه ، کابرای ده شته کی بانگی له پیغمبری خوا (ﷺ)
کرد وتی : نه م نه سپه م هیشتا نه فروشتووه نیستا ده فروشم به مانه ، پیغمبری خوا
ش (ﷺ) که گوپی له ده شته کی یه که بوو ، فهرمووی : (أولیس قد ابتعته منك ؟) نه ی من
لیم نه کریت ؟

ده شته کی یه که وتی : نا به خوا پیم نه فروشتووی . پیغمبری خوا (ﷺ)
فهرمووی : (بلی قد ابتعته منك) ، به لکو من لیم کریویت ..

دەشتەکیه‌که‌ وتی : دە‌ی شاهیدت هه‌یه‌ ؟

خزیمه‌ی کو‌ری ثابت وتی : من شایه‌تی ئه‌وه‌م که‌ پیت فرۆشتوه‌ ، پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌ خزیمه‌ی فەرمووی : (بم تشهد) شایه‌تی به‌ چی‌ دده‌یت . وتی : به‌ چه‌ سپاندنی راستی قسه‌کانت ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، پێغه‌مبه‌ری خواش (ﷺ) شایه‌تی خزیمه‌ی له‌ جیی شایه‌تی دوو پیاو دانا له‌وه‌ به‌ دواوه‌^١ .

خارجه‌ی کو‌ری زه‌ید ، له‌ باوکیه‌وه‌ ، ده‌لێت : کاتێ که‌ خه‌ریک بووین قورئانمان له‌ دوو تووی په‌راودا ده‌نووسیه‌وه‌ ئایه‌تی‌کم له‌ بیر چوو بوو که‌ له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) م بیستوه‌ ، له‌لای خزیمه‌ی کو‌ری ثابت بینیمه‌وه‌ ئه‌ویش ئه‌مه‌ بوو : ﴿ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ... ﴾ سورة الأحزاب ، آیه (٢٣) .

ده‌لێت : خزیمه‌ به‌ (ذوالشهادتین) بانگ ده‌کرا و پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شایه‌تی ئه‌وی به‌ شایه‌تی دوو پیاو پێی دده‌ا^٢ ..

زه‌یدی کو‌ری ثابت (ﷺ) هه‌یج ئایه‌تیکی جیگیر نه‌ ئه‌کرد و نه‌ئه‌نووسیه‌وه‌ به‌ بوونی دوو شایه‌تی دادپه‌روه‌ر نه‌بی‌ت ، که‌چی ئه‌م ئایه‌ته‌ی ته‌نها له‌لای (خزیمه‌ی کو‌ری ثابت (ﷺ)) بینیه‌وه‌ و جیگیریشی کرد له‌به‌ر ئه‌وه‌ی شایه‌تی ئه‌و به‌شایه‌تی دوو پیاو بوو . وه‌ خزیمه‌ له‌ تیره‌ی (ئه‌وس) بوو .. ئه‌و سی یه‌کان شانازی یان پێوه‌ ده‌کرد . هه‌ردوو تیره‌که‌ی ئه‌نصاری شانازی یان به‌ خۆیانوه‌ ده‌کرد ، ئه‌و سی یه‌کان ئه‌یانوت ئی‌مه‌ که‌سانیکمان هه‌یه‌ فریشته‌کان شو‌ردویانه‌ ئه‌ویش (حنظله‌ ی کو‌ری راهب) و که‌سانیکێ وه‌ک (سعد) مان هه‌یه‌ که‌ عه‌رشێ خودا بۆی جولا‌وه‌ و که‌سانیکمان هه‌یه‌ که‌ شایه‌تی به‌شایه‌تی دوو پیاو ده‌خوات ئه‌ویش (خزیمه‌ی کو‌ری ثابت (ﷺ)) . (ره‌زای خوا له‌سه‌ر هه‌موویان) .

^١ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) ه‌ : ابوداوود له‌ (الاقصیه‌) دا گێڕاوه‌تیه‌وه‌ .

^٢ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) ه‌ : عبدالرزاق له‌ (المنصف) (٢٠٤١٦) دا ده‌ری هه‌یناوه‌ ، هه‌روه‌ها بخاری)

" ۷۳ - عبدالله ی کوږی سلام (ﷺ) "

" نهو زانابه ی پیغمبر ی خوا (ﷺ) شایه تی به ههشتی بوډا !! "

کی ږه ؟ عبدالله ی کوږی سهلامی کوږی حارثه ... پیښه‌وای زانا و شایه تی بوډراو بۆ چوونه بههشت ، نه‌بو حارثی ئیسرائیلی هاوپیما نی پشتیوانانه و له‌هاوه‌له هه‌لېژارده‌کانی (تایبه‌تکانی) پیغمبر ی خوايه (ﷺ) .
کاتی کوچی پیغمبر ی خوا (ﷺ) و هاتنی بۆ مه‌دینه ، عبدالله موسلمان بووه . ابن سعد ، ده‌لېت : له‌نه‌و ی یوسفی کوږی یعقوبه (سهلامی خویان له‌سهر بیټ) ... و یه‌کیک بوو له زانا ئاینی یه‌کانی جووله‌که .
له عبدالله ی کوږی سهلاموه (ﷺ) ، ده‌لېت : کاتی پیغمبر ی خوا (ﷺ) هاته مه‌دینه ، خه‌لکی به‌خیرایی به‌ره‌و ږووی ده‌هاتن منیش یه‌کیک بووم له‌و خه‌لکه و به‌ره‌و ږووی چووم ، و هه‌رکه بینیم زانیم که دم و چاوی هی که‌سیکی دروژن نیه و یه‌که‌م شتیک لییه‌وه بیستم نه‌مه بوو که فهرمووی :

" یاایها الناس ، أفشوا السلام ، و اطعموا الطعام ، و صلوا الارحام ، و صلوا باللیل و الناس نیام ، تدخلوا الجنة بسلام " .^۱ واته : نه‌ی خه‌لکینه ، ناشته‌وایی و سهلام له‌نیوانتانداندا بلاو بکه‌نه‌وه و خواردن به‌یه‌کتری بده‌ن و صیله‌ی رهم بگیه‌نن و کاتی خه‌لکی نووستون به‌شه‌ودا نویژ بکه‌ن ، ده‌چنه به‌هه‌شته‌وه به‌سهلامه‌تی ...

نه‌و ئاخواتنه‌ی له‌نیوان عبدالله و پیغمبر ی خوا (ﷺ) کرا : - له (انس ی کوږی مالک) هوه (ﷺ) ده‌لېت : عبدالله ی کوږی سلام ، نه‌و کاته‌ی تازه پیغمبر ی خوا (ﷺ) هاتبووه مه‌دینه هات بۆلای و وتی : سی پرسیارت لی نه‌که‌م که ته‌نها پیغمبر یان وه‌لامه‌که‌ی نه‌زانن :

یه‌که‌مین نیشانه‌ی قیامت چی ږه ؟

یه‌که‌مین شت که نه‌هلی به‌هه‌شت ده‌یخون چی ږه ؟

له‌کویوه کوږیه له‌شیوه‌یدا ده‌چیته سهر باوکی یان دایکی ؟

^۱ - فهرموده‌ی صحیح / نه‌حمده و ترمزی و حاکم (۲ / ۱۲) ده‌ریان هیتاوه ده‌لېت (صحیح الاسناد) ه زه‌هه‌بیش هاوږایه (سیر ۲ / ۴۱۴) په‌پاوئیز .

فهرمووی : (اخیری بن جبریل آغا)

جبریل که مېک له مه و بهر هه والی نه وانه ی پېدام

وتی : له ناو فریشته کاندې نهو دوژمنی جووله که یه ^۱.

پیغه مبهړی خوا (ﷺ) فهرمووی :

" یه که مین نیشانه ی هه لسانی قیامت ناگریکه ، له پوژمه لاتره دمرده چیت و

خه لکی بهرو پوژناوا راپیچ دهکات و کو دهکاته وه "

" یه که مین شتیکش نه هلی به هشت دهیخون زیاده ی جگهری نه هه نگه "

سه باره ت به لیک چوونیش نه وه نه گهر ناوی پیاو پیشکه وت ؟ منداله که له نهو

دهچیت و نه گهر هی ژنه که پیشکه وت نه و منداله که له دایکی دهچیت . وتی : شایه تی

دهدم که تو پیغه مبهړی خوا یت (ﷺ) .

پاشان وتی : نه ی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) جوله که قهومیکی بوختانچین ^۲ و

نه گهر بزنان که ئیسلام کرده ته بهرنامه د دست نه که ن به بوختان بو کردنم ، له بهر نه وه

که سیک بنیره لایان و هه والی میان لی پیرسه . ئویش که سیکی نارد بو لایان ،

فهرمووی : وتیان : زانای کوپی زانا و پیاوی ئاینی و کوپی پیاوی ئاینی و

تیگه یشتومانه ، وتی : نه گهر بزنان ئیسلام بووه ، ئیویش موسلمان دهن ؟ وتیان خوا

پهنای بدات له شتی وا . وتی : نه و جا عبدالله چووه دمره وه و وتی : (شایه تی ئهدم که

هیچ خودایه ک نیه جگه له (الله) و (محمد) یش پیغه مبهړی خوا یه (ﷺ) .

^۱ - خوی گه وره به م نایه ته پیروزه رده ی داونه ته وه : ﴿ قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴾ (۹۷) مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ (۹۸) ﴿ سورة البقرة .

^۲ - واته بهو درو و دله سانه ی که هه ئیده به ستن گوینگر سه رسام نه که ن .

ئەوانیش وتیان : بەلکو ابن سلام خراپترینمانە و کوپی خراپترینمانە و بی ناگاترین و کوپی بی ناگاترینمانە . وتی : ئەی پیغمبەری خوا (ﷺ) ، نەموت ئەوانە قەومیکی بوختانچین ؟^۱

" چاکەکانی "

۱ - پیشەوا احمد لە (المسند) دا ڕیواوەتی کردووە ، ئەلێت : پیغمبەری خوا (ﷺ) قاپی (تریت) ی هینا و ڕیکی لی خوارد و هەندیکی لی هیشتەو و فەرمووی : (یدخل من هذا الفج رجل من اهل الجنة ، يأكل هذه النضلة) واتە : لەم دەرگایەو پیاویک لە ئەهلی بەهەشت دێتە ژوورەو ئەم پاشماوەی تریته ئەخوات .

سەعد دەلێت : کاتی من هاتم (عمیری کوپی ابی وقاص) ی بڕام خوێ نامادە ئەکرد بێتە لای پیغمبەری خوا (ﷺ) و وتم بە شکوم ئەوەی کە دێتە ژوورەو (عمیر) بێت ، بەلام دەبینم (عبدالله ی کوپی سەلام) هاتە ژوورەو و تریتهکە ی خوارد .^۲

۲ - لە قیس ی کوپی عبادەو ، دەلێت : لە مزگەوتی مەدینە بووم پیاویک هات کە شوینەواری کڕنوش لەسەر ڕووی دیار بوو ، خەلکەکە وتیان : ئەم پیاو لە ئەهلی بەهەشتە ، ئەوجا دووڕکات نوێژێ کرد کە ، درێژێ نەکردەو و بە کورتی ئەنجامی دا و کاتی چوو دەرەو شوینی کەوتم تا مالهەیان و لەگەلیا چوو مە ژوورەو و دەستم بە گفتوگۆ کردن کرد لە گەلیدا و ئەو بوو کە پیم ئاشنا بوو ، وتم : خەلکەکە لە مزگەوت ئەیانوت کە تۆ وەها و وەهایت (واتە ئەوەی لە خەلکی بەهەشتی) . وتی : سبحان الله ! (پاک و بی گەردی بۆ خوا) بۆکەس نیە هەر لە خوێهەو شتی بلی بە بی ئەوەی بیزانی ، من بۆت باس ئەکەم : خەویکم بینی و بۆ پیغمبەری خوا (ﷺ) گێڕایەو :

لە خەمدا وەک ئەوەی لەناو گۆلستانیک سەوزدابم و لەناو ڕاستیدا پایەیکە ئاسنین هەبوو ، بێکە ی لە زەویدا و سەرکە ی لە ئاسماندا بوو ، و لە سەروییەو

^۱ - فەرموودی (صحیح) ه بخاری دەری هیناوە (۶ / ۲۶۱) .

^۲ - دانەپالەکی (حسن) ه / احمد گێڕاویەتیەو (۱ / ۱۹۶) ، هەروەها حکم (۲ / ۴۱۶) و دەلێت : صحیح الاسنادە و زەههیش هاورایە .

دەستە بەندیك (عروههك) هه‌بوو ، پیم و ترا ، سه‌ركه‌وه به‌سه‌ریدا منیش سه‌ركه‌وتم تا گه‌یشتمه‌ ده‌سته‌به‌نده كه (قولفه‌كه) .

پیم و ترا : ده‌ستی پیوه‌ بگره ...

خه‌به‌رم بوویه‌وه و ئه‌بینم له‌ناو ده‌ستم دایه‌ و كه‌ پۆژ بوویه‌وه ، هاتم بۆلای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و بۆم باس كرد ، ئه‌ویش فهرمووی :

(اما الروضة فروضه الاسلام ، و اما العمود ، فعمود الاسلام ، و اما العروة فهي العروة الوثقى ، انت على الاسلام حتى تموت) .

فهرمووی : گولستانه‌كه ، گولستانی ئیسلام و پایه‌كه‌ش پایه‌ی ئیسلام بووه ، وه‌ ده‌سته‌به‌نده‌كه‌ش (عروه‌ الوثقى) یه‌ واته‌ : به‌ هیژترین هۆكار بووه‌ وه‌ تۆ له‌ ناو ئیسلامدایت هه‌تا ئه‌مریت . قیس ده‌لیت : پیاوه‌كه‌ عبدالله ی كۆری سلام بوو^١ .

" خۆ به‌كه‌م زانیی "

له‌ عبدالله ی كۆری حنظله‌ وه ، ده‌لیت :

عبدالله ی كۆری سه‌لام به‌ ناو بازاردا پۆیشت و كۆلی ته‌خته‌ و دار به‌سه‌ر پشتییه‌وه‌ بوو ، پیی و ترا ئه‌مه‌ چی یه‌ ئه‌ی تۆ خوا ده‌وله‌مه‌ندی نه‌كردویت ؟

وتی : بۆنا ، به‌لام و یستم خۆبه‌زلزانی و له‌ خۆبایی بوون له‌ خۆمدا سه‌ركوت كه‌م، چونكه‌ گویم له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بوو ، فهرمویه‌تی : (لا یدخل الجنة من كان في قلبه مثقال حبة خردل من كبر)^٢ .

واته‌ : ئه‌وه‌ی هینده‌ی مسقاله‌ تۆویك له‌ خۆبه‌زلزانی له‌ ناو دلیدا هه‌بی ناچیت به‌هه‌شته‌وه‌ .

^١ - فهرمووده‌ی صحیح : بخاری ده‌ریه‌یتاوه‌ (٧ / ٩٨) ، و (مسلم) (٢٤٨٤) .

^٢ - حاكم له‌ (المستدرک) (٢ / ٤١٦) ده‌ری هیتاوه‌ و ده‌لیت : (صحیح) د .

" پیغمبري خوا (ﷺ) منداله کانی خوشدهوی "

له (یوسفی کوپری عبدالله ی کوپری سلام) هوه ، دهلیت : پیغمبري خوا (ﷺ) له کوشیدا داینیشاندم و دهستی بهسرمدا هیئاو ناوی لی نام (یوسف)^۱.

" خهباتی له پیاوی خوادا "

بشری کوپری شغاف ، له (عبدالله ی کوپری سلام) هوه دهگیریتتهوه : که نامادهی پرگار کردنی (نهاوهند) بووه . وه له (ابن سیرین) هوه ، دهلیت : هوالم پی درا که عبدالله ی کوپری سلام فهرموویه تی : نهگهر پییدا گه شتم (واته مام تا کاتی جهنگه که) و ولآخم نه بوو ، هه لمگرن هه تا له نیوان هه ردوو ریزه که دا دامنه نیان (واته له ناو جهرگی شهره که دا)^۲

" خوپاریزی (ﷺ) "

له ابی بردهی کوپری ابی موسای نه شعهری یهوه ، دهلیت : هاتم بو مه دینه ، ده بینم عبدالله ی کوپری سلام له (حهلقه یه کی یاد) دا دانیشتوو به ملکه چی یهوه بو خوا و سیمای چاکه ی لی دهباری ... وتی : براکه م تو ئیستا دییت که ئیمه وا هه لئه سین . منیش وتم : قهیناکا هه لسن .. نهویش هه لسا و شوینی که وتم ، وتی : تو کییت ؟ وتم : کوپری براکه تم ، من ابو بوردهی کوپری ابی موسام .

نهویش سلاوی لی کردم و ههوالپرسی لی کردم و بریک گه نمه خوساوی دهرخوارد دام (پییدام) و پاشان وتی : ئیوه گوندنشین و قهرز دهدهنه بازرگانه کان نهوانیش ، باره ولآخ له زه مبیله ی پر له خورما و ئالفتان پی نهدهن ، نه کهن لیی نزیک بینهوه و وهری گرن ، چونکه نهوه ناگره^۳ . له ریوایه تیکی تردا نهوه سووه .

^۱ - هیثمی دهلیت : احمد به جهند ئیسنادیک گتیاویه تیهوه و ههروهها له پیاوانیکهوه و ئیسنادیان بی باورین . المجمع به ژماره (۱۵۸۰۷) .

^۲ - پروانه : سیر اعلام النبلاء (۲ / ۴۲۲ ، ۴۲۳) .

^۳ - پیاوانی جیتی تمناهن ، الاصابه (۱۱۰ / ۶) پهراویز (سیر ۲ ، ۴۲۴) .

حافظ ابن حجر ، دهلیت : بوی هیه نه مه پای عبدالله ی کوپی سلام بیت ، نه گینا زانایان له سهر نه وه هاودهنگن که له کاتیکدا نه وه نه بیت سوو گهر به مهرج دابنریت ، به لام باشتین خوپاریزیش نه وهیه که وازی لی بهینریت^۱ .

وفاتی :- ذهبی ، پرحمتهی خوی لی بیت ، دهلیت : زانایان هاو دهننگن له سهر نه وهی که عبدالله ی کوپی سلام په زای خوی له سهر بیت له سالی (۴۳) دا وه فاتی کردوه .

^۱ - په راویزی سیر اعلام النبلاء (۲ / ۴۲۴) .

" ۷۴ - حکیم ی کوړ حزام (ﷺ) "

" شاهیدین کهوا من به خشیم به خودا "

ناوی : حکیم ی کوړی حزام ی کوړی خویلیدی کوړی اسد ... نه بو خالدی
قورهشی نه سدی یه .

ابن منده ، ده لیت :

" حکیم له ناو جهرگه ی که عبه له دایک بووه و سده و بیست سال ژیاوه " پوژي
نازاد کردنی مه که موسلمان بووه و موسلمانیکي باش وه له هر دوو غزای (حنین و
طائف) به شدار بووه . له ماقولانی قورهش و هوشمندان و خانه دانه کانیان بووه خاتوو
خه دیجه ی کچی خویلید (ﷺ) پوری بووه ، هروها زیبری کوړی عوام کوړه مامی
بووه .

ذهبی ده لیت :

" حکیم له گه وړه پیاوانی قریش بووه ... نیشانه یه که بووه بو پشت و نه سب ،
وه خوپاریزو پایه رن بووه " وه نه گهر زور پیدا گری له سویند خوار دندا بکړدایه ،
نه یفرموو : " نا بهو که سدی که پوژي به در منی له کوژران پاراست " نه و پوژه هیشتا
باوهری نه هیئا بوو ، وه نه گهر بکوژرایه به کافری نه مرد ، به لام په حمهت و به زهیی
گه وړه ی خودا پیی گه یشت .

" خوشه ویستی بو پیغمبری خوا (ﷺ) له پیش ئیسلامدا "

له (عراق ی کوړی مالک) هوه ، حکیم کوړی حزام وتی :

محمد (ﷺ) له جاهیلیدا خوشه ویستری که سم بوو ، به لام له پاش نه وه ی
په یامی ئیسلامی بو هات و کوچی کرد بو مه دینه ، حکیم نه و ورزه به بی باوهری
مایه وه ، پاشان ده بینی (جل و بهرگیکی) " ذی یهن " ده فروشن ، چوو کړی به (۵۰)

دینار تا بە دیاری بیداته پیڤەمبەری خوا (ﷺ) ، ئەوە بوو هیڤای بۆ مەدینە و دای بە پیڤەمبەری خوا (ﷺ) بە دیاری ، بەلام وەری نەگرت .

عبدالله دەلیت : وەك ئەوەی گویم لیّ بوو فەرمووی : (انا لانقبل من المشركين شيئا ، ولكن ان شئت بالثمن) واتە : ئێمە هیچ شتێ لە هاوێلگەرێان قبول ناکەین ، بەلام ئەگەر پازیت ئەوە بە نرخەکەیی لیّت وەرئەگرم . دەلیت : منیش کە زانیم بە دیاری وەری ناگری بە نرخەکەیی پیّم دا^١ .

هەروەها (طبرانی) لە ڕیوایەتێکدا ئەمەیی زیاد کردووە :
ئەوجا لە بەری کردووە لەسەر بلنگۆ پیڤەمبەری خوا (ﷺ) م بینی پیڤەیی بوو ، هیچ شتیکی لەو جوانتر نەبوو ئەو پۆژە ، پاشان دای بە (اسامە) و حکیم بە (اسامە) وە بینی وتی : ئەی ئوسامە ! ئەلیی کراسەکەیی (زی یەزن) ت لەبەرکردووە ؟
وتی : بەلی ، سویند بەخوا من لە ئەو باشترم و باوکیشم لە باوکی ئەو باشترە منیش چووم بۆ مەککە و بەقسەکانی ئوسامە سەرسامم کردن .

" چاو تیری (قناعه) ھۆکاری دەوڵەمەندبوونە "

حکیم ی کۆری حزام نمونەیی عیقفەت و قەناعەت و پەزامەند بوون بوو بە بەشی خودا . ئەمەش ئاکامەکەیی بوو ھۆی کرانەوێ دەرگای پۆزی و مال و سامان بەرپیدا .
لە زەھری یەوہ ، لە سعید و عروہ وە :

" پیڤەمبەری خوا (ﷺ) پۆژی حنین بەشیکی لە غەنیمەدا بە حکیم ، ئەوە بوو بە کەمی زانی بۆیە بۆی زیاد کرد ، وتی : ئەی پیڤەمبەری خوا (ﷺ) ! کام بەشیان کە پیّت دام چاکتر بوو ؟

فەرمووی : " الاولی " ئەوەی یەکەمجار و پاشان فەرمووی :

(يا حکيم ان هذا المال خضرة حلوة ، فمن اخذه بسخاوة نفس و حسن اكله بورك له فيه ، و من اخذ باستشراف نفس و سوء اكله ، لم يبارك له فيه و كان كالذي يأكل ولا يشبع)

^١ - پیاوانی جیّ متمنەن : احمد (٤٠٢ / ٣) ، حاکم (٤٨٥ ، ٤٨٣ / ٣) و دەلیت صحیح الاسناد و زەھەبیش ھارپایە پەرەوێز (سیر ٤٦ / ٣) .

واته : نهی حکیم ، نهم ماله جوان و شیرینه ، و هرکس به دهرونیکی گوشاده وه وهریگریټ و به باشی و له شتی چاکدا به کاری بینئ ټه وه لیئ پیروژ ده بیټ ، وه هرکس به دهرونیکی تنگ (به چاو لی ټیر نه بوون و بهرچاو تنگی) وهری بگریټ و به خراپی به کاری بینئټ ، ټه وه لیئ موبارهک نابئ ، وه وهک ټه وه کهسه وایه که هر ده خوات و ټیر نابئټ .

حکیم وتی : ټه گهر له تویش وهری گریټ ؟

فهرمووی : (و مني) ټه گهر له منیش وهری گرن .

وتی : دهی به وکهسهی توئی به هق ناردووه شهرت بی له دواي تو خیر له کهسه وهر نه گرم .

ده لیټ : له دواي ټه وه هیچ به خشش (عطاء) و ده عوه تیکی نان خواردنی وهر نه گرت هتا مرد . وه عمر (ﷺ) ټه یفه رموو : نهی خواي گه وره شایه د به به سر (حکیم) وه که من بانگی ټه کهم هه قی خوئی پی بدوم که چی نایه وی . وه (حکیم) که وه فاتی کرد یه کی بوو له زور ده وله مهنده کانی قوریش^۱ .

" بهرچاو ټیری و سه خاوه تی "

له هشامی کوږی عروه وه له باوکیه وه :

حکیم ی کوږ حزام له جاهیلیدا سهد بهندهی نازاد کردووه و باری سهد خوشتری به خشیه ، کاتیکیش موسلمان بووه ، ټه وندهی تری به خشیه و سهد بهندهی تریشی نازاد کردووه ، ده لیټ : پرسیارم له پیغه مبهړی خوا (ﷺ) کرد ، وتم : نهی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) ، نایا ټه وه کاره باشانهی له جاهلیه تمدا ټه نجام داون ټه بن به چی ؟ (یان هیچ سودیکیان له قیامه تدا بوم هیه ؟) ټه ویش فهرمووی :

(اسلمت علی ماسلف لك من خیر)^۲ واته : تو به هه موو چاکه کانی پیشووته وه موسلمان بوویت - واته بوټ حساب ټه کری ..

^۱ - عبدالرزاق دهره ټناوه ، هه روده طبرانی (۳۰۷۸) .

^۲ - صحیح / زانا یان هاوده نګن له سهړی .

وه له (مصعب ی کوری ثابت) هوه ، دهلیت : سویند بهخوا پیم گه‌یشت که حکیم ی کوری حزام پوژنی عه‌ره‌فه هاتووه و سه‌د به‌نده و سه‌د سه‌ر حوشر و سه‌د مانگا و سه‌د سه‌ر مهریشی له‌گه‌لدا بوو فهرمووی : هه‌موویان له پیناوی خوا ده‌به‌خشم^۱ ... هه‌روه‌ها هاتووه که (دارالندوه) ی به سه‌د هه‌زار فروشتووه . (ابن الزبیر) یش پیی وتوو : گه‌وره‌ی قوره‌یش جیگای پایه‌دار و به‌نرخ‌ی قوره‌یش ده‌فروشی ؟ وتی : مه‌زنانه‌یه‌تی و گه‌وره‌یی هه‌مووی رو‌یی برازا و ته‌نها له خواترسان گه‌وره‌یی یه وه من داومه به خانوویه‌ک له به‌هه‌شت ، ئیوه شاهیدبن که‌وا نرخه‌که‌یم به‌خشیوه له پیناوی خوا^۲ دا ..

" کو‌تایی به‌کی کامه‌ران "

حکیم (ﷺ) سالی (۵۴) وه‌فاتی کرد . له‌سه‌ره مه‌رگدا هاتنه سه‌ری ده‌یفه‌رموو : (لا اله الا الله قد كنت اخشاك ، و انا اليوم ارجوك) واته هیچ خودایه‌ک نیه جگه له (زاتی الله) ئه‌ی په‌روه‌ر دگار من ئه‌وسا لی‌ت ده‌ترسام ، به‌لام ئیستا تکاکارتم ، پاشان گیانی سپارد ... په‌زای خوای له‌سه‌ر بی .

^۱ - طبرانی ده‌ریه‌پناوه (۳۰۷۵) و فهرمووده‌ی (مرسل) ه .

^۲ - (حسن) ، طبرانی به نوو ئیسناد ده‌ری هیناوی یه‌کیکیان (حسن) ه المجمع به ژماره (۹ / ۳۸۴) .

" ۷۵ - عبدالله ی کوپری عەمری کوپری عاص (ﷺ) "

" پیڤشه‌وای عابید "

کێیه ؟

پیڤشه‌وای زانای خواپەرست ، عبدالله ی کوپری عەمری کوپری عاص ... هاوێلی پیڤشه‌مبەری خوا (ﷺ) و کوپری هاوێلی .. پیڤش باوکی موسلمان بووه و چەندین کردووه‌ی چاکه و باش و پیڤگه‌ی پایەداری له زانست و ڕه‌فتار دا هه‌یه ، زانستیکی زۆری له پیڤشه‌مبەری خوا وه (ﷺ) کو کردووه‌وه ، پاش سالی حەوتی کۆچی هه‌جریه‌تی کردووه و له هەندێ له غەزاکاندا به‌شداری کردووه .

وه به‌ مۆله‌تی پیڤشه‌مبەری خوا (ﷺ) زۆر فەرمووده‌ی نووسیوه ، وه ئه‌م ڕه‌پێدانە پیڤشه‌مبەری خوا (ﷺ) به‌ عبدالله که فەرمووده‌کان بنووسیت‌وه پاش ئه‌وه دیت که پیڤشتر ئه‌وه‌ی بۆ هاوێلان په‌سه‌ند نه‌ ئه‌کرد که غه‌یری قورئانی لی وه‌رگرن و بنووسنه‌وه . پاشان دوا ی جیاوازی هاوێلان (ﷺ) هه‌موو هاوێدنگ بوون له‌سه‌ر ڕه‌وا بوون و خوشویستنی نووسینه‌وه ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی نووسینه‌وه هۆکاریکی گرنگی مانه‌وه‌ی زانسته . پیڤشه‌وا (ذهبی) ره‌حه‌متی خۆی لی بیټ ، ده‌لیټ : (دیاره‌ ڕیگری کردنی پیڤشه‌مبەری خوا (ﷺ) له‌ نووسینی غه‌یری قورئان له‌سه‌ره‌تادا ، بۆ ئه‌وه‌ بوو هه‌موو کۆششیک له‌سه‌ر قورئان کو بکریته‌وه و به‌ ته‌نها قورئان له‌ باقی سوونه‌ته پیڤشه‌مبەرایه‌تیه‌کان جیا بکریته‌وه و تیکه‌ل بوون ڕوونه‌دات ، ئه‌وه‌ بوو پاش نه‌مانی ئه‌وه‌ی خۆپاریزی یان لی ده‌کرد له‌ ناڕونی و تیکه‌ل بوون ڕوون بوویه‌وه که قورئان جیاوازه له‌ قسه‌ی مرو‌ة و لیك ناچن ، مۆله‌تی ئه‌وه‌درا که ئه‌و زانسته بنوسریته‌وه ، خوایش باشت‌ر ده‌زانین)^۱ پیڤشه‌وا (ابن القیم) ره‌حه‌متی خۆی له‌سه‌ر بیټ ، ده‌لیټ :

(به‌ صحیحی هاتووه له پیڤشه‌مبەری خواوه (ﷺ) که نه‌هی له‌ نووسین کردووه و له‌ دوایدا ڕیڤگه‌ی پیدراوه و (نسخ) ی فەرمووده‌ی نه‌هیکردنه‌که‌ی کردووه‌ته‌وه ، ئه‌وه‌ته پیڤشه‌مبەری خوا (ﷺ) له‌ غه‌زای (فه‌تح) دا فەرموویه‌تی : (اکتبو لابی شاه) ... وه پاشان مۆله‌تی عبدالله ی کوپری عەمری داوه فەرمووده‌کانی بنووسیت‌وه ، و کاتی

^۱ - بڕوانه / سیر اعلام النبلاء (۲ / ۸۱) .

وہ فاتی کردوہ نو سراوہ کانی لہ لا بووہ ، و ناوی لینابوو (الصادقہ) و نگہ نہ می کردنہ کہ لہ دواتر بوایہ ، نوو سراوہ کانی دہ فوتاند و پیغہ مبری خواش (ﷺ) فہرمانی بہ فوتاندنی ہموو ئو نوو سراوانہ ئہ کرد کہ لہ غیری قورئان لینہوہ و ہرگیراون ، کہ واتہ جیگیر کردن و نہ فوتاندنیان بہ لگہیہ لہ سہر ئوہی ئیجازہی نووسینی لہ دوا پیگری لی کردنیہوہ بووہ)^۱

" چاکہ کانی "

۱ - لہ عقبہ ی کوپی عامرہوہ (ﷺ) : پیغہ مبری خوا (ﷺ) فہرموویہ تی : " نعم اهل البيت ابو عبدالله و ام عبدالله و عبدالله " ^۲
واتہ : باشرین (اہل بیت) یان خانہوادہ - باوکی عبدالله و دایکی عبدالله و عبدالله یہ .

۲ - و لہ (عبدالله ی کوپی عہمری کوپی عاص) ہوہ ، دہ لیت : پوژکیان لہ گہل پیغہ مبری خوا (ﷺ) لہ مالیان بووم فہرمووی : " ہلی تدری من معنا فی البیت ؟ " واتہ : ئہزانی ئیستا کیماں لہم جیئہ دا لہ گہل دایہ ؟
پرسیم : کی ، ئہی پیغہ مبری خوا (ﷺ) ؟
فہرمووی : جبریل ، سہلامی خوا ی لہ سہر بیت .
وتم : سہلام و پرحمہ تی خوات لہ سہر بی ئہی جبریل .
پیغہ مبری خوا (ﷺ) فہرمووی : " انه قدرد عليك السلام " ^۳ جبریل ، وہلامی سہلامہ کہ تی دایہوہ ...

^۱ - تہذیب السنن (۵ / ۲۴۵) ی ابن القیم .

^۲ - پیاوانی جی متمانہن / احمد گیراویہ تیہوہ ، پروانہ / المجمع بہ ژمارہ (۱۵۹۰۲ ، ۱۵۹۰۳)

^۳ - دانہ پالہ کہی (حسن) ۵ / طہرانی گیراویہ تیہوہ ، پروانہ المجمع (۱۵۹۰۴) .

" پەرسىتىشى "

لە عبد اللہ ى كۆپى غەمرەۋە ، دەلىت :

باۈكم ئافرىداتىكى قورەيشى بۇ مارە كىردىم ، ئەۋە بوۈ كاتى ھاتە ژوۋرەۋە بۇلام ،
دەبىنىم تاقەتتىم نىيە بىچم بەدەۋرىدا ، بەھۋى ئەۋ كۆشش و وزە زۆرەى كە لە پەرسىتىشى
وہك نوپۇژ و پۇژوۋ بە كارى دىنىم .

پاشان غەمرى كۆپى عاص ى باۈكى ھات بۇلاى بوۈكەكەى و پرسى :
ھاسەرەكەت چۇن دەبىنى ؟

ۋتى : باشتىن پىاۋە ، يان باشتىن ھاسەرە ، لەناۋ ئەۋ پىاۋانەدا كە بە ھىچ
جۇرى نەھاتوۋن بە دەۋرى ئافرىداتىندا و لىيان نىك نەبوۋنەتەۋە .

دەلىت : باۈكىشم ھات بۇم و لىم توۋرە بوۈ ۋتى : ئافرىداتىكى خاۋەن پلەۋ پاىيەى
قورەيشىم بۇ مارە كىردۈى تا پىشتى لى بىكەيت و سارد و سىرى لىگەلىدا ؟

دەلىت : پاشان بەرەۋ لاى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەرچوۋ بۇ سىكالا كىردىن لىم .
پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئاردى بەدۋامدا و فەرموۋى :

" اتصوم النهار ؟ " بەرپۇژوۋ دەبىت ؟

ۋتم : بەلى ...

فەرموۋى : شەۋنوپۇژ ئەكەيت ؟ " ۋتقوم الليل ؟ "

ۋتم : بەلى ..

فەرموۋى : " ۋ لىكى اصوم و افطر ، ۋ اُصلي و انا ، ۋ امس النساء فمن رغب عن سننى

فليس منى "

ۋاتە : بەلام مىن ھەندى جار بە پۇژو دەبىم و ھەندى جارېش بە پۇژو نابىم ، ۋە
شەۋنوپۇژېش دەكەم و دەشخەۋم ، ۋە مافى خىزانەكانېشم دەدەم بەۋەى خۇمىيان لى
دوۋرنەخەمەۋە ، ھەر كەسىش لە سۈننەتى مىن لادىت ئەۋە لە مىن نىيە .

فەرموۋى : " أقرأ القرآن في كل شهر " ۋاتە : قورئان لە ھەموۋ مانگىكىدا خەتم

بىكە ...

ۋتم : تواناى لە ۋمىياترم ھەيە .

فەرموۋى : " فأقرأ في كل عشرة ايام " دەى لە دە پۇژ جارېكىدا خەتمى كە .

وتم : توانای زیاتر له وهشم هیه . فهرمووی : " فأقرأ فی کل ثلاث " دهی له ماوهی سی پوژدا خه تمی که . و پاشان فهرمووی : " صم فی کل شهر ثلاثه ایام " له هر مانگی کدا سی پوژ به پوژوو به .

وتم : له وه زیاتریش ئه توانم .

دهلیت : بهردهوام پیغه مبهری خوا (ﷺ) له گه لمداهات ، تا فهرمووی : " صم یوماً و افطر یوماً افضل الصیام ، و هو صیام اخی داوود " ^۱

پوژئی نا پوژئی به پوژوو به ، و ئه وه باشتترین به پوژوو بوونه و (داود) ی برایشم ههر بهو جوژه به پوژوو ده بوو .

پاشان فهرمووی :

" فإن لكل عابد شرة ، و لكل شرة فترة ، فأما الى سنة و اما الى بدعة فمن كانت فترته الى سنة فقد اهدى ، و من كانت فترته الى غير ذلك فقد هلك " ^۲

هر عابیدی گورجوگولی و سه رگهرمی یه کی تیایه ، و هر سه رگهرمییه کیش یان خواستی کاتیکی تیایه مرۆف له شی خواه ، جا ئه و ماوهیه یان به رهو سوننه تی ده بات یان به رهو بیدعه ، له بهر ئه وه هر که سی ماوهی و چان و سستی یه که ی به رهو سوننه تی به ریت ئه وه رینمونی کراوه ، و ئه وه شی به رهو بیدعه ی به ریت ئه وه تیاچووه .

پیشه واز هه بی په حمه تی خوی له سه ر بیّت ، ده لیّت :

... که مترین په کانی ریگری کردن ئه وه یه که قورئان له که متر له سی پوژدا خه تم بکریّت ، هه رکه س ئه وه بکات نه تیگه یشتوو و نه کاری پی کردوو .

خو ئه گهر له ماوهی هه فته ی کدا ده وری قورئان بکاته وه و به سه ری بکاته وه و له سه ری بهردهوام بیّت ئه وه کاریکی باشه ، چونکه له راستیدا ناین ئاسانه و گران نیه . سویند به خوا هه و یه کی قورئان به سه ر بکریته وه له کوششی (قیام اللیل) ی کدا له گه ل پاریزگاری کردن له سوننه ته کانی پوژانه و نوژی چیشتنگا و (تحیه المسجد) له کاتی چوون بو مزگه و تدا سه رباری زیکره کانی (مأثورات) و زیکره کانی پوژانه و شه وانه و له گه ل به دوا دا چوونی زانستیکی به سوود و خو سه رگهرمکردن پییه وه به

^۱ - پیاوانی جی متمانه ن : احمد (المسند) دا (۲ / ۱۵۸) .

^۲ - صحیح / ابی عاصم گیراویه تییه وه ، وه ابن جبان صبیح کهیدا برهانه : ظلال الجنة .

دلسوزی له بهر خوا ، هروها فرمان کردن به چاکه و پښمونی کردنی نه شاره‌زا و بی ناگایان و تیگه‌یاندنیان و پښ لى بوونه‌وه و سهرزەنشست کردنی (فاسق) ان و نه‌و جوړه‌شتانه ، له‌گه‌ل به جى هینانی فره‌زەکاندا (نه‌رکه‌کاندا) به ملکه‌چی و دلنیایی و بر‌واى پته‌وه‌وه و خو‌پاراستن له‌گونه‌ه گه‌وره‌کان و زور دوعا کردن و داواى لیخو‌شب‌وون له‌خوا و راست بیژى و گه‌یاندنی په‌یوه‌ندی خزمايه‌تى و خو به‌که‌م زانین و دلسوزى له هه‌موو کاره‌کاندا ، نه‌مانه کارگه‌لیکى هره گه‌وره و مه‌زنن و له پله‌ی پاستر‌هوان و نه‌ولیاکانى خوايه و هه‌موو نه‌مانه‌ش داوا کراون .

و هر به‌نده‌یه‌کى خوا هه‌موو پوژیکى به خه‌تمى قورئان ته‌واو کات نه‌وه له ناینى راست و (حه‌نیف) لایداوه ، و له‌و قورئانه نه‌گه‌یشته‌وه و کارى پى نه‌کردوه که ده‌یخوینته‌وه ، وه هم پیاوه مه‌زن و عابیده به‌ریزه - عبدالله کوپى عمر (ﷺ) کاتى چوو به سالداده‌یفرموو : - خوژگه نه‌و دهره‌فت و مؤله‌تانه‌ی پیغمبرى خوا (ﷺ) پى دابووم و بوى خسته‌وه پوو قبولم بکرديه .

" زانستى (ﷺ) "

له ابى هريره‌وه (ﷺ) ده‌لئت : " هېچ کام له هاوه‌لانى پیغمبرى خوا(ﷺ) له من شاره‌زاتر نه‌بوون له فره‌موددا و هینده‌ی منیان له‌لاييت بیجگه له (عبدالله ی کوپى عمر) ، چونکه نه‌و ده‌ینووسیه‌وه و من نه‌مده‌نووسیه‌وه^۱ وه له (عمرى کوپى شیبه) وه ، له باوکیه‌وه ، له باپیره‌وه - عبدالله ی کوپى عمر - (ﷺ) ، ده‌لئت : " پرسم له پیغمبرى خوا (ﷺ) نه‌ی پیغمبرى خوا(ﷺ) ! هر شتیکم له تووه بیست و گویم لیت بوو بینووسم ؟

فرمووى : (نعم) به‌لى ..

وتم : له‌کاتى ره‌زاهه‌ندى و توپه‌ییشدا ؟

^۱ - صحیح : بخارى (۱۸۹ / ۴ ، ۱۹۱) ، وه بپروانه : سیر اعلام النبلاء (۸۴ / ۳) .

^۲ - صحیح : بخارى (۱۸۴ / ۱) ، له (العلم دا بابى (کتابه العلم) .

فهرمووی : " نعم ، فای لا اقول الا حقاً "

واته : به لای ، چونکه هیچ کات له مهق زیاتر نالیم - له ههق لاندەم - .

" کریانی عبدالله و شیک له ئامۆزگاری "

له عبدالله ی کورپی عهمری عاصه وه ، ده لیت : یه ک دلۆپ فرمسیک بریژم له ترسی خوا ، له لام خۆشهویستره له وهی ههزار دینار بیه خشم ^۱ .

له عبدالله ی کورپی ابی مولیکه وه له عبدالله کورپی عهمره وه ، ده لیت : " ئه گهر ته وواو شارهزا بوونایه ئه و ئه و نه ده کړنووشتان ئه برد تا پشتتان ده شکا ، ئه و نه ده هاوارتان ئه کرد تا دهنگتان ده بچرا ، که واته بگرین ، ئه گهریش گریانتان نه هات هه ول بدهن خۆتان بگریه نن ^۲ .

" عبدالله (ﷺ) په شیمانه "

له یه ک لیه بۆنه کاندای ... عهمری کورپی عاص سکالای عبدالله ی کورپی له لای پیغه مبهری خوا (ﷺ) کرد .. ئه ویش به عبدالله ی فهرموو : " أطع إياك مادام حياً " گوێپرایه لی باوکت به ههتا به زیندوی بمیئت .

پاشان پیغه مبهری خوا (ﷺ) وهفاتی کردوو ... ره و په وهی ژیان تیپه ری و له کاتی شه ری (صفین) دا عبدالله ی کورپی عه مر له گه ل باوکیدای بوو له سوپای (معاویه دا (ﷺ) .. و ئاماده ی شه ر بوو به بی ئه وه ی شمشیری بوه شینی یان تیری بهاویژیت ... معاویه ش پیی وت : جا بۆ چی هاتوی له گه لماندا ؟

^۱ - صحیح : احمد (۲ / ۲۰۷) و ابن عبدالبر له (جامع بیان العلم) (۸۹) .

^۲ - بپروانه : صفة الصفوة (۱ / ۳۳۴) .

^۳ - بپروانه صفة الصفوة (۱ / ۳۳۴) .

وتی : " له بهر ئه وهی باوكم جارێك سكالای منی كرد له لای پیغه مبههری خوا (ﷺ) و ئه ویش فهرمووی : گوێڕایه لی باوكت به ههتا ماوه " ئیستاش من له گه لئاندام ، به لām شه پ ناکه م ^۱ .

له گه ل ئه وه شدا .. ئه یفه رموو " ئاخر من چیمه به (صفین) هوه ، چیمه به کوشتاری کوسلمانان ، خۆزگا پێش بیست سال - یان ده سال - بهر له ئهم شه ره من بهرمدایه ، به لām سویند به خوا نه شمشیرم وه شان دووه و نه تیرم هاویش تووه ^۲ .

" عبدالله (ﷺ) ده گری ! "

له عبیدی کوری سعیده وه ، له گه ل عبدالله کوری عمر دا هاته مزگه وت ی (مسجد الحرام) و که عبه ش سوتا بوو پاش کشانه وهی سوپای (حصینی کوری نمیر) و بهرده کانی که عبه هه لومری بوون . ئه وه بوو عبدالله هه ستا و دهستی به گریان کرد فرمیست به پرومه تیدا ئه باری و پاشان وتی :

" ئه ی خه لکینه ! سویند به خوا ئه گهر ئه بی هریره هه والی ئه وه ی پی بدانیه که ئیوه ده بنه بکوژی پیغه مبه ره که تان و سوتینه ری مالی خوا ، ئه تانوت : کهس له ئه بی هریره درۆزتر نیه ! ئه و ئه و کاره تان کرد ، ده پۆل پۆل چاوه پی توپه یی خوا بن به سه رتاندا و ده بینن چۆن به یه کتاندان ده دات "

" ده وله مهن دی (ﷺ) "

قهیدی نیه بو که سی له خوا ترس ئه گهر ده وله مهن دیش بیست ... وه ههن دی له پیشینانمان ده یان فهرموو : (ئه گهر هه ژاران نه بوونایه بازرگانیمان نه ئه کرد یان - کاسبیم نه ئه کرد -- " پێشه و (ذهبی) ره حمه تی خوی له سه ر بی ، ده لیست : " عبدالله کیشیکی زۆر له زیری میصری له باوکیه وه به میرات بو مایه وه . و له ها وه له زۆر

^۱ - دانه پاله که ی (صحیح) ه / احمد له (المسند) ۲ / ۱۶۴ ، و ارنووط به (صحیح) دایناوه سیر (۹۲ / ۳) .

^۲ - پروانه : سیر اعلام النبلاء (۳ / ۹۲) .

دهولمه‌نده‌كان بوو^۱. نووسر دهلیت : وه ئه‌م دهولمه‌ندی یه به‌ره‌می خه‌باته له پیناوی خوادا و به‌ره‌می ئه‌و زه‌وی یه ئازاد کراوانه‌یه که ئیسلام پی ی هه‌لده‌سا .

" ئه‌مه‌کداری بو په‌یمان‌ه‌کانی له کاتی وه‌فاتیدا "

له (هارونی کوپی رئاب) هوه ، دهلیت : " کاتی عبدالله ی کوپی عمر که‌وته سه‌ره‌ مهرگ ، فهرمووی : له راستیدا پیاویک هاتبووه خوازیینی کچه‌که‌م و منیش شیوه په‌یمانیکم پی دابوو که پیی بده‌م ، سویند به‌خوا نامه‌وی به‌سی یه‌کی دوپوویی یه‌وه به‌خوای خۆم بگه‌م ، شایه‌ت بن که من کچه‌که‌م پی دا "^۲

" وه‌فاتی "

یحیی کوپی بکیر ، دهلیت : عبدالله (ﷺ) له میصر وه‌فاتی کردوه و له ماله‌ بچوکه‌که‌یدا سپارده‌ کراوه‌ سالی (۶۵) ی کوچی .
ماموستا شعیب ی ئه‌رنه‌ووط دهلیت : " ئه‌مه‌ راسته ، چونکه‌ کندی له کتیبی (الوالة) (۶۴۵) چیروکی کوشتنی (الاکدر بن حمام) ی گپراوه‌ته‌وه که مروانی کوپی هکه‌م کوشتی ، کاتی هاته‌ میصر سالی (۶۵) ... ئه‌وته‌ له (موسای کوپی علی کوپی رباح) هوه له باوکیه‌وه ، دهلیت :
له‌به‌رده‌م ده‌رگای (مرواندا) وه‌ستا بووم کاتی (ئه‌کدر) یان هیئا .. و کوشتنی (ئه‌کدر) له نیوه‌ی دووه‌می (جمادی دووه‌می) سالی ۶۵ دا بوو ، هه‌ر ئه‌و پۆژه‌ش بوو عبدالله ی کوپی عه‌مری کوپی عاص وه‌فاتی کرد ، و به‌ه‌وی هه‌لگیرسانی ئازاوه‌وه له‌لایه‌ن سه‌ربازه‌که‌نه‌وه‌ دژی مه‌روان نه‌توانرا جه‌نازه‌که‌ی بیریتته‌ ده‌ره‌وه‌ بو گو‌رستان ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ له ماله‌که‌یدا سپێردرا "^۳ په‌زای خوای له‌سه‌ر بیټ ...

به‌ژیانی ئه‌م هاوه‌له‌ به‌پێژه‌ به‌شی یه‌که‌می کتیبه‌که‌مان ته‌واو ده‌بی که تایبه‌ت بوو به " که‌له‌ پیاوانیک له‌ دهوری پیغمبهری خوا (ﷺ) "

^۱ - بروهانه / سیر اعلام النبلاء (۲ / ۹۰) .

^۲ - بروهانه : صفة الصفوة (۱ / ۳۳۵) .

^۳ - په‌راویزی (سیر اعلام النبلاء) (۲ / ۹۴) .

بەشی دووهم

"ژیانی نافرەتانی دەوری پێغەمبەری خوا (ﷺ)"

پێشهکی :

سوپاس و ستایش بۆ پەرەزدگاری جیهانیان (الله) و دروود و سەلام لەسەر ئەو کەسە وەک پەحمەت نێراوە بۆ هەموو جیهان ، سەرەزمان (ﷺ) و بنەماڵە و یارە پاک و چاکەکانی و لەسەر دیاری شوێنکەوتوانی بە چاکە هەتا پۆژی قیامەت ... لە پاشان .. راست نیه کە دەوترێت نافرەت لەسەرەتای ئیسلامدا لە سێ جار زیاتر نەچوووەتە دەرەوە ، لە ناوسکی دایکیەو بۆ دنیا ، لە مائی باوکیەو بۆ مائی هاوسەرەکە و لە مائی هاوسەرەکەیهو بۆ ناو گۆڕەکە !! بەراستی ئەمە و تەیهکی هەلبەستراوە .

هەرەها ئەمەش راست نیه کە لەسەر زاری خاتوو عائیشە (رضی الله عنها) گوايه دەربارە ی نافرەتان فەرموویەتی : "مەهێلن لە ژوورە بەرزەکاندا نیشتهجی بن ، و فیری نووسیان مەکەن !!!! " بەلکو راستی ئەوێه کە نافرەت لە ژێر سیبەری ئەم ئایینە نەمرەدا هەموو مافەکانی خۆی وەرگرتوو و هاوبەشی ئەم نەتەوێ کردوو لە هیواو خەمەکانیشیدا ... هەر لە ژێر سیبەری ئەم ئایینە مەزەدا نافرەتانی تیکۆشەر و خواپەرست و زانامان بینیوە .. ئیسلام مافەکانی پاراستوو و ناموسی پاراستوو ، ئەوانەش بابە کوشت چن کە ئیدیعی ئەو ئەکەن بە درۆ کە نافرەت لە سایە ی ئیسلامدا بای بپاوه و مافی خوراوه !!! لە پووپەری ئەم لاپەرانی داها توودا لەگەڵ نافرەتانیکی نەمر و باوەردار و چاکە خواز و زانا و خەباتکار دا دەژین .. هەر ئەمانەش خویان پراستترین بەلگە و پوونترین بورهانن لەسەر گەورەیی ئەم ئایینە و نەمری بنەماکانی .. بەراستی خودا هەمیشە فەرمانی خۆی سەر دەخات ..

سعد یوسف ابر عزیز

دانەر

" ۱ - خدیجه کی خویلید (ﷺ) "

" باشتین نافر دتانی جیهان "

دایکی نیمانداران و خانمی خانمانی هموو جیهان له سرده می خویدا ، دایکی قاسم ، کچی خویلیدی کوږه نه سده ، خانمی قوره شتی نه سده دی و دایکی منداله کانی پیغه مبري خوا (ﷺ) و یه که مین که سه که باوهری پیی هیئاو به راستی زانی .
پیشه واهي ده لیت :

چاکه کانی زوړن ، یه کی که له نافر دتانه کامله کان .. نافر دتانی ژیر و پایه برز و پاریزگاری پرزداره .. و له نه هلی به هه شته .. پیغه مبري خوا (ﷺ) هه میشه باسی چاکه خدیجه ده کرد و چاکه می دده دابه سر هموو خیزانه کانی دیکه اید ... هر له و پرزداري یه ی که هه یبو له لای پیغه مبري خوا (ﷺ) نه وه بوو که پیش نه و هیچ نافر دتانی نه خواستبو ، و چند منالکی لی بوو ، هرگزیش ژنی به سرده نه هیئا ... به راستی خاتوو خدیجه باشتین هاوړی و هاوړم بوو بو پیغه مبري خوا (ﷺ) .. و له مالی خو ی پی دبه خشی و پیغه مبري خواش (ﷺ) بازگانی بو ده کرد .

" چاکه کانی "

۱ - له علی کوړی ابی تالیبه وه (ﷺ) ده فرمویت : گویم له پیغه مبري خوا (ﷺ) بوو ده فرموو : " خیر نساها خدیجة بنت خویلید ، و خیر نساها مریم بنت عمران " ^۱ واته : باشتین نافر دتانی دنیا خدیجه کی خویلیده و باشتین نافر دتانی دنیا مریمی کچی عمران ه .

۲ - وه له نه سده وه ، پیغه مبري خوا (ﷺ) ، ده فرمویت : " حسبك من نساء العالمین مریم بنت عمران ، و خدیجة بنت خویلید ، و فاطمة بنت محمد و آسیة امرأة فرعون " ^۲ واته :

^۱ - صحیح : بخاری و مسلم گیزایانه ته وه .

^۲ - صحیح : صحیحی سوننه ته کانی ترمزی (۲۰۵۲) .

له نافر دتانی جیهان ، مریمی کچی عمران و خدیجه ی کچی خویلید و فاتیمه ی کچی محمد و اسیای خیزانی فیرعه و نت بهسه .

۳ - له ټه بو هریره وه (ﷺ) فهرموویه تی :

حه زره تی جبریل (سهلامی خوی له سر بی) هاته لای پیغه مبهړی خوا (ﷺ) و فهرمووی : ټه وه خدیجه یه وادیّت بولات و جامیکې به دهسته وه یه که بریک پیخور و یان خواردنه وه ی پییه ، ټه گهر هاته لات سهلامی پهروم رگار و سهلامی منی پی بگه یه نه و مژده ی مالیکې له بهه شت پی بده که به قامیش دروست کراوه و نه نازاری تیډا ده بینې و نه ماندویې ^۱ .

" هاوسه رگیری پیروز "

گه وره پیاوان و سهرو که کانی مه که هه میسه له هه ولدا بوون خاتوو خه دیجه بخوازن ، به لام ټه پرتی ده کردنه وه و به هیچ کامیان رازی نه بوو ، به لام ټه وه ی ټه دهیویست و دهیخواست له گه وره ماندا پیغه مبهړی خوا (ﷺ) دهیبینی ټه وه ، لیږدا ټه وه ی له ناخ و دهر ونیدا هه بوو دهر باره ی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) ناشکرای کرد بو هاوړیکه ی (نفیسه ی کچی منیه) . (نفیسه) ش چو بولات پیغه مبهړی خوا (ﷺ) که ټه نافر دته پاکه بخوانیّت (واته خاتوو خدیجه) ^۲ و پیی وت : ټه ی (ﷺ) ۷ رگیری یه کت هیه بو هاوسه رگیری ؟ فهرمووی : " ماییدی ما ازواج به " واته : هیچ له دهستما نیه ژنی پی بینم : (واته مال و دارایم نیه مافی ژنه که ی پی بدهم) . وتی : ټه ی ټه گهر داوای ټه ورت لی نه کړی و بانگیش بکرییت بولاتی جوانی و مال و شهره ف و هاوشانی (کفاهه) ، ټایا وه لام ناده یته وه ؟

فهرمووی : " فمن هی ؟ " ده ی ټه وه کی یه ؟

وتی : خدیجه .

^۱ - صحیح / بخاری و مسلم گپړاویانه ته وه .

^۲ - خاتوو خدیجه نازناوی (الطاهره) ی له ناو نافر دته کانی مه که دا بی به خشر او (سیر اعلام النبلاء) ۲ / ۱۱۱) ټه وه بوو خاتوو خه دیجه (ﷺ) پانزه سال له پیغه مبهړی خوا (ﷺ) گه وره تر بوو ټه کاته پیغه مبهړی خوا (ﷺ) ته منی بیست و پینج سال بوو .

فهرمووی : " وکیف لی بذلک ؟ " دەی چۆن ئەم کارە بکەم .

وتى : ئەمەيان دانى بۇ خۇم .

ئەوئىش فەرمۇى : " فَا نَأْفَعْل " دەى باشە ئامادەم . ئەفیسە گەراپەوہ بۆ لای خدیجەى پاڪ و ەھوالى سەرکەوتنى لە کارەكەیدا پىداو خىرا ەھوالى پاڙى بوونى (ﷺ) ى پى گەيانە سەبارەت بە ھاوسەرگىرى يەكە . خاتوو خەدیجەش ناردى بە دواى (عەمرى كوپرى ئەسەد) ى مامىدا تاوہكو لە (ﷺ) مارەى كات .. ئەوہ بوو ھات و پىغەمبەرى خواش (ﷺ) لەگەل مالى عبدالمطلب ھاتن بۆ داخواڭى خاتوو خدیجە ، ئەبو طالب و تارىكى لە (مجلس) ەكەدا دا ئەم چەند برگەيەى لى وەرەدەگىرن : -

... دواتر ، ئەم برازايەم (محمدی کوپری عبدالله) لە شەرف و چاکی و ریزداریدا هیچ پیاویکی قورەیشی ناگاتۆ .. (ﷺ) کەسێکە پێی ئاشنان و کەسەکانی دەناسن .. لە راستیدا ئەو رەغبەتی لە خەدیجە کچی خوەیلید هەیە و ئەویش بە هەمان شیۆه ، وە هەرچەندە مارەیی پیتان خۆشە ئەو لەسەر من . پاشان مامی خدیجە (عمری کوپری ئەسەد) کە شیخیکی بەتەمەن بوو ، بە خۆشحالی یەوہ رازی بوو ، وتی : " لە راستیدا (ﷺ) کەسێکی ئەوەندە ریزدارە رەت ناکرێتەوہ و هەمووان بە ئاواتەوہن ' .

"هه لۆیستیک جیی ریژه"

له عائشہ وہ (رضی اللہ عنہ) دہ فہرمویّت :

یکه مجار فروش (وحی) له پټی خونی راسته قینه وه دابهزی بؤ پیغه ممبری خوا (ﷺ) ، همر خونیکی بدیا یه هروک پوژي پوناک دهاته دی پاشان چوله وانی له لاخو شه ویست کرا و نه وه بوو به تنه ا له نه شکو تی (حمرا) ده مایه وه و پرستشی تیادا ده کرد و چهن دین شه و یه که له دوا ی یه که تویشووی بؤ ناماده ده کرا و له وی ده مایه وه بؤ پرستش ، تا له پر هقی بؤ هاته خواره وه له کاتیکدا له نه شکو تی (حه پرا) دا بوو ، فریشته ی بهرین (جبریل) هاته لای و پټی فرموو: " بخوینه وه " فرموی: " خوینده وار نیم " ، فرموی: " فأخذني فغطني حتى بلغ مني الجهر ثم أرسلني ،

١ - نساء مبشرات بالجنه (١ / ٢١ ، ٢٢) ماموستا / احمد خليل حممه .

فقال: اقرأ، قلت: ما أنا بقاريء فأخذني فغطني الثانية حتى بلغ مني الجهد ثم أرسلني فقال: اقرأ، قلت: ما أنا بقاريء، فأخذني فغطني الثالثة حتى بلغ مني الجهد ثم أرسلني فقال: ﴿اقرأ باسم ربك الذي خلق﴾ (١) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) سورة العلق.

واته: ده فرموی: گرتمی و گوشیمی تا ماندوی کردم و دواپی بهری دام و فرموی: بخوینه، گوتم: من خوینده وارنیم: دیسان گوشیمیه وه تا ماندوی کردم و بهری دامه وه و فرموی: بخوینه، وتم: خوینده واریم نیه، بۆ سییه م جاریش گوشیمیه وه تا وه کو ماندوی کردم و بهری دام و فرموی: ﴿اقرأ باسم ربك الذي خلق﴾ (١) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) سورة العلق.

ئه وه بوو پیغمبره خوا (ﷺ) گه رایه وه و هه موو گیانی هه لده لهرزی، تا گه یشته لای خدیجه ی کچی خوه یلید و فرموی: "زملونی، زملونی" دامپوشن ئه وانیش دایان پۆشی تا ترسه که ی نه ما پاشان به خاتوو خدیجه ی فرموو: ای خدیجه مالی؟ "چیمه، خدیجه؟" و هه واله که ی بۆ گئیرایه وه پاشان فرموی: "لقد خشيت على نفسي" (به راستی ترسام شتیکم به سهر بیّت).

خاتوو خدیجه فرموی: نه خیر، مژده ت لی بیّت، سویند به خوا هه رگیز خوا تووشی به لاو نا ئومیدیت ناکات، چونکه تو که سیکیه پهیوه ندیی خزمایه تی به جی ده هیئت و سهر راست و راستگویت و تهحه مولی هه مووان ده کهیت و هاوکاری نه بووان ئه کهیت و پیزمی میوان ئه گریه هه میسه لایه نگری هه ق ده کهیت (واته ئه کاره ی چاک و باش نه بوو بیّت ئه نجامت نه داوه).

ئینجا خاتوو خدیجه دهست به جی بردی بۆ لای (وه ره قه ی کوپی نه وه له ی) ی کوپه مامی خدیجه (ﷺ) که پیاویک بوو له سهرده می جاهلیدا بوو بووه مه سیحی (گاور) و په راوی عیبرانی ده نووسیه وه؟ و له ئینجیل شتگه لیکی نووسیه وه و شیخیکی به ته مه ن و نا بیئا بوو.

خاتوو خدیجه وتی: ده ی کوپه مام، گوئی له برازا کهت بگره! مه به سستی پیغمبره خوا بوو (ﷺ) وتی: ده ی برازا چیت بینیه وه؟ پیغمبره خوا (ﷺ)

١ - مانای ئایه ته که / ئه ی محمد (ﷺ): بخوینه به ناوی ئه وه په ره ردا گارته وه که هه موو شتیکی دروست کردوه، ناده میرانی له چه ند خانه یه کی هه لواسراو دروست کردوه.

ئەوێ بێنیبوی بۆی باس کرد ، (وەرەقە)ش پێی وت : بەراستی ئەمە هەر ئەو خاوەنی راز و نێهێنیە یە کە خودا بۆ سەر موسا ناریدیە خوارووە ...

خۆزگە منیش پشکیکم لەو ئاینە بەردەکەوت (ئەمام تا ئەوکاتەی ئەو ئاینە دادەبەزێت)

خۆزگە کائەوکاتە نە ئەمردم کە ھۆزەکەت دەر بەدەرت دەکەن ، پیغمه مبهیری خوا (ﷺ)

پرسی : " او مخرجی ھم ؟ " مەگەر ھۆزەکەم کاری وائەکەن؟

وتی : بەلی ! ھەر پیاویک ئەم پەيامەیی تۆی ھێنابی دوژمنایەتی کراوە ... ئەگەر تا ئەوکاتە بە زیندووی بمیئم ھەتا بتوانم سەرت دەخەم پاشان زۆری نەخایاند (وەرەقە)

وەفاتی کرد و (سروش)یش بۆ ماوێەک نەھاتە خوارووە^۱ .

ئای چەند گەورە یە ئەم بەخششە چاوەروانکراوە و چەند مەزنە ئەو نارەحەتی و خەمانەیی لە پێناویدا تووشی پیغمه مبهیری ئازیز (ﷺ) دەیت !

ھەلۆیستی خاتوو خەدیجەیی خێزانی (ﷺ) جوانترین ھەلۆیستە لە ئافرهتیک چاوەروان بکریت ھەتا ھەتایە . بەراستی کاتی پیغمه مبهیری خوا (ﷺ) تووشی دلە راوکی بوو ئەم ئارامی دەکردووە و کاتی ماندوو دەبوو ، دەیحەواندووە و چاکەکانی وەبیر دەھێناوێو و دلنایایی دەکردووە کە کەسانی چاکەکاری وەک ئەو ھەرگیز ناوومێد ناکرێن و کاتی خوای پەرورەدگار ئاکار گەلیکی باش و خوازاوی لە کەسیکدا بەدی ھێنا دیارە کە دەیوێت شایستەیی ریزدار کردن و چاکە کردن بێت لەگەڵیدا . بەم (بۆچونە) دروستە و بەم دلە پاکەییووە خاتوو خەدیجە بوو شایستەیی ئەوێ پەرورەدگاری جیھان بە پۆچی ئەمین (جبریل)دا سەلامی بۆ بنیڕیت^۲ .

" ئارامگریی خدیجە "

بەراستی خاتوو خەدیجە نموونە یەکی جوانی ئارامگریی نیشانداوە و سەرکەوتنی بەدەست ھێناوە لە ئەنجامی ئەو ئارامگری یەکی کە ھەیبوو لە یەکەمین ھەنگاوەکانی گەیانندی پەيامی پیغمه مبهیرایەتیدا (ﷺ) .

^۱ - صحیح : بخاری و مسلم .

^۲ - السیرە / الغزالی (۹۳ - ۹۴) .

ئەو دەبوو پیغه مبهري خوا (ﷺ) هەر د لگرنای و خەفە تیکای ببوایه له ئەنجامی بیستنی وشە ی ناشیرین و بەدرۆ زانینی و ڕەت کردنەو هی له لایەن بی باوەرپانەو ، ئەو بوونی خاتوو خەدیجە ئەو خەمە ی لادەبرد . حالی خاتوو خەدیجە لەگەڵ پیغه مبهري خوا (ﷺ) بەم شیوایە بوو کە شاعیر دەلی :

وهي لاتتني عن الحق صبراً ودفاعاً عن خاتم الانبياء

کاتی پیغه مبهري خوا (ﷺ) بانگی ئیسلامی ئاشکرا کرد ، قورەیش پەيوەندی لەگەڵ بەنی هاشم دابری و بەو جوړە قەیرانەکان سەریان کیشا و گەورە بوون له نیوان پەيامەکە ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) و سەریکشی بت پەرەستیدا کە له سەمرکردهکانی قورەیشدا خۆی دەبینیو هەقل لەو کەللە خالی و پوچەیاندا تیک چوو ، و شلەژا و هۆشیان ئەما و تەنھا لەبیری دەستدریژی و سەتەم و چەوساندنەو هی بی دەسەلاتاندا بوون و دلە بەتالەکانیان له هەموو شتیک لەرزۆک بوو ، تەنھا له خراپەکاری و بت پەرەستیدا نەبیّت ، بەلام موسلمانان له ئاست ئەمانەدا وینە ی چیا خۆراگری یان کرد . دایکمان خەدیجە بەردەوام بەدوای پیغه مبهري خواو (ﷺ) بوو ، وری پی دەدا و هاوبەشی هەلگرتنی ئەو ئازار و ئەشکەنجانە ی بوو کە له هۆزەکیهوه تووشی دەبوو ، بە دەرونیکی ئارام و خوگرەو ه ، بە چاوەڕپی پاداشتی خوداوه .

تا خوای گەورە بریاری لەسەر لا بردنی ئەم داپرانە تال و ستەمکارانە یە ی داو کۆتایی پێهینا ، کە بوو شمشیرێک له گەردنی موسلمانە گەمارۆ دراوه کاندە .

بەلی ئابلو قە کۆتایی هات ، ئەم ئافرەتە پاکەش بە ئەو پەری سەمرکەوتووی بەرهەمی ئارامی چینیو هەتا لەگەڵ پیغه مبهري خوا (ﷺ) وەک خیزانیکی ئەمین و بەوفا ژیا نی خۆی بەسەر بەریت^١ .

" چاکخواری ڕەسەن "

خاتوو خەدیجە نزیکە ی چارەکە سەدە یەک له پەنای پیغه مبهري خوا (ﷺ) دا مایهوه ، و لەو ماوایە دا بەو فەتەری و چاکترین خیزان بوو بۆ هاوسەرەکی وەک وتمان

^١ - نساء مبشرات بالجنه (١ / ٢٥ ، ٢٦) بە دەستکاری یهوه .

هاوبه شی خوښی و ناخوښی بوو ، هه میشته هه ولی پرمزانه ندی و خوښگوزهرانی نه وی ددها ، پړیزی له هه موو نه وانه نه گرت که هاوسه رکه ی خوښی ده ویستن . هه ر لهو به خشنده ی یانه ی لیی ده گپړنه وه نه مه بوو .

کاتی خه لکی توو شی وشکه سالی یه که هاتن و دوی نه وی هاوسه رگیری له گهل پیغه مبهړی خوا (ﷺ) کرد ... خاتوو (حه لیمه توسه عدیه) ی به خیوکه ری پیغه مبهړی خوا (ﷺ) و شیرد مری ، به سهردان هات بو مالیان ، کاتی گه رایه وه به خووی و حوشت ریک بو ناو بارکردن له گهل چل سهرمالا تدا له مالی خدیجه (ﷺ) خوا حافیزی لی کرا که له مال و سامانه که ی خاتوو خه دیجه پیی به خشرا بوو ^۱.

" خوا حافیزی "

دوی ته وایوون و لایردنی گه مارو سته مکارانه که خاتوو خه دیجه (ﷺ) زوری نه خایاند فهرمانی به جیهینا و پوچه پاکه که ی بو ناسمان بهرن بوویه وه بولای په روه ردگاری ... عروه ده لیت : خاتوو خه دیجه (ﷺ) سی سالی پیش هیجرت و هفاتی کرد و له (حه جون) به خاک سپیدرا .

" نه مه ک و پیا هلدان "

وه فاتی خاتوو خه دیجه ، شوینه واری له سهر دهرونی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) دانا ... و هه میشته له بیریدا بوو ، وه ناوی له سهر زاری بوو ، و هه موو نه وانه ی خوښده ویست که خه دیجه یان خوښده ویست وهریزی له وانه نه گرت که پړیزان له خه دیجه ده گرت . خاتوو عانیشه ی دایکی نیمانداران (ﷺ) ده لیت : جاریک پیغه مبهړی خوا (ﷺ) باسی خه دیجه ی کرد ، منیش تیم خوړی (واته خاتوو خه دیجه) وتم : پیره ! و نه وه و نه وه ... هه رباسی نه کهیت ، نه و خوا لهو باشتی پی داویت ...

^۱ - هه مان سهرچاوه (۱ / ۲۲) به ده ستکاری یوه .

ئەویش فەرمووی : " ما ابدلني الله خيرا منها ، لقد امنت بي حين كفر الناس ، و أشركتني في ما لها حين حرمني الناس ، و رزقني الله و لدها ، و حرمني و لدغيرها " .

فەرمووی : نەخێر ، خودا لە خەدیجە باشتەری پێ نەبەخشیوم ، ئەو کاتی باوەڕی بە من هینا ، خەڵکی بێ باوەڕ بوون و بەدرۆیان ئەخستەوه ، وە ئەو لە کاتی کدا بەشداری پێ کردم لەمال و سامانییدا کە خەڵکی بێ بەشیان کرد بووم ، وە خودا لە ئەو مندالی پێ بەخشیم و لە غەیری ئەو مندالی پێ نەدام " عائیشە دەلیت : منیش و تەم سوێند بەخوایەم دەدا هیچ گەلیت لێ ناکەم هەرچەندە باسی بکەیت ^١ .

وێ جارێک پاش وەفاتی خەدیجە ، ئافەرەتێکی بەسالا چوو کەیهکی بوو لە هاوڕێکانی خەدیجە هات بۆلای پیغمبهری خوا (ﷺ) ، پیغمبهری خوا (ﷺ) زۆر بەباشی پیشوازی لێ کرد و پێزی لێ ناو عاباکەیی بۆ راخست تا لەسەری دانیشیت و بەردەوام هەواڵ پرسی لێ دەکرد ، خەبەری چی یە و چی دەکات و ... بەم جوۆرە .. دوایی پاش ئەوەی ئافەرەتە کە چوو دەروە عائیشە وتی : ئەم هەموو پیشوازی یە لەم پێرژنە دەکەیت ، پیغمبهری خوا (ﷺ) فەرمووی : (انما كانت تأتينا أيام زمان خديجة ، و ان حسن العهد من الامان) ^٢ .

واتە : ئەمە کەسێکە لە کاتی کدا خەدیجە لە ژياندا بوو ، سەردانی ئەکردین ، بەراستی پارێزگاری کردن لە پەیمان و هیشتنەوهی پەيوەندی باش ، لە باوەڕەوهیە . وە لە صحیحی موسلیم دا هاتوو ، لە عائیشەوه (ﷺ) ، پیغمبهری خوا (ﷺ) ئەگەر مەڕێکی سەر بېریایە دەیفەرموو : (أرسلوها الى اصدقاء خديجة) بینێرن بۆ هاوڕێکانی خەدیجە .

منیش جارێک ئەوهم لێ پرسی فەرمووی : (اني لأحب خبيها) بەراستی خۆشەویستانی خەدیجەم خۆشەدەوی . ئایا چ وەفایە کە هەیه بگاتە ئەم وەفایە ... ژيان چەند جوانە لە سایە ئیسلامدا ، بەلام زۆر کەس ئەمە نازان .

^١ - احمد دەرەیتانی بۆ کربوو (٦ / ١١٧ ، ١١٨) (مجالد) ی تیا یە کە لاواز و باقی پیاوانی فەرمودە کە پیاوانی جێ متمانەن .

^٢ - حاکم رېوايەتی کربوو ، بەیەقیش (الشعب) دا .

" ۲ - فاتیمه کیچی اسد (ﷺ) "

" پیغمبره خوا (ﷺ) له گوړه کهیدا پاکشاهه ، و به چاکه
باسی کردووه !! "

هاوړلی بهرېز فاتیمه کیچی ته سدی کوړی هشام کیچی کوړی عبدمناف کی هاشمی
دایکی علی کوړی ابی طالب (ﷺ) و خه سووی خاتوو (فاتیمه) کیچی پیغمبره
خوا (ﷺ) . موسلمان بووه و یه کی بووه له کوچبره پیشینه کان و یه که مین هاشمیه که
هاشمی یه کی بوو بیت .

" پارېزگاری کردنی له پیغمبره خوا (ﷺ) "

کاتی عبدالمطلبی باپری پیغمبره خوا (ﷺ) هستی بهوه کرد که نه جهلی
نزيك بووه تهره ، نه بوتالیبی کوړی پاسپارد که (محمدی کوړی عبدالله) ی برازای بگریته
خوی ، له وانه یه عبدالمطلب مه بهستی له وه بو بیت که دهستی سوژ و نه مین له مالی
نه بوتالیب دایه و به تایبهت له لای (فاتیمه) خیزانی ، بو باش سرپرشتی کردنی
(ﷺ) . نه وه بوو فاتیمه (ﷺ) نه و پری پارېزگاری لی کرد و له گهل هاوسره کهیدا
(ابو تالیب) چاودیږی یان لی کرد و همیشه دهیبینی که نه و خواردنه ی (ﷺ) له گهل
منداله کانیدا به شداری له خواردنیدا ده کرد به بهر کهت بوو^۱ .

له راستیدا نه م خاتوونه چاودیږی یه کی تایبهتی (ﷺ) ی ده کرد و جیاواز له
همو منداله کانی !! نه و تا له سیرمی (الحلبیه ۱ / ۱۸۹) دا نووسره که ی باسی حالی
پیغمبره خوا (ﷺ) ده کات له مالی مامیدا و ده لیت : (منداله کانی مامی پیغمبره
خوا (ﷺ) که له خه وه لده سان پوه لیزکاو و سر و پرچ ه لپرسکاو و چاویان
ریپوقاوی بوو ، به لام پیغمبره خوا (ﷺ) کاتی له خه وه لده سا دم و چاوی
په ونه قی ددها و چاوی پر له کل بوو .

^۱ - نساء مبشرات بالجنة (۱ / ۵۹) .

" وهفای پیغمبري خوا (ﷺ) له کاتی مردنی (فایمه) دا (ﷺ) "

له نههسی کوږی مالیکهوه ، دهلیت : کاتی فایمه ی کچی نههسی دایکی عهلی (ﷺ) وهفاتی کرد ، پیغمبري خوا (ﷺ) چوه ژوره وه بۆلای و لهلای سهریه وه دانیش و فهرمووی :

" رحمك الله يا امي ، كنت بعد امي تجوعين و تشبعين ، و تعرين و تكسين و تمنعين نفسك طيبا و تطعمين ، تريدین بذلك و حه الله و الدار الاخرة "

واته : پهحمهتی خوات لی بیّت دایه ، له پاش دایکم تۆ خۆت برسی دهکردو منت تیر دهکرد ، تۆ خۆت بی بهرگ بووی ، بهلام هه میشه من پوشرای بووم ، هه موو خواردنیکی باشت له خۆت حهرام دهکرد و دهرخواردی منت دهدا ، هه موو نهمانهش له بهر خاتر خوا و پوژی دواوی .

پاشان فهرمانی کرد کهسی جار بشۆردریت ، نهوجا که نهو ناوهی کافوری تیا بوو گه یشت ، پیغمبري خوا (ﷺ) به دهستی خۆی کردی به سهریدا و کراسه کهی خۆی داکه ند و کرده یه بهری فایمه (ﷺ) و بهو (بورده)^۱ ش به سهر شانیه وه بوو کفنی کرد ، پاشان ئوسامه ی کوږی زهید و نهبی نهیوبی نه نصاری و عومهری کوږی خهتاب و غولامیکی بانگ کرد بو گوږ هه لکه ندن ، نهوانیش گوږه که یان هه لکه ند ، تا گه یشته گوږیچه که (اللحد) که پیغمبري خوا (ﷺ) خۆی هه لیکه ندو به دهستی خۆی خۆله که ی لابر و کاتی لیبووه وه له ناویدا راکشای فهرمووی : " الله الذي يحيي ويميت ، وهو حي لا يموت ، اغفر لامي فاطمة بنت اسد ، ولقنها بحتها ، ووسع عليها مدخلها ، بحق نبيك والانبياء الذين قبلي فانك ارحم الراحمين " .

واته : " نهی نهو خودایه ی که دروستکراوه کان ده ژینیت و ده یانمرینیت وه خۆی هه رگیز نامریت ، له دایکم فایمه ی کچی اسد خوشبهو زمانی پاراو که بو پرسیاره کانی گوږ ، و گوږه که ی بو فراوانکه به هه قی پیغمبره کهت و نهو پیغمبرانه ی پیش من هاتوون ، چونکه بهراستی تۆ به بهرزیترین کهسی " .

^۱ - بورده : جلوه رگیکی خه داره - یان پوشاکیکی خوری به ده پچریت له خۆه بو سهرما .

پاشان چوار جار تکبیری لەسەر کرد و دواتر لەگەڵ عەباس و ئەبوبەکرێ صدیق دا (ﷺ) خستیانە ناو گۆرەکهو^۱.

وہ لە ئیبنو عەباسەوہ ، دەلیت :

کاتی فاتیمة ی دایکی علی (ﷺ) وەفاتی کرد ، پیغه مبهەری خوا (ﷺ) کراسەکه ی خۆی لەبەر کرد و لەگەڵیدا لەناو گۆرەکیدایا کشا ، وتیان : ئە ی پیغه مبهەری خوا (ﷺ) پیشتر ئەمەمان لە تۆ نەدیوہ ! فەرمووی : " انہ لم یکن احد بعد ابی طالب أبری منها ، انما البستہا قمیصی لتکسی من حلل الجنة و اضطجعت معها لیہون علیہا " ^۲.

واتە : لە راستیدا لە پاش ئەبی تالب هیچ کەس هیندە ی ئەم چاکە ی بۆم نەبووہ وە بۆیە کراسەکه ی خۆم لەبەر کرد تاوہ کو لە جل و بەرگی بەهەشت بپوشی و بۆیە لەگەڵیدا لە گۆرەکیدایا کشام تاوہ کو ناڕەحەتی گۆر لەسەری سووک بی . ڕەزای خوا لەسەر فاتیمة ی کچی ئەسەد بیٹ ..

^۱ - هیثمی دەلیت : طبرانی لە (الکبیردو الاوسط) گێڕاویەتیەوہ و لەناو یاندا پوچی و کوپی صلاح و ثقە ی کوپی حبان و حاکم هە یە ، لاوازی یەکی تیایە باقیەکیان جی متمانەن و پیاوانی (الصحیح) ن المجمع بە ژمارە (۱۵۳۹۹) .

^۲ - هیثمی دەلیت : لە (المجمع) (۲۵۷ / ۹) دا طبرانی لە (الاوسط) دا گێڕاویەتیەوہ و تیایدا سەعدانی کوپی وەلیدی السابری هە یە کە نامسیوہ ، جگە لەو هەموو پیاوانی تری فەرموودە کە جی متمانەن .

" ٣ - (فاطمه) ه‌ی كچی پێغه مبه‌ر ه‌ی خوا (ﷺ) "

" نه‌وه‌ی نازاری بدات ، نازاری من ده‌دات "

فه‌رموده‌ی پیرۆز

خانمی نافرەتانی جیهان له‌سه‌رده‌می خۆیدا و خانمێکی ناوخێزانی پێغه مبه‌رایه‌تی و لایه‌نی هه‌لبژێرراو و له‌لایه‌ن خوداوه ، (دایکی باوکی)^١ و كچی گه‌وره‌ی دراوستكراوان ، پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) و دایکی هه‌ردوو (حسنین) . ماوه‌یه‌كی كه‌م پێش دابه‌زینی سروش (وحی) و پێغه مبه‌رایه‌تی له‌ دایك بووه .

علی كورپی ابی تالیب (رضی الله عنه) له‌ مانگی (ذي الحجة) یان پێش نه‌و مانگه و له‌ سالی (٢) ی كۆچیدا و دوا‌ی جه‌نگی به‌در ماره‌ی كردووه .

نوبین عبدالبر ، ده‌لیت :

پاش جه‌نگی ئوحد گواستیه‌وه ، نووسه‌ر ده‌لیت : به‌لام نه‌مه ناگونجی ، چونكه‌ علی هه‌روه‌ك له‌ (صحیحین) دا هاتووه ، پێش جه‌نگی به‌در و ویستویه‌تی فاتیمه‌ بگوازیته‌وه .

پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) خۆشی ده‌ویست و پێزی ده‌گرت و به‌بینینی دلخۆش ده‌بوو . چاكه‌كانی خاتوو فاتیمه زۆر زۆرن ، نه‌و خانمێکی به‌ ئارام و دیندار و چاكه‌ خواز و پارێزكار و كه‌سیكی په‌سه‌ند كار (قانع) بووه ، و سوپاسگوزاری په‌روه‌ردگاری بوو .

وه پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) كاتی بیستی كه‌ نه‌بالحه‌سه‌ن ده‌یه‌وی كچی نه‌بی جه‌هلی به‌سه‌ردا بینیت ، تو‌په‌ بوو . فه‌رموی : " و الله لا یتجمع بنت نبی الله و بنت عدو الله ، و اما فاطمة بضعة منی ، یریینی ماراها ، و یؤذینی ما اذاها "^٢

واته : سویند به‌خوا ناب‌ی كچی پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) و كچی دوژمنی خوا پێكه‌وه‌ كۆ بكرینه‌وه ، فاتیمه‌ پارچه‌یه‌كه‌ له‌ من و هه‌رشتی نیگه‌رانی بكات منیش نیگه‌ران ده‌كات ، وه هه‌رشتی نازاری بدات ، منیش نازار ده‌دات .

^١ - له‌ (اصابه) لاپه‌ره (١٣ ، ٧١) هاتووه خاتوو فاتیمه نازناوی (ام ابیها) ی ل‌ی نرا بوو .

^٢ - صحیح : بخاری ده‌ره‌ینانی بۆ كردووه (٧ / ٦٧ ، ٦٨) و مسلم (٢٤٤٩) .

(علی) ش (ﷺ) وازی له داخوازی یه که هیئا له بهر دلی (فاطمه) و هرگز
ژنی به سهردا نه هیئا و ههروه ها لهو ئافره تانهش له غهزاکاندا به دیل گیران و دابهش
دهکران به سهر جهنگاوهراندا ، لهوانهشی نه هیئایه لای خوئی ، به لام پاش وهفاتی
(فاطمه) ژنیشی هیئا و کهنیزه کیشی هه بوو (ﷺ) .

" چاکه کانی "

۱ - عائیشه (ﷺ) ده فهرمویت : -

جاریک فاطمه هات بۆلای پیغمه مبهری خوا (ﷺ) ته واو هاوشیوهی پیغمه مبهری
خوا (ﷺ) پئی دهکرد ، ئه ویش هه لسا یه وه و فهرمووی : " مرحبا باینی " واته : سلاو له
کچه که م ...

۲ - له ئوم سه له مه وه (ﷺ) پیغمه مبهری خوا (ﷺ) بهرگیکی دابه سهر هه ریه که
له حه سه ن و حسین و علی و فاطمه دا و فهرمووی : " اللهم هؤلاء ، أهل بیی و خاصتی ، اذهب
عنهم الرجس و طهرهم تطهیراً " ۱

واته : ئهی خوای پهروه ردگار ... ئه مانه خانه واده ی منن و خوشه یستانی منن
ده سا به پاکی بیانیه ئه ره وه و ریگه مه ده پیسی توخنیان بکه ویت .

ئوم سه له مه ش فهرمووی : منیشیان له گه له ، ئهی پیغمه مبهری خوا (ﷺ) ؟
فهرمووی " انک علی خیر " ۲ تۆیش له سهر پئی چاکه ییت . .

۳ - له ئه بی سه عیده وه ، ده لیت : پیغمه مبهری خوا (ﷺ) فهرمویه تی : " لا یغضنا
اهل البيت احد ، الا ادخله الله النار " ۳ واته : هه رکه س ئیمه (واته : خانه واده ی
پیغمه مبهرایه تی) توپه بکات و رقابه رییان له گه لدا بکات ، ئه وه بی گومان خوا ده یخاته
ئاگره وه .

۱ - صحیح : ابوداود له (۵۲۱۷) ترمزی (۵۲۱۷) گێراویانه ته وه بنچینه کهشی له (صحیح) دا هیه .

۲ - صحیح به شاهده کانی وه : صحیحه کانی ترمزی (۳۰۳۸) .

۳ - صحیح به شاهیده کانی وه ، صحیحی سونه ته کانی ترمزی (۲۰۳۸) .

۴ - حاکم ده ره یئانی بۆ کردوه (۲ / ۱۵۰) ده لیت ئیسناده که ی صحیح زه هه بیش چه سپاندویه تی .

٤ - له عائیشه‌وه (ﷺ) ده‌فرموی : هیچ‌کەسیکم نه‌دیوه هینده‌ی فاتیمه شیوه‌ی قسه‌کردن و ئاخاوتنی له قسه‌کردن و ئاخاوتنی پیغم‌مهری خوا (ﷺ) بکات . وه هەر کاتی فاتیمه بهاتایه به‌ژوردا ، پیغم‌مهری خوا (ﷺ) له‌به‌ری هه‌لده‌سایه‌وه و ماچی ده‌کرد و به‌خێر هاتنی لی ده‌کرد فاتیمه‌ش به‌هه‌مان شیوه‌ی ده‌کرد بو پیغم‌مهری خوا (ﷺ)^١ .

" پێش‌ه‌وی ئافره‌تانی خه‌باتکار "

خه‌باتی فاتیمه (ﷺ) هەر له‌گه‌ڵ سه‌ره‌تای بانگی خوادا ده‌ستی پێ کرد ، له‌وکاته‌وه که باوکی به‌ریزی (ﷺ) ئازار و ئه‌شکه‌نجیه‌کی وه‌های ده‌چه‌شت که شاخه‌کان توانای هه‌لگرتنی وه‌ها ئازاریکیان نه‌بوو .

" له‌یه‌کی له‌ دانیشتنه‌ بته‌په‌رستی یه‌ به‌د‌په‌روشتی یه‌کانی بی باوه‌راند (عه‌قه‌به‌ی کوپری معیط) گوئی له‌ چه‌ند که‌سی له‌ گه‌وج و بی می‌شکه‌کانی قوره‌یش بوو ، وتیان ، کی ئه‌م (سلا)^٢ یه‌ ده‌بات و ده‌یخاته سه‌ر پشتی پیغم‌مهری خوا (ﷺ) له‌ کاتی کړنووش بردنیدا .. ؟!

ئوه‌بوو عه‌قه‌به ، خوا سه‌ر شو‌ری کات خو‌ی به‌خشی (تبرع) کرد بو ئه‌و کاره نزم و ئه‌و ئاره‌زووه سووکه‌یان ، وتی : من ئه‌وه ئه‌که‌م ، خیرا چوو هه‌لیگرت و خسته‌ی سه‌ر پشتی پیغم‌مهری خوا (ﷺ) له‌ کاتی سو‌جده‌دا ... سه‌ره‌رمان له‌ کړنو‌شدا مایه‌وه تا هه‌واله‌که‌ گه‌یشته (فاتیمه) و خیرا هات پیسیه‌کانی له‌سه‌ر پشتی پیروزی لابرد و جیگا‌که‌ی شو‌رد .

هه‌روه‌ها له‌ غه‌زای ئو‌حو‌دا کاتی بینی وا دهم و چاوی پیغم‌مهری خوا (ﷺ) خوینی لی ده‌تکی .. خیرا چوو بو‌لای و باوه‌شی پیاکرد و ده‌ستی کرد به‌ سه‌رینی

^١ - ئیسناده‌که‌ی (حسن) ه / ابو داوود و حاکم ده‌ره‌ئانیان بو کربوه (٣ / ١٥٤) زه‌هه‌بیش رای له‌سه‌ریه‌تی و ده‌لێت صحیحه .

^٢ - سلا / ئه‌و پیسی یه‌ به‌ که‌ له‌گه‌ڵ بجێ‌وو‌ی خوشتردا دێته‌ ده‌ره‌وه وه‌ک ئه‌وه‌ل من‌دالی ئافره‌ت ، و پیسی و خوینیکی زۆری پێ‌وه‌یه .

خویننه که به دهم و چاوی پیغه مبهري خواوه (ﷺ) ، نه ویش (ﷺ) دهی فهرموو : " اشد غضب الله علی قوم دموا و جه رسول الله " ۱

واته : توورپی و خه شمی خودا تونده له سمر که سانیك دهم و چاوی پیغه مبهري خوا (ﷺ) خویناوی بکه ن .. ههروه ها (فاتیمة) (ﷺ) له جهنگه کانی خه ندهق و خه یبهر و نازاد کردنی مه که که دا به شداری کردوه .

" کاتی باوکی بهر پیزی وه فات ده کات "

له عایشه وه (ﷺ) ده فهرموو : -

نیمة وهك خیزانه کانی پیغه مبهري خوا (ﷺ) له لای مابوینه وه و هیچ کاممان به جیمان نه ده هیشت ، فاتیمة هات و به جوړیک پیی ده کرد دهقا و دهق وهک ری کردنی پیغه مبهري خوا (ﷺ) ، نه وه بوو کاتی پیغه مبهري خوا (ﷺ) بینیی ... سلاوی لی کرد و فهرمووی : " سلاو له که که م "

پاشان له لای راستی خوئی یان لای چه پی خوئی داینیشاند ، پاشان به نهینی شتیکی دا به گوئی (فاتیمة) دا ، نه ویش دهستی به گریان کرد ، پاشتر شتیکی دیکه ی دا به گوئی دا نه مجاره پیکه نی . نه وه بوو کاتی فاتیمة (ﷺ) هه لسا ، پرسیم : پیغه مبهري خوا (ﷺ) توئی جیا کرده وه و نهینی خوئی لا درکاندی ، له کاتی که دا دهگریایت ، سویندت ده دهم پیم بلئی بوچی پیکه نیت و بوچی گریایت ؟ فاتیمة وتی : نه وه من نیم نهینی پیغه مبهري خوا (ﷺ) بدرکینم پاش نه وه ی وه فاتی کرد ، دوو باره لیم پرسى وتم : سویندت ده دهم نه گهر پیم نه لییت نه وه پوژه بوچی گریایت و بوچی پیکه نیت ؟

نه و جا وتی : به لام ئیستا باشه پیئت ده لیم ، له جاری یه که که دا پیمی فهرموو : " ان جبریل کان یعارضه بالقرآن کل سنة مرة ، و انه عارضنی العام فی هذه السنة مرتین ، و انی لا أحسب ذلك الا عند اقتراب أحلي فاتقی الله و اصبری ، فنعلم السلف لك انا "

۱ - بیهقی گنریاه وه له (دلائل النبوه) دا (۲ / ۲۸۲) .

واتە : جاران جویریل سالی جاریک دەوری قورئانی پی دەکردمەوه ، بەلام ئەمسال دوو جار ئەوکارەدی کرد ، ئەمە بەوه تێدەگەم کەوا ئەجەلم نزیک بووئەتەوه .. تۆیش لە خوا ترس بەو ئارامگەرە ، چونکە من باشترین پیشینەم (سلف) بو تو .. دەلی : منیش گریام ، ئەویش کاتی منی بینی نارهەت بووم فەرمووی : " أما ترضین ان تكونی سیدة نساء العالمین ، او سیدة نساء هذه الامة ؟ "

واتە : ئایا پزازی دەبی کە ببیت بە خانمی هەموو نافرەتانی جیهان یان ببیت بە گەرەمی هەموو نافرەتانی ئەم ئوممەتە ؟
دەلیت : منیش پیکەنیم ^۱ .

کاتی پیغەمبەری خوا (ﷺ) وەفاتی کرد ، فاتیمە (ﷺ) زۆر نارهەت بوو .. دەگریا و ئەیفەرمو : ئای بابەگیان ! بەسەر جبریل دا بو وەفاتی دەگرین (یان سەرە خۆشی لە جبریل دەکەین) (الی جبریل ننعاه) .. ئای بابەگیان ! وەلامی بانگی پەروردگارت دایەوه ! ئای بابەگیان ! بەهەشتی فیردەوس جیگاتە .
وہ پاش بە خاک سپاردنی پیغەمبەری ئازیز (ﷺ) ، فاتیمە (ﷺ) فەرمووی : ئەی ئەوانەیی هاودەمی پیغەمبەری خوا (ﷺ) بوون چون دلتان دی خۆلی بەسەردا بکەن ^۲ .

فاتیمە (ﷺ) پاش پینج مانگ یان نزیک پینج مانگ لە دوا وەفاتی پیغەمبەری خوا (ﷺ) وەفاتی کرد لە تەمەنی (۲۵) سالییدا و زۆر کەسیش دەلین کە (۲۹) سال زیاده ، بەلام یەکەمیان راستترە ^۳ .

ئەدەبی فاتیمە لەگەڵ هاوسەرەکیدا :

لە (الشعبی) یەرە ، دەلیت : کاتی (فاطمة) نەخۆش کەوت ، ئەبوبەکر (ﷺ) هات و مۆلەتی هاتنە ژوورەوی وەرگرت ، علی فەرمووی : ئەی فاتیمە ئەمە (ئەبوبەکرە) دەیهوی تبتینیت ، فاتیمەش (ﷺ) فەرمووی : پیت خۆشە بیتە ژوورەوه ؟
(علی) ش فەرمووی : بەلی ..

^۱ - صحیح / بخاری و مسلم گیراویانەتەوه .

^۲ - صحیح / بخاری لە صحیحەکیدا دەرەیتانی بو کرئووه (۱۱۲ / ۸)

^۳ - سیر اعلام النبلاء (۱۲۲ / ۲) .

ذهبي ، ده لیت :

فاتیمه (ﷺ) به پیی سوننهت هه لس و کهوتی ده کرد و بهر زمانه ندی
هاوسهره کهی نه بوايه مؤله تی هاتنه ژووره و دی که سی نه ده دا بو مالی میرده کهی . با
خه لیفه ی پیڼه مېهری خوایش بیت (ﷺ) .

نوسهر ده لیت : دا خو ئه م ئه ده ب و په وشته ئیسلامی یه بهرزه له م سهرده مه ماندا
له کوی یه .. که مالی زۆریک له موسلمانان بوو ته پشیوی ئه خلاق و پریز و کهرامه تی
تیادا نه ماوه و ناموس پیشیل کراوه . " رهزای خوا له سهر فاتیمه "

" ٤ - نوم عماره (ﷺ) "

" له خه باتدا دهستی پهری !!! "

نوم عماره کی ښه ؟

نوم خاتونه بهرین و ټیځو شهره (نسیبه کی کچی کعب) ی نه نصاری خه زره چی
 یه (ﷺ) براکھی (عبدالله ی کوپی که عب مازنی یه) که یه کی که له وانه ی به شداری
 جهنگی به دریان کردوه . هره وها (عبدالرحمن) ی برای له وانه بوو که هه میسه چاو به
 فرمیسک بوو له ترسی پهرومردگاری . نوم عماره له شهوی عقه بهدا به شدار بووه ،
 هره وها له نوحود و حوده ییبه و (حنین) و (یمامه) دا به شدار بووه ، ئافره ټیگی
 ټیځو شه بووه و له شهر دا کار گه لیکي نه نجامد او و هره وک له جیهاد دا دهستی پراوه .^١

دکتور محمود عماره ، ده لیت :

" نهوسا ئافرهتانی موسلمان بهو شیوه یه بوون .. نهو کاته ی دنیای موسلمانان
 بهرو پیش ده چوو .. ئافرهت ژیری دروست و جهسته ی سهلامت و پای په سهندی
 هه بوو ، به لام پاش نه وانه ، نه ویه ک شوینی گرتوونه ته وه له ئافره تان که جوانکاری
 یه کان دهم و چاویانی ټیگ داوه و ناو سک و گه ده ی پر کردوون له کپسول و حبه ی
 هاورده کرا و جهسته و میشکی خوی به شتی بی بایه خ لاواز کردوه در نه نجامه که شی .
 جهسته یه کی بی هیژ ... و ژیری یه کی نه ماو که جگه له پاشماوه ی دمار گه لیکي
 شله ژاو نه بی که هر گیز بهر گه ی دل پراوکی ناگری هیچی بونه ماوه ... دواتریش نه
 نه توانی هه لسی به پهرومرده کردنیکی دروست بو نه وه کانی ، نه نه توانی هاوسه ریکی
 باش بیت .^٢

نه فسانه ی خبات : خاتو نسیبه له گه ل هاوسه ره که ی (غه زیبه ی کوپی عه مر) و
 هره و کوپه که یدا به شداری نوحود یان کردوه ، لهو شهره دا بو ئاودان به
 جهنگاوهره کان چوو بوو ، کونده یه کی پی بوو دهیگیرا و له گه ل نه وه شدا شهریشی
 ده کرد و له دوانزه لوه بریندار کرا .

^١ - سیر اعلام النبلاء (٢ / ٢٧٨) .

^٢ - تاملات فی السیره النبویه (١٨٠) .

پیغهمبه‌ری خوا (ﷺ) دهیغهموو : (لمقام نسیبة بنت کعب الیوم ، أي يوم أحد ، خیر من مقام فلان و فلان) .

واته : جیگای نووسه‌یبه‌ی کچی کعب له‌م پوژده‌دا ، واته له‌ پوژئی ئوحو‌دا ، له‌ جیگای فلان و فلان باشتره . .

له‌و پوژده‌دا نووسیه‌ (ﷺ) به‌ توند ترین شیوه‌ ده‌ج‌نگاو ، جله‌کانی به‌که‌مه‌ریه‌وه‌ توند کردبوو تا سیازده‌ جار بریندار کرا .

خهمه‌ری کوپری سه‌عیدی مازنی ، باسی نه‌نکی ده‌کرد که له‌ ئوحو‌دا به‌شداری کرد بوو ، بوئی گپ‌رابوووه‌ وه‌ که (چاوی به‌ ئبنو قومیه‌ کهوت که به‌شمشیر ده‌یدا له‌ ده‌ماری ملی نووسیه‌ (ﷺ) که ئه‌مه‌ گه‌وره‌ترین برینی بوو ، یه‌ک سالی ته‌واو تیماری ده‌کرد ، پاشان بانگه‌وازی پیغهمبه‌ری خوا (ﷺ) هاواری کرد بچن بۆ لای (حمراء الاسد) هوه‌ .

نوسه‌یبه‌ش جله‌کانی توند کرده‌وه‌ و هه‌رچه‌ندی ده‌کرد خوینی برینه‌که‌ی نه‌ده‌گیرسایه‌وه‌ ، ره‌زای خوای لی بیت^۱ .
ئوم عماره‌ ده‌لیت :

پوژئی ئوحو‌د بینیم پیغهمبه‌ری خوا (ﷺ) به‌ ته‌نها ماوه‌ و چه‌ند که‌سیکی که‌م نه‌بی له‌ ده‌وری بوون که‌ ژماره‌یان له‌ ده‌که‌س تیپه‌ری نه‌ئه‌کرد . من و کوپه‌کانم و هاوسه‌ره‌که‌م له‌ ده‌روبه‌ری ماینه‌وه‌ و پارێزگاریمان لی ده‌کرد له‌ کاتی‌کدا خه‌لکی به‌ شکاوی تیده‌په‌رین ، پیغهمبه‌ری خوا (ﷺ) منی بینی که‌ قه‌لغانم پی نه‌بوو ، کابرایه‌کیش له‌ولاوه‌ خه‌ریک بوو هه‌لده‌هات و قه‌لغانیکی به‌ده‌سته‌وه‌ بوو پیی فه‌رموو : (ألق ترسك الى من يقاتل) .

قه‌لغانه‌که‌ت بده‌ به‌ که‌سیک شه‌ر بکات . ئه‌ویش قه‌لغانه‌که‌ی دانا و منیش هه‌لمگرت و به‌رده‌وام پیغهمبه‌ری خوا (ﷺ) م پیی ده‌پاراست .

ئای له‌و پوژده‌ (اصحاب الخيل)^۲ چیان پیی کردین ، خو ئه‌گه‌ر وه‌ک ئیمه‌ به‌ پیاده‌شه‌ریان بکرایه‌ ئه‌وا به‌یارمه‌تی خوا تیکمان ده‌شکاندن ... ئه‌وه‌ بو کابرایه‌ک به‌سه‌ر

^۱ - ابن سعد (۸ / ۴۱۳) .

^۲ - ئه‌سه‌پسواره‌کان ، که‌ خالدی کوپی وه‌لید پێش موسلمان بوونی سه‌رکرده‌یان بوو .

ئەسپەکیەو بەرەو پروم هات و ویستی لیم دا منیش بە قڵغانەکم پێگیریم کرد و نەیتوانی هیچ بکات و پشتی هەلکرد ، عورقوب دای لە ئەسپەکی ... ئەویش لەسەری کەوتە خوارەو ، پیغه مبه ری خوا (ﷺ) هاوای کرد : (یا ابن ام عماره ، امک ، امک !) ئەی کوپی ئوم عماره ، دایکت ! دایکت)

دەلیت : کوپەکم یارمەتی دام تا کابرام کوشت .

عبدالله ی کوپی زهیدی کوپی ئوم عماره ، دەلیت : -

ئەو پۆژه بریندار کرام و خوینی برینهکم نە ئەوەستایەو ، پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فرمووی برینهکەت ببەستە .

دایکم هات بۆ لام و برینهکی بۆ بەستم و پیغه مبه ری خوا (ﷺ) پراوەستا بوو فرمووی : (افض بني ، فضارب القوم) هەلسە کوپم ، لییان دە و بەردەوام دەفرموو ئەوەی تو بەرگە ی دەگریت کێ هەیه بەرگە ی بگریت ، ئەی ئوم عماره !! ئوم عماره ، دەلیت :

ئەو بوو ئەو کابرایە ی که له کوپەکم ی دا بوو هات بەرەو پرومان پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فرمووی : (هذا ضارب ابنك) ئەمە بوو له کوپەکەتی دا ..

دەلیت : منیش پێم پێ گرت و له لاقیم دا و بەسەر و لاخەکیەو کەوتە خوارەو . پیغه مبه ری خوایش (ﷺ) زەرەخەنەکی کرد ، تا کاکیلەیم بینی و فرمووی : (أستقذت یا ام عماره) ! واتە : (بەراستی تۆلەت کردەو ئیمەش دەستمان بە لیدانی کرد هەتا گیانمان لی بپری و پیغه مبه ر خوایش (ﷺ) فرمووی : (الحمد لله الذي ظفرك)^١ . واتە : (سوپاس بۆ ئەو خوایە ی سەری خستیت) وە پیغه مبه ری خوا (ﷺ) سەیری برینهکی ئوم عمارە ی دەکرد و بە کوپەکی دەفرموو : (امک امک ! أعصب جرحها ! اللهم اجعلهم رفقا في الجنة) .

واتە : دایکت ... دایکت ! برینهکی بۆ ببەستە ! ئەی پەرەردگار بیانکە بە هاوێلم لە بەهەشتدا .

^١ - ابن سعد (٨ / ٤١٤) .

ئوم عماره دهلیت : و تم ئیتر هیچ باکم نیه له دنیا هه رچیم به سهربی^۱ . پاش
ئوه ویش که پیغه مبهری خوا (ﷺ) وهفاتی کرد و بهر و پهرمه تی پهروهر دگاری
رویشیت ، ئوم عماره بهردهوام بوو له تیکۆشان له پیناوی ئاینه کهیدا و بهوه فا بوو بۆی تا
دوایه مین هه ناسه ی .

له (محمد ی کوپری یه حیای کوپری حه ببان) هوه ، دهلیت :
ئوم عماره له ئو خوددا له دوانزه لاوه بریندار کراو له رۆژی (یه مامه) دا دهستی
پهری وهر لهو رۆژهدا جگه له دهستی ، له پانزه لاوه بریندار کرا ، ئوه بوو به برینداری
هاته مه دینه ، بینرا که ئه بویه کر (ﷺ) له و کاته دا که پیشه وای موسلمانان بوو ،
سهردانی ده کرد و هه و آلپرسی لی ده کرد^۲ .

حبیبی کوپری زهید ، که موسه یله مه ی درۆزن لهت و پهتی کرد ، کوپری ئوم عماره
بوو . پاش گه شتیکی موباره کی پر له بهر هکهت کاتی ئوه هاتبوو ئه م جهسته ماندووه
خه باتکاره بگاته وه ئه و مه نزه ی که پهروهر دگار په یمانی پیندا بوون .

ئوه بوو فه رمانی خوای پهروهر دگاری به جی هینا و پۆخی پاکی بو ئه و جیه
فهری که پهروهر دگار ده فه رموی : ﴿ فِي مَعْدِنِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴾ سورة القمر ، آیه (۵۵) .
ده سا خووشی له خۆت ئه ی ئوم عماره .. خوداش له لاوازی و کهم و کورتی ئیمه
خۆش بیته ..

^۱ - ابن سعد (۸ / ۴۱۴) .

^۲ - ابن سعد (۸ / ۴۱۶) .

" ۵ - نەسمانی کچی یەزید (ﷺ) "

" پۆژی بەرموک نۆ دانە پۆسی کوشت !! "

کی یه ؟

ئەسمانی کچی یەزیدی کوپی سەكەنە ، دایکی عامر و دایکی سەلەمە ی
ئەنصاری ئەشەهەلی یه . پورزای مەعازی کوپی جەبەلە و یەكێكە لەوانە ی بە یەعتیان داو
یەكێكە لە تێكۆشەرەكان ^۱ .

خاتوو ئەسماء بەلگەنامە ی پەرەوانبێژی لەلایەن هاوێلە بەرێزەكانەو بە دەست
هیناوە ئەو بوو ئەم خاتوونە بەرەوانبێژی و بە هیزی دەربەڕین و جوانیی وشە ناسرا
بوو هەروەها ئەوێش وای لێکرد بوو ئەم ئاكارانە ی تیدا بەدی بیّت و پی ی بناسریت
ئەو بوو كە ئەم بەرێزە تیر ئا و بوو لە قورئانی پیرۆز و فەرموودەكانی پیغه مبهەری خوا
(ﷺ) و هەتا ئەو پەری توانای لەگەڵ قورئان و فەرموودەدا ژیاوە تاوای لیھات بە
(خطیبة النساء) ناو دەبرا ئەمەش جیگا و پلەوپایە یەکی تایبەتی لەلایەن ئافره تانی
ئەنصارەو پی بەخشی بوو ^۲ .

" شاندى ئافره تان "

ئەسماء (ﷺ) هات بۆلای پیغه مبهەری خوا (ﷺ) كە لەگەڵ هاوێلانیدا بوو پی
ی وت : دایك و باوكم بە قوربانت بن ئە ی پیغه مبهەری خوا (ﷺ) من نێردراوی كۆمە لێك
لە موسلمانانم كە هەمویان هەمان قسە ی من دەكەن و لەسەر رای من بیگومانین كە خودا
بۆ پیاوان و ئافره تانی ئاردوویت و ئیمەش باوەرمان پیینینایت و شوینت كەوتین ،
ئیمە ی ئافره تانیش كە پەيوەست و پەردە نشینین و لە ماله كانماندا ماوینەتەو و
جیگای ئارمەزووی پیاوانین و منداڵەكانیان بۆ هەلەدەگرین .

^۱ - سير اعلام النبلاء (۲ / ۲۹۶) .

^۲ - نساء مبشرات في الجنة (۲ / ۲۱۰ ، ۲۱۱) .

وہ پیاوان بہ جومعہ و نویژہ جماعہ تہکان و نامادہ بوون لہ کوپری جہنازہ و خەباتی پری خوادا چاکەیان بەسەرماندا دراوہ ، وە کاتی ئەوان بۆ جیہاد ئەپۆن ، ئیمە ی ئافرەتان مال و ناموسیانیان پاراستووہ و مندالەکانیانمان بۆ پەرۆردە کردوون ... داخو ئیمەش بەشداری پاداشتی ئەوانین ، ئە ی پیغمبەری خوا (ﷺ) ؟ پیغمبەری خوا (ﷺ) پرووی کردە ھاوہلانی و فەرمووی : (هل سمعتم مقالة امرأة أحسن سؤالاً عن دينها من هذه ؟)

واتە : تا ئیستا وتە ی هیچ ئافرەتیکتان گو ی لی بووہ کہ بەم باشی یە پرسیار لەسەر دینەکە ی بکات ؟

وتیان : بەراستی وایە ، ئە ی پیغمبەری خوا (ﷺ) ، گومانمان نەدەبرد کہ ئافرەتیک بەم شیوہ دەرپرینە داوای مافی خو ی بکات .

پیغمبەری خوا (ﷺ) پرووی کردە ئەسماء و فەرمووی : -

" انصر في يا اسماء و اعلمی من وارك من النساء ان حسن تبعل احدا كن لزوجها و طلبها لمراضاة و اتبا عنها لموافقة ، يعدل كل ما ذكرت للرجال "

واتە : برۆ ئە ی ئەسماء و بەوانەش پرابگە یەنە کہ تۆیان ناردووہ ، پێیان بلی کہ باشی یان بۆ ھاوسەرەکەیان و ھەولەدانیان بۆ پازی کردنی و شوین کەوتنی ویست و فەرمانەکانی ھاوسەرەکە ی ، ھاوتای ھەموو ئەوانیە کہ بۆ پیاوان باست کرد . ئەسمائیش بەدەم وتنی : (لا اله الا الله) و (الله اكبر) ھوہ بە خو ش ی ئەو مۆژدە یی تەمبەری خوا (ﷺ) پپی دان ، پویشت ^۱ .

وانە یەك لە گو ی پرایە لی ھاوسەردا :

لە ئەسمائی کچی یەزیدە ھوہ ، دەلیت :

لەگەل چەند کەنیزەکیکی ھاوتەمەنمدا بووم ، پیغمبەری خوا (ﷺ) دای بەلاماندا و فەرمووی : (اياكن و كفر المتعمين) .

واتە : نەكەن لە بەخششەكان و نیعمەتەكان ناسو یاس گوزار بن و بەكەم سەیری كەن .

^۱ - نساء مبشرات بالجنة (۲ / ۲۱۱ ، ۲۱۲) فەرموودە کہ شاهی دی ژۆرە و ھە یە لەلای گبرانی بزار ، و بپوانە الترغیب ژمارە (۲۹۱۰) .

من له هه موویان ئازاتر بووم بۆ پرسیار کردن لێی ، وتم : ئه ی پیغه مبههری خوا
 (ﷺ) مهبهستت ناپازی بوون و ناشوکرێ له بهخششهکان چی یه ؟
 فهرمووی : لعل احداکن تطول ائمتها بین ابویها ، ثم یرزقها الله زوجاً ، و یرزقها منه و لئداً ،
 فتغضب فتکفر فتقول : ما رأیت منك خیراً قط ^۱ .
 واته : لهوانهیه یهکیکتان ماوهیهکی زۆر به زگوردی (په بهن) له مائی باوکیدا
 بمینیتوه ، پاشتر خوا هاوسه ییکی پی ببه خشی و لهو هاوسهره مندالی پی ببه خشی ،
 کهچی تووهره بیّت و کوفر بکات و بلی : ههرگیز خیر و چاکه م لی نه دیویت .

" ئه سماء و خهبات له پیناوی خوادا "

ئه سماء (په حمهتی خوای له سههر بیّت) له جهنگی (یرموک) دا به شداری
 کردووه و دوری بالائی هه بووه .
 ئیبنو کثیر ، ده لیت : -

" نه وه بوو له م پۆژهدا ئافرهتانی موسلمان هه لسان به شه پرکردن و ژماره یهکی
 زۆریان له پۆمی یهکان کوشت و لهو موسلمانانهیان دها که تیک شکا بوون و وره یان
 پوخابوو ، پینان دهوتن : بۆ کوێ ئه پۆن و ئیمه بۆ ئه و بی باوه رانه به جی دینن ... خو
 ئه وانیش ههر ئه وهنده یان به س بوو که ئه و ئافره تانه سه رکۆنه یان ئه کردن ، خیرا
 ده گه رانه وه بۆ ناو شه ره که ^۲ " سه بارهت به پۆلی ئه سماء و پیشکی لهو شه ره دا ، ئه و
 ئیبنو حه جهر له (الاصابه (۴ / ۲۲۹) دا ده لیت :

" ئه سماء ی کچی یهزیدی کوپی سه کهن ، ئاماده ی یرموک بوو ، نو که سی له
 پۆمه کان به ده سکی چه تره که ی کوشت .

ههروه ها ئیمامی زه هه بی ، ده لیت : به پایه (ستون) ی خپوه ته که ی نو دانه له
 پۆمه کانی کوشت ^۳ .

^۱ - صحیح: بخاری له الادب المفرد (۱۰۴۷) ده ره تانی بۆ کردووه و احمد له (المسند) (۴ / ۳۵۷) .

^۲ - البدایه و النهایه (۷ / ۱۳) .

^۳ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۹۷)

خاتوو ئەسماء تا سەردەمی دەولەتی یەزیدی کوپی موعاویە ژیاو دواتر
گەڕایەووە بۆلای پەرەردگاری و وفاتی کرد .
بەمەش لاپەرەیهکی سپی لە میژووی سەر بلندی ئەم خانمە پێچرایەووە ، بەلام
کارەکانی بۆ هەمیشە وەک چرا و پ.ناکی دەرەوشیتەووە بۆ هەر کەسی پێنوونی
وەرگریت .

" ٦ - ئوم سولهیم (ﷺ) "

" مارهیی یه کهی (نیسلام) بوو !! "

ناوی : الرمیصه یان (غمیصاء ی کچی ملحان ... ی ئهنصاری خهزرجی یه .
دایکی ئهنهسی کوپی مالکه (ﷺ) .

مالک ی کوپی نضری میردی مرد ، پاشان (ابوطلحه زهیدی کوپی سههلی
ئهنصاری بوو به هاوسهری و ههریه که له : ابا عمیر و عبدالله ی لی بوو .. ئوم سولهیم له
جهنگهکانی (حنین و ئوحد) بهشدار بووه و یهکیکه له باشتیرینی ئافره تان .

" مارهیی یه کهی ئیسلامه !! "

له ئهنهسهوه ، دهلیت : ئه بو تهلحه داخوازی ئوم سولهیم ی کرد ، ئه ویش وتی :
نابی و ناگری شوو به کهسیکی بی باوهر (مشرک) بکهه ! مهگهر نازانی ئه ی ئه با تهلحه
که خواکه تان کزیله کهی فلان کهس دروستی ئه کات ؟ و ئه گهر ئاگری تی بهردن
ئه سووتی ؟ ئهنهس دهلیت : ئه بو تهلحه پزیشته و ئه و قسانه له دلیدا مایه وه ، پاشتر
هاته وه بۆلای ئوم سولهیم و پیی وت : ئه وه ی دوینی خسته بهردهستم قبولم کرد (واته :
ئاماده م موسلمان بم) . ئهنهس دهلیت : جگه له موسلمانبوونی ئه با تهلحه ئوم سولهیم
هیچ مارهییکی تری نه بوو .^١

وه له ریوایه تیکی نه سائی دا ، له ئهنهسهوه ، دهلیت :

ئه بو تهلحه داوای ئوم سولهیمی کرد ، ئه ویش پیی وت : به خوا کهسی وهک تو
هرت ناگریته وه ، به لام ئه وهنده هیه تو پیاویکی بی باوهریت ، منیش ئافره تیکی
موسلمانم و بۆم حه لال ئیه شووت پی بکهه ، مهگهر موسلمان بیت ، خو ئه گهر موسلمان
بوویت ، ئه وه مارهیی من بیت و هیچی ترم لیته ناویت ، ئه ویش موسلمان بوو ،
موسلمان بوونه کهشی بووه مارهیی ئوم سولهیم .

^١ - به ئیسنادیکی (صحیح) ئه ویش له (طبقات) دا به ژماره (٨ / ٤٢٦) سوچیکیشی له لای احمد و
نه سائی هیه .

ثابت ، دەلیت : هەرگیز گویم لی نه بووه نافرەتیک مارهیی یه کهی وهک مارهیی ئوم سولهیم پزدار بیّت که ئه ویش (ئیسلام) ه ئه وه بوو شووی پی کرد و مندالیشی لی بوو.

" پیغه مبهری خوا (ﷺ) یاری له گهڵ مندا له کهیدا دهکات !! "

له ئه نه سهی کوپی مالیکه وه : -

پیغه مبهری خوا (ﷺ) سەردانی ئوم سولهیمی دهکرد ئه ویش بریک خواردنی پیشکەش کرد که به دهستی خوی دروستی دهکرد بۆی ...
برایهکی له خۆم منالترم هه بوو که نازناوی (ابا عمیر) ی لی نرابوو ، ئه وه بوو پوژیک پیغه مبهری خوا (ﷺ) سەردانی کرد ین ، فەرمووی : (مالی اری ابا عمیر خائە النفس ؟) چیه وا ئه با عمیر بی تاقەت ئه بینم ...

ئوم سولهیم وتی : له راستیدا ئه با عمیر (چۆله که یه کی بچووکی) هه بوو که یاری له گهڵا ئه کرد ئیستا مردوو ، له بهر ئه وه یه بی تاقەتە ، پیغه مبهری خوایش (ﷺ) دهستی هینا به سه ریدا و فەرمووی : (یا ابا عمیر ما فعل النغیر)^۱ واته : ئه ی ئه با عومهر ، نوغهر^۲ چی لی به سه ر هاتوو ؟
وه هەر له ئه نه سه وه ، دەلیت :

پیغه مبهری خوا (ﷺ) نه ئه چوو هه یج مالیک جگه له مالی ئوم سولهیم تا هو ی ئه مه یان لی پرس ی ، فەرمووی : (إني أرحمها ، قتل أخوها معي)^۳ واته : په حمم بۆ هه یه ، برا که ی له گهڵ مندا بوو کوژرا ..

براکه شی (حه رامی کوپی میلحانه) ، ئه و شه هیده ی که پوژی (بئر معونه) وتی : (سویند به خوای که عبه برده وه) ، کاتی له دوا وه لی درا و حه ربه که له سنگیه وه هاته دهره وه (ﷺ) .

^۱ - نغیر : بولبول .

^۲ - ئیسناده که ی (صحیح) ه / ئیبنو سه عد دهره تانی بۆ کربوو ، هه روه ها لای بخاریش به کورتی هاتوو .

^۳ - ئیسناده که ی (صحیح) ه / بخاری و مسلم گێڕاویانه ته وه .

" چا که کانی ئوم سولهيم "

له جابري کوږي عبدالله وه (ﷺ) ، ده لیت : پیغه مبهري خوا (ﷺ) فهرمووی :
(رأيتني دخلت الجنة ، فإذا أنا بالمیصاء امرأه ابی طلحه ، وسمعت خشفة ، فقلت : من هذا ؟ فقال : هذا بلال)^۱ .

واته : برامه ناو به ههشت له وی (رومیصا) خیزانه که ی ته بی ته لحم بی نی ، وه گویم له خشپه و جولیه که بوو ، وتم : نه وه کی یه ؟ وتی : بیلال .

" خه باتی ئوم سولهيم "

له نه نه سه وه ، ده لیت :
پوژنی (حنین) ئوم سولهيم خه نجه ریکی هه لگرت ، نه بو ته لهش وتی : بپروانه
نه ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) ، ئوم سولهيم بهو خه نجه ره وه ، (ئوم سولهيم) یش وتی :
نه ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) ، نه گهر بی باوهریک لیم نزیك بیتوه ورگی پی هه لئه درم^۲ .

" ئارامگری یه کی جوان "

ئارامگرتن چه ؟
ئیبینولقهيم ده لیت : په وشتیکی باشه له په وشته کانی دهر وون و پیگری نه کات به
هه لسان به کار گه لیکی نه خوازراو نه شیاو ، هه روهک هیژیکه له دهر وندا که به هویه وه
یا خود به بوونی کاروبار هکانی دهر وون چاک و دروست ده بن .
هه روه ها (ذوالنون) ده لیت : بریتیه له دور که وتنه وه له سه ریچی یه کان و
سره وتن و هیمنی له کاتی که به لاو نار هه تی یه کان ده گنه لوتکه و خو پيشاندان به

^۱ - ئیسناده که ی (صحیح) ه / بخاری و مسلم گپروایانه ته وه .

^۲ - ئیسناده که ی (صحیح) ه / الطبقات (۸ / ۴۲۵) .

دهوله مهندي و بى نيازى ، له كاتيكد ههژارى بالى به سهر ژياندا كيشاوه^۱ . ئوم سولهيم له باش پيشوازيكردنى به لاو فهرمانى خوادا نمونه يهكى زور جوانى نيشانداوين .
ئهنهس ده لىت :

كوپىكى ئوم سولهيم كهوتبوو سهره مهرگ ، و ئه بو ته لهش چوو بوو بۆ مرگه وت و ههتا هاتهوه كوپه كهى وه فاتى كرد بوو ، به لام ئوم سولهيم وهك ئافره تىكى باش وتى :
هه والى پى نه دن كه كوپه كهى وه فاتى كردوه .

پاشان ئه بو ته له گه پايه وه و ئوم سولهيم نانى ئىواره ي بۆ ناماده كرد و دهرخواردى دا و پاشان چووه لاي خيزانه كهى . دواتر له كو تايبى شه ودا خيزانه كهى پىي وت : ئه ي ئه با ته له له بيرته مالى فلان كهس فلانه شتيان به خواستن (استعاره)
وه رگرت و لاي خويان هيشتيانه وه ، كاتيكيش خاوه نه كهى داواى شته كهى لى كردنه وه پىيان ناخوش بوو ؟ ئه بو ته لهش وتى : به راستى ئه وه بى وىژدانى يه . ئه وىش وتى :
ده ي كوپه كهت سپارده يهك بوو (عاريه) له لايه ن خواوه ، ئىستا بردويه تيه وه ، ئه بو ته لهش به بىستنى هه والى مهرگى كوپه كهى گه پايه وه ، وتى : ﴿ إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾
و ستايشى خواى كرد . كه پوژ بوويه وه و چوو بۆلاى پىغه مبهري خوا (ﷺ) فهرمووى :
بارك الله لكما فى ليلتكما .

" خوا شه وه كه تان لى پىروژگات "

ئه وه بوو ئوم سولهيم سكى بوو به (عبدالله ي كوپى ئه بى ته له) وه ، به شه ودا منداله كهى بوو ، به مندا ناردى بۆ لاي پىغه مبهري خوا (ﷺ) له گه ل جامى خورماي (عجوه دا) كه باشتري جورى خورمايه ، كه گه يشتم خهريك بوو پىروژبايى له (ابا عرله)
ئه كرد و ناوى لى ئه نا ، وتم : ئه ي پىغه مبهري خوا (ﷺ) ، ئوم سولهيم ئه مشه و مندالى بوو .

پىغه مبهري خوا (ﷺ) به ته پايى ده مى خوئ خورمايه كى جوى و خستيه ناو ده مى منداله كه وه و ئه وىش نوشى كرد و خواردى پىغه مبهري خوا (ﷺ) فهرمووى :

^۱ - عدة الصابرين و ذخيرة الشاكرين ، ابن القيم (۱۴) .

(حب الانصار التمر) واته : بهراستی ئەم ئەنصاریانە زۆریان هەز لە خورمایە .. وتم : ئەو پیغه مبهەری خوا (ﷺ) ناوی لی بنی ، فەرمووی : (ناوی عبدالله) یە ^۱ .

"باشیی ئارامگرتن"

عبایە ، دەلیت : هەر لەو مندالە واتە (عبدالله) هەوت دانە کوپم بینی هەر هەموویان قورئانیان خەتم کرد بوو (لەبەر بوو) ^۲ .
خوا لە ئوم سولهیم رازی بیست و یادداشتی ئارامگرتنی بە بههشت و ناز و نعمەتەکانی بههشت بداتەو .

^۱ - ئیسناده‌کی (صحیح) د / الطبقات (۸ / ۴۳۱) و بخاری (۹ / ۵۰۹) و مسلم (۲۱۴۴) .

^۲ - ئیبنو سەعد دەرھیتیانی بۆ کردوو (۸ / ۴۱۴) ارئووط دەلیت : پیاوانی جی متمانهن (سیر ۲ / ۳۱۱) .

" ۷ - نوم حرامی کچی ملحان (ﷺ) "

" نه نصاریی شههید "

خوشکی نوم سولهیم و پوری نه نه سی کوری مالیک و خیزانی (عبادهی کوری صامت) ه. له نه نه سه وه ، ده لیت : پیغمبری خوا (ﷺ) هات بولا مان ، من و دایکم و نوم حرامی پورم له مال بووین ، فرموی : (قوموا لأصل بکم) هلسن با نویژتان بو دابه ستم . نه وه بوو پیغمبری خوا (ﷺ) نویژی بو دابه ستین له غیری کاته کانی نویژدا ^۱.

" شهیدی بهرژ "

نوم حرام (ﷺ) له سهرده می خه لافه تی پیشهوا عوسماندا (ﷺ) له جهنگی (قبرص) دا شهید بووه ، موعاویهی کوری نه بو سوفیان سهرکرده ی سوپاکه بووه ، نه و ساله ش پیکه وتی (۲۷) ی کچی بوو . له (نه نه سی کوری مالیک) وه ، ده لیت : نوم حرامی کچی ملحان بو ی باسکردم که : پوژیکیان پیغمبری خوا (ﷺ) پیش نیومرؤیه که له مالیان سهرخه ویکی شکاند و که له خه وه لسا ، پیده که نی ، وتم : نه ی پیغمبری خوا (ﷺ) ده بینم پی ده که نیت .. ؟ فرموی : عرض علي ناس من امي یرکبون ظهر هذا البحر ، کالموک علی الاسرة . واته : خه لکانیکم له نوممه ته کهم نیشاندره ، به سهر دهریاوه دهرؤیشتن (یان به سهریشتی دهریاوه بوون) هروه ک چون پادشایان له سهر تهخت و عهرشن . واتم : نه ی پیغمبری خوا (ﷺ) ، داوا له پهروه دگار بکه منیش بکاته یه کی له وانه . فرموی : انت من الاولین) تو له پیشینه کانیت .

نه وه بوو عبادهی کوری صامت نوم حرامی هیئا ، و له گهل خوی دا به دهریا بردی بو غزا و له گه پانه و یاندا هیستریکیان لی نزیک کرده وه تا سهرکه ویته سهر پشته ، هیستره که خستی بهزه ویدا و ملی شکاند (پیی به گهر دنیانا) و کوشتی . په زای خوی لی بیت ^۲.

^۱ - صحیح / مسلم له صحیحه کهیدا (۶۶۰) دهره نانی بو کر بووه .

^۲ - صحیح / بوخاری و مسلم گتروایانه ته وه .

" ۸ - (زهینب) ﷺ ... دایکی نیمانداران "

"خوای پهروردگار له سر و عرش خویبه وه ماره ی کردوه له

پیغمبره ی خوا ﷺ"

ئهم خانمه ، دایکی نیمانداران ، زهینبى كچى جه حشى كوپى ربابه و كچه پورى پیغمبره ی خوا ﷺ و یه كیكه له كوچهرانى پیشینه . ئومه یه ی كچى عبدالمطلب ی كوپى هاشم ، دایكیه تی ، یه كیكه له ئافره ته سه لاره كان له پروی ئایین و له خواترسى و به خشنده یی و چاكه كردنه وه ﷺ .

" هاوسهرگیرى زهینب له گهل زهیدی كوپى حارثه دا "

كاتى ئایینی ئیسلام هات ، یه كى له ئامانجه كانى نه میشتنى جیاوازی بوو له نیوان خه لكیدا چونكه كه س چاكتر نیه له كه س مه گهر به له خواترسان (تقوى) ..
ئوه بوو پیغمبره ی خوا ﷺ و یستی به کرده وه ئه مه به جى بینیت ئه ویش به دانى زهینبى كچى جه حش كه كه سى پیغمبره ی خوا ﷺ بوو به خزمه تكاره كه ی خو ی زهیدی كوپى حارثه ، تاوه كو ئه و جیاوازی به چینایه تی یه بى بنه مایانه ی كه هه بوون دارمینیت و نه یه یلیت ، ئه وه بوو ئه وه هات به زهینیدا (بیریدا) كه زهینب له زهیدماره بكات . پیغمبره ی خوا ﷺ داوا ی زهینبى كرد بو زهید ، به لام زهینب چهند خه تهره و پرسىاریكى پیکدراو جیاوازی له لا دروست بوو ، چون بتوانى پیشوازی له م هاوسهر گیرى یه بكات له گهل خزمه تکارى كدا ، له كاتى كدا ئه م ئافره تیكى خانه دانه ؟!
به پیغمبره ی خوا ﷺ ی وت : ناتوانم پى رازى بم ببیته هاوسهرم ، له كاتى كدا من كیژىكى خانم و خاتوونى قوره یشم .^۱

پیغمبره ی خواش ﷺ (فرموى : (فإني قد رضيت لك) له راستیدا من پى رازیم بو تو ... ئه وه بوو هاوكات ئه م ئایه ته پیرۆزه ها ته خواره وه : ﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا

^۱ - پروانه / نساء مبشرات بالجنه / به شى یه كه م .

مُؤْمِنَةً إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ظَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا (۳۶) ﴿سورة الاحزاب﴾ .

واته : بؤ هېچ پياو و نافر دتانی ئيماندار دروست نيه ، کاتى خوا و پیغه مبر ده که ی بریاری شتیك بدن ، نهوان سهرپشك بن له نه نجامدانی نهو کاردا ، چونکه نهو ی سهرپیچی بکات له فرمانی خوا و پیغه مبر ده که ی نهو بهرآستی به ناشکرا گومړا و سهرلیشیواوه .

- ئیتر زهینه ب لیړدا نهیتوانی سهرپیچی فرمانی خوا و پیغه مبر ده که ی بکات . نهو بوو پازى بوو ، زهیدى کوپى حارثه زهواجى له گه لدا کرد ^۱ .

پاشان جیاوازی و ناکوکی دهستی پى کرد له نیوان هم دوو هاوسره دا .. و ژيان له نیوانیاندا سهخت و گران بوو ... زهید دهاته لای پیغه مبرى خوا (ﷺ) و سکا لای له سهر زهینه ب دهکرد ، نهویش (ﷺ) فرمووی : (إمسك عليك زوجك و اتق الله) واته : دهست به خیزانه که ته وه بگره و له خوا بترسه ، به لام ژيان له نیوان هم دواندها بووه نهسته م . دواتر نهو نایه ته دابهزی که نه ریتی (تبني) یان پوچهل نه کرده وه . نهو بوو (جبریل) سهلامی خواى له سهر بیټ ، ههوالی دابووه پیغه مبرى خوا (ﷺ) که زهینه ب نه بیټه خیزانی ، به لام پیغه مبرى خوا (ﷺ) پیى خوش نه بوو فرمان به زهید بکات ، زهینه ب ته لاق بدات ، تا هم دواتر بیخوازیټ ، و بهمهش له ناو خه لکیدا وتی وتی نهو بلا ده بیټه وه که (ﷺ) ژنی کوړه که ی خو ی هیناوه ته وه ^۲ نهو راده ی له قسه ی خه لک ترسانه وای کرد نهو ی خواى په روه دگار ههوالی پى دابوو بیشاریته وه - که نهویش ماره کردنی زهینه به له پیغه مبرى خوا (ﷺ) ^۳ نه مه بووه هو ی نهو ی

^۱ - پیښه وای شهید (زهیدى کوپ حاربه) که پیښتر باسی ژيانیمان کردو له موته . شهید کړا .

^۲ - تبني / واته کردنی که سیک به کوپى خو ی .. بهو پیښهش هه رشتیكى له نیوان باوک و کوړدا هیه به سهر هم دوانه شدا جی به جی بکریټ وه که نهو ی که باوک بوی نی یه ژنی کوړه که ی خو ی ماره کاته وه پاش ته لاقدانى . (وه رگپړ) .

^۳ - نهو بوو خیزانی تبني کړا و حه لال نه بوو له لایان .

^۴ - به لام نهو ی که باس نه کړی ، گوايه زهید له مال نه بووه ، پیغه مبرى خوا (ﷺ) چوه بؤ مالیان و لهو ی زهینه به به جوانی بینویه و خوشه ویستی چووده دلیه وه و له کاتی گه پانه ودا نه مه ی فهرمووه)

پهرومردگار موعاته به (گلهیی و سهرزنشت) ی لی بکات بهم نایه ته پیروژه : ﴿... وَتُحْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ...﴾ سورة الاحزاب ، آیه (۳۷).

واته : نهی (ﷺ) شتیک له دل و دموونی خوتدا دهشاريته وه ، که خوا دهیهوی ناشکرای بکات ، له خه لکی دترسیت ، به لام خوا پیشتړه حسابی بو بکهیت و لی بترسیت . وه خوای گه وره به فرموده کانی ، هوئی نهووی ناشکرا کرد که زهینه ب له (ﷺ) ماره بکات ، خوای گه وره دهفرمووی : ﴿... لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا﴾ سورة الاحزاب ، آیه (۳۷) .

واته : بو نهووی هیچ شهرمه زاری و دلتهنگی یهک بو ئیمانداران دروست نه بیټ به هینانی هاوسهرانی به ناو کوپریان ، کاتی بیزار دهن و پیویستیان به یهکتر نامینی ، هه میشه فرمانی خوا جیبه جی کراوه .. دواي نهم نایه ته ، که زهید دووباره هاته وه بو نهووی سکا لای زهینه ب له لای پیغمبر خوا (ﷺ) بکات .. مؤلته تی دابه جیا بوونه وه لی و ته لاق دانی .

" زهواجی پیغمبر خوا (ﷺ) له گهل زهینه ب دا (ﷺ) "

پاش نهووی زهید ، زهینه بی ته لاقد (ﷺ) .. پیغمبر خوا (ﷺ) به فرمانی پهرومردگاری زهینه بی هینا ...
خوای پهرومردگار ، دفرمووی : ﴿... فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاهَا...﴾ سورة الاحزاب ، آیه (۳۷) واته : جا کاتیک زهید ، بیزار بوو له زهینه ب و پیویستی پی نه ماو جیا بوونه وه ، ئیمه زهینه بمان له تو ماره کرد ...

نهووه بوو به دهقی قورنانی پیروژ ، خواي پهرومردگار زهینه بی له پیغمبر خوا (ﷺ) ماره کرد ، به بی سهرپرشتیار (ولی) و به بی شایهت .. زهینه بیش هه میشه

سبحان الله العظیم ، سبحان مقلب القلوب (هند . نهووه له پستیدا پوچل و هه لستر او یکی پیلان تیگرانه به که دوژمنانی دین پی هه لساون .. ههر دوژمنانی دین له م جوړه ریوايه ته جوړاو جوړانه یان دارشته وه بهرگی خه یال و دوژیان به بهر دا کردووه ، خو نه گهر پیغمبر خوا (ﷺ) پیشتړ بیویستایه بیخوازیت هیچ شتیک ریگری نه بوو ، چونکه که مامی بوو ، دهرباردی زهینه ب هیچ شتیک له لای شار او نه بووه .. بکه پیره وه سهر نهم بابته تانه له پهراوده کانی ته فسیری (امام محمد ابو شهیه) (۲۲۳ / ۸ ، ۲) .

شانازی بهمه وه دهکرد ، بهسهر دایکایه نی ئیماندارانه وه و دهیفرموو : ئیوه ئه هل و بنه ماله که تان ماره دیان بریون ، به لام من خوای پهروه ردگار له سهر و عهرشی خویه وه مارهی بریم .

له ئه نه سه وه ، ده لیت : زهید هاته لای پیغه مبرنی خوا (ﷺ) بۆ سکا لا ، شه ویش هر دهیفرموو : (اتق الله و امسك عليك زوجك)^۱ ئه نه س ، ده لیت : ئه گهر پیغه مبرنی خوا (ﷺ) شتیکی شار د بایه ته وه ، ئه وه ئه مه ی ئه شار ده وه ، ده لیت : زهینه ب هه می شه شانازی به سهر خیزانه کانی تری پیغه مبرنی خوا (ﷺ) وه ده کرد ، شه یوت : ئیوه ماله باوانت تان مارهی کردوون ، من خوای پهروه ردگار له سهر و هه وت ئاسمانه وه مارهی کردووم^۲ .

بهو هاوسهرگیری یه پیروژه ، خاتوو زهینه بیش چوو له لیستی دایکانی ئیمانداران ، له وانیه شه ئه مه به ره کاتی خوای گه وه بیت بۆ زهینه ب به هو ی فرمان بهرداری کردنی خوا و پیغه مبره که ی له شوو کردنی به زهید .

" حجاب (بالاپوشی) "

یهکی له به ره کاتی زهینه ب ئه وه بوو به هو ی ئه مه وه نایه تی حجاب دابهزی !! له ئه نه سه وه ، ده لیت :

پاش ئه وه ی پیغه مبرنی خوا (ﷺ) زهینه بیی گواسته وه و نان و گوشت حازر کرا و منیش نیرام بۆ داوت کردنی خه لک بۆ نانخواردن ، ئه وه بوو کۆمه ل کۆمه ل خه لک ئه هاتن نانیا ن ئه خوارد و ئه پوشتن و پاشان کۆمه لیکی تر ئه هاتن نانیا ن ئه خوارد و ئه پوشتن ، به رده وام خه لکم داوت ده کرد تاوا ی لی هات که س نه ما بانگی بکه م .
وتم : ئه ی پیغه مبرنی خوا (ﷺ) ، که سی نابینه وه بانگی که م ، فره مووی : (فأرفعوا طعامکم) واته : که واته ئانه که تان هه لگرن و کو ی که نه وه . سی کۆمه ل له

^۱ - له خوا بترسه و ددست به خیزانه که ته وه بگره .

^۲ - صحیح / بخاری دهره ی تانی بۆ کردووه (۱۳ / ۲۴۷ ، ۲۴۸) له (التوحید) دا .

خه‌لکه‌که له ماله‌وه مانه‌وه و گفتوگۆیان نه‌کرد ، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) چوو بۆ لای خاتوو عایشه سه‌لامی کرد و فه‌رمووی : (السلام علیکم أهل البيت و رحمة الله) .

عایشه (ﷺ) فه‌رمووی : سه‌لام و په‌حمه‌تی خوا له تۆش بی‌ت ، خیزانه‌که‌ت چۆن مه‌لده‌سنگینیت (یان چۆنه) خوا لیتی موباره‌ک کات ؟

به‌وجۆره و به‌په‌زیه‌وه سه‌ری له هه‌ریه‌که له خیزانه‌کانی ده‌دا و سه‌لوی لی ده‌کردن و نه‌وانیش هه‌روه‌ک عایشه (ﷺ) هه‌والپرسی یان ده‌کرد .. پاشان پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) گه‌پایه‌وه ، بینی سی کۆمه‌له‌که هه‌ر له ماله‌که‌یدان و خه‌ریکی قسه‌کردن ، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ش زۆر به‌شه‌رم بوو ، هیچی نه‌وت و چوو ده‌روه و پویشته‌ بۆ ژووره‌که‌ی عایشه ، ئیتر نازانه‌ عایشه بوو هه‌والی پی دا یان کی که خه‌لکه‌که چوونه‌ته ده‌روه ئیتر گه‌پایه‌وه و قاچیکی خسته‌ ئه‌و دیو ده‌رگا که و قاچه‌که‌ی تری له ده‌روه بوو هه‌ر په‌رده‌که‌ی هه‌لدایه‌وه ، نایه‌تی (بالاپۆش) ی بۆ هاته‌ خواره‌وه ^۱ .

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموین : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَاطِرٍ إِنَّمَا وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْصَبُوا وَلَا مُسْتَأْسِنِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكَ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِحُوا زُجَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴾ سورة الاحزاب ، آیه (۵۳) .

واته : ئه‌ی ئه‌و که‌سه‌نای باوه‌رتان هی‌ناوه ، مه‌چن بۆ سه‌ردانی ماله‌کانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) مه‌گه‌ر مۆله‌تتان بدريت و مۆله‌ت بخوازن ، نه‌گه‌ر مۆله‌ت دران بۆ ناخواردنی‌ک چاوه‌پێی پیغه‌یشتنی مه‌که‌ن نه‌گه‌ر پینه‌گه‌یشتبوو ، به‌لام کاتی بانگکران ، ئه‌وه بچه‌ چووره‌وه ، جا کاتی نانتان خوارد بلأوه‌ی لی بکه‌ن و خۆتان به‌گفتوگۆه سه‌رگه‌رم مه‌که‌ن ، چونکه به‌پراستی ئه‌و کاره‌تان پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئازار ده‌دات ئه‌ویش شه‌رمتان لی ده‌کات (داوای چوونه ده‌روه‌تان لی ناکات) ، خوایش شه‌رم له راگه‌یانندی هه‌ق و په‌وا ناکات ، کاتی‌کیش داوای که‌ل و په‌لیکتان له خیزانه‌کانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) کرد ، له پشتی په‌رده‌وه داوایان لی بکه‌ن ، ئاوا چاکتر و پاکتره‌ بۆ دلی ئیوه و نه‌وانیش بی‌گومان هی‌چکات بۆتان نیه ئازار و دله‌نگی بۆ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) پیش

^۱ - صحیح / بخاری ته‌فسیری سووره‌تی (الاحزاب) دا گنپاویه‌تیوه (۶ / ۱۴۹) .

ببین ، هەرگیز بۆتان نیه هاوسهرانی دواى خوى به هيچ جوړى ماره بکهن ، چونکه بى گومان نهو کارهتان لای خوا زۆر گهورهیه (زۆر نابەجییه) ...

نایه ته که چەند ئادابیك سهبارت به چوونه ناو مالى خهك له خو دهگریت ، که پيشتر جاهیلیهت نه مهی نه ده زانی ، خه لکی به بى مؤلهت نه چونه مالى خه لکی ، هه ندیکیان کاتى خاوه نمال خواردنی به سهر ناگره وه بوو ، دانه نیشتن تا نهو خوانه ی پى نه گه یشت و دواتر به بى خولک دانه نیشتن بو ناخواردن ، هه ندیکیشیان دواى نان خواردنیش نه مانه وه ، جا بانگ کرا بان یان به زۆر خویان سه پاند بى و دهستیان نه کرد به قسه کردن و شهو که یفی به بى نه وهی هه ست به وه بکات بو وه ته هو ی هه راسان کردنی به رامبه ره کی .

نه وه بوو نه م نایه ته ها ته خواره وه تا خه لکی فیری نه وه بکات به بى مؤلهت نه چنه ماله کانی پیغه مبهری خوا (ﷺ) وه . نه گهر بانگه یشت کران بو خواردن با بچه چووره وه ، خو نه گهر بانگه کران ، نه چنه ژووره وه بو چاوهری کردنی پیگه یشتنی خواردنه که ، دواتریش دواى نان خواردن خوا حافیزی بکهن و نه مینه وه بو رۆچوون له قسه کردن و شهو که یفیدا .

له راستیدا موسلمانان له پوژگاری نه مپروماندا زۆر پیویستمان به م ئادابه هیه که زۆربه ی خه لکی پشتگوویان خستوه ، زۆر له وانیه بانگه یشت نه کرین (داوهت نه کرین) دواى ناخواردن نه مینه وه ، به لکو له سهر ناخواردنه که ده ست نه کهن به قسه کردن و درێژه ی پى نه ده ن ، خاوه نمالیش که شتیکی له ئادابی ئیسلامی تیدا به و پارێزگاری لى نه کات ، شه رم ده کات ، و له راستیشدا ناره حهت ده بن و کات ده ژمیرن ، میوانه کانیش به بى هه ست و شعور له ناو قسه کردنی خویاندا رۆچوون .. له ئادابی ئیسلامیدا هه میشه بو هه موو حاله تیک ریگا و چاره سه ریك هیه ، گهر ده ستبگرین به و په رومرده نیلاهی یه راسته وه . پاشان نایه تی بالا پۆشی له نیوان خیزانه کانی پیغه مبهری خوا (ﷺ) و پیاواندا بریار درا : ﴿ ... وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ... ﴾ سورة الأحزاب ، آیه (۵۳) .

وه په رومردگار ده ریخست که نه م بالا پۆشی یه خاوینتره بو دلی هه مووان ﴿ ... ذَلِكُمْ أَظْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِنَا ... ﴾ سورة الأحزاب ، آیه (۵۳) .

ئیدی کهس غهیری ئەمە نه لیت کهس نه لیت تیکه لاوی و لابرندی بهر به سته کان و ریگه دان و ئاسانکاری له قسه کردن و یه کبین و دانیشتن و به شداری کردنی ههردوو په گهز پیکهوه پاکتره بۆ دله کان و پاکیزه تره بۆ ویزدان و یارمه تیده تره بۆ نه هیشتنی ناره زووه شاراوه کانیان ، له وهی که ههردوو په گهز په روهره بکریت و ههست و په فتاریان ناسک بکریته وه ... تاکوتایی هه موو ئەو قسه و قسه لۆکانه ی تر که مروقه لاواز و نه فامه کان ده یکه ن .

ئیتیر کهس لهم جوړه قسانه نه کات ، چونکه خوای گه و ره ده فهرمویت : ﴿ ... وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ ... ﴾ سورة الأحزاب ، آیه (۵۳) .

وه ئەم واقیعه بینراوه ی که ههیه ، راستی فهرمووده ی خوا و دروی ئەوانه نیشان ئەدات که بانگه شە ی غهیری ئەوه ده که ن که خوا فهرمانی پی کردوو ، ههروهک ئەزموونه نیشان دراوه کانی پۆزگاری ئەمپۆمان له سه رانسه ری جیهاندا راستی ئەمە ده سلمینن که ده یلین ، به تایبه تی ئەو ولاتانه ی که راده ی تیکه لاوی ئازاد له ناویاندا گه یشتوو ته ئەوپه ری ، دیارترین به لگه یه که ئیتیر قسه ی تیا نا کری (وه ئەمیریکا یه که مینی ئەو ولاتانه یه که تیکه لاوی تیایدا ناشیرنترین دهر نه نجامی لی که وتوته وه)^۱ .

" لیبوره یی و به خشنده یی خاتوو زهینه ب (ﷺ) "

له عایشه وه ، ده فهرموو:

پیغه مبه ری خوا (ﷺ) به ئیمه ی (خیزانه کانی) فهرموو : يتبعنی اطول لکن یداً)
واته : ئەوه تان که درێژترین دهستی ههیه ، شوین من ده که ویت ..

ئیمه ش کاتی کۆ ئەبووینه وه ده ستمان درێژ ئەکرد له پال دیواره که وه تا بزانی کامان دهستی له ئەوی تر درێژتره !! هه موو جاری ئەمه مان دووباره ئەکرده وه ، تاوه کو زهینه ب (ﷺ) وه فاتی کرد ، ئەو په حمه تی خوای لی بیت نافرته یکی کورت بوو ، و له ئیمه بهر زتر نه بوو ، ئەوسا زانیمان پیغه مبه ری خوا (ﷺ) مه به سستی به خشین و

^۱ - فی ظلال القرآن (۵ - ۳۸۷۷ ، ۲۸۷۸) به ده سنتکاریه وه .

دریژکردنی دهستی یارمه‌تی یه زهینه‌ب ده‌سپره‌نگین بوو ، پی‌شهی خوشه نه‌کرد و موروچنی نه‌کرد و خیری نه‌کرد .^۱

زهینه‌ب (ﷺ) له مه‌به‌ستی پیغمبری خوا (ﷺ) تیگه‌یشت که چاکه کردن و به‌خشینه نه‌ک دریژی و کورتی ده‌ست .. نه‌وه بوو هه‌میشه کاری نه‌کرد و نه‌یبه‌خشی .. نه‌وه بوو له هه‌موو خیزانه‌کانی ترزوترگه‌یشت به‌لیقای پیغمبری خوا (ﷺ) . پی‌ی نه‌وترا (ام‌المساکین)^۲ .

" بو‌لای په‌روه‌ردگاری به‌رز و بلند "

له (بورزه‌ی کچی رافع) ده‌ه ، ده‌لێت : (عومهری کوپی خه‌تاب (ﷺ) ماف و موچه‌که‌ی زینه‌بی ئاماده‌کردو بو‌ی نارد ، نه‌ویش فهرمووی : خوا له (عمر) خوش بی‌ت .. غه‌یری من به‌توانا‌تر بو‌بو دابه‌شکردنی نه‌مه ، وتیان : هه‌مووی بو‌تویه . فهرمووی : پاک و بی‌گهردی بو‌خوا ! به‌به‌رگی‌ک خوی داپۆشی و فهرمووی : داینین و تینکی به‌ن به‌سه‌ردا ، و ده‌ستی کرد به‌جیا کردنه‌وه‌ی و دابه‌شی کرد به‌سه‌ر خزم و که‌س و هه‌تیواندا و نه‌وه‌شی مایه‌وه‌ی دای به‌من .

سه‌یرمان کرد (۸۵) دره‌مه ، پاشان ده‌سته‌کانی به‌ره‌و ئاسمان به‌رزکرده‌وه و فهرمووی : خوا به ، دوا‌ی نه‌م سباله‌ ئیتر به‌خششی عومهرم پی‌ نه‌گات^۳ .

هه‌روه‌ها له قاسمه‌وه ، ده‌لێت : زینه‌ب ، کاتی سه‌ره‌مه‌رگ فهرمووی : من کفنم بو‌خۆم ئاماده‌کرده‌وه ، نه‌گه‌ر عومهر کفنی بو‌ناردم بیکه‌ن به‌خیر بو‌یه‌کی‌کی تر ، وه نه‌گه‌ر توانیتان ، کاتی شو‌پ‌تان‌کرده‌وه‌ بو‌ناو‌گو‌پ ، پشتوینه‌که‌م به‌خشن ، نه‌وا نه‌و کاره‌ بکه‌ن^۴ .

^۱ - حاکم پیاویه‌تی کردوه و ده‌لێت : صحیحه (۲۵ / ۴) زه‌مه‌بیش هاو‌پایه .

^۲ - دایکی نه‌داران

^۳ - (طبقات) ابن‌سعد (۸ / ۱۰۹) .

^۴ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۱۷) .

له سالێ (٢٠) دا گهرایهوه بۆلای پهناى پهروهردگارى .. و عومهر (رَحْمَةُ) نوێژ
ی لهسهه کرد .

پیش ئهوهی کۆتایی به نووسین بێنن لهسهه ژيانى ئهم خانمه بهپێزه ، ئهو
وتهیهى خاتوو عایشه دهنوسین که فهرموویهتى هیچ ئافرهتیکم نه دیبوو هیندهی
زهینهب به دین بیت ، له همووان زیاتر تهقوای خوای ئهکرد و له همووان راستگوتر و
زیاتر مصلهه خزمایهتی به جی ئههینا و له همووان بهخشنده تر و خیر و مهندتر بوو
١ . پهزای خوای لهسهه بیت .

١ - صحیح مسلم دهرهتانی بۆ کردووه (٢٤٢٢) .

" ۹ - نوم حبیبه ... دایکس نیمانداران (ﷺ) "

" کوچبه رس خوراگر "

کی یه ؟

په مله ی کچی نه بو سوفیانی کوری حربه ... وه یه کیکه له کچه مامه کانی پیغمبره خوا (ﷺ) ، هیچ کام له خیزانه کانی پیغمبره خوا (ﷺ) له خرما یه تیدا له ثم نریکتر نه بوو بوی و له هه موویشیان مارهی زیاتر بوو ... له حبه شه ماره کرا بو پیغمبره خوا (ﷺ) و له جیاتی پیغمبره خوا (ﷺ) نه جاشی (۴۰۰) دیناری به مارهی پیدا و چند شتیکی دیکه شی وه (جیهازی) پیدا. ههروهک نیبو عه باس (ﷺ) ده لیت^۱ : له سر نوم حبیبه و خیزانه کانی تری پیغمبره خوا (ﷺ) ، ثم نایه ته به تایبه تی هاته خواره وه : ﴿ ... إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ ... ﴾ سورة الحزاب ، آیه (۳۳) .

واته : چونکه به راستی خوا ته نها ده یه وی هه موو ناپاکی و ناسازی و نادروستی یه که له نیوه دور بخاته وه نه ی خاو خیزانی مالی پیغمبره خوا (ﷺ) و به ته وای پاکتان بکاته وه ... ههروه ها پیشه و زه هبی ، ده لیت : (نوم حبیبه ریز و پله و پایه یه کی مه زنی هه بوو ، به تایبه ت له لای (معاویه) ی برای و هه به هو ی نهو جیگا و پیگه یه ی له نوم حبیبه وه به معاویه یان دهوت (خالی نیمانداران)^۲ .

" زه واجی پیغمبره خوا (ﷺ) له گهل نوم حبیبه (ﷺ) "

کاتی نوم حبیبه موسلمان بوو (ﷺ) له گهل میرده که ی که (عبدالله ی کوری جهش) بوو کوچیان کرد بو حبه شه ، له وی میرده که ی له نیسلام هه لگه راپه وه و بوو به گاور ، نیتر له ویوه درده داریی نوم حبیبه گه وره تر بوو ، له یه که کاتدا به لای ناواری له لایه که و هه لگه رانه وه ی میرده که ی و جی هیشتنی شار و نیشتمانه که ی له لایه کی تره وه به سه ردا

^۱ - دانه پاله که ی (حسن) ه / زه هبی ده لیت : دانه پاله که ی (صالح) ه ، سیر (۲ / ۲۲۱) .

^۲ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۲۲) .

کؤبووه وه ، نه وه بوو کاتئ پیغمبر خوا (ﷺ) به حالی ناگادار بوو ، که سیکی نارده لای نه جاشی تا بؤی ماره کات و هر له وی مارهی پی دراوهک دلنه وایی یهک بؤی و وهک وه فایهک بؤی به هؤی نه وی لهو هه موو نارده حه تی یه دا خوگر بووه و کوشتی کردوه ... با نهو دروزنانهش به کوشت چن که نه لین (ﷺ) هر که سیکی بویتایه له نافرده تان دهیه نا ، به هؤی پالنه ری هه و تیرکردنی ناروزو !! مه گهر نه وه له بهر ناروزو بووه ، به ریزان ؟! نه خیر ، به لکو به راستی نه مه هه لویتستی پیغمبرانه که و ده کات له خاوهن ویزدانه کان سهری کړنووش له بهردهم گهری نه ئه ئینه دا نه وی کهن .. نه وهشی که سهری و چاوه پروان نه کراو بوو لیترده نه وهیه ، کاتئ نه بوسوفیان^۱ هه والی نه هه هاوسهگری یه بیست ، سهره رای نه ودرزایه تی کردنه ی که هه یبوو بؤ پیغمبر خوا (ﷺ) و موسلمانان ، به شانازی یه وه وتی : (به راستی (ﷺ) که سیکی نه وه نده شیاه ، هه رگیز (نا) ی پی ناوتریت)^۲ . هه روه ها له عومه روه ، له ئوم حه بییه وه ده گپرتنه وه ، ده لیت : ئوم حه بییه پیشت خیزانی عبدالله بوو ، وه پیغمبر خوا (ﷺ) له حه به شه ماری کرد و نه جاشی چوار هزار دهره می وهک مارهی پی دا و له گهل (شرح بیل) ی کوپی حسن دا ناردی ، وه هه موو جیهازی یه کهشی له لایه ن نه جاشی یه وه بوو^۳ .

" هه لویتستی زیندوو "

له (الزهری) یه وه ، ده لیت : پیغمبر خوا (ﷺ) ویستی فه تی مه که بکات ، نه وه بوو کاتئ نه بوسوفیان هات بؤ مه دینه بؤ گفتوگو کردن له گهل پیغمبر خوا (ﷺ) تا وه کو ناگر به سته که یان دریز بکاته وه ، پیغمبر خوا (ﷺ) قبولی نه کرد ، نه ویش هه لسا چوو بؤلای ئوم حه بییه کچی ، کاتئ ویستی له سهر جیگا که ی پیغمبر خوا (ﷺ) دانیشیت ، ئوم حه بییه پیچایه وه و هه لیگرت ، نه ویش پیی وت : کچم ، نایا نه و جیگایه شیای من نیه یان من شیای نه و جیگایه نیم ، وا هه لی نه گرت ؟

^۱ - له و کاته دا هیشتا موسلمان نه بوو بوو .

^۲ - الحاكم (۲۲ / ۴) .

^۳ - دانه پاله که ی (صحیح) ه ، ابو داود له (النکاح) دا دهره تانی بؤ کردوه (۲۰۰۷) .

فرموی : به لکو نه مه جیگای پیغمبر خوی (ﷺ) و توش که سیکی پیسی بی
باوهریت و شیایو نهو جیگایه نیت ، نه بوسوفیانیش وتی : بهراستی کچم دواي من
تووشی شهر بوویت ^۱ .

" پيش نهو هی به لیتای خوا بگات "

له (عهوفی کوری حارث) هوه ، ده لیت : گویم له عائیشه بوو (ﷺ) دهیوت :
له سهره مهرگدا نوم حه بیبه بانگی کردم و پیی وتم : بی گومان شتی که لهو هی له نیوان دوو
هویدا هیه له نیوان من و توشدا هه بووه (واته : نهو بهراهرکی و ههستیاری یه له
نیوان دوو هویدا هیه) خوا له هردوو کمان خوش بیئت .
منیش وتم : خوا له سهر هه مووی لیت خوش بیئت و گهر دنت نازاد بیئت . نهویش فرموی : دلّت
خوش کردم ، خوا دلّت خوش کات ، نینجا ناردی به دواي نوم سه له مه دا و هه مان شتی به نهویش وت .
نووسهر ده لیت :

بهراستی نه مه سونه تیکی پیغمبرایه تی زیندووه . نهو هتا بهیه هقی نه گیریت هوه
که پیغمبر خوی (ﷺ) له کاتی نه خوشی وه فاتیدا وتاری دا بو خه لک و فرموی :
" أما بعد أيها الناس .. فإني أحمد إليكم الله الذي لا اله الا هو ، فمن كنت جلدت له ظهراً ، فهذا ظهري
فليستقد منه ! و من كنت شمتت له عرضاً ، فهذا عرضي فليستقد منه ! و إن الشحاء ليست من طبعي و لا من
شأني ، ألا و إن أحبك إلي من أخذ مني حقاً ! إن كان له ، أو أحلني منه فليقت الله و أنا طيب النفس ... "

واته : " له پاشان .. نهی خه لکینه .. من سوپاسی پهرده ورگاری تاک و ته نها
نه کهم ، نیستا نه گهر یه کی که هیه لیم دابی نهو پشتم با لیم بداته وه ! وه ههر کهس
پوژی له پوژان قسه مه به نامووسی وتووه ، بامافی خویم لی وهر گریته وه ! ناگدارین کینه
و دوزمنایه تی له سروشتی من نیه و کاری من نیه ، بی گومان خوشه ویسترینتان له لام
نهو که سهیه که مافی خویم لی وهر نه گریته وه نه گهر مافی له لام هیه ، یان گهر دنم نازاد
نه کات تاوه کو به دهرونیکی پاکوه به لیتای خوی گه وره بگم ... " خاتوو نوم حه بیبه
سالی (٤٤) له سهرده می جینشینایه تی موعاویه دا (ﷺ) وه فاتی کردووه .

^۱ - طلیقات / ابن سعد (٨ : ٩٩ ، ١٠٠) صفة الصفوة (٢ / ٢٣) .

" ۱۰ - نوم نهیمهن (ﷺ) "

" به دابرانی سرووش دهگری "

حه بهشی یهو خزمه تکار (مولاہ) ی پیغه مبری خوا (ﷺ) و دایه نی بوو ..
پیغه مبری خوا (ﷺ) له باوکیه وه بو ی به جیماوه و پاشان دوا ی نه وه ی خاتوو
خه دیجه ی هیئا ، نازادی کرد .

یه کی بووه له وانه ی له سهره تاوه هیجره تیان کرد .. ناوی (بهرکه) یه .. عوبیدی
کوپری حارثی خمره جی هاوسه ری بووه و (نهیمهن) ی لی بووه .. نهیمه نیش باس و
خواستی خوی هیه له کوچ و خه باتکردندا ... پوژی (حنین) شهید دهگری و دواتر
(زهیدی کوپری حارثه) له شهوانی دابه زینی په یامی پیغه مبرایه تیدا هیئاویه تی و
نوسامه ی کوپری زهیدی ، خوشه ویستی پیغه مبری خوی (ﷺ) لی بووه .

" پله وپایه ی له لای خوی پهرودر دکار "

کاتی نوم نهیمهن هیجره تی کردو ، له (منصرف) و پیش نه وه ی بگاته (روحاء)
شه ومایه وه ، له وی زور تینووی بوو به پوژویش بوو ، ناویشی پی نه بوو ، نه وه بوو زور
شه که ت بوو ، خوی پهرودر دگار له ناسمانه وه سه تلک ناوی به گوریسیکی سپیدا
دابه زانده خواره وه بو ی ، نه ویش لی خواره وه ، نوم نهیمهن ده لیت : " دوا ی نه وه
هه رگیز تینووم نه بووه ، له گه ل نه وشدا له ناواری دا به هو ی به پوژوو بوونمه وه
نه وایه تووشی تینویتی بهاتمایه ، که چی تینووم نه نه بوو " !!

به هو ی دابرانی وه چی نوم نهیمهن دهگری :

له نه نه سه وه ، ده لیت :

کاتی پیغه مبری خوا (ﷺ) وه فاتی کرد ، نوم نهیمهن گریا ، وتیان .. نه وه
دهگرییت ؟ وتی : سویند به خوا ، دهمزانی پیغه مبری خوا (ﷺ) هه رده بی وه فاتی

۱ - ئیبنو سعد دهرمیانانی بۆ کردووه (۲۲۴ / ۸) و له ویشه وه حافظ له (الصابه) (۱۳ / ۱۷۸) دا ،
پیاوانی فهرموده که بی متمانه ن ، به لام بچرانی تی نه که ویت .

بکات ، به‌لام له‌به‌ره‌وه ده‌گرم که ئیتر سروش له ئاسمانه‌وه دانابه‌زیت بۆمان و لیمان دانه‌بریت^۱ .

- ئەو پۆژه‌ش عومهری کوپی خه‌تاب (ﷺ) شه‌هید کرا ئوم ئەیمه‌ن زۆر گریا . له‌ تاریقه‌وه ، ده‌لیت : کاتی عمر (ﷺ) کوژرا ، ئوم ئەیمه‌ن ده‌ستی به‌گریان کرد و وتی : ئەم‌پۆ ئیتر ئیسلام کز و لاواز بوو^۲ .

ئوم ئەیمه‌ن (ﷺ) له‌سه‌رده‌می جینشینایه‌تی عوسماندا (ﷺ) وه‌فاتی کرد . (حرمله‌ی) (مه‌ولا) ی ئوسامه‌ی کوپی زه‌ید ده‌گی‌پتته‌وه .. له‌گه‌ل ئیبنو عومهردا دانیشتبوو ، چه‌جای کوپی ئەیمه‌ن هاته ژووره‌وه و نوێژی کرد نه‌ رکوع بردنی و نه‌ کړنووش‌بردنی هیچیان ته‌واو نه‌بوون ، ئیبنو عومهریش (ﷺ) بانگی کرد و پیتی وت : (واژه‌زانی نوێژت کردووه ؟ نه‌خیر ، به‌لکو ئەبێ دووباره‌ی که‌یتته‌وه ، ئەوه بوو کاتی پۆیشت ! ئیبنو عومهر پرسى : ئەمه‌ کێ بوو ؟ وتم : چه‌جای کوپی ئەیمه‌نی کوپی ئوم ئەیمه‌ن ..

فهرمووی : ئەگەر پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، بیبینیایه ، خوشی ئەویست^۳ . سه‌لام و په‌حمه‌ت و به‌ره‌کاتی خواتان لی بیت ..

^۱ - به‌ ئیسنادیکى صحیح / ابن‌سعد (۲۲۷۸) موسلیم و غه‌یری ئەویش پیاویه‌تیان کردووه .

^۲ - ئیسناده‌که‌ی راسته / ابن‌سعد (۸ / ۲۲۶) .

^۳ - پیاوانی جینی متمانه‌ن / ابن‌سعد (۸ / ۲۲۵) .

" ۱۱ - حەفصەى داىكىى نىمانداران (ﷺ) "

" خىزانى پىغمبەرى خوا (ﷺ) لە بەهەشتدا "

داخۆ ئەم خانە كى يە كە ئەم چەند لاپەرە بە يادکردنى پرگولاًو ئەكەين ؟
بەريزان ، كچى پيشەواى موسلمانان عومەرى كورى خەتابە رەزاي خويان لەسەر يىت .
پىغمبەرى خوا (ﷺ) سالى سىي كۆچى (هاوسەرگىرى لەگەل كرد) پاش
تەواو بوونى (عىدە) كەى لە خونهيسى كورى حرافەى سەمى ^۱ ، كە يەكى بوو لە
كۆچبەران .

" عائيشە (ﷺ) دەفەرموى : -

لەناو خىزانەكانى پىغمبەرى خوادا لەگەل حەفصەى (ﷺ) زۆر كۆك بووين ،
وہ رىوايەتكراوہ كە بە پىنج سالى پيش ھاتنە خواروہ سروش (پەيامى ئىسلام) لە
دايك بووہ .. بەو پىيە ، كاتى پىغمبەرى خوا (ﷺ) گواستويەتيەوہ تەمەنى (۲۰)
سالى بووہ ^۲ .

كاتى ھاوسەرەكەى وەفاتى كرد ، باوكى پيشنيارى كرد بۆ ئەبو بەكر ، وەلامى
ندايەوہ ، وە پيشنيارى كرد بۆ (عوسمان) يش ، ئەويش فەرموى : بەنيازىم ئىستا
ژن بىنم ، ئەميش دلى لىيان ئىشا ، و سكالای خوۋى بردە لاى پىغمبەرى خوا (ﷺ)
ئەويش فەرموى : (تزوج حفصە من ھو خير من عثمان ، و يتزوج عثمان من ھى خير حفصۃ)
واتە : حەفصە شوو بەكەسىكى باشتر لە عوسمان ئەكات و عوسمانيش كەسىك دىنييت
باشتر لە حەفصە .. پاشان داخوازی حەفصەى لە (عمر) كرد (ﷺ) ئەويش پىيدا ^۳ .
ھەر وەھا پىغمبەرى خوا (ﷺ) خاتوو (رقيه) كچى خوۋى دابە (عوسمان)
پاش وەفاتى خوۋشكەكەى .

^۱ - يەككە لەوانەى زوو ئىسلام بوون ، و كۆچى كرد بۆ حەبەشە و گەرايەوہ مەدينە و ئامادەى بەدرو
ئوحد بوو ، لە جەنگى ئوحد دا برىندار كرا و بەو برىنەى وەفاتى كرد (ﷺ) .

^۲ - سىر اعلام النبلاء (۲ / ۲۲۷) .

^۳ - صحيح / بخارى گىراويەتيەوہ (۹ / ۱۵۲ ، ۱۵۳) .

پاش ئه‌وه‌ی (عمر) حه‌فصه‌ی دا به پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌بویه‌کر (ﷺ) ی پیگه‌یشت ، داوای لیّ بوردن لیّ کرد و فه‌رمووی : دلگران نه‌بی لیّم که وه‌لام نه‌دايته‌وه ، ئه‌ویش له‌بهر ئه‌وه‌ بوو پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیشت‌ر باسی حه‌فصه‌ی کردبوو (نیازی بوو بیخواریت) ، منیش خوڤنه‌ینی ئه‌و نادرکیتم ، خو ئه‌گهر پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وازی لیّ به‌یڤایه‌ ئه‌وا من ئه‌مه‌ینا^۱ .

چه‌سپاوه که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) جارێک ته‌لاقی داوه و دواتر به‌فه‌رمانی (جبریل) سه‌لامی خوای لیّ بیت هیڤاویه‌تیه‌وه .. وه جبریل (علیه السلام) پیی فه‌رموو : ئه‌و ئافره‌تی که زۆر به‌ پۆژوو ده‌بیت و شه‌و بیڤاره (قوام) ه و ئه‌و له به‌هه‌شتدا خێزانته^۲ .

" ئادابی به‌رزی ئیسلام "

په‌روه‌ده‌ی ئیسلامی گرنگی خو‌ی هه‌یه له بنیاتنانی کۆمه‌لگه‌ی باش و خانه‌واده‌ی خواناسدا ، که جه‌خت له‌سه‌ر هاو‌پیزی له نیوان هه‌ردوو هاوسه‌ردا ده‌کاته‌وه ، و له‌گه‌ل فیڕکردنی کچان هه‌ر له‌مالی باوکیاندا که چۆن پیز له میرده‌کانیان بگرن ، له گرن‌گترین هۆکاره‌کانی ئاوه‌دان‌کردنه‌وه‌ی مالی ئیسلامی یه ، تا به‌سه‌ر بلندی بمینه‌وه‌ له به‌رامبه‌ر ناره‌حه‌تی و به‌ربه‌سته‌کانی زه‌مانه‌دا .

هه‌روه‌ها پۆشنیڕ کردنی لاوان به‌گرنگیی پاراستنی مافه‌کانی خێزان ، له گرن‌گترین بنچینه‌کانی بنیادنانی مالی موسلمانان ، وه پۆلی دایک و باوک به‌ زه‌واجی کچه‌کیان ته‌واو نابێ ، به‌لکو ده‌بی به‌ینا و به‌ین مافی هاوسه‌ره‌که‌ی وه‌بیر بینه‌ته‌وه ، له‌گه‌ل ئارام‌گرتن له‌گه‌لیدا له خو‌شی و ناخو‌شیدا ... وه هه‌ر مالی که له‌سه‌ر غه‌یری ئه‌م بنچینه‌انه بنیاتنرابێ ئاکامه‌که‌ی خه‌ساره و مه‌ندی و په‌شیمانی یه .

^۱ - صحیح / بخاری گێڕاویه‌تیه‌وه (۹ / ۱۵۲ ، ۱۵۳) .

^۲ - فه‌رمووده‌ی (صحیح) ه / ئه‌بو داوود (۲۲۸۳) و ابن ماجه (۲۰۱۶) .

" فهرموون ئهم رېوايه‌ته "

له (عمری کوږی خه‌تاب) هوه (ﷺ) ده‌فهرمویت :

ئیمه‌ هوژی قوره‌یش که‌سانیک‌ی زال بووین به‌سهر ئافره‌تاندا ، کاتی هاتینه مه‌دینه بینیمان له‌وی ئافره‌تان به‌سهر پیاواندا زالن ، وای لی هات ئافره‌تانمان چاویان له‌وان ده‌کرد .. ئه‌وه‌بوو جاری له‌ خیزانه‌که‌م توږه‌ بووم .. دوا‌یی هات لومه‌ی ئه‌کردم و ئه‌یوته‌وه ، منیش ئه‌وهم پی ناخو‌ش بوو ، نکولیم لی ده‌کرد .

ئه‌ویش وتی : بوچی نکولی ده‌که‌یت ؟ سویند به‌خوا خیزانه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) مۆن ئه‌که‌ن و هه‌یانه‌ ږوژی تا ئیواره‌ ده‌ستی لی هه‌لده‌گری‌ت و به‌ جیی دیلیت ... ده‌فهرمویت : منیش ږویشتم بۆلای هه‌فصه‌ و پیم وت : له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) قین ئه‌که‌یت ؟ فهرمووی : به‌لی ... منیش وتم : ئه‌و ږوژه‌ تا ئیواره‌ ده‌ستی لی هه‌لگری ؟ فهرمووی : به‌لی ...

وتم : هه‌ر که‌س له‌ ئیوه‌ ئه‌مه‌ی کرد بی‌ت به‌ خه‌ساره‌ومه‌ندی ئه‌چیت و کاریکی خرابی کردووه ، مه‌گه‌ر زامنی ئه‌وه‌ ئه‌که‌ن که‌ به‌ تووږه‌ کردنی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، خوای خو‌تان تووږه‌ نه‌که‌ن و به‌ هه‌لاکه‌تاندا نه‌بات ؟

هه‌رگیز نه‌که‌ی کاری وابه‌کی له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) یان داوای شتیکی لی بکه‌یت ، به‌لام هه‌رچه‌که‌ت ویست له‌ من داوا بکه ، ئه‌وه‌ فریوت نه‌دات که‌ درواسی‌که‌ت جو‌اتر و خو‌شه‌ویست‌ر بی‌ت له‌لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌ تو (مه‌به‌ستی عایشه‌یه (ﷺ) . به‌م جو‌ره‌ پی‌شه‌وا (عمر) (ﷺ) وه‌ک باش‌ترین باوک ئاموژ‌گاری که‌چه‌کی ده‌کرد . ئه‌مه‌ له‌ کو‌ی و په‌روه‌رده‌ی ئه‌م سه‌رده‌م و زه‌مانه‌ له‌ کو‌ی !!؟

" سه‌ربلندی له‌ کاتی نه‌ها‌مه‌تیدا "

کاتی که‌ له‌ (عمری کوږی خه‌تاب) (ﷺ) درا به‌و خه‌نه‌جهره‌ی که‌ پی‌یه‌وه وه‌فاتی کرد ، خاتوو هه‌فصه‌ (ﷺ) له‌ باوکی نزیک بو‌ویه‌وه و به‌ زمانیکی پر له‌ یه‌قینه‌وه‌ فهرمووی : بابه‌گیان .. ږویشتن بۆ به‌رده‌م په‌روه‌دگار خه‌می ناو‌یت ، له‌ کاتی‌که‌دا

مافی هیچ کهسیک به لاته وه نیه ، مژدهیه کیشم بۆت پییه و دووجار نهینی نادرکینم ،
باشترین شه فاعه تکاری بۆت دادپهروهری یه .. سهختی یه کانی ژیانته و داوین پاکیت له
هزه کاندایه هه لسان به بیدهنگ کردن و نهفه سپرینی بی باوه پان و خراپه کاران هه مانه
هیچ کامیان لای خوای پهروهر دگار ون نابن^۱ .

خاتوو هه فسه (ﷺ) له سالی (٤١) دا که به (عام الجماعه) ناسراوه له
سهردهمی جینشینایه تی (معاویه) دا به دهم بانگی پهروهر دگاریه وه چوو ، و وه فاتی
کرد . وه (مروان) ی والیی (مه دینه) نویرتی له سهر کرد و له (بقیع) سپارده کرا و
جهسته پاکه که ی به هیمنی خهوی لی کهوت لهو جیگا پیروژه دا .. دهی مژدهت لی بیت ،
ئه ی دایکی ئیمانداران لهو پۆژهدا که موسلمان بویت و له پۆژهدا که هيجرهتت کرد و لهو
پۆژهدا وه فاتت کرد ، له پۆژیکیشیدا که خه لکی له بهردهم خوای جیهانیاندا به پیوه
پائه وهستن ..

^۱ - نساء مبشرات بالجنه (٢ / ٢٢٦) و دواتریش .

" ۱۲ - خانوو صفیه ی پوری پیغه مبه ری خوا (ﷺ) "

" بکوژی جووله که که "

ئهم خاتوونه : (صفیه ی کچی عبدالمطلب) ی ، هاشمی یه و خوشکی همزه و دایکی هاودهم (حواری) ی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) ، (زوبیری کوپی عوام) ه . حارثی برای ابوسوفیانی کوپی حهرب هیئاویه تی و دواتر وه فاتی کردووه .

پاشان (عوام) ی برای خانمی خانمان (خدیجی کچی خولید) هیئاویه تی و (زوبیر و سائب و عبدالكعبة) ی لی بوو .. زهه بی ده لیت : راست نه وه که له پوره کانی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) جگه له (صفیه) هیچ کامیان موسلمان نه بوون . به سه لاشی براکه یه وه (همزه) بینراوه به نارامگری و پازی بوون به قهدهری خوا .. وه یه کیکه له کوچهره پیشینه کان^۱ .

له عایشه وه (ﷺ) ، ده فهرمویت : کاتی ئایه تی : ﴿ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴾ سورة الشعراء ، آیه (۲۱۴) ، هاته خواره وه ، پیغه مبه ری خوا (ﷺ) هه لسیاه وه و فهرمووی : (یا فاطمة بنت محمد ﷺ) یا صفیه بنت عبدالمطلب ، یا بنی عبدالمطلب ، لا املك لكم من الله شیئا ، سلون من مالی ما شئتم^۲ .

واته : ئهی فاتیمه کچی محمد ﷺ ، ئهی صفیه ی کچی عبدالمطلب ، ئهی کوپانی عبدالمطلب ، من هیچ شتیکم له لای پهروه ردگار وه پی ئیه بوۆتان (یان من له لای خوا هیچم پی ناگری بوۆتان) هه رچی هکتان له مالی من دهویت لیم داواکه ن .

" ئازایه تی صفیه (ﷺ) "

" پوۆژی خهندهق له قه لاکه ی حسانی کوپی ثابتدا بوو ، ده لیت : وه حسانیش له گه ئماندا بوو له لوتکه کهیدا ، جوله که یه که له دوری قه لاکه داده هات و دهچوو ،

^۱ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۷۰)

^۲ - صحیح / مسلم ده رهینانی بو کردووه (۲۰۵) وه غهیری ئه ویش .

موسلمانانیش لە بەرامبەر دوژمنانیاندا بوون ، پاشان لە پەرەوێزی فەرمووده‌که دا هاتوو ە که صفیه دابەزیوه و بە پایەهەک جووله‌که‌که‌ی کوشتووہ ^١ .

موسلمانانیش لە بەرامبەر دوژمنانیاندا بوون ، پاشان لە پەرەوێزی فەرمووده‌که دا هاتوو ە که صفیه دابەزیوه و بە پایەهەک جووله‌که‌که‌ی کوشتووہ ^٢ .

ابن عساکر دەلیت : ئەوێ لە نیوان صفیه و حسان و جوله‌که‌که‌دا پرویدا ، بە پیغەمبەری خوا (ﷺ) گەیشت و بۆیان باسکرد ، صفیه (رَضِیَ اللہُ عَنْہَا) دەلیت : پیغەمبەری خوا (ﷺ) وەها پیکەنی که ددانەکانی ئەو سەریمان بینی ، لە راستیدا نەمدیبوو بە هیچ شتێک وەها پێ بکەنیت ^٣ .

بروانه ، خوێنەری نازیز ، بروانه ئەم عەزیمەتە گەورانه که تەنها ئەم ئیسلامه دروستی یان دەکات و تەنها لە باوەڕپێکی قول و پەيوەندی یەکی بەتین دروست ئەبێ و هیزەکانی کوفر لە پۆژەهلات و پۆژناوا دەخاتە ژێر پێی سەربازەکانی خودا...

مامۆستا (غەزالی) ، پەحمەتی خۆای لی بیّت ، دەلیت : (پەلامارەکانی خاچپەرستان و دروشمەکانیان تەنها بەم پیکهاتە پتە وانه لە باوەڕی بە ئاگای ناو دلەکانی پیاوان و نافرەتان تیک شکان ، بەلام نافرەتانی بی ئاگا ئەوانەن که بە بەدینه هاتنی حەزیکیان هاوار دەکەن و بە لەدەستدانی شتێک پرمە ی گریان لی دەدەن و نەله کاروباری دین وە نه له کاروباری دنیا هیچ نازانن ^٤ .

" وەفاتی "

خاتوو صفیه (رَضِیَ اللہُ عَنْہَا) سالی (٢٠) لە تەمەنی سەرو حەفتا سالیدا وەفاتی کردووہ (بقیع) سپاردەکرا ..

^١ - سیره ابن هشام (٢ / ٢٢٨) .

^٢ - سیره ابن هشام (٢ / ٢٢٨) .

^٣ - در السحابه / شوکانی (٥٣٨) .

^٤ - الدعوة الاسلاميه تسقبل قربها الخامس عشر / مامۆستا غەزالی / لاپەرە ٧٥ .

" ۱۳ - نه سمانی کچی عمیس (ﷺ) "

" خه لکس به ک هیجره تیان کردوووه ، نیووه دوان "

یه کیکه له کوچبهره پیشینه کان ...

وتراوه / که پیش نه وهی پیغه مبهری خوا (ﷺ) بیته مالی (ئه رقه م) موسلمان بووه ^۱ . پاشان له گهل (جعفر الطیار)ی هاوسه ریدا کوچیان کردوووه بۆ حه به شه و له وی عبدالله و محمد و عون ی لی بووه ..

پاشان دوا ی نه وهی له گهلیدا کوچیان کرد بۆ مه دینه له سالی (۷) دا ، و له شه ری (مؤتة) دا هاوسه رکه ی شهید بوو ، ئه بو به کری صدیق (ﷺ) هینای و (ﷺ) ی لی بوو ، پاشان (صدیق) وه فاتی کردوو و ئه سماء به دهستی خو ی شو ردی ^۲ . دواتر (علی کوپی ابو تالیب) (ﷺ) هیناویه تی ..

له (الشعبی) یه وه ، ده لیت :

که (اسماء) له حه به شه وه هات بۆ مه دینه ، عمر (ﷺ) پی ی وت : نه ی حه به شی پیشماندانه وه له هیجره تدا ... ئه ویش وتی : به لی راست نه لییت ... نیووه له گهل پیغه مبهری خوا (ﷺ) بوون ... برسیه کانتانی تیر نه کرد ، و نه شارمزاو نه زانه کانتانی تی نه گه یاند ، به لام ئیمه چی ؟ کومه لیکی دهرکرا و دوو خراوه بووین ، سویند به خوا ئه بی نه وه بۆ پیغه مبهری خوا (ﷺ) باس کهم .. نه وه بوو هاته لای

^۱ - ناری ئه رقه می کوپی نه بی ئه رقه مه و ماله که ی به سه ر (صفا) وه بووه و نه و ماله بوو که پیغه مبهری خوا (ﷺ) تیادا نیسلامی ده سازاند تیادا خه لکی بانگ نه کرد بۆ ناو نیسلام و که سانیکی زۆر تیادا موسلمان بوون . ئه مهش له سه ره تای بانگی نیسلامیدا بو له مه ککه .

^۲ - شیخی ئه لبانی ده لیت : - هه ردوو هاوسه ر بویان هه به یه کتری بشۆن (ئه گه ر یه یکتیا ن مرد) و هه یج به لگه یه ک نی به ریگری له مه بکات و بنجینه نه وه به که ریگه ی پی درابی به تاییه ت که به دوو فه رموو ده پشتگیری لی کراوه : (۱) له عاتشه وه (ﷺ) ده فره مو ی : (لو کنت استقلبت من امری ما استدبرت ما غسل النبی (ﷺ) غیر نساء) ابن ماجه ده ری هیناوه و فه رموو ده ی دوو ه میش له (احکام الجنائز) بدا له لایه ره (۵۰۰) دا هه به .

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و بۆى گىپراپەوھ .. ئەۋىش فەرمۇۋى : (للناس هجرة واحدة ، و لكم هجرتان)^۱

ۋاتە : خەلىكى يەك جار كۆچيان كىرد .. ئىۋە دوۋجار .. (جارى بۇ خەبەشە و جارىكىش بۇ مەدىنە) ..

گۈپراپەلى بۇ ھاۋسەرەكەى پاش مردنىشى :-

سەعدى كۈپى ئىبراھىم ، دادۋەرى مەدىنە ، دەلىت : ئەبۈبەكر پارسپارد بوو كە ئەسماء بىشۋرەيت . قتادە ، دەلىت : خىزانەكەى كە (كچى عميس) بوو ، شۋردى^۲ .

ۋە وتراۋە : كە سۈيىدى لى خۋاردۋو پۇژۋەكەى بشكىنىت (ئەلبەتە پۇژۋى سۈننەت نەك فەرز) ، فەرمۇۋىتەى : ئەمە باشترە بۇت و بەھىزترە بۇت .

ئەۋىش لە كۇتايى پۇژدا سۈيىدەكەى ۋە بىركەۋتەۋە ، داۋاى چۈپى ئاۋى كىرد ۋە خۋاردىەتپەۋە و پۇژۋەكەى شكاندۋە ، ۋتى : سۈيىد بەخۋا ئىتر سۈيىدى ناشكىنم^۳ ..

زەھەبى دەلىت : ئەسماء (ﷺ) پاش (على) (ﷺ) ژىاۋە و .. باسكراۋە كە سالى (۶۰) ى كۆچى كۆچى دۋايى كىردۋە^۴ .

^۱ - ابن سعد (۸ / ۲۸۱) ھەروھە بخارىش بە درىژتر لە ھىناۋىتەى (۷ / ۲۷۱) (مسلم) ىش .

^۲ - مالك له (الموطأ) دا (۱ / ۲۲۳) دەرىھىتەنى بۇ كىردۋە .

^۳ - ابن سعد (۸ / ۲۸۴) .

^۴ - تاريخ الاسلام (۴ / ۱۷۸) .

" ١٤ - نەسمانی کچی نەبی بەکر (ﷺ) "

" خاوەنی دوو پشتوین "

ئەسمانی کچی ئەبی بەکری صدیقه .. و دایکی عبدالله ی کوری زوپیڤری قورەیشی یه و مهککی و هم مه دینه یی یه .. دایکی پیڤشهوا (عبدالله ی کوری زبیر) و خوشکی عائیشە ی دایکی ئیماندارانە و لە دوا ی هەموو نافرەتانی کۆچبەرەوه وەفاتی کردووه . زیاد لە دە سال لە عائیشە گەرەتر بووه لە تەمەندا ... کاتی هێجرەتی کرد ، عبدالله ی لە سکدا بوو ... و تراوه هیچ دانئیکی نەکهوتوو هەتا مردوو ... وە لە جەنگی (یەرموک) دا لەگەڵ زوپیڤری هاوسەریدا بەشدار بووه خۆی و باوکی و باپیڤری و کورەکهیشی که (ابن زبیر) هەرچواریان لە هاوێلانن ..

" رۆژی کۆچ "

یهکی لەو رۆژه لەبەر نەکراوانە ی ئەسماء (ﷺ) رۆژی هێجرەتە که بەم جۆرە بۆمان باس دەکات .. (کاتی پیغه مبهری خوا (ﷺ) ویستی کۆچ بکات خواردنم لە مائی باوکم بۆ دروست کرد ، بەلام نەبۆ خواردنەکی و نەبۆ ئاوێکه شتیکم نەدیەوه بیانپێچمەوه پیی ، و تەم بە باوکم هیچ دەستناکەوی پشتوینەکم نەبی ... فەرمووی بیکه بە دوو بەشەوه و نان و ئاوێکه ی پیی بەستەوه و بیپێچەوه ، لەبەر ئەوه ناو نراوه (ذات الناطقین) واتە : خاوەنی دوو پشتوین^١ .

هەرەها ئەسماء (ﷺ) دەلیت : کاتی پیغه مبهری خوا (ﷺ) بەرهو مه دینه لە مهککهوه بەرێ کەوت ، ئەبوبەکر (ﷺ) لەگەڵ خۆیدا هەموو مالهەکی که (٥ - ٦) هەزار بوو هەلگیرت و بردی ، باپیڤرم (ئەبو قوحافه) که پیاویکی نابینا بوو هات بۆلام و وتی : بەراستی ئەم کورەم رۆشتوو ئێوه ی بە برسیتی بەجی هیشت ... و تەم : نەخیر .. خیر و بیڤریکی زۆری بۆمان بە جی هیشتوو ئەوه بوو بڕیک بەردم کۆکردەوه و لە سوچیکی مالهەدا دامناو پارچه قوماشیکم دا بەسەریدا ، پاشان دەستی باپیڤرم گرت و

^١ - دانەپالەکه ی (صحیح) ه / بخاری گێڤاویەتیەوه (٧ / ١٩٣ ، ١٩٤) . وە غەیری ئەویش .

خستەمە سەر قوماشەکە و وێم : ئا ئەمە ی بۆ بەجی هیشتووین وتی : دە ی مادەم ئەمە ی بۆ بەجی هیشتون ، شتیکی باشە ^۱ .

" هەڵسان بە ئەرك و قورسایي یەکانی ژبانی هاوسەری "

خاتوو ئەسماء وانهیەکی باشمان پیشکەش ئەکات لە باشیی مامەلەکردن لەگەڵ هاوسەردا و هەڵسان بەکاروبارەکانی : دەلیت : کاتی (زوبیر) منی هینا تەنها ئەسپەکە ی هەبوو ، هەلئەسام بە پاک کردنەوێ لە ئەسپی و گەنە و ئالفیئانی .. هەرەها ئاوم دەهینا و هەویرم دەشیلا و تۆ و دانەوێلەم لەو زەویە ی زوبیردا دەگواستەوێ کە پیغەمبەری خوا (ﷺ) بۆی جیاکردبووینەوێ و نزیکە ی (۳) فەرەسەخ ^۲ بوو . پۆزێک هاتە سەر زەوی یەکە و دانەوێلەکان بەسەر سەرەوێ بوون .. بە پیغەمبەری خوا (ﷺ) گەیشتم کە چەند کەسیکی لەگەڵدا بوو .. بانگی کردم تا لە دواوە سەرکەوم ، منیش شەرم کرد و زوبیر و غیرەتی زوبیرم یاد کەوتەوێ ئەوێ بوو پیغەمبەری خوا (ﷺ) پۆیشت ، کاتی گەیشتمە جی هەوالەکەم داوە (زوبیر) وتی : سوێند بەخوا ، ئەوێم پیناخۆشتر بوو کە دانەوێلەکەت بەسەر سەرەوێ هەلگرتبوو ، تا ئەوێ لەگەڵ پیغەمبەری خوا (ﷺ) سەرکەوتیتایە . ئەسماء دەلیت : دوا ی ئەوێ باوکم ابوبکر (ﷺ) خزمەتکاریکی بۆ ناردم و لە بەرپۆوەبردنی ئەسپ و خزمەتکردنی پزگارم بو ، وەک ئەوێ لە کۆیلەییەتی پزگارم بووبی وابوو ^۳ .

خوێنەری بەرێز لەم دەقە ورد بەرەوێ و سەرنج بدە ، ئەسپ لەگەنە و ئەسپی پاک دەکاتەوێ و دانەوێلە بەسەر سەریەوێ دەگوازیتەوێ و کە پیغەمبەری خوا (ﷺ) دەیبینی ، سۆزی بۆی دەجولیت : (بەزەیی پیدادیتەوێ) ، بەلام نكۆلی لەکارەکانی ناکات ... سەرەرای ئەم هەموو ماندوو بوونەش ، ئەسماء کاری مالهەوێشی لەبیر ناکات و

^۱ - دانەپالەکە ی (صحیح) د ابن هشام (السیرە) (۱ / ۴۸۸) باسی کردووێ .

^۲ - هەر (فەرەسەخ) یک نزیکە ی (۵ - ۶) کیلۆمەتر (دوێن) (فەرەنگی دەریا) پزگار کردیم .

^۳ - صحیح / بخارە و مسلم گێڕاویانەتەوێ وە احمد دەرەیتانی بۆ کردووێ . (۶ / ۲۴۷) .

دهلیت : ئاو دینم و ههویر دهشیلیم !! ، به لām لهو چاخه ماندا چیان له نافرده تانمان دهویتی ؟ ... دهیانهوئی چی بئی وچون بیت ؟

ماموستا غه زالی (رهحمه تی خوی له سهر بیت) دهلیت : (... له بیرمه که چه ند که سی له وانه ی پاریزگاری له نه ریته کانی نه فامی و بئی ناگایی دهکن ، چهن و چوونیان له گهل نه کردم و دهیانوت : میزدیان باوک له ماله وه نافرده تان فیرددکن و له سهر نه وهش رایانده هینن که له ماله وه نویتز بکن ، ئیتز چوونه دهره و دیان و خو خستنه بهردهم فیتنه هیچ مانایه کی نه!

وتم : خاوه نی په یامه که (ﷺ) ئەم نه خشه یه ی نه کی شاهه که تو پیشنیاری ئەکهیت .. له بهر نه وه جاری له م پروده وه پایه کهت رت کرایه وه . له پرویه کی تره وه ، ئەمه ی که تو تکتات وایه لی وای نه زانی ئەبیتته ماموستا بو خیزانه که ی ، جاری خوئی پیویستی به که سیککی وهک ئەوانه فییری بکن و دهرسیان لی وهرگریت ..

نافره تی پرووسی وای غه زووی بوشایی ئاسمانی کرد ، که چی ئەیانهوئی نافرته ی موسلمان ریگای مزگهوت نه زانی ، ههر ئاینیک ئەبینی له م چاخه ماندا ههر چه نده پوچه ل و بئی ماناش بیت ، نافرته ئەبه سستیته وه به په رستگا کانیانه وه ، به لām ته نها ئەیانهوئی ئیسلام نافرته تان نه فی بکات له ماله کانی خوا !

وه نهو دروشم و مه شخه لانه ی که ئیسلام له رییه وه ناموسی خه لکی پی ده پاریزیت ، نه وه بیگومان ده بی نیشان بدرین ، به دنیاییه وه نابی پروتی و خو پازاندنه وه هه بی و نابی خه لوته دروست بی له گهل پیای بیگانه دا و هه وهک نابی هیچ کاری بکری که به ره و ئەوانه سهر دهکیشی .

وه نهو کاره هونه ری و ئیداری یانه ی که نافرته تان پیی هه لدهستن وه سه رجه م نهو چالاکی یه رۆشنیری یانه ی که پیویستی یان پیی هه یه یاخود ئاره زوویان لینه تی ، ده کری نهو ریکخهر و (ضوابط) ئیسلامی یانه یان بو دابنری که سنوره کانی خوا ده پاریزن^۱ ...

^۱ - الدعود الاسلامیه : غه زالی (لاپه ره ۷۶) .

" که‌یاندنی په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی "

له ئیبنو زبیره‌وه ، ده‌لیت : ئەم ئایه‌ته له‌سه‌ر ئەسماء هاته‌ خواره‌وه ، کاتی دایکی ئەسماء که به (قوته‌یله) ناو ئەبرا ، چەند دیاری یه‌کی بۆ ئەسماء هینا ، وه‌ری نه‌گرت هه‌تا پرسیا‌ری له پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کرد ... ئەوه بوو ئەم ئایه‌ته هاته‌ خواره‌وه : ﴿ لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ ... ﴾ سورة الممتحنة ، آیه (۸) .

واته : دلتیا بن که خوا ئەوه‌تان لی قه‌ده‌غه‌ ناکات که چاک په‌فتاری و دادپه‌روهری بکه‌ن له‌گه‌ل ئەو که‌سانه‌دا جه‌نگیان دژ نه‌کردوون و ... (تا کۆتایی ئایه‌ته‌که) . وه‌ له (صحیح) دا هاتووه ، ئەسماء به پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ی فهرمووی : دایکم هاتووه بۆلام .. خۆیشت ده‌زانی که دایکم که‌سیکی هاوه‌ل‌گه‌ره ئایا هات و چۆی بکه‌م . فهرمووی : (نعم ، صلی اُمک) به‌لی : هات و چۆی دایکت بکه ...

" هیمه‌تیکی نه‌رووخاو "

کاتی شه‌ر له نیوان سه‌ربازه‌کانی (عبدالله ی کوپی زبیر) و سه‌ربازه‌کانی (حجاجی شه‌ قه‌فی دا) پروی دا ...^۱ و بووه‌ هۆی کوژرانی عبدالله ی کوپی زوبی‌ر .. هه‌جاج لاشه‌ی ابن زوبی‌ری هه‌ل‌گرت و له (مسجد الحرام) له خاچی دا و شه‌رمی‌شی نه‌کرد له‌و کاره‌ی و ، هه‌لسا چوو بۆلای خاتوو ئەسماء و پی‌ی وت : (دایه ... ئەوه ئەمیری موس‌لمانان رایسپاردووم لیت ... هه‌چ پی‌یوستی یه‌کت نیه‌ بۆت جیبه‌جیی که‌م ؟ ئەویش فهرمووی : (من دایکی تو نیم ، به‌لکو دایکی ئەو کوپه‌م وا به‌سه‌ر) رأس الثنیة) وه‌ له خاچتان داوه ، هه‌چ پی‌یوستیه‌کم لیتان ناوی ، به‌لام گو‌ی بگه‌ر . گویم له پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بوو فهرمووی : (یخرج من ثقیف کذاب ، و میر) واته : له (ثقیف) وه‌ه‌ درۆزنی‌ک و (فه‌وتاوی‌ک) تیاچوویه‌ک) سه‌ر هه‌ل‌ئه‌ده‌ن ..

^۱ - صحیح / بخاری و مسلم گێڕاویانه‌ته‌وه .

^۲ - ئەم بوداوه له سه‌رده‌می جێنیشینایه‌تی عبدالملک ی کوپی مرواندا بوو .

جا هرچی دروژنه که یه ئه وه بینیمان ، (مه بهستی المختار)^۱ ، و تیا چوو که ش ئه وه تویت ، حاجیش وتی : به لکو فه وتینه ری دو وره کانم^۲ .

وله (منصورى کوپى صفیه) وه ، له دایکیه وه ، وتویه تی : وتیان به ئیبنو عومەر که وا ئه سماء له سوچیکی مزگه وتدا دانیشتوو ، له و جیگایه ی که ئیبنو زبیریان له خاچدا ، ئه ویش چوو به ره و لای ئه سماء و فهرمووی : ئه م لاشانه هیچ نین ، به لکو رۆحه کان گرنگن که له لای په ره وردگاران .. له بهر ئه وه له خوا ترسه و ئارامگره ، ئه سمائیش (ﷺ) فهرمووی :

جا بۆچی ئارام ناگرم ، پێگرم چیه ، له کاتی کدا کاره ساتی من له چاو ئه وه ی زه که ریا (سه لامی خوا ی له سه ر بیّت) که متره ، کاتی سه ری (یحیی) ی کوپى پێشکه ش به یه کى له زۆردار و خراپه کارانی به نی ئیسرائیل کرا^۳ .
وه له (ئیبنو ئه بی ملیکه) وه ، ده لیت :

دوا ی ئه وه ی که به سه ر ئیبنو زبیردا هات ، چووم بۆ لای ئه سماء فهرمووی : پیاوان راگه یاندووم که ئه مه (عبدالله) ی له خاچ داوه ، ئه ی خوا ی په ره وردگار نه ممرینی هه تا به ده ستی خۆم بۆنخۆشی که م و کفنی بکه م ... ئه وه بوو دوا ی ماوه یه ک بۆیان هیئا و ئه ویش به ده ستی خۆی کافور و بۆنی خۆشی لیدا و کفنی کرد ، دوا ی ئه وه ی چاوه کانی کویر بوو بوون ..

وه له لایه کی تره وه ، له ئیبنو ئه بی مه لیکه وه ، ده لیت : ئینجا نوێژی له سه ر کرد .. وه یه ک هه ینی به سه ردا نه رۆشت دوا ی ئه وه ، وه فاتی کرد ..

^۱ - مختاری کوپى عبیدی ته قه نی یه ، یه کى بوو له زمانى پاراو و بویر و بى دینه کان (یاخود لاواز دینه کان) سیر اعلام النبلاء (۳ / ۵۲۸) و دوا ی ئه ویش .

^۲ - ترمزی و نسائی گێراویانه ته وه .

^۳ - پیاوانی جیی متمانه ن : ارنووط (سیر ۲ / ۲۹۵) فهرمووده ی ئه سماش که ده لیت : ((وقد اهدى رأس یحی) ئاماژه به (هیر و دیان) ی برازای (حیر دوسی) ی فهرمانره وای فه له سته نه کان کاتی مامی ده یو یست برازا که ی خۆی بێنن ، ئه مه ش هه رام بوو ، یه حیا پێی رازی نه بوو (ﷺ) . به لام که که و دایکیشی رازی بوون و داویان کرد سه ری (یحی) یان به سه ر سینی یه که وه بۆ بێنینت مامه که ش ئه وکاره ی کردبوو .

ئىبنو سەعد ، دەلىت : ئەسماء چەند شەۋىك پاش كۆپەكەى ۋەفاتى كرد ،
كوشتنى (عبدالله) ش لە (۱۷) ى جەمادى يەكەمى سالى (۷۳) ى كۆچىدا بوو .
زەھەبى دەلىت : ئەسماء كۆتايى (سەرمۆرى) ھەموو كۆچبەرەن بوو بە پياو و
ئافرىتەۋە ... رەزاي خۋاي لەسەر بىت .

" ۱۰ - عائیشەس دایکی تیمانداران (ﷺ) "

" نه و که سهی له سهرووی جهوت ناسمانه وه پاکانه کرا "

کچی پیښه وای مهزن (صدیق) ی جینشین پیغه مبهری خوا (ﷺ) نه بو بهکر ، عبدالله ی کوپی نه بی قوحافه ی قورپه یشی .. و دایکی تیمانداران و خیزانی سهروهری مروقیه تی (ﷺ) و زاناترینی ئافره تانی ئوممه تی ئیسلامه سهرتاسهر...

ئوم پۆمانی کچی عامری کوپی عومهیر ، دایکیه تی .. له گهل دایک و باوکیدا نهویش هیجره تی کرد و پیغه مبهری خوا (ﷺ) پاش وه فاتی خاتوو خه دیجه ی (الصدیقه) به چه ند مانگیک هیئاویه تی وه و تراویشه پاش دوو سال .. نه مهش پیش نه وه ی هیجره ت بکات .. و له مانگی (شهوال) ی سالی (۲) ی کوچیدا و پاش کوتایی هاتنی جهنگی به دری گه وره له ته مه نی نو سالی دا گواستویه تیه وه .
خاتوو عائیشه زانستیکی زور و پاک و پیروزی له پیغه مبهری خوا (ﷺ) وه ریوایهت کردوه .

" وینه ی له ئاسمانه وه داده به زیت "

له عائیشه وه (ﷺ) ، ده لیت : پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی : (أريتك في المنام ثلاث ليال ، جاء بك الملك في سرقة من حرير ، فيقول : هذو امرأتك ، فأكشف عن وجهك فإذا أنت فيه ، فأقول : إن يك هذا من عند الله يحضه)^۱ .

واته : له خه ونما سی شهو توّم نیشانداروه ، (جبریل) به سهر قوماشیک له باشتیرین جوژی ئاوریشم دروست کرا بوو توّی هیئاو ، فهرمووی : نه مه خیزانتته ، و دم و چاوی نیشاندام ده بینم تویت ، و منیش نه موت : نه گهر نه مه له لایهن خواوه بیت نهوا فهرمانی خو ی جیبه جی دهکات ..

^۱ - صحیح / احمد ده رهنانی بو کردوه ههروه ها بخاری (۷ / ۱۷۵) و مسلم (۲۴۳۸) .

له رپوایه تیکی تردا ، له عایشه وه (ﷺ) جبریل (سهلامی خوای له سهر بیّت ، وینهی عایشه ی له ناو قوماشیکی ئاوریشمی سهوزدا هیئا و نیشانی پیغه مبهری خوا (ﷺ) ی داوه و فهرموویه تی : (هذه زوجتك في الدنيا و الآخرة)^۱ . واته : ئه مه هاوسهرت ده بیّت له دنیا و ئاخیره تدا ..

" چاکه کانی "

۱ - له ئه بی موسای ئه شعهری یه وه (ﷺ) ، ده لیّت : پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی : (کمل من الرجال كثير و لم يكمل من النساء الامريم بنت عمران ، و آسیه امراة فرعون ، و فضل عائشة على النساء كفضل الثريد على سائر الطعام)^۲ .

واته : له ناو پیاواندا کهسانیکی زۆر کامل بوون ، به لām له ناو ئافهرتاندا ته نها مریه می کچی عمران و ئاسیای ژنی فیرعه ون کامل بوون (بی کهم و کورتی بوون) ههروه ها چاکیی عایشه به سهر ئافهرتاندا به گشتی وه ک چاکیی (تیگوشیو - تریت) وایه به سهر هه موو خواردنه کانی تردا ..

۲ - له عبدالله ی کوپی زیادی ئه سه دی یه وه ، ده لیّت : کاتی ته لحه و زوبیر و عایشه به ره وه به صره که وتنه پی ، علی (ﷺ) عماری کوپی یاسر و حسن ی کوپی علی نارد کاتی گه یشتنه لامان له (کوفه) چوونه سهر بڵندگۆ و (حسن) له سهرووی بڵند گۆکه وه بوو ، عهماریش له خوار تری ئه وه دابوو ئیمه ش لییان کۆبووینه وه ، گویم له عهمار بوو فهرمووی : سویند به خوا عایشه هاوسهری دنیا و قیامه تی پیغه مبه ره که تانه ، به لām خوای په روه رداگار تاقیتان ده کاته وه تا بزانی گویا په لای ئه وه دهن یان عائشه ؟^۳

۳ - له عمری کوپی عاصه وه ، (ﷺ) ده لیّت : پیغه مبهری خوا (ﷺ) به سهر سوپای (ذات السلاسل) وه نارد می ، ده لیّت : چووم بۆلای و پرسیم : کی له هه موو

^۱ - ترمزی ده ره یێانی بۆ کردووه (۲۸۸۰) فهرمووده کهش (صحیح) ه : له صحیح ی سوننه ته کانی ترمزیدا هاتووه (۳۰۴۱) .

^۲ - بخاری و مسلم گێراویانه ته وه .

^۳ - صحیح : بخاری رپوایه تی کردووه ، مامۆستا (عه دی) ده لیّت : (صحیح) ه فضائل صحابه النبی ل ۷ .

کەس لە لات خوڤه و یستەر ؟ فەرمووی : (عائیشە) و تە ئەی لە پیاواندا ؟ فەرمووی : ابوہا (باوکی عائیشە ، و تە : ئەی دوای ئەو ؟ ئەویش (ﷺ) چەند پیاویکی ناو برد و پاشان مە بێدەنگ بووم لە ترسی ئەوێ نەوێ کو لە کۆتایی ھەموویاندا م^۱ ..

۴ - وە لە عائیشەو ، (ﷺ) ، دەلیت : پیغە مبهەری خوا (ﷺ) نەخۆش کەوت (لە نەخۆشی وەفاتیدا بوو) پرسی : (این ئاغدا این ئاغدا ؟) سبەیی دەبی لە مالی کی م ؟ مەبەستی سەرەیی عائیشە بوو ... خیزانەکانیش پێیان و ت ئارەزووی خۆتە کویت پی خۆشە لەوئ بمینەرەو ، ئەو بوو لە مالی عائیشە مایەو ھەتا وەفاتی کرد .

(عائیشە) ش (ﷺ) فەرمووی : ھەر لەو پۆژەدا وەفاتی کرد کە سەرە پۆژی مە بوو لە لام بمینیتەو و سەری بەسەر سنگمەو بوو لیکی تیگەلی لیکم بوو کاتی بەدەمی خۆی سیواکەکی بۆتەر کرد خستیی دەمی پیغە مبهەری خوا وە (ﷺ)^۲ .

و ھە ئەگەر بەدوای چاکەکانی (عائیشە) دا (ﷺ) بگەرین .. بوارنا بی ھەمووی بنوسین .. بۆیە ئەوێ دەدی کە نووسیمان بەسە ...

و ھە ئەو کۆمەلی تایبەتەدی تیا کۆ بوو بوو ھەوێ کە لە ئافردەتان جیا دەکرایەو دەلیت : مە نۆ خەسلەتە پی دراو ھە کە لە دوای مریەمی کچی عمران بە ھێچ ئافردەتی نەدراو : جبریل و ینەیی مە بەسەر دەستی یەو دابەزاندو ھەمانی بە پیغە مبهەری خوا (ﷺ) کردو ھە مارەم بکات . و ھە مە بە کچیتی ھینا و غەیری مە ھەموو خیزانەکانی بێوژن بوون ، و ھە کاتی وەفاتی کرد سەری لە کۆشەدا بوو ، و ھە مە ھەکی مەدا سپاردەکرا ، و فریشتە دەوری مە ھەکیان دام ، و ھە مە کچی جینشین و ھاو دەم و (صدیق) ئەو بووم ، و ھە پەرەردگار بی تاوانی مە لە ئاسمانەو دەر خست ، و ھە مە بە پاک (طیبە) و لە لای کەسیکی (پاک) خەلق کراوم ، و ھە پەیمانی لیخۆش بوون و پۆزی یەکی پەر لە پۆزم پی دراو^۳ .

^۱ - صحیح : بخاری و مسلم گێڕاویانەتەو .

^۲ - صحیح : بخاری و مسلم گێڕاویانەتەو .

^۳ - ئەو بۆبە کری ئاجری گێڕاویەتیەو ، زەھەبی دەلیت : دانەپالەکی باشە سیر اعلام النبلاء (۲/ ۲۴۱) .

" هاوسهرگیری له گهل سهرودا (ﷺ) "

له عائیشهوه ، (ﷺ) دهلیت : پاش وهفاتی خه دیجه ، پیغهمبری خوا (ﷺ) منی ماره کرد که تهمهنم (شەش) سال بوو ، وه کاتی گواستیمیه وه تهمهنم (۹) سال بوو ، ژنان هاتن بۆلام خهریکی یاری کردن بووم هاتن ئامادهیان کردم و بهریان خستم و منیان به پیغهمبری خوا (ﷺ) گهیاند ^۱ . عروه ، دهلیت : عائیشه (ﷺ) نو سال له گهل پیغهمبری خوا (ﷺ) مایه وه .

" هاوسهری میهره بان "

ئوهی له پیغهمبری خوا (ﷺ) بروانی له ماله کهیدا و له گهل خیزانه کانیدا .. له رهحمهت و بهزهیی ئیسلام و رهوشته بهرزهکانی ئیسلام تیدهگات .. بخوینه : له ئهبی (سهله مهی کوری عبدالرحمن) وه ، له عائیشهوه (ﷺ) دهلیت : پیغهمبری خوا (ﷺ) له غهزوهی تهبووک بویان خهیبهر بوو گهپایه وه ، بایهک ههلیکرد و پهردهی لادا له سوچیکی چهند بوو که لهیه کهوه که هی یاری کردنی عائیشه بوون .. پرسى : (ما هذا يا عائشه ؟) ئه مانه چین .. عائیشه ؟ وتی : کهه کانمن .. پاشان له نیوانیاندا ئه سپیکی بینی به کاغهز (پیسته) دوو بالی بۆ کرابوو فهرمووی : (ما هذا الذي اری و سطهن ؟) ئه ی ئه مه چی یه له ناویاندا ؟ وتی : ئه سپه .. فهرمووی : (و ما هذا الذي عليه ؟) ئه ی ئه مه چیه پییه وه ؟
وتی : دوو باله ...

فهرمووی : فرس له جناحان ؟ ئه سپ و بالی هه بیته ؟! وتی : ئه ی گویت لی نه بووه که سلیمان ئه سپیکی بالدار ی هه بووه ؟ دهلیت : پیغهمبری خوا (ﷺ) پیکه نی ههتا ددانه پیروژهکانی دهرکهوتن ^۲ .

^۱ - دانه پالنه کهی (صحیح) د / ئه بو داود دهری هیناوه (۹۴۳۵) له (الادب) دا .

^۲ - صحیح / ئه بو داود (۹۴۳۲) دهرهینانی بۆ کرهوه له (الادب) دا

وه له عائیشهوه (رضی اللہ عنہا) ، دهلیت : پیغمبره خوام (ﷺ) چاوپیکهوت له بهردهم
 ده رگای ژووه که ما وهستا بوو ، حه بهشی یه کانیش له مزگهوت خه ریک بوون به ږم یاری
 یان ده کرد ، پیغمبره خوا به عاباکه ی دایده پویشیم تا له وان ږوانم ، و به دیارمه وه
 نه وهستا هه تا من بیتاقت نه بووم و نه روشتم ، له بهر نه وه ږیز له حاله نه و کیزه کهم
 ته مه نانه بگرن که چه زیان له یاری کردنه^۱ . په وشتی پیغمبره یه تی ئابهم جوړه هه لس و
 کهوتی له گهل هاوسه ردا ده کرد . (ان في ذلك لعبرة لمن يخشى) .
 نه م سوژ و خوشه ویستی ی پیغمبره خوا (ﷺ) ته نها خاتوو عائیشه ی
 نه گرتبوه وه ، به لکو هه موو خیزانه کانی پیغمبره خوا (ﷺ) هاوبهشی بوون .. خو
 نه گهر له شتی کیشتا تا ک بوو بیته وه ، نه وه له بهر ته مه نه که ی بوه ، وه ک خو ی (ﷺ)
 ږوونی کرده وه .

"بوختانه که"

(له جهنگه (فاجر) و ناپاکه کانداهه رچی هوکاریک هه یه به کار ده هیتریت بو دان
 له دوژمن ، نه گهرچی هه ندیک له و هوکارانه پیاوی شه ر فمهند شهرم ده کات به کاری
 بینیت . دووږه کانیش له شاری مه دینه په نایان بر دوو ته بهر دوژمنایه تی کردنی
 پیغمبره خوا (ﷺ) و بانگ کردنی به ئوسلو بییک که سووکی دهرونیان نیشان نه دات
 له کاتیکدا ږق و قینه دل و دهرونیان داگیر نه کات ، نه ویش جاریک به به کاره ی نانی
 ږیگای تانه و ته شهر و جاریک به درو هه لبه ستن و بوختان .

وه هه رچی ده سه لاتی موسلمانان زیاتر بیت و پیگه یان چه سپاو تربیت نه وان
 زیاتر رق و قینی خو یان ناشکرانه کهن و زیاتر له بو سه دان بو یان . نه مه ش بهرونی له
 غه زوه ی (بني المصطلق) دا ده رکهوت ، هه وال گه یشته پیغمبره خوا (ﷺ) کهوا
 نه م هوژه خو یان کو کرده ته وه و ئاماده کردوه بو به گژا چوونی پیغمبره خوا (ﷺ)
 و حارث ی کوږی نه بی ضرار ی سه ر کرده یان له نه و په ری ئاماده باشیدایه بو نه و کاره ،

^۱ - صحیح / له هه رږوو صه حیه که دا هاتووه .

بویه پیغمبره خا (ﷺ) به خیرایی موسلمانانی بهرې خست بو دامرکاندنه وهی نهو
ناژاوه یه پیش نهوهی هه لایسی .

نهم جاره کومه لیک له دوپروه کان له گهل پیغمبره خا (ﷺ) بهرې کهوتن که
پیشتر له گه لی بهرې نه کهوتبون . له وانه یه متمانه بوونیان به سهرکهوتنی پیغمبره
خا (ﷺ) هانی دابن که له گه لیدا بکه ونه پرې له پیناوی به دهست هینانی شتیکی
دنیا ییدا نهک بوسهر خستنی ناین . نهوه بوو موسلمانان گه یشتنه لای سهرچاوه ناویک
به ناوی (المریس) که له ویذا (بني المصطلق) کو بوو بونه وه ، پیغمبره خا (ﷺ)
فرمانی کرد به سهر پیشهوا (عمر) دا که پیشنیاری ئیسلام بوون بخاته بهرده میان .

(عمر) یش (ﷺ) بانکی کرد ، بلین (لا اله الا الله) سهر و مالتان پاریزار و نه بی !
نهوه بوو پازی نه بوون و هه ردوولا به تیر بهربونه یه کتری ، پاشان پیغمبره خا (ﷺ)
فرمانی کرد به یه کجار بدن به سهریاندا و نهوه بوو که سیان دهرنه چوون و پاش کوژرانی ده
که سیان هه موویان به دیل گیران و له موسلمانانیش ته نها یه کیکیان به هه له شهید کرا ...
بهو جوړه نهو هوز به هه موو شتیکی که خاوهنی بوون ، کهوتنه دهست موسلمانان^۱ ، به لام
هه ندی کار و کرده وهی نه شیوا که دوپروه کان پیی هه لسان پاکی و بی گهردی نه
سهرکهوتنه ی تییدا و خوشی سهرکهوتنی له بیر موسلمانان برده وه^۲ .

لهو کرده وه ناشیرینانه یان ، نهو قسه لؤکانه بوو که دهر باره ی خاتوو (عائشه)
(ﷺ) و هاوه لی بهرین (صفوانی کوپی معطل) بلاویان کرده وه ، نهوه بوو له کاتی
گه پرانه وهی پیغمبره خا (ﷺ) له غزه وهی (بني المصطلق) بو مه دینه بوخاته نه که
بلاو بوو یه وه و نه یاران نهو په ری کو ششیان کرد بو گواستنه وهی پریشکی نهم بوخاته یه
له هه موو جیگایه کدا بو نه وهی پیغمبره خا (ﷺ) له ماله کهیدا بروخین (شکست
پی بینن) و پله و پایه ی نزدیکترین پیاو له لای نه هیلن .

^۱ - ابن جیری له (تاریخ) دا گنپاویه تیه وه (۲ / ۲۶۰ - ۲۶۲) له پنی ابن اسحاق وه به (مرسل) ی
نه لبانی ده لیت / نهم ئیسناده له گه ل لاوازی دا فرمانی (عمر) ی تییدا نیه بو پیشنیار کردنی ئیسلام
(تعلیت فضیله علی فقه السیره) غزالی ۳۰۵ .

^۲ - فقه السیره / غزالی به دهستکارییه وه (۲۰۴ - ۲۰۸) .

وه بۆ گه‌یشتن به‌م ئامانجه‌یان ، (ابن ابی) پێگه‌ی به‌خۆیدا تاوانی خراپه‌کاری بداته پال خانمێك كه هه‌شتا قو‌ناغی پاکی مندالی تی‌نه‌په‌راند بوو ، و هه‌یچی له‌ خراپه‌ نه‌ نه‌زانی و نه‌وه‌ی به‌ بیریدا نه‌هاتبی خراپه‌ بووه ، و له‌ مالی پاک و به‌رزى پیغه‌مبه‌رایه‌تیدا نه‌بی‌ت ناتوانی بژی ..

(ابن ابی) وه‌ك دوو‌پشكى نگره‌یس وون بوو ، پاشان ده‌ستى به‌ گه‌ستنى بى‌ ئاگایان كرد .. ئه‌م دوو‌ پوه‌ له‌ ژێر با‌لى تاريكیدا مایه‌وه‌ و ده‌ستى به‌ بلا‌وكردنه‌وه‌ی ئه‌م هه‌لبه‌ستراوه‌ ترسناكه‌^١ كرد . فه‌رموون به‌ درێژی ، له‌ سه‌رزارى خاتوو عایشه‌ چیرۆكه‌كه‌ ببه‌یست : -

" گێره‌لوو‌كه‌ی دوو‌رووان "

خاتوو عایشه‌ ، ده‌لیت : كاتى پیغه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) سه‌فه‌ریكى بک‌ردایه‌ تیرۆپشكى له‌ نیوان خه‌زانه‌كانیدا نه‌ك‌رد و هه‌ركه‌س ناوى ده‌رچوايه‌ له‌گه‌ڵ خۆیدا نه‌یبرد ، نه‌وه‌ بوو له‌ غه‌زه‌وى (بني المصطلق) دا بۆ من ده‌رچوو ، و له‌گه‌ڵ خۆیدا بردى .

ده‌لیت : نه‌وسا نافرته‌ نه‌وه‌نده‌یان نه‌خوارد به‌رى دلیان بگه‌یت له‌به‌ر نه‌وه‌ گوشتن نه‌بوون و كێشیان سووك بوو ، وه‌ منیش كاتى و لا‌خه‌كه‌م ئاماده‌ كرد ده‌چوومه‌ ناو كه‌ژاوه‌كه‌مه‌وه‌ ده‌هاتن به‌شى خواره‌وه‌ی كه‌ژاوه‌ كه‌ یان هه‌لنه‌گرت و نه‌یانخسته‌ سه‌رپشتى وشتره‌كه‌ و به‌ گوریس توند ده‌یانبه‌سته‌وه‌ و پاشان به‌رى نه‌كه‌وتن .

ده‌لیت : دواى نه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) له‌ سه‌فه‌ره‌كه‌ی بوویه‌وه‌ و قافله‌ی به‌رى خست بۆ گه‌رانه‌وه‌ بۆ مه‌دینه‌ و له‌پیدا له‌ جیه‌كه‌ دابه‌زین و به‌شێك له‌ شه‌و تیايدا مایه‌وه‌ و ئینجا بانگیان كرد ، كه‌ پێكه‌ون با به‌ڕۆین نه‌وه‌ بوو خه‌لك خویان ئاماده‌ كرد بۆ پوشتن و منیش كه‌مێك دووركه‌وتبوومه‌وه‌ بۆ هه‌ندى كاری تابه‌تى خۆم .. ملوانكه‌یه‌كم له‌م‌دا بوو ، كه‌ له‌ ئیشه‌كه‌م بوومه‌وه‌ نه‌بینم له‌ م‌لمدانه‌ماوه‌ ، خه‌را گه‌رانه‌وه‌ لای قافله‌كه‌ گه‌رام نه‌مدیه‌وه‌ ، بۆیه‌ چوومه‌وه‌ بۆ نه‌و جیگایه‌ی بۆی پوشتبووم له‌وى دۆزیمه‌وه‌ ، كاتى نه‌و كه‌سانه‌ی كه‌ كه‌ژاوه‌كه‌یان بۆ من به‌رى نه‌خست ، هه‌لیانگرتبوو له‌سه‌ر حوشره‌كه‌

^١ - فقه‌ السیره / غزالی به‌ ده‌ستكارییه‌وه‌ (٢٠٦ - ٢٠٨) .

بهستبو یانه وه و وایان زانیبوو من له ناویدام بویه خوشره که یان گرت و بهرێ که وتن !
 ... منیش که گهرامه وه لای سهرباز که که هیچ که سی لی نه مابوو هه موو پوشتبوون ! ..
 دهلیت : عاباکه م له خوّم پینچاو له جیی خوّم مامه وه و به خوّم وت ، کاتی
 نهزانن میان له گه لدا نه ماوه نه گهرینه وه بۆلام و دهمبهن ... سویند به خوا له جیی
 خوّم پالم دابوو که (صفوان ی کوپی معطل ی سلمی) که نهویش بۆ کاریکی خوئی
 مابوو و دواکه وتبوو ، به لامدا تیپه پری و سیبهره که ی منی بینی و وهستا ، نه وه بوو
 نه وسا پیش نه وه ی نایه ته کهانی بالاپوشی به سهرماندا فهرز بکریّت منی بینیبوو ، له بهر
 نه وه که بینیمی وتی : ﴿ إِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاٰجِعُونَ ﴾ کوچباری (خیزانی) پیغمبره ی خوا
 (ﷺ) منیش به جلهکانم خوّم پینچابوو یه وه وتی : بۆچی جیماری " رهحمه تی خوات
 لی بیّت " ، دهلیت : منیش هیچ قسم له گه ل نه کرد ، پاشان وشتره که ی لیّم نزیک
 کرده وه ، وتی سهرکه وه ، و پشتی تی کردم .

دهلیت : که سهرکه وتم ره شوه ی خوشتره که ی گرت و بهرهلای خه لکه که بهرێ
 که وتین ، سویند به خوا خه لکه که نه یانزانی ئیمه جیموین هه تا رۆژ بوویه وه و دابه زین
 ... نه وه بوو که دلنیا بوون له ون بوونم ، (صفوان) به خوئی و خوشتره که یه وه که منی
 له سهر بوو دهرکه وت ، و نه هلی درویش (افک) نه وه ی وتیان ، وتیان : سهربازه کانی
 بهرێکه وتنه وه ، سویند به خوا هیچ له باسه که نه ئه زانی ، پاشان گه یشتنه مه دینه ، و
 زۆری نه خایاند نه خوش که وتم ، که سیك نه وه هواله ی به من نه دابوو ، بوختانه که
 گه یشتبووه لای پیغمبره ی خوا (ﷺ) و باوک و دایکم ، به لام نه وان هیچیان به من نه
 نه وت .. به لام ههستم کرد پیغمبره ی خوا (ﷺ) نه وه سۆزه ی نه وسای که م بوو بووه
 وه که له کاتی نه خوشیمدا هه یبوو بۆم ، بویه نه مه له دلما مایه وه ، و هه رکاتی نه هاته
 ماله وه و دایکم له دهر بهرما چاودیری نه کردم نه یپرسی : (کیف تیکم ؟) که که تان
 چۆنه .. و هیچی تری نه نه وت . دهلیت : منیش نارام نه ماو تووره بووم کاتی نه وه
 ساردی یه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) به دی کرد وتم : مۆلته بده نه چمه وه لای دایکم ؟
 فهرمووی : (لا علیک) که یفی خوته . دهلیت : له مالی دایکم مامه وه ، به بی نه وه ی
 هیشتا هوال و خه بهرم له مه سه له که بیّت ، تا وه کو پاش بیست و نه وه نده شه و نه خوشی
 یه که له سهرم سووک بوو ، نه وه بوو ئیمه ی عهره ب له ماله کانه ماندا (ناوده ست) مان نه بوو
 وه ک نا عهره به کان و رقمان لی بوو ، له بهر نه وه نه چووینه نه وه دهشته بۆ ده ست به

ئاوگه ياندن و نافرمتانمان هه موو شهويك ته چوونه دمروه بو دست به ئاو گه ياندن .
منيش جاريك چوومه دمروه له گه ل (ام مسطح) دا ، ده لیت : سویند به خوا له گه لمددا
رپی نه کرد قچی له بهر كه يان هه لكه وت ، وتی : مسطح چاره رهش بی ؟
وتم : سویند به خوا شتیکی خراپت وت به پیاویك كه ناماده ی بهدر بووه و له
كوچبهرانیشه !! وتی : بوچی ، هه والت نیه نه ی كچی نه بو به كر ؟ وتم : هه والی چی ؟
ئه و جا بابته كه ی بو گیرامه وه كه بوختانچیان بلاویان كرد بوویه وه ، وتم : بهراستی شتی
وا بلاو بووه ته وه ؟ وتی : به لی .. سویند به خوا ئه وه یه كه پیت ده لیم ..
عائیشه ده لیت : سویند بی نه متوانی ده ست به ئاو بگه یه نم له خه فته دا و
گه پرامه وه ، سویند به خوا ههر ده گریام ، ئه وه نده گریام وامزانی جه رگ و دلم له گریانا
له ت و په ت بوون و به دایكم وت : خوا لیت خووش بیّت ، خه لك همرچی پییان خووشه
ئه یلین دهرباره ی من و تویش لیم ده شاریته وه ؟ وتی : كچم ، ناره حه ت مه به ، ههر
نافرته تیکی جوان هه بو بیّت و له په نای پیاویكدا بو بیّت كه خوشیویستبی و كه م و كورتی
نه بوو بیّت ، ئه وه گومانی تیانیه كه خه لكی له ئیره ییدا قسه لوكی به دوا دا ئه لین و شتی
بو هه لئه به ستن .

ده لیت : ئه وه بوو پیغه مبر ی خوا (ﷺ) هه لسا بوو وتاری بو خه لكه كه دا بوو
له سهر ئه وه بابته به بی ئه وه ی ناگاو خه بهر م هه بیّت ، ئه وه بوو پاش ستایشی
پهرومردگار فهرمووی : (أيها الناس ، ما بال رجال يؤذونني في أهلي و يقولون عليهم غير الحق ؟ والله
ما علمت عليهم الا خيرا ، و يقولون ذلك لرجل ¹ والله ما علمت منه الا خيرا ولا يدخل بيتا من بيوتی الا
وهو معي !)

واته : ئه ی خه لكینه ، له بهر چی پیاوانیك هه ن ئازارم ئه دن به تانه دان له
ئه هله كه م و شتی ناهه قیان له سهر ده لین ؟ سویند به خوا له چاكه زیاتر هیچم لی نه دیون ،
وه بوچی دهرباره ی پیاویك قسه گه لیك نه كه ن كه سویند به خوا له چاكه زیاتر هیچم لی
نه دیوه و له گه ل خو مدا نه بوو بیّت نه ها تو ته هیچ مالیك له ماله كانم !

¹ - مه به ستی (صفوانی كوری معطل) ه (ﷺ)

عائیشە (ﷺ) ، دەلیت :

ئەوانەى ھەلسان بە بلاؤ کردنەوہى بوختانەكە عبد اللہ ی كوپرى ئوبەى و چەند پیاویك لە خەزرج و (مسطح) و (حمەى كچى جحش) بوون ئەمیش لەبەر ئەوہ بوو كە تەنھا (زەینەبى كچى جحش) ی خوۆشكى لە پلەو پایەدا لەلای پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ھاوتای من بوو لە ناو خیزانەكانى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ، بەلام زەینەب خوا پاراستى و لە چاكە زیاتر هیچى دەربارەم نەوتبوو ، كەچى (حمەى) كە خوۆشكى بوو ئەو ھەلسا بوو بە بلاؤ کردنەوہى ئەو بوختانە . ئەو جا پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەو وتارەى دا ، اسیدی كوپرى حەزیر وتى : ئەى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ، ئەگەر ئەو كەسانەى ئامارەیان بۆ دەكەیت لە (ئەوس) ن ئەوا ئیمە بۆت چارەیان دەكەین و ئەگەرىش لە برايانمان (خەزرج) ن فەرمانى خوۆت بلى با جیبەجی كەین ، چونكە سویند بە خوا ئەوانەى شتى وایان وتووہ شایستە ی ئەوہن لە ملیان بدریت ، ئەوجا (سعدى كوپرى عبادە) كە ئەو سا وەك پیاو چاكى دەیینرا ، ھەلسا و وتى : سویند بى درۆت كرد .. لە ملیان نادری وە تۆ بۆیە ئەم قسەت كرد ، چونكە ئەترانى ئەو كەسانە (لە خەزرج) ن خو ئەگەر لە تیرەكەى خوۆت بوونایە شتى وات نەئەوت .

(اسید) یش وتى : سویند بى تۆ درۆئەكەیت .. بەلكو تۆ دوو پرویت و داکوکی لە دوو پروان ئەكەیت ... ئەوجا وای لى ھات خەريك بوو شەر لە نیوان ھەردوو تیرەدا بەرپا بیٹ ، ئەوجا پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ھات بۆلام و بانگی لە (على كوپرى ابى تالیب) و (اسامەى كوپرى زید) كرد و راویژى پى كردن .. ھەرچى ئوسامە یە ئەوہ قسەى چاكى گەرد و وتى : ئەى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەو خیزانتە ، خیزانەكانى تۆیش لە چاكە زیاترمان لى نەدیون ، ئەمەش كە ئەیلین درۆ و ھەلبەستراوہ !

بەلام (على) وتى : ئەى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) نافرەت زۆرن ، تۆش لە دوای ئەو ئەوانى جیگەى پرکەیتەوہ ، لە كەنیزەكەشى بېرسە . (پێشەوا عەلى بۆیە ئەم رایەى وت تا لە نازارى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) كەم بكاتەوہ نەك ئەوہى شتىكى لە گومان لە دلدا بو بى بۆ عائیشە (ﷺ) و یاخود مەبەستى ناشیرین كردنى خاتوو (عائیشە) بو بیٹ لەلای پیغەمبەرى خوا (ﷺ) و حاشا كە ھاوہلان لە (اهل بیت) كاری وایان لى وەشا بیئەوہ) " وەرگیر "

ئەو بوو پیغه مبهەری خوا (ﷺ) بانگی لە (بریرە) کرد و پرسیری لی کرد ،
 علی (ﷺ) هەلسایەووە بوی و وتی : راست بە پیغه مبهەری خوا (ﷺ) بلی ... ئەویش
 دەیوت : سویند بەخوا خراپەم لی نەدیووە و (عائیشە) هیچ عەییکی تیا نەبوو
 هەرگیز ، بەلام تەنھا یەک شتم لەسەری هەیه ئەویش کاتی هەویرم دەشیلا ، پیم ئەوت کە
 هەلیگریت و بیاریزیت ، کەچی ئەو دەخەوت و مەرومالات ئەهاتن ئەیاخوارد ! دەلیت :
 پاشان پیغه مبهەری خوا (ﷺ) هاتە ژوورەووە بۆ لام و دایک و باوکیشم لەلام بوون ،
 هەروەها ئافرەتییکی ئەنصاریشم لەلا بوو هەردوو کمان دەگریاین ، پیغه مبهەری خوا (ﷺ)
 دانیشت و ستایشی پەروردگاری کردو پاشان فەرمووی : (یا عائشە ، انە قەدکان ما بلغاک
 من قول الناس ، فاتقی الله ، و ان کنت قد قارفت سوءا مما یقول الناس ، فتربی الی الله فان الله یقبل التوبە
 عن عبادە) .

فەرمووی : ئەی عائشە ، بێ گومان ئەوێ خەلکی لەسەری ئەدوین پیت
 گەشتوووە ، لەبەر ئەوە لە خواترس بەو ئەگەر خراپەیهک لەوێ ئەو خەلکە باسی ئەکەن
 ئەنجامت داو ، بگەرێرەووە بۆلای خوا و تەوبەیی لەسەر بکە ، چونکە خودا تەوبە و
 پەشیمانی لە بەندەکانی خۆی قبول ئەکات . دەلیت : سویند بەخوا ، هەر ئەو قسانەم لە
 پیغه مبهەری خوا (ﷺ) بیست ئیتەر فرمیسکەکانیشم و شک بوون و توانای گریانم نەما و
 چاوهرپی دایک و باوکم بووم لە جیاتی من قسە بکەم و وەلام بەدەنەووە کەچی هیچیان
 نەوت !

عائشە ، دەلیت : بە گەرەیی خوا ، من چاوهرپی نەبووم قورئان بێتە خوارەووە و
 داکوکی لە من بکات و خۆم زۆر بەکەمتر دەزانای ، بەلام تکام وابوو کە خودا بیخاتە
 خەوی پیغه مبهەری خوا (ﷺ) کە من بێتاوانم و ئەوێش کەوتراووە درۆیە ، بەلام ئەوێ
 کە قورئان دا بەزیت لەسەر من سویند بەخوا ئەمەیان بەبیرمدا نە ئەهات و خۆم بە بچوکتەر
 لەو ئەزانای . دەلیت : ئەوجا کە بینیم باوکم و دایکم هیچ نالین !! پیم وتن : بۆچی
 وەلامی پیغه مبهەری خوا (ﷺ) نایەنەووە ، وتیان : بەخودا نازانین چی پی بلیین ، وتی :
 سویند بەخوا ئەوێ بەسەر خانەوادەیی (ابی بەکر) دا هات نەمدیووە بەسەر هیچ
 خانەوادەیهکی تردا هاتبێ لێو کاتەدا ..

پاشان وتی : کە ئەوان خۆیان لیم تی نەگەیاندا منیش لەسەری پۆشتم و دەستم
 بەگریان کرد و پیم وت : سویند بەخوا هەرگیز تەوبە لەسەر ئەوێ ناکەم کە باست کرد ،

سویند به خوا نه گهر نکولیش بکه م هر پروام پی ناکه ن . پاشان فرمایشتی (یعقوب علیه السلام) م وهیر که و ته وه و وتم منیش هر ته وه نه لیم که باوکی یوسف فرموی و خوی گه وره له قورئاندا توماری کردووہ : ﴿ ... فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰی مَا تَصِفُوْنَ ﴾ سورة یوسف ، آیه (۱۸) .

واته : جا چارم ته نها خوگری و نارامگرتنه به جوانترین شیوه ، هر خواش داوای کومه کی لی ده کریت له سهر نهو باسه ی ئیوه دهی که ن .

سویند به خوا هیشتا پیغه مبهري خوا (ﷺ) له جپی خوی هله نسا بوو ، نه وهی به سهردا هات که له کاتی دابه زینی سروشدا به سهریدا ده هات ، و به جله کانی دایانپوشتی و سهرینیکیان له ژیر سهریدا دانا ، وه منیش سویند به خوا که نه وه م بیننی نه ترسام و نه گویم لی بوو ، چونکه نه مزانی من بی تاوانم و خوی پهروردگار سته م لی ناکات ، که چی دایک و باوکم ، سویند بهو که سه ی گیانی عایشه ی به ده سته هر که زانیان وا سروش بو پیغه مبهري خوا (ﷺ) داده بهزی وخت بوو گیانیان دمرچی له ترسی نه وهی نه با خودا قسه ی خه لکی به سلمینیت ، پاشان پیغه مبهري خوا (ﷺ) هاته وه سهر خو و دانیشست ده بینم پرووی وه که وه هر دهره وشیته وه و عاره ق به دم و چاویه وه ده سپری و ده فرموی : (أُبَشِّرُ يَا عَائِشَةُ ، قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بَرَاءَتَكَ) . مژده ت لی بیت ، عائشه .. پهروردگار بی تاوانی تو ی دهرخست .

ده لیت : منیش ستایشی پهروردگارم کرد ، و پیغه مبهري خوا (ﷺ) چووہ دمره وه وتاری بو خه لکه که دا و نه م نایه تانه ی که بو ی هاتبووه خواره وه و خویندیه وه بویان : ﴿ إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾ (۱۱) سورة النور . واته : بیگومان نه وانه ی بوختانه کیان هه لبه ست ده سته یه که بوون له خو تان (واته و اخویان نیشان ددها له خو تان) و امزانن که نه بوختانه شهر و خراپ بوو بو تان ، به لکو خیر بوو بو تان (بو جیا کردنه وهی دوپروه کان له ئیماندارانی دلپاک و راسته قینه) بیگومان تاوانی هر که س له و بوختانچیه له گهردنی خویدایه تی ، نهو که سه ش سهر وک و گه وره و هه لبه سته ی بوختانه که یه سزایه کی سه خت و گه وره بو ی ناماده یه . سهر نه وه بوو که هه د و سزای تومه تی (بوختان - قذف) جیبه جی کرا به سهر هر که سی کدا که تومه ته که ی به سهر چه هیا بوو .. که چی عبدالله ی کوپی ابی که سهری مار که بوو ،

هەلگیرسینەری ناگری فیتنەو بوختانە کە بوو ، زۆر لەو بە ئاگاتر بوو خۆی بخاتە ژێر سزاو و خەلکی تووش کردو خۆی بۆی دەرچوو ..

" زانستی عائشە (ﷺ) "

لە عروەی کۆری زویبەرەو (ﷺ) ، دەلیت : هاوێی عائشەم کردووە (عائشە پوری بوو) نەمدیووە کەس زانا تر بیست لە ئەو سەبارەت بە هەر ئایەتێک دابەزیبێت یان ئەركێک یان سوننەتێک یان ھۆنراوێک یان لە گێرانیووی فەرموودەدا ، یان لە میژووی عەرەبدا ، یان لە دادگەری یان پزیشکیدا یان لەووە لەووەدا ... پێم وت : پوری .. ئەو زانستی پزیشکی لە کوێوہ فێر بوویت ؟ فەرمووی : کاتی نەخۆش ئەکەوتم و دەرمانیکم بۆ بەکار دەھێنرا ، یان کەسیک نەخۆش ئەکەوت و دەرمانیکم بۆ وەسف ئەکرا ، منیش ناوی ئەو دەرمانەم لەبەر ئەکرد ^۱.

" بەخشدەیی عائشە (ﷺ) "

لە (ئوم زەرەوہ)وہ ، دەلیت : ابن زبیر بری سەد ھەزاری نارد بۆ عائیشە ، ئەویش داوای سینی یەکی کرد ، ھەلیرشتە سەر سینی یەکە و بەردەوام دابەشی ئەکرد بەسەر خەلکیدا ، و کە ئیوارە ھات ، داوای نانی ئیوارە ی لە کەنیزەکەھی کرد ، ئەویش وتی : ئەو دایکی ئیمانداران ، بە تاکە دەرھەمێک نەتوانی توژی گوشت بکری ؟ فەرمووی : خۆت مۆن مەکە ... ئەگەر بێرت بخستما یەتەوہ ئەو کارەم ئەکرد ^۲. لە عروەوہ ، لە عائشەوہ (ﷺ) دەگێرێتەوہ : ھەفتا ھەزاری بەخشیشوہ بە نەدار و ھەزاران لە کاتیکدا خۆی جەلەکانی پینە ئەکرد (ﷺ) .

^۱ - پیاوانی جیی متمانەن : ابو نەعیم لە (الحلیہ) دەرھێنانی بۆ کردووە (۲ / ۴۹) .

^۲ - پیاوانی جیی متمانەن : ابن سەد (۸ / ۶۷) الارنؤوط (سیر ۲ / ۱۸۷) .

" وفاتی (ﷺ) "

کاتی دایکی ئیمانداران عائشه (رضی اللہ عنہا) کهوته سهره مهرگ فهرمووی : (ئهو پیشتر وتبووی که له ماله کهیدا بنیژیت) له پاش پیغمبره خوا (ﷺ) من کاریکم کردوه^۱ (شایستهی ئه وه نیم له تهنشتی ئه ودا بنیژیم) له بهر ئه وه له تهنشت خیزانه کانی دیکهیدا سپاردهم بکهن ئه وه بوو له (بقیع) سپاردهیان کرد (ﷺ) . پینشهوا زه هه بی ده لیت : مه بهستی له و کاره ی که کردوویه تی : پوژی (جمل) ه ئه وه بوو ته وای په شیمان بوو له و کاره ی وه ته و به ی له سهر کرد ، ئه گهر چی به نیه تی خهیر و چاکه ئه وه ی کرد بوو وه به پای خو ی به باشی زانیبوو بۆ موسلمانان ههروهک چۆن طلحه ی کوپی عبیدالله و زبیری کوپی عوام و کومه لیکێ تر له گه وره ها وه لآن په زای خوایان له سهر بیت (اجتهاد) ی خو یان کرد بوو^۲ .. ئه بوهریره (ﷺ) نوژی له سهر کرد .

^۱ - حاکم دهره مینانی بۆ کردوه (۶ / ۴) ده لیت : (صحیح الاسناد) ، و زه هه بش هاوپیاه .

^۲ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۱۹۳) .

" ۱۶ - ئوم شریک (ﷺ) "

" له ناسمانهوه ناو دهدریت "

ئوم شریک ، خاتوو (غوزەییە کچی جابری کۆپی حکیمی دۆسی) یه . زۆر بهی زانایان دهلین : ئەو ئافرهته بوو که خۆی پیشکەشی پیغمبەری خوا (ﷺ) کرد ، بەلام ئەو قبوڵی نەکرد .. و ئوم شریک شوی نەکرد هەتا وەفاتی کرد ..

ابن عباس ، دەلیت : (ئیسلام کەوتە دلی ئوم شریک و هەر له مەککە موسلمان بوو لەو کاتەدا هاوسەری (ابی العسکری دۆسی) بوو .

پاشان بە نهینی دهچوو له ئافرهتانی قورەیش و هانی ئەدان بۆ لای ئیسلام ، تاوهکو لای ئەهلی مەککە ناسکرا بوو بردیان و پێیان وت : ئەگەر له بەرخاتری هۆزەکەت نە بووایه وەها و وەهامان لی ئەکردی ، بەلام ئەتگێڕینهوه بۆ لای هۆزەکەت . دەلیت : پاشان خستمانە سەر پشستی و شترێک بەبی ئەوهی هیچ شتێک لەسەر پشستی حوشرەکەوه هەبیت پاشان سی پۆژ بهو جۆره بەجیان هیشتم بەبی ئەوهی نەنان و نە ناوم پی بدن ، وە کاتی له جێیهک دائەبەزین منیان لەبەر خۆر دائەبەستەوه و خۆیشیان ئەچوونه سیبەریک و نان و ئاویان لی بریبووم . ئەوه بوو له کاتیکیدا که له جێیهک دابەزیبوون و منیان لەبەر خۆرەکەدا بەستبووهوه ، هەستم بە ساردی یەک کرد کەوتە سەر سنگم ، دەبینم سەتلیک ئاوه گرتم و بریکم لی خواردەوه پاشان له دەستم وەرگیرایهوه و بەرزکرایهوه ..

پاشان گهراپهوه و گرتم و دیسان لیم خواردەوه و بەرزکرایهوه .. چەند جارێک ئەمە دووپات بوویهوه ، تا تیر ئاوم بووم و ئەوهی تیایدا شایەوه کردم بەسەر لەش و جلەکانمدا . ئەوه بوو که بەخەبەر هاتن و شوینەواری ئاویان پیووم بینی و حالم باش بوو ، پێیان وتم : خۆت بەرداوه و له ئاوهکە ی ئیمەت خواردۆتەوه ؟ وتم : نابەخوا .. شتەکە بهو جۆره بوو که بۆتان باس ئەکەم ..

وتیان : ئەگەر راست بلێیت ئەوا ئایینهکە ی تۆ باشتره له ئایینهکە ی ئیمه ، ئەوه بوو که سهیری ئاوهکە ی خۆیانیان کرد هیچی لی کەم نەبوو بوو ، هەر له ویدا موسلمان بون .

" ۱۷ - صفیەى داىكى تىمانداران (ﷺ) "

" سویند بەخوا ئەو راستبێژە " فەرموودەى پیرۆز

کچى (حىيى كۆرى ئەخطب) ە .. لەنەوێى پێغەمبەرى خوا (ھارون) ە سەلامى خواى لەسەر بێت . پێش موسلمان بوونى ، سەلامى كۆرى ئەبى حەقىق ھىناى ، و پاش ئەویش كنانەى كۆرى ئەبى لەحەقىق كە ھەردووکیان لە شاعیرانى جۆلەكە بوون ، ئەو ە بوو (كنانە) پۆژى خەبەر كۆژراو ، خاتوو صفیە دیل كرا ، و لە تیروپشكدا درابە (دحیەى الكلبى)^۱ ، ئەویش دای بە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) و لەبرى ئەو حەوت سەر مالاتى پێدا^۲.

پاشان دواى ئەوێى پاك بوو ە ، ماری کرد و ئازاد كردنى لە دیلايەتى كردە ماریی . لە ئەنەسەو ە ، دەلیت : پێغەمبەرى خوا (ﷺ) صفیەى كچى حىيى لە (دحیە) وەرگرت بە حەوت سەر ، و پاشان دایە دەست (ام سلیم) تالەلای ئەو عیددەكەى تەواو بکات و ئامادەى بکات .. لەو لیمەكەشیدا (لە میواندارى یەكە شى دا) چەورى و پەنیر و خورما دابەش دەرەن^۳.

و ە صفیە (ﷺ) نافرەتێكى شەرەفمەند و ژیر و خاوەن پەچەلەك و جوانى و دین بوو ە كەسیكى ھێمن و بەوقار بوو ...

" خوشەبەستى بۆ پێغەمبەرى خوا (ﷺ) "

لە زەیدى كۆرى ئەسەلەو ە ، دەلیت : كاتى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ئازارى ئەو نەخۆشى یەى دەچەشت كە پێیەو ەفاتی كرد ، صفیەى كچى حىيى پێى وت : سویند بەخوا ، ئەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) حەز ئەكەم ئەو ئازارى تۆ بێت بۆ من . خێزانەكانى پێغەمبەرى خواش (ﷺ) لەو لاو چارێکیان لە یەكتر داگرت ..

^۱ - ھاوێلێكى پایەبەرەز ، و كەسیكى جوانچاكە و جەرێل لەوێنەى ئەودا دەبەزى .

^۲ - صحیح / مسلم و احمد گێڕاویانەتەو ە .

^۳ - صحیح / مسلم دەرھێنانى بۆ كەرەو ە (۱۲۶۵) (۷۸)

پیغمبر خوا (ﷺ) چاوی لیان بوو فرموی : (مضمن) واته برؤن ناو له دهتمان و مردن .. وتیان له چی ناو له دهمان و مردن ؟ .
فرموی : (من تغامز کن بها ، و الله انها لصا دقة)^۱ . واته : لهو چاو داگرتنه تان له صفیه .. سویند به خوا ئه پاست نه کات .

" پی له سمر داگرتی (حرص) پیغمبر خوا (ﷺ) بوی "

نه نس ده لیت : من و ئه بو طلحة له گهل پیغمبر خوا (ﷺ) پیمان نه کرد و صفیه له دواوه له گهل پیغمبر خوا (ﷺ) له سمر پستی و شتریک بوون نه وه بوو و شترکه پی پی هه لخیسکا و کهوت و ئه وانیشی له سمر کهوتن ، طلحة خیرا له سمر و لآخه کهی دابهزی و به رهو لای پیغمبر خوا (ﷺ) به پهله پوشتن وتی : ئه ی پیغمبر خوا (ﷺ) تو سه لامه تیت هیچ نازاریکت پی گهشت ؟

فرموی : (لا ، عليك بالمرأة) نه خیر ، بزانه صفیه چونه ..
ئه بو طلحة ش کراسه کهی دابه دهم و چاویدا و به رهو لای صفیه رویش ، و کراسه کهی پیادا ، ئه ویش هه لسیاه وه ، طلحة و لآخه کهی بو توند کردنه وه و صفیه و پیغمبر خوا (ﷺ) سمر کهوتن^۲ .

خوینهری بهرین : بهرانه ئه وه دهب و رهوشته بهرزه ی طلحة ، دهم و چاوی خو ی داده پوشتی و پاشان جله کان ئه دابه سمر (صفیه) دا (ﷺ) بو ئه وه ی دهستی بهری نه که ویت !! به راستی له م چاخه ی ئیستاماندا ئه ده بی وها زور که مه و .. بهد رهوشتی له ئه و پهری ناشیرینیدا خو ی نیشان نه دات ..

" وه فاتی "

خاتوو (صفیه) (ﷺ) سالی (۵۰) ی کۆچی وه فاتی کردوه ، و تراویشه سالی (۵۲) .. و وه له بقیع سپارده کراوه ..

^۱ - ابن سعد دهره یانی بو کردوه (۸ / ۱۲۸) پیاوانی جیی متمانه ن ، به لام (مرسل) ه .

^۲ - دانه پاله که ی (صحیح) ه / بخاری (۶ / ۱۳۴) و مسلم (۱۳۶۵) هردووکیان گپراویانته وه

" ۱۸ - رقیه (رضی الله عنه) اس کچی پیغمبره ی خوا (رضی الله عنه) "

کچی پیغمبره ی خوايه (رضی الله عنه) و خاتوو (خدیجه) (رضی الله عنها) دایکيه تی .. پیش کوچ (عتبه ی کوپری نه بی لهب) مارهی کرد .

پاش نه وه ی نایه تی : ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ﴾ (۱) سورة المسد^۱ . دابه زی باوکی به (عتبه ی) و ت : سهرم له سهرت حهرام بی (واته : حاشات لی نه که م) نه گهر کچی (ﷺ) ته لاق نه ده ی ، نه ویش پیش گواستنه وه لی جیا بوویه وه .

خاتوو (رقیه) له گهل دایک و خوشکه کانیدا موسلمان بوو پاشان پیشه و (عوسمان) خواستی .. ابن سعد ده لیت : له گهل (عوسمان) دا کوچیان کردووه (هر دوو کوچه که ی حبه شه) .

پیغمبره ی خوا (رضی الله عنه) فهرموویه تی : (انما لاول من هاجر الى الله بعد لوط)^۲ . واته : نهو دوانه یه که مین که سن که بولای پهر و مردگاریان کوچیان کرد بیت ، له دوا ی لوط (سهلامی خوا ی له سهر بیت) .

له پیشه و (عوسمان) ، (عبدالله) ی بووه و به (باوکی عبدالله) ناویان ده مینا و که ته مهنی گه یشته شه ش سال که له شیریک دهنوگی له دم و چاوکی داو دم و چاوی وهره می کردو و پییه وه وه فاتی کرد .

پاشان له دوا ی پیشه و (عوسمان) کوچی کرد بو مه دینه و له پیش جهنگی (بهدر) نه خوش که و ت و پیغمبره ی خوا (رضی الله عنه) (عوسمان) (رضی الله عنه) ی له لا هیشته وه و له کاتیکدا موسلمانان له (بهدر) بوون وه فاتی کرد^۳ . رمزای خوا ی له سهر بیت .

^۱ - مانای نایه ته که : - ده سته کانی نه بو له هب بشکین و پسوایت ، بی گومان هر پسوا ده بی .

^۲ - حافظ له (الصحابه) (۱۲ / ۲۵۸) به له فزیک تر هیناویه تی و گزپلویه تیه وه بو (ابن منده) و

ده لیت : سنده که ی بی به لکه یه .

^۳ - ابن سعد (۸ / ۳۶) .

" ۱۹ - نوم کلثوم (ﷺ) ، کچی پیغه مبهري خوا (ﷺ) "

مندالی چواره می پیغه مبهري ئازیزه (ﷺ) .. و تراوه که (عتیبه) ی کوپی ابی لهب ماره ی کردوه و دواتر لی جیا بووه ته وه .. نوم کلثوم موسلمان بووه و هیجره تی کردوه پاش پیغه مبهري خوا (ﷺ) .

کاتی خاتوو (رقیه) ی خوشکی وه فاتی کرد ، پیشهوا (عوسمان) هینای به کچیتی له مانگی (ربیع الاول) ی سالی (۳) ی کوچیدا و هیچ مندالی لی نه بووه . وه له شهعبانی سالی (۹) دا وه فاتی کردوه .

پیغه مبهري خوا (ﷺ) فهرموویه تی : (لوکن عشرا لزوجهن عثمان) نه گهر ده کچم بوايه يه که له دواي يه که (عوسمان) ماره ی ده کردن .. (ابن سعد گيږاوه تیه وه) .

له (انس) هوه ، ده لیت : چاوم به پیغه مبهري خوا (ﷺ) کهوت له ناو گوږه که ی (نوم کلثوم) دا دانیشتبوو فرمیسک له چاوه کانیدا ده هاته خواره وه^۱ .

پوون کردنه وه یه که : نه م پیاویه ته دژی نهو فهرمووده نیه که ده فهرمویت : (ان المیت یعذب بکاء اهله علیه)^۲ ، واته : مردوه کان به گریانی خانه واده که یان به سه ریانه وه ، ئازار نه درین .

ماموستای نهلبانی دهر باره ی نه م فهرمووده یه ده لیت : مه به ست گریان به ره های ی نیه ، به لکو گریان کی تاییه تی مه به سته نه ویش پو پو کردنه^۳ .

نووسهر ، ده لیت : فهرمووده ی زوړیش هاتوه که باسی له گریان ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) و گریان ی هاوه لان نه کات^۴ .

^۱ - صحیح / بخاری دهر میتانی پو کردوه (۲ / ۱۲۶ ، ۱۲۷) و غیری نه ویش .

^۲ - صحیح / زانایان هاوده ننگن له سه ری .

^۳ - احکام الجنائز (۲۸)

^۴ - پروانه کتبی (الرسول بیکی) چاپی (دارالفجر للتراث) ی نووسهر .

۲۰ - سمیه کچی خطاب (رضی الله عنه) "

خانمی بهرینز (سمیه کچی خطاب) ی (مولا) ی ئه بی حذیفه ی کوپ مغیره یه و دایکی عه ماری کوپی یاسره^۱، هر زو له مه که موسلمان بوو، یه کی بوو له وانه ی نازار نه درا له پیناوی بیروباوهر کهیدا و به لام نهو له سهر ئاینه که ی جیگیر و دامه زاو بوو، تا جاری نه بو جهل رمیکی چه قاند ورگی و شهیدی کرد. نهو ئافره تیکی به ته من بوو وه یه که من شهید بوو له ئیسلامدا (ﷺ) ...^۲، (یاسری کوری عامر) یش میزدی بوو.^۳

د. محمود عماره ده لی ئه بی هه ست به قوولی نهو نه هاهمه تیه بکهین له چاوی (عمار) دا کاتی ده بیننی له بهرده میدا دایکی نه کوژری بی نه وه ی هیچی له ده ست بی بوی بکات. خو نه گهر یاسری باوکی له ژیر نازاردا گیانی سپارد بی نهوا چاره نووسی دایکی زیاتر بوی به نازار بوو وهک موسلمانیک و وهک عهره بی، به لام نهو ته نها بیروباوهر و (مبدأ) هکه خاوه نه که ی و لیده کات له پیناویدا گیانیان به خشن. خوینه ری بهرینز ئیستا نه م به لاو ناره حته ی یه گهره یه بهینه ره پیش چاوی خو ت ..

ئیستا هر که سی تاکه وشه یه ک بیستیت که شهرم و ناموسی بریندار بکات، بو داکوکی کردن له کهرامه تی ناماده یه گیانی به خشی رای گشتیش پالپشتی ده کهن .. هر هیچ نه بوو یاسا تو له ی بو ده کاته وه.

به لام (عمار) به چاوی خو ی دهستی غدر و ناپاکی ده بینیت که نه دا له دایکی و گوینی له ناله و هاواری دایکیه تی، به لام هیچ ده سه لاتیکی نیه و هیچ کاریکی پی ناکریت.

به لکو پیغمبره ی خوایش (ﷺ) له دوعا زیاتر هیچی تری له ده ست نایه ت بو یان بکات .. به راستی به لاو نه هاته که له وکاته دا ئیدی گهره تره له وه ی مرؤة بتوانی خو ی له بهرده میدا راگری .. به لام (عه مام) به سهر نهو نه هاهمه تی یه دا زال بوو، به بیروباوهری پته و لییه وه چوو ده ر، نه گهر چی مالئاوایی له باوکی و له دایکی کرد، به لام مانه وه ی بیروباوهر و عه قیده که ی بووه دلدا نه وه بوی^۴.

^۱ - له بهشی (پیاونیک له ده وه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ)) باسی ژانیان کرد.

^۲ - البدايه و النهايه (۲ / ۵۹).

^۳ - نه میش له ژیر نه شکه نه دا شهید بوو.

^۴ - تأملات في السيرة النبويه . لایره (۷۶).

" ٢١ - جوهریه‌ی کچی حارث (ﷺ) "

" گه‌وره‌ترین به‌ره‌که‌ت بوو بۆ هۆزه‌که‌ی "

دایکی ئیمانداران ، جوهریه‌ی کچی حارثی ضراری (المصطلق) یه .. سالی (٥) و له غه‌زه‌ی (المریسع) دا به‌ دیل گیرا .. و ناوی (برّه) بوو .. پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ناوی گوپی بۆ (جوهریه) . وه‌ یه‌کی بوو له ئافره‌ته‌ پایه‌ به‌رزه‌کان .

له عائیشه‌وه (ﷺ) ، ده‌لیت : کاتی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) دیله ئافره‌ته‌کانی (بنی المصطلق) ی دابه‌ش کرد ، جوهریه‌ی کچی حارث به‌ تیروپشک بۆ ثابتی کوپی قه‌یسی کوپی الشمس یان بۆ کوپه‌مامیکی دهرچوو نه‌وه بوو جوهریه‌ی خۆی کرپه‌وه لی و هات بۆلای پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و پێی وت : ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، من جوهریه‌ی کچی حارثی کوپی ئه‌بی ضراری سه‌رۆک و گه‌وره‌ی هۆزه‌که‌یم .. خۆت ئه‌زانی ئیستا چیم به‌سه‌ردا هاتوو ، و که‌وتمه‌ تیروپشکی ثابتی کوپی قیسی کوپی شماس یان کوپه‌مامیکی ، و خۆم کرپه‌وه ، ئیستا هاتووم داوات لی ئه‌که‌م یارمه‌تیم بده‌ی له دانی بری (موکاته‌به‌که‌دا) . فه‌رمووی : (فهل لك خير من ذلك ؟) له‌وه باشتر ناویت ؟ وتی : چی یه ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ؟ فه‌رمووی : (اقضى عنك كتابتك و اتزوجك) واته : بری (مکاتبه) که‌ت بۆ دده‌م و ماره‌ت ده‌که‌م . وتی : پازیم ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) .

ده‌لیت : ئه‌م هه‌وآله‌ گه‌یشته‌ لای خه‌لک که‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) جوهریه‌ی کچی حارثی کوپی ئه‌بی ضراری کردوو ته‌ خیزانی ، خه‌لک هه‌موو وتیان : بووینه‌ خزمی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) .

ده‌لیت : هاوسه‌رگیری جوهریه‌ له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بووه‌ هۆی ئازاد کردنی سه‌د مال له‌ بنی المصطلق ، ئاگادارنیم هه‌یج ئافره‌تیک نه‌وه‌نده به‌ره‌که‌تی بۆ هۆزه‌که‌ی بوبیت^١ .

هه‌ر که‌ (به‌نو المصطلق) ئه‌م بالایی و گه‌وره‌یی یه‌یان له ئیسلام و موسلمانان بینی هه‌موویان موسلمان بوون و ئیمانیا‌ن به‌ خواو پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی هه‌ینا . هه‌ر ئه‌مه‌ش

^١ - صحیح : بخاری و مسلم گه‌نجاوه‌نه‌وه .

بوو ثاوات و نامانجی پیغمبر خوا (ﷺ) بوسر خستنی بانگه و ازه که ی له ناو خه لکیدا .. جا چ خاوه ن رایه کی دانا بالآتره له م پاووچوونه ی سهر و مرمان (ﷺ) ۱. وه (ابن حجر) له (الاصحابه) دا (۱۶۰ / ۲) ده لیت : که (الحارث) ی باوکیشی هاتووه بو مەدینه و موسلمان بووه .

" پیغمبر خوا (ﷺ) چند وشه یه کی گشتگیری فی ده کات "

له جویریهمه ، ده لیت : سر له به یانی یه ک پیغمبر خوا (ﷺ) هات بۆلام (ته سییحات) م ده کرد ، پاشان پویشته دهره وه و نزیك نیومرو هاتوه فرمووی : (اما زلت قاعده ؟) نه لئی هیشتا دانیش توانیت . وتم : به لئ فرمووی : (الا اعلمك كلمات لوعذلن هن عدلتهن ، أو وزن هن و زنتهن ، یعنی جمع ماسیحت ، سبحان الله عدد خلقه ، ثلاث مرات ، سبحان الله زنة عرشه ، ثلاث مرات ، سبحان الله رضا نفسه ، ثلاث مرات ، سبحان الله مداد كلماته ، ثلاث مرات) .

فرمووی : ناتهوئ چهند وشه یه کت فی رکهم که نه گهر له گهل نه و شانیه تو دا کی شانیه بکریت که له و کاته وه وتووته ، هاوسهنگ و یه کتا دهرده چن وشه کانیش نه مانه : " هینده ی ژماره ی دروستکراوانی خوا هینده ی خوا خوئی پی ی خوشه و نه ندازه ی سهنگینی ته ختی پیروزی و هینده ی مهره که بی وشه کانی زاتی خوئی پاک و پیگهردی و سوپاس و ستایش بو پهر و مردگار ..

" وه فاتی "

پاش گه شتیکی پاک و ژیا نیکی پر زدارانه له ژیر سایه ی ئالای ئیسلامدا .. خاتوو جویریهمه سالی (۵۰) وه فاتی کرد (ﷺ) .

۱ - زوجات النبي الطاهرات و حکمة تعد و هن / ماموستا / محمد محمود الطواف (۷۴ ، ۷۵) .

" ۲۲ - سوودهی کچی زمعه (ﷺ) "

" بهلام من حەز ئەكەم لە ریزی خیزانه کانی نوڤا زیندوو

بکریمهوه "

کی یه ؟

دایکی ئیمانداران (سوودهی کچی زمعهی کوپی قیس ی قورهیشی عامری) یه و یهکهمین ئافرهت بوو پیغمبهری خوا (ﷺ) له دواى خاتوو خهدیجه (ﷺ) هینای . خانمیکی پایهبهرز و خانهدان بوو ... یهکهمجار خیزانی (سکرانی کوپی عهمر) بوو لهگهڵیدا کوچیان کرد بو حهبهشه ، بهم کوچهشی بنهمالهکهی توهر کرد . ئهوه بو که له هيجرهت گهرايهوه ، هاوسهرهکهی (پهحمهتی خواى لى بیت) وهفاتى کرد ، کهیهکی بوو له پشتیوانه چاکهکان بو پیغمبهری خوا (ﷺ) به مردنی (سووده) ی به بى پشت و هاوهدم به جى هیشته .. تا پیغمبهری خوا (ﷺ) هینای وتهمنی (سووده) ئهو کاته (۵۵) سال بوو ..

" چیت دهوێت "

پوژان تیپهرین و (سووده) لهگهڵ پیغمبهری خوا (ﷺ) مایهوه ، بهلام پیغمبهری خوا (ﷺ) لهبهر چهند هۆکاریک وای بینی که تهلاقى بدات . ئیتر چی پرووی دا ؟

قاسم ی کوپی ئهبی بهززه ، دهلیت :

پیغمبهری خوا (ﷺ) ههوالی تهلاقدانى (سووده) ی پى گهياند سووده لهسهر پیگهکهی دانیشته و وتی : سویندت ئهدهم بهو کهسهی وهی بو ناردویت ، بوچی تهلاقى دام ؟ ئایا خوا فرمانی پى کردویت ؟ فهرمووی : نهخیر .

وتی : دهی سویندت دهدهم به خوا بمگهپنهرهوه (راجعنی) ، خو من هیچ پیویستم به پیاوانی یه ، بهلام حەز ئەكەم لە ریزی خیزانه کانتدا زیندوو بکریمهوه .

پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) گیرایه وه . ده‌لیت : منیش ئه‌و پۆژانه‌ی که سه‌ره‌ی من بوو
پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌لام بمینیتته‌وه ئه‌مدایه (عائشه)^۱ .

به‌لێ : دایکی ئیمانداران .. جا چ شانازی یه‌ک خۆی ده‌دا له‌م شانازی یه .. که له
پۆژی هه‌لسانه‌وه دا وه‌ک هاوسه‌ری کو‌تا پیغه مبه‌ری مرو‌فایه‌تی (ﷺ) هه‌شر بکرییت
.. خوشیت لی بیت .

خاتوو عائشه‌ش (ﷺ) ئه‌م چاکه‌یه‌ی (خاتوو سو‌ده) ی له‌ بیر نه‌نه‌کرد له
عائیشه‌وه ، ده‌لیت هه‌یج ئافره‌تی‌ک نه‌بوو ئه‌وه‌نده‌ی (سو‌ده) هه‌ز بکات من له‌ جی‌گه‌ی
ئه‌وا بم (فی مسلاخها) ئافره‌تی‌ک بو جو‌ره‌ توندی یه‌کی بوو (حده) وه‌ کاتی‌ک چوو به
ته‌مه‌ندا سه‌ره‌که‌ی خۆی له‌لای پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌خشی به‌ من^۲ . خاتوو سو‌ده
(ﷺ) له‌ سه‌رده‌می پیشه‌وا عمری کو‌ری خه‌تابدا وه‌فاتی کرد^۳ .

^۱ - دانه‌پالنه‌که‌ی (صحیح) ه ، به‌لام (مرسل) ه . ابن سعد (۸ / ۵۴) .

^۲ - صحیح / مسلم ده‌ره‌ینانی بۆ کردووه (۱۴۶۳) .

^۳ - بخاری له (تاریخ) (۱ / ۴۹ ، ۵۰)

" ۲۳ - میمونہ کی کچی حارث (ﷺ) "

" له هه موومان له خواترستره و له هه موومان زیاتر

په یوه نډی خزمایه نسی به جی دینیت "

فهرمایشتیکی عائشه (ﷺ)

پیناسی : میمونہ کی کچی حارث کی کوږی حمزنی .. هیلالی یه . خیزانی پیغمبر کی خوا (ﷺ) و خوشکی (ام فزل) کی خیزانی (عباس) و پوری (خالدی کوږی وه لید ، و پوری (ابن عباس) ه ، پرمزای خویان له سمر بیت . وه له خانمان بوو ..

مجاهد ده لیت : ناوی (بهره) بوو ، پیغمبر کی خوا (ﷺ) گوږی بو (میمونه) . له پیشدا و پیش ئیسلام مه سعودی کوږی عمری شه قهفی هیئای و پاشان لی جیابوویه وه .

دواتر (ابو رهم کی کوږی عبدالعزی) هیئای و نه میس مرد .. نه و جا پیغمبر کی خوا (ﷺ) له دواي لیبوونه وه له نه جامدانی (عمره القضاء) له سالی (۷) دا و له مانگی (ذی العقده) دا هیئای .

له (علی کوږی عبدالله کی کوږی عباس) هوه ، ده لیت : کاتی پیغمبر کی خوا (ﷺ) ویستی بجیت بو مه که له سالی (القضیه) ^۲ دا ، (نهوسی کوږی خولی) و (ابا رافع) کی نارده لای (عباس) نهویش میمونہ کی پی دا له ریگا و شتره کانیان لی ون بوو چهند پوژیک له (رافع) مانه وه تا پیغمبر کی خوا (ﷺ) له (قودهید) پییان گه یشت و له وکاته دا حوشتره کانیان دوزیبووه وه له گه لیدا رییان کرد هه تا گه یشتنه مه که پیغمبر کی خوا (ﷺ) یه کیکی نارده لای (عباس) و له لای باسی کرد ، خاتوو (میمونه) کاری خوئی دابوویه ده ست (عباس) هوه (ﷺ) نهویش دواي داخوانی کردنی

^۱ - وانه سالی ریکه وتن (ریکه وتنی حوده بیبه ، (وه رگیز) رحیق المختوم ص ۳۵۲ .

^۲ - حاکم دهرمینیان بو کردوه (۴ / ۳۰) ده لیت (صحیح الاسناد) ه . زه به بیش هارپایه .

له لایه ن پیغه مبهیری خوا وه (ﷺ) ، پینیدا ^۱ .. ئەمیش دوایه مین ئافرهت بوو پیغه مبهیری خوا (ﷺ) هینانی .. وه کهسیکی دنیا نهویست و خواپهرست بوو .

ماموستا رشید رەزا ، رهحمهتی خوای لهسهر بیّت ، دهلیّت : (هاتووه که مامی پیغه مبهیری خوا (ﷺ) ، (عباس) هانی داوه بیهینیت (بیخواریت) و ههر ئه ویش دوای وهرگرتنی مۆلهتی (میمونه) ماره ی کردوون ، خو ئه گهر (عباس) (ﷺ) لهو هاوسهرگیری یه بهرژه وهندی یهکی مهزنی بهدی نه کردبایه ئەم هه موو چاودیژی یه ی له مهیمونه نه ئە کرد له پیناوی پازی کردنی خیزانه کهیدا) .

ههروایش بوو ، بهرژه وهندی گهوره لهم هاوسهرگیریه دا نزیک بوونه وهی پیغه مبهیری خوا (ﷺ) بوو له هۆزی (هیلالی) یهکان ، ئەوه بوو ئەم پیاوهتی و جوامیری و هانایه یان له لا بهنرخ و گهوره بوو ، بۆیه پۆل پۆل دههاتنه پیزی ئیمانداران و بوونه پالپشت و پشتیوان و هاوده می پیغه مبهیری خوا (ﷺ) .

کاتی پیغه مبهیری خوا (ﷺ) خواستی ، خاتوو (مهیمونه) به سالا چوو بوو ، ئیتر خوینهری بهرپز هیچ شوینه واریک بۆ حمز و ئارمزوو لهم جۆره هاوسهرگیری یه دابه دی ئە کهیت ؟

به لکو ئەمه گهوهیی و بهزهیی پیغه مبهیری خوا (ﷺ) نیشان ئەدات له لایهک و له لایهکی تریشه وه سیاست و لیژانی و زیرهکی ئەو نیشان ئەدات ...

خو ئه گهر پیغه مبهیری خوا (ﷺ) هیچ شوینه واریک یان نیشانه یهکی بۆ حمزو ئارمزو هه بوایه له هاوسهرگیری یهکانیدا که هه موویان بیژهن بوون بیجگه له (عائشه) ، ئەوا دهچوو کچانی هاوته مهنی خو ی ماره ئە کرد وه هه موانیش به ئاواتی ئەوه بوون که خزمایهتی له گهل ئەو زاته خوشه ویست و له دلا جیگیر و بهرپزه دا بکه ن ، به لام ئەو زۆر له وه بالاتره که بانگه وازی حمز و ئارمزوو وه لامبداته وه ههزار جار حاشا بۆ پیغه مبهیری خوا (ﷺ) و هه موو مرقایه تی و لوتکه ی ره وشت و پیاوه تی .. له و قسه پوچ و بی بنه مایانه ی دوژمنانی ئیسلام دهیده ن به گوئی خه لکیدا .. به راستی ئەو زاتیکی پارێزرا و (معصوم) ه له هه موو گونا هیک ^۲ .

^۱ - طبقات / ابن سعد (۸ / ۱۳۲)

^۲ - زوجات النبي المطهرات (۸۱ ، ۸۲)

" خاتوو (میمونه) (ﷺ) له‌به‌ره‌ی جه‌نگدا !!

خانمی به‌رپێژ مه‌یمونه ش (ﷺ) له‌ جه‌نگدا به‌شداری کرد تاوه‌کو ئه‌ویش به‌شی خۆی بپچڕی له‌ خه‌بات له‌ پیناوی خوادا ، کاتی که خیزانی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بوو !! مه‌گهر خوا‌ی گه‌وره‌ نا فه‌رموویت که : ﴿ ... وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِلِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴾ سورة النساء ، آیه (۹۵) .

واته : خوا فه‌زل و پێژ و پاداشتی گه‌وره‌ و بێ سنووری ئه‌و تیکۆشه‌ره‌ موجاهیدانه‌ی داوه‌ به‌سه‌ر ئه‌و دانیشتوانه‌دا (که نه‌چوون بۆ شه‌ر) .
که‌واته‌ ئه‌و پیویستی به‌و پاداشته‌ مه‌زنه‌ هه‌یه !!

له‌ غه‌زه‌ی (تبوک) دا خاتوو (میمونه) له‌ پێژی خه‌باتکاراندا بوو ، تیماری برینداره‌کانی ئه‌کرد و دلنه‌وایی نه‌خۆشه‌کانی ئه‌کردن و له‌ پیناوی خوادا باشت‌ترین خه‌باتی ئه‌کرد .

وتراوه‌ که ئه‌و (ﷺ) یه‌که‌م ئافره‌ت بووه‌ تیپیک‌ی له‌ ئافره‌تان پیکه‌وه‌ ناوه‌ بۆ به‌ده‌مه‌وه‌ چوونی برینداران و هه‌لسان به‌ ئه‌رکی خه‌باتکاران له‌ مه‌یدانی شه‌رپدا ، ئه‌وه‌ بوو له‌ میانه‌ی خه‌باتیدا به‌ تیریک‌ له‌ تیره‌کانی دوژمن پیکرا له‌ کاتی‌کدا ئاوی بۆ برینداره‌کان ده‌گواسته‌وه‌ ، و ئه‌گه‌ر سوژی خودا نه‌بوایه‌ ، ده‌یکوشت .

" وه‌فاتی "

پاش ئه‌وه‌ی خاتوو (مه‌یمونه) له‌ پێپه‌ر سه‌مه‌کانی (حه‌ج) بوویه‌وه‌ له‌ ئیحرامدا سه‌ری تاشی ، و کاتی وه‌فاتی کرد تازه‌ مووی سه‌ری هاتبوونه‌وه‌ ^۱ ، له‌ (یه‌زیدی کوپی

^۱ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) ه / ابن سعد ده‌ری مه‌ئاوه‌ (۸ / ۱۲۸) له‌ یه‌زیدی کوپی ئه‌حمه‌ده‌ی ارئووط ده‌لّیت : له‌وانه‌یه‌ میمونه (ﷺ) ئه‌وه‌ی پێ نه‌گه‌یشتی که نابێ ئافره‌ت له‌ (حه‌ج) دا سه‌ری بتاشیت ، به‌لکو کورتی ده‌کاته‌وه‌ .. ابو داود (۱۹۴۸) له‌ فه‌رمووده‌ی (ابن عباس) ده‌ره‌یتانی کربووه‌ (که ئافره‌تان ئه‌وه‌یان له‌ سه‌ر نی یه‌ که سه‌ریان بتاشن ، به‌لکو ئه‌وه‌یان له‌ سه‌ر که قژیان کورت که‌نه‌وه‌) (حافظ) یش له‌ (التاخیص) دا ئیسناده‌که‌ی به‌ (حسن) داناوه‌ (۴ / ۲۶۱) سیر (۲ / ۲۴۳) . په‌راویز

ئەصم (هه) ، دەلێت : هەر له ژێر ئەو کە پرەدا ناشتمان و سپاردەمان کرد کە پیغمبری خوا (ﷺ) تیايدا گواستیهوه ، ئەوه بوو سەری له (حهج) تاشیبوو .. من و ابن عباس چوینه ناو گۆرەکهی^۱ .

له (عطاء) هه ، دەلێت : میمونه (ﷺ) له چۆلەوانیدا وهفاتی کرد ، من و (ابن عباس) چووین بە دەمیوه ، وتی : ئەگەر تابوتە کە یان بەرز کردەوه ، مەیهه ژین و مەخزین^۲ .

له پیاوایه تیکی تر داهاتوو ابن عباس (ﷺ) فرموویهتی : " له گهیدا میهره بان بن ، ئەو دایکتانه " .

" پیاوه لدان "

خاتوو عائیشه (ﷺ) پاش وهفاتی میمونه (ﷺ) فرمووی : " ئەوا مەیمونه رویشت .. والله .. له هه موومان له خواترس بوو ، وه له هه موومان زیاتر په یوه ندی خزمایه تی به جی ئەهینا^۳ ! "

^۱ - حاکم دهریهناوه ، و دهلێت : (صحیح الاسناد) ه و زهه بيش هاوپایه (۴ / ۳۱) .

^۲ - حاکم دهریهناوه ، و دهلێت : (صحیح الاسناد) ه (۴ / ۳۲) و زهه بيش هاوپایه .

^۳ - جانه پالەکهی (حسن) ه / حاکم دهریهناوی بۆ کردوه (۴ / ۳۲) و ارنووط به (حسن) دایناوه ،

سیر ۲ / ۲۴۴ .

" ۲۴ - نوم وهرقهی کچی حارث (ﷺ) "

" له گهلمان وهرن با سردانی نهو شهید به بکین "

فرموده ی پیروز

کیه ؟

هاوولی پایه بمرن ، نوم وهرقهی کچی عبدالله ی کوپی حارث ی نه نصاری یه
موسلمان بوو ، بهیعتی دا به پیغمبره ی خوا (ﷺ) .

ابن الجوزی ، ده لیت : (ابن الحصین) به ئیساندیک له نوم وهرقهی کچی عبدالله
ی کوپی حارثه وه هوالی پی داوین که قورثانی کوکردوته وه (ﷺ) و پیغمبره ی
خوا (ﷺ) فرمانی پی کردوه که ئیمامه تی بو خانواده که ی خو ی بکات وه
بانگیبزیکی هه بوو ، و ئیمامه تی بو خانواده که ی ده کرد .^۱

وه ههر له وه وه ، له نهکی یه وه له دایکیه وه (نوم وهرقهی کچی عبدالله ی کوپی
حارث ی نه نصاری یه وه : - پیغمبره ی خوا (ﷺ) سردانی نه کرد و به (شهیده)
ناوی نه برد .. وه نهو قورثانی کو ده کرده وه .

پیغمبره ی خوا (ﷺ) کاتی غه زای به دری نه جامدا ، نوم وهرقه پی و ت :
موله تم بده ، نهی پیغمبره ی خوا (ﷺ) با له گه لتان بی و تیماری برینداره کانتان بکه م
و به دم نه خو شه کانه وه بم ، به لکو خوا شه هاده تم پی به خشیت . نهویش فرموی : (إن
الله عزوجل مهد لك الشهاده) .

بنگومان خوی پهرومردگار شه هاده تی پی به خشیویت .. نه وه بوو پیغمبره ی
خوا (ﷺ) فرمانی پی کرد بوو که ئیمامه تی بو بنه ماله که ی بکات .. تا جاریک له
نویژدا که نیزه کیکی و غولامیکی کوشتیان له سرده می جینشینایه تی پیشه وا (عمر) دا
(ﷺ) ، و تراوه که نوم وهرقه که نیزه ک و غولامه که ی خو ی کوشتیان عمریش (ﷺ)

^۱ - فرموده ی (حسن) ، صحیح ی سونه ته کانی (ابی داود) (۵۵۲) و نه لسانی ده لیت : (حسن) ه .

فهرمووی : به‌راستی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) راستی فهرموو که دهیوت : وهرن باسهردانی (الشهيدة) بکه‌ین^۱ ... " په‌حمه‌تی خوا‌ی له‌سهر بی‌ت .

وه له‌ لای (ابی داوود) هاتوو له‌ ئوم وهره‌قه‌وه ، ده‌لیت : کاتی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) چوو بو‌به‌ر ، پی‌ی وت : ئه‌ی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) ، با منیش ب‌یم له‌گه‌لتان بو‌ مه‌یدانی شهر ، له‌وی تیماری برینداره‌کان بکه‌م ، به‌لکو خوا شه‌هاده‌تم پی‌ی ببه‌خشی ، ئه‌ویش فهرمووی : " قري في بيتك ، فإن الله تعالى يرزقك الشهاده " له‌ ماله‌که‌ی خۆ‌تا بمینه‌ره‌وه ، بی‌گومان خوا شه‌هادتت پی‌ی ده‌به‌خشی . له‌به‌ر ئه‌وه به‌ (شه‌هید) بانگ ده‌کرا .

ده‌لیت : ئه‌و قورئان خوین بوو ، مۆله‌تی له‌ پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) وهرگرت که له‌ ماله‌که‌یدا بانگب‌یزئیک دانی و بانگی بو‌بدات ، ده‌لیت : که‌نیزه‌کیک و غولامیکی له‌ ماله‌که‌یدا هه‌بوو ، جاریک به‌ قوماشیک له‌ لۆکه‌ ده‌میان گرت هه‌تا خنکا و پاشان بو‌ی دهرچوون ، که‌ پوژ بو‌ویه‌وه (عمر ؓ) ، وتاری بو‌ خه‌لکه‌که‌ دا و فهرمووی : هر که‌س زانیاری له‌ شوینی ئه‌و دوانه‌ هه‌یه‌ یان بینویه‌تی ، با بیانیه‌ینیت بۆم ، ئه‌وه بوو فهرمانی کرد له‌ خاچیان دان ، و بو‌ونه‌یه‌که‌مین له‌ خاچدراو له‌ مه‌دینه‌دا^۲ .

^۱ - صفه الصفوه (۲ / ۵۱) .

^۲ - فهرمووده‌ی (حسن) صحیح سنن ابی داود (۵۵۲) ، ئه‌لبانی ده‌لیت : (حسن) .

" ۲۵ - نوم خلاد (ﷺ) "

" له دواى تو نهى پیغمبرى خوا (ﷺ) "

هرچى مینه تی به ناسانه "

نوم خلاد ، خیزانی هاوہلی پایه بهرن (عمری کوپی جموح)^۱ . " نوم خه لاد (ﷺ)
(له گهل هاوسره کى و کوپه کى و براکیدا چون بو شهرى ثوحود ، و کاتى
هرسیکیان شهید بوون نه هاوہله پایه بهرنه به سهر و شتره که یه وه هلیگرتن و بهر وه
مه دینه بهرئ کهوت ، و له ریگا عائشه ، (ﷺ) ی پی گه یشت به نوم خلادی فرموو :
دیاره که هوالث پییه ، دهنک و باس چیه ؟ نوم خلادیش (ﷺ) فرموو : سه بارهت
به پیغمبرى خوا (ﷺ) نه وه سوپاس بو پهروردگار سه لامته ، و له دواى نه ویش
هرچى کاره سات هیه ناسانه ، وه خواى گهره له موسلمانان چند شهیدیکى برده وه
بؤلای خوئ ، عائشیش (ﷺ) فرموو : نه مانه کیئ ؟ (هوالی له شهیده کان پرسى)
وتی : براکهم و کوپه کهم (خلاد) و هاوسره کهم عه مرى کوپ جموح) ن ، عائشه
فرموو : نهئ بو کوئیان نه بیت ؟ وتی : بو مه دینه و لهوئ سپارده یان نه کهم ، پاشان
و شتره که گیر بوو ، نهیتوانی بهر دوا م بئ له رئ کردندا ، که چی کاتى پووی خوشتره کى
وهرگیرا بهر وه و مهیدانی جهنگه که خوشتره که به په له رویششت ، وه پیغمبرى خوا
(ﷺ) لهوئ مایه وه تا شهیده کانی سپارده کرد ، و پاشان فرموو : (تراقوا فی الجنة :
عمر و ابن الجرح و ابنك خلاد ، و اخوك عبدالله) واته : هرسیکیان عه مرى کوپی جموح و
کوره کهت (خلاد) و (عبدالله) ی برایششت له به ههشت پیکه وهن ..

نوم خلادیش وتی : نهئ پیغمبرى خوا (ﷺ) داوا له پهروردگار بکه منیش
بکاته هاوہلی نه وان ، نه ویش دوعای بو فرموو .. بهو نه ندازه یه ، به پیوهرى ههست
کردن به بهر پرسى یاریتی و بهر گه گرتنی دهر نه نجامه کانی ، نافرته خه باتکار نارامی
له سهر نه هه لوئست و میحنه ته ههره گهره یه گرتووه ، وه بووه ته نیشانیك له
نیشانه کانی هیز ، و له ناستی بهر پرسى یاریتی نیمان دا بوو بهو نارامگرى یه و بهو به یانه

^۱ - باسی زیانیمان له بهشى پیاوانی دهوری پیغمبرى خوا (ﷺ) کرد .

جوانه‌ی وینه‌ی نهو (تحدى) ئیسلامی یه‌ی نیشانی دوژمندا که بووه درکیک له گه‌روویاندا تاوه‌کو واننه‌زانن به‌و سه‌رکه‌وتنه چاوهر واننه‌کراو و رڤینه‌ریان موسلمانانیاں له‌ناو بردووه ...

خوینه‌ری به‌رپز له به‌هیزی ئه‌م ده‌روونه ورد به‌ره‌وه ، له جوانی ئه‌م ده‌ربهرینه‌ی ئوم خه‌لاد ورد به‌ره‌وه : (أما رسول الله فصالح) سه‌بارت به پیغه مبرى خوا (ﷺ) نه‌وا سه‌لامه‌ته ...

جا چ سه‌لامه‌تی یه‌ک هه‌یه بو ئوممه‌ت به‌بى سه‌لامه‌تی سه‌رکرده‌یه‌کی به‌ئیمانی به‌هیز ، که ئوممه‌تیکی له‌گه‌ل بیّت له‌کاتی نه‌هات و دژواریدا به‌و وینه‌یه پشته‌ی بگرن . وه‌کاتی پیغه مبرى خوا (ﷺ) مژده‌ی ئه‌وه‌ی پى دهاد که شه‌هیده‌کانی له به‌هه‌شتدان ، سوژ و شه‌وقی ده‌بزوی بو‌هاوپییه‌تی یان له به‌هه‌شتدا ، وه‌ک چوون له‌مه‌یدانی جه‌نگدا له‌گه‌لیاندا بوو .

به‌راستی هه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌ک ئه‌م باوه‌ره پته‌وه‌ی هه‌بیّت و ئه‌م پریاره‌ی دابیّت .. هه‌رگیز نامریّت^۱ . وه به‌ژیانی ئه‌م هاوه‌له چاکه‌خاوه ، کتیبه‌که‌مان ته‌واو ده‌بیّت .

" وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بِنِعْمَةِ تَمَّ الصَّالِحَات "

^۱ - نحو اسره بلا مشکل د . محمود عماره (۱۹۵ - ۱۹۹) به‌ده‌ستکارییه‌وه .

" كۆتايى "

پاش ئەم كايە پىرۆزە ..

لەگەل پىششەنى پياوچاكانى ئوممەت و ھەئىزىراوان .. وامان بىنى كە : -

" خىۋى پەرۋەردىگار بۇ گەياندنى پەيامەكەي ، لە مەۋقەكان بەرئىزىتىن نەژاد و لايقىتىن فېكىر و بۇچۇن و پاكىتىن و بە تواناتىرىنىيانى ھەئىزىاردوۋە ، و لە ناۋ ئىنگەيەكدا پرواندوۋنى كە بە گەۋرە پياۋان دەۋرەدراۋە ، بەۋ جۆرە بىلەۋبۇنەۋەي بانگەۋازى ئاينى لە پياۋانىكەۋە كە ئەۋە پىلەۋ پاىەيان بىت .. شىتەكە لە جىي خۇيدايە ، چۈنكە كارى گەۋرە ھاۋتاي گەۋرە پياۋان و ئافرىقاتى مەزىنە ...

ۋە ئاساندنى خىۋى پەرۋەردىگار بە خەلكى و پىنىشاندىانىان بۇ سەر پىنگاي راست و كىرەنەۋەي گىرى دەروۋنى و كۆمەلەيەتى يەكانيان لە شەرىعەتى خىۋادا ، ھەمو ئەمانە پىۋىستيان بە كەسانى شايستە ھەيە ، بە بەھرە و ئەھلىيەت نەك بە قىسە .. لەبەر ئەۋەيە ابن مسعود دەئىت : (خەلكى خالىيان باشە مادەم زانىست لە گەۋرەكانيان ۋەرگىن ، خۇ ئەگەر لە بچۈكەكانيان و پياۋ خراپەكانيان زانىست ۋەرگىن .. تيا دەچن)

مەبەست لە گەۋرەكان ئەۋانەن كە خاۋەنى لاشەيەكى زىل و خاۋەن سامانىكى زۆر و پىشەۋ كارىكى سامناك بن ..

بەئىكۈ گەۋرەكان لە دىدى ئىبنو مسعوددا ئەۋانەن كە خاۋەنى ھىمەتتىكى بى سنوور و مافدۇستىكى بالا و عىفەتتىكى ديار و بەرچاۋ روۋنىەكى راست و دىلىكى پاكىن ... بۇي ھەيە لە پىشەۋايان بن بۇي ھەيە لەۋان نەبن ، ۋە بۇي ھەيە دەۋلەمەندىن ، بۇيشى ھەيە نەدارىن .. ۋە ئەۋانە پارە و پىگەشتىكى تىيەپ بوۋە لەلايان و ھەرگىز توخنى بەھا تايىبەتەكانيان ئاكەۋىت و بە ھىچ شىۋەيەك شوۋىن لەسەريان دانانىت ^۱ .

ھاۋەلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەۋ جۆرە بىريان كىردۈتەۋە ، ۋە خالى ئەم ئوممەتەش باش نايىت بەۋە نەيىت كە خالى پىششەنەكانى باش كىردۈۋە . خىۋى پەرۋەردىگار يارمەتىمان بدات بۇ شوۋىن كەۋتنيان و لە خراپەي (داھىنان - ابتداع) بمانپارىزىت ...

﴿ ... وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

سەدىوسف مەمۇد ئابۇعزىز

ذوالعقدە ۱۴۱۹ كۈچى ، مارس ۱۹۹۹ م .

ۋەرگىز : ۱۱ / نىسان / ۲۰۰۸ زائىنى

((پیپرست))

لایه پره

بابهت

به شی یه که م

- ۷ " چاکه و فهزئی هاو دلاَن (رهزای خویان لی بیت) "
- ۱۵ " پیاوانیک له دوری پیغمبر خوا (ﷺ) "
- ۱۵ ۱ - نه بویه کوری صدیق (ﷺ)
- ۳۶ ۲ - عومهری کوری خه تاب (ﷺ)
- ۶۶ ۳ - عوسمانی کوری عه فان (ﷺ)
- ۸۰ ۴ - علی کوری نه بی تالیب (ﷺ)
- ۹۸ ۵ - ته لجهی کوری عبیدالله (ﷺ)
- ۹۹ ۶ - زوبیری کوری عه ووام (ﷺ)
- ۱۱۲ ۷ - نه بو عوبه یدهی کوری جه راح (ﷺ)
- ۱۱۸ ۸ - عبدالرحمن ی کوری عوف (ﷺ)
- ۱۲۵ ۹ - سه عدی کوری نه بی وه قاص (ﷺ)
- ۱۳۷ ۱۰ - سه عیدی کوری زهید (ﷺ)
- ۱۴۳ ۱۱ - حمزه ی کوری عبدالمطلب (ﷺ)
- ۱۵۴ ۱۲ - به رانی کوری مالک (ﷺ)
- ۱۵۹ ۱۳ - عبدالله ی کوری مسعود (ﷺ)
- ۱۷۲ ۱۴ - عبدالله ی کوری عباس (ﷺ)
- ۱۸۰ ۱۵ - نه بو دردء (ﷺ)
- ۱۸۶ ۱۶ - قه تاردهی کوری نعمان (ﷺ)
- ۱۸۸ ۱۷ - عامری کوری فهیره (ﷺ)
- ۱۹۰ ۱۸ - بلالی کوری رباح (ﷺ)

- ١٩٤ - عبدالله ی کوپری عه مری کوپری حرام (ﷺ)
- ١٩٧ - عه مری کوپری جموح (ﷺ)
- ٢٠١ - نه بو دوجانه (ﷺ)
- ٢٠٥ - مصعبی کوپری عمیر (ﷺ)
- ٢٠٩ - جعفری کوپری ابی تالیب (ﷺ)
- ٢٢٠ - نه بو ذمیری غه فاری (ﷺ)
- ٢٢٨ - عومهیری کوپری نه بی وقاص (ﷺ)
- ٢٣٠ - ثابتی کوپری ده حداح (ﷺ)
- ٢٣٤ - نه بو ته تحه ی نه نصاری (ﷺ)
- ٢٣٩ - معاذی کوپری جبل (ﷺ)
- ٢٤٩ - سه عدی کوپری معاذ (ﷺ)
- ٢٥٨ - عوسمانی کوپری مظعون (ﷺ)
- ٢٦٣ - حودهیر (ﷺ)
- ٢٦٦ - ابوسه له مه (ﷺ)
- ٢٧١ - (سالم) مه ولای (ابی حذیفه) (ﷺ)
- ٢٧٤ - ابو حذیفه ی کوپری عوتبه (ﷺ)
- ٢٧٨ - ابو سفیانی کوپری حارث (ﷺ)
- ٢٨٢ - عه مزاری کوپری یاسر (ﷺ)
- ٢٨٨ - سه لمانی فارسی (ﷺ)
- ٣٠٠ - عبدالله ذوالجبادین (ﷺ)
- ٣٠٣ - زهیدی کوپری حارثه (ﷺ)
- ٣٠٨ - عبدالله ی کوپری رواحه (ﷺ)
- ٣١٢ - خالدی کوپری سعید (ﷺ)

- ۳۱۳ - ۴۲ - عہ لائی کوری حضرمی (ﷺ)
- ۳۱۶ - ۴۳ - ابوہریرہ (ﷺ)
- ۳۲۴ - ۴۴ - خباب ی کوری الارت (ﷺ)
- ۳۲۸ - ۴۵ - عبداللہ ی کوری عمر (ﷺ)
- ۳۳۸ - ۴۶ - جلیبیب (ﷺ)
- ۳۴۱ - ۴۷ - طفیل ی کوری عہ مری دوسی (ﷺ)
- ۳۴۳ - ۴۸ - خبیب ی کوری عدی (ﷺ)
- ۳۴۷ - ۴۹ - زیدی کوری خہ تاب (ﷺ)
- ۳۴۹ - ۵۰ - ثابتی کوری قیس (ﷺ)
- ۳۵۳ - ۵۱ - عباسی کوری عبدالمطلب (ﷺ)
- ۳۵۹ - ۵۲ - حارثہ ی کوری نعمان (ﷺ)
- ۳۶۱ - ۵۳ - ابو موسای نہ شعہری (ﷺ)
- ۳۶۷ - ۵۴ - ابو نہ یوی نہ نصاری (ﷺ)
- ۳۷۰ - ۵۵ - زہیدی کوری ثابت (ﷺ)
- ۳۷۶ - ۵۶ - نہ بوقہ تادہ ی نہ نصاری (ﷺ)
- ۳۸۰ - ۵۷ - عمرانی کوری حصین (ﷺ)
- ۳۸۳ - ۵۸ - جریری کوری عبداللہ (ﷺ)
- ۳۸۷ - ۵۹ - ابو ثہ علبہ ی خوشنی (ﷺ)
- ۳۹۰ - ۶۰ - معاویہ ی کوری ابی سوفیان (ﷺ)
- ۳۹۷ - ۶۱ - سہ عدی کوری عبید (ﷺ)
- ۴۰۰ - ۶۲ - عہ مری کوری عاص (ﷺ)
- ۴۰۶ - ۶۳ - محمدی کوری مہ سلہ مہ (ﷺ)
- ۴۱۱ - ۶۴ - خالدی کوری ولید (ﷺ)

- ۴۲۰ - طلیحہی کوری خویلید (ﷺ)
 ۴۲۶ - عکاشہی کوری محسن (ﷺ)
 ۴۳۲ - نہ بو لبابہی کوری عبدالمنذر (ﷺ)
 ۴۳۷ - کعب ی کوری مالک (ﷺ)
 ۴۴۷ - نعمانی کوری مقرر (ﷺ)
 ۴۵۴ - سہ عدی کوری ربیع (ﷺ)
 ۴۶۰ - عبداللہ ی کوری حرافہ (ﷺ)
 ۴۶۵ - خزیمہ ی کوری ثابت (ﷺ)
 ۴۶۷ - عبداللہ ی کوری سلام (ﷺ)
 ۴۷۳ - حکیم ی کوری حزام (ﷺ)
 ۴۷۷ - عبداللہ ی کوری عمری کوری عاص (ﷺ)

بہشی دووہم

- "ژیانی نافرہ تانی دہوری پیغہ مہر ی خوا (ﷺ)"
 ۴۸۵
 ۴۸۶ - خدیجہ ی کچی خویلید (ﷺ)
 ۴۹۴ - فاتیمہ ی کچی اسد (ﷺ)
 ۴۹۷ - (فاطمہ) ی کچی پیغہ مہر ی خوا (ﷺ)
 ۵۰۳ - نوم عمارہ (ﷺ)
 ۵۰۷ - نہ سمانی کچی یہ زید (ﷺ)
 ۵۱۱ - نوم سولہ یم (ﷺ)
 ۵۱۶ - نوم حہرامی کچی ملحان (ﷺ)

- ۵۱۷ ۸ - (زهینه ب) (ﷺ) ... دایکي نیمانداران
- ۵۲۶ ۹ - نوم چه بییه ... دایکي نیمانداران (ﷺ)
- ۵۲۹ ۱۰ - نوم نه یمه ن (ﷺ)
- ۵۳۱ ۱۱ - چه فسه ی دایکي نیمانداران (ﷺ)
- ۵۳۵ ۱۲ - خاتوو صه فیه ی پوری پیښه مېهر ی خوا (ﷺ)
- ۵۳۷ ۱۳ - نه سماني کچی عمیس (ﷺ)
- ۵۳۹ ۱۴ - نه سماني کچی نه بی به کر (ﷺ)
- ۵۴۵ ۱۵ - عانیشه ی دایکي نیمانداران (ﷺ)
- ۵۵۹ ۱۶ - نوم شریک (ﷺ)
- ۵۶۰ ۱۷ - صفیه ی دایکي نیمانداران (ﷺ)
- ۵۶۲ ۱۸ - رقیه (ﷺ) ی کچی پیښه مېهر ی خوا (ﷺ)
- ۵۶۳ ۱۹ - نوم کلثوم (ﷺ) ، کچی پیښه مېهر ی خوا (ﷺ)
- ۵۶۴ ۲۰ - سمیه کچی خباط (ﷺ)
- ۵۶۵ ۲۱ - جودیریه ی کچی حارث (ﷺ)
- ۵۶۷ ۲۲ - سوده ی کچی زمعه (ﷺ)
- ۵۶۹ ۲۳ - میمونیه ی کچی حارث (ﷺ)
- ۵۷۳ ۲۴ - نوم و مره قه ی کچی حارث (ﷺ)
- ۵۷۵ ۲۵ - نوم خلاد (ﷺ)
- ۵۷۷ "کوټایي"
- ۵۷۸ ((پیرست))

له چاودروائی شلم بهرهمه ساله دا بن

له چاپ و دیزاین دا...

السراج المنير في ترتيب احاديث (صحيح الجامع الصغير)
التذهيب في أدله (متن الغاية و التقريب)

له ودرگيران دا...

تسهيل فهم شرح الطحاوية

(ألف سوال و جواب في شرح العقيدة الطحاوية)

نوسینی: ابن أبي العز الحنفي

ناماده کردنی: د. خالد بن ناصر بن سعيد ال حسين الغامدي

له بلاوگراوه کانی کتیبخانه ی ومفای